

Հ. ՂԵԻՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Հատոր Երրորդ
(1890-1901)

Երևան - 2021

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

5949

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԵՐԵՔ ՀԱՏՈՐՈՎ
ՀԱՏՈՐ ԵՐՐՈՐԴ
(1890-1901)

Աշխատասիրությամբ՝ Հ. Վահան Ծ. Վարդապետ Օհանեանի

Մխիթարեան Հրատարակչատուն
ԵՐԵՎԱՆ 2021

ՀՏԴ. 94(479.25)
ԳՄԴ. 63.3(5Հ)
Ա. 315

Կը հրատարակուի ՀՀ կրթութեան, գիտութեան,
մշակոյթի եւ սպորտի նախարարութեան աջակցութեամբ

Գիրքը հրատարակութեան է երաշխաւորել
ՀՀ ԳԱԱ Մ. Արեւելեանի անուան գրականութեան ինստիտուտի
գիտական խորհուրդը

Աշխատասիրութեամբ՝ Հ. Վահան Ծ. Վարդապետ Օհանեանի

Ալիշան Հ. Ղեւոնդ

Ա 315 Նամականի / Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, հատոր երրորդ, աշխատասիրութեամբ՝ Հ.
Վահան Ծ. Վարդապետ Օհանեանի, խմբագիր՝ Վարդան Դերիկեան,
Երեւան, «Մխիթարեան Հրատարակչատուն»: Ոսկան Երևանցի, 2021. 532 էջ:

Ներկայ հատորին մէջ ընդգրկուած են Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի 1890-1901 տարիներուն
գրած նամակները, որոնք պահպանուած եւ յայտնի են: Նամակներու գերակշիռ մասը կը
տպագրուի առաջին անգամ: Ալիշանի նամակները ոչ միայն կարեւոր սկզբնաղբիւր են
Հայոց Նահապետի կենսագրութեան համար, այլ նաեւ ցոյց կու տան անոր գիտագրական
գործերու ստեղծագործական պատմութեան ընթացքը եւ Մխիթարեան Միաբանութեան
տուեալ ժամանակահատուածի գործունէութիւնը: Նամակներուն մէջ արտացոլուած են
Մխիթարեաններու հայ մտաւորականութեան ու եւրոպական հայագիտութեան հետ ունե-
ցած սերտ կապերը եւ գործակցութիւնը: Նամակներուն մէջ Ալիշանի տարբեր առիթներով
յայտնած մտքերը ունին ոչ միայն գիտա-պատմական արժէք, այլ նաեւ կը կարեւորին
հայագիտութեան շարք մը գիտակարգերու վերաբերող ամենատարբեր հարցերու ուսում-
նասիրութեան առումով:

Գիրքը վաճառքի ենթակայ չէ:

ՀՏԴ. 94(479.25)
ԳՄԴ. 63.3(5Հ)

ISBN 978-99930-0-295-6

© Մխիթարեան միաբանութիւն
© Ոսկան Երևանցի, 2021, տպագրութեան համար

ԸԱՄԱԿԱՆԻ

1890

1566.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 3 յունուարի 1890

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Լի սրտով մաղթեմ յերկնից վասն նորոյ տարւոյս Քեզ եւ Եղբարցդ՝ ինչ որ Հաճոյ է
երկնից, նախ՝ մեր սրտից, Հոգեկան եւ մարմնաւոր բարեօք, որովք զօրացեալ եւս քան
զեւս՝ վաստակիք յայգւռջ Միաբանութեանս:

Մի՛ վախեր խաւրած կաղանդէ՛ն. երանի՛ թէ մենք ալ արժանի ըլլայինք անոր պէս
խաչակցելու վասն Քրիստոսի: Անցեալ աշնան երանելեաց դասակից գրեւ եւ զՍա.
Ալլահվէրտեան Եղ[բայր] Պօղոսիկն խաւրեւ էր ինձ անոր վարքը եւ տրցակ մ'ալ պատ-
կերաց, զորս բաժնեցի միաբանիցս, մեծի եւ փոքու. Ձեզի ալ պահեցի մասն, զոր խաւրեմ ի
ձեռն Բիւռլի՝² փեսային Հոլասեանց, երբ մեկնելու ըլլայ ասկից յետ 10 աւուրց. դուք ալ
եթէ խաւրելու բան ունենաք՝ կըրնաք յանձնել իրեն, ապահով է: Ֆլորիոյ նաւը նկերու-
թեան Ա. Ա. նաւուն երրորդ նաւապետ է: Կըրնաք սաղմոսամեկնիչն ալ յանձնել իրեն:
Մանտրապազ՝³ տէրն եթէ հիմայ պղըզճըութեամբ՝⁴ 150 ոսկի կ'ուզէ, դուք ալ նովին
արուեստիւ պէտք չէ՞ որ ընդօրինակութեան համար խոստացեալ վարձքը պակսեցընէք:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1567.

Կարապետ Կոստանեանին՝

Վենետիկ, Ս. Ղազար, 8 Յունուարի 1890

Ազնիւ Պարոն,

Ընդունեցայ Պր. Փափագեանի լուսանկարուց ցուցակը⁶, Գեղարքունեաց եւ Վայոց
Ձորոյ, ամէնքն ալ ինձ Հաճոյ են. ի բաց թողլով միայն Սեւանայ ծով եւ կղզին, եւ Նոր-
տուզի Հանգստարանը: Յուսամ եւ փափագիմ որ լաւ եւ որոշ լուսագրած ըլլան: Զամէնն
ալ կըրնաք զրկել ինձ, յայտ է թէ առանց Հաստ թղթի վրայ կ'պցընելու. գինն եւ ծախքն ալ
նշանակելով, եւ ողջունելով զնկարահանն: Յատուկ յարգանաց ողջոյն մ'ալ Գերապ[ատիւ]
Սեդրաբեան եպ[իսկոպո]սին, զոր չեմ մոռանար, եւ Քեզ շնորհաւոր նոր տարի:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

Այրաբատիս ցանկերն կը շարունին օրերուս:

1568.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 10 Յուն[ուար] 1890

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Նախընթաց թղթովս խոստացեալ պատկերքն խաւրեմ ի ձեռն նաւապետ Բիւրյի, փեսայի Հոլասեանց. կ'ընդունիս յեղբորէս:

Պ[արոն] Տօնապետեան⁷ ոմն, որոյ Հասցէն է Խմբագրատուն «Արեւելք»⁸, որպէս գրէ, խնդրեր ինծմէ տեղեկութիւն զՀայ գաղթականութենէ Կ. Պոլսի, յառաջ քան զառումն քաղաքին յՕսմանեանց: Ես չգիտնալով թէ որպիսի⁹ ոք է խնդրողն, եւ Թորգոմայ⁹ բրած անհամութենէն պժգացեալ, կասկածելով ալ որ ոմանք մէկ մէկ բան կը հարցընեն, որպէս զի ինծմէ գիր կամ նամակ մի ընդունին, միւս կողմէ ալ տմարդի չերեւալու համար, ահա նշանակեցի քանի մի գիտելիք՝ ըստ հարցմանց նորա. եւ խնդրեմ որ աշակերտաց մէկու մի օրինակել տալով զայն՝ իմ կողմանէս զօրինակեալն յանձնես, ինչպէս կ'ուզես, առ Տօնապետեանն, եւ թէ պատշաճ դատիս՝ իմացընես զպատճառն ալ ուղղակի իրեն չգրելուս. կամ եթէ ընտանութիւն ունիք՝ առ Արփիարն¹⁰ յանձնել որ զայս իմացընէ:

Շնորհաւոր արեւելեան նոր տարի Քեզ եւ ընդունողաց պատկերացն, յորոց խնդրեմ զոյգ մի ողջունիկ առ Ս. Կոյսն, մին վասն նախառաքողի նոցին Եղբ[այր] Պող[ոսիկ] Ալլահվէրտեան, միւսն վասն իմ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1569.

Գաթիմկոյ Ալիշանին¹¹

Ա. Ղազար, 10 Յունուար [18]90

Սիրելի քոյր իմ,

Եղբայրաբար փափագիմ որ Աստուծոյ բարերարութեամբ յաջող անցընես այս նոր տարիս ալ, երբեմն երբեմն աղօթելով ծեր եղբորդ համար. ինքն ալ քեզի հետ քոյրակից Ելպիսին համար ալ կ'աղօթէ: Կաղանդի դիտաւորութեամբ (թէպէտ արդէն հեռացաւ կաղանդն), մէկ մէկ պատկեր կը խաւրեմ Ձեզ, տարբեր տեսակաւ, որպէս զի քիչ մի անմեղ կռիւ ընէք. պատկերեալքն ալ ըլլան բարեխօս Ձեզ եւ ինձ

Հարազատիդ
Հ. Ղեւոնդի Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1570.

* Միսիթարեան միարանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 12 Փետր[ուար] 1890

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Ի բաց թօթափելով՝ կամ մանաւանդ յերկինս ի վեր առաքելով զառաւելաբանութիւնս զնուաստէս, յոյժ հաճոյ եղեւ ինձ անշունջ ձայնդ, զոր եւ հնչողապէս լսել ցանկամ, գրեթէ եւ կարօտիմ. այլ եթէ հարկ ի վերայ կայցէ մեզ ի հեռուստ ընդ վերին կամարս հասուցանել զբարբառ մեր առ միմեանս, ընդ այն առաքեմ եւ ես իղձս եւ մաղթանս լինել Քեզ այնպէս՝ որպէս ասես վասն ուրումն, նա եւ առաւել եւս, ի բարգաւաճանս Ուխտիս յամայր ամս:

Ողջունելով զորս ընդ Քեզ, ողջ լեր եւ քաջողջ:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1571.

* Հ. Յովսէփ Վրդ. Մարգարեանին - Տփղիս

Ա. Ղազար, 18 Փետր[ուար] 1890

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Յետ բազում ժամանակաց լսելի եղեւ ձայն Քո, գրութեամբդ ի 27 անցելոյ ամսեան: Եթէ յապաղեաց Վեհ ի գրել վասն Քո, թերեւս վասն Սիմֆերոպոլի կնճռեալ խնդրոյն էր. զի կէսք կամ ոմանք ի քաղաքացեացն հաւանէին Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Նիկողայոսէր. զի կէսք ոչ. այլ եթէ չէ մարթ մնալ նորին, որպէս գրէր եւ նա ինքն երբեմն, հաւանօրէն Քեզ մնայ փոխանակել զնա, որպէս եւ ասաց իսկ Վեհ, եւ հաճեցաւ զի գրեցից իսկ Քեզ: Արդ անկ է վարժիլ Քեզ առժամանակ մի առ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Քերովբէի վարուց եւ բարուց ժողովրդեանդ (ի լաւն), որպէս զի ի ժամու հարկին փոքր ի շատէ վարժ երեւեսցիս, մանաւանդ թէ գտցիս, եւ ըստ յուսոյդ եւ մեր եւ աղօթից արժանաւորաց՝ վաստակեսցես առաքինօրէն՝ յօգուտ հօտին Քրիստոսի եւ ոչ ի տոյժ անձին:

Ձմաղթանսդ յաւուր տօնականիս՝ ընկալայ սիրով եւ շնորհակալութեամբ, եւ ըստ սրտիդ մաղթեմ Քեզ զկրկնապատիկն:

Ի յաջողել Քեզ յառաջնորդութիւն վերոյգրեալ տեղւոյն՝ ընդարձակեսցի եւ ձեռն Քո ի հատուցանել զպարտս Քո, որ վասն ծախուց ճանապարհիդ, եւ որ այլն եւս. իսկ ի ժամուս այնու յուսով եւ խոստմամբ կարես՝ կարծեմ ընդունել ի սիրելւոյ Հ[օր] Քուշներեանէ զ'50 րուպլիս:

Հարցեալ էիր եւ ա'յլ անգամ վասն օրհնեալ արկեղն այն գրոց, որ ոչ հասանէ եւ ոչ երեւի. հարցի եւ ես ըստ խնդրոյդ զտեսուէս տպագրատան մերոյ, եւ ցուցին նշանակեալ, զի արկեղն այն առաքեալ է աստի յ'7 յուլիսի 1889, չոգեկառաց երազագնաց ճանապարհաւ, յանուն քո (Հ[այր] Յովսէփ Մարգար), եւ ուղղակի ի Տփղիս:

Իսկ պարունակեալքն յարկեղն են, որպէս ցուցին զպատճէնն:

200 Յաւիտենական Առաք, յաւելուածովն, գին 350 ֆր[անկ]

2 Հովիւ Հոգեւոր, 5 հատոր 40 ֆր[անկ]

4 Կարգ Դպրութեան 8 ֆր[անկ]

2 Վարք Սրբոց համառօտ 6 ֆր[անկ]

1 Ժամագիրք 4:50 ֆր[անգ]

Զգուժարն Դու արա, առանց շատ աշխատանաց:

Ողջոյն բազում ասպնջականի քում Հօր սիրելւոյ, զորոյ մաղթողականն ընկալայ ի պատշաճ աւուր, եւ որում կանխաւ իսկ պատասխանեալ էի, վասն որոյ եւ ոչ երկրորդեմ, այլ ողջունեմ զողջունողսն զիս՝ որպէս նոյն նշանակեալ էր, զՊետրիզեանն, զԾովանկարն¹², զԽորէն Վ. Ստեփանէ, եւ զեղբարսդ որք ի Խարասու:

Շնորհաւոր Քառասնորդք եթէ ոչ Մեծ պահք:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1572.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 19 Փետր[ուար] 1890

Սիրելի եւ Արգոյ Հայր,

Աներկբայ եմ զի արդ ի վերայ հասեալ պատճառի ճեպոյ դարձի Պատուական/ Հ[օր] Անտոնի, կարեկից եւ ներող լեալ ես՝ անփորձութեանն եւ փորձութեանն: Փոխանակ նորա սահմանեցաւ այլ ոք հասունագոյն հասակաւ եւ բարութ, որում մաղթեմ քաջողջութիւն եւ յաջողութիւն, որպէս եւ Քեզ՝ առաւելութեամբ եւս, զի առանց վհատութեան վաստակեսցիս յոր սկսարդ, եւ մի՛ շատ լաւագունի եւ մեծագունի բաղձանօք հոգասցիս եւ ոչ շատ համարիցիս զլաւն:

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Արքաիւմ ընկալաւ եւ փոխադարձ ողջունէ զՔեզ. ինքն՝ ըստ մեզ բարութ կայ, թէ եւ ոչ գոհ ընդ ինքն, իբրեւ անգործ մնացեալ:

Ողջոյն շատ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Աթենոգրիմեայ, եւ Պարոն/ Կովիտասայ Հէֆիմեան¹³, եթէ իցէ այդր եւ տեսակցիք, այլ եւ Ղազարոսեան Պարոն/ Տիգրանայ:

Ողջ լեւ անխէթ եւ անկասկած ի Մեծ Պահոց:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1573.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 19 Փետր[ուար] 1890

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Շնորհակալիք շնորհաւորութեանդ, եւ շնորհաւոր վերջ բարեկենդանի, եւ սկիզբն նորատեսակ Պահոց որ ոչ Մեծ է, եւ ոչ Պզտիկ, վասն նորատեսակ հիւանդութեանն, որ երկու անգամ զՔեզ սիրեր է:

Տուած տեղեկութիւնդ նորընծայարան խաւրուելու տղուն համար, կարծեմ բաւական չեղաւ վերակացութիւն (եւ ոչ ինձ). Պատուական/ Հ[այր] Անտոնի համար թերեւս այսօր կը գրէ Գեր[ապալծաւ] Աբբահայր որ դառնայ ի Վանս. անոր ձեռք կըրնաս խաւրել Ձեռագիրն

եւ փայտէ մարդիկն՝ յազգէ Լօշտակեանց, որ կարծեմ խորթ եւ անհարազատ ծնունդ են:

Ծրարեալ նամակներս յանձնեմ աշխատասիրութեանդ՝ հասցընել առ որս ուղղեալ են, եւ ողջ լինել, ողջոյններով:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1574.

Կարապետ Կոստանեանին¹⁴

Վեներաբլ, Ս. Ղազար, 5 Մարտի [18]90

Ազնիւ Պարոն,

Անցեալ տարւոյ վերջերը գրեր էիք ինձ հարցանելով զԱյրարատայ տպագրութեան, եւ Փափագեան Մատթ[էոս]ի¹⁵ լուսանկարուց համար: Պատասխանեցի ես քիչ օր վերջը, ծանուցանելով (եւ հիմայ աւելի ստոյգ) առաջնոյն համար, որ գործոյս տպագրութիւնն աւարտած է, կը սպասեմ աշխարհագրական տախտակին եւ կը յուսամ, որ քիչ օրէ կ'աւարտի այն այլ, եւ վերջապէս կը հրատարակուի եւ կ'ուղարկուի բաժանագրողաց իրենց պատշաճեալը: - Իսկ երկրորդին համար, այսինքն լուսանկարուց Գեղարքունեաց եւ Վայոց Ձորոյ, գրեցի որ կ'ուզեմ ունենալ, եւ ինչ որ հարկ է վճարել եւ գգինն: Արդ երկու ամիս է, ոչ նկարներն ընդունեցայ եւ ոչ գիր մի Ձեզնէ: Ուստի հիմայ կրկնեմ ուզածս, եւ խնդրեմ ալ որքան կարելի է շուտով յուղարկէք այդ յիշեալ երկու գաւառաց տեսարաններն, որոշակի նշանելով վրանին իւրաքանչիւրին ինչ եւ ուր ըլլալն, կամ միայն թուականներ դնել վրանին, եւ առանձին թղթի վրայ բացայայտել իւրաքանչիւր թուոյն նշանակութիւնը: Եթէ այդ երկու գաւառաց մօտ ուրիշ տեղեաց նոր լուսանկարներ ալ հանած է արուեստաւորդ, դանոնք ալ կըրնաք խաւրել, եթէ շնորհէ լուսագրողն:

Խնդիր մ'ալ ունիմ, բայց չեմ գիտեր, որմէ՞ խնդրել. գոնէ լոյս մի կըրնաք տալ, մանաւանդ եթէ յայտնէք Գերապ[ատիւ] Սեդրաբեան Արիստ[ակէս] եպիսկոպոսի, զոր յարգութեամբ ողջունեմ. եւ է այս ի Սեւան կղզւոյ վանս¹⁶ պատկեր մի կայ Տիրամօր¹⁷, որոյ առաջի աղօթած է մեր ուխտի հիմնադիր Միխիթար Աբբայ, որպէս ծանօթ է եւ տեղացի Հարց. այդ պատկերն որպիսի՞ էր մեծ թէ պզտիկ, իւղանկա՞ր թէ այլազգ, չեմ գիտեր. բայց խնդրածս անոր օրինակն է. եթէ լուսանկար ըլլայ, եւ եթէ մանաւանդ նմանատիպ գունաւոր (որպէս կարծեմ թէ է): Նորէն յանձնեմ յայտնել յիշեալ Սրբազանին այս խնդրս. գուցէ ինքն ծանօթ ըլլալով տեղւոյն առաջնորդին, ղիւրանայ խնդրս. եւ եթէ որ եւ է ծախք պահանջուի վասն օրինակութեանն՝ անվրէպ կը հատուցանեմք:

Այս երկու խնդրոցս պատասխանին սպասելով մնամ

Աղօթարար
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

Ներէ ինձ Գերապատիւ Եպ[իսկոպոս]ան¹⁸, եթէ ոչ ուղղակի այլ միջնորդաւ յայտնեցի իրեն խնդրս կամ հարցումս:

Ծաղկարար Սահակ եպիսկոպոսի դէմքն վիմագրել տուի Այրարատայ համար. քանի մի օրինակ ալ աւելի հանել տուի, զոր կ'ուղարկեմ այսօր ձեզ եւ խնդրեմ որ յանձնէք պատկերին տիրոջը, իմ շնորհակալութեամբս: Իր խաւրածն ալ կ'ուզէի յետ դարձընել, այլ վիմագրողին քով կորեր է:

1575.

Կարապետ Կոստանեանի¹⁹

Վեներաբլի, Ա. Ղազար, 11 Մարտ [18]90

Ազնիւ Պարոն,

Նախընթաց թուղթս (5 Մարտի) հազիւ թէ զրկեցի ի թղթատուն, ընդունեցայ քուկո որ յ'7 Փետր[ոտարի]։ Նոյնպէս եւ լուսանկարները, որոց գինն՝ ըստ գրութեանդ պահեմ ի հաշիւդ։

Այդ լուսանկարներն ընդհանրապէս մութ ընկած են. յուսամ որ արուեստաւորն հետ զհետէ աւելի յաջողացրնէ։ Ոմանց անուններն ընկած էին. Քու առաջուց խաւրած ցանկէդ ստուգեցի։ Խաչքար մի կայ նշանակած Գեղարքունում. Գեղարքունոյ ո՞ր կողմն է, կամ ո՞ր գեղի մօտ գտուած։ - Յանկիդ մէջ նշանակած էիր Կիւնէի վանք եւս, զրկածներուդ մէջ չկար սա. եթէ կայ արուեստաւորին քով՝ դայս ալ զրկէ։ Գեղարքունոյ վանորէից մէջ նշանաւոր է եւ Մաքենոցն (Ղզըլ վանք), միթէ դայս ալ չէ՞ լուսագրած. եթէ այդ եւ եթէ այլ ուրիշ ալ կան զրկածներէդ դատ, զանոնք ալ զրկէ։ Փափագելի էր, որ զրանց վրայ կամ եկեղեցեաց ուրիշ կողմեր գտուած քանդակներն ալ առանձին լուսագրէր, որոնք երբեմն աւելի յարգի են քան բոլոր աւերակի մի կողոպտուած կերպարանքը։

Քաջերունի²⁰ կը պատմէ Ալաիէգի գերեզմանատան մէջ գտած եւ դարձեալ ընդ հողով ծածկած՝ Տաքսայիւնի եւ Միմայ խաթունի քանդակատկերները. ո՞րքան ցանկալի էր զայդոնք ի լոյս հանել եւ անոնց նմաններն ալ։

Նորէն ողջունելով յարգութեամբ զՍեդրաբեան արքագանն, հարցու իմ կողմէս, եթէ խնդրելու ըլլամ, որպէս երբեմն ի Սմբատեան²¹ արքագանէ, քանի մի Յիշատակարան Զեռագրաց գրատան Էջմիածնի, կարէ՞ առանց դժուարութեան օրինակել տալ, ինձ հարկաւոր ըլլալով. յուսալով որ Ներսէս արքագան²² ալ բանալին չի զլանար։

Ողջունելով եւ զՊարոն/ Փափագեան²³ նկարիչն, ողջ լեր։

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

Այրարատայ տպագրութիւնն աւարտեցաւ²⁴, աշխարհացոյցն ալ աւարտած է, մնայ այս ետքինիս տպագրութիւնն, որ շուտով կ'ըլլայ։

1576.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանի - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 12 Մարտի 1890

Սիրելի եւ Արգոյ Հայր,

Թէպէտեւ ամենեւին չյօժարէի կատարել զառաջարկ նիկողոսեանի, այլ ուր ուրեմն կատարեցի մեղմով իմն, գրելով եւ առ նա տողս ինչ, զոր աւանդելով կամ առաքելով առ նա՝ ողջ լեր։

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1577.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանի - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 26 Մարտի 1890

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Սէտիրին²⁵ վրայ նստած, մատնացոյցը ձեռքին, տեսած եղբայրս յիշեցուցիր ինձ մեր Աղապապան, զոր շատ եւ շատ անգամ նոյն դիրքով տեսած էի. մէկ բան մ'ալ կար աւելցնելիք նէ՝ սէտիրին պուճախն²⁶ էր։ Այս ալ վաթսուս տարուան պատմութիւն է. բայց երբեմն հեռացեալ եւ հնացեալ յիշատակը աւելի կը հաճոյանան եւ կը թարմանան, քան թէ մօտաւորը եւ ներկայը. փափագիմք լաւագոյն ապագային։

Կիւլպէնկեանի²⁷ իմ կողմէս բարեկամական բարեւ. իսկ առուտուրի կողմէն՝ ձեռք չեմ տար. այդ իմն չէ. իմացուցի Գեր[ապա]ծաւ Տեառն եւ տպագրապետի²⁷ ըստ վերջին ծանօթարար հրատարակութեան Այրարատայ հազիւ 100 ֆր[անգ] սահմանեալ են, այդ խնդրողիդ՝ հարկերին 25 զեղչ շնորհեցին, եթէ երկու օրինակ առնու, եւ փոխանակ երկուքին համար 100 վճարելու, վճարէ 150։ Ըսածնին ըսի. ընելիքն ընէ։

Իսկ այդ գրոց օրինակները խաւրելու համար՝ չգիտեմ ի՞նչ ըսեմ. ես Բիւլոյ յիշեցի, ոչ յուսալով որ անոր ձեռքով շատ բան խաւրուի, այլ թերեւս մի երկու օրինակ առ անգամ մի ինքն հիմայ ամէն ամիս այդկէ հօս կու գայ եւ կ'երթայ. այս Կիրակի (30 մարտ) կամ երկրորդ օր կը հասնի ի Պոլիս, բայց շուտով ալ կը մեկնի ի Սեւ Ծով, քանի մ'օրէն կը դառնայ, եւ երկու օր մի կենայ. այս միջոցն է լաւ ժամանակ զինքը տեսնելու. Ֆլորիոյի ընկերութեան²⁸ կը տեղեկանաս անոր հասնելու եւ մեկնելու ժամանակը. լաւ կ'ըլլայ մէկ մի զինքը տեսնել եւ որոշ իմանալ իրմէ թէ կըրնա՞յ բան մի ընել այս խնդրոյս նկատմամբ։ - Բայց կարծեմ ուրիշ անգամ ալ գրեցի, ինձի բարեկամ մի խորհուրդ տուաւ եւ ինքն ալ - այնպէս կ'ընէ եղբ. որ է, այս տեղէն (ի Վեներտոյ) խաւրել զգիրս մեր ի Լիբսիա²⁹ առ այնպէս կ'ընէ եղբ. որ է, այս տեղէն (ի Վեներտոյ) խաւրել զգիրս մեր ի Լիբսիոյ զգրեանն, զրաւաճառ ոմն, որ ունի գործակից ի Կ. Պոլիս, առ որ ինքն խաւրէ ի Լիբսիոյ զգրեանն, եւ ամենեւին ազատ եւ անարգել հասնի, ըսաւ, ի ձեռս Պոլսեցւոյն։ Արդ մնայ Քեզ քննել եւ տեղեկանալ ի Պոլիս, թէ կա՞յ եւ ով է այն գերմանացի զրաւաճառն, եւ զգուշութեամբ հարցընել այս խնդիրս, իմանալ եւ իմացընել մեզ։

Ողջոյն եւ ողջութիւն։

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1578.

* Հ. Քերովքե Վրդ. Քուշներեանի - Խարասուպազար

Ա. Ղազար, 5 Ապրիլ 1890

Սիրելի եւ Յարգոյ Հայր,

Զաւետաւորը Յարութեան ընկալեալ կանխա[շարունակութիւնը ծայրատուած] ահա ի ճրագալուցի մերոյս Զատիկի՝ զշնորհս սորին մաղթ [շարունակութիւնը ծայրատուած] քոյով սիրով եւ չափով անչափելիաւ. ակն ունելով զի [շարունակութիւնը ծայրատուած] թարգմանս այս (թղթիկս) հասցէ Քեզ ի դէպ ժամու։

Լուսյ զի Ծովանկարն³⁰ արդ ի Բարիք է, եւ հա[շարունակութիւնը ծայրատուած] սա- կարգեալ է նկարս ծովայինս 28 թուով, այլ ոչ թո[շարունակութիւնը ծայրատուած] յօժար

Քեզ երկոթին կրսեր եղբարք մեր, Համառօտիւ պատասխանեցից ի լրութեան սրտիս, այլ ի նուագութեան ժամուց, որք եւ այնքան յուզեցին զիս, զի (ծիծաղես՛ջիր փոքր մի եթէ կամիս) կորուսի կամ ոչ գիտեմ ո՛ւր եզի զթուղթդ եռագրոջմ. այլ բանքն անկորուստ մնայցեն ի ներքին զիւանս սրտի. յորմէ եւ ես ըստ տկարութեան իմոյ՝ յիշեցի եւ յիշեմ յաւուրքս զմի մի ի պատուական եղբարց իմոց, զմերձաւորս եւ զհեռաւորս, մանաւանդ որոց հՀաս մեզ գրեալթէ ի մանկութենէ կենցաղակից լինել. եւ եթէ կամեսցի Տէր ոչ յետ բազմաց նորոգեսցի յիշատակս, միայն փոփոխութեամբ գրից Քո եւ իմ. այլ Հաճոյագոյն եւ եռանդնալից եւս պատարագաւ զոր մատուցես յայնմ աւուր. որոյ բազզ Հասցէ եւ երկոցուն փոքրկանցն ըստ Քրիստոսի, որոց ամենեցուն վերստին յանձնեալ զիս յազօթս, մնամ

Հոգեկից Եղբայր
Հայր Դեոնդ Մարգար Ալիշան
Որդեգիր Կոստին

[Յ. Գ.] Ի ձեռն Արգոյ Միսկնեան Վարդապետի առաքեմ դուզնաքեայ ինչ մի⁵⁶:

1591.

* Միաբան Հայրերու - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 28 Մայիս 1890

Մեծարգոյ եւ ամենասիրելի Հարք եւ Եղբարք իմ,

Միաբանք Ս. Ուխտիս որք ի Կ. Պոլիս պանդըխտիք եւ զորոց միոյ միոյ զանուանս նշմարեմ ի պահու գրութեանս ի ձեռում միաբանական սիրազեղուն թղթի, եւ փոխանակ կրկնելոյ զնոսին՝ յիմուս, յեղեղեմ բազմապատիկ ի սրտիս:

[illegible]

Խնդրեմ ներել սղաբանութեանս եւ թողուլ պատեհի զպատասխանի առանձնակ թղթոց Մեծարգոյ եւ սիրելի Եղբարցդ:

46987.9:

ԱՐԱՍՏՈՒ ՀՈԳԵԿԻԳ
ՀԱՅԻՐ ԴԵՈՆԴ ՄԱՐԳԱՐ ԱԼԻԶԱՆ
ՈՐԴԵԳԻՐ ԿՐԱՍԻՆ
ԱԹՈՒԱԿԱԼ ՄԻԱԽԹԱՐԵԱՆ ՈՒՍՈՒ

[Յ. Գ.] Եթէ ոչ ժամանեցեան երկոքին վ[երապատուեալ] ընկերք իմ օծակիցք գրեկ
ջեղ ուրոյն՝ ընկալարուք իմովս եւ զնոցայն:

1592.

Հ. Ղեւոնդ Վրդ. Յովնանեանիւն - Վիեննա⁵⁷

Վեցնետիկ, Ս. Ղազար, 29 Մայիս 1890

Մեծարգոյ Հայր եւ Սիրելի Եղբայր,

[illegible]

Աղաչեմ մատուցանել առ Ամենապատիւ Տէրդ⁶⁰ եւ Հայր զխոնարհ յարգութիւն իմ եւ զաջահամբոյր, նոյնպէս եւ վերապատուեալ եղբարցդ զողջոյն խնդակցութեան, որք այդքան ջերմ սիրով աւանդեալ էին Քեզ զմաղթանա իւրեանց. եւ լեր աներկմիտ, որպէս հաւատամ թէ իցես, զի այդպիսի Ձեր եղբայրական մաղթանք գերազանցեն զբնաւ ալլովքն. եւ ի հաւաստիս՝ ընկալ զհամբոյրս սիրոյ եւ մտերմութեան որ առ

Մեծարգոյ եղբայրդ Իմ

Խոնարհ, ծառայելու Եղբայր
Հայր Դեոնո Մարգար Ալիշան
Որդեգիր Կոստին

1593.

Արգար Յովհաննիսեանի⁶¹

Վենետիկ, Ս. Ղազար,
29 Մայիս/10 Յունիս 1890

Պատուելի Պարոն եւ Խրոյսճանալիցք.

Զեր համախուժմբ զուարթ սեղանոյ եւ կենաց բաժակաց ատեն՝ հայրենասիրական բորբոքեալ ոգով հեռագրած մաղթանքներ լսուեցան մեր վանական սեղանոյ ոչ նուազ թուով բազմականաց մէջ. եւ թերեւ ի նմին ժամու Կովկասու բարձունքն եւ Ագրիական խոնարհ ափունքն՝ առաջին անգամ միաձայնեցան ի սէր ի պատիւ ի խրախոյս հայրենեաց եւ հայրենասիրաց՝ իւրաքանչիւր սրտերէն նման եւ աննման զգացմունքներ վերաբոյժելու. եւ հայրենասիրաց՝ իւրաքանչիւր շնորհաւորութեամբ, որոց՝ շուտ ոմանք վառվռուն շնորհաւորութեամբ, այլք ջերմաջերմ շնորհակալութեամբ, որոց՝ շուտ թէ ուշ՝ վկայութիւն համարեցէք սակաւ տողերս, ճանաչելով զիս կամ զգործս իմ շատ պակաս քան Զեր եռանդեամբ դրուատածը. այլ այդպիսի ուրախ եւ գոհ սրտերու լեզուն ալ ի հարկէ չափ չի փնտրուեր:

Ընդունեցե՛ք շնորհակալի՛ք մ'ալ ի դէմս Ձեր պատկերապալ «Արձագանք» օրագրի խմբագրաց, եւ մինչեւ որ կարենամ կերպով մի միւս օրագրաց խմբագրաց ալ յայտնել,

բարեյոյս եւ բարեկից ամաց: Եւ ընդ շնորհակալեացս խնդրեմ ընդունել պատուական ընկերացդ զհաւաստի ողջունաթուղթս ինչ, զոր առաքեմ յանուն Յարգոյ Տեառնդ

Խ[ոնարհ] ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեռնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր Կ[ոստն]

1599.

Գրիգոր Արծրունցի⁷²

Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1/13 յունիսի 1890

Պատուական Տէր,

Իբրեւ Հին ծանօթի եւ բարեկամի՝ աւելի քան շատերու շնորհաւորութիւնները ձեր հեռագրածն ընդունեցայ մտերմաբար. ոչ այնքան ինձ պատիւ, որքան հասարակաց ուրախութիւն համարիմ որ յորելինիս յիշատակն ազգային տօնախմբութիւն կ'անուանէք: Ուրախ եմ եւ ես ընդ ազգայնոցս ազնիւ եւ աննախանձ զգացմանց, մանաւանդ ձեր խմբագիր ընկերաց, որոց իւրաքանչիւր ըստ բարի դիտմանց բարիս մտղթելով, մնամ շնորհակալութեամբ անոնց եւ ձեզ

Խ[ոնարհ] Ծ[առալ]
Հ[ալր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1600.

* Հ. Քերովբե վրդ. Քուչներեանին - Խարասուպագար

Ս. Ղազար, 3 յունիս 1890

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Հայր Քերովբէ,

Կարես գուշակել թէ որքան պաշարեալ եմ ի խուռն տարափոյ թղթոց եւ հեռագրաց ի պատճառս Յորելինիս. այլ ոչ կ'արեմ նախադասել զօտարս քան զհոգեկից եղբարս իմ, զորոց, գրով եւ հեռագրով ընկալայ զշնորհաւորութիւն եւ զմաղթանս. եւ որոց փոխանակ նախ խոնարհեալ առաջի Աստուծոյ, ապա եւ նովին սերտ սիրով եւ զգացմամբ շնորհս մատուցանեմ Սիրելեացդ, քեզ եւ Պ[ատուական] Հ[օր] Յովսէփայ, եւ ձայնակցացդ Մեծ-
արգոյ Տեառն Խ. Ստեփանէի Վարդապետի, անտես բարեկամի իմոյ Ն. Պետրիզեան,
Քուշներեանց եւ Միքգայեանց. եւ խնդրեմ յայտնել միոյ միոյ ի նոցանէ զոր գրեմս:
Նոյնպէս եւ շնորհ ունիմ առաքողի կամ առաքողաց զթէյ, զոր դեռ լուայ եթէ հասեալ իսկ
է, եւ թերեւս առանց գիտելոյ իսկ ճաշակեցի. եւ այսուհետեւ ի լինել առթի՝ դիտութեամբ
իսկ ճաշակեցից եւ քաղցրացայց յիշատակաւ բարեկամացդ իմոց հեռաւորաց, զորս
օրհնեսցէ ամենախնամն Տէր եւ ըստ սրտից նոցա տացէ եւ յաւելցէ բարիս կրկին կենսք:

Ողջունել խնդրեմ եւ թէ այլ ոք յիշեսցէ զիս:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Ս[արգար] Ա[իշա]ն
Ո[րդեգիր] Կ[ուսի]ն

1601.

A Monsieur M. L. Zagourski
Secrétaire de la Section géographique russe du Caucase⁷³

10 Juin, 1890

Monsieur le Secrétaire, Permettez-moi de dire tous simplement que les félicitations amicales que la section caucasienne de la Société géographique russe, a eu l'obligeante bonté de m'envoyer par télégramme, étaient tout-à-fait inattendues de ma part, et j'en fus presque confondu. Je vous prie, Monsieur le Secrétaire, d'accepter et de faire accepter à vos savants collègues, mes plus chauds et plus humbles remerciements pour l'honneur que vous venez me faire à l'occasion de mon jubilé, et dont je serais toujours reconnaissant. J'ai encore une autre dette envers cette même honorable Section; car je crois que c'est elle qui m'envoie de temps en temps des ses publications géographiques imprimées à Tiflis, et je ne savais à qui en accuser la réception.

Agréez donc Monsieur le Secrétaire, avec mes double remerciements, aussi les hommages respectueuse de

Votre serviteur

Թարգմանու թիւն

Ռուսական Աշխարհագրական ընկերության կողմից մասնաճյուղի ֆարտուղար Պարոն Մ. Լ. Զակուրսկին՝

3mũḥu 10, 1890

Պարոն և քարտուղար,

[illegible]

Ուստի, կը փափաքիմ իմ կրկնակի շնորհակալ ըր, որ ունիմ Զեյի հանդէս, պարոն քարտուղար:

Ձեր խոնարհ ծառան

1602.

Կարապետ Եղեանի՞ն⁷⁴

ՎԵՆԵՏԻԿ, Ս. ՂԱԳԱՐ, 11 ՅՈՒՆԻԱ 1890

Մեծապատիւ Տէր,

Մեծապատիւ Տէր,
Զեր թէ գրով եւ թէ հեռագրով բարեմաղթուլիւնն՝ յիշատակաւ Յոբելինիս⁷⁵, ջերմ
չնորհակալութեամբ եւ յարգութեամբ իսկ ընդունեցայ. վասն զի այդպիսի յարգելի եւ

բանասէր անձէ եկած էր. անոր համար եւ ինձ քաղցր պարտք է փափագել որ Դուք ալ երկար տարիներ եւս պատիւ եւ օգուտ բերէք ազգերնուս:

Բարեկամական ցաւօք ընդ մահ մեր ազգասէր բարե[րա]րի Մ[կրտիչ] Սանասարեան⁷⁶, ուսկից քիչ օր առաջ շնորհաւորութեան հեռագիր ընդունած էի, իրբն մտերմ նորա եւ մեկենասի՝ Ձեզ կը մաղթեմ դարձեալ երկարօրութիւն, եւ եթէ մերձաւոր ոք ունի խնդրեմ անոր ալ հաղորդել ցաւակցութիւնս:

Ձեր հետ հեռագրաւ բարեմաղթողաց ինձ՝ իրրեւ ի պատասխանի կը խաւրեմ յանուն Ձեր քսանիւ չափ օրինակ շնորհակալութեանց, եւ խնդրեմ, որ հաճիք պատշաճ ձեռօք հասցընել ստորագրողացն, ներելով համարձակութեանս:

Այրարատներն սկսան բաժնուիր, բայց Ձեզ համար փափագելով որ օրինակ մի վայելուչ կազմուր, ուշացաւ դրկելն հանդերձ այլ օրինակներով. կը փափագէի որ ցուցնէք ինչ ճամբով խաւրեմք որ ապահով եւ ոչ ուշ հասնի. սնտուկով խաւրելով՝ վախեմք որ ուշանայ, իսկ առանձին թղթատարի ճամբով գիրքն ամբողջ չեն ընդունիր: Գիրքը կաւրտել կամ թերթ թերթ յուղարկելն ալ անշնորհք է. վասն այն, խնդրեմ որ իմացընէք պատշաճը, այս ճանճրութիւնս եւս յանճն առնելով եւ շնորհակալու ընելով գիս

Ազնիւ տէրու թեանդ

խոնարհի ծառայ
Հայր Ղեոնդ Մարգար Ալիշան
Որդեգիր Կոստին

1603.

Գրիգոր Խալաթեանցի⁷⁷

Ս. Ղազար, 11 յունիս 1890

Աղնիւ Պարոն,

Շատ լաւ ճանչցեր էք զգացմունքս, որոյ սիրելի է ըստ կարելւոյն լռութիւն. այլ երբ ազգն կ'ազաղակէ, պէտք է խոնարհիլ. բայց Ձեր եւ մեր յարգելի Պ. Էմիլնեանի բարեմաղթութիւնքն ոչ հասարակաց ձայն, այլ բարեկամական եւ հաճոյագոյն է. ըստ այնմ համարեցէք եւ շնորհակալիքս եւ փոխադարձ մաղթանքս՝ Բեղ՝ ի յաջողութիւն գործոց, նմա յանդորրութիւն կենաց:

Նմա յանդորրութիւն կենաց:

Այլարատք սկսան բաշխուիլ: Խնդրեմ ծանուցէք, ի՞նչպէս խաւրել Ձեր օրինակները. համարիմ թէ սնտուկով մի, բայց արդեօք շատ չո՞ւշանար կամ չի մոլորիր եւ մնար տեղ մի. իբրեւ ծրար՝ չեն ընդունիր, բայց եթէ գիրքը կտոր կտոր կամ թերթեր բաժնելով, որ անշնորհք իբրեւ ծրար՝ չեն ընդունիր, բայց եթէ գիրքը կտոր կտոր կամ թերթեր բաժնելով, որ անշնորհք կ'ընէ գգիրքը. ասոր համար խնդրեմ որ ծանուցանէք Ձեզ սլատշան եւ լաւագոյն եղանակն:

Եւ ինչպէս յիշատակել մնամ⁷⁸

Կրկին ողջունելով մեր յարգոյ Յերունին, մնամ⁷⁸

Խ[ոնարհ] Ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

Խնդրեմ գարձեալ յանձնել զծրարեալս առ որ ուղղուած է:

1604.

To Mr. Lomcelat Baugh Esq., Collegio Armeno⁷⁹

St. Lazare, 17 June 1890

Dear Sir,

I know not any translation of the History Joseph and Asaneth, into english. We have some years ago published our old armenian version. Sir Robert Curzon (afterly Lord Zuch) had an armenian manuscript of Bible containing the same History. He asked me when I was upon him (1852) in his country dwelling (Barham Park), and I translated it in italian, and left there. Lately M. Carrière, professor of armenian language at Paris, published a part of that work; and presently an other learned Frenchman is occupied at Rome with a new publication of the same work, on an ancient greek codex. This is all I know on this subject. Excuse my bad anglicism, and farewell.

Rev. Leo M[arc]ar Alishan

Թարգմանութիւն

Մեծարգոյ արն. Lomcelat Baugh-ին,
Հայկական վարժարան

Ս. Ղազար, 17 Յունիս, 1890

Յարգելի պարոն,

[illegible]

Հայր Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1605.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

վեցնետիկ - Ս. Ղազար, 18 Յուն[իս] 1890

Արգունի եւ Սիրեւիի Հայր,

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Վստահ գուրով յաներկբայ սէր եղբարցս՝ ոչ փութացայ ի պատասխանի կամ ի շնորհակալի մաղթանաց նոցին եւ շնորհաւորութեանց, որպիսեանց եւ չէ իսկ փոյթ սպասել մեզ, մինչ սէր թագաւորէ ի մեզ, եւ գիտէ եւս լուեայն իսկ բարբառել եւ մեծածայներ. այնպէս հնչէ յիս ձայն Քո եւ ալլոց եղբարցդ որ ընդ քեզ, որոց եւ աղաչեմ իբրեւ յատուկ միոյ միոյ նոցա գրեալ հաղորդել զբանս իմ. զբանս ասեմ, քանզի իմացուածք եւ միոյ միոյ նոցա գրեալ հաղորդել զբանս եւ նոցայն ինձ:

Առանձինն եւս ողջոյն առ Պատուական չ[ալը] Անանիա⁸⁵, որ ուրոյն եւս թղթով
Կրեալ էր զոր Կրեալն էր. յորմէ որպէս եւ յալը՝ թօթափելով զԿերազոյնսն քան զիս,

շատանամ սիրով եւ աղօթիւք. եւ ես տկար աղօթիւքս մաղթեմ ամենեցուն յօրելեանս արդիւնագոյնս, ոչ վայրապար շառաւմամբք եւ մարդկային վկայութեամբք, որք առաւել խեղճեն քան Հանգուցանեն զսիրտ, այլ ծածուկ վկայութեամբ խղճի եւ Աստուծոյ:

Խնդրեմ աւանդել զծրարեալքս՝ առ որ ուղղեալն են, եւ ընդունել զգրքոյս ինչ զոր առաքեմ, մի մի Ձեզ չորից եղբարց, մի Պարոն/ Ռափայէլեան Մկրտչի, եւ միւս առ Պր. Տիգրան Ղազարոսեան, ասելով յետոյս՝ զի ոչ ժամանեցի գրել զանուն իմ ի նմին, այլ ընկալցի որպէս գրեալ:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

[Յ. Գ.] Ընկալալ զմետալն Կարսի:

1606.

Գրիգոր Խալաթեանցի⁸⁶

Վեներաբիլ - Ս. Ղազար, 18/30 յունիս [18]90

Ազնիւ Բարեկամ,

Ամսոյս 11/23-ի գրածդ ընդունելով Հարցուցի եւ իմացա[լ] որ երկու օր առաջ ուղարկեմ են Ձեզ խաւրելի Այրարատքն, ոչ արկղով այլ թղթատարով, ապահովեալ: Բայց անկազմն եւ արձակ թերթերով: Եթէ յաջողէ Աստուած Սիսականի⁸⁷ լոյս տեսնել՝ նա պէտք է ուղարկուի արկղով. ներեցէք եղածին:

Յատուկ ողջոյններս պատուական Ծերունի վարժապետիդ Պ. Էմիլի, երկար տարիներ ալ վայելէք իր ընկերութիւնը եւ մեք՝ իր բարեկամութիւնը:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1607.

Մինաս Զերագի⁸⁸

Venise, Saint-Lazare, 19 juin, 1890

Monsieur,

Votre lettre si superbe et votre langue si éloquente, au lieu de m'élever aux hauteurs où votre enthousiasme vous entraînait, m'ont abymé en quelque manière, ayant en vue ce que j'ai fait ou plutôt ce que j'ai écrit, et tous ce qu'on en dit ces jours-ci, de votre part et d'autre. Mais comme l'objectif suprême c'est l'affection soit de l'amitié, soit de la patrie, toute est pardonné ! Quant à cette dernière, peut-être l'époque des larmes n'est pas encore expirée, pour ceux au moins qui n'ont pas d'autres moyens.

Agréez, Monsieur tout mon estime et mes remerciements sincères.

P. Leonce M. Alishan

Թարգմանութիւն

Մինաս Զերագի

Վեներաբիլ, Սուրբ Ղազար, Յունիս 19, 1890

Պարոն, Ձեր հիասքանչ նամակն ու Ձեր պերճախօս լեզուն, զիս Ձեր խանդավառութեան բարձունքները տանելու փոխարէն, ինչ-որ առումով վիճի նետեցին՝ հայեացքիս պարզելով այն, ինչ որ ես ըրած եմ, աւելի ճիշտ՝ այն, ինչ որ զրած եմ, եւ այն ամէն ինչ որ կը հնչէ ատոր վերաբերեալ այս օրերուն Ձեր եւ ուրիշներու կողմէ: Բայց քանի որ վերին նպատակը սէրն է՝ կամ բարեկամներու, կամ հայրենիքի, նախ, առնուազն անոնց համար, որոնք ուրիշ միջոց չունին:

Հաճեցէք ընդունիլ, պարոն, յարգանացս հաւաստիքը եւ անկեղծ շնորհակալութիւններս:

Հայր Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1608.

Մեսրոպ Արք. Սմբատեանցի⁸⁹

Վեներաբիլ, Ս. Ղազար, 19 Յունիս/1 Յուլիս 1890

Արհիպապատիւ Սրբազան Տէր,

Շատոնց մտադիր էի գրել Սրբազանիդ, եւ զբաղեալ ի պատասխանիս շնորհաւորողացն զյորելեանս իմ⁹⁰, ոչ իսկ յիշեմ, թէ գրեցի՞ եւ թէ ոչ. այլ հիմալ հանգչած՝ կը ծանուցանեմ, որ Տէրութեանդ տարւով յառաջ նուիրեալ պատուական ուղերձդ, անդրանիկ ամենայն ուղերձից, նախադասեցաւ անոնց մէջ, եւ իբրեւ յաւուր պատշաճի կրկնեմ զշնորհակալութիւնս:

Սոյն օրերս Հրատարակեցաւ եւ իմ ծեր Այրարատս. Ձեր հրամայեալ հինգ օրինակքն, եւ ապա երկուքն եւս (յորոց մին վասն անուանակցիդ յԱսխապատ) պիտի ուղարկուին եւ Ձեզ ի կենդրոնական գրաւաճառանոցէ Տիդիսու, առ որ յանձնուած են. նոյնպէս եւ Պազուի բաժանորդաց 14 օրինակքն՝ հասցընելու հօն, առ Տէր Խորէն Միրզաբեգեան⁹¹ կամ յեկեղեցի Հայոց:

Զայս ծանուցանելով մնամ փափագանօք քաջողջութեան

Սրբազան Տէրութեանդ

Խ[ոնարհ] Ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1609.

Մեսրոպ Սէրեանցի⁹² - Կալկաթա

Վեներաբիլ - Ս. Ղազար, 23 յունիս, 1890

Պատուական Պարոն,

Հեռաւորութիւն ափանց Գանգիսի՝ թուեցան իմն առաւել եւս հաճոյացուցանել զշնորհաւորութիւնդ ի յիշատակի Յոբելինի, ընդ նմին եւ յաւէտ բացատրութիւնք նորաձայն սրտիդ եւ մտացդ պարարելոց հայրենական յիշատակօք, որովք երբեմն առաւել ճոխանայր մեծ մայրաքաղաքդ այդ Հնդկաց՝ ասպնջական Հայ գաղթականութեան. բայց

գիրդ եւ մանաւանդ եռանդն գրչիդ, տան յուսալ զի արծարծի եւ վառի դարձեալ հրատն հայրենի ի ճեմարանիդ եւ յընտանիսդ առ ի չմնալ յետեալ քան զայլս ի գաղթականաց որք ոչ սակաւ յառաջագիւծեն յազգային ոգի եւ ի գիտութիւնս:

Լեւոր աներկմիտ, զի բազում հաճութեամբ եւ շնորհակալութեամբ ընկալեալ զմաղթանս քո, մաղթեմ եւ ես քեզ նմին յաջողութիւն ուսմանցդ, եւ ապա նովիմք եւ այլ եւս ջանիւ՝ յաջողութիւն բովանդակ կենացդ յոր սակս եւ սիրով որպէս զմի ի ծանօթից ինձ պառաւեաց յանձն առնեմ ի խնամս եւ յօրհնութիւն Աստուծոյ եւ Սրբոց նորին պաշտպանաց ազգիս:

Ողջ լեր:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1610.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանիւն - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 25 յունիս 1890

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Աշխատեմ եւ Ընթերցեաց գրքոյնները բաժնելու, աշխատէ եւ ծրարիս թուղթերը բաժնելու: Եւ զօրացիր բարեխօսութեամբ Ս. Յուսիկն, յորմէ մաղթեմ քեզ ինչ բարի որ փափագիս, զնոյն եւ յընկերաց նորին վասն Քո ընկերաց անուանակրաց, որոց ուրախութեան մասնակցիմ որպէս եւ դուք մերոցս: - Ողջ լեր:

Հոգեկից

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

Ո[րդեգիր] Կ[ուսիկ]

1611.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանիւն - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 30 յունիս 1890

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Եղբայրս ծանոյց Կեսարացոյ մի բերած արծաթապատ Ձեռագիրք մի: Ժամանակիս Ձեռագրաց նուագութիւնն եւ ծանր գիներ պահանջելը նկատելով՝ արդ արծաթազգեացն (որոյ նմանը չունիմք), ծանրագին չ'երեւար ինձ. ուստի լաւ կ'ըլլայ գնել մանաւանդ եթէ քիչ մ'ալ վար իջնէ, ինչպէս գրեցի եւ առ եղբայրս: Եթէ Հիմայ Ձեռագրաց մեծ եւ չափազանց ալ յարգ չտային, գիտունք եւ տգէտք, գուցէ մէկ երկու Ձեռագիրք ընծայ ալ գային ի յիշատակի Յոբելինին, այլ կամեցողք իսկ չեն եղած ձեռնհաս:

Ծրարեալս առ Մոգեանն խնդրեմ յանձնել եղբարցն, որ հասցընեն առ նա:

Ողջոյն Պ. Պ. [Պատուական] Հարց Եղբարց մերոց. եւ դու ողջ լեր,

Հոգեկից

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

Ո[րդեգիր] Կ[ուսիկ]

[Յ. Գ.] Իմացայ որ աներեւոյթ կերպով Այրարատք հասեր են, եւ աւելի օրինակներ ալ գտուի քովդ. եթէ հատ մի կազմեալ որպէս եւ է՝ հաճի ընդունել եղբայրս եւ տալ քեզի իր չկազմուած օրինակը, եթէ մաքուր պահած է, դուք գիտցիք:

1612.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանիւն - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 2 յունիս 1890

Սիրելի Հայր,

Մեր հին եւ անուանի աշակերտաց մէկն Գեորգ՝ այժմ Պէյ Սաւաննեան, ինձ քերդողարար ոտանաւոր շնորհաւորութիւն մի գրեւ էր, որուն պատասխանն է ծրարեալս, զոր խնդրեմ հասցընել:

Յուսամ հիմայ ընդունած ես բաւական օրինակներ Այրարատայ եւ բաժնած ընկերագրաց: - Գեր[երջանիկ] Կաթողիկոսին⁹³ համար կազմուած օրինակն ալ յանձնուեցաւ Բիւլոյ նաւուղիին, որ կը հասնի ի տեղդ ամսոյս 6 կամ 7ին:

Ողջ լեր բարեխօսութեամբ Ս. Յուսիկն եւ եղբորն եւ Հօր եւ Հօրեղբոր եւ մեծ Պապուն, հանդերձ եղբարք մերովք:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

Ո[րդեգիր] Կ[ուսիկ]

1613.

Մկրտիչ Բարխուդարեանիւն⁹⁴

Վեցետիկ - Ս. Ղազար, 2/14 յունիս 1890

Ազնիւ Տէր,

Եթէ քիչ մի ուշ եւ եթէ կանուխ, ինձ հաւասարապէս ընդունելի է Ձեր շնորհաւորութիւնը, եւս առաւել պատուելի Ձեր ազնիւ զգացմունքը, որոյ հաղորդ եմ եւ ես ընդ Ձեզ եւ ընդ հասարակաց, վասն զի վերաբերին առ հայրենիս մեր եւ առ ազգային դպրութիւն: Յատուկ շնորհակալութեամբ ալ կ'ընդունիմ, երբ որ հասնին ի ձեռքս, ձեր խաւրած Գրականական եւ Պատմական Հանդիսի հրատարակութիւնները, որով կը հարըստացնէք մեր ներկայ գրագրութիւնը. եւ որոյ համար, որպէս եւ Ձեր այլ գործոց եւ կենաց՝ ի սրտով փափագիմ եւ մաղթեմ յաջողութիւն եւ գոհութիւն:

Խ[ոնարհ] Ծ[առայ]

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

Ո[րդեգիր] Կ[ուսիկ]

1614.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանիւն - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 9 Յունիս 1890

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Փա՛ռք Բարեբարին, որ յաջողեց ձեռքովդ Այրարատայ բաժանումը. անփորձ պահէ մինչեւ վերջ ի մախանաց եւ մատնըջաց, եւ ի քովդ մնացեալ օրինակներն ալ ընդունելի ընէ չունողաց, եւ զապագայն ապահովագոյն բերէ:

Մանրութեամբ կ'արժէ ոսկի մի, մանաւանդ յիշատակարանին մէկ ծանօթութիւնը, որ յարգի է:

Ս. Լուսաւորչի պատկերն ալ՝ եթէ քանի մի դահեկանաց կամ ֆրանգի տրուի՝ ա՛ռ. ես ալ գտայ աւելի նոր տպագրած պատկեր մի Լուսաւորչի, շատ աւելի տեսարաններով, մագաղաթի վրայ տպած եւ գունաւոր: Օտար լեզուով տպագրած Լուսաւորչի վարքեր ալ կը ժողովեմ, այդ ալ անոնց կարգը անցնի. այսօր իսկ նաւաւարին յանձնեցի գնել Նաքոլիի Լուսաւորչի⁹⁵ եկեղեցւոյ վրայօք գրուած տետրակ մի⁹⁶, զոր երեկ գրոց ցանկի մի մէջ տեսայ. կը սպասեմ նաւակին դարձին:

Ծրարեալ նամակս առ Խաչոյեան՝ խնդրեմ վերագրելով ինչ որ պէտք է՝ թուրքարէն, հասցրնել առ նա. սէօլէօզը՝ չի շփոթելով սալլանկէօղի⁹⁷ հետ:

Ողջ լեր Պ[ատուակահան] Եղբարբք:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսի]ն

1615.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 6 Օգոստ[նո] 1890

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Արշակ Գանձապետեանն գրէ ինձ թէ ինքն Մարաշցի բողոքական ուսանող է, եւ փափագի գալ աստ մեզ ի վեցետիկ եւ աւարտել ուսմունքը, խոստանայ եւ ընդունիլ պայծառագոյն կաթողիկեայ կրօնքը: Ես գրեցի որ պէտք է իրեն այդ տեղ Զեզի հետ տեսնուիլ, բացատրել իր միտքը, եւ ըսել թէ կարելի է խնդիրքն: Ի հարկէ եթէ գայ Քեզ ըստ պատշաճին կ'ընես, եւ ուր որ վայլէ՝ հօն կ'ուղարկես: - Ողջ լիւր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Աւիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Ի Սեբաստիա ուղղած թուղթս ալ՝ խնդրեմ պատշաճապէս վերագրելով թուրք կամ փոսանկ լեզուով խաւրես: Խնդիրն քանի մի նոր Զեռագրաց վրայօք է, զոր, եթէ հաճի, պիտի վաճառէ Դաւիթ Արաւմեան, զրկելով առ քեզ զգիրսն ի Սեդրոս խան⁹⁸. եթէ երկու հատ ըլլան գիրքն՝ գինն է 2½ լիւրայ. եթէ չորս հատ կամ հատոր, 4 լիւրայ: Այսպէս գրած եմ իրեն, եթէ հաւանի: Քանի մի տարի առաջ, կամ Արեւելք⁹⁹ կամ ուրիշ լրագրի մէջ՝ երկայն եւ մանրամասն տեղեկութիւններ հրատարակեցան Բիւզանդիոյ Հայ կայսերաց եւ պաշտօնէից վրայօք, բանասէր Պր. Տօնապետեանն¹⁰⁰ կրրնայ հարցընել, քննել եւ տեղեկանալ ի յիշողաց:

Բիւզանդացի Յոյն պատմիչք Թարգմանուած են ի Լատին լեզու, ի փոանկերէն չեմ յիշեր. բայց կան պատմուլթիւնք Բիւզանդիոյ կայսերաց, ինչպէս LeBeau (Լըպոյ) Փրանսերէն, 21 հատոր ութածալ¹⁰¹:

Կայսերաց պատկերքն՝ իրենց զբաժնոց վրայէն կ'առնուին, իսկ թէ ձեռագրաց կամ եկեղեցեաց մէջ ալ գտուին, չեմ յիշեր:

Աստղիկ պատմիչ մեր (Գ.Ի) յիշէ Մակեդոնիոյ Լարիսա եւ Սերաստիա քաղաքաց
Հայ եպիսկոպոսներն ի Ժ դարու:

Յերկրորդ կէս Ը դարու Կոստանդինը Կոպրոնիմոս եւ Լեոն Դ կայսերք Մելիտիցէ եւ Գերմանիկէ քաղաքները քանդելով՝ Հայ բնակիչքը փոխադրեցին ի Թրակիա, եւ մասամբ ի Կ. Պօլիս:

ԺԲ դարուն վերջը Փրեստրիկ Պարպարոսսա կայսր գտաւ զՀայս ի Փիլիպպու-
պօլիս: - Երկու եպիսկոպոսք ալ յիշուին Հայոց՝ այն ժամանակ:

ԺԳ դարուն սկիզբը (1203-5) հին Տրովադայ կողմերը շատ բազմացեր էին Հայք, եւ օգնեցին Լատինաց յառման Կ. Պօլսի. վասն որոյ երբ ասոնց Պալտին կայսեր եղբայրն (Հենրիկ) հեռացաւ այն կողմերէն մաս մի Հայոց հետը գնացին, մեծագոյն մասն ալ ջարդուեցան ի Յունաց:

Կ. Պոլսի յիշուին յանուննէ. յայտ է ուրեմն, որ կար հօն բաւականաթիւ Հայ ժողովուրդ:

1616.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 9 Օգոս[տոս] 1890

Արդոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

[illegible]

Անագան է կարծեմ ժամս հարցման, այլ հարցից. ունիցիք յաւուրքս յանձնեալ կամ յանձնելի գիրս բերելոյ ի Բարիգոս, արկեղբ, որպէս յայլ նուագս, ի Հաշեդէ: Խնդիր իմ այս էր, մեծ հատոր մի գրոց յանձնեալ է ուրուք առ Քլիմսի¹⁰² գրավաճառ՝ վասն իմ. եթէ գոյր Ձեր առիթ բերելոյ արկեղբ գրեան, յայնժամ գրէի առ գրավաճառն (եթէ էջեր ցարգ այլով ճանապարհաւ առաքեալ զմատեանն) զի յանձնեսցէ այնմ, որ առաքելոցն է զձեր գրեանն:

- Այս ոչինչ համարեսցի:

በገጽ 1፡

Հոգեկից Եղիաշյր]
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր] Կ[ուսին]

1617.

* Հ. Քերովբէ Վրդ. Քուշներեանին - Խարասուպագար

Ս. Ղազար, 19 Օգոստ[ոս] 1890

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Ի վաղուց ընկալեալ զգրեալդ եւ զառաքեալ ի ձեռն Պ[ատուական] Յով[ակիմայ] Սելի-
նեան¹⁰³, սպասեալ մնայի դարձի նորա ի Միլանէ, որպէս ասացն, այլ զի մինչեւ ցօրս այս
ոչ երեւեցաւ, ոչ եւս կամեցայ սպասել. եւ արդ յայտ է զի ընդ թղթոյդ ընկալայ եւ
զթղթադրամն. ետու զ'12 բուսլիս առ Պ[ատուական] Հ[այր] Յովհաննէս խմբագրող
«Բազմավիպի», եւ զՀարիւրն կալայ կամ յանձնեմ ի գին 5 օրինակաց Հանդերձելոյ
Սիւնեաց աշխարհի, որոյ գրեալթէ առաջին գտար ի բաժանորդս:

Ծովանկարդ¹⁰⁴ ի Բարիզ խոստացեալ իմն էր առ Տամատ՝ տալ մեզ զպատկեր
Ջրհեղեղեան Այրարատայ. այլ ի լրագրոց ծանեայ զի գնեալ է այն յԱնգղիացւոյ ի
Լոնտոն: Եթէ գուցեն կամք ի նկարիչն՝ չպակասեն նմա նկարք. այլ ես ոչ եւս կամիմ խօսել,
գրել եւ սպասել այսմիկ:

Փափաղելով եւ աղօթելով վասն ուղղութեան եւ յաջողութեան գործոցդ, մնամ,
ողջունելով զմերձաւորդ

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր] Կ[ուսիմ]

1618.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 21 Օգոստ[ոս] 1890

Սիրելի Հայր,

Խնդրեմ ապահովապէս յանձնել զծրարեալս առ Հովաս Տէր Պետրոս¹⁰⁵, ըստ
թախանձանաց մօրն:

Սերաստացւոյն մի լիրայի երգարանն ի՞նչ եղաւ:

Ողջոյն Հարց եւ Եղբարց սիրելեաց:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր] Կ[ուսիմ]

1619.

Professor Emilio Teza-ի¹⁰⁶

San Lazzaro, 7 settembre 1890

Stimatissimo Signor Professore,

Volendo che prima della sua partenza per Parigi ricevi, le scrivo subito queste due righe.

Sarà servito in ciò che scrive per nostro P. Basilio, e in tutto che possiamo per Lei.

Grazie per il suo Discorso, il quale avevo già letto con interesse nel giornale dell'Istituto.

Ecco l'indirizzo del suddetto Padre.

Buon viaggio e ritorno con profitto.

Suo Vecchio amico
P. Leone M[arcar] Alishan

Թարգմանութիւն

Սուրբ Ղազար, 7 Սեպտեմբեր, 1890

Յարգարժան Պարոն Փրոֆեսոր,

Շատ արագ կը գրեմ այս երկտողը, որպէսզի նախքան Ձեր փարիզ մեկնումը ստանաք զայն: Օգ-
տակար պիտի հանդիսանանք Ձեզի այն հարցով որ դիմած էք մեր Հայր Բարսեղին, ինչպէս նաեւ ամէն
բանի համար որ կարող ենք:

Շնորհակալ եմ Ձեր ճառախօսութեան համար, որ հետաքրքրութեամբ կարդացած էի
Հաստատութեան պարբերականին մէջ:

Ահա վերոյիշեալ Հայր սուրբի հասցէն:

Բարի ճանապարհ եւ արդիւնաւէտ վերադարձ:

Ձեր վաղեմի բարեկամը՝
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1620.

* Հ. Բարսեղ Վրդ. Սարգիսեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 1 Հոկտ[եմբեր] 1890

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Տեսանել զհրաշագեղ ափունս Վոսիտրի եւ փափագել անդրէն դառնալ ուստ ելեր,
այդ անձնասիրութիւն կամ շահասիրութիւն է. անկելոյդ ի ծով, որպէս ասես, անկ է սակաւ
մի ծփալ, այլ ոչ ալէկոծիլ. կարծեմ թէ եւ քաղցր են ջուրք ծովուդ, դոնեա ի քիմս բազմաց՝
այլ հողմն որ շնչէ արտաքուստ ի ժամանակիս՝ արդարեւ դառն է, եւ զգուշութիւն պիտի,
մինչեւ անցցէ մրրիկն:

Խնդամ զի յաջողութեամբ զերծուցեալ է Պ[ատուական] Հ[այր] Յուսիկ¹⁰⁷ զգրեանդ
ի նաւէն, այլ տուժեալ զիս, զերկու ծրար ծխախոտոյն յանձնելոյ Ձեզ առ յինչն, տուեալ
սենեկապանի նաւուն: Եղա՞ւ մի այս:

Ողջոյն տուր սիրելեաց Հարց եւ եղբարց մերոց, ընդ որս եւ Հարազատի իմոյ՝ յորժամ
հանդիպեսցիս:

Տպագրեցաւ թերթ մի եւս Ագաթանգեղեան գործոյդ¹⁰⁸, միւս եւս երեկ սրբադրեցաւ,
ի հարկէ պատեհաւ առաքեսցին Քեզ:

Ողջ լիւր

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Դեզա¹⁰⁹ հարցանէր ինձ զհասցէդ, գրեցի նմա, առաքեալ էր եւ օրինակս ինչ
զիւրոյ գրածոյն cose armene¹¹⁰. զմին առաքեցից պատեհաւ:

Իմ մէկ թղթիս մէջ Ձեզ գրած էի թէ Փափագեանի լուսագրաց ցանկին մէջ՝ զոր խաւրեր էիք ինձ, Կիւնէի վանքի պատկեր ալ նշանակած էր. եւ սակայն պատկերն չկար. արդ. եթէ կայ եւ հանած է, խնդրեմ խաւրէք շուտով:

Դարձեալ գրած էիք, որ Գողթ-ան կողմերու պատկերներ ալ հանած է. ես ալ ուզեր էի. եւ ահա վեց ամիս անցաւ եւ բան մի չընդունեցայ:

Դարձեալ գրեր էի, թէ Գեղարքունեաց կողմերը ինչ^ո համար Մաքննոցաց վանքի կամ աւերակաց տեսարանն ալ չէ^ո հանած:

Ձեր խնդրած գիրքերը այսօր կամ վաղը կ'ուղարկուին քանի մի ծրարով. բոլորն ի միասին կարած լաթով՝ այս տեղ չեն ընդունիր. իսկ անոնց գիրն են ճամբու ծախքն արդէն վճարած համարեցէք ձեր 14 ուռսլի պահանջով. կարծեմ քիչ աւելի կամ պակաս ըլլայ հաշիւն:

Սիւնեաց աշխարհի ստորագրութեան համար նպատակու ձեր ձեռքէն եկած կերպով, որպէս կը գրէք, յօժարութեանդ շնորհակալ եմ. առ այժմ փափագիմ այն կողմերը գրուած Զեռագրաց Յիշատակարաններուն. տեղւոյդ (Էջմիածնի) ճոխ գրատան մէջ յիսունի չափ կամ աւելի ձեռագիրք նշանակուած են ի տպագրեալ ցանկի Յակոբայ Կարիմեանց¹²¹. դոքա ինձ կարեւոր եւ պատուական են, եթէ հաճին պահպանողք թոյլ տալ հաւատարմաց՝ օրինակելու: Կ'ուզէի այս բանիս համար գրել առ Սեդրաֆեան սրբազանն, բայց լրագրի մի մէջ կարգացի որ Երեւանայ թեմի յաջորդ անուանած է, եւ չգիտեմ հիմայ ո՞ւր է. թերեւս ուրիշ եպ[իսկոպո]սի մի ձեռքով նշանակեմ եւ խաւրեմ փափագելիքներս. սակայն հիմկուց ալ եթէ առնուք Կարիմեանցի ցանկը եւ քննէք այս քանի մի Զեռագրաց թիւերը՝ կը գտնէք Սիւնեաց տեղուանք. ինչպէս թիւք 16, 110, 112, 117, 335, 1520, 245, 493, 947, 1409, 1524, 1594, 2035, 2110, 1535, 185, 246, 2339:

Ետքի մէկ քանին Սիւնեաց մէջ չեն, բայց ինձ փափաղելի են:

Եթէ վերոյիշեալ Սեդրաֆեան բարեկամ Սրբազանն ի տեղդ է, իմ յարգանաց ողջունիւս խնդրամատոյց եղիր, կամ թէ ուրիշ լաւ հնարք գտնես: Կան դեռ ուրիշ ֆիշատակարանք ալ ուրիշ տեղեաց, զոր յետոյ աշխատութիւնընթէ դրամական ծախք եւ եթէ գիրք պահանջուի՝ յօժարութեամբ կը վճարուի:

በገጽ 1፤

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ա[ւիշան]
Ո[րդեգիր] Կ[ռսին]

1628.

Մեսրոպ Արք. Սմբատեանից¹²²

Վեցնետիկ - Ս. Ղազար, 8/20 Նոյեմբեր 1890

Արհիապատիւ Սրբազան Տէր,

[illegible]

ծանօթ Օշականի գերեզմանի եկեղեցւոյն փոխան ալ ուրիշ եկեղեցւոյ պատկեր դրուած է: Դուք ականատես Ձեր Հայրենի Մատիթեան գաւառի՝ չէք սխալիր անոր ցանկացեալ ստորագրութեան մէջ. եւ եթէ կանխէք ի հրատարակել՝ ես ալ ապահով կ'ըլլամ իմ ստուերագրութեանս մէջ, բայց նախ քան զայն ալ կ'ուզեմ տեղեկանալ Ձեր բնիկ ծննդեան ստուերագրութեանս մէջ, բայց նախ քան զայն ալ կ'ուզեմ տեղեկանալ Ձեր բնիկ ծննդեան հայրենեաց, որ Նորբ գիւղն է՝ ըստ լսածիս եւ համարիմ թէ Ճահկոյ կողմերը եղածն է. եթէ նշանաւոր կամ Հին բան մի ունի այդ տեղդ՝ փափագելի է ինձ գիտնալ¹²⁴:

[illegible]

Ադամեանց Յակովբ աղայն¹²⁷ շատ մտերիմ եւ բարեբարոյ անձ մի երեւեցաւ մեզ,
եւ Ձեր տեսութիւն եւ յիշատակն ալ՝ նորէն իր տեսութիւնը կենդանացուցին: Ձեր
օրհնութեամբ Աստուած յաջողէ իր գործերը, պարգեւելով երկար եւ բարի հովուութիւն:

Ձեր Արհիպապատիւ Սրբութեան, որոյ եմ

Խ[ոնարհ] Ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1629.

* Հ. Բարսեղ Վրդ. Սարգիսեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 12 նոյեմբ[բեր] 1890

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Չափաւորապէս արձակեալ արդ բազկիս՝ կարեմ դիւրագոյն գրել: Սակայն զի՞նչ գրել առ անդորրութիւն սրտիդ, կամ ծովուն, յոր ասես յովնանակերպ արկեալ զքեզ: Եթէ

յերկրի չներեցին իրեն, ի վայելս ծանօթիցն, գոնեայ իր օրինակն եւ յիշատակն շատ եւ շատ երկարատեւ ըլլայ, եւ ի նմանութիւն յորդորէ զնոր բանասէրս մեր:

Զգիտնալով թէ ո՞վ է իրեն մերձաւոր ընտանի, առ որ յայտնեմ ցաւակցարար զգացումս, խնդրեմ որ հաղորդես որու եւ պատշաճ համարիս, ընդունիս եւ Դու, զոր գիտեմ իրեն մտերիմ եւ մասամբ յաջորդ: Հանդերձ կարեկցութեամբ եւ յարգանք իմ ընկերացս եւ Գերապ[այծառ] Աբբահօրս, որք մերձաւորացն եւ Քեզ մաղթեն մխիթարութիւն եւ երկար ողջութիւն:

Խ[ոնարհ] Ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

1642.

Կարապետ Եգեանիս⁸

Վեցետիկ - Ս. Ղազար, 7/19 Յունուար 1891

Մեծապատիւ Տէր,

Յետ շնորհաւոր եւ յաջող մաղթելու Քեզ նոր տարիս, շնորհակալեմ եւ զրկած Դարդելի⁹ գրքիդ համար, զոր ուշ ընդունելով՝ ուշացաւ եւ պատասխանս: Ես ալ Ռիւս¹⁰ կոմսէն ընդունելով բնագրին թերթերը՝ կարգացեր էի եւ ինչ ինչ նշանակեր էի ի Սիսուանիս, անտարակոյս մեր վերջին թագաւորին եւ թագաւորութեան վերջին նկատմամբ՝ կարեւոր եւ հետաքննական գործ մի է, ի բայ թողլով սղալ զրոյցները ի սկզբան գրոցն:

Գալով մեր կարծեաց եւ տեսութեանց տարբերութեան, այդ միշտ եղած է. եւ եթէ առաջ ոչ՝ հիմայ ալ չի վնասեր մեր բարեկամութեան, գուցէ եւ կերպով մի համարձակութեամբն՝ աւելի ալ կը հաստատէ: Կարծիքն՝ քանի որ կարծիք ենթադրութիւն երկու կողմէ ալ՝ հաւասարակշիռ է. խնդիրն կը փոխուի՝ եթէ մէկ կամ միւս կողմն ի վեր քան զկարծիս՝ գիտութեան, ստուգութեան եւ հաւատոց վրայ վստահացեալ է: Այս տեսութեամբ՝ միշտ յարգելով մեր բարեկամները, կըրնամք չյարգել անոնց օտար կարծիքը. որով եւ ես թողլով Հ[այր] Ալիշանին կարծիքը եւ գրածները, զոր կը յիշէք, (երբեմն զանց ընելով անոր ծանօթութեանց մէջ ըրած բացատրութիւններն ալ), նոյն բարեկամութեամբ, նաեւ կարգիս, ազգասիրութեան եւ երկարժամանակեայ քննութեանց շնորհօք, երկու բան միայն կը յիշեցընեմ իմ ազնիւ Բարեկամիս, մին՝ իմ կամ նմանեացս կաթողիկոսական տեսութիւնները, որոց համատես եւ համահաւան են ոչ մի կամ երկու՝ այլ հարիւրաւոր միլիոն անձինք, ի գիտնագոյն մասունս երկրի:

Երկրորդն է նկատմամբ Ներսէ[է]ս Լամբրուցացւոյ, որոյ վրայ իմ բարեկամիս ըսածը՝ կը թողու՞մ իրեն իբրեւ իր եւ նմանեացն կարծիք. իսկ իմ ըսածս՝ ոչ իբրեւ կարծիք ընդունիմ, այլ իբրեւ սրբազան հաւանութիւն եւ հաւաստիք՝ այն Անձին գերագոյն սրբութեան եւ արժանաւորութեան, որոյ, կարծեմ շատք եւ շատք համաձայն էին, եթէ ինձ պէս Անոր բոլոր գրածները, մանաւանդ Սաղմոսաց մեկնութիւնը մտադրութեամբ կարգացած եւ քննած ըլլային, որոց մէջ կան այնպիսի խոր, ջերմ եւ բարձր զգացմունք, այնպիսի վերացմունք եւ խօսք առ Աստուած, զոր անհնար է ունենայ այն՝ զոր կարծէ իմ բարեկամս, այլ միայն այնպիսիք՝ որ եւ յընդհանուր եկեղեցիս եւ ի դասս Սրբոց՝ հազուադիւր երեւին. եւ յետ իմ նուաստիս յիսուն եւ աւելի տարիներու ազգային եւ անազգային քննութեանցս՝ համարձակ եւ պարծանօք կը ճանչնամ զնա մի ի գերագոյն անձանց եւ պարգեւաց՝ զոր Աստուած շնորհեր է մեր ազգի եւ եկեղեցւոյ: Կարդա՛, Սիրելի Բարեկամ, անգամ մ'ալ անոր աշակերտ Խաչատրոյ¹¹ գրածը, ռամկաբար լեզուաւ՝ այլ խորամուկս ճանաչողութեամբ, որոյ

նման ոչ ոք գրած է ի մերայոց, եւ ոչ աւելի ճանչցեր է իր գովածը. եւ մի՛ զարմանար, թէ Հ[այր] Ալիշանն այդքան երես բան գրեր է իր Սիսուանին մէջ. շատ փոքր է այդ գրածն իր զգացման եւ ճանաչման առջեւ, իսկ Անոր արժանաւորութեան համար՝ ոչինչ: Մեծ պակասութիւն համարիմ ազգայնոցս՝ այսպիսի չքնաղ Անձին վրայ քիչ կամ սղալ ծանօթութիւն ունենալն, մեծագոյն եւս ապերախտութիւն՝ չգիտնալով եւ արհամարհելն, եւ վերադասել քան զՆա զայնպիսիս՝ զորս չգիտեմ կամ չուզեմ ինչ անուանել: Ո՛հ Բարեկամ, յուսամ որ ես զիս չեմ կորուսած, այլ տարւօք մօտենալով հանդերձեալ կենաց, հոգիս կը համարձակի հայրական թեւեր արձակել, եւ եթէ կարելի ըլլար այս վայրկենիս կը պըլլէի անոր հետ որու կը գրեմ, եւ թերեւս երկու կաթիլ արտասունք ալ թափել տայի ի պատիւ անոր հետ որու կը գրեմ, եւ թերեւս երկու կաթիլ արտասունք ալ թափել տայի ի պատիւ Անոր, որ ի կեանս իւր Սիրելի մականուանեալ էր, որպէս միւս Ներսէսն՝ Շնորհալի:

Հաճոյ կամ անհաճոյ՝ ներէ երկայնաբանութեանս, որ շատ աւելի ալ կըրնար յերկարիլ, եթէ պաշտպանութեան կամ ընդդիմութեան մտօք գրուելու ըլլար. այլ ես գրուածոցս մէջ ալ մտադրած եմ պարզապէս եւ իբրեւ հարկ եւ կարգ պատմութեան՝ ըստ տեղոյն յիշել հանդիպածները, եթէ անհատ անձի մի եւ եթէ բազմութեան ըստ այսմ սկզբան՝ նաեւ յաջորդ գրուածիս՝ Սիսականի մէջ՝ կայ տեղ մի, ուր երկար պիտի խօսիմ մեր եկեղեցական պատմութեան ճիւղի մի վրայ, որ կըրնայ Բարեկամիս եւ նմանեաց անհաճոյ ըլլալ. սակայն ես, որպէս ըսի, իբրեւ պարզ պատմութիւն տեղական կը յիշեմ, ի հարկէ ինձի լաւ երեւալը լաւ ըսելով, հակառակն ալ նոյնպէս:

Անցողարար ծանուցանեմ որ յիշեալ վերջի գործս սկսաւ տպագրիլ, բայց այդ կողմերուդ Ազգայնոց՝ թերեւս անծանօթ կամ անընդունելի եղած ըլլայ:

Եթէ բայց ի Էջմիածնի Դանիէլեան սարկաւագի եւ Մկրտիչ¹² Փափագեանի հանած լուսանկարներէն, ուրիշ լուսանկար կամ գծագրեալ տեսարան եւ պատկերք գիտէք Սիւնեաց կողմերու, խնդրեմ որ նշանակէիք, ըլլայ եւս տպագրեալ գրոց կամ լրագրոց մէջ. եւ ընդունելով իմ յարգանք մաղթանքս, ողջ լիւր:

Խ[ոնարհ] Ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

1643.

Կարապետ Կոստանեանիս¹³

Վեցետիկ, Ս. Ղազար, 14/26 Յունուար, [18]91

Ազնիւ Պարոն Կարապետ,

Շնորհաւոր նոր տարի:

Ահաւասիկ անդորրագիրք 10 օրինակ Սիսականի համար, որոց գինն 200 ռուպլ ընդունեցայ: Երբ Ա[ստուծոյ] վաճառքի տպագրութեան վերջն, կը ջանամք զՔեզ ազատ ընել բաժանորդաց հասցրելու նեղութեանէն կամ ծախքէն. սակայն եթէ դարձեալ Քո վրայ բաժանորդաց հասցրելու նեղութեան հետեւեալ ծախքներն եւ հարկ ըլլայ ծախս ընել բաժանորդաց հասցրելու համար, եւ խաւրովն օրինակներն եւ հարկ ըլլայ ծախս ընել բաժանորդաց հասցրելու համար, եւ նոքա չվճարեն, խնդրեմք նշանակեցէք ըրած ծախքերնիդ մեր վանաց հաշուին, ինչպէս Պ[արոն] Փափագեանի լուսանկարոց համար, որոց պարտական եմք 9 ռուպլ:

Մասոյս 3/15-ին գրած էի որ երկու հատոր խաւրելի Արարատ օրագիրներն ինձ հարկաւոր չեն, վասն զի ունիմք, եւ յետ պիտի դարձընեմ. դեռ չհասան այդ հատորներն: Հարկաւոր չեն, վասն զի ունիմք, եւ յետ պիտի դարձընեմ. դեռ չհասան այդ հատորներն: Փոխան անոնց 2 հատոր «Բազմավէպ» ուղէիք, եւ ես խոստացայ խաւրել, սակայն յետոյ մտածելով որ գուցէ չէք ուղեր առանց փոխանակութեան ընդ հատորոց Արարատ օրագիրն, արգիլեցի խաւրելը: Երբ որ ուղէք՝ կը խաւրեմք:

1647.

* Միսիթ-արեան միաբանի մը, անունը անյայտ - Ս. Ղազար,

10 Փետր[ուար] 1891

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Ընկալայ զՅերմիկ ջերմիկ մաղթանսդ, եւ ջեռայ սիրով, զոր եւ անշէջ փափագեմ՝ ոչ միայն ընդ իս եւ ընդ քո, այլ եւ ընդ ամենայն հոգեկից եղբարս մեր, եւս առաւել ընդ արժանաւորսն քան զիս. հանդերձ առողջութեամբ եւ վաստակօք՝ վասն Ուխտիս եւ ժողովրդեան:

Առ Սամանեան Պէյն գրեալ էի ի ժամուն, որպէս եւ առ այլ ամենայն բարեմաղթուս. զիս՝ որ ոչ է հասեալ ի ձեռս նորա, արդ աւելորդ է խնդրել, ահաւորիկ գրեցի նմա տողս ինչ, զոր եւ հաճեցիս աւանդել նմա, եւ ողջունելով զորս ընդ քեզ եւ առանձինն զՎ[երապատուեալ] Հ[այր] Դաւիթ եւ զՎ[երապատուեալ] Հ[այր] Բարսեղ, ողջ եւ առողջ էր, ակնկալութեամբ Բարեկենդանի որ անց զմեօք եւ գալոց է Ձեզ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1648.

* Միսիթ-արեան միաբանի մը, անունը անյայտ - Տրապիզոն

Ս. Ղազար, 10 Փետր[ուար] 1891

Սիրելի եւ Արգոյ Հայր,

Թէպէտ եւ յապաղեցայ ի պատասխանի սրտառուէ բանիցդ եւ մաղթանաց, որ յելս անցելոյ կամ ի սկիզբն ներկայ տարւոյս, այլ ակն ունիմ եթէ իղձք եւ աղօթք հանապազօրեայ, զոր մատուցանեմ նուաստաբար առ Բարձրեալն վասն ամենայն հոգեկից եղբարց մերոց ըստ իւրաքանչիւր պիտոյից, մասնաւորեցին եւ զքեզ. իսկ ինձ մասն է տեսանել եւ լսել զկրօնադոյնսն քան զիս հասակաւ եւ դասիւ՝ վառեալս հոգւով եւ կարգօք նախահօր Ուխտիս, վաստակելով յօգուտ հոգւոց եւ մտաց ազգայնոցս. ուրախանալ ընդ նոսա եւ ընդ անձն ամաչել, վասն վարկապարազի պարապմանցս, եւ ի վերայ այնոցիկ լսել եւ գովութիւնս: Ընդունելի արասցէ Տէր զամենեցուն գործ եւ դիտումն:

Յուսում թէ արդէն գրեաց քեզ Վեհ եւ գոհացոյց:

Եհաս ի ձեռս իմ կոճիկ մագաղաթեայ ձեռագիր Խիկար մի, զոր ետու կազմել կամ յարմարել զկազմն. իսկ միւս գրքոյկն անպիտան ինչ էր. ամենայն ուրեք արդ խիստ պահուստ է Ձեռագրաց, այլ եւ տգիտօրէն պահանջ բարձր գնոյ:

Ամենուստ լսի ծանրութիւն ձմերայնոյ տարւոյս, միայն լուայ թէ այդր ի Տրապիզոն՝ թեթեւ է եւ դիւրատար. յուսալի է եւ մերձեալ գարունն, որ աստ խիթալի թուի. մի՛ մոռանար զքոյսն զայն որ թուեցաւ երբեմն թէյ լինել, եւ այդր կոչի աւելի պիլալի. ընդ նմին եւ զթիթեռնածին, յայսքան ամաց հետէ սպասեալ:

Ողջոյն շատ առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Աթենոգիմէս եւ առ Պ[ատուական] Հ[այր] Անտոն:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1649.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 11 Փետր[ուար] 1891

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Իմացայ հէլվային համար գրածդ, ես ալ կը տարակուսիմ անոր մազ մազ հասնելուն. ինչ որ է՝ թող ուզողն ալ իմանայ ինչ ըլլալիքն. եւ եթէ յաջողութեամբ հասնի՝ մենք ալ ի սէր քո վայելեմք:

Հիմայ ուրիշ խնդիր մի, եղբայրական գործ է. այս տեղի Հոլասեանք իմացեր են որ քահանայ եղբայրնին D[on] Pietro²⁰ ծանր հիւանդացեր է, երեսին վրայ վէրք (քարպօն) ելեր է, կտրեր են. մեծ հոգի մէջ են. մօրերնուն չեն իմացուցեր, որ լսելուն պէս՝ նախ պիտի մարեր, յետոյ չգիտեմ ինչ կ'ըլլար. խնդիրս այս է, որ լռութեամբ տեղեկանաս ինչպէս ըլլալը. վտանգն անցուցե՞ր է, թէ դեռ վախ կայ. ասոնց մէկ հատիկ ապաւէնն եւ հոգացողն էր, գոնէ տուններնուն վարձքը կը խաւրէր, ան ալ շատ ուշ կամ երբեմն ոչ, եւ պարտքով կը ճարէին: Ի հարկէ լուրը ըստ կարելոյն շուտով կու տաս: - Ողջ էր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1650.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 18 Փետր[ուար] 1891

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Ի կատարեալ բարւոք վիճակի եհաս քաղցր քթանն, ի զարմանս եւ ի հաճոյս ամենեցուն. եւ զի զկէսն մեզ ընծայեալ էիր, զմիւս եւս կիսոյն գին թողում ի քո կամ ի հաշիւ վանաց. թէպէտ եւ ես առի ի խնդրողէն 2½ ֆր[անկ] այլ նովիմք ետու գնել ձու եւ առաքեցի ընտանեացն. զի նոքա ոչ այնքան դիւրագին գնեն որքան սպասաւորք մեր:

Եղբայր նոցա հիւանդ այդր, զորմէ հարցեալ էի նախընթացիւս, յայս միջոց ժամանակի գրեալ է առ քորսն զհիւանդութենէն եւ զապաքինելոյն. ընդ որ յոյժ ուրախանան, այլ այսօր վարանօք գրեն զի մի ի նոցանէ խեղեփն (ջուխտակ) հանդուցելոյն՝ թիֆոյի կասկածանօք խօթացեալ է, եւ բժիշկն զանգիտէ. խնդրեն յինէն յանձնել աղօթս, եւ զի դեռ կասկածանօք խօթացեալ է, եւ բժիշկն ոք տեսի, նախ քեզ յանձնեմ վասն նոցա եւ վասն իմ իսկ ընկալայ զգիր նոցա եւ ոչ գայլ ոք տեսի,

Հ[այր] Ղեւոնդեայ Մ[արգար] Ալիշան

1651.

Կարապետ Եգեանին²¹

Ս. Ղազար, 23 Փետր[ուար] 1891

Մեծապատիւ Տէր,

Ուրախ եմ եւ ես որ կարծեաց հեռաւորութեան ատեն ալ՝ մօտ եմք մասամբք, եւ եթէ այս անգամ ալ Ձեր նկատողութեանց բան մ'ալ յիշեցընեմ, այն նոյն իսկ Լամբրուսեցոյ

Ինչուան հիմայ մեր հայրենեաց լուսադրեալ պատկերաց մեծ մասն քիչ կամ չատ աւերեալ եկեղեցիք են, եւ շատն իրարու նման, որով՝ քննողն նոր բան մի չի սովորիր. պէտք է քիչ մի վար իջնել, այսինքն մանր մասերն ալ ընդօրինակել. քանդակներ՝ մարդկան, կենդանեաց, թռչնոց, զարդեր, պատուհաններ եւն. եւն., աւելի մեծցընելով. նաեւ երբեմն ամբողջ արձանագրութիւններ ալ, մանաւանդ հին խաչքարաց եւ գերեզմանաց վրայ եղածն. եւ նոյն իսկ եկեղեցեաց վրայ, ինչպէս Պ[ա]ր[ոն] Քիւրքեան հանած է քանի մի յԱնի եւ ի Ծիրակ³⁴: Դարձեալ, բնական տեսարաններ ալ (paysage) որ տեղագրութեան կենդանութիւն կու տան, եւ միշտ աւերակներով չեն ձանձրացըններ: - Մնացեալն թողումք արուեստաւորին ճաշակին:

Ըստ յանձնարարութեանդ յետ կը դարձնեմ Առաքել եպիսկոպոսի պատկերը, որովհետեւ ձեռագիրն նոր է, գրողն իր կողմանէ գէժք մի հնարեր է. եթէ ստոյգ հին ժամանակակից ըլլար՝ անշուշտ հաճոյ եւ ընդունելի էր ինձ: Նոյնպէս Մատաթեանցի³⁵ պատկերն ալ, որովհետեւ իր ծննդեան եւ գործունէութեան տեղիքն՝ իմ տեղագրութեանս շրջանէն դուրս են. Շուշի եւ Գարապաղ դուրս կը մնան անկէ, նոյնպէս Արցախ ալ: Էջմիածնի գրատան մէջ հարկւրաւոր օրինակք կան Գրիգորի Տաթեւացւոյ գործոց, եթէ անոնց մէկուն մէջ դորա պատկերն գտուէր, ստոյգ եւ ոչ մտահնար, պիտանի կ'ըլլար:

Յիշելով զՏաթեւ՝ անշուշտ յէջմիածին կան գիտցողք Տաթեւու վերջին առաջնորդաց կամ յաջորդաց կարգն եւ անուններն, այս դարուս. եթէ կարենաս զայս տեղեկանալ եւ տեղեկացընել շատ լաւ. եւս առաւել եթէ այն վանաց յատակագիծ (պլան) ալ գտուի, գուցէ հիմայ նորոգութեան պատճառաւ հանած³⁶:

Աղեքսանդրապօլսոյ աւետարանին յիշատակարանն հաճոյ եղաւ ինձ. միայն փափաքիմ որ եթէ ա՛յլ անգամ հանդիպիք յիշատակարանաց՝ առանց բան ձգելու ամբողջ ըլլան. թէ եւ ձանձրանալի է օրինակել զպատմական երկար խօսքերը: ՅԱղեքսանդրապօլ եօթն խոցի պատկերք³⁷ եկեղեցին Աւետարան մ'ալ կայ, լսուեցաւ, Հեթում Թագաւորի համար կամ անոր ատեն գրուած. եթէ այդոր յիշատակարանն ալ ունիք կամ կըրնաք ունենալ՝ հաճութեամբ շնորհակալեմ:

Ողջոյն Պ[ա]ր[ոն] Վարդգէսի³⁸, առ որ չունիմ ինչ յանձնելի ի ժամուս, այլ յիշեմ զնա եւ ինքն ալ եթէ իմ ճաշակիս յարմար բան մի գտնէ՝ յիշէ զիս:

Աղօթարար
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1657.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 8 Ապրիլ 1891

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Անցեալ շաբաթ եղբայրս գրեր էր թէ նորէն ինֆլուենցա ունեցեր է. ի՞նչպէս է. բարեւ կ'ընես, եթէ տեսնես:

Ծրարեալ թուղթս ալ հասու ուր պէտք է. եւ Վիջէն Էֆենտիին հասցէն, այսինքն բնակարանն իմացու ինձ:

Յիշատակագիր մի կը պատմէ թիւրքմէնից հարկապահանջութիւնն ի Հայոց, Հայկը ջիգրա կ'անուանէ, եւ կ'ըսէ թէ ստիպելով պահանջած ատեն՝ կ'ըսէին (կը գրեմ ինչպէս որ ջիգրա է, սխալ միայն) Թաւաութի ջիգրայ. Թախսիր ի Թաւութ. իմաստն է անշուշտ, տուէ՛ք գրուած է, սխալ միայն)

հարկը, չունո՛ւմ տուէք. բայց կ'ուզեմ որ այս սողս գրուի տաճիկ գրով եւ ստոյգ. բ) նոյնը հայերէն ալ գրուի, թարգմանութիւնն ալ, եթէ իմ հասկըցածէս տարբեր իմաստ ունի:

Ողջոյն մեր Պ[ատուական] Եղբայր եւ համբերութիւն՝ մնացեալ Մեծ պահոց:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]³⁹

1658.

Vladimir Vasil'evič Stasov-ի⁴⁰

Venise, St. Lazare, 19 Avril/ 1 Mai 1891

Cher et Excellent Monsieur,

Après vous avoir souhaité les fêtes et les grâces de la St. Pâque[s], je vous en demande une, déjà assurée par vous même. Je viens d'apprendre avec grand plaisir, que votre grand et laborieux ouvrage est déjà publié. Je crois que le Gouvernement ou le Ministère Impérial aura bien la générosité de nous en faire cadeau d'une copie, mais je désire que ce serait toujours par l'entremise de son digne auteur, auquel je suis avec estime respectueux et amical

Humble serviteur

P. Léonce M. Alishan
R. Mékhitariste

Թարգմանութիւն

Վատիկանի Վատիկանի Ստասովի

Վեներաբ. Սուրբ Ղազար,
Ապրիլ 19/Մայիս 1, 1891

Յարգարժան եւ թանկագին պարոն,

Սուրբ Ձատկի առթիւ իմ շնորհաւորանքներս եւ բարեմաղթանքներս Ձեզի յղելէ յետոյ կ'ուզեմ շնորհք մը հայցել Ձեզմէ, շնորհք մը, որ Դուք ինձի խոստացած էք կատարել: Ես մեծ ուրախութեամբ իմացայ, որ Ձեր մեծ ու այնքան աշխատատար երկասիրութիւնը արդէն լոյս տեսած է: Կը կարծեմ, որ մեր կառավարութիւնն ու Կալսերական գերատեսչութիւնը մեզի օրինակ մը ընծայելու առատաձեռնութիւնը պիտի ունենան, բայց ես կը փափաքէի, որ ատիկա ըլլար անձամբ իր երկասիրութեան արժանաւոր հեղինակի ձեռքով, որոն խոնարհ ծառան եմ ես՝ ի բարեկամական եւ երկիւղած պատկառանքով:

Հայր Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Մխիթարեան միաբան

1659.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 6 Մայիս 1891

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Քրիստոս յարեա՛ւ (վերջապէս Ձեզ)
Իսկ մեզ վաղը Համբարձում է, ո՞րչափ հեռու մնացեր եմք: Թաւաութի Թահգիրի, եւն., մեկնութիւններն գոհ չըրին զիս. միայն վերջինն աւելի յարմար երեւցաւ. իսկ իմ կարծիքս՝

1663.

* Հ. Մանուէլ վրդ. Քաջունիին - Փատովա

Ս. Ղազար, 9 Յունիս 1891

Մեծարգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Եղեն եւ եղիցին կամք Տեառն, թէ եւ ցաւեաց ինձ յոյժ, զի խարեալ յուսով եւ բանիւ բժշկին՝ ոչ կարացի լինել պիտանի ի Հանգուցելոյ՝ եղբորս մերոյ⁴⁶, եւ ջանամ աղօթիւք օժանդակել:

Առաքեմ զբաւդակերպ բառարան իմ, որ թէ լիցի ինչ պիտանի գործոյդ՝ գոհ եղէց, եւ ընկալայց անդրէն ի ժամու:

Ողջ լեր վարձուք այցելութեան հիւանդաց եւ թաղմամբ հանգուցելոց:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1664.

* Հ. Յուսիկ վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 17 Յունիս 1891

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Եթէ եւ այս ձայն ժողովրդեան (Տարօնոյ) ըստ առածին, ձայն Աստուծոյ է, պէտք է երկրպագութեամբ ընդունիլ: Երանի անոնց որ ունիցին ականջս լսելոյ զձայն Աստուծոյ. յայտ է որ անհատէ մ'աւելի փափագս է հասարակաց Միաբանութեան օգուտն եւ ոյժն այսպիսի ժամանակ, յորում մշակք սակաւք եւ հունձք բազումք:

Թախսիրի եւ Թաւուրի խնդիրն վերջացնենք ասով: Ես գրածին իմաստը եւ ուղղագրութիւնը կ'ուզէի, եւ առջի գրածներովդ բաւականացայ. անոր արարերէն թարգմանութիւնքն աւելորդ էին. սակայն թարգմանողաց եւ թարգմանել տուողի՝ չնորհակալութիւն:

Ողջոյն Պատուական՝ Եղբարցդ, մանաւանդ զասագլխոյն, եւ եթէ տեսնես՝ նաեւ եղբորս Սեդուբէի:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1665.

* Հ. Գրիգոր վրդ. Ճելալեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 20 Յունիս 1891

Սիրելի եւ Արգոյ եղբայր,

Ձիք քաղցր քան զմիայնութիւն ի խաղաղութեան սրտի, այլ ի խռովութեան եւ ի յուզման՝ չիք դառն եւ դահիճ քան զայն: Որչափ ի գրոյդ եւ ի լրոյ եւ յանձին գիտակցութենէ իմանամ զվիճակ քո, եւ ամենայն ըղձիւք փափագեմ քեզ զիւրութեան,

Թերեւս հակառակ այնմ թուեցայց քեզ արդ գրութեամբս, եւ առաւել եւս խռովեցից զքեզ. սակայն ոչ զանգիտեմ զոր զգամս եւ լաւ վարկանիմ քեզ եւ մեզ՝ ասել համարձակ եւ համառօտ. եւ է այս: Թեւք սրտիդ վարակեալ էին եւ են ի պաշտամանդ. յորմէ հրաժարեցար կամաւ կամ ակամայ. - չարաչար եւս վարակեցին, եթէ յամիցես կամ դարձցիս ի նոյն. - յաւելցին քեզ եւ այլոց պէսպէս կնճիւք ցանձանօթ վախճան: Արդ մինչ պատեհ է ժամս, եւ ի բարւոք վիճակի թողեր զտեղին, որ պատիւ է քեզ եւ մեզ գոհութիւն, լե՛ր ըստ անուանդ Գրիգոր, արի եւ արթուն. պնդեա զմէջս քո, թօթափեա զկապանսն, եւ հանգիր ալլուր: Եկեսցէ, թերեւս եւ ոչ անաղան, ժամանակ՝ յորում գոհացիս յոյժ յոյժ, զի զերծար ի կապանաց այտի, յորս, եթէ փափուկ էին եւ եթէ խիստ, տազնապեցար ոչ սակաւ, եւ այլք ի ննդ քեզ, թերեւս դու վասն նոցա, նոքա վասն քո: Կազդուրեա նախ զհոգիդ՝ զառաջին եւ զվերջին մտերիմն քո եւ ներքսագոյն միմիարիչ, եւ ապա պարզեցին միտք եւ սիրտ:

Յետոյ, թուի ինձ, թէ լաւ իցէ քեզ յանձն առնուլ զառաջարկեալ գործակալութիւն կալուածոցն ինչ. յորոց՝ յիջանելդ երբեմն ի քաղաք, հանդիպեցիս իբրեւ հիւր եւ հայր՝ ծանօթիցդ եւ սիրելեաց որք ի վարժարանին եւ ի վանս. եւ մոռացօնս արարեալ անցելոցն ինչ՝ զուարթարար եւ անուրաց սիրով վաստակեցուք ի խնամս կարօտեալ եւ նուազեալ Ուխտիս, մինչ դեռ մնան մեզ նշխարք ուժոյ եւ ամաց: Իսկ եթէ այլ ինչ օգտակարագոյն պաշտօն կամ տեղի թուիցի վասն քո, որ եւ մեր, եղիցի որպէս ցուցցէ Տէր:

Այս իմ տեսութիւն, որպէս եւ է, այլ յուղղատենչ եւ օգտատենչ սրտէ, որոյ սիրով մնամ աղօթահայց

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1666.

* Հ. Գրիգոր վրդ. Ճելալեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 8 յուլիս 1891

Սիրելի եւ Արգոյ եղբայր,

Որպէս անհաւան թուին Քեզ բանք մեր, եւ ինձ քո բանք կամ կամք, այլ յուսամ զի Սէր՝ գերագոյն միջնորդ յարգարեացէ եւ մերձեցուցէ զհեռացեալս տեսութեամբ մտաց եւ ոչ սրտից: Համարելով եթէ վեհ արդէն գրեալ է Քեզ զխնդրոյդ, աւելորդ վարկանիմ իմովսանն նոյնալիսիս կամ այլ ինչ ասել, բայց աղօթել զի մի՛ անաղանեացէ միջնորդութիւն սիրոյն. եւ Դու աղօթեցես եւ վասն յետին հիւրոյդ, զոր ոչ կարացին թափել դեղք եւ տեղիք փոփոխեալք, եւ կանխեաց քան զերիցակիցս իւր ի հասարակաց շտեմարանն. Տէր ժամանեցուցէ զնա ի գիրկս իւր լինել մեզ բարեխօս, եւ վարձահատոյց Քեզ ըստ վաստակոցդ եւ ըստ ըղձից, յաւելլով եւ զառողջութիւն եւ զանդորրութիւն:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1667.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճեղալեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 29 յուլիս 1891

Սիրելի եւ Արգոյ Հայր,

Կարեւոր խնդիր ի գրեալսդ՝ Քո իսկ վիճակի խնդիրն է, զորմէ ոչ գրեցից կամ պատասխանեցից Քեզ, քանզի Վեհ ինքն գրելոց է, որպէս ասաց. եւ յուսամ զի գոհացիս եւ գոհացուցես, եւ եթէ գուցէ ինչ օգտելի ի Պոլիս՝ օգտեալ մինչ դեռ եւս մնաս առ սակաւ մի: - Աւելորդ է գրել եւ զտեսութենէդ վասն առաքելութեան մերայոց եւ չմնալոյ ի վանս. ի ժամուն խօսեցուք երես առ երես. այլ եթէ եւ յայս միջոց ժամանակի զնոյն բան ասիցեն Քեզ, կարես յիշել եւ յիշեցուցանել, զի առաջին նպատակ մեր է առաքելութիւնն:

Իսկ առ յինէն կարեւոր քեզ այս է, զի թէ եւ բարեխօսութեամբ գրեալ ես առ դասընկեր քո Պատուական Հայր Միքայէլ⁴⁷ եւ ինձ, այլ յառաւել բարեսիրութենէ. զի շնորհօք Աստուծոյ ոչ է նա օտարացեալ յուղղութենէ, եւ ի բազում ինչ իրս կարէ օրինակ լինել բարւոյ այլոց. ոչ լինելով անթերի, որպէս եւ ոչ մեք եւ այլք. եւ ըստ Նաբեկացւոյն ոմն եւ բիծք իւր, ոմն եւ, եւն.: - Աղօթեալիւ, այլ եւ քաջալերեալիւ զնա եւ զքեզ, եւ ողջունելով զեղբարս, եւ առանձինն զՎերապատուեալ Հայր Դաւիթ, ողջ լեր:

Հոգեկից
Հայր Ղեոնդ Մարգար Սլիշան
Որդեգիր Կոստին

1668.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 5 Օգոստ[ոս] 1891

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Երկու ծրար ծխախոտոյ յանձնեալ եմ Առաքելեան պատանւոյ որ վաղիւ մեկնի ընդ Դրեստ նաւել ի Պոլիս. խնդրեմ զգուշութեամբ ընդունել եւ յանձնել առ Պր. Սեր[ոպրէ] Ալիշան:

Ի ծրարի նամականւոյն այսօր առաքելոյ աստի՝ է եւ զիր մի առ Վիշ[էն] Հոլաս Էֆէնտի, զոր նոյնպէս խնդրեմ յապահովի յանձնել նմա:

Ողջունել առ Յարգոյ Եղբարքս, ողջ լեր:

Հայր Ղեոնդ Մարգար Սլիշան

1669.

* Հ. Յովսէփ Վրդ. Մարգարեանին - Տփլիս

Ս. Ղազար, 26 Օգոստ[ոս] 1891

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Դուք ի մօտոյ եւ մեք ոչ ի հեռուստ արբաք զբաժակն զոր Տէր միայն գիտէ եւ դառնացուցանել եւ քաղցրացուցանել. եւ եղիցին կամք նորա օրհնեալ, եւ օգնութիւն նորա ի վերայ մեր:

Ոչ ինչ նուազ ի Ձէնջ եւ ի ժողովրդենէդ փափագէ եւ Ուխտս Հասուցանել մշակս յայգիդ Տարիոյ⁴⁸, այլ պատուիրեաց աղաչել զՏէր Հնձոցն զի հանցէ մշակս: Առ այժմ գրեալթէ սահմանեալ է առաքել զԵղբայր Սարգիս ի վարժարանեայց, ուսսահպատակ, առ եպիսկոպոսդ ձեր, որպէս խնդրէք, այլ թէպէտ եւ կատարեալ է տիօք, բայց յուսման կամ ի գիտութեան (աստուածաբանական) դասովին յետամնացք են, վասն որոյ հարկ է սպասել եւ ամիսս ինչ, գուցէ եւ այլ ոք երիցագոյն առաքեսցի կամ գայցէ այդր այլ ո՞րպէս զիրար յաջողեսցի՝ ոչ գիտեմ: Իսկ քեզ, արդ այս է ժամանակ արիանալոյ հաւատով, սիրով եւ ջանիւ, մինչեւ հասցէ օգնական կամ թեթեւացի վաստակդ, որում տկար նպաստ եւ առ յինէն աղօթք եւ սէր:

Հոգեկից
Հայր Ղեոնդ Մարգար Սլիշան
Որդեգիր Կոստին

1670.

Vladimir Vasil'evič Stasov-ի⁴⁹

Venise, St. Lazare, 21 Octob./ 2 Nov. 1891

Mon Excellent et Cher Monsieur,

Voilà un mois écoulé depuis que j'ai eu le grand plaisir de recevoir votre aimable lettre ; j'attendais et j'attends encore l'arrivée de votre précieux ouvrage, qui n'arrive pas, j'espère qu'il ne sera égaré, autrement j'en serais infiniment désolé. Aussitôt que je le recevrai, je ne tarderai pas à vous en faire part. J'attendrai encore quelques semaines, en cas qu'il n'arriverait pas, et je vous même des miniatures des manuscrits, ils parlaient avec admiration de votre ouvrage, ce qui m'excitait de plus mon envie, et maintenant mon impatience. Enfin j'espère que tôt ou tard je verrai ce beau et cher volume. J'ai l'honneur, Monsieur, de vous présenter les hommages respectueux de Monseigneur notre Abbé et de mes confrères, et je reste toujours à votre Excellence

Serviteur obligé

P. Léonce Alishan

Թարգմանութիւն

Վլատիմիր Վասիլեւիչ Ստասովի

Վենետիկ, Սուրբ Ղազար,
Հոկտեմբեր 21/Նոյեմբեր 2, 1891

Յարգարժան եւ թանկագին պարոն,
Մէկ ամիս անցած է, ահա, այն օրուրնէ, երբ մեծ ուրախութեամբ ստացայ Ձեր բարեհոգի նամակը. կը սպասէի եւ կը շարունակեմ սպասել Ձեր արժէքաւոր աշխատութեան, որ այդպէս ալ տեղ չի հասնիր, յոյս ունիմ, որ չէ կորսուած, այլապէս անսահման պիտի վշտանամ: Ստանալուն պէս Ձեզ անյապաղ կը տեղեկացնեմ: Կը սպասեմ եւս քանի մը շաբաթ, ու եթէ դարձեալ տեղ չհասնի, կրկին կը գրեմ Ձեզի: Այս տարի մեզի այցելեցին երկու ուս երիտասարդներ, որոնք նոյնպէս կը զբաղէին ձեռագիրներու մանրանկարներով, անոնք հիացմունքով կը խօսէին Ձեր աշխատութեան մասին. բան մը, որ դեռ աւելի զրգռեց փափաքս, իսկ այժմ արդէն իմ անհամբերութիւնս: Ինչեւիցէ, յոյս ունիմ, որ ուշ կամ կանուխ ինծի բախտ պիտի վիճակուի ունենալ այդ գեղեցիկ ու նուիրական հատորեակը: Ինծի համար մեծ պատիւ է,

Տեղւոյդ կամ մեծ վանքին եղած փոփոխութեանց համար չեմ համարձակիր առ այժմ բան խնդրել ի միաբան սրբազանիցն⁶⁶։ Եթէ Քո ձեռքդ ընկնին յիշատակարանք ինչ կամ նմանք, զոր ինձ պիտանի կամ հաճոյ կարծես եւ կարենաս զրկել, շատ բարի։

Անշուշտ տեսած կ'ըլլաս Մուրիէ Գռանի⁶⁷ հրատարակած օրագիր պատկերազարդ Կովկասու։ Ես չեմ տեսած եւ եթէ արժանաւոր ինչ է, եւ կարենաս զրկել մեզ, զինք կը վճարեմք ո՛ր եւ է կերպով։ Քո յիշեալ ընտիր Հայկազանց⁶⁸ վաճառումն դեռ անյայտ ըլլալով՝ ես ուղեցի ուղղակի անցընել առ Պ[ա]ր[ոն] Փափագեան իմ խոստացեալս։

Պ[ա]ր[ոն] Վարդգէս Սուրբեան ի տե՞ղդ է թէ ոչ։

Յուսամ եւ փափագիմ առողջութիւնդ եւ Զուգակցիդ ալ յատուկ ողջունիւս, նոյնպէս եւ եղբօրդ։

Աղօթարար՝
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1677.

* Հ. Յովհաննէս Վրդ. Թորոսեանիմ - Հոռմ

Ս. Ղազար, 9 Դեկտ[եմբեր] 1891

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Մինչեւ ցարդ չե՞լ ձայն ինչ ի Բերուհիոյ, ի դիւանաց եպիսկոպոսին, որպէս խոստացեալ էր բարեկամ քո, եւ ո՞չ այլուստ այլ ինչ։

Յաւելից եւ զմի զայս առ այժմ. ի բազմալեզու բանասիրաց Հաւատաւիւն վարժարանիմ⁶⁹ հարցանել եւ քննել զՇիգիրոն կամ Շիգիրոն բառ, ոչ գիտեմ ո՞ր լեզուի. թէ զի՞նչ նշանակէ. կարծեմ թէ շինուածոյ իրիք իցէ նշանակ։

Ողջ լեր, հոգւով, մտօք եւ մարմնով, զնոյն մաղթելով եւ ինձ աղօթիւքդ։

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1678.

Gustave Schlumberger-ի⁷⁰

Venise, S. Lazare, 11 Déc[embre] [18]91

Monsieur,

En deux mots: la Bulle dont Vous me demandez, se trouve aux Archives du Vatican; suspendue à une lettre du Roi Léon I. Peut-être il y en a d'autres dans les mêmes trésors si peu connus.

Je ne connais pas d'autre Bulle, de nos Rois, je veux dire des sceaux.

Agréez, Monsieur l'assurance de mon estime particulier.

P. Léonce M[arc] Alishan

Թարգմանութիւն

Վենետիկ, Սուրբ Ղազար, 11 Դեկ[տեմբեր], [18]91

Պարոն,

Պատասխանեմ Զեզի երկու խօսքով. այն կոնդակը, որու մասին Դուք ինձի կը հարցնէք, կը գտնուի Վատիկանի դիւաններուն մէջ եւ կցուած է Լեւոն Առաջին թագաւորի նամակներէն մէկուն։ Գուցէ զոյուրիւն ունի նաեւ ուրիշ կոնդակ մը՝ ի թիւս այն զանձներուն, որոնք նուազ ծանօթ են։

Ինձի մեր արքաներու, այսինքն՝ արքայական կնիք կրող որեւէ այլ կոնդակ յայտնի չէ։

Խնդրեմ ընդունեցէք, պարոն, առանձնակի իմ յարգանքիս վկայութիւնը։

Հայր Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1679.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 23 Դեկտ[եմբեր] 1891

Սիրելի եւ Արգոյ Եղբայր,

Տանձդ պանծալի յառաջ քան զճաշակ ի լեզու՝ ազդէ ի միտս եւ ի սիրտս՝ այնպիսիս զոր եւ զգաս, եւ չէ հարկ թարգմանել։ Ընդ երկար եղեւ պանդխտութիւն քո, եւ ես սպասեմ զի նշանակիցես ինձ զսենեակ, յոր կամիցիս բնակել ի հայրենիսդ, ի վանս, թէ եւ եղանակս ձմեռային է. այլ ո՞չ լաւ եւս է սիրով ջնուել քան հրով. այլ երկոքեան եւս գտցին աստ. իցիւ թէ մնացեալ աւուրք կարճատեալ տարւոյս մոռացուցանէին զխէթ եւ զխութ, եւ Գրիգորի մերոյ, մաղթելով վասն քո եւ վասն իմ պէսպէս բարիս։

Թէպէտ ոչ կարծեմ անծանօթ քեզ զՏիրամայրն Պոմպէի⁷¹, այլ ոչ գոյով աներկբայ՝ առաքեմ զպատկերիկս Աքանչեղադործին գրեալթէ զօր ամենայն։

Եղ[րայր] Աստուածատուր⁷² մեր հիւանդացաւ եւ երկեցոյց, այլ արդ ապաքինեալ է։ Յեօթնեկաց հետէ տկար է եւ Վեհս, իբրու թեթեւ ինֆլուենցայով, այլ քաջալերի մատուցանել զհանդիսական պատարագն յետ վաղուի։

Ողջ լեր եւ մի՛ յամեր։

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1680.

* Հ. Յովհաննէս Վրդ. Թորոսեանիմ - Հոռմ

Ս. Ղազար, 29 Դեկտ[եմբեր] 1891

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Շնորհաւճ՞ր եւ բազմաշնորհ լիցի նոր տարի։

Տակաւին ոչ քննեցի երրորդ անգամ ի Մուրադորի⁷³ զPuortica degli Armeni, ըստ նշանակեալ թուոց իջից տէ Ռոսսեայ։ Որպէս նա եւ դու սխալ նշանակեալ ես գէջս Արմէլիմեայ⁷⁴ 768-769 ո՛չ այդպէս, այլ 248-249. տե՛ս թէ սխալ մի թուոյ իջից՝ ո՛րքան աշխատ առնէ զքննողն. յԱրմէլիմի գիւրին էր գտանել զուղիղն, այլ ի Մուրադորի ո՛չ։

աւուր եւ դեռ առողջ էի. բայց ի մէջ գրոյդ յայտնեալ զի լուեալ ես զխօթութիւն իմ. ապա, թուականդ չէ ուղիղ. գուցէ յայնմ աւուր սկսեալ ես գրել եւ յետոյ յաւելեալ, այդ չէ ինչ:

Բազում ինչ կարեւորս գրես, որոց չեմ բաւական պատասխանել արժանապէս, եւ դու ոչ սպասես այժմիկ. այլ կարեւորագոյն այս է, զի դու մերձագոյն կաս սրտիս քան զամենեւին որք արդ արտաքոյ վանացս գտանին, իբրեւ կարող եւ պիտանի ուխտիս. եւ համարեմ թէ եւ այլք խոհականք հասակաւ՝ այսպէս գրեզ առ լաւ եւ կարող ունին. վասն որոյ մի՛ լիցի քեզ փոյթ՝ եթէ իբրեւ անգործ թողեալ իցէ Ուխտս գրեզ՝ յամաց հետէ. թերեւս լաւ եւս էր այս. զի ի լինել հարկի եւ կոչոյ՝ կարես անարգել գալ այսր կամ այլուր. իսկ եթէ կապեալ էիր այդ պաշտամամբ իւրի՝ գուցէ գծուարանայիր խզել զկապանսն, որպէս բազմաց թուի դժուարին, եւ զինչ եւ կրիցեն՝ չկամին շարժիլ, եւ մանաւանդ թողուլ զհրաշալի Պօլիսդ այդ: Արդէն լուեալ էր իմ ի Պատուական չ[այր] Բարսէլ, գուցէ եւ այլուստ, զի պատրաստ ես առ ձայն տեսչութեան ուխտիս եւ գալոյ ի կենդրոն այսր, եւ ուրախ եղէ: - Դարձեալ ի մնալդ այդր այսքան ամս, նախ, մոռացօնք եղեն հին յիշատակաց ինչ անհաճոյից, եւ երկրորդ, Աստուծոյ շնորհօք եւ յօգուտ մեր՝ ոչ իւրիք կարծեմ արատեցեր, նա մանաւանդ յաւելիւ պատիւ քեզ յաչս ազգայնոց, որ եւ այն պատիւ եւ շահ է Ուխտիս, եւ որպէս ասի աշխարհօրէն capital, Զայսոսիկ ասեմ համարձակ. ըստ սրտիս, զի ոչ առ մանուկ ոք կամ առ մանկամիտ գրեմ, առ ի շողմեմ կամ հպարտացուցանել: Քաւ լիցի. Աստուծոյ փառք, մեզ խոնարհութիւն:

Յայլոց գրելոցդ կարեւոր մի է խնդիր Բերայեան գպրոցի, զայսմանէ չունիմ կամ չկամիմ ինչ գրել, ոչ իսկ քաջ գիտելով զորպէսն. զարմանալի իմն է, զի յայսմ ամի եւ ի դեռ անցեալ յունուարի Մանտալարի իտալացի (կարծեմ ծանօթ եւ քեզ) գրեալ է յօրագրի ուրեք բան զգպրոցէդ, թերեւս եւ առաքեալ մեզ օրինակս ինչ որպէս զայլ ինչ գրուածոցն. այլ չգիտեմ զի՞նչ այս յետին գրուած:

Մուր[ատ] Ռափ[այէլեան] վարժարան արդարեւ պէտք ունի վերածութեան. այլ գլխաւոր մեղադրեալն՝ կարծեմ չափազանցութիւն է եւ անդգոյշ եւ անկշիռ գրութիւն, ո ոք եւ իցէ գրողն, ներքին կամ արտաքին. բաւականաչափ կարգապահութիւն տեսանի եւ լուծութիւն յուսման ժամս, որում կարեմ վկայ լինել, ի սակաւ երբեք հանդիպելովս: Մեծագոյն թերութիւն է զճղճիւմ տղայս ընդունիլն յաշակերտութիւն. եւ այս առաւել յանցանք տեսչացն է, զի ժողով առաջակայից (յորում եւ տեսուչքն գտանէին), ի բազում ամաց հետէ հաւանեալ եւ կամեցեալ է չընդունել զայդպիսիս, եւ զմնացեալսն բարձրացուցանել ի վերագոյն աստիճան ուսմանց, եւ ի կատարելագոյն. որպէս փափագեն եւ ազգայինք, թերեւս համարելով թէ ինքեանք նախ գտեալ են զայս գեղեցիկ խորհուրդ: Նոյնպէս չէ մոռացեալ Ուխտս՝ փոխանակ Բարիգեան վարժարանին վերացելոյ՝ առնել ինչ պատշաճ. այլ առնել զայդ յայսմ 1892 ամի! (Mon Dieu² գոչէր Խապարանին Տէր Կարապետ)³. իսկ Գարագաշդ այդ Կարապետ⁴ տարածած ճարտասանութեամբ իւրով՝ զի՞նչ կամի. ցրուե՞լ իսպառ զոյժ եւ զսակաւութիւ անձինս միաբանութեանս, եւ բանալ նոր խանութ, նոր տեղի: Երանի՛ նմա, եւ 15 անգամ ծափահարող ունկնդրաց նորին. ինձ թուի թէ գիտելով զվիճակ մեր՝ 16 անգամ արժան էր ծափահարել զնա, եւ զայնպիսիս, որք բանիւ եւ գրով գրգռեն զանտեղեակս, եւ շատանան ճարտասանութեամբ իւրեանց եւ գովութեամբ համակարծեացն:

Ի թղթիդ եղեալ էիր եւ քարտ մի վասն խնդրոյ վաճառման վանատեղոյ. զայն միայն ետու Վեհի, զթուղթդ դեռ ոչ, զի յոյժ վշտացեալ էր վասն հիւանդացս, յոր սակս եւ ժամասացութիւն խափանեալ (այլ վերսկսեալ յաւուրց հետէ) եւ ընթերցանութիւն ի սեղանատան: Գու՞մարն առաքեալ այսր՝ պահի եւ դնի ի շահ յապահովի, մինչեւ յորոշումն օրինաւոր գործոյ. այլ կարծեմ մասն ինչ կայեալ եւ մնացեալ է այդր. պարտ է հսկել ի վերայ այդորիկ, եւ մի՛ առանց քննութեան ժողովոյ, եւ հրամանի վանաց՝ ծախել յո՛ր եւ է պէտք եւ ի շինութիւնս:

Ահա առաւել քան զկարծիս իմ, անշուշտ եւ քո, երկարեցի զգիրս: - Յետ այսր, մի՛ գայթակղիր կամ զարմանար, եթէ յաւելում ինչ, ոչ անամաչ: Պատուական չ[այր] Բարսէլ յասելն զոր յանձնեալ ես նմա ասել զոր ի վեր անդր յիշեցի յաւել եւ զայն ասացեալ քո, թէ վաստակիս այդր ի մեր եւ յօտար դպրոցս, եւ վաստակիս իսկ զօրինաւոր մամոնայն: Այս 16 ամք են արբայութեան Գ[երարգոյ] Վեհիս, ցարդ չէ նկարեալ կենդանագիր նորա, որպէս արժան էր եւ է, ըստ այլոց Արբայից, ի բազում ամաց հետէ փափագեմ եւ հետամուտ եղէ հաւաքել ինչ արտաքուստ, որպէս զի եւ վանական գործակալս շարժեցի. Վ[երապատուեալ] չ[այր] Գրիգորիս առաքեաց ինձ ինչ. ընկալայ ինչ եւ ի Ղրիմեցի եղբարց, ոչ յամենեցուն: ակն ունիմ եւ եւ ի Վ[երապատուեալ] չ[այր] Մանուէլէ. արդ եթէ կարող ես եւ դու սատարել, արա ըստ կարողութեանդ, կամ գտանել սատարողս, արա՛ որպէս արժան դատիս, առանց ձայնայնելոյ:

Գրեցի այսօր տողս ինչ առ Տիրուհի քեռդուստր իմ⁵:

Ողջոյն եւ սէր շատ առ Արգոյ եղբարս մեր: - Ողջ էր,

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1685.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 9 Փետր[ուար] 1892

Սիրելի եւ Արգոյ եղբայր,

Դու ասես ի հինգ աւուրց հետէ հիւանդ լինել. ես այս 36 աւուրք են զի կամ յանկողնի, յորում եւ գրեմս առ քեզ: Փա՛ռք Աստուծոյ, արդ երեք կամ չորք աւուրք են զի ժամս ինչ կամ ի վերայ աթոռոյ, հազիւ կարելով քայլս ինչ առնել, եւ ո՛չ առանց դաւազանի:

Ընկալեալ ի ժամանակին զպատկեր Գ եւ հանդերձեալ չ[օր] Միմասայ՝ եղի ամս-օրէիւք յանդիման իմ ի վերայ գրասեղանոյս. եւ խորհէի թէ գրեցի՞ արդեօք պատասխանի օրէիւք յանդիման իմ ի վերայ գրասեղանոյս. եւ խորհէի թէ գրեցի՞ արդեօք պատասխանի օրէիւք ինչ, եւ համարեալ թէ գրեցի՞ բարձի զպատկերն. արդ իմանամ զի չեմ գրեալ: Երկրորդ թուղթ քո անշուշտ հասեալ է ի սկիզբն խօթութեան իմոյ. իսկ երրորդին ահաւասիկ պատասխանեմ: - Ոչ գիտեմ ո՞ ժամանեցէ տեսանել զձեռնադրութիւն Գ. Միմասիդ, որում անկ է աճել եւ ինձ մեղմանալ:

Ողջոյն բազում Վ[երապատուեալ] չ[օր] Աքանագիմեայ. ե՞րբ եկեացէ մի յերկուցդ տեսանել զմեզ եւ զտեղի հոգեւոր սննդեան մերոյ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1686.

* Հ. Յովսէփ Վրդ. Մարգարեանին - Տիղիս

Ս. Ղազար, 15 Փետր[ուար] 1892

Արգոյ եւ Սիրելի Հ. Յովսէփ,

Անշուշտ լուեալ ես զխօթութիւն իմ եւ աղօթեալ. փառք Աստուծոյ. թէ եւ տակաւին

զմեծ մասն աւուր յանկողնի կամ, այլ օրըստօրէ գօրանամ: - Յաւուրս տկարութեանս քննէի զհաշիւս ինչ սակաւ դրամոց որ ընդ ձեռս իմ անցանէին, պարտք եւ պահանջք. մի՛ գայթակղիր, եթէ յիշեցի կամ յիշեմ զ՝100 ֆրանգսն զոր ետու քեզ՝ յերթալդ ի Տփղիս, վասն Ձեռագրաց, զոր ոչ գտեր, եւ առաքեցեր արդարեւ Ձեռագիր մի (ոչ պիտանացու) այլ այն ընծայ էր ի տուողէն. առաքեցեր եւ լուսանկարս ինչ, զորս ի հարկէ գնեալ ես եւ ծախեալ վասն նոցա ի փոքրիկ գումարէ անտի. արդար եւ իրաւ: Արդ տեսեալ եւ Քո զքոյ հաշիւ, եթէ յաւելու ինչ ի 100 ֆրանգաց անտի (հանելով զծախսդ), մի՛ ամաչեր՝ որպէս եսս, գրել յիմ հաշիւ եւ դարձուցանել, հանդերձ յաւելուածով: Զիա՞րդ այս: Ասացից. այս 16 ամք են աբբայութեան Գեր[ապայծառ] Հօրս, եւ ցարդ չէ նկարեալ կենդանագիր նորա, որում ի վաղուց հետամուտ լինէի. եւ յոր սակս բարեյիշատակն մեր ՝ [հանգուցեալ] Հ[այր] Քե-րովքէ եւ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Նիկողայոս սատարեցին ինչ, ակն ունիմ եւ այլուստ. արդ եթէ կարես օգնեա եւ դու, մանաւանդ եթէ կարես եւ զԽաչիկ աղայ առնուլ ի նպաստ, առանց շատ ձայնձայնելոյ, զի մի՛ հնչիցէ համբաւն եւ աստ՝ մինչեւ ի յաջողել գործոյն: Եթէ ունիցիմ գումար ինչ՝ ապա օգնեսցէ եւ քսակ վանաց, որ ցարդ ոչ բացաւ յայս պէտս. եւ է ամօթ եւ ցայս վայր յապաղելն:

Եթէ գուցէ այդը ծանօթ եւ հարցանող՝ ողջունեմ, եւ Քեզ մաղթեմ ընդ քաջողովու-
թեան եւ յաջողութիւն բարի:

Հոգեկից
Հ[ալյր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսին]

1687.

* Հ. Յովհաննէս Վրդ. Թորոսեանին - Հոռո՛

Ս. Ղազար, 18 Փետր[ուար] 1892

Սիրելի եւ Արգոյ Հայր,

Այսպէս անագան ուրեմն ձեռն արկանեմ ի պատասխանի թղթոյդ, որ ի 4 յունուարի, քանզի եւ ի նմին իսկ աւուր անկայ յանկողին հիւանդութեան, յորմէ տակաւին չկարեմ ասել զերծեալ. յետ ամսոյ եւ կիսոյ այսօր արժանի գտայ (միշտ անարժանս) հաղորդել Սրբոյ Խորհրդոյն, տակաւին անկարող ի պատարագել:

Արդարեւ ա՛յլ տպագրութիւն է Արմէլիկեայ մատենին զոր ընթեռնում, այսինքն է 1889 ամին, լի սխալօք տպագրութեան, նաեւ գրութեան հեղինակին, որ թուի հապճեպով շուտափեալ առ հասուցանել զգործն ի դիտեալ օր Յորելիինի Ս. Պապին⁶: Փափագելի է ինձ նոր տպագրութիւնն 1891 ամի, եւս առաւել նորագոյնն, ներկայ տարւոյս, եթէ գուցէ յոյս աւարտելոյ. քանզի զոր ընթեռնումս՝ յաւանդ առեալ եմ, եւ հարկ է թէ նորագոյն տպագրութիւնք ուղղագոյնք եւ յաւելագոյնք իցեն: Օրինակ իմն յառաջնում տպագրին (1889) չիք հատուածն զոր գաղափարեալ ես յետ բանին (զՍ. Յակոբ եկեղեցւոյ Հայոց) diventato dimora degli Agostiniani⁷ (աստ աւարտի հին տպագիրն). եւ չունի գյետագայն Nel Portico di S. Pietro, եւն. յորում յիշի կարեւոր բանն եւ խնդիրն որ վասն Puortica degli Armeni, զոր յիշէ Ռոսսի⁸ da un cronista romano del secolo XIV⁹.

ա) զայս բան հեղինակին (ժամանակագրի ժԴ դարու) փափագիմ ունել. թերեւս հրատարակեալ իցէ ի Bollettino Ռուսեայ, ալ ոչ յիշեմ յո՞ր թիւ կամ հատոր¹⁰, զի եւ չունիմ զամենայն թիւս նորին, ալ սակաւ:

բ) Փափագէի նոյնպէս ստուգել կամ ունել զբան կոնդակի Պապին, որ յիշէ զնոյն Puorta կամ Puortica Հայոց, զորոյ սխալ նշանակեալ էր Ռոսսի յԳ Հատորը Մուրադորեայի, որ ոչ գտաւ անդ, կամ զՀատորսն շփոթեալ է եւ կամ զէջս մատենին: Կարիցէ՞ արդեօք Արմենիցի գտանել:

գ) Ունիմ գործինակ տապանադրի կամ խաչարձանի Մխիթարայ, որ արդ ի Լատերան. սակայն չունիմ զհամաձեռ գրուածն, ըղձալի էր ունել եւ զհամաչափն, եթէ գուցէ հրատարակեալ. իսկ եթէ ոչ՝ մարթիցին տալ ընդօրինակել համաչափ. կամ լուստապել չափաւոր մեծութեամբ, այլ նշանակելով զչափ մեծութեան արձանին, զլայնն եւ զերկայն: Խաչարձանն ծանուցանէ զմահ Մխիթարայ ուրումն. իսկ Ստեփանն այն Lazzaro Vanente (որպէս գրէ Արմէլիկի) էր վանահայր ժամանակին, ոչ Ղազար վանեցի, այլ Ղազարավանեցի կամ Լազրեւանցի¹²:

Եկեցողութիւն Յովհ[աննէս] Ը կաթողիկոսի գալոյ կամ գտանելոյ ի Հոռվմ
յամի 1220, զոր ասես յիշէ Հուրդեր¹³ ի Պատմութեան Իննովկեցեալ[իոս] Գ.ի¹⁴ յ'Ք հատ. էջ
211. ունիմ ես զգիրսդ, թարգմանութիւն իտալերէն, 3 հատոր, տպագրեալ յամի 1839. Հիք
նշանակեալ Դ բան յ'Ք հատ. յէջ 211. միթէ ա՞յլ տպագրութիւն իցէ քո յիշածն կամ Արմէլ-
լիցեայ, թէ սխալեալ իցէք ի թիւսն, որպէս Ռոսսի (ի Մուրադորեայ մատեանսն). ստու-
գեալիր եւ գալս:

դ) Պ[ատուական] Հ[այր] Ստեփանն¹⁵ աշխատ եղեւ, քննեաց եւ զԲ Հատորն եւ զայլ երկուսն, եւ ոչ եզիտ զկարեւոր զայդ յիշատակ (թէ եւ ոչ ստոյգ). այլ ցանկալի էր գիտել ուստի¹⁶ առեայ էր Հուրդեր զայդ տեղեկութիւն:

Տեսանե՞ս, եղբայր, քանի՞ մտադրութիւն պիտի ի նշանակել զթիւս Հատորոյ եւ իջից-
այլ եւ զամ տպագրութեան մատենիցն. զի որպէս տեսաք ա՛յլ տպագրութիւն էր Արմե-
լիցեայ զոր ունիմս, եւ ա՛յլ քոյդ:

Գալով առ խնդիր սորա, վասն տեղեկութեանց առ յինչև, գՀայոց Հռովմայ կամ
գեկեղեցւոյ նոցա, չկարեմ այժմիկ պարապել կամ յերկարել, բայց ասացից, զի ի Հայ գիրս,
այսինքն ի ձեռագիրս՝ եկեղեցի Հայոց յիշի յանուն Ա. Աստուածածնի, եւ բնակարան
նոցա Հանգստարան կոչի, ի դրան Ա. Պետր[ոս]ի եւ Պողոսի. յ'ամէ 1240 ցդար մի ողջոյն
կամ ց'ամն 1351. յետ այնր ոչ գտանեմ ի հայումս։ - Զօյգ Ա. Աստուածածինմբ յիշի մի
անգամ եւ Ա. Լուսաւորիչ. գիտեն եւ եկեղեցազրոյդ Հռովմայ, զի Ա. Գրիգոր Հայոց
կոչէր եւս եկեղեցին, թէ եւ զառաջինն յանուն Մեծիմ Գրիգորի էր այն կոչեցեալ։ - Ծանօթ
է եւ Գլխատման վանք Հայոց ի Ա. Պողոս (JA[c]que Salvie)¹⁶, ուր գտաւ միւս մահարձան

ե) այլ ոչ համաձեռ, թող թէ համաչափ, որպէս փափագելի էր:

Իսկ Ս. Յակովբ եկեղեցւոյ կամ մատրան Հայոց ի Վատիկան, (Oratorium S. Jacobi de Harmenis) չէր իմ աստեղտ յիշատակ ի հայրում:

Յիշատակագիր մի մեր ասէ յամի (1351) վաճառեալ գիրս ինչ, եւ փոխանակ առեալ (կամ գնեալ «երեք սոմ»¹⁷ ի Հռոմայ ճամբուն»:

դ) Զինչ իդէ սոմս այս. կարէ՞ ստուգել Արմէլիհի:

դ) Զինն է իր անունը առաջ կարգից ներառվել զինվորական հաշիվում, որի համար օգտագործվում է զինվորական հաշվառման կարգը: Նախատեսվում է, որ զինվորական հաշիվը կազմակերպվի զինվորական հաշվառման կարգով:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր Կ[ոստան]

1688.

* Հ. Օգոստինոս Վրդ. Գույումեանին

Վեներաբլի, Ա. Ղազար, 24 Փետր[ուար] 1892

Մեծարգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Զմիւրանական հեռագիր մաղթանսդ Յարգոյ եւ Սիրելի եղբայրցդ՝ ընկալայ ի դէպ եւ ի դիտեալ ժամուրդ, այնու սիրով որով ուղղեալն էր, եւ առաւել եւս շնորհակալութեամբ. եւ ի նմին աւուր՝ երեկ՝ զառաջինն պատարագեցի (ի մատրան Գեր[ապայծառ] Աբրահայ) յետ իբր 50 աւուրց դադարելոյ: Փա՛ռք բարերար Տեառն եւ շնորհք բարեսէր եղբարց, զորոց աճեցուցէ՛ Նա զսէր՝ յամրապնդութիւն ուխտիս, ընդ հովանեաւ Մօր իւրոյ Պահպանչի մերոյ, որում յանձն առնել զիս դարձեալ ժախմ ի քէն եւ յեղբարցս, որոց եմ

Ա[ռաստ] հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1689.

* Հ. Մանուէլ Վրդ. Քաջունիին - Փատովա

Ա. Ղազար, 24 Փետր[ուար] 1892

Մեծարգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Եթէ եւ լուեալ էր Քո, ես լսէի զմաղթանսդ, այլ գուցէ յայնժամ եւ ես լուռ կայի. արդ սրտիւ եւ գրով շնորհ ունիմ, եւ փափագիմ, զի եթէ հաճի Աստուած յաւելուլ մեզ կեանս, լիցի յօգուտ ուխտիս եւ անձանց մերոց: Իսկ գալուստդ ցանկալի էր համօրէն եղբարցս, առ արծարծել փոքր մի զԲարեկենդանն, որ լուիկ մնչիկ անցանէ:

Երեկ զառաջինն մատուցի պատարագ յետ 50օրեայ դադարման, եւ աղօթեցի եւ աղօթեմ վասն բարեսէր եղբարցս, որոց ընդ առաջնագոյնս ճանաչեմ եւ մնամ Յ[արգոյ] եղբայրութեանդ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1690.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 24 Փետր[ուար] 1892

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Ժամաւ յառաջ քան զեղբայրական սէր երեկոյին թէյըմպութեան, ընկալայ զհեռագիրդ, որոյ վասն նախ Դու ընկալ զշնորհակալիս իմ եւ հաստ առ սիրելի դասակիցդ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Համագասայ, եւ առ ազնիւ անձանօթ ինձ բարեկամս մեր տանուտեարս կողմանցդ, միաբանեալս ընդ Զեզ ի մաղթել ինձ. որոց Տէր լիցի այցելու եւ պահապան:

Յետ 50 աւուրց դադարելոյ երեկ մատուցի զառաջինն պատարագ, յիշելով զեղբարս իմ բարեսէրս, զհեռաւորս եւ մերձաւորս, եւ յիշեցից:

Իբր 10 աւուրքք յառաջ գրեալ էր իմ քեզ, ակն ունիմ զի ընկալար ի ժամու:

Ողջունելով զհարցանողս մեր, ողջ լեր, աներկիւղ ի Մեծ Պահոց:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1691.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 2 Մարտի 1892

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Շնորհաւորութեան մաղթանքդ չես տարակուսիր որ շնորհակալութեամբ եւ մանաւանդ սիրով ընդունեցայ. բայց ես (եւ երկուք ոմանք որոց ըսի) տարակուսեալ մնացինք զբաժիդ վրայ, թէ նոյն օր ճամբայ պիտի ելնես գալու առ մեզ. կատա՛կ էր թէ ստոյգ, չկարցանք լուծել, եւ մնայ Քեզ զարժանն իմացընել:

Բաւական առողջ կըրնամ ըսուիլ. միայն երկար քայլելու, մանաւանդ ելնելու իջնելու ծանրութիւն կ'իմանամ. օգերն ալ անարեւ եւ խոնաւ. սպասեմ արեւու եւ աղօթիցդ, կամ գալստեանդ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1692.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 28 Մարտի 1892

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Խնդիր իմ որ ի ձեռն քեռորդւոյդ՝ գրեալթէ ի գերեւ ել. եւ էր գիտելիք ինչ զգրոց Le Bas, Voyage archéologique¹⁸, եւն. արդ լուայ զի տպագրողն Տիտոյ¹⁹ ասացեալ է սպառեալ ամենայն օրինակաց գրոցն եւ չունել եւ ոչ մի: Սակայն եթէ քեռորդիդ կարիցէ ստուգել ինչ ի գրավաճառաց, թէ ո՞րքան արժիցէ գործն այն (թերակատար, 12 հատորք, յորոց մին Ատլաս) եթէ գտցի, այս եւս բաւական է ինձ. այսինքն զարժէսն կամիմ գիտել եւ ոչ զգիրսն:

Յաւելից արդ հարցանել եւ այլ ինչ (չատ է թէ մի՛ տաց ձանձրոյթ եւ աշխատութիւն նմա). Պաշտօնեայն Ուսմանց (Instruction Publique) փռանկաց տայ տպագրել երկուս շարս նմա). Պաշտօնեայն Ուսմանց (Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome, մին փոքրադէր (իբր 60 հատորք Pontificalis, հեղինակն L. Duchesne²⁰ քահանայ. խնդրեցի ի պաշտօնէէն, ձրի, որպէս տայր ալ ինչ գործս, եւ ասաց չունել ա՛յլ օրինակս շնորհելիս: Արդ կամէի գիտել, ա) թէ ալ ինչ գործս, եւ ասաց չունել ա՛յլ օրինակս շնորհելիս: Արդ կամէի գիտել, բ) խնդիր առնել թէ որքանո՞յ մարթիցէ ստանալ գնով աւարտեալ իցէ տպագրութիւնն. բ) խնդիր առնել թէ որքանո՞յ մարթիցէ ստանալ գնով (թանկագին է). տպագրողն է Ernest Thurin, Rue de Médicis, 7. կամ թէ գտանիցի օրինակ մի en occasion²¹. ոչ յանձնեմ գնել, այլ զգինն ստուգել:

Ողջոյնք նմա եւ Քեզ քաջողջութիւն եւ անդորրութիւն,

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

* Յովհաննէս Ալթ-նից

Ս. Ղազար, 30 Մարտի 1892

Սիրելի Հօրաքեն թոռնի իմ,

Մարկոս Վիսգոնդիի թարգմանութեան եւ տպագրութեան խնդիրն ինձ անձանօթ էր. գրածէդ իմացայ եւ իմացուցի ում որ պէտք էր. հաւաներ են խնդրոյդ, եւ ըստ այնմ գրած են առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ, հակառակ առաջուան գրածնուն. ուստի կը տեղեկանաս իրմէ եւ գոհ կ'ըլլաս, որպէս եւ ես, մաղթելով Քեզ եւ քուկիւններուդ քաջողջութիւն եւ հանգստութիւն:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսին]

1694.

Մեսրոպ Արք. Սմբատեանից²²

Վեցնետիկ, Ս. Ղազար, 1/13 Ապրիլ 1892

Արհիապատիւ Սրբազան Տէր,

Տարակուսելով, որ եթէ թուղթս ի Շամախի ուղղեմ, գուցէ անտի ելած կ'ըլլա՞ք՝
հասնելուն ատեն, ապահովագոյն համարեցայ ի Մայր աթոռն ուղղել, եւ յուսամ
կ'ընդունի՞ք՝ նախ քան զմեծ եւ կարեւոր գործ ընտրութեան Աթոռակալին, որ արդարեւ
մերձաւորաց եւ հեռաւորաց ուշոյ կէտ մ'եղած է, պէս-պէս տեսութեամբ. եւ որ փափագիմ
ըլլայ խաղաղութեամբ եւ հաճութեամբ հասարակաց, յօգուտ եւ ի պարծանս սոցին, եւ
յուրախութիւն սրտի Սրբազանիդ²³:

Ձեր ազդատուհմի ճիւղագրութեան²⁴ վրայօք ուղղելիքը կատարեմ ի ժամանակին՝ որ մօտ է, ըստ տանելոյ չափոյ եւ ոճոյ գործոյս: Իսկ Ձեր ի սպագրութիւն պատրաստելոց մէջ՝ ինձ հետաքննականք են երկրորդն (նոր Պայէգիտ) եւ չորրորդն (Շամախոյ վանքերն), որոց եւ սպասեմ²⁵:

որոց եւ սպասեմ²⁵։

Մեծապէս շնորհակալ եմ Զեբ բարեհաճութեան՝ ի կատարել խնդիրներս ի Գրատանէ Մեծ Աթոռոյն. ի կարեւոր ժամանակիս չեմ ուզեր Սրբութեանդ օտար Հոգ տալ, այլ երբ հանգչիք՝ այս փոքր բաներս փափագէի ընդօրինակել տալ, զորս նշանակեմ առանձին թղթակտորի վրայ։

Դուք եւ ձեռագրեի ուսալ. Գրատանդ Հարիւրաւոր Աւետարանաց

Մէկ խնդիր մ'ալ, որ թերեւս ծիծաղելի ըլլայ. Գրատանդ Հարիւրաւոր Աւետարանաց ամենէն մեծագունին չափը կ'ուզեմ. երկայնութեան եւ լայնութեան, փռանկաց մեզրի չափով. եւ մէկ երեսի կամ մէկ սիւնակի քանի՜ տող ըլլալն:

Սրբազան Տէրութեանդ,

Ն[ուսատ] Ծ[առայ]
Հ[այր] Դեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսին]

1695.

* Հ. Յովսէփ Վրդ. Մարգարեանին - Տփղիս

Ս. Ղազար, 11 Ապրիլ 1892

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

[illegible]

Հարցանես վասն գումարի ծախուց նկարու կենդանագրի բնորոշութեամբ եւ
առ այժմ սակաւ հարիւրերակս ֆրանգաց աստի եւ անտի հաւաքեալ եմ. այլ սակաւ է, ալն
ունիմ եւ այլուստ եւ այտի, ե՛րբ եւ որչափ ինչ կարես օժանդակեալ խաղաղութեամբ:

Եթէ ոչ գոհացուցի զքեզ վերոյդր
Թեան Բրիստոսի, որում յանձն լիցուք:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշահ
Ուրդեգիր] Կ[ուսից]

1696.

* Միևիթարեան միաբանի մը, անուընը անյայտ

Ս. Ղազար, 13 Ապրիլ 1892

Սիրելի եւ Արդոյ եղբայր,

Սիրելի եւ Արգոյ եղբայր,
Վաղու ընկալեալ էի զգիրդ յաւուրս ելանելոյ իմ ի մահճաց հիւանդութեանս, յետ
որոյ ընկալայ եւ զգրեալդ ի վերջ Կոյս անցելոյ ամսեան, որպէս եւ զհանգանակդ վասն
կենդանաբերի Վեհիս, զ՝3 ոսկին՝ փոխակերպեալ 60 լիւրայ խտալական, աղտեղեալ թուղթ.

81

(առ ծաղու ասեմ զայս). եւ պահեմ զտուրսդ մինչեւ բոլորեսցի զուժար չափաւոր, ապա թէ ոչ յետս դարձուցից առ տուողն զտուրս իւրեանց:

Յօգուտ Միաբանութեանս յօժարէիր քան այսր, անդ ի Կ. Պօլիս վաստակել առ այժմ, եւ Միաբանութիւնս պատշաճ համարեցաւ յանձնել Քեզ զտեսչութիւն Բերայեան զպրոցին. (խնդրեմ չյայտնել զայս ումեք, եթէ չիցէ գրեալ Վեհի առ Քեզ կամ առ այլս, մինչեւ պաշտօնապէս հրատարակիցի):

Կարծեմ թէ եւ սակաւ մի եւս յաւելլոց են զտուրս ի պէտս զպրատանդ. բայց զաւելին յուսամք ի չափաւոր մատակարարութենէդ, զի մի՛ լիցի տաղտուկ եւ ձանձրոյթ ստէպ խնդրելոյ դրամ ի նպաստ, որպէս յանսպառ դանձէ, զոր օրինակ առնեն գրեալթէ ամենայն տեսուչք եւ առաքեալք մեր, իւրաքանչիւր զիւր զլիտոյ ցաւ ի հասարակաց գլուխն տալով, եւ ակն ունելով ճոխութեան ի նուազութենէ վանացս:

Շնորհք հրաշափառ տօնի Յարութեան Փրկչին մերոյ լիցին զօրաւիգն Քեզ եւ ինձ:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1697.

* Հ. Յովհաննէս Վրդ. Թորոսեանիմ - Հոռմ

Ա. Ղազար, 19 Ապրիլ 1892

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Օրհնեալ է Յարութիւն Քրիստոսի.

Երկու ամսօք յառաջ խոստանայիր ի Բարեկենդանական աւուրս պարապել ի քննութիւն հարցմանց իմոց եւ պատասխանել, եւ ահա եկն եհաս եւ Յարութիւն Քրիստոսի. ի դէպ իսկ այսմ ամի յորում լուծումն եղեւ Մեծ Պահոց, վասն որոյ եւ Բարեկենդան ի Յարութիւնն կցեցաւ. բայց ընդ Պահոց չքացա՞ն եւ հարցմունք իմ. մանաւանդ խնդիր Յովհ[աննէս] Կաթողիկոսի գալստեանն ի Հռովմ, որոյ յիշատակ ոչ գտաւ ի նշանակեալդ տեղւոյ Հուրդերի Պատմութեան Իննուկ[եմտիոս] Գին²⁷:

Յանդէպ ժամու հանդիպի եւ խօթութիւն Արմե[լիմեայ]. այլ որ ի վերուստն գայ, այնմ չէ մարթ եւ ոչ օրէն հակառակել:

Յաւելից արդ եւ նոր ինչ. արդեօք առ Դոմինիկեանս գտանիցի՞ կենդանագիր Ս. Դոմինիկոսի՞ համարեալ ստոյգ կենդանագիր կամ յար եւ նման կերպարանաց նորին. կամ գէթ աւանդութեամբ այնպէս համարեալ. եւ թէ գուցէ, գտցի՞ եւ փորագրեալ կամ տպագրեալ պատկերն այն:

Դարձ արարեալ առ Արմե[լիմեայ]²⁸. յէջ 456 (տպագրութիւն 1887 ամին) յիշէ զՊալատ Հայոց, որ երբեմն առաջնորդարան եղեալ իցէ Ասպետաց Մալդայի, եւ այժմ Ս. Մարտին եկեղեցի է անդ:

Ո՞րպէս եւ առ ի՞նչ կոչիցի Պալատ Հայոց:

Նոյն յիշէ ուրեք ուրեք, (որպէս յէջ 348) զAdinolfi²⁹ եւ զգործն La Portica di S. Pietro, ossia Borgo, nell'età di Mezzo. տպագրեալ իցէ այս գործ, եթէ ձեռագիր՞:

Յուսամ ոչ սպասել առ այսոսիկ մինչեւ յայլ Բարեկենդան, այլ այժմէն մաղթեմ Քեզ բարեկենդանութիւն հոգւոյ եւ մարմնոյ. զնոյն եւ յատուկ ողջունիւ եւ սիրով առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Օֆսեմտ Վարդապետ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1698.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանիմ - Կ. Պօլիս

Ա. Ղազար, 6 Մայիս 1892

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Մոռցեր էի Հոլաս Էֆէնտիիմ հարցմանը պատասխանել: Պելլոյի ձեռագիր հայ-փռանկ բառգրոց նկատմամբ: Իբրեւ գործ չեմ կարծեր որ լաւ եւ պիտանի բան մ'ըլլայ. այլ իբրեւ հեղինակին ձեռագիր եւ 2 մեծ հատորք, եւ 40 կամ 50 ֆրանգ կու տայի:

Ողջոյն մեր սիրելի Հարց Եղբարց:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1699.

* Հ. Յովհաննէս Վրդ. Թորոսեանիմ - Հոռմ

Ա. Ղազար, 18 Մայիս 1892

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Յետին առ իս գրութեանդ որ ի 24 ապրիլի՝ անագան առնեմ զպատասխանիս, զի կազդուրեսցի Արմե[լիմեայ] յամառչափ ժամանակիս, եւ Քեզ յաջողեսցի պարապ գտանել առ ի գոհացուցանել զձանձրացուցիչ ծերունիս: Որպէս գոհացուցեր տալով տեղեկութիւն ի զնորատիպ մատենէ Եր. Յորդանու, գոհագոյն եւս լինէի՝ եթէ հարցեալ էիր եւ զգին զնորատիպ մատենէ Եր. Յորդանու, գոհագոյն եւս լինէի՝ ծանրանայաք ընդ գրին. այլ մատենին, զի խիթամ թէ անգիտաբար տալով բերել զայն՝ ծանրանայաք ընդ գրին. այլ մատենին, զի խիթամ թէ անգիտաբար տալով բերել զայն՝ ծանրանայաք ընդ գրին. այլ մատենին, զի խիթամ թէ անգիտաբար տալով բերել զայն՝ ծանրանայաք ընդ գրին. այլ մատենին, զի խիթամ թէ անգիտաբար տալով բերել զայն՝ ծանրանայաք ընդ գրին:

Եկեսցուք յայլ խնդիր. ի կոնդակաց Քահանայապետաց որ տպագրին ի Վատիկան, շնորհեցան մեզ կոնդակք Ոմարիոսի Գի զոր հրատարակէ Բրեսսուդի³⁰. ունիմք միայն զԱ հատորն, որ ժամանէ ի յուլիս ամիս 1211 ամի. արդ խնդրելի է որ ինչ յետ այնր տպագրեալ է:

2) Նոյնպէս շնորհեցան կոնդակք Լեւոնի Ժի, զոր հրատարակէր ՝ Գերմանացի ծիրանաւոր մի զժուարանուն (իբր Հէրկէնրոդէր կամ այսպիսանման). ունիմք 6 պրակս, որ կազմեն զԱ հատորն, ցգեկտ[եմբեր] ամիս 1574 ամի. համարիմ թէ շարունակի տպագրութիւնն, ապա խնդրելի են եւ հետեւորդ պրակքն:

3) Այս այլ ինչ է. խնդրեմ ընդօրինակել ի դիւանաց Վատիկանի ի կոնդակաց Նիկոլ. Դի, զոր նշանակեմս հատորովն եւ երեսով. ի Regesta 46 c. 86 թղթ 184.^ո (որ է ասել է չջ

թղթոյն) գրուածն առ Magistro Domus militiae Templi որոյ սկիզբն է Quoniam Regni Armeniae նոյնպէս գրեալ է եւ առ Hospitalieri.

4) Ի նմին Հատորի c. 87 f° 184ro - Nobili viro Rogero de Thodinis capitaneo Galearum Romanae Ecclesiae.

Այսչափ առ ժամս: Ողջոյն Վերապատուեալ/ Հ[օր] Օֆսենտի:

Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Այլ եւ այլ օրագիրք պարբերականք հրատարակին ի Հռովմ. ծանօթարարք դիւանական եւ հնարանական գիւտից եւ հրատարակութեանց յաւէտ եկեղեցականաց, կամ վատիկանեան գրուածոց, եւն. հարցանել զՀ[այր] Բալմիերի³¹, կամ զԲրեսսուդի, կամ զայլ ոք, թէ ո՞ր լաւագոյն կամ բազմածանոյց իցէ, զի թերեւս ընկերագրեսցուք եւ ծանիցուք զինչ բղխեն աղբերք Հռովմայ, որոց ոչ միայն անճաշակք այլ եւ անգիտակք մնամք:

1700.

Գարեգին Լեւոնեանի³²

Վեներաբիլ, Ս. Ղազար, 1/13 յունիս [18]92

Ազնիւ Պարոն,

Աշուղներդ ընդունեցայ³³, մասամբ կարդացի եւ հաւնեցայ դիտմանդ կամ ջանքիդ, եւ փափագիմ որ աւելի կատարելագործես, յիշած անձանց վրայ նոր տեղեկութիւններ ալելցընելով, մանաւանդ որոց միայն անունն կայ:

Մանր քննութեամբ չկարդացի եւ չի նշանակեցի՝ քանի մի սխալ գրուած կամ տպուած. բայց յիշեմ, որ Կան (երես 95) Էրզրումի գեղերէն մէկն է, մեծ եւ քաղքին մօտ: Նաղաշ Յովնաթան ալ (երես 79) Շոռոթեցի է, Ժէ. դարուն վերջերը:

Ողջոյն քու սիրական աշուղ Զիւանիմ:

Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1701.

* Միթքարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 8 Յունիս 1892

Սիրելի եւ Արդոյ Եղբայր,

Pur troppo!³⁴ սիրելի եւ անմեղուկ Հ[այր] մեր Բաղնաբաս բարձաւ ի մէնջ ի 27 անցելոյ ամսեան. պարզեւեցէ նմա Տէր ըստ բարեսէր սրտի նորա, եւ մեզ օգնականս՝ նման նմին երազս:

Ուրախ եմ զի հաճոյ գտեալ է Քեզ եւ պիտանի գրքոյկն Ս. Ալոյիսայ³⁵, եւ յիշատակն երկեակ հարազատաց: Գրեալ է իմ վաղու եւ բանս ինչ յիշատակի անմոռաց վկայօրէն խողխողելոյն մերոյ ի Սաւուրա, ի յառաջաբանի գրոց ինչ Ս. Օգոստինոսի³⁶, թարգմանելոյ յիմոյ Հ[օրէ] Անդրէէ Ծովիգեան, այլ անպարապութիւն տպագրատան մերոյ յետս թողու, եւ ոչ գիտեմ ե՞րբ հասցէ նմա կարգ:

Աստ առ մեզ է Գեր[յարգոյ] Հ[այր] Ներսէս մեր Ճնտոյեան ընծայեալն յեպիսկոպոսութիւն Տարօնոյ եւ Վասպուրականի, որպէս գրէ Կաթողիկոսն³⁷, որ եւ ձեռնադրել կամի զնա յաւուր տօնի գիւտի նշխարաց Ս. Լուսաւորչին: Գուցէ յերթալն ի թեմ իւր՝ անցցէ ընդ Տրապիզոն եւ տեսչիք:

Ոչ եւս կամիմ խօսել կամ յիշել զխնդիր Ռափայէլեանի, զի կարծեմ ըստ բաւականին գրեաց Քեզ եւ նմա տպագրապետն³⁸, այլ ողջունեմ, եւ նախ քան զայլս զՎերապատուեալ/ Հ[այր] Աթենոգ[իմէս]. պատրաստեցէ նուազ մի առ նորընծայ եպիսկոպոս մեր. եւ Դու ողջ էր Գերյարգոյ/ Հ[արր] Միմասիւդ հանդերձ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1702.

* Հ. Օֆսենտիոս Վրդ. Գուրգէնեանիմ - Հոռո

Ս. Ղազար, 16 Յունիս 1892

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ոչ կարացի լնուլ զիդձս քո, զի գրեալի եւ ժամանակն ոչ ներէր, այն ինչ յերեկն ընկալեալ զթուղթդ: Գործակալն մեր կարօտագոյն եւս է. հազիւ երբեք եւ դուն ինչ, եթէ գայ ի ձեռս նորա, ի վաճառոյ գրոց ի Կ. Պօլիս, իսկ ի կալուածոց գեղջ կամ ագարակաց՝ ոչ ինչ: Դարձեալ Գերապ[այծառ] Աբրահամ մնայ հայթհայթել, ոչ գիտեմ ուստի, եւ որպէս ոչ յայլ նուազս առաքեալ է այդր, առաքել եւ զայս նուագ: Ի գեղջ գտանի այժմ, այլ յետ վաղուին եկեսցէ եւ ծանուցից նմա:

Թուի ինձ թէ յոյժ բարւոք լինէր եթէ ի պարապմանց եղանակիս գայիր ի վանս, եւ բերան առ բերան խօսէաք, եւ ստուգագոյն եւս տեսանէիր զէն եւ զէն, զի անմարթ է ի հեռուստ եւ ի միոյ կամ յերկուց տեղեկանալ եղելոցն կամ մանաւանդ հանգամանաց հեռուստ եւ ի միոյ կամ յերկուց տեղեկանալ ժամու, յանձն լինիմ յեղբայրական աղօթս Քո: Եղելոցն: Մնալով այսպիսով բարեպատեհ ժամու, յանձն լինիմ յեղբայրական աղօթս Քո:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1703.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանիմ - Կ. Պօլիս

Ս. Ղազար, 10 Օգոստոս 1892

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Աւետաբերն ընդունեցայ: Լաւ ըրեր ես անանկ նոր Շարականներ չի գնել, եթէ ուրիշ յատկութիւն մի չունենան (ինչպէս պատկերներ, զարդեր, եւն.): Բայց այս տարի դեռ եւ ոչ մի նոր Զեռագիրք ունեցանք. վիենականք իրենց օրագրին մէջ երբեմն երբեմն կ'իմացընեն նոր Զեռագիրք ստանալին. թուի թէ մերայոց յոյսն

ապաստանեալ է ի նորընծայ եպիսկոպոս մեր³⁹, զոր յարգութեամբ ողջունելով ընդ այլոյ
Եղբարց մերոց, մնամ

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

1704.

Կարապետ Եգեանի⁴⁰

Վեցետիկ, Ս. Ղազար, 21 Օգոստոս/2 Սեպտեմբեր 1892

Մեծապատիւ Տէր,

Ներքոյ ծրարեալ թղթէս կ'իմանաք խնդիրս. այդ հեղինակն խոստացեր էր ինձ եւ գրեր
ալ էր որ խաւրած է իր Սլաւեան զարդագրութեանց մեծահատոր մատեանը⁴¹, յետոյ
իմացուց որ իր բացակայութեան պատճառաւ ի քաղաքէն՝ չէր խաւրուած, եւ հիմա (կը
գրէր ի սկզբան տարւոյս) Պաշտօնեայն տէրութեան կը խաւրէ ի Հռովմ գեսպանն, ուսկից
պէտք է առնուլ գիրքը: Գրեցի առ գեսպանն. պատասխանեց քարտուղարին ձեռք թէ երբ
հասնի գիրքն՝ կը խաւրէ. եւ ահա Տ ամիս անցաւ: Չեմ յիշեր թէ ո՞ր պաշտօնեայն պիտի
խաւրէր: Ձեր ուսմանցն, թէ՞ Արտաքին Գործոց: Արդ խնդրեմ որ ծրարեալս կարգալէն
վերջը գոցէք եւ յանձնել տաք առ Սդաստֆ. եթէ պատշաճ համարիք՝ հարցանել տալով, թէ
ու՞նի՞ պատասխանել: Եւ եթէ Ձեր պաշտօնարանին վերաբերէր՝ գրոց առաքումն առ
գեսպանն, ստուգել, եւ միով բանիւ յաջողել զխոստացեալն եւ զչնորհեալ:

Ներելով մտերմաբար տուած աշխատութեանս, ընդունեցէք մեծարանքս եւ ողջ լերուք:

խ[ոնարհ] ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

1705.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 28 Սեպտեմբեր 1892

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Խնդրեմ որ ծրարեալներս ապահով հասցընես ի ձեռս նշանակելոցն. շաբաթներով
առաջ գրածս չէ ընդունած մէկն. չեմ հասկընար, ո՞ր կը մնայ կամ ի՞նչպէս կորսուին մեր
թղթերն:

Ողջ լեր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

1706.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 5 Հոկտեմբեր 1892

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Մոզեան աշակերտ մի կար, որ յետոյ ի Մուշ գացեր է իբրեւ վարժապետ. ապա լսեմք
որ աքսորուեր է անդարձ, ի՞նչ է յանցանքն, եւ ո՞ր զրկուեր է խեղճն:

Ողջոյն եղբարց:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1707.

* Հ. Մանուէլ Վրդ. Քաջունիի - Փատովա - Al Torresin

Ս. Ղազար, 7 Հոկտեմբեր 1892

Սիրելի եւ Մեծարգոյ Եղբայր,

Կայծ թռուցեալ ի հնոցէ անտի որ ծախեաց զգաստակերտ Քո, աղէկիզեաց ընդ Քեզ
եւ զիս եւ զեղբարսդ, թէպէտ եւ ոչ բաւեմ զգալ զոր զգացեր եւ զգաս, այլ կամիմ մասնակից
լինել, եւ եւս առաւել կամակից ընդ Գերագոյն կամաց: Ի լուր գուժին⁴² միտք իմ ընթացան
առ Յովք, եւ ոչ գիտէի որպիսի բան բարեկամի բարբառել. տարածմեալ էր օրն, հնչեաց
ազգումն հրեշտակին, իջաք ի մտածական. ընթերցողն, համարիմ թէ աստուածային
ներշնչմամբ, յանգէտս նորին՝ ետ ընթեռնուլ ի խոկմանց գրոց զ'ԺԸ աւուրն, Յաղագս
միաբանութեան կամաց մերոց ընդ Աստուծոյ. զովացան միտք իմ եւ սիրտ. յաւել նա ի
կարգի աղօթից ընթեռնուլ յԱբեղայի աղօթիցն⁴³ զ'Լ տառին, որ յաւարտին ասէ առ
Աստուած, տո՛ւր եւ բա՛րձ որպէս եւ կամիս. եղիցին կամք քո, որպէս յերկինս եւ յիս: - Այլ
կորուստ՝ մեծագին եւ Դու մեզ, վասն որոյ եւ պարտիս ջանալ ստանալ եւ ցուցանել
իւնչ յաւելուլ յինէն՝ աւելորդ վարկանիմ. բայց զոր գիտեսդ՝ կրկնել, զի քան զամենայն
աստանօր զքաջութիւնդ. հասարակաց է աղէտն, մի՛ զամենայն գրաւեր, թէ եւ մեծագոյն
իցէ բաժին քո: Սակաւ ինչ ջուր կարէր ապաքէն խեղդել զհրդեհն, այլ իմաստունն վկայէ,
զի «Ջուրք բազումք՝ գտէր ոչ կարեն շիջուցանել»⁴⁴:

Սովիմբք քաջալերեալ լիցուք միմեանց կարեկից եւ

Աղօթակից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

1708.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 12 Հոկտեմբեր 1892

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Ներփակեալս կարգալով՝ կ'իմանաս խնդիրը. գրողին մականունը չկարցայ կարգալ.
Խնդրեմ բերնով կամ երկտողով՝ իմացընել իրեն, բարեւուլս, որ չունիմք ի վանս իր ուզած
Եփրատ⁴⁵ քերթերը, եւ ոչ Դուրեանի⁴⁶ գրչով կամ վրայօք գրուածք:

1893

1715.

Ազնիւ Խմբագիրք «Մշակ» Օրագրի¹

Վեցնտիկ, Ա. Ղազար, 2 Յունուարի 1893

Արեւմտեան կաղանդի օրը՝ երբ հին եւ նոր տարւոյ, անցելոց եւ մնացելոց վրայ կը խորհրդաձէինք, հասաւ ձեր գուժաբեր հեռագիրն, զգացուցիչ մահուան Գրիգորի Արծրունւոյ²։ Նոյն իսկ իր արուեստն, այսինքն լրագրութիւնն, գրեթէ ընդհանրութեան մեր ազգին ծանօթացուցած ըլլալով զինքը, իր նշանաւոր հանճարովն եւ բացատրութեամբ (զոր անշուշտ մերձաւորքն աւելի եւս պիտի ծանուցանեն ի լրագիրս), ընկերացս եւ ինձ մնաց միայն յայտնել մեր ցաւակցութիւնն՝ իր ազգականաց, բարեկամաց եւ բանասիրաց, ասոնց մէջէն այսպիսի տաղանդաւոր մէկու մ'ալ պակսելուն համար, որ (ի բաց թողլով ասորն ինքնաբերական կարծրութիւնն եւ առանձին կարծիքները կամ գաղափարները), ժամանակիս գրչին երբեմն կարծրութիւնն եւ առանձին կարծիքները կամ գաղափարները, ժամանակիս մեր առաջին գրչաց մէկն էր. հնարագէտ, հաստատամիտ եւ անխոնջ, որոյ վկայ պիտի մնայ մեր առաջին գրչաց մէկն էր. հնարագէտ, հաստատամիտ եւ անխոնջ, որոյ վկայ պիտի մնայ իր քսանամեայ «Մշակն»³։ Քառորդ դարու մի առաջ ի Վեցնտիկ առ ժամանակ մի կենալով եւ հայերէն լեզուի կրթութիւն ընելով մերայնոց քով, աւելի ալ ծանօթ էր մեզ⁴, որով կըրնաք վստահօրէն ընդունել մեր համարմունքը, եւ հաղորդել զնոյն, եթէ հաճիք, մասնաւորապէս իր գիտնական եղբօր, Պարոն Անդրէասի⁵։

Խմբագրացդ «Մշակի» բարի յաջողութիւն մաղթեմ։

Հ[այր] Ղեւոնդ Ալիշան

1716.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 4 յունու[ար] 1893

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Մենք մտանք ի նոր տարի, Քու եւ սիրելի եղբարց մաղթանօք, որոց փոխարէն մաղթեմ ի Փրկչէ հասարակաց եւ մասնաւոր շնորհքներ՝ ըստ իւրաքանչիւր կարօտութեան. մէկ մ'այլ այդ Քաղկեդոնեան վարժատան խնդրոյն համար, աղօթելով եւ աղաչելով որ խաղաղութեամբ, հնազանդութեամբ եւ սիրով աւարտի, երկու կողմէ ալ. եւ հանգիստ եւ զուարթ, ըստ կարելոյն, կաղանդ մի ընէք, զմեզ ալ մասնակցելով, որ շատ եւ շատ վշտանամք եւ վարանիմք այդպիսի գիպուածներէ։ Տէրն յաջողէ զբարին, եւ զմեզ լուսաւորէ եւ զօրացնէ։

Մաղթանօքս ողջունէ զՊատուական Հայրս մեր եւ եղբարս, եւ ողջ լեր։

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1893

1717.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 4 յունուարի 1893

Սիրելի եւ Արգոյ Հայր,

Այս եւ կեանք մարդոյ, սկսանել երբեմն զԱմանոր յիշատակաւ մեռելութեան. այլ ի մեռելութենէ անտի ծնանին իսկական կեանք, անմահականն. եւ այս լիցի Քեզ եւ ինձ մխիթար՝ ի զրկմանս, յայնպիսեւոյ արժանաւոր եւ սիրելւոյ Հօրէ եւ եղբօրէ. որոյ, ինձ մերձաւոր եւ մերձեցուցիչ յիշատակ է հանգստատուն իւր, զոր օր ըստ օրէ ողջունեմ յելանելս ի պարտէզն։ Ոչ փոքր հաճութեամբ եւ մխիթարութեամբ ընթերցայ զսրտառուչ բանս Քո, եւ փափագեմ զի լաւագունիցն քան զայն լուիցէ Տէր, այսինքն վասն աղօթից յօգուտ հոգւոյս զգաստութեան քան երկար կենաց. որ որքան եւ երկարեսցի՝ արդէն յերկարեալ է. այլ ինձ գիպողագոյն է մաղթել Քեզ եւ նմանեացդ, զի եւ կեցջիք եւ կրեսջիք սիրով եւ արիւթեամբ, եւ ալէզարդ եւ պսակազարդ հասջիք առ նախընթացսն։

Յաւէ ինձ զի եւ յամառեալ մաղձախտն տազնապեցուցանէ զձեզ, չառեալ ակն եղանակի տարւոյ եւ Պոնտական բարեմոյն ափանց. բայց յուսամ թէ արդ նուաղեալ է, թերեւս եւ անհետացեալ, եւ դարուն ակնկալեալ մոռացուցէ փոքր ի շատէ զտազնապդ։

Մաղթելով եւ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Աքեմոգիկեայ եւ Հ[օր] Յակովբայ զկենսաբեր շնորհս Փրկչին եւ զժպիտս Ամանորոյ, մնամ

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1718.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 11 յունու[ար] 1893

Պատուական Հայր,

Երեկ իրիկուն (10 Յունուար) ընդունեցայ ապահով խաւրած ձեռագիրդ։ Ես սխալ զրեւ եմ, հիմայ ի վանքս տպուադրածն Փիլոն է եղեր եւ ոչ Արիստոտէլ։

Դարձեալ շնորհաւոր տարի Քեզ եւ եղբարց մերոց։

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1719.

Professor Emilio Teza-ին⁶

San Lazzaro, 4 febbraio 1893

Pregiatissimo Signor Professore,

Ecco finalmente dopo così lungo parte ciò che è venuto a luce. Causa del ritardo affari di stampa, disegni, ecc. Cosa disse Ella per il mio sì lungo silenzio; e cosa diss'io nel mio interno per avermi mostrato sì esigente e sì ingrato! Forse sì il primo, ma giammai il secondo, anzi ho

Տէր պարգեւեցէ մխիթարութիւն ի վերայ սիրելւոյ մերոյ նոր վախճանելոյ, եւ համբերութիւն ի կրել զբեռինս մեր ի մնացուածս նշխարեալ աւուրց մերոց, մանաւանդ իմոց:

Երկամաւ յառաջ ի 8/20 Դեկտեմբերի 1890 գրեալ էր ինձ հանգուցեալն սրտառուէ կտակաձեւ գիր մի, զոր եւ հանապաղ կրէի ի ծոց կարճ վերարկուի իմոյ. յորում եւ յետոյ գրեալ յաւելուած մի արարեալ էր, զոր եւ յղեմ ի ծրարելումս, եւ խնդրեմ զի ընթերցեալ յետս առ իս դարձուցես, եւ զկտակեալն ի նմա (եթէ չիցէ փոխեալ զկտակն, կամ եղբոր նորա վաճառեալ) ընկալցիս եւ ի պատեհի առաքեսցես այսր: Ես արդէն աղօթէի վասն նորա, եւ զոր ամենայն ասեմ եւ ասացից ողջոյն մի առ Տիրամայրն, ցորչափ իցէ յիս յիշողութիւն եւ կարողութիւն. եւ Քեզ մաղթելով քաջողութիւն եւ զօրութիւն, մնամ

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1723.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 10 Փետր[ուար] 1893

Արգոյ Հայր,

Ահաւաղիկ լուսատիւ պատկերն Լուսնադից, եւ տեղեկութիւնն: Զերկոսին եւս յետս դարձուցէ ծանօթն քո, յետ ցուցանելոյ ում եւ կամի, եւ թէ կամի ընդօրինակեսցէ կամ նշանակեսցէ զգրածն յեղբորէս: Սա պնդէր ցարդ պահանջել 300 ոսկի անգղ[իական] կամ 7500 ֆրանգ. այժմ՝ իբրեւ խիթալով ի մահուանէ, եւ կամելով հայթհայթել ինչ վասն պարտուցն, զիջանի անսահման. ես առաջարկեմ 4000 ֆր[անգ] իբրեւ հաստատ գին: Եթէ յաջողի՝ բարեգործութիւն համարիմ, եւ անդորր ծերացեալ եւ տառապեալ հարազատիս:

Ողջ լիւր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1724.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 15 Փետր[ուար] 1893

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Մի՛ տարակուսիր որ սիրով ընդունիմ շնորհաւորութիւնդ, նոյնպէս ալ փոխադարձեմ. յիշելով հանդերձ, զի ինձ այսուհետեւ կայ մեղմանալ եւ Զեզ աճել: Աստուած ուզէ ի բարին ըստ իւրաքանչիւր հասակաց եւ պիտոյից:

Խնդրէի տեղեկանալ յԱնտոնեան կամ ի Լիբանանեան Հարց, թէ ունեցե՞ր ես եւ ե՞րբ Անտոն Վարդապետ մի՞ հմուտ բժշկութեան. եւ թէ ունի՞ն անոր բժշկական գրուածքն:

Յուսամ որ տեղւոյդ օրերն ալ շտկուեցան, ձիւներն հալեցան, եւ դարնան նշոյլ մի ծագած ըլլայ. որով քաղցրանայ Մեծպահոց մուտքն ալ, յոր մտանք մենք այսօր: - Ողջ լիւր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1725.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 15 Փետր[ուար] 1893

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Շնորհ ունիմ բարւոյ յիշատակիդ յաւուր տօնի անուանակցիս սրբոյ, որոյ եւ առ Զեզ երեկ էր յիշատակ ըստ սովորական կարգի, այլ մեծագոյն տօն Տեառնընդառաջին կանխեաց զայն, եւ յուսամ թէ յայնմ աւուր եւս արժանացայ յիշել ի սիրելի եղբարց, որոց պարտական գտանիմ սիրոյ եւ մեծարանաց. այլ ակն ունիմ ըստ բարեսրտութեան նոցին հատուցէ Տէր:

Գեր[ապայծառ] Տէրս (որ սակաւ ինչ հիւանդացեալ էր յաւուրս յայսօսիկ) ի յոլովից գրութենէ, եւ յաճախ յոչ ախորժելեաց, կասի ի պատասխանելոյ եւ առ այլս:

Յիշատակարան ձեռագրին պատմականն չէր ինչ նշանաւոր, բայց չափաբանական կամ ոտանաւորն բարւոք էր եւ հաճոյ գտաւ: - Հերոն (1892) եւ ոչ մի ձեռագիր մատենան ստացաք, որպիսի չքութիւն չէր եղեալ ի բազում ամաց հետէ. Վիենական Հարք, կարծեմ ճարտարագոյն գտանին ի գիւտ այդպիսեաց, որպէս գուշակեմ ի գրելոց նոցին եւ ի լրոց:

Ողջոյն եղբարց մերոց եւ ողջութիւն:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1726.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 22 Փետր[ուար] 1893

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Ետու զուղղեալդ առ Գեր[ապայծառ] Աբբահայր, որ ոչ գնաց ի Հոռվմ, զի հիւանդ էր, եւ տակաւին ոչ յառնէ յառաւօտու ժամ, այլ տակաւ կազդուրի, եւ իջանէ եւ ի սեղանատուն. խորհի յետ Զատիկին երթալ ի Հոռվմ, ի յարգութիւն Քահանայապետին¹³, առ որ հեռագրեաց ի տօնի Յոբելինին ի զիմաց իւր եւ միաբանիցս:

Շնորհաւոր Մեծ Պահք եւ ողջ լինել:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1727.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 22 Փետր[ուար] 1893

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Ըստ կարելւոյն չեմ ուզեր նոր թղթակից ունենալ կամ գրել, եւ որովհետեւ Դու յանձնեիր էիր զԶօհրապն, խնդրեմ իմացընես, որ ես ոչ Մասիս¹⁴ կարդամ եւ ոչ զնմանիս, չգիտեմ հօն գրուածն. իսկ հին ատեն գրաբար խօսուելուն՝ կարծիքս է, թէ ոչ մեր Ս. Գրոց

Պատկեր օրագիրներն ալ ընդունեցայ. շատ սխալներ կայ գրի, որով երբեմն անուններն ալ տարակուսելի կ'ըլլան. օրինակի համար Խ գրով բառից մէջ կայ Խոզիթ գրուած, բայց բառից կարգն պահանջէ Խոզիթ. ո՞րն է ստոյգ: Բառերն ալ (մանաւանդ բուսականք, որոց վրայ է խնդրա) կարօտին մեկնութեան: Ասիկայ կ'ըսեմ հաւաքող Սրբազանին ակընջին:

Թղթոյս հետ հասած Կ'ըլլայ Զատրին: Մեզի, Զեզ ալ մօտենայ, զոր այժմէն շնորհա-
ւորելով, մնամ

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1734.

Գրիգոր Խալաթեանցի³³

Վեներաբիլ, Ս. Ղազար, 31 Մարտ/12 Ապրիլ 1893

Ազնիւ Բանասէր Տէր,

Յետ մաղթելու Ձեզ Ք[րիստոս]ի Ս[ուր]բ Յարութեան աւետիքն եւ շնորհքն, փութամ
պատասխանել Ձեր խնդրոյն:

Գաճնամակի կլիշէն մենք չէինք առած, այլ միայն մեզ հարկաւոր եղած թուով օրինակներ. հարկ եղաւ եւ է նորէն արուեստաւորին դիմել. սա հազար օրինակի համար, զոր 2000 կը հաշուէ, երկու կողմն ալ տպագրելիք ըլլալուն համար, տպողչէքի եւ թըղթի բովանդակ ծախուց համար պահանջէ 340 (երեք հարիւր քառասուն) ֆրանգ. անկէ դուրս մնայ ճանապարհի ծախքն: Եթէ Ձեզ հաճոյ է այս, երբ եւ պատուիրէք՝ յուսամ որ շուտով պատրաստէ եւ աւարտէ: Ուրախ եմ, որ այդպէս խնամով կ'աշխատիք Ձեր արժանաւոր ուսուցչին եւ մեր բարեկամին յիշատակը չմոռացընել³⁴:

Այս օրերս օրինակ մի Սիսականի ուղարկեցինք Մոսկուայի հնագիտական ընկերության³⁵, որոյ ընկերակից գրեթե էին զիս, իբրեւ իմ պարտքս. թուղթ էի գրեցի, այլ միայն ծրարին վրայ նշանակուեցաւ իմ կողմանէ խաւրովին. եթէ Հասնիլն իմանաք եւ ծանուցանեն՝ գոհ կ'ըլլամ: Կտակին խնդիրն ալ սպասեմք որ պարզի ժամանակին, ինչպէս նշանէք:

በገጽ ፲፭፻.

Խ[ոնարհ] Ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Աւիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1735.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 5 Ապրիլ 1893

Սիրելի եւ Պատ[ուահան] Հայր,
Քրիստոս յարեալ.

Անցեալ շաբաթ գրեցի Սեբաստիայէն գալի եւ երթալի գրող ծրոյց վրայօք. երկրորդ օրը գիր ընդունեցայ ի Գեր[ապաշծառ] Հանեան եպիսկոպոսէ՝ ի Հռովմէ, ծրարը հետը տարեր է ի Հռովմ եւ հարցընէ որո՞ւ յանձնել. պատասխանեցի որ քիչ օրէն մեր Գեր[ապաշծառ] Աբբահայրն կու գայ ի Հռովմ, անոր յանձնէ: Նորէն այսօր խօսեցայ ասոր հետ,

Արամեանին տալու գրոց համար, հաւան է, ըրէք անցեալ անգամ գրածիս համեմատ. հանեան եպիսկոպոսին ալ գրեցի, եւ ինքն ալ յանձն առնու գրքերը հետը տանելու եւ յանձնելու առ Դաւիթ:

Այսօր մեկնեցաւ Գ[երարդոյ] Արբաշայր ընդ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գարեգմի
եւ Պ[ատուական] [Հայր] Հմայեկայ³⁶, երթալու ի Հոռլմ, եւ երեք շաբաթէն դառնալու.
Աստուած յաջողէ զճամբան եւ զգործս ամենեցուն ի բարին:

Մեր սիրելի եղբայրդ ալ մաղթելով զսուրբ Զատիկ, մնամ

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ա[իշա]ն
Ո[րդեգիր] Կ[ոստ]ն

1736.

* Միևիթաբեան միաբանի մը, անունը անյայտ - Հոռմ

Ա. Ղազար, 9 Ապրիլ 1893

Վ[երապատուհալ] եւ Սիրելի եղբայր,

Գեր[ա]պ[այծառ] Հանեան ծանոյց ինձ գի Դաւիթ Արամեան Սեբաստացի թղթա-
կից իմ յանձնեալ է նմա, եւ նորա բերեալ ի Հոռլվ՝ ձեռագիրս ինչ, առ ի վաճառել մեզ-
մին է Դանիելի Աստուրոյ մեկն[ութիւն] Սաղմոսաց, նորագիր, զորմէ գրեալ էր ինձ Դաւիթ
եւ ես ասացեալ էի չլինել մեզ պիտանացու, եւ ոչ է եւ ոչ ընդունելի. նոյնպէս, բ) Պրովդի
Դիատոկ, զործոց թարգմանութիւնն ի վրաց լեզու. չէ պիտոյ. գ) Ժամագիրք եւ
Պատարագամատոյց. թէ եւ ոչ նոր ինչ, սա լաւագոյն է, եւ թէ յարմար ինչ գին պահանջի.
Կսա կարէք առնուլ: Խնդրելի է յեպիսկոպոսէն, գի ինքնին հնարեսցի գտանել մեզ
ձեռագիրս եւ մեք փոխանակութեամբ դրոց կամ գնոյ ստացուք: Խնդրեմ ողջունել զնա
յարգութեամբ ի դիմացս, եւ բերանովդ առնել պատասխանի թղթոյն:

Ակն ունիմ գիր ողջամբ հՀասս վհհհս եւ Հանգիրցէ սակաւրիկ մը յԻՐԷ
տեղուոյս եւ կազդութեալ վերադարձցի։ խոնարհ ողջունիլս նմա եւ պատշաճականաւ առ
միւս ուղէկիցդ։ Մնամ, չունելով նոր ինչ ասելի,

[Signature]

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

Ղանտալի գեղջ Սերաստիոյ եւ աւետարանն, զորոյ յիշատակարանն առաքեալ է ինձ Գեր[ա]յ[ա]ծառ, Հանեան, ծանօթ էր ինձ:

1737.

* Հ. Յուսիկ վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 12 Ապրիլ 1893

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Քրիստոս յարեալ է ի մեռելոց

Բրիտոս յարեալ ի մեռելոց
Ընդունեցայ քանի մի խնդրած բառից մեկնութիւնն կամ հոմանիշը, ոչ շատ
դժհուրթեամբ. համբերութիւն: Ես հեղինակի մի վրայ տեղեկութիւն ուզէի, ինչ Մէհմէտի

Խըրխան կու ցուցընեն: Վաճիպն ալ գիտէի որ չափ մի նշանակէ, բայց որոշ չափը կ'ուզէի. երբ որ կ'ըսէ գիրքն, թէ այս ինչ բոյս մէկ վաճիպ բարձր կամ երկայն է, որոշ չափ մի կ'իմանայ, ինչպէս թիզ մի, ոտք մի, կանգուն մի, եւն.: Ինչ որ է, ի հարկէ բարեկամք իրենց գիտցածը եւ կրցածն ըրեր են. շնորհակալ եմ:

Հոլասեանց տուած դրամը դեռ չընդունեցայ, գուցէ այս կէսօրուընէ վերջ գայ. այդ հինգ ոսկին տուողն օրիորդ Անֆիմ³⁷ է եղեր. մարիֆէթ³⁸ իր հօրմէն (Վիշէն Էֆէնտիէն) բան մի խլելն է:

ՀԱՅԳԵՐՈՒՄԻ ՆԱԽԵՐԵՐԸ

Համեմատելով հայկական երկրորդ անգամ գրեց ինձ, յոժար է տանելու ի Սեբաստիա Դաւթի Համար տրուելիք գրքերը. այդ մարդն քանի մի ձեռագիր տուեր է առ եպիսկոպոսն մեզի ծախելու Համար, թերեւս անոնց գնով ալ է իր ուզած գրքերը. բայց ձեռագիրներն պիտանի բաներ չեն. ինքն (Դաւիթ) երկու ոսկի ծախք ըրեր է ինձ Համար օրինակածը ձեռք բերելու, եպիսկոպոսն անշուշտ քանի մ'օրէն Հասնի ի Պօլիս, անկէ ալ կրնաս խմանալ. թէ ի Հռովմ մերոնք առա՞ծ են իրմէ ձեռագիր մի, եւ թէ առեր են՝ գինը տուե՞ր են, թէ Դաւթի ուզած գրքերովը պիտի վճարուի:

Պ[ատուական] Հ[այր] Սերովբեին գրածիս մէջ թերեւս քեզ յարմար բան մի կայ.
կարդայ, գոցէ ծածուկ, եւ ողջ լեր:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1738.

Մեսրոպ Ա.րֆ. Սմբատեանի³⁹

[Վեցնետիկ], Ս. Ղազար, 14/26 Ապրիլ 1893

Արհիապատիւ Տէր,

Թուակահանէս իբր երկու շաբաթ առաջ՝ վերջապէս խաւրուեցաւ Զեր սրբազնութեան երկու տարի առաջ բաժանորդագրած Սիսականս. յուսամ ինչուան հիմայ ընդունած ըլլաք. եւ թէ եւ իմ ուշացուցած պարտքս էր, այլ ներողամտութեամբ հաճիք ընդունիլ նաեւ իբրեւ եւ թէ եւ իմ ուշացուցած պարտքս էր, այլ ներողամտութեամբ հաճիք ընդունիլ նաեւ իբրեւ նուէր մի, նոյնպէս ներելով եթէ պակաս կամ անհաճոյ ինչ գտնէք, գիտնալով որ իմ փափագս էր ըստ կարելւոյս հաճոյացընել, եթէ եւ հարկ ըլլար կարծեաց եւ տեսութեանց տարբերութիւն:

Յոռւսամ եւ փափազիմ, որ առողջ ըլլաք եւ յաջողիք ի հովուութեան ընդարձակ թեմիդ, ի կամս եւ ի փառս Աստուծոյ եւ համարիք զիս

Արհիապատն Տէրութեանդ

Ն[ուաստ] Ծ[առալ]
Հ[այր] Դեւոնդ Մ[արգար] Աւիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսին]

1739.

* Գերալ. Իգնատիոս Կիւրեղեան Արքայապետ - Հոռմ

Ս. Ղազար, 19 Ապրիլ 1893

Արհիպապատիւ Տէր Աբրահայր,

Ծանուցումը այսօր առ տեղապահ պատրիարքին ղի ոչ դոցի Տէրդ է քաղաքին

յաւուր տօնի Ս. Մարկոսի⁴⁰, իսկ մեք ակն ունիմք զի ի Կիւրակէի որ յետ այնր (30 ամսոյս) զտջիք առ մեզ ի փառաւորել զյիշատակ նախաճօր մերոյ. իցէ թէ եւ այդր յուզէիք զխնդիր երանութեան Նորին:

Տպագրության համար՝ մեր խոստանալ աշխարհ կամ վաղիւ առաքել զգրեանն կազմեալ ի նուէր Սրբազանին⁴²:

Յեռանդն (երկուշաբթի) կատարեալ է ի Ռափ[այ]էլեան]-Մուր[ա]տ վարժարանի վիրարուժական գործն վասն Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Օֆսեմստի, եւ զորպէսն ահա ծանուցանէ գիր Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Գրիգորի:

Մերայինք բարւոք կան. միայն յաւուրց հետէ Պ[ատուական] Հ[այր] Վարդան⁴³
 ծանր հարբորդիսիւ եւ խրխով դադարէ ի սենեկի:

Խնդիր Պ[ատուական] Հ[օր] Սերովբեի չհրեւեցաւ եւ մեզ (Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Վարդանայ եւ Ինձ) անընդունակ. որպէս եւ հաճի Տէրդ գրեցէ, եւ լաւ է թէ գայցէ մինչեւ իցէ Ձեր մեկնեալ ալարի:

Իցէ Ձեր մեկնեալ այտի:

*Ոչ գիտելով զգրծ ճանապարհի դարձիդ, եւ ոչ իսկ կամելով զյապաղելիդ ուրեք վասն
չնչենոյ, առաջարկեցիր, եթէ Հանդիպիք ի Բերուհիա. Թովմաս ոմն եպիսկոպոս Հայ
վախճանեալ յամի 1385, թաղեալ է ի Ա. Մատթէոս եկեղեցւոյ Հայոց⁴⁴. արձանագրեալ
վէմ տապանին փոխադրեալ է ի Villa Cardinale⁴⁵, որ սակաւութ հեռի է ի քաղաքէն, եւ
այժմեան տէր տեղւոյն է Oddi Baglioni⁴⁶. ի վիմին տող մի է լատին, այլ եւ հայերէն գրուած,
որպէս ասի, եւ այս է իմ խնդրածն: Բայց նախ տեղեկանալի է թէ արդարե՞ւ պահի ցարդ
վէմն՝ անդ, կամ լաւ եւս՝ յանձնել ումեք ստուգել, եւ թէ գո՞ր հանել զհաւասար գրութեանն
եւ առաքել մեզ, եւ վճարեսցուք որ ինչ անկ իցէ:*

Զայս ընդ պարապս համարեալ՝ լիացուսջիք զմեզ օրհնութեամբ, որպէս եւ մեք աղօթեմք վասն Սրբութեանդ, համբուրիւ աջոյդ,

Ա[ռաւտ] ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Ս[արգսր] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստին]

1740.

Կարապետ Կոստանեանի⁴⁷

Ս. Ղազար, 12/24 Մայիս 1893

Ազնիւ Բանասէր Տէր,

Ազնիւ Բանասէր Տէր,
Ձեր բաժանորդագրեալ Սիսականաց⁴⁸ օրինակքն վաղուց խաւրուած են աստից, եւ յուսամ հիմա, ընդունած էք այդ տեղի մեր տպագրատան գործակալէն. ուրախ եմ որ եւ իւր համբերող սպասողաց:

Միջնադարեան երգողը մէջ⁴⁹ կային քանի մի՝ ինձ համար նորը, բայց շատքն՝ արդէն
ոմանք հրատարակուած են, ոմանք ալ գտուին յայլեւայլ երգարանս, այսօր համար է որ
ոչ իբրեւ նորատեսակ ինչ երեւած է անոնց՝ որոց քով գտուին կամ ծանօթ են այդպիսիք:
Իսկ որոց ոչ՝ յայտ է, որ շատ հետաքննական եւ զուարճալի բանք են, եւ յուսամ որ աւելի
ճոխացունէք պրակները եւ ինձ ալ անծանօթ երգեր հնարէք: Հայկական բուսաբանութիւն⁵⁰
Կրողին համար պէտք եղաւ Սալաճորեցւոյն⁵¹ ծաղկերգը բաղդատել Ձեր հրատարակածին
հետ, ինչպէս պիտի տեսնէք տեղ տեղ մեր օրինակն շատ նոր է, բայց աւելի լաւ կ'երեւի:

1744.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 6 Յուլիս 1893

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Առանց մանրացոյցի՝ Փաստաթիւն⁵⁷ գիրքն Չինկեանէից պատմութիւն⁵⁸, ուրիշ պատմութեան գրոց ցանկին մէջ տպուած էր 1876 եւ ոչ 1870, ես ալ այնպէս գրեցի. թուի թէ այն միւս գրոց հեղինակն ոչ խոշորացոյց ունի եղեր ոչ մանրացոյց:

Թերեւս մեր կամ իմ սխալն աւելի մեծ է, որ երկու օրինակ գնելու պատճառ եղայ, այն ալ ծանր գնով. ես, որչափ յիշեմ գրեր էի եղբօրս, որ պիտի գրեմ առ Պատուական Հայր Յուսիկ⁵⁹ որ ինձ համար ճարձ օրինակ մի. նա ալ աճապարեալ է, հիմա մնայ աճապարեալ. յուսամ կերպով մի իր հաշուին հետ յարմարցընել եւ վճարել վանուց, գոնէ մասն մի:

Ողջ լիւր:

Հոգեկից
Հայր Ղեւոնդ Մարգար Սիշան
Որդեգիր Կոստին

1745.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 19 Յուլիս 1893

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Combinazioniի մեծն ալ կայ. ամսօք յառաջ գնել տուի Թումայ Գեմբաց[ւոյ] գործերը՝ լատին-իտալ, եւ կարդացի. անցեալ շաբաթ Շուշանաց Հովտին վերջին գլուխը մնացեր էր, որով հատորն ալ լմբնար, ուստի յաջորդ հատորն ալ քովս առի, որ կը սկսէր վարդենեաց գրախտով, եւ յառաջ քան սկսանիլս կարդալ առի նոր հասած ծրար մի, բացի եւ ահա Վերապատուեալ Հայր Գրիգորիսի թարգմանած այդ երկու գործերն էին. ոչ սակաւ դարմացայ եւ դարմանամ. քանի մ'օր վերջ խաւրած փռանկ թարգմանութիւնն ալ ընդունեցայ. մնայ խոստացեալ յառաջաբանութիւնն. բայց եթէ տպագրելու փափագ ունենայ՝ պիտի ճարել եւ ծախքն, առանց որոյ վախեմ երկայն տարիներ մնայ այնպէս. ահա ես ալ ի յիշատակ ի Հանգուցեալ Հայր Սրապիոնիս բան մի թարգմաներ էի, եւ դեռ այսօր վերջի թերթը կամ կողքը կը տպագրուի յետ երկու տարիներու:

Եղբայրս գրէ որ Փաստաթիւն գիրքը⁶⁰ գոր 30 ֆր[անգ] գներ էր յետ դարձուցեր է, ուստի Դու ալ գինը առած կ'ըլլաս. իսկ ոսկի դրամին համար՝ երբ հասնի ի ձեռքս գրեմ եւ վճարեմ որու պէտք է:

Մեր հանգուցեալ Հարց գերեզմանատեղւոյ համար արձանագիրը ո՞ր պիտի գնես, դրամ վրայ, պատի՞ վրայ, եւն. իմացու. եւ թէ քանի անձանց նշխարք կան ի տեղին. եւ որո՞ց վրայ յատուկ տապանագիր կայ: - Իմ ծնողաց մահարձաններու օրինակն ալ ընդունեցայ, չիմացայ բայց կարծեցի թէ դու ես խաւրդն. եղբայրս բան չէր գրած: Հանգիւստ ննջեցելոց եւ արթնութիւն կենդանեաց, հանգերձ ողջունիւս:

Հոգեկից
Հայր Ղեւոնդ Մարգար Սիշան
Որդեգիր Կոստին

1746.

Կարապետ Կոստանեանին⁶¹

Վեցետիկ - Ս. Ղազար, 20 Յուլիս [18]93

Ազնիւ Պարոն,

Չէի յիշեր. թէ Փափագեանի⁶² հաշուէն մնացած ըլլայ. թուի թէ առանձին բարակ թղթով պատկերաց համար ըլլայ մնացորդ. եթէ ամբողջ բացատրութեամբ հանդերձ պրակներ խաւրուած է՝ անոնք վճարուած պիտի ըլլան մեր գրապետէն, որոյ հաշիւը չեմ գիտեր, կան եմք՝ խնդրեմ ծանուցանել, եւ Ձեր փափագանաց համեմատ՝ անձամբ եւ տեսութեամբ, որ մեզ ալ հաճոյական է. իսկ եթէ այս բաղդն Ձեզ ալ մեզ ալ չէ տրուած փափագիմ որ կատարեալ առողջութիւն գտնէք այդ ջրերէն, եւ հանգիստ աշխատիք Ձեզ յանձնուած տեսչութեան մէջ:

Ողջունելով կենակիցդ եւ եղբայրդ, մնամ

Աղօթարար
Հայր Ղեւոնդ Մարգար Սիշան
Որդեգիր Կոստին

1747.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 2 Օգոստ[ոս] 1893

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Վերապատուեալ Հայր Օգոստինոս կարծեմ վաղը հազիւ հասնի, վասն զի կ'ըսեն թէ շոգենաւն, որով կու գայ (Սելիմունդ) լաւ քալուէ չէ. բաւական է թէ օրերուս օդոց խառնակութենէն ալ չնեղուէր:

Հոլաս Վիջէն Էֆէնտի կու սպասէ եղեր 2 Սիսականի. հօս գիտցող չկայ, թէ որո՞ւ վճարեր է գինը. արդեօք Բե՞զ. եւ թէ վճարած ալ ըլլար, գրքերն ի՞նչպէս խաւրելու էր որ ապահով հասներ ի ձեռքն:

Եղբօրս տուած 3/2 լիբրայիցդ փոխանակ յանձնեմ մեր գործակալ Վերապատուեալ Հայր Վահանայ 80 ֆր[անգ] դու ալ այսպէս նշանակէ, իբրեւ իմ ձեռքս անցուցած ըլլաս առ նա ի հաշիւ վանաց: Իսկ ի հաշիւ եղբօրս ունիմ դեռ 200 ֆրանգի չափ, եթէ ուրիշ բանի գործածել չտայ: - Ողջ լիւր:

Հոգեկից
Հայր Ղեւոնդ Մարգար Սիշան
Որդեգիր Կոստին

[Յ. Գ.] Մեղայ լսեցի որ հասեր է Վերապատուեալ Հայր Օգոստինոս եւ նաւակինս գացեր է գինքը ընդունելու:

Լսեցի որ Արիկ⁶³ ոմն թուրք լեզուի բառագիրք մի հրատարակած է. իմացուր թէ ի՞նչպէս է, թուրքէ՞ սկսի յօտար լեզու, թէ յօտարէ ի թուրք. ո՞ր է այն օտար լեզուն, փռանկ թէ հայ. թուրքի գիրն ալ թուրք է թէ հայ. եւ ի՞նչ է գինն: Կամ, լաւ եւս, եթէ գիտես որ չէ՞ խաւրուած ի վանս, օրինակ մի խաւրէ:

1748.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 23 Օգոստ[ոս] 1893⁶⁴

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Աքիկեանի⁶⁵ Թուրք-Հայ-Փռանկ բառգիրքն ընդունեցայ. շնորհակալ եմ. երկու շաբաթ առաջ ալ անոր արաբերէն լեզուի Զրուցատրութեան թերթը. եթէ ինքն է ինձ խաւրովը՝ իմացու որ շնորհակալեմ, եթէ դու ես՝ Քեզի:

Ողջ լեր ողջունելով զեղբարս մեր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1749.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 2 Սեպտ[եմբեր] 1893

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Անցեալ ամսոյ 26ին գրածդ առի. աղօթեմ վասն կասկածեալ քոլերայի: Տէր ցրուեսցէ. յուսամ որ մարդիկ ալ զգուշանան:

Ծրարեալ թուղթս խնդրեմ ըստ կարի շուտով հասցընել առ Բասսետկա փեսայ Վիշ[էն] Հոլասի, ներելով կարճիկ թղթոյս:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1750.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 20 Սեպտ[եմբեր] 1893

Սիրելի եւ Պատ[ուական] Հայր,

Երբ Գեր[ապայծառ] Աբբահայր դառնայ ի գեղէն՝ կու յանձնեմ իրեն 100 Ֆ[րանք] կամ լ[իբրայ] ի հաշիւ տուածիդ առ եղբայրն իմ. եւ այդպէս գրէ ի հաշուէգրիդ իբրեւ իմ ձեռքովս անցուցած ի վանս այդ հարիւրեակն այլ:

Ողջոյն եւ ողջութիւն:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

[Յ. Գ.] Աքիկի Թուրք-Գաղղ. բառարանը առի եւ ծանուցի ժամանակին. հիմայ Գաղղիերէնէ ի Թուրք. այլ խնդրեմ, ընդարձակն, եթէ հրատարակուած է:

1751.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 27 Սեպտ[եմբեր] 1893

Սիրելի եւ Պատ[ուական] Հայր,

Տիգրանեանի⁶⁶ եւ Սինապեանի արուեստական բառից բառգրքին⁶⁷ Բ հատորին մէկ մասը՝ մինչեւ 68 երես, ընդունեցանք. չգիտեմ խաւրովն դու ես թէ Պատուական Հ[այր] Դանիէլ. առաջին հատորէն կու պակսին առ մեզ (կորսուած պիտի ըլլան) 24. 25. 26. 27 թերթերն, այսինքն 185 երեսէն մինչեւ 216. խնդրեմ լրացընէք, խաւրելով այն թերթերը, եւ զյաջորդութիւն Բ հատորոյն:

Այս առտու երկու Վիենացի Միթիթարեանք եկան հին, մէկ կամ երկու շաբաթուան համար:

Ողջոյն սիրելի եղբարց մերոց:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1752.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 4 Հոկտ[եմբեր] 1893

Սիրելի եւ Պատ[ուական] Հայր,

Թղթեկիդ հետ ընդունեցայ Փռանկ-Թուրք բառգիրքն այլ, շնորհակալ եմ. անցեալ անգամ գրեցի քանի մի առ մեզ պակաս թերթից համար ուրիշ բառգիրքի: Այս անգամ այլ յիշեցընեմ, որ առթիւ խաւրէք այդ տեղ տպագրուած Աստուածաշունչը կամ հրատարակուած մասը, քննութեամբ եւ բաղդատութեամբ ընդ Յունի եւ եբրայականի:

Կուսած մասը, քննութեամբ եւ բաղդատութեամբ ընդ Յունի եւ եբրայականի:

2) յերուսաղէմ տպագրեալ Համաբարբառն Ս. Գրոց:

3) Հայոց վանորէից Զեռագրաց վրայօք տեղեկութիւններն, որոշ titolo չեմ յիշեր. Ա թիւն խաւրած էք. կարծեմ ուրիշ ալ հրատարակուած է, զայն խնդրեմք:

Ողջ լեր եւ ողջութիւն:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

[Յ. Գ.] Բան մ'այլ. ծանօթ Պասմանեանն բանտեալ եւ ազատեալ. միթէ դարձեալ Բանտուած է. եթէ ազատ է եւ հանգիստ, ամսօք յառաջ գրեր էր առ ոմն թէ ունի հաւաքումն ինչ բառից, եւ թէ ուզեմ կու խաւրէ. արդ, թէ կըրնայ եւ կ'ուզէ, խաւրէ: Ցաւիմ եթէ ազատ չէ:

եւ անդր եւս, հարկ է թէ գտցին յիշատակք Հայոց գալստեան, շինութեան հոգեւորան, Թովմայի մահուան, եւ սպառնելոյ Հայոց կամ դադարելոյ հոգեւորան, եւ անցանելոյ յայլոց ձեռն: Քննողի եւ ընդօրինակողի տեղեկութեանց ի ձեռագրաց անտի, լիցուք երախտահատոյցք, թէ դրամով թէ այլազգ:

5) Փափագելի է մեզ ունել զլուսադիր պատկեր եկեղեցւոյ Ա. Մատթէի⁷⁶, զարտաքին տեսիլն. իսկ ի ներքնոյն զպատկեր Ա. Մատթէի եւ զԶիւաւոր սրբոյն. Հափաւոր մեծութեամբ, քանի մի օրինակ. բայց խնդրեմք նախ ծանուցանել, թէ ո՛րչափ ինչ պահանջիցէ ծախս կամ վարձս՝ լուսագրողն:

6) Զեռագիր թղթոցն Պօղոսի գրեալ է ոչ ի ժամանակս Placido (Soukias) պատրիարքի, այլ եպիսկոպոսի, որոյ ժամանակ ոչ է յայտ, այլ մարթի գուշակել, եթէ լուսագրեացի եւ յիշատակարան գրոցն, ուր նա յիշի. եւ յայտնի լինի այնու, զի էր եւ նա առաջնորդ հոգեւորան միոյ Հայոց յայլում քաղաքի, զոր, յոյժ հետաքննելի է գտանել. եւ առ այս նշանակ մի կայ այն է անուն եկեղեցւոյ հոգեւորան, որ էր Ա. Ստեփանոս. արդ սարկաւա-գապետդ կամ այլք ծանօթ կողմանց իտալական գաւառիդ՝ գիտիցե՞ն ի միում ի քաղաքաց նոցին եկեղեցեակ յանուն Ա. Ստեփանոսի, որ իցէ երբեմն եղեալ ի ձեռս Բարսեղեան միանձանց կամ Հայոց (որ նոյն է):

7) Վերագրուողով առ Թովմաս, գիտելի է, զի նա կոչէր եպիսկոպոս Հայոց Իտալիոյ. եւ յիշի զի առաքէր երբեմն թուղթ ի Վենետիկոյ առ պատրիարքն (Կաթողիկոս) Հայոց, որ վախճանեալ է յամին 1381, չորիւք ամօք յառաջ քան զԹովմաս: Եպիսկոպոս Հայոց յԻտալիա յիշի եւ յամի 1341, այլ ոչ յանուանէ, որով չէ մարթ ստուգել թէ իցէ՞ Թովմասդ թէ այլ ոք: Այս առ հարցուած սարկաւազապետին:

Արդ փոքր մի աշխատասիրեալ գրեալ եւ հա՛րց գայտոսիկ առ երբեմն ծանօթդ այդ Romitelli, եւ ողջ լեր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Յետ գրութեանդ առ սարկաւազապետն՝ դարձո առ իս զթուղթ նորա:

1757.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 22 Նոյ[եմբեր] 1893

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Ոչ գիտեմ ո՞վ է եւ ուր բնակի այդ Մարի Յ. Ագնաւորն՝ առ որ դրած եմ. կարծեմ թէ ըլլայ նոր ամուսնացեալն ընդ Պետրոսի Ագնաւոր՝ երբեմն մեր աշակերտի. բայց երկբայիմ:

Եթէ ապահով իմանաս ով ըլլալը՝ տուր:

Ողջոյն եւ ողջութիւն:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Գուցէ եղբայրս ձեռագիր մի գնելու համար ստակ ուզէ. ես մինչեւ երկու ոսկի ըսեր եմ:

1758.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 13 Դեկ[տեմբեր] 1893

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Քանի մ'օր առաջ թղթատարաւ վեց հատ Ա. Օգոստինոսի գրքոյկն⁷⁷ խաւրուեցաւ յանուն Պ[ատուական] Հ[այր] Ստեփանոսի. յուսամ յանձնէք իրեն, որ լեցընէ պակսած թիւը, եւ օրէ օր առողջանայ:

Յայտնաւորքին համար գրեր էի եղբօրս, որ աչքէ անցընէ. եթէ գտնէ նոր նահատա-կաց վկայաբանութիւններ՝ իմացընէ ինձ, որ եթէ յիրաւի նոր եւ անծանօթ են՝ այն ատեն յարգ ստանայ գիրքն, թէ եւ պակասաւոր, եւ կ'արժէ գրած գինս. թէ ոչ՝ միայն Յիշատակա-րանը օրինակելու է:

Մեր Հայաստանի եղբայրներէն, եթէ գիտեն՝ տեղեկացիր, ի՞նչ բան է Նդրիկ, որ ի գիրս յիշուած է եւ կ'ուզեմ իմանալ:

Ողջութիւն եւ առողջութիւն քեզ եւ մեր եղբայրց:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Եթէ Թընկլըր-Սինապի բառգրոց նոր թերթ տպուած են (յետ 11 թերթի) յիշէ՛ դմեզ:

1759.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 20 Դեկ[տեմբեր] 1893

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Առաջին առթիւ խնդրեմ զրկել Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Օգոստինոսի Քեզ յանձնած 5 ոսկի օսման[եան] կամ 115 ֆր[անկ] ինչպէս գրէ ինքն. ակնկալուք կու սպասեն ամենա-կարօտաբար. մեր քով էի գտուիր այդ տեսակ ստակ կամ թղթով ինչ հափ արժեւն. ինձ կ'երեւի որ 100 ֆրանգնոց փրանկաց թուղթ մի եւ մէկ 10 ֆրանգնոց մէկ այլ 5 ֆրանգնոց ծրարես ի թղթիդ եւ սովորական նամակաց ծրարով խաւրես. եւ ողջ ու առողջ մնաս:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1760.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապետանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 20 Դեկ[տեմբեր] 1893

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Միշտ մտադիր լեր, որպէս ի ներկայիս, ի տես եւ ի ստացուած Զեռագրաց, քննու-թեամբ: Առաջարկեալքդ արդ երկոքին եւս անպիտանք են մեզ, մին նոր թարգմանութիւն

անհամ, զոր եւ ունիմք. միւսն անկատար, զորոյ եւս ունիմք երկու օրինակս: Դոքա լիցին տեառն իւրեանց, եւ մեք այլու՞մ ակն կալցուք:

Ողջ լեր եւ քաջողջ, եւ ի հեռուստ շնորհաւոր Ծնունդ Տեառն եւ որ զհետ այնր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1761.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 27 Դեկտեմբեր 1893

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Հոլասեանմ՝ յանձնեցին ինձ շատ շնորհակալ լինել, որպէս եւ ես իմովսանն, վասն սիրոյ հոգոյ եւ աշխատանացդ ի պէտս նոցին, եւ վասն ընդունելոյդ ինչ ի Բասսեկայ Սովետայ⁷⁸. Իսկ մնացելոյն վարձք Քեզ՝ վասն միջնորդութեանդ. թէ եւ ոչ ըստ կամս Քո եւ նոցա յաջողեալ իցէ բոլորովիմք: Մարթ է ասել, թէ մեք զոր պարտէաքն արարաք:

Բայց ի գիտութիւն Քեզ ասացից, զի Տէր Պետրոս յայլու՞մ նուագի եւս ասացեալ է առ եղբայր իմ Սերովբէ, թէ վասն այդը խնդրոյ գրեցէ առ իւս, եւ ոչ յառաջ եւ ոչ յետոյ չէ ինչ բնաւ գրեալ. թէպէտ եւ ինձ ախորժելի է չգրելն. այլ նորա չէր պարտ ասել այնպէս, կարծեմ. գրէր երբեմն հակիրճ եւ առ իւրսն, թէ գրեալ իցէ նոցա թուղթս եւ նոքա չեն ընկալեալ. ես այսպէս մեկնեմ, զի չհամարեցայց զնա ստախօս, զի գրէ թուղթս նոցա եւ ինձ, թերեւս եւ Քեզ, եւ ապա արկանէ ի զամբիւղ պատառոտի թղթոց իւրոց, եւ այսպէս չլինի սուտ՝ գրելն. ա՛յլ ինչ է առաքել եւ զգրեալսն՝ թղթատարաւ:

Ոչ ինչ ընդհատ յայնմանէ պատմեցին ինձ կրկին կրկին, եւ վասն տանն իւրեանց վաճառման, զոր համարելով ինքեանց գոլ՝ կամեցեալ է ի հանգուցեալ Պօղոս եղբայր Վիջէնի վաճառել կամ փոխանակել. Վիջէն խափանեալ է, ասելով թէ իւր ինքեան է տունն եւ սեփականեալ դստեր իւրոյ. եւ յետ երկար սակարկութեանց՝ ինքն Վիջէն վաճառեալ է 80,000 դահեկանաց Սիոնեան կրօնաւորաց վասն միանձնուհեաց կամ օրիորդաց նոցին, որք եւ արդ բնակին ի նմին, կարծեմ յօգեալ եւ վերածեալ ի բնակարան իւրեանց: Զայս ամենայն քաջ գիտէ, ասեն, Հ[այր] Benard մի ի հարց անտի Սիոնեանց (եթէ կեայ տակաւին) գիտեն եւ պառաւ միանձնուհիքն: - Վասն տանն այնորիկ վաճառման եւ Վիջէն Էֆէնտիի գրաւելոյ զարծաթն, զչարեալ, ասեն ի հանգուցեալ Պօղոս՝ առնու զընտանիս իւր եւ գայ այսր. ի վերջնում աւուրն կամի արգելուլ զնոսա Վիջէն, զի մի՛ յայս աղէտս հասաւ նիցեն, սակայն, ասեն, արդէն բարձեալ էին ի նաւ զկարասիս իւրեանց. եւ որ չար եւս է, Պօղոս հանեալ զատրճանակ իւր սպառնայ կնոջն՝ հարկանել իսկոյն, եթէ լսիցէ Վիջէնի եւ յետս կացցէ յուղւոյն:

Այս առանձինն Քեզ գիտելի, եթէ օգտիցէ առ ինչ: Բայց եթէ փոխանակ գնոյ տանն այնորիկ՝ Վիջէն այլ ինչ արծաթ տուեալ իցէ եղբօր իւրոյ, եւ նորա վատնեալ՝ զայն ոչ գիտեմ. բայց տունն եւ գին տանն՝ մնացեալ է ասեն ի ձեռս Վիջէնի Էֆէնտիի:

Թողեալ զայսոսիկ շնորհաւոր մաղթեմ ի սրտէ զամենաշնորհ Ծնունդ Փրկչին, որ զատ յայլ ամենայն բարեաց՝ տացէ Քեզ լիով գոհութեամբ սրտի կատարել զՅորբելեան օրըստօրեայ ծննդեան իւրոյ ի քոյին պատարագելոյ, յաւելլով եւ յամայր ամս, յօգուտ Քեզ եւ Ուխտիս: Մաղթողաբար ողջունելով եւ զորս ընդ Քեզ Հարս եւ եղբարս մեր, մնամ քաղցր ձայնիդ ծարաւի

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1894

1762.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 3 Յուն[ուար] 1894

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Շնորհաւոր մաղթեմ զնոր տարիս Քեզ և մեր Պատուական՝ Եղբարց, յանձնելով և յանձնուելով յաղօթս փոխադարձ:

Ընդունեցայ եւ յանձնեցի Հովսեփեանց խաւրածոդ, որ իրենց կարօտութեան համար, թէ մեծ է թէ իբրեւ զկաթիլ մի ի դուլէ: - Արդեօք լատինաց եպիսկոպոսարանէն կըրնայի՞ր ստուգել գաղտաբար, թէ ի՞նչ ամսական կ'ընդունի իրենց եղբայրն Տ[ոն] Բիւդրոյ՝, որ երկու տարիէն աւելի է եւ ոչ դանկ մի խաւրած է իրենց, եւ ոչ կ'ուղէ խաւրել:

Նշելով, ինչ որ ինձ կ'երեւի, ոչ է բուսեղէն, այլ փոքրիկ կենդանի կամ միջատ մի, որովհետեւ ի բռնկարանի յիշուի գլուխն եւ գլօրն:

Կրկին մաղթանօք քաջողջութեան՝ մնամ

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր Կ[ուսին]

1763.

* Միևիթարեան միաբանի մը, անուրն անլալտ

Ս. Ղազար, 10 Յունուն[ար] 1894

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Սիրով զսիրոյդ ընկալայ մաղթանս, որ զի եւ առաւել են քան զչափ իմ՝ ի սիրտ եւ ի գլուխ Բո հեղում զնոյն, եւ թէ հնար էր՝ առաւել եւս. զի ես, որպէս քաջ գիտես ի ծովեզերս կենցաղոյս դեգերիմ, դապագայ բարգաւաճանս Ուխտիս՝ ի նորագոյնս քան զիս տիովք նկատելով, որոց անկագոյն է բառնալ եւ զբեռինս սորին եւ խորհրդատու լինել յառաջիկայդ ակնարկեալ համագումար ժողով: - Ի բազում վիճակս արդ բաժանեալ միաբանիցս, յառաքելութիւնս եւ ի վարժարանս, չիցէ թերեւս զիւրին հաճել զամենեսին, եւ միաբանել ի կարծիս. սակայն սիրով եւ խաղաղութեամբ մարթ է լնուլ զթերին, եւ ես յայս յուսացեալ եմ, եւ յառաջ քան յայլ ինչ՝ զայս խնդրել աղօթիւք արժան համարիմ, ժտելով եւ զԲո սատարութիւնդ յայսմ մասին, որպէս յայլսն՝ ի դէպ ժամուն:

Արդ կրկին մաղթելով Քեզ եւ քոյոցդ շնորհաւոր Ամանոր, կրկին կենաց յաջողութեամբ որ ըստ հոգեւոր եւ որ ըստ մարմնոյ քաջողջութեան, մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսիկ]

1894

1764.

Գաթիցկոյ Ալիշանից²

ՎԵՆԵՏԻԿ, Ս. Ղազար, 12/24 Յուլիու[ար], 1894

Սիրելի քոյրիկ. - Այն սրտին, որով ինձի անոյշ մաղթանքներ ըրիր, հարցու նորէն, եւ կը լսես որ նոյնն ինձմէ ալ քեզի՛ նման բաներ լսեցընել կու տայ. քեզի հետ քու էլ պիտոյ ալ կու յանձնեմ Աստուծոյ, որ շնորհէ շատ տարիներ ալ ձեր սէրը վայելել տալու, իբրեւ կանուխ ճաշակ արքայութեան անուշակ եւ անսպառ Սիրոյ:

Երկու ամիս առաջ մեր Գեր[ապալծաւ] Աբրահայրն հրաւիրուեցաւ ի քաղքիս մօտիկ Ս. Գէորգ կղզին, եւ հանդիսապէս ձայնաւոր պատարագ մատուցանելով, Ս. Աստուածածնի արձանը պսակեց ծանրագին թագով մի. այն յիշատակին այս պատկերիկս հրատարակեցին. ինքն Ս. Աստուածածին բարեխօս Չեզի, մեզի, ամենուս:

Եղբայրդ՝
Հայր Դեոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1765.

* Միսիթ-արեան միաբանի մը, անուանը անյայտ

Ս. Ղազար, 18 յուն[ուար] 1894

Արդույ եւ Սիրելի եղբայր,

Յիշատակարան Պապա Սիմոնի այս է. «Թարգմանեցաւ գիրքս այս որ է Յանկապի մէջ Գլուխ աստուածաբանութեան Պրոկլի Դիոդոթիսի՝ պղատոնական իմաստասիրի, ձեռամբ Սիմէոնի անպիտան կրօնաւորի, ի Վրաց՝ ի Հայ լեզու, յերկիրս Հայոց ի վանս Վրաց՝ որ Կոչի Պղնձահանք. յաւիտենից թվականիս 3252»³ այսինքն 6756. Յաւիտենից թուականն է Արարչութեան. ըստ եօթնասնից՝ որք Համարին մինչեւ ի Քրիստոս 5198 ամ. արդէ Հանեալ զայս թուական յամէ 6756

5198

ms. no. 1558

որ է թուական թարգմանութեան: Իբր 25 ամօք յետ այսր թուագանքը ընդհանուր թուականը (համար) կ'ունենայ:

Սիմոնի ալ ինչ գիրքս (յոյն շարականաց) Ի յոյն լեզուս

Ասացից եւ զարմանալի ինչ (ծաղու) ի հերոսն Սիմոն (որպէս ի Գալիլեոքաղանդ) հաւաքեալ գրչագիրս հայերէնս, որպէս եւ յառաջն երբեմն՝ տարեալ է ի Գալիլեոքաղանդ: Քեզ մնայ դատել, թէ նո՞յն վերոյ գրեալ Պապա Սիմոն իցէ 3 կամ 400ամեայ, քոռնիս: Քեզ մնայ դատել, թէ նո՞յն վերոյ գրեալ Պապա Սիմոն իցէ 3 կամ 400ամեայ, քոռնիս:

Թէ ալ ոք. եւ գօղեւած բանիդ յարմարեւ՝ ոչ դատիւ:

Ծրարեմ եւ զդրամունակ թուղթդ, զոր անձամբ է՝

Քաջողջիկ գուարճութիւն եւ ողջոյն եղբարց սիրոյ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսին]

1770.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 15 Օգոստ[ոս] 1894

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Համառօտիւս ծանուցանեմ եւ ծանոց Գերապ[ատիւ] Եպիսկոպոսի Տառօնոյ, ողջունիւս, զի եհաս արկղիկ Ձեռագրացն առաքելոյ ի նմանէ, ի Տրապիզոնէ: Իսկ արկղն զոր չորեքին Հարք մեր մեկնեալք այտի՝ բարձեալ էին ի նաւ, եւ ի Դրեստ յանձնեալ են շոգեկառաց, տակաւին ոչ երեւցաւ:

Տեղեկացիր եւ տեղեկացո (առանց ձայնձայնելոյ) թէ ո՞չ է Կ. Ա. Յովսէփեան, ի Կ. Պօլիս. զի՞նչ անունն Կ. (Կոմիտա՞ս. Կարապետ. Կիրակոս), եւ զի՞նչ արուեստ կամ վիճակ նորա):

Եթէ տեսցես զեղբայր իմ, մատո զողջոյնս, եւ ասա զի օրս՝ տօնական ոչ ներէր զրել եւ նմա. եւ ողջ լեր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1771.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 24 Սեպտ[եմբեր] 1894

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Այսօր հասին ի Դրեստէ Ներսէս Եպիսկոպոս¹⁰ եւ ընկերք իւր, յորոց ընկալայ զՄաշտոցն զոր լաւագոյն եւս ինչ Համարէր: Ո՞ւր մնայ ծերունի եւ կիսաց յայսմաւուրքն. անշուշտ թանգուղեալ յահէ խուզարկուաց:

Յառաւօտուս հեռագրեցի Քեզ, եւ այժմ առաքեմ ծրարելովս 600 ֆր[անկ] զոր ընկալեալ ուստի արժանն է՝ տացես եղբոր իմում, ըստ հաւանութեան Գեր[ապայծառ] Աբբազօրս: Ողջ լեր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1772.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 10 Հոկտ[եմբեր] 1894

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Բարւոք արարեր յանդորր մեր ծանուցանել զընդունելութիւն գումարի 600 ֆրանկ-գացն, զորմէ յետ այնր գրեաց եղբայր իմ, որ եւ խոստանայ դարձուցանել զայն Քեզ ընդունելն յայլմէ զպահանջ ինչ զիւր:

Յուսամ զի յաջողակ օղով քան զնախագնացսն՝ ծամանեալ է արդ եւ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Օգոստինոս, զի աստ հանդարտ են յաւուրքս՝ օղք եւ ալիք, միայն մառախուղ լինի ընդ առաւօտս ցմիջօրէ:

Թընկընեանի եւ Սինապեանի բառգիրք մի է արուեստական բառից, Փռանկ-Թուրք առաքեաց մեզ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ ց'26 թերթ Բ հատորոյն, որ հասանէ ի բառն ourlet. որ ինչ տպագրեալ է այտի եւ անդր՝ խնդրի զի առաքես:

Ողջոյն եղբարց եւ հարցողաց:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1773.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 31 Հոկտ[եմբեր] 1894

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Խնդրեմ առաքել թղթաբերաւ զներքոյգրեալ գրքոյկս տպագրեալս այդր ի Կ. Պօլիս:

- 1) Գիրք որ կոչի Կպրիանոս. ի տպագրատան Պ[արոն] Աստուրի:
 - 2) Աբեղաձագ, գրուած Տէր Վահանայ Մինասեան¹¹. զտպագրատունն չգիտեմ:
- Ընդ սոսին եւ զկանխանշանակեալ թերթս Փռանկ-Թուրք գիտնական բառարանին:
- Ողջոյն եղբարց եւ ծանօթից:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1774.

Austen Henry Layard-ի տիկնոջ¹²San Lazzaro, Venezia, 2 Novembre 1894¹³

Illustrissima Signora,

Giacché ha piaciuto a Lei, secondo mi riferirono le Sig[nori]ne Holas, che o personalmente o per scritto, io chiarisca la mia idea intorno i manoscritti Armeni del compianto Sir H[enry] L[ayard], prendo la libertà di esporla. Quanto mi ricordo erano quat[t]ro i manoscritti armeni, tutti libri di chiesa, comunissimi, di conservazione assai buona, di esecuzione mediocre. Forse vi si troveranno le mie note che in schede separate ho messo in ciascheduno. Supposto che non siano rigorosamente destinati pel Museo Britannico, (il quale avendo mezzi forti ci ha rapito tanti e tanti altri manoscritti), e che Lei, Signora, potesse disporne, io desidererei per memoria della lunga ed onorevole amicizia del nobile possessore che ci ha mostrato e a me e alla mia nipote (Stavrides), di collocare i detti manoscritti fra gli nostri di S. Lazzaro, e perpetuare in pari tempo la sua e la di Lei compiacenza. Tutto però se non ci sia nessuna difficoltà, e che aggredisca a Lei, Signora, al cui resto con rispetto, Umil[issimo] Servo

P. Leone M. Alishan Mekit[arista]

1777.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 21 Նոյեմբ[եր] 1894

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ընկալայ զթուղթ եղբոր իմոյ, զոր ի ձեռն Լադիսի ուղղեալ էր առ իս: - Եղբայր իմ պարտական է Վեհիս 600 ֆրանգաց, զոր եւ խոստանայր յաւուրս յայտոսիկ՝ հատուցանել: Վեհ կամի զի տացէ՝ Քեզ եւ դու առաքիցես առ ինքն այսր:

Այսօր հանդիսապէս պատարագեսցէ Գեր[ապայծառ] Ներսէս. եւ ընթրիքն սովորական ի ճաշ²³ փոխեսցին: Յերկոսին եւս հանդէսս՝ յիշեսցէ զՔեզ:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1778.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 21 Նոյեմբ[եր] 1894

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ստիպողականիդ ստիպիմ համառօտիւ պատասխանել այսօր ի սրբազանի աւուրս, նախ քան զհանդիսական պատարագ Գեր[ապատիւ] Եպիսկոպոսին Տարօնոյ: Յուսամ թէ վաղիւ կամ ի միւս վաղիւն եկեսցէ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մանուէլ ի Պատուայէ, եւ ելցէ խնդիրդ ի ժողով, յոր եւ կանխաւ եղեալ էին բանք եւ հաւանութիւն. այլ թէ որչափ ինչ մարթ իցէ սահմանել, ցուցցէ առաջիկայ գումարուծս: Քաջ իսկ գիտէք զի ոչ միայն ի Բերայէ՝ այլ եւ ի շրջակայ կամ ի մօտաւոր կողմանց եւ առաքելութեանց խնդիր է մամոնայի:

Նման իմն է դմին եւ աղքատ ընտանեացն ակնկալութիւն ի նմանէ, զոր յիշեալ էիք ի թղթիդ, եւ զոր ողջունեմ. յամենայն նուագս ի տեսանել նոցա զիս՝ հարցանեն զայդմանէ:

((Լսի գանգատ, զի խոստացեալ Քո ի սկզբան ամսեանս սկզբնաւորել զհասարակաց սեղան, չեւ եւս է սկսեալ. ի հարկէ ասիցես թէ մնաս նպաստից աստի, սակայն . . . զհետեւելին դու յաւել)) եւ ողջ լիւր ժրաբար:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1779.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 28 Նոյեմբ[եր] 1894

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Եթէ տակաւին այդր է Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ, տուր նմա զուղղեալն առ նա. ապա թէ յուղւոջ է՝ բաց, ընթերցիր, եւ զոր պատշաճ դատիք՝ այնպէս եղիցի:

Յապահովի խնդրեմ յանձնել զծրարեալս առ Փորթուգալ փաշայ²⁴, որ եւ յետս դարձուցանելոց է զայն: Եթէ դու կամ այլ ոք ի մերոցս անձամբ յանձնէ նմա, հարցցէ եւս

թէ մա՞րթ է ինձ ուղղակի յանուն նորա առաքել, եթէ ունիցիմ ինչ առաքելի. զի ես խիթալով թէ մի՛ իւրեք comprometter²⁵ արարից զնա՝ Ձեր ձեռք առաքեմ. թէ եւ ոչ աւելի ինչ քան զգրեալս ի «Բազմավիպի». իսկ զազգային դիպաց ժամանակիս եւ ոչ մի յովտ. զայս ասեմ՝ զի մի՛ ինչ կասկածիցէք. բանասիրական են մեր խնդիրք:

Զիա՞րդ կեայ Վիջ[էն] Հոլաս եւ իւրայինք: - Ողջ լիւր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1780.

* Հ. Օֆսեմտիոս Վրդ. Գուրգէնեանին - Հոռոմ

Ս. Ղազար, 24 Դեկտ[եմբեր] 1894

Սիրելի եւ Մեծարգոյ Եղբայր,

Ոչ յաւելորդաց սրտի՝ այլ ի խորոցն ուր իբր 60 [վաթսուն] ամօք յառաջ տպաւորեալ է պատկեր Քո եւ սէր, ի նորընծայարանի վանացս, ընկալ, նա մանաւանդ իմա զիմացուածս սորա, յաւուր յիշատակի անմահունակ Յոբելին[ի] սրբագործութեանդ²⁶ յորում յիշեցայց, որպէս եւ ես յիշեցից աստուտ: Եւ Այն՝ որում պատարագեմք եւ պատարագիմք՝ գիտակ կրից մերոց եւ կարեաց, առատացի ի Քեզ հոգեկորոգ շնորհօք եւ պարգեւօք, զոր ոչ աշխարհս կարող է տալ եւ ոչ կարծեցեալքս գերաշխարհիկք:

Առհաւատչեայ ըզձիցս համարեսցի չնչին նշմարիկս (տուեալ ինձ երբեմն ի բոկիկ վեղարաւորութեանց, եւ արդ ելեալ յաղօթագրոցս): Ի դոգ կցորդութեան երեցուն անգուգան սրտիցն՝ հանգիցես յանդորրու՝ կրկին կենօք, որոնելով անդէն եւ զհոգեխառն համբուրիկ:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1781.

Professor Emilio Teza-ին²⁷

P. Léon M. Alishan, D^r. Mekhitariste
St. Lazare Venise
1894

Grazie per li due opuscoli. Bravo! e un gran Bravo per l'Armenia. Dotto, succoso, sentenzioso, come sempre: storico, filosofico, potrei dire anche pindarico nei voli e passi d'una nozione ad altra. Ma infine per noi, povera Patria!

Թարգմանութիւն

Հ. Ղեւոնդ (Մարգար) Ալիշան, Մխիթարեան Վարդապետ
Սուրբ Ղազար, Վենետիկ
1894

Շնորհակալութիւն երկու գրքոյկներուն համար: Կեցցէ՛ք, կեցցէ՛ Հայաստանը: Ինչպէս միշտ բանիմաց, իմաստալից, հեղինակաւոր. պատմական, իմաստասիրական, կրնայի նաեւ ըսել մէկ միտքէն միւսը արագ անցումներով: Բայց մեզի համար ամենավերջը, թշուառ հայրենիք:

հիշումը յանձն առնուլ զփոխանորդելն, եւ այլու՞մ պատեհի թողուլ զփափագ գալըստեանն ի վանս. զի յոյժ վշտանայի ընդ փշոտ բերս Պարտիզակի:

Պատուական] Հ[այր] Դիոնեսիոս մեր առաքեալ էր եւ ընկալայ Ձեռագիրս ինչ՝ պիտանի եւ անպիտան. ընդ որս եւ կէս Աւետարան մի (Ղուկաս եւ Յովհաննէս) տպագրեալ ի Կ. Պօլիս յամի 1710, ըստ օրինակին տպագրելոյ ի նմին ամի ի Վենետիկ. զյետինս զայս ունիմք. իսկ զառաջինն տպագրեալն ի Պօլիս՝ ոչ, արդ խնդրեա թէ գտցի արդեօք այդր անթերի օրինակ մի: Եւ Տէր յաջողեցէ ի գործս Քո՝ ի նորումս ամի: Վաղիւ, Տեառն յաջողելով հնգեքին դպիրք վարժարանեայք ձեռնագրեցին ի սարկաւագունս: - Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1786.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 23 Յունու[ար] 1895

Սիրելի եւ Պատուական Եղբայր,

Ձեմք մոռացեալ դժեղ եւ զպէտս քո. յորոյ առ թեթեւութիւն՝ գիտես իսկ զի Ընդհանրական Ժողովով եւ յետ այնր ստէպ գրութեամբ Վեհի առ ոմն՝ Հոգապաւ առաքել զնա այդր, յօգնականութիւն եւ ի տեղակալութիւն. այլ նա, ոչ գիտեմ, զիա՞րդ լսէ եւ առնէ: Իրաւացի է Քեզ խնդրել զոք փոխանորդ. իրաւունս համարին եւ այլք ոմանք խնդրել զոք օգնական ի Քաղկ[եդոնեան] վարժարանի եւ ոմն վասն թեմին իւրոյ. քան զորս վերագրեմ ես զՔոյդ, վասն հիւանդութեանդ. այլ ցարդ չկարացաք այլ աղդ տնօրինել. բայց յառաջիկայ գումարման ժողովոյս՝ կարեւոր համարեցի խնդրիդ քան զայլս, եւ Տէր տացէ մեզ լոյս գտանել աղագս ելի. գտանել անձինս եւ շարժել զնոսա, ուր ցուցցէ ինքն: Յաւէ ինձ զի չկարեմ ի ժամուս աւելի ինչ ասել մխիթարական, բայց զի որպէս կանխաւ վասն առողջութեանդ ապաստանեցար ի Պօլիս, եթէ նոյն հարկ կայ՝ նոյնպէս եւ առնելի է, մինչեւ լիցի այցելութիւն Տերամբ, առ որ սրտագին աղօթելով՝ յանձնիմ եւ ես յաղօթս Քո,

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1787.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 26 յուն[ուար] 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Այսօր ուղւոյ լինի Պատուական] Հ[այր] Դանիէլ Վ[արդապետ] ընդ Հռովմ գառնալ այդր, որում յանձնեալ եմ ծրարիկս ծխախոտոյ վասն եղբոր իմոյ. վաղիւ մեկնեցի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Եւգենիոս՝ ընդ սովորական ճանապարհ՝ դալ առ Ձեզ:

Ոչ ճանաչեմ զՈւնեան. եւ կու քաշուիմ անծանօթ իմովսանն տալ ինչ, ոչ առ ժլատութեան, այլ առ բնաւորութեան. նոյնպէս թէ եւ ծանօթ ոք իցէ, այլ սիրտ իմ ոչ ինքնին զրդիցէ: Հատ մի յանձնեալ էի կաղմել վասն եղբոր իմոյ եւ առաքել արկեղբ. եթէ հասցէ

տացի սմա, այսինքն Պ[արոն] Սերովբէի, յորմէ ոչ քաշուիմ: Հատ մի եւս վայելչակազմ յանձնեցի, չգիտեմ թէ պատրաստեն, խորհելով ընծայել զայն Վախրամ պէյի Տատեան՝, եւ յիշեցուցանելով զբերանացի խոստումն իւր տալոյ մեզ Աւետարան մի ձեռագիր. եթէ յաջողեցէ Քեզ կորցել զայն ի նմանէ, եւ ես ընծայեմ Քեզ միւս օրինակ Հայբուսակի⁹, տալ թէ կամիս Ունեանի կամ այլու:

Վասն խնդրոյ Պարտիզակի՝ կարծեմ թէ այսօր գրելոց է Վեհ վերստին զի առաջին գիր նորա ոչ է հասեալ առ Պատուական] Հ[այր] Սերովբէ. եւ ես նեղիմ յոյժ յայդպիսի դիպաց. թուի թէ ձերութիւն ծանրանայ եւ ընկճէ զիս:

Ողջ լեր եւ աղօթեալ կամ աղօթակցեալ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1788.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 30 Յուն[ուար] 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ձեհաս տակաւին առաքեալդ Ձեռագիր, այլ կարծեմ յետ սակաւ ինչ աւուրց. իս առաքեալքն ի Պատուական] Հ[այր] Դիոնեսիոսէ՝ պիտանիք եւ անպիտանք՝ հասին ի Վաղու հետէ: Փոխան սոցին առաքեցի եւ ես նմա ի 6 ամսոյս՝ 10 բուլլի, եւ յետ երկուց փոխեցի 8 եւս բուլլիս, ընդ բնաւ 18. մնամ լսել ի նմանէ զընդունելութիւն սոցին, գէթ զառաջնոյն, զի առաքեցից այլ եւս, նմա կամ Քեզ՝ զի հասուցես առ նա:

Արշակայ դրամք, այսինքն Պարթեականք, կան առ մեզ ոչ սակաւ, այլ թէ գուցե՞ն եւ պիտանիք անգիւտք առ մեզ, զայն չգիտեմ. բայց ինձ թուի թէ չէ պարտ գնել ինչ յանգէտս, բայց եթէ արծաթոյ հաւասար կշռով, կամ սուղ աւելի պակաս: Իսկ եթէ գտցի Տիգրան կամ Արտաւազդ, զայդոսիկ արժան է գնել, որպէս եւ յաջողեցի:

Ձմեռն, եթէ չէանց, այլ մերձ է յանցս. ամիս մի եւս եւ նշանք դարնայնոյ նշմարիցին, եւ որպիսի՞ք ժամանեցեն մեզ ծիծուռն¹⁰: Յ'7 մերձակայ Փետր[ուար] ամսոյ հանդերձի մեկնիլ աստի Գերապ[ատիւ] եպիսկոպոսն Տարօնոյ, ընդ Պատուական] Հ[այր] Հմայեկայ¹¹, ի Պօլիս, եւ անտի ի թեմ իւր, որպէս ցուցցէ ժամանակն եւ դէպք, ընդ այլում ուղեկցի:

Ողջունելով զերեսին Հարս մեր, որք ընդ Քեզ, մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1789.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 13 Փետր[ուար] 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Հարցեալ էիր վասն գնոյ Աւետարանին տպագրելոյ ի քաղաքիդ՝ յամի 1710. որում Վիեննականք կշռեալ են երկու ոսկի. ինձ թուի թէ եթէ գտցի այլ օրինակ. քանզի չէ շատ հին

մամլածին, բաւիցէ եւ մի ոսկի. այն զի ունիմք գէթ զկէսն՝ Հանգերձ Յիշատակարանաւն: Փափագելի եւս է գտանել զՀնագոյն տպագրեալս, զԱրգարու¹² Սաղմոսարանն, եւ զ'եւ եւս Հնագոյնս, Աղթարք, Ուրբաթագիրք, Պատարագատետր (Մաշտոց?), Պարզատումար, Տաղարան, ամենայն տպագրեալ ի Վեցետիկ ի 1512-4 տառիւք 2 թուոյ (Ուրբաթագրոց). յորոց մեք զառաջին երկուսն եւեթ ունիմք եւ այն ոչ անթերի: Հաւանական թուի ինձ թէ եւ այլ ինչ Հոգեւոր մատենան տպագրեալ իցեն ի ՎեցետաՀայոց՝ յառաջ քան զԱրգար, զի եւ նա վասն տառից իւրոց ասէ նորս, իբր յետ առաջնոց ոմանց:

Եթէ տեսցես զեղբայր իմ՝ ողջոյն ասեմ: - Տպագրեցան Հատուածք բանից Միքայելի Փոքր-ուգալ¹³ զԵղիշեայ¹⁴ բառից, առանց յայտնելոյ զանուն նորա, որպէս ոչն կամի. գրեցի նմա առաքել եւ որ յետ այնոցիկ. ոչ պատասխանեաց. խիթամ թէ անհաճո՞յ ինչ գտեալ իցէ ի Հրատարակութեանս, ի ծանօթութիւնս: Եթէ գէտ լիցի տեսանել զնա, փափագէի ստուգել: - Ողջ լիւր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1790.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 20 Փետր[ուար] 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Գիտեմ զի գլխացաւ է գրելիքս, այլ թերեւս յետին նուագ իցէ. զիսկութիւն ծանուցէ ծրարեալս ի սմին թուղթ Լուս. Հոլաւ. առ փեսայ Համշիրակին¹⁵ իւրոյ, զոր ընթերցեալ եւ փակեալ Հաճեսցի տալ առ նա, եւ մակարի¹⁶, թէ եւ բան մի առ կին նորա Սոփիա (Բասսեկա) վասն տառապելոցս: Գիտասջիր լուեկայն, զի սոքա ի ձեռն Հաւատարմի իւրեանց առն բերանացի խօսեցեալ են, այսինքն այրն այն խօսեցեալ է ընդ Տէր Պետրոսի Հոլաւ, խնդրելով զի ողորմեսցի մօր իւրոյ (որ Հիւանդագին տագնապի) եւ քերց իւրոց: Նա բացէ ի բաց մերժեալ է, ոչ եւս ասելով ճանաչել զնոսա իւրս: Հարցեալ է այրն՝ ընդէ՞ր. - ասէ, նոքա մեռեալ են այսուհետեւ ինձ եւ ես նոցա. սպանին զիս բարոյապէս եւ անձնապէս: Զիա՞րդ: Ոչ եւս կամի պատասխանել, այլ յեղյեղէ թէ մեռեալ են նոքա վասն իմ եւ ես վասն նոցա: - Այսպէս խսպառ ուրանայ զմայրն եւ զքորս. որո՞վ իրաւամբք, ոչ գիտեմ: Այլ երեւի վճարեալ վասն սոցա առ ի նմանէ, որ յերկից ամաց հետէ եւ ոչ մի դանկ առաքեալ է: Զայրացեալ է նա եւ դարձեալ, զի սոքա աղաչեալ են զնորեկ պատրիարք քաղաքիս¹⁷, որ եւ գրեալ է առ Տէր Պետրոս, չգիտեմ զինչ. եւ նա ասացեալ է առ այրն միջնորդ, տաց պատասխանի առ Պատրիարքն:

Արդ ի տալդ զթուղթն առ Բասսեկա¹⁸, մանաւանդ առ կինն՝ շնորհ մեծ առնես, եթէ չափաւորապէս ծանուցես զայս անյուսալի եւ անյոյս դէպս: Չունի դա եւ ոչ քոյր նորա օրիորդ, գուցէ եւ Հայր նոցա, պարտս օգնելոյ սոցա, մինչ եղբարք նոցա ոչ օգնեն, այլ իբրեւ ողորմութիւն կարեն եւ պարտին իսկ՝ չափ մի առ մերձաւորս իւրեանց լքեալս ի մերձաւորագունից: Եւ եթէ Հաճեսցին դուքա ողորմել եւ տալ ինչ, խնդրեմ ասել, թէ մի՞ չէքիւ պանգայի առաքեսցեն յանուն իմ, որպէս առնէին յայլ նուագս ի ձեռն Բասսեկայ. զի աստ պանքն յապաղէ տալ աւելով դեռ չեկն Հրաման կամ ազդ ի Հոռվմայ եւ շաբաթ մի անագանէ, եւ ի յետնում նուագի (յառաջ քան զամ մի) աւելի քան երկու շաբաթ. այլ փոռնիկ դրամաթղթով ի նամակի ծրարելով, ուղղել առ սոսա կամ առ իս, որպէս եւ կամին:

Եւ եթէ տացեն ինչ, յայնժամ միւս եւս աշխատութիւն յանձն առեալ, որ եւ դիւրագոյն է, թէ կամիս ի ձեռն Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Դաւթի, ազդել առ Տիրուհի Սղաւրիտէս¹⁹, զի եւ նա գորչափ եւ սակաւ ինչ Հաւաքեալ իցէ՝ տացէ (3 ոսկի ասէր, յաւելցէ գէթ միւս եւս, եւ լինի իբր 100 ֆր[անկ] լաւ եւս աւելին):

Լէյարտ²⁰ որ ի հերուն չ' [մեռաւ], տայր սոցա երբեմն կար եւ կարկատ, եւ Հատուցանէր զաշխատանսն ճշդարար. իսկ այժմ եւ կին նորա չէ աստ: Երանի՜ ողորմածաց, որով եւ օրինակաւ իցէ:

Ոչ յիշեմ թէ նախընթաց գրովս առաքեցի՞ զգաղափարս Հին տպագրութեանց Վեցետիկոյ, առ ի խնդիր եւ գիւտ նմանեացն. եւ ահա աղիկ:

Մաղթելով բարեկենդանութիւն, որքան Հնար է, մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1791.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 25 Փետր[ուար] 1895

Սիրելի եւ Արգոյ Հայր,

Ուր ուրեմն եհաս Ձեռագիրն այն, զերծուցեալ զնաւն յընկղմանէ ծանրաբեռնութեամբ իւրով, որով եւ ոչ բաւէ մտանել ի դարանս անուանակցաց իւրոց. յայնպիսեաց սակի գոլով, զորոյ արժէից նմանող մետալաց՝ գրէ եղբայր իմ՝ կախել ի պարանոց կատուաց: Մասն է դա պղնձէ քաղաք²¹ անուանեալ վիպասանութեան. եթէ անթերի էր՝ կարէր ծակ մի մտից գտանել իսկ այդ խայտառակ քանակաւ եւ հասակաւ, միայն զբարի յօժարութիւն առաքողին ընդունելի առնէ, ոչ զինքն: Անյաջող ի մասին Ձեռագրաց, փափագելի է ինձ աջողելդ ի տպագրիս, այսինքն ի գիւտ Հնագոյն Հայ տպագրութեանց, զորոց առաքեմ աջողելդ ի տպագրիս, այսինքն ի գիւտ Հնագոյն Հայ տպագրութեանց, զորոց առաքեմ զպատճէն ինչ. մին (քնարահարն) Արգարու սաղմոսքն է, տպագրեալ ի Վեցետիկ, յամի 1565, այլքն՝ Հնագունից տպագրելոց ի սմին քաղաքի, յամիս 1512-4. եւ են Աղթարք, Ուրբաթագիրք, Պատարագատետր, Պարզատումար, Տաղարան. զառաջին երկուցն միայն ունիմք մի մի օրինակ, եւ ոչ անթերի. վասն որոյ յոյժ խնդրելի են որ եւ է տպագիրք այդօրինակ տառիւք եւ խաչաձեւ նշանակաւ. յուսամ թէ գտցին ի վանս եւ յեկեղեցիս Հայոց, գուցէ եւ առ ծերունիս ոմանս:

Ողջունելով զորս ընդ քեզ եղբարք մեր, ողջ լիւր:

Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1792.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 26 Փետր[ուար] 1895

Մեծարգոյ Եղբայր,

Եթէ եւ Հէր Բո գրեալ Հաւաստի էին ինձ մաղթանքդ. նոյնպէս Համարեա եւ զիմս, ոչ իբրեւ փոխարէն, զի պարտական եմ միշտ մաղթել վասն այնոցիկ, որք արտաքոյ վանացս:

յօգուտ սորին վաստակին, մանաւանդ ի խաժ եւ խուժ ժամանակիս, եւ պէտս ունին քաջալերութեան եւ քաջողջութեան, հանդերձ երկայնամտութեամբ, զոր տացէ եւ յաւելցէ Տէր եւ Տիրամայր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Ծանուցի Հոլասեանց զոր ինչ նախընթացիւս գրեցի Քեզ. եւ անձկալ մնան յաջողութեան:

1793.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ²²

Ս. Ղազար, 27 Փետր[ուար] 1895

Սիրելի եւ Արգոյ Հայր,

Դու ինձ երկար աւուրս մաղթես, իսկ ես նախ քան զայն առողջ Քեզ եւ աւուրս եւ ամս: Չեմք անսիրտ զՔէն, այլ հարկ է Քեզ ինքնին զՔեզ քաջալերել, եւ մի՛ վհատիլ, եւ համարել վճարեալ զամենայն վասն Քո: Եթէ օդք, տեղւոյս (Վեցետկոյ) էին որպէս զտեղւոյդ, զորմէ ասես գարնանային, (իսկ մերս զայս ամ յոյժ ձմեռնային) այսր հրաւիրէաք զՔեզ. այլ արդ ուր երթա՞ս կամ կաս՝ ի Պօլիս (լաւագոյն համարիմ ի Քաղկեդոն), լուիցես ի Վեհէ զ'ապայն. որ եւ գրելոց է վասն գերեզմանատեղւոյ Նիկոմիդեայ:

Շատասջիր սակաւութիւնս ի պատասխանի երկոցուն թղթոցդ, զորոց յետինն այժմ ի պահու գրութեանս ընկալայ. եւ թէպէտ Մեծ պահոց մուտք է մեզ այսօր, այլ Քեզ կրկին Բարեկենդան մաղթեմ՝ աղօթելով:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1794.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 1 Մարտի 1895

Սիրելի եւ Արգոյ Եղբայր,

Սակաւ աւուրքք յառաջ գրեցի Քեզ եւ յանձնեցի զթուղթս առ դասընկերդ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Արիստակէս. արդ զի յետին գրովդ խնդրես զի անյապաղ գրեցից զարձեալ վասն խնդրոյդ ինչ, ահաւասիկ:

Վասն Պատուական Հ[օր] Դիոնիսեայ խօսեցայ ընդ Վեհի, եւ ասաց զի գրեալ իսկ է Քեզ՝ անպատճառ բերել Քեզ զնա կամ ուղւոյ դնել՝ ընդ մեկնելդ այտի. յիշեցուցի եւ զծախս ճանապարհին. կարծեմ թէ գրեալ է եւ զայնմանէ. ո՞չ լաւ եւս էր, եթէ ծնողք նորա առնէին եւ զայս շնորհ:

Հին գրամքն առաջարկեալք՝ չասեմ թէ անպիտանք, այլ զի ունիմք բաւական, եւ զժուարիին է ընտրել. թէ ո՞ր պակասիցէ առ մեզ, զանց առնել լաւագոյն համարիմ. նոյնպէս եւ զՀեթմով, եթէ պղնձի է. իսկ եթէ արծաթի, ոչ աւելի քան զքառասպատիկ արծէից արծաթոյ:

Ի ժամանելդ այսր՝ կարծեմ իսկոյն մեկնի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Սամուէլ. եւ եթէ յառաջ քան զայն տնօրինեցի ինչ վասն Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Միքայէլի՝ առաքման յարեւելս, յայնժամ եւ նախ քան զգալուստդ՝ երթիցէ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Սամուէլ ի Հոռովմ: Իսկ փութալոյ քեզ ի գալ՝ ո՞րքան հարկ համարի ընկերակիցդ (Հ[այր] Արիստակէս) ոչ գիտեմ քաջ:

Նախընթացիւս առաքեցի զպատճէնս Հին տպագրութեանց Հայ գրոց ի Վեցետիկ, յուսամ թէ գտցես ինչ եւ բերցես փոխանակ խայտառակ Ձեռագրին փոքու: - Ողջ լեր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Լուայ ի Վեհէ զի խնդրեալ ես ընդ Ղրիմ առնել գեկաւորութիւնդ. եթէ այդպէս լիցի, խնդիր մի է իմ ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Համագասպայ, որ երթեալ էր երբեմն ի Քիւեւ, ուր համարիմ թէ ունիցի եւ ծանօթս. արդ, գիտնական ոմն տեսեալ եւ հրատարակեալ էր թէ ի գիւանատան այնր քաղաքի են 30 հատոր Հին տպագրեալ մատեանք Հայոց. խնդրեմ ստանալ զանուանս գրոցն եւ զամս տպագրութեանն: Խնդիր արարէք եւ ի քաղաքս Ղրիմու, թէ գտցին այսպիսի գրեան:

1795.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 6 Մարտի 1895

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Միքայէլ փաշայ²³ առաքեաց մասն ինչ ի ծանօթ բանիցն. առ որ ոչ եւս է հարկ երթալ զխնդրոյս, բայց եթէ ըստ գիպաց տեսցես՝ ողջոյն եւ շնորհակալութիւն:

Յեռանդն ընկալայ զթերթս փռանկ-թուրք ուսումնական բառգրոցն, զոր Քո կամ Պատուական Հ[օր] Դանիէլի յղեալ էր:

Երեկ մեկնեցաւ Վեհս երթալ ի Հոռովմ, ուղեկցութեամբ Պատուական Հ[օր] Վարդանայ²⁴. յետ սակաւուց սկսաւ տեղալ ձիւն յոյժ առատապէս քան զայլ նուազս յայսմ ամի, եւ ոչ գիտեմք թէ յաջողեաց նմա ժամանել ի մուտս գիշերոյ ի Ֆիրեմցէ, ուր կամէր գիշերօթել. այսօր գրեցի առ ծանօթ ոք անդ՝ տեղեկանալ. յամառելով յամառէ զայս ամ գարունն գգուիլ. եւ ոչ գիտեմ կարմի՞ր թէ սպիտակ հասցէ զատկածուն:

Յուսամ ի մօտ աւուրս ընդունել ի Քէն աջողակ ինչ վասն Հոլասեանց ակնկալուաց:

Ողջ լեր, ողջունելով զհարս եղբարս եւ զեպիսկոպոսն Տարօնոյ:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1796.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 13 Մարտի 1895

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ձեւ ընկալեալ զտուրս Հոլաս Էֆէնտիի եւ զմիւսոյն՝ ետու զաւետիսն՝ ակնկալուացն, եւ խնդացին. տիկինն յեօթնեկաց հետէ հիւանդագին պէսպէս ցաւօք՝ կայ յանկողնի: - Զարմացայ եւ ես ընդ Քեզ ընդ տուրս երկրորդին, 68 ֆր[անկ] . առանց յաւելլոյ ինչ յերիս լիրայսն յայլոց հաւաքեալս: Յաւուրս յայտոսիկ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ գնալոց է ի Գիւստոյ, յանձնեմ նմա առնուլ զգումարիկդ ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մանուէլէ, ըստ թելադրութեանդ. յուսամ զի եւ էֆէնտին ոչ յամեցուցէ զ'100 խոստացեալն՝ մինչեւ ի Զատիկ: - Իսկ վասն Տէր Պետրոս Բախանայի՝ խորհեցայ ա՛յլ բարձրագոյն եւ զիպողա- գոյն ձեռամբ ազդել նմա. տեսցուք թէ լինիցի՞: Տէրտէրդ այդ յամառ երեւի, եւ եթէ խստիւ ինչ ասիցի նմա՝ խստագոյն եւս լինի. իսկ մայրն, որոյ իրաւունք են ստիպել զնա՝ յոյժ երկրեղած է. նեղի եւ գանգատի, սակայն զանգիտէ պնդել եւ նեղել, զի մի՛ չար եւս ինչ հանդիպեցի. թէպէտ ինքն իսկ ասէր լուեալ յեկեղեցականէ, թէ եւ Քափուէին ոք, որոյ ծնողք յայսպիսում վիճակի գտցին՝ արձակի առժամանակեայ ի վանաց, հոգալ հայթհայթել զպէտս նոցա, եւ ապա վերադառնայ ի վանս իւր: Բարեւք ասացեալ է իմաստունն կամ խնդրեալ յԱստուծոյ՝ չտալ ոչ մեծութիւն եւ ոչ աղքատութիւն. այլ ինքն գիտէ զգաղտնիս իւր. սակայն խնդրեմք զի ողորմեսցի ամենեցուն:

Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1797.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 20 Մարտի 1895

Սիրելի եւ Մեծարգոյ Եղբայր,

Պատեհիւ երթի Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Յուսկան ի Պատաւիոն²⁵ ընկալայ ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մանուէլէ զառաջին գումարն 68 ֆրանկաց իսկ զ100 եւ զ80, չգիտեմ երբ եւ որպէս ընդունել, զի նա մինչեւ յաւագ Երկուշաբաթի ոչ գայ այսր, եւ աստի չկարծեմ թէ երթիցէ ոք. իսկ թղթեայ ընդունել չկամիմ, մանաւանդ զի հարկ իսկ է ոսկի վճարել Օլսֆեայ²⁶: Արդ զի եւ է՛ լաւ է զի գրեալ էք առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մանուէլ, եւ ես գրեցից, նա հնարագէտ է քան զիս, ցուցցէ իւր աղաղս եւ հատուցէ:

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Վրթանէս երկեօթնեկաւ յառաջ գրէր ինձ (եւ զթուղթ նորա առաքեցի ի Հռովմ առ Վեհ) եթէ տուեալ է նա առ Կաթողիկոսն²⁷ զհրաժեշտ իւր ի Նիկոմիդիոյ, եւ նա բարի է ասացեալ. Միաբանութիւնդ առաքեսցէ զայլ ոք: Արդ զիս՝ րդ խնդրէ նա թոշակ կամ ամսականս, ոչ հասկանամ: Նախընթաց թղթատարաւ պատաս- խանեալ էի առ նոյն ինքն Հ[այր] Վրթանէս, զի վասն տկարութեան նորին չունիմ ինչ ասել եւ կարեկցիմ. այլ ոչ հաճեցայ առանց նախ առ Վեհ գրելոյ՝ ընդ տալ հրաժարականի առ Կաթողիկոս. նոյնպէս եւ ընդ իբրեւ առ ձեռնպատրաստ՝ գրելն զի առաքիցի ոք փոխանակ իւր. մինչ ինքն քաջ գիտէ քան ոք կացցեն աստ ի վանս եւ որպիսիք:

Անձանօթ է ինձ տուրեւառ 175 օսմ[անեան] լիրայից, զոր առեալ էք ի Քիւսիէնեայ, եւ որ զհետ այնր: Իսկ վասն աշխատութեանդ գտանելոյ եւ գնելոյ այլ երկիր վասն եկեղեցադեղւոյ, եւն. չգիտեմ զինչ ասել. բայց առանձնակի անպաշտօնեայ սոսկ կարծիք իմ է, մի՛ լինել հետամուտ ի ժամանակիս, եւ հոգս եւ ծախս ի ծախս յաւելլուլ, եւ ի բազումս բաժանելով ջլատել զմարմին Ուխտիս: Բայց դարձեալ ասեմ, այս առանձնակ տեսութիւն է

իմ թերեւս եւ առժամանակեայ. ոչ կամիմ հակառակել օրինաւոր եւ պաշտօնական սահմա- նաց, եթէ գուցեն. այլ եւ կարեկցարար տանիմ զի այդպիսեօք նեղիս, որպէս եւ առ չքու- թեան շահավաճառի սենեկին:

Վասն գալըստեան Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Դանիելի՝ չկարէի ես հաստատապէս ինչ ասել, չունելով գտեսութիւն Վեհի կամ ժողովոյ. եւ դարձեալ ի նոյն կարծիս իմ, զոր ինչ գրեցի նմա. արդէն եկեալ էր Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Աւետիք²⁸, կանխեալ՝ զի խորհուրդ էր տալոյ զսա ընկեր եպիսկոպոսին Տարօնոյ. եւ ո՞չ լաւ էր գալ Հ[օր] Դանիելի՝ յետ նորա եւ յետ անհամ եւ երկար ձմեռայնոյս, որ հազիւ թէ ի վերջ հասեալ երեւի: Մանաւանդ զի եւ յառաջ քան զսոսա թախանձէր Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Սերովբէ՝ գալ այսր:

Դարձուցանեմ զցանկ տպագրեալ հին գրեկոյդ. քննեալ եւ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Գարեգնի չեղիտ ինչ անձանօթ եւ անգոյ առ մեզ. բաղդն ցուցցէ զպիտանեգոյնս եւ հնագոյնս:

Յաւեաց ամենեցուն մեզ ձերբակալութիւն պատուական Մշեցւոյն, որ սիրելի եղեալ էր աստ. Տէր գերծուցէ զնա եւ զամենեսին ի փորձանաց ծանօթից եւ անձանօթից, վասն որոյ աղօթեմք եւ աղօթեսցուք: Եւ վասն Քո աղօթեմ՝ զի որքան նեղ է ժամանակս՝ այնքան յաւելցէ Տէր Քեզ ընդարձակութիւն սրտի, որ է ամէնօրհնեալն համբերութիւն:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Յետ գրելոյս զարձաթոյն կամ զոսկւոյ ընդունելոյ ի Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Յուսկան. ի գալ եօթնեկի Հ[այր] Մանուէլէ, խօսեցայ ընդ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Յուսկան. ի գալ եօթնեկի երթալոց է սա դարձեալ ի Պատուա. ընկալցի ի նմանէ. անհոգ լեր:

1798.

* Գերպ. Իգնատիոս Կիրեղեան Արքեպիս

Ա. Ղազար, 24 Մարտի 1895

Արհիպատիւ Տէր,

Որքան եւ անհաճոյ է ինձ ի հոգս գրաւել զՎեհդ, որոյ են արդէն հոգք այդր, ստիպիմ ի հարկադրութենէ այլոց, որպիսի յայսմ նուազի է ծրարեայս թուղթ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Գրիգորի, որոյ խնդրոյ, կամ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Աթանասի, չեմ քաջ տեղեակ. եւ զոր առնել արժան իցէ՝ հրամայեսցէ Տէրդ:

Յաւուրց հետէ ինֆլուենցա ախտն սարդեցաւ ի նորընծայարան եւ յոմանս յերիտա- սարդաց արեղայից, որ ճարակեալ է եւ ի քաղաքիս, բայց մեղմ եւ յաւէտ ի մանկտին. մերովսանն պատշաճ համարեցաք կլեղինօք լուծանել զպահս ընթրեաց, եւ որոց պէտս ունիցին՝ կաթամբ ի նախաճաշի: - Բժիշկն թելադրէ, ըստ կանխաւ եւս թելադրութեանց, տալ դինի եւ նորընծայից, գէթ յաւուրս յայտոսիկ, առ ի կաղդուրիլ, եւ զգուշացուցանէ չելանել ի պարտէզ ընդ երեկս, զի գտանէ զոմանս ախտացեալ օղահարութեամբ (mal aria).

Բարեպաշտուհի ոմն խնդրէ վասն քերց Sacré Cœur Բարիգու՝ խաչ մի ի Սրբազանէն ներողութեամբ in articulo mortis²⁹.

Յարգութեամբ եւ համբուրլւ աջոյդ մնամ
Խ[ոնարմ] ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

Ակն ունիմք թէ յետ երկից կամ չորից անուրց դարձ արարեալ ի Հռովմայ գայցէ վեհ եւ մտցուք յերկրորդ կրթութիւն³⁷ հոգալոյ զպէտս առաքելութեանց մերոց. զի այժմ ի սովորական տարեկան կրթութեան եմք. եւ բաց ի քոյոցդ՝ զայլոց նամականին ոչ ընթերցայ եւ ոչ ընթերցայց՝ մինչեւ յարիցէ Ղազար³⁸:

Ողջոյն եւ մխիթարութիւն եղբարց ի յարուցիչն Քրիստոս:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1803.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 10 Ապրիլ 1895

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Ի գրասենեկիդ տեսանես յաճախ զծերունի բարեկամ մեր Սեր[ովբէ] Ալիշան. որ պէտս ունի օգնութեան՝ ի ցանկել կամ դասել կամ տնօրինել զհնոտիս իւր. եթէ կարես օգնել ինչ նմա, համարեա թէ եւ ինձ. եւ եթէ տացէ ինչ քեզ յաւանդ կամ վասն վանացս, զգոյշ կալ եւ յապահովի հասո մեզ, կամ բե՛ր, եթէ լիցի Քեզ թոյլտուութիւն զալոյ այսր, բարեալ:

Ողջ լեր պայծառութեամբ Յարուցելոյն ի մեռելոց:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1804.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 10 Ապրիլ 1895

Սիրելի եւ Մեծարգոյ Եղբայր,

Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց.

Այսօր ժամանեցէ վեհ ի Հռովմէ, եւ ի Զատիկ Կիւրակէիս ձեռնադրեցէ զհնգեսին սարկաւազունս մեր ի քահանայս. եւ յետ այնր խոհասցուք եւ հոգասցուք վասն առաքելութեանց մերոց. լոյս Յարութեան փրկչին առաջնորդեցէ մեզ եւ աղօթք եղբարց օժանդակեցեն, ճանաչել մեզ զբարին եւ զկարելին, եւ ըստ այնմ սահմանել, եւ ձեռն տուեալ օգնել իրերաց:

Ոչ գիտելով թէ ո՞ւր արդ իցէ Բօլաթեան վարդապետն, յԱնկիւրիա³⁹ թէ այդր ի Կ. Պօլիս, խնդրեմ հասուցանել նմա զծրարեալս, որում ակն ունէր նա վաղագոյն:

Մաղթեմ շնորհօք Յարուցելոյն եւ յուսոյ յարութեան մերոյ յարութիւն սրտի եւ արիութիւն մարմնոյ առ ի չընկճել ի պատահարաց կարծեկաց եւ անկարծից, եւ ըստ կարի՛ եւ առաւել քան զկար՝ ուրախ լինել ի կամս Աստուծոյ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1805.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 17 Ապրիլ 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Քրիստոս յարեալ.

Ուր ուրեմն եկն վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մանուէլ ի սրբազան անուրջս, եւ հատոյց ի հաշիւ Քո ոսկի դրամով 180 ֆր[անգ] եւ ես իսկոյն հատուցի Օլսֆեայ զ80. կին սորա վախճանեալ է յաւուրս յայտոսիկ³⁹, եւ ինքն մեկուսացեալ էր ի գիւղ. փոխանորդ նորա, գուցէ եւ եղբայր, ետ զմուրհակ ընդունելութեան. ի հաշուետումարի նոցա գրեալ էր 95 ֆր[անգ] պարտք Առաքելեանի, բայց եւ ինքն ասաց, թէ կարծեմ դա յետս դարձուցեալ է գիրք ինչ. միով բանիւ գոհութեամբ ընկալաւ եւ ստորագրեաց:

Գեր[ապայծառ] Արքաւայր դարձ արարեալ ի Հռովմայ յաւուր անագ Զորեքչաբաթի, ոչ քաջառողջ, կատարեաց զաւուր պատշաճսն եւ զձեռնադրութիւն հնգեցուն սարկաւա- գաց ի քահանայութիւն, որոց երկուք պատարագեցին ձայնաւորապէս, եւ այլք պատարա- գեցեն ըստ պատշաճի:

Որ ինչ վասն առաքելութեանց մերոց եւ Գեր[ապատիւ] Եպիսկոպոսին Տաթևոյ սահմանեցաւ, անշուշտ գրէ Քեզ վեհ, եւ իմ փոխանակ երկրորդելոյ մաղթելով քաջ- ողջութիւն, մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1806.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 8 Մայիս 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Երեկ ընկալայ զգումարն, 150 ֆր[անգ] ոսկի, եւ այսօր տարեալ յանձնեցի Հովասեանց. յայտ է թէ առաւելին պէտս եւ ակն ունէին, այլ եւ այնպէս չնորհս կալցեն տուողացն, եւ ես Քեզ՝ ողջ լինել մաղթելով:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1807.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 15 Մայիս 1895

Սիրելի եւ Արգոյ Եղբայր,

Զգիտեմ ծանոյց Պ[ատուական] Հ[այր] Դանիէլ, զի Գրքուն այն տպագրեալ ի Մարսիլիա՝ ծանօթ է եւ ունիմք:

Խնդրեմ յանձնել զծրարեալս առ Մոզեան, որ գտանի ի շաշարանի Թօֆաղիեանի, իբր համարակալ: Այս մականունն յիշեցոյց, զի աւուրբք յառաջ վախճանեալ է ի Միլան տիկինն Մանասեան՝ Թօֆաղիեան մականունեալ ամաց 85:

Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1808.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 9 յունիս 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Յանսովոր աւուր Եօթնեկի գրեմ գտողքս, ակն ունելով հասուցանել զծրարեալս առ Եպիսկոպոս մեր⁴⁰, յառաջ քան զմեկնիլն այտի, ըստ գրելոյ նորին ի 15 ամսոյս, ըստ նորոյ տօմարիս:

Զի՞նչ ասացից եւ սիրելւոյդ իմոյ, որ տաղնապեալ գրէ իբրու հալածեալ յեղբարց. ես կարծեմ թէ զանազանութիւն տեսութեանց է քան սրտից, որ այդպիսի երկեղուկս արկանէ, եւ սէրն առաւել է, թէ եւ ի յատակի բաժակին: Դէպք սենեկին Ագոլոյի⁴¹ նոյնպէս կարծեմ վասն գիւղագնացութեան վանականաց է յայսմ ամի, զի յետ երկուց աւուրց ընդ նորընծայից 10 կամ 12 եւս քահանայք եւ եղբարք երթան անդր, իբր ի գարնայնի գիւղակացութիւն. եւ անընդմէջ յաջորդեացեն նոցա վարժարանեայք՝ իբր նոյնքան քահանայիւք եւ եղբարք, կամ սակաւուք պակաս:

Անդորրութիւն մեծ մաղթեմ յանանդորր ժամանակիս՝ Բեզ եւ մեզ եւ համօրէն ազգիս, բարեխօսութեամբ Տիրամօր մեծի:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1809.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 10 յունիս 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Վախճանեալն 90ամեայ՝ տեսակ մի մօրաքոյր էր իմ, եւ ի մանկութեան դրացի մեր, զոր Հերիֆա անուամբ գիտէի եւ ոչ Ֆերիգա. հանգիցէ ի Տէր ընդ քեռս իւր՝ Սոփեայ եւ Նեմգարայ:

Որ ինչ տեղեկացայ զհայապատում կամ հայապատկեր գրոց վ[երապատուեալ] Հ[օր] Զակովրայ⁴², այս է. մեծն 80 ֆրանգեան, գրեթէ սպառեալ. ի հերուն որոնեալ եւ կցկըցեալ գտեալ են 7 կամ 8 օրինակ. հինգն վաճառեալ է, մնան 2 կամ 3. վասն որոյ ոչ թուին զեղջիւ. փոքրն գտանի նշանակեալ գնովդ 40 ֆր[անգ]. եւ եթէ զեղջիցեն քանի մի ֆր[անգ] ոչ մեծ ինչ շահ կամ կորուստ լիցի: Եթէ զերկոսին միանգամայն կամիցի առնուլ՝ տացի թերեւս 100

ֆրանգաց, ի շնորհ[ի]ս բարեկամի մերոյ, զայս իմովսանն ասեմ, մինչեւ հարցեալ զՎեհ, որ ի գեղջ կայ. առ որ ծանուցից յետ աւուրց ինչ պատեհիւ այլոց գիւղագնացութեան:

Պատուական Հ[այր] Դանիէլ գնաց ի Հոռվմ, գիտեմ. այլ արդ ո՞ւր իցէ, ոչ գիտեմ. համարիմ թէ արդ գարձ արարեալ եւ հասեալ է այդր, ուր եւ վ[երապատուեալ] Հ[այր] Եւգենիոս⁴³, զոր ողջունեմ:

Յաւէ ինձ յոյժ ընդ անհամաձայնութիւն Պարտիզական եղելոյն եւ ընծայուելոյն. եւ խիթամ թէ նոր գայթակղութիւնք լիցին. իցիւ թէ ծերունիք մեր արդ, այժմ քեւ հանդերձ՝ բազմաթիւք, համոզկեր լինէին՝ միաբանել զերկոսին եւս սիրով, մինչեւ անդորր ժամանակ եւ եւս հաստատէր կամ լաւագոյն ինչ ցուցանէր:

Ի պահու գրութեանս մուծին ի սենեակ իմ զՄելիֆսեդեան վարդապետ եկեալ ի Հոռվմէ, յորմէ լուսայ՝ զի Պատուական Հ[այր] Դանիէլ գեռ անդ էր, այլ մեկնելոց էր յետ աւուրց, զի թերեւս ի միասին նաւեսցեն ի Պրիմտիգիէ:

Տէր տացէ յաջորդութիւն ամենեցուն եւ Բեզ համբերութիւն եւ մխիթարութիւն, յիշատակաւ սիրելեաց հոգեկցաց, քան զոր չիք մեզ մեծագոյն մխիթար, եւ ոչ զօրեսցեն ստնանել նմա առ ժամանակեայ խժըրծք եւ դէպք:

Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1810.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 24 յունիս 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Յեռանդն ընկալայ զգրեալդ ի 18 ամսոյս, եւ ի նմին աւուր ժամանեաց Սանտրոյ, եւ այսօր ընկալայ զյանձնեալդ դմա վարդանոյշ:

Չանցեալ Եօթնեակն ի Ֆիեսսոյ կեցի ընդ վ[երապատուեալ] Հ[օր] Յուսկան եւ Եղ[օր] Անտոնի, միակեցաբար. զի այլք յԱգոլոյ կացին, եւ ոմանք (վարժարանեայք) դեռ կան. ընդ որս եւ Վեհ, որ առ տկարութեան ինչ չկարաց զալ եւ պատարագել ի Redentor⁴⁴, ըստ ակնկալութեան վեղարաւորացն, եւ հարիւրաւոր դրոշմեկեաց (վասն բացակայութեան պատրիարքի քաղաքիս⁴⁵):

Տօթագին են աւուրքս, ի վրէժ երկար ձմերայնոյն. շատ է ողջութիւն, որով կեցցես:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1811.

* Հ. Մովսէս վրդ. Ամպերպոյիմ

Ա. Ղազար, 5 Օգոստոս 1895

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Առ բազումս գրեալ ես, որպէս եւ ինձ, եւ որպէս նոյն եւ իշխմ քո, հարկ է թէ նոյն

իցեն եւ զգացմունք եղբարցդ. ամենեքին փափագեմք զի ոգի առցես, հանգիցես առ վայր մի. բայց մերձաւորք թախանձեն զի մի՛ հեռասցիս ի նոցանէ, այսինքն ի հոգեւոր խնամոցդ ի վերայ հօտին փոքու. յորմէ՛ Բեզ մեծագոյն շահ եւ վարձք են, քան ի մխիթարութենէ գալոյ եւ լինելոյ աստ առ մեզ: Այսու չկամիմ անկարեկիր լինել կամ երեւիլ, այլ սպասել դիպողագոյն ժամու կամ հնարից. զի ահա եւ Պ[ատուական] Հ[այր] Կարապետ⁴⁶ մեկնեալ է ի կողմանցդ, եւ Ս. Ժողովն Հաւատաստիրու⁴⁷ մեղադրէ զմեզ վասն հեռանալոյ քարոզ- չացդ. զէթ մի ըստ միոջէ լիցի եւ մի՛ միանգամայն երկոցունդ, որպէս զի եւ ես իմովսանն վստահացայց միջնորդել վասն Բո, զոր եւ ես ցանկամ տեսանել մինչէ եւ երթեալ, եթէ արժանազայց առ նահատակն իմ:

Ողջ լեր լուսով եւ անօթիւք:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր Կ[ուսին]

1812.

* Միտիթ-արեան միաբանի մը, անուընդ անյայտ

Ս. Ղազար, 13 Օգոստոս 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ընկալայ Հաճութեամբ զգրեալդ յեռանդն. ոչ գիտեմ ո եւ զինչ խորհիցին այլք զքո՞ զբօսանաց կամ պարապմանց, բայց բարւոք դու խորհեալ ես թօթափել զաւելորդ թղթեանդ, եւ թեթեալբեռն դալ այսր. մանաւանդ զի Մուր[ատ] Ռափ[այէ]եալն վարժարանեայք կամին երթալ այդր ի գիւղակացութիւն յ'19 ամսոյս. եւ լաւ իցէ մեկնիլդ այտի յառաջ քան զգալուստ նոցին, զի մի՛ ինչ խէթ կամ խութ ստուերասցի: Եւ ես իմովսանն առաջարկեմ մի՛ կորուսանել զպատեհ եռօրեայ մեծահանդէս տօնախմբութեանց Ս. Անտոնի ի Պատուա⁴⁸, (16-18 ամսոյս). նա մանաւանդ կատարել անդ ուխտ մի ընդ իմ եւ ընդ քո, եւ այնպէս հոգեւորեալ գալ ի բնավայրս մեր, եւ տեսութեամբ հին եւ նոր սիրելեաց առնել զգարձդ, որպէս սահմանեալ ես: Եւ գիտեմ զի սիրտ քո բռնադոյն է քան զկամսդ, եւ տացէ քեզ առ սէր Հասարակաց փոքր մի եւս վաստակել ի դէպս դէպս, ըստ ներելոյ Հասակի եւ զօրութեան, զոր յաւելցէ Տէր՝ կրկին, որոյ յուսով մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիհն]

1813.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անուընը անյայտ

Ս. Ղազար, 21 Օգոստ[ոս] 1895

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Մինչ զամենայն յարդարեալ եւ ի վաղիւն հանդերձեալ է մեկնիլ յաստի, վասն որոյ՝ գրեալ, անապան ուրեմն եհաս գիւղդ առ իս, վասն որոյ եւ աւելորդ համարեցալ ի վեր հանել։ Ինքն բազում գոհութեամբ խօսեցաւ զՔէն. Դու որով չափով եւ կարեա՝ ընկալ եւ որպէս ցայս վայր արարեալ ես՝ խնամ տար. մինչեւ ժամանակն ցուցցէ ինչ ալ։ Եղեւ եւ առ մեզ բան վասն կարգելոյ զնա գործակալ գեղջ, ալ նախորդն այնքան պարտս թողեալ է, զի

դժուարաւ թէ սա յանձն առնոյր: Իսկ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Եւգենիոսի լինել այդը գործակալ, Հաճոյ էր եւ մեզ, եթէ Հաճէր եւ նա յանձն առնուլ, զձանր աշխատանս յանձնելով ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Դանիէլ:

Ի ծրարիդ գոյր եւ այս կնքեալ թուղթ անվերնագիրը, զոր ոչ իշխեցի բանալ, եւ դարձուցանեմ առ Քեզ մաղթելով երկայնամիտ լինել եւ աղօթքի վասն իմ, եւ ի բերել պատեհին ողջունել զՏիրուհի Սպարիտէս⁴⁹:

Հոգեկից Եղբայր
Հայր Դեռնո Մարգար Ալիշան
Որդեգիր Կոստին

1814.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 21 Օգոստոս 1895

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Պատկերդ այդ Ա. Լուսաւորչին չէ ինձ անծանօթ. կարծեմ թէ տեսեալ եւ ընդօրինակեալ է իմ գլխատակարանն, որ ի ստորեւ նորին. այլ ոչ յիշեմ ուր թողեալ եմ. հաւաքեալ եմ եւ զգիրս վարուց սրբոյն ի հայ եւ յօտար լեզուս, եւ կան յարկեղ գրանոցիս. բայց եմ եւ զգիրս վարուց սրբոյն ի հայ եւ յօտար լեզուս, երկու, երեք ֆրանգաց տայ, բարի լիցի։

Հպատկերսն ոչ յիշեմ։ Թէ ունիմք թէ ոչ, եթէ մի, երկու, երեք ֆրանգաց տայ, բարի լիցի։

Հպատկերսն ոչ յիշեմ։ Թէ ունիմք թէ ոչ, եթէ մի, երկու, երեք ֆրանգաց տայ, բարի լիցի։

Ծանոյց վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր վասն զգեատուեմ որ առ Հ[այր] Գրիգոր, Լուրս յայտոսիկ դարձեալ ժամանէ այդր Բիւլոյ. ծանուցի եւ սոցա զի երթիցէ ի դրասենեակդ, կամ քո իմացեալ զգալուստ նորա՝ ազդեցցես զալ եւ առնուլ զայն եւ բերել առ սոսա:

Նորայր⁵⁰ հրատարակեալ է վիմագիր թերթս Գանասէր
Խնդրի Ա, եւ եթէ յետ Բի հրատարակեալ իցեն այլք եւս:

Յարկեզ գրող որ վաղիւ առաքեսցին աստի այդը, գտցի Հայրենակ
խմոյ եւ տունի մի, գորս աւանդեսցես խնամով եւ իմով շնորհակալութեամբ: - Ողջ լեր:

Հոգեկից Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսիմ]

1815.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 11 Սեպտ[եմբեր] 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Արդոյ եւ Սիրելի եղբայր,
Այնքան Հանգարտ եւ զուարթ են օդք աստանօր, զի աներկբայ Համարէի խաղաղ եւ
զնաւարկութիւնդ. բայց Պիլեոն խարդախեալ է. այլ արդ անշուշտ անցեալ է եւ ազդեցու-
թիւնն նորա:

[illegible]

Յեռանդն Գեր[ապալծառ] Տէր գնաց ի պատահովս
Վասն 8 կամ 10 աւուրց:

149

1823.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 13 Նոյեմբ[եր] 1895

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Գրեցի եւ առ եղբայրն իմ զի ընկալայ զպատկեր գաղանաՀայեաց փաշային, եւ արտաքսեցի ի սենեկէս, այլ պատուիրեցի պահել ի դիպահոյն:

Զգրչագիրդ ունիմ առ իս եւ տաց սակաւ մի նորոգել, զետեղելով զթուղթ մի ուր արժան է լինել եւ ոչ ուր այժմս կայ:

Մի ըստ միողէ ժամանեն ողջամբ մանկունքն զոր առաքէք, եւ զորս Համարիմ զերծեալս ոմանս յանխնայ սրոյ ժանտից. լցաւ նորընծայարան առաւել քան զթիւ սենեկացն. թերեւս այսօր կամ ի մօտ աւուր արձակեսցի ոմն անտի եւ միւս ի վարժարանէ: Տխուր են օգք որպէս լուրք ժամանակիս, այլ ոչ ցուրտ որպէս ի հերուն: Աղօթեմք եւ առանձինն յետ երեկոյեան ժամուն վասն զթուլեան Տեառն ի վերայ Հարուածելոցն եւ կոտորելոց. ակն ունիմք թէ ոչ Հասցէ սուրն մինչեւ յեպիսկոպոս մեր Տարօնոյ. իցիւ թէ իսպառ բթէր, կամ դառնայր եւ մնայր ժանգաՀար ի պատենին:

Ողջոյն Հարց եղբարց մերոց եւ ողջութիւն:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1824.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 18 Նոյեմբ[եր] 1895

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Կանխեմ քան զսովորական օր թղթագրութեան, առ ի ծանուցանել, զի երեկ մեկնեցաւ աստի նաւապետն Աւագ Համբարեան, որում յանձնեցի արկղաձեւ, այսինքն քառակուսի տուփ մի, մեծկակ, կտաւապատ, կնքեալ եւն., հնութեանց եղբոր իմոյ, որ դարձաւ առ իս ի Գերմանիոյ, եւ ասացի նմա յանձնել Զեզ, զի եւ Դուր Պր. Սերովբէի:

Յուսամք թէ Հասցէ վաղիւ Պատուական Հ[այր] Անտոնիոս⁷⁰, յորմէ ընկալայց ըստ գրելումդ, զտուրս Ալլախվերտեան Յակովբայ, այլ յոյժ ամօթով. զի յորժամ յակն արկի զպատճէն գրուածոյն եւ տեսի զի Հէր այնպէս դժուարընթեռնի, ստրջացայ ընդ առաջին գրածն իմ եւ գրեցի եւ Քեզ. արդ մնայ գիրս ինչ ընծայել նմա, պատեհաւ:

Զծրարեալս առ եղբայր իմ, մի՛ յառաջ այլ ընդ տփոյն ժամանելոյ Հաճեսցիս տալ. նոյնպէս եւ առ Համբարեան զքարտիկս՝ յընդունելդ ի նմանէ գաւանդն:

Աղօթեմք վասն ծանօթ եւ անծանօթ փորձանացն: Ողջ լեր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1825.

* Հ. Գրիգոր վրդ. ձեւալեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 27 Նոյեմբ[եր] 1895

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Պատուական Հ[այր] Անտոն⁷¹ ետ ինձ գյանձնեալդ նմա 45½ ֆր[անգ] երկու ոսկի եւ կոտորակքն, զորս խորհիմ եւ ես ծախել մասամբ ի վայելս ընդօրինակողաց այնր եւ այլ ինչ գրուածոց: Բայց տակաւին խղճեմ, զի վասն դոյզն ինչ թերթի, պարտաւորեցի անգիտաբար զխնդրողն, որ առատաձեռնեալ է ըստ Հափ աշխատութեան:

Նոյնպէս խղճէի եւ ընդ ծրարն զոր յանձնեցի Պր. Աւագայ, զի Հէր փոքրիկ, եւ Հէր դիւրին ծրարել ի ծոցի. այլ նա ըստ ճարտարութեան Նաւապետի՝ յուսամ թէ աղողութեամբ տացէ Քեզ գաւանդն իմ, որում ընդ թղթեկիս աւանդեմ եւ այժմ զշնորհակալիս եւ զողջոյն, որպէս եւ առ եղբայրն իմ, որում Հունիմ ինչ նոր գրելի. ողջ լիցի եւ ողջ լեր. եւ տացէ Տէր տեսանել լոյս ի միւսն ժամանակիս, յաղմբելի եւ յաղաղակի, յարտասուս եւ ի ճապաղիս անպարտ արեան:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1826.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 4 Դեկտ[եմբեր] 1895

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Ծանուցի նախընթացիւս, զի ընկալայ ի Պատուական Հ[այր] Անտոնէ բովանդակ զ45½ ֆրանգս:

Շնորհ ունիմ վասն խօսիցդ եւ գրելոց զՀովսեփեանց. ես ոչինչ ասացի ցնոսա, զի եւ ոչ տեսի՝ յետ ընդունելոյ զգրեալդ. իսկ յայսմ առաւօտու մինչ Հանդերձէի գրել Քեզ եւ եղբորս, ընկալայ զծրարեալս ի սմա առ օրիորդն Սովի, զոր այսպէս բաց առաքեալ էր Լիւսի⁷², զի ընթերցայց, ընթերցելի եւ Դու, թէ ախորժես. գիտութիւն լիցի նմա, զի ինքնաշարժ գրեալ է Լիւսի, առանց ինչ գիտելոյ զխօսիցդ ընդ Սովեայ: Տէր ողորմեսցի նոցա աղքատութեան տառապանացն եւ մեր ազգայնոցս անքատութեան⁷³. Լիցուք աղօթակից, որպէս եւ

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1827.

* Հ. Գրիգոր վրդ. ձեւալեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 18 Դեկտ[եմբեր] 1895

Սիրելի եւ Արգոյ եղբայր,

Յառաւօտուս ընթերցայ զտխրաբանութիւնդ 14 աւուր ամսեանս. որ ինչ յերկնուստ

է՛ խոնարհ երկրպագութիւն առ ի մէնջ. այլ որ ի մէնջ առթի՝ անմիաբանութիւն եւ անսիրելութիւն, զորմէ գրեւ, այլ է աղէտալի եւ ծանր վտանգ մեզ. ողորմելով անկ է կարկատել ի ժամուս զպատառուած սրտից եւ զօգից, խրատելով կարեկցարար զհակառակողն եւ զհակառակեալ, մինչեւ անցցէ ժամս. եւ իցի՛ւ թէ իսպառ անցանէր կրճիմն՝ յառաջ քան զժամանակն:

Ձգիտեմ զինչ ասել վասն Գեր[ապատիւ] Եպիսկոպոսիս մերոյ Յնատյեան. զիտեմ զի զայրացեալ է ոգի նորա, այլ ոչ զիտեմ զինչ խնդրէ, եւ թէ զիտեցէ ինքն իսկ զոր խնդրէն, զի գրեալքն առ մեզ յառաջագոյն հակասականք են: Յառաջ կամ յետ տօնիցս լիցին ի հարկէ բանք եւ զնմանէ ի ժողովիս, եւ Տէր տացէ մեզ լոյս եւ ելի աղագս:

Ողջունեմ եւ ես զհարազատն իմ ոչ ժամանելով ի գրել. քանզի մինչչեւ աւարտեալ զոր գրեմս առ Քեզ, կամիմ երթալ ի քաղաք ի տես տառապելոց Հոլասեանց, առ որս ասացից զոր գրեալդ ես: Երեկ առաքեալ էին առ իս ի ցոյց զCitation⁷⁴ դատաւորաց առ տիկինն ի դատ կոչելով վասն պարտուցն առ հացագործն:

Գնացի, տեսի, դարձայ: Պաղատին, զի եւ փոքրիկ ամսական մի թէ շնորհեսցեն (էֆէնտին կամ դուստրն) միսթարական լինի, յուսով ամսոյ ամսոյ ընդունելոյ ինչ: Դարձեալ, Լիւսի⁷⁵ գրեալ է առ աւագերէցն լատին (Գոսդա) եւ սպասէ պատասխանելոյ:

Ողջ լեր, հանդերձ եղբարք:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1828.

* Միսթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 28 Դեկտ[եմբեր] 1895

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Զյանձնեալն յեղբորէս զմեծագիր թերթն գերմաներէն ընկալայ ի ժամու: Գրեալ էի առ նա աւուրբք յառաջ, զի եթէ յաջողեսցի գնել զառաջարկեալ Մաշտոցն արծաթապատ, ծանուցէ Քեզ եւ հատուցիք զգինն 7 կամ 8 ոսկի. երեկ ընթերցաւ Վեհ զգրեալդ յետ այնր, զի ասես չիք գրամ յարկեղդ. - ի յաջողել առեւտրի Մաշտոցին թէ հարկ իցէ՝ առաքեցից ես զգինսն. եւ Դու ի կարեւորագոյն պէտս ծախիցես զոր ունիսդ, ի բժշկութիւն սիրելոյ եղբոր եւ ծերակցի իմոյ, Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Օգոստինոսի, զոր ջերաջերմ սրտիւ ողջունեմ. մի՛ փութասցի կանխել քան զիս:

Տխրութեամբ շարժի գրիչս ի շնորհաւորել Նոր ամ, այլ յուսամ թէ ոչ լիցի չար քան զորհասականս այս, եւ յանձն լիցուք ի գթութիւն Տեառն եւ յաղօթս միմեանց որով մնամ, ողջունելով զՀարս մեր եւ զիմ հարազատն:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1896

1829.

* Միսթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 8 Յունու[ար] 1896

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Շնորհաւոր եւ միսթարիչ լիցի Ամանորս, որում կարօտիմք յոյժ յոյժ:

Ծանեալ զգինն արծաթկողիկ Մաշտոցին, եւ յորժամ ընկալայց՝ ծանուցից:

Ծանեալ զգինն արծաթկողիկ Մաշտոցին, եւ յորժամ ընկալայց՝ ծանուցից: (պատե-
կանգակցիմ ընդ սէր միաբանական եղբարցդ յայսպիսում անսէր ժամանակի, (պատե-
հիւ խրախուժեան Բերայեան դպրոցի ասեմ)՝ աղօթեմ եւ վասն կատարեալ առողջութեան
Հ[օր] Մեծաւորի:

Վասն Հոլասեանց կարեւոր համարեցայ իբր վերջին անգամ գրել, աշխարհիկ լեզուաւ,
յընթերցումն ազգականաց նոցին, զոր կարես նախ ցուցանել եւ եղբոր իմոյ, ապա ընթերցում
կամ տալ՝ նոցա: Աստէնաւորքն համարին, թէ Վիլլ[եմ] Էֆէնտի արդէն ապահովեալ է զապ-
րուստ դատերացն, եւ որքան եւս նեղ է ժամանակս, կարէ սատարել ինչ եւն. եւն.:

Վիենական Հարք յօրագրի իւրեանց ասեն՝ ի տարեւոր ժամանակի տպագրութեան
Յուցակի Ձեռագրաց իւրեանց ստացեալ ի նորոյ հարիւրիւ Հափ Ձեռագիրս, եւ հրաւէր
կարդան ամենեցուն առաջարկել որքան եւ Ձեռագիրս ունիցին եւ որով գնով՝ վաճառել:

Թուի թէ գտեալ է նոցա գանձ արծաթոյ, կամ որ լաւ եւս է՝ մթերս Ձեռագրաց, կամ
թէ քարոզիչք նոցա յարեւելս ճարտարք են ի ճարել, եւ կամին գերազանցել զմեօք: Որքան
եւ առաւել իցէ աղաղակն քան զէակն, սակայն անկ է եւ մեզ արթնանալ. վասն այնորիկ
աճապարեցի ես տալ գնել զարծաթկողիկդ այդ, թէ եւ ունիմք զհամաման նմին, բաց ի
յիշատակէ կռանն. եւ մերս զոր ունիմք 30 ամաւ հնագոյն է քան զնորդ:

Կրկին մաղթանօք բարօրութեան մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1830.

* Հ. Դաւիթ Վրդ. Նագարեքեանիմ

Ս. Ղազար, 8 Յունու[ար] 1896

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Անձուկ թղթով, փոքր մի եւ սրտիւ, ըստ բերմանց ժամանակի, այլ ընդարձակ սիրով
ընկալայ եւ մատուցանեմ մաղթանս քաղցրագոյն տարւոյ. եւ առաւել եւս՝ համբերութեան
եւ համակամութեան աստուածայնոյն. միանգամայն եւ զօրութեան ի տոկալ տեւել յիւրա-
քանչիւր պաշտաման: Սակայն (մի՛ համարիր չարութիւն) միւս եւս պաշտօն եւ պաշտօ-
նակցութիւն ունելով Քո, փափագիմ եւ ի նմին մօտուստ տեսանել զՔեզ եւ ընկերել ըստ
կարճատեալ զօրութեանս եւ տիոց, եւ ըստ պիտոյից Միաբանութեանս:

Ողջունեմ սիրով զգործակից եւ բնակակից Հարս եւ եղբարս մեր, եւ մնամ աղօթիւք

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1831.

* Սերովբէ Ալիշանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 8 Յունու[ար] 1896

Սիրելի եղբայր,

Ատենին ընդունեցայ մեծադիր թերթն որ ճառէ զկապերտէդ եւ զայլոց, եւ որչափ ինչ հասկացայ ի գրուածոյն (անշուշտ Վիենացի Հայրն լաւագոյն ծանուցեր է Քեզ) այս է. Շատ նշանաւոր ձեռագործ է, կ'ըսէ յիւրում տեսակի, եւ հնագոյն. շատ զէպքերէ անցեալ կ'երեւի, եւ մէջտեղէն 13 կամ 14 հարիւրորդամետրի չափ կտրուած հանուած: Քէնսինկ-դընի մուսէոյին¹ մէջ կայ նման կապերտ մի 1539 ամին, նման է աղօթակապերտից զուրա-նական գրուածովք, բայց ասոր գրուածոյն տեղն ոչ սովորական: - Գալեմֆեարեան² երկու կերպ կարդայ գրուածը, թերեւս երկուքն այլ անստոյգ: Պորթի բառն կարծէ վրացւոյ մի անուն, որ գտուի ի հին Աւետարանին էջմիածնի, եւ է անուն գնդին յամի 1173. յորմէ կըրնայ համարուիլ, թէ ի կողմանս վրաց գործուած է կապերտն: Ռիկլ³ ցուցեր է այս գրուածս՝ այլանգականուն լեհացի կամ ռուս հնագիտի մի, որ Կիրակոս անունը կարծէ յոյն Գիրիազոն իբր տէրունի խորանի վարագոյր կամ խաչկալ՝ բանասէրն. այլ յոյն բան-աղիւ (ամենասուրբ, այսինքն սրբութիւն սրբութեանց)! Հռիփսիմեայ անունէն առաջ Տն այլ՝ Տեառն, իբր թէ եկեղեցւոյ Ս. Հռիփսիմեայ, մերձ յէջմիածնի. բայց ինքն այլ չէ հաւնիր ըսածին, եւ թուականն ստոյգ ՈԾԱ - 1203 համարի. նոյնպէս ստոյգ համարի, թէ կապերտս չէ արաբական ձեռագործ, եւ թէ է դրան արկանելի: Կապերտին յատակն կամ միջին մեծ մասն եւ եզերքն նման չեն մէկմէկու. միջին կամ ներքին մասին յարմարին ճարտարապետական ձեւքն. նշանաւոր կամ անսովոր են ծաղկաձեւքն: Գլուխ բանից, աննման է ուրիշ աղօթակապերտից. հնակերպ է եւ հայկական. ասոր նման եւ հայկական ծագմամբ թուին Պօտի⁴ եւ Լեսսինկի⁵ հրատարակեալքն եւս: Արուեստն կամ ոճն աւելի Պարսկական է՝ քան փոքր-ասիական կամ Կովկասեան:

Այսչափ ինչ կըրցայ հասկանալ յերկար բանիցն: Իսկ ես նոր բան մի չկարցայ հանել. բայց դրան սկզբնական բառին չհաւանեցայ. նշան մի չտեսայ այդ բառին. դարձ ձեալ չեմ գիտեր թէ վարագործի տեղ արկանելի ըսուած է: Ինձ համար կարեւորագոյն է գրուածը ամենաճիշտ ընդօրինակել լուսատապութեամբ: Իսկ փափագելիս այս է՝ որ յաջողի քերականութեան ընդունուի հնութիւնն անտարակոյս՝ պէտք է Քեզի լաւ վաստակ կամ գին մի բերել. երբ ընդունուի հնութիւնն անտարակոյս՝ պէտք է որ լաւ արժէք ունենայ. եւ քիչով ձեռքէ չհանուի: - Երեկ կարդացի Ֆիկարոյ լրագրի մէջ, որ Յոնդէնըլըպոյի կապերտք կամ գորգք ծախուեր են 10,000 Ֆրանգի. յետոյ մէկն գներ է երեք հարիւր 300,000ի:

Ռիկլի⁶ գրուածին մէջ կան ուրիշ կապերտից պատկերք այլ, մին ի Վիեննա, միւս այլուր առ Ստրոկոնֆի⁷ քով այլ արծաթեայ ափսէք կամ սկուտեղք սասանեանք:

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր իմացընէ որ գնուած է արծաթկողիկ Մաշտոցն եւ խաւրէ ինձ: Վաճառողն Տիգրան Էֆէնտի՝ համամականուն Վիենացի Հօր հարազատ

է, որպէս գրողս Քեզ

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Ողջոյն քեռ եւ քեռորդեաց եւ թոռանց:

1832.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 22 Յունու[ար] 1896

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Ծանեայ եւ ծանուցի Հոլասեանց զտեսութիւնդ ընդ օրիորդին եւ զբանսն. մայր նոցա որպէս յաճախ հիւանդագին կայ յանկողնի, եւ ամենեքին տազնապեալք վասն խնդրոյ բնակութեան կամ տեղափոխութեան տանն, նոր գնողն ապառուս ոմն է ասն, եւ ստիպէ առնուլ ի նոցանէ վերջնական պատասխանի, եւն. եւն.: Թերեւս գրեցէ առ Քեզ Լիւսի⁸, որ համարի թէ երկու տունք յորս բնակեն քորք Վիջէն Էֆէնտի՝ ինքեանց (շատերաց Պօղոսի) պատկանին, վասն որոյ կամի յապահովել ձեռագրաւ պառաւ հօրաքեռն իւրոյ համանուն: Աստանօր յաւուրց հետէ օդք սրբեցան եւ պայծառացան, եւ ջերմութիւն իսկ սկսաւ վերամբառնալ, այլ ծանրաչափ ազգային օդոց ե՞րբ պարզեցի:

Աղօթելով եւ ծունր դնելով մնամք այցելութեան Տեառն:

Ողջ լիւր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1833.

* Սերովբէ Ալիշանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 23 Յունու[ար] 1896

Սիրելի եղբայր,

Պատառիկ թղթովս սիրապատար ողջունեմ զՔեզ, զգալով որ տեղւոյդ օդոց խառնակութեան եւ ցրտոյ համար՝ ամփոփեալ ես ի տան. հօս՝ առ այժմ լաւ եւ զուարթ են օդք. եթէ առտու իրիկուն ցուրտ, միջօրէն ջերմիկ եւ պայծառ: Ես այլ չնորհօք Տեառն առողջ, Հայ-Վենետիս⁹ տպագրութիւնն աւարտել փութամ, ընդ նմին եւ Կամենիցի¹⁰ Հայոց տարեգրութիւնն, որ տպագրի ըստ խնդրոյ Պըլըգլեան Գրիգորի¹¹, ինչպէս ծանուցեր եմ ի «Բաղմամիլի»¹²:

Երեկ գիր առի ի Փափագեանէ որ ի Լոնտոն. վասն էլպիսի եւ իրեն համար կ'ըսէ, թէ այնպէս սիրեն զՔաթիմ¹³, որպէս ոչ՝ բնական եղբարք. այս պատասխան է առ էլպիս գրած տողիս որ չմոռնայ զՔաթիմ. եւ անհնար է կ'ըսեն՝ մոռնալը. ես այլ ողջունեմ զքոյր եւ զքեռորդիս:

Հարազատ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1834.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 29 Յուն[ուար] 1896

Արդոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Երեկ ընկալայ ի Լիոնեան սեղանոյ¹⁴ գտուրս Վիջ[էն] Հոլասայ 10 ոսկի նարոյ. զոր եւ յանձնեցից առ եղբոր դստերսն, որոց մնայ շնորհակալել նմա եւ Քեզ: Չգիտեմ զիա՞րդ լուծցեն զտազնապ իւրեանց վասն վարձու տանն կամ փոխարնակութեան:

Մաշտոցն դեռ ոչ եհաս. յուսամք յետ սակաւ աւուրց. այլ՝ եթէ յանձնեալ է Լոյտեան¹⁵ նաւագին՝ ընդէ՞ր երթիցէ ի մաքսատուն. ընդ հուպ պարզեսցի տարակոյսս:

Մաղթեմք արդարեւ ի Բարեկենդան փոխեալ զանուանեալն այնպէս՝ ի չարակենդանութեան ժամանակիս. գէթ զսկիզբն նորին աստ մխիթարէ հրաշափառ տօն զալստեան Տեառն. որոյ շնորհք լուսաբորբոք ծաւալեսցին յոգիս մեր. Ամէն.

Ողջոյն ծանօթից:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Յետ գրութեանս ընկալայ զծրարեալս զիր Լիւսեայ¹⁶, որ ի ժամուն չեւ եւս է ընկալեալ զլուր տըրից հօրեղբօրն՝ 10 ոսկեաց. գուցէ զմիջաւորբս ընկալեալ ծանուցէ, կամ ի գալ եօթնեկի:

1835.

* Սերովբէ Ալիշանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 29 Յուն[ուար] 1896

Սիրելի եղբայր,

Ամսոյս 21ի գրածդ գոհացուց զիս բաւական առողջութեանդ լրով, նոյնպէս եւ քեռ եւ քեռդստեր, զորս ողջունեմ. նոյնպէս խնդակից հոգեւոր հիւրընկալութեանդ Տեառն Յիսուսի:

Կապերտին վրայօք գրածդ՝ նորէն չբազդատեցի, գրքոյկն ուրիշի քով գտուելով. օր մի նորէն ակնարկեմ:

Շանդր¹⁷ օրօք առաջ նորատիպ մեծ հատոր մի խաւրեր էր, Recherches anthropologiques dans l'Asie occidentale. Missions scientifiques en Transcaucasie, Asie Mineure et Syrie, Lyon, 1895. Առանձին հատորով պիտի հրատարակէ այս ետքի (փ[ոք] Սսիոյ եւ Ասորոյ) մասը. իսկ խաւրածն վերաբերի Անգրեկովկասեան ազգաց, կըրնամ ըսել Հայաստանի մէջ բնակողաց՝ որոց գլխաւոր Հայք. եւ ասոնց վրայ երկար խօսի, նաեւ պատմական կրօնական, գրագիտական տեղեկութեամբք, որք մեզի նոր բան մի չեն սովորեցրներ, թո՛ղ զսխալս: Բայց քաղաքական վիճակի եւ ազգին արժանաւորութեան վրայ լաւ եւ անաչառ խօսի. աւելի քան 40 այլ տախտակ (planches) ունի այլեւայլ ազգաց կերպարանաց եւ գանկից, նախադասեալ զՀայս եւ զՀայուհիս, որոց աչաց գեղեցկութիւնը գերադասէ քան զբնաւիցս: Դեռ չեմ գրած եւ շնորհակալած առ հեղինակն, ազգային կոտորածոց վրայ սրտաբեկեալ:

Այս օրերս ի Վիեննա Պարսից դեսպան մերազգի ներիման խանի¹⁸ գուստրն¹⁹ ի Վենետիկ եկած էր՝ ծովային օդ ծծելու, տկարութեանն համար. երեկ գնաց ի Ֆիրենցէ առ մայրն²⁰, որ գուստր է Տաւեան Պօղոս պէի²¹, եւ նորէն պիտի վերադառնայ. շատ կիրթ

եւ հմուտ ազնուական օրիորդ մի է, եւ շատ յարգով եւ գորովով վարուի. մեկնելէն առաջ գրեմ էր գանգատ թէ ինչո՞ւ իրեն գրեմ mademoiselle²² եւ ոչ Ma fille²³ կամ Mon enfant²⁴. Յուսամ որ իր միջնորդութեամբ հօրը ձեռօք ձեռագիր մի ստանամք: Բու գնած Մաշտոցդ դեռ չհասաւ ի ձեռքս. biento²⁵. Ողջ լիւր:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1836.

* Սերովբէ Ալիշանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 5 Փետր[ուար] 1896

Սիրելի եղբայր,

Այս անգամ քեռ եւ քեռդստեր գրեմ, անոնցմով գոհացիր, չունենալով յատուկ ինչ քեզ. վարդագոյն թղթի վրայ այլ գրեմ որ քիչ մի ծիծաղիս կամ զուարճանաս, փոխանակ այս տխուր Բարեկենդանին յիշեցուցած անբաւ եւ անպարտ արեանց:

Ի՞նչ եղաւ կապերտիկդ: - Յոյս կա՞յ եւ ի Լեօպէֆէ:

Արծաթկողիկ Մաշտոցն դեռ չհասաւ ի ձեռքս. բայց յուսամ որ այսօր հասնի. վասն զի այս առտու բերին Լոյտի²⁶ յանձնառութեան թուղթը ստորագրելու:

Տիրուհի քեռդուստրն²⁷ (չիմանար) գրէր ինձ որ չի մոռնար փափագի, այլ չի հասնիր օգնութեան առ Հոլասեան. անշուշտ կ'ուզէ գումարիկ մի կարենալ խաւրել. իսկ ասոնք այնքան կարօտին, մանաւանդ հիմայ տունէն ելնելու կամ 300 ֆր[անկ] աւելի վարձք տալու պատճառաւ, որ եթէ անծանօթ մի իրենց մէծիտիէ մ'այլ տայ՝ բանի եւ կարեւոր բանի տեղ ընդունին: Իմ այս օրերուս բարեկենդանական զբաղմանս վրայ գալ անգամ գրեմ, թէ չմոռանամ: Ողջ լիւր:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1837.

Ս. Ղազար, 5 Փետր[ուար] [18]96

Գաթիմկոյ Ալիշանիմ²⁸

Սիրելի քոյր իմ Գաթին,

Նախ եղբայրնիս Պ[արոն] Սերովբէ, յետոյ Տիրուկդ գրեցին ինձ՝ այս ձմեռս հիւանդագին անցընելը. փափագիմ եւ աղօթեմ որ մնացեալ տկարութիւնդ այլ թօթափի, եւ վարնան արեւով զուարթանաս:

Լսեցի որ Փափագեանիմ գրածին հաւանք ես. ես այլ իրեն գրեցի՝ որ եթէ Գաթիմ ձեր քոյրն է իրեն եղբայրներն ալ ձեր եղբայրներն կ'ըլլան:

Ասոր շատ հաւանք եւ շնորհակալ կ'ըլլայ. բայց միշտ զանազանութիւն մի կու գնէ Գաթիմի նկատմամբ, զոր աւելի ճանչցեր են եւ ընտանութիւն ունեցեր են հետը. եւ կարծեմ թէ հիմայ այլ թէ ոչ մօտանց եւ տեսութեամբ գրով ծովերու վրայէն իրենց սրտին լեզուաւ խօսակցին: Խնչ քաղցր բան է անշահասէր բարեկամութիւն, սրտակցութիւն. եթէ կեանքը

1846.

Reale Istituto Veneto-ի նախագահ
Senatore Fedele Lampertico-ի³⁴

30 Marzo, [18]96

Mi permetta d'esprimermi con tutta la semplicità, che non ignoro della mia pochezza, del mio gusto di vita ritirata, e della tarda età, mi colse di sorpresa l'annuncio della mia nomina, (non saprei per l'iniziativa di chi), a Membro Onorario di cotesto illustre R[eale] Istituto Veneto. E però più che in mio, nel nome della Congregazione a cui appartengo, e per cui grazia ho tutto ciò che ho e sono, l'accetto con profondo ringraziamento all'Onorevole Consiglio del sullodato Istituto ed a Lei Signor Senatore, suo dignissimo Presidente; considerando ciò come un nuovo pegno dalla loro parte della benevolenza ereditata dall'antica Repub[b]lica Veneta verso la nazione armena, fin dai gloriosi giorni d'Enrico Dandolo; e della gratitudine della nostra Congregazione da due secoli verso il Comune di Venezia.

Con questi sentimenti e rispettosì ossequi mi rassegnò alla V.S. Illustrissima

Umilissimo Obligatissimo Servo
[P. Leone M[arcar] Alishan]

All'Illustrissimo Signor Senatore F[edele] Lampertico
Presidente del Reale Istituto Veneto

Թարգմանութիւն

30 Մարտ 1896

Գերշարգելի Տէր,

Թող տուէք որ ամենայն պարզութեամբ արտայայտուիմ որովհետեւ անգիտակ չեմ իմ նուաստութեանս, քաշուած կեանքը սիրելուս եւ յառաջացեալ տարիքիս: Ինծի անակնկալի բերաւ այս ականատէր Ա[րքունի] Վենետեան Հիմնարկութեան Պատուոյ անդամի նշանակման յայտարարութիւնը: Ձայն կ'ընդունիմ - յանուն ոչ այնքան իմ, որքան այն Միաբանութեան որուն կը պատկանիմ եւ որու շնորհիւ ունիմ այն ամէն ինչ որ ունիմ եւ եմ- խորին շնորհակալութեամբ հանդէպ Պատկառելի Խորհուրդին վերոգովեալ Հիմնարկութեան եւ Ձեզի, Տէր Մերակուտական, անոր արժանաւորագոյն նախագահը: Ասիկա կը համարիմ որպէս նոր առհաստաչեայ մը, հայ ազգին հանդէպ դեռ էնրիքօ Տանտոլոյի փառաւոր օրերու հին վենետիկեան Հանրապետութենէն ժառանգուած ձեր բարեացակամութեան, եւ երկու դարէ ի վեր մեր Միաբանութեան (տաճած) երախտագիտութեան Վենետիկի քաղաքապետութեան հանդէպ:

Այս զգացումներով եւ ակնածալից յարգանքներով կը հանդիսանամ Ձեր Վսեմաշուք Տէրութեան

Նուաւ Պարտաւոր Ծառայ
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան Մ[իսիթարեան]

1847.

Professor Emilio Teza-ի³⁵

San Lazzaro, 30 marzo, 1896

Carissimo Signor Maestro,

Mi parve un'enigma il suo biglietto, e poi una sorpresa (non piacevole, dico inter nos), la (sic) diploma della mia nomina. L'onore essendo alla nostra Congregazione, devo

sottomettermi, e scrivere fra poco all'illustre Presidente dell'Istituto. Quando l'ebbi erano giorni di ritiro spirituale per noi, quali mi aggiunsero ancora di più il desiderio del ritiro, massime dopo e ancor durante colpo a due tagli, che mieta e calpesta nostra povera Armenia. Nessuna voglia di vedere non che di farmi vedere nell'assemblea: sento quasi un bisogno il desiderio d'internarmi come la lumaca nel suo guscio, ed attaccarmi alle mie pareti (sic). Basta: il fatto è fatto, senza mia previa saputa o sospetto.

Ora mi dica, caro Signore, oltre la sopra accennata lettera, cosa mi tocca ancora da fare? Mi vien l'idea di presentare quelle mie poche e belle opere scritte o tradotte in italiano o francese; a chi debbo dirigerle?

Intanto augurandogli le Feste Pasquali, sono

Suo affez[ionato]
P. Leone M[arcar] Alishan

Al Chiarissimo Signor Comm[endatore] Em[ilio] Teza

Թարգմանութիւն

Մեծապատիւ Շխանդանակիւր Պարոն էմիլիոյ Թեզային

Սուրբ Ղազար, 30 Մարտ, 1896

Շատ սիրելի Պարոն Վարժապետ,
Ինծի համար առեղծուած թուեցաւ Ձեր տոմսը, եւ ապա անակնկալ մը (անհաճոյ, մեր մէջ ըսուած), անուանումիս վկայականը: Պատիւը Միաբանութեան ըլլալով, պէտք է ենթարկուիմ, եւ քիչ յետոյ գրեմ Հաստատութեան Մեծարգոյ նախագահին: Երբ ստացայ մեզի համար հոգեւոր կրթութեան օրեր էին, որոնք դեռ աւելի աճեցուցին մէջս առանձնացումի փափաքը, մանաւանդ մեր խեղճ Հայաստանը հնձող եւ ոտնակոխ ընող երկսպարի աղէտի առեւ ու անկէ յետոյ:

Ոչ մէկ փափաք ունիմ տեսնելու եւ ոչ ալ ինքզինքս ցոյց տալու ժողովին մէջ: Գրեթէ պահանջքը կը զգամ մեկուտանալու, ինչպէս խիստնջը իր պատեանին մէջ, եւ կպելու իմ պատերուս: Բաւ է: Եղածը է, առանց նախօրօք իմացութեանս կամ կասկածիս:

Այժմ ըսէ՛ք ինծի, սիրելի Պարոն, բացի վերոնշեալ նամակէն, ուրիշ ի՞նչ պէտք է ընեմ: Միտք ունիմ ներկայացնելու իմ սակաւ եւ զեղեցիկ աշխատութիւններս, գրուած կամ թարգմանուած խոսքերէն կամ ֆրանսերէն: Որո՞ւ պէտք է ուղարկեմ:

Բարեմաղթանքներս Ձատկական տօներու առթիւ:

Ձերդ սիրելի
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1848.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 2 Ապրիլի 1896

Սիրելի Եղբայր,

Շնորհաւոր Բրիտոս յարեալ.

Գոհութեամբ ընդունեցայ ԿԸ եւ Մարտի 27 թուականօք գրածդ. վասն զի քանի մի չաբաթուան լռութենէդ կասկածէի տկարութեանդ վերադարձի. հիմայ իմանամ որ նա իր

1851.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 15 Ապրիլ 1896

Սիրելի եղբայր,

Երեք օր առաջ Լեօպեֆէն ծրար մի հասաւ ինձ, Քու կապաղադրական եւ փոխգական հին դրամոց, 20 թուով, ինքն 19 գրեր էր, որովհետեւ 19 ծրարիկ ըրեր էիր, մէկին մէջ միայն երկու հատ դնելով: Երկրորդ օր ասկէ ի Պօլիս մեկնելու պատանիք կային, աշակերտք Մուր[ատ] Ռափ[այէ]եան վարժարանի. անոնցմէ յարմարագունին յանձնեց Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ, որ ապահովապէս տայ առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր. լաւ որ վերագրեր էի ծրարին, եւ իրեն այլ առանձինն գրեմ: Դրամոց պատենին վրայ գրած թիւերդ տեսնելով, մինչեւ 36 թիւ. եւ յետ դարձընելով 20 կամ 19 հատ. գուշակեմ որ Լեօպեֆ գոնէ 16 հատ մի հաներ առեր է. ես յուսայի որ աւելի շատ բան խաւրած ես եւ բաւական գնով, ի նպաստ քսակիրդ:

Այս տարի շատ կամկար շարժի գարունն, վախեմ յանկարծ պիտի հասնի ամառ յետ ցուրտ օրերու. գոնէ այս տեղի եղանակն այսպէս է. ինձ համար յաջող, բայց ոչ հասարակաց: Տէր ուղղեսցէ, նաեւ Քո առողջութիւնդ եւ գործերդ, որոց համար աղօթեմ

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1852.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 22 Ապրիլ 1896

Սիրելի եղբայր,

Երկու օր առաջ ընդունեցայ Կթ թուով նամակդ եւ ամենէն աւելի ուրախակից եղայ ուրախութեանդ, միանազամայն եւ ծոմապահութեամբ մինչեւ յերկուսն՝ կանխելուդ զՅարութիւն Քրիստոսի: Երբ լսեմ այսպիսի աւետիս՝ համարեմ թէ ես այլ հաղորդակից կ'ըլլամ այն Ս. Խորհրդոյն եւ ընդունողին: Անցեալ շաբաթ առ Գաթիկ⁴² դրածս թերեւս կարգացիր՝ այն օրիորդն որ կ'ուզէր դուստր կոչուիլ. ծանոյց որ ինքն այլ հաղորդուեր է յառաջ հինգշաբթի օր. յետոյ՝ ուրախալի լուր մ'առնելով շաբաթ մի վերջը նորէն հաղորդուեր է ի շնորհակալութիւն Աստուծոյ եւ Աստուածամօրն. անոր այլ ուրախակցեցայ:

Գալով մեր յիշողութեան տկարութեան, չգիտեմ թէ ո՞վ աւելի է յայսմ մասին. երբեմն օտարականք կու գան, կու բարեւեն ընտանեբար, քիչ տարի առաջ զիս տեսած ըլլալով, ես բնաւ չեմ յիշեր. եւն. գոցենք զայս:

Այն Ratti⁴³ կանոնիկոս աւագերիցուն (որոյ յիշատակին մահուանէն 30 օր վերջ այլ նորէն բան մի հրատարակեցին, եւ դեռ կենդանի է յիշատակն), գիմաց իմ ի գետին անցնելուս պատճառն այն է, որ նա այնքան երկար տարիներ աշխատեւ է յօգուտ հոգևոց, իրական եղբայրսիրութեամբ կամ ողորմածութեամբ, մինչ ես գրասեղանիս առջեւ նստած ինչ որ ըրեր եմ գիտես. եւ հիմայ այլ ազնուական ծուլութիւն մի համարեմ ըրածս: Եւ այս այսչափ:

Քիչ շատ իմացայ դրամոցդ՝ երկից հաւաքմանց հնութիւնը. գուցէ աւելի մանրամասն տեղեկութիւն տաս քչիկ քչիկ քննելով: Կապերտէզ որ ի Վիեննա եւ ի Լեօպեֆէ ի՞նչ լուր:

Ատենօք մինչ ի Բարիզ էի՝ Տիգրան մի գնել տուիր ինձ, կարծեմ 75 ֆրանքի: Հիմայ քանի՞ կ'արժեն այդ արծաթիք:

Ողջոյն ծանօթից եւ ողջ լիւր:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1853.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 6 Մայիս 1896

Արդոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Ի ժամանել Ձեռագրիդ զորմէ գրես, արարից որպէս եւ կամիս:

Տիրան Մատթէոսեան խոհարար վանատան մերոյ Տրապիզոնի, գրէ ինձ առաքեալ մորթ մի եղջերուի. չասէ որպէս կամ ընդ որ ճանապարհ եւ ձեռս. համարելով թէ ի Կ. Պօլիս առաքեալ է կամ առաքեսցէ, կամեցայ յիշեցուցանել: Յաւելու թէ վաղագոյն առաքեալ է ինձ դրամս եւ այլ հնութիւնս, այլ ես ոչ ինչ յիշեմ այդպիսի:

Ողջ լիւր եւ լիցին եղբարք մեր որք այդր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1854.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 6 Մայիս 1896

Սիրելի եղբայր,

Սասանեան դրամոցդ ցանկ չունիմ քովս, եւ չեմ յիշեր թէ խաւրած ըլլաս ինձ:

Տիգրանայ դրամոց համար հարցումս՝ պարզ հետաքննութեան համար էր. անցեալներ պէտք եղաւ հատ մի հանել ի հաւաքմանէն՝ եզերաց պսակին համար. ի ծոցս գրեր էի զդրամս. եւ յառաջ քան զդարձընելս յարկդ՝ միտքս ընկաւ մէկ մի ցուցընել եւ հարցընել տալու քաղքիս մէջ դրամագէտ ճանչցըլած մէկու մի. հինգ ֆրանք! աժեցուցեր է. կարծեմ թէ լոկ արծաթն իբրեւ նիւթ քանի մի ֆր[անք] կռնէ:

Ալթունեանիդ խնդրոյ համար՝ անբաւական եմ ի գործել. Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Դաւիթ լաւ գիտէ որ երկու տարիէ վեր աշ[ա]կերտ ընդունելու խնդիրն ի վարժարանս մեր՝ փոխուեցաւ եւ դժարացաւ, նոր կանոնօք, որ ճշդութեամբ պահուին. ի վեցետիկ միայն արդէն ուսեալք եւ բարձրագոյն դասուց վերացողք կ'ընդունուին. անկէ առաջ պէտք է անցնին ի Քաղկեդ[ոնեան] վարժարան, սահմանեալ կանոնօք եւ քննութեամբ, խաթեմ⁴⁴ համար չեն ընդունիր. Բերայի դպրոցին տեսուչն կըրնայ աւելի լոյս տալ:

Տեղւոյս օգերն քիչ մի շտկուեցան. բայց դեռ սովորականէ դուրս ցուրտ կըրնայ ըսուիլ. որ որչափ անհաճոյ է այլոց, ինձ յաջող է, վասն զի դեռ հարբուղիս չի բռնեց, որ

Հետաքննական է ինձ միջատաց եւ զեռնոց անուանքն, որք թուին վրիպած յաչքէ հեղինակին, կամ արժանի չէ համարած յիշատակելու: Այլակերպից մէջ յիշած ժԲ վարազն՝ թուի կոկորդիլոս զի ի քէլէրին ցեղէն է կ'ըսէ. եւ քէլէրն է նոյնն կամ մողէզ:

Հիմայ ես ալ քեզ՝ դարձեալ ի քոյոցդ, թուհաֆ⁵⁰ մի ըսեմ. ամսօք յառաջ խաւրած արծաթեայ կնիքդ՝ արդէն գուշակած էի ո՞ւմ ըլլալը, բայց այս օրերս քննել տուի յարքունի դիւանատան քաղքիս՝ հմուտ եւ բարեկամ անձին, որ խսկոյն կարգալով գրեր է այսպէս.

S. FRIS IOHIS PGENITI 3DAM

DNI L. REGIS ARMENIAE

այսինքն Sigillum Fratris Johannis Primogeniti

condam (quondam) L(eonis) Regis Armeniae

որ է կնիք եղբայր Յովհաննու անդրանկան † Լեւոնի Թագաւորի Հայոց. որ եւ է մեր Հեթում Բ միանձնացեալ եւ նահատակեալ թագաւորն: Քննողն շատ հաւնած է, եւ կ'ըսէ, interessantissimo, rarissimo, importantissimo⁵¹. անշուշտ աննման կամ շատ սակաւագիւտ նմանեօք ըլլալուն համար այսպէս կ'ըսէ: Մեր Եղ. Յովհաննէս Հեթումն ալ իբրեւ կրօնաւոր դայս արծաթիս ընտրեր է յիւր կնիք. իբրեւ թագաւոր անշուշտ ունէր ոսկեղէն կնիք, զոր փափագիմ որ օր մի յափղ անցընես: Այս երազով ողջ լեր:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1859.

* Հ. Մանուէլ Վարդապետ Քաջունիին

Ս. Ղազար, 6 Յունիս [1896] առաւօտ

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ներիման օրիորդ դուստր դեսպանին Պարսից ի Վիենայ վաղիւ ժամանեցէ ի Պատուա, ի պանդոկն Croce d'Oro, կամի հաղորդիլ ի Ս. Անտոն, եւ մեկնիլ զալ ի Վեներտիկ: Եթէ հասցէ գիրս ի դէպ ժամու եւ կարիցես տեսանել զնա եւ պատուել, յոյժ ուրախ լիցի, որպէս եւ Քո

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1860.

* Հ. Մանուէլ Վրդ. Քաջունիին - Փատովա

Ս. Ղազար, 9 Յունիս 1896

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ես ինքնին ի գրելս առ Քեզ, ասէի ընդ միտս, թէ վաղիւ (կիւրակէ) հաւանօրէն երայլի՛ր ի Թիեսայ⁵². այլ դուստրն Եւայի հեռագրաւն հաւատացոյց թէ արասցէ ըստ այնմ. եւ սակայն առանց իջանելոյ ի Պատուա, ի նմին աւուր շարաթու դէպ ուղիղ եկեալ հասեալ է

ի Վեներտիկ գրեալթէ ի հասարակ գիշերի: Գրեալ էր իմ եւ առ Նա, ուղղելով ի պանդոկն Croce d'Oro, ուր գտցի թերեւս թուղթ իմ: Կամի իմն արդ նա գալ այդր ի տօնի Ս. Անտոնի. եթէ արդարեւ զնայցէ՝ պատուիրեցից նմա (թէ ունիցի ժամանակ) զալ եւ խնդրել ներուժն ի Քէն, որպէս եւ ես

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1861.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 12 յունիս 1896

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Մակա՛ր⁵³ թէ բնագիրն լինէր, որ, որպէս գրեցի նախընթացիւս, անհետ լեալ է յամբոխութեան Սիկիլիոյ յամի 1849, ընդ այլոց նմանեաց, որպէս հաւաստեցին դիւանապահք տեղւոյն, տասն եւ աւելի ամօք յառաջ:

Պատճէնդ առաքեալ թուի ընդօրինակեալ ի ԺԶ դարու, եւ ոչ ի հմուտ գրչէ, զի փոխանակ գրելոյ

Առատաձիւր	գրէ	առատա ձեր
Ըռէ Ֆտրկայ	գրէ	Ըռէ Ֆտրկայ
Ունան (ուսնան) ազատութիւն	գրէ	ուսնայն ազատութիւն
Ղեն կրածն (վնասեալն)	գրէ	զենկւածն
Յինչիցն առնուն	գրէ	հնչիցն առնուն
Վասն որոյ	գրէ	վասն իւրոյ
Յընիքոնիս	գրէ	յընիքոնիս
արքայհայրութիւն	գրէ	արքայհայրութիւն
հաւատարմութիւն	գրէ	հաւատարմութիւն

Փռանկ թարգմանութեանն պատճէն, զոր ասացի եղեալ ի բարաւորի մտից գրչագրաց դրատան, շատ աւելի շնորհաւոր է եւ վաւերականօք հաստատեալ. լաւագոյն է եւ նախ առաքեալդ պատճէն պարգեւագրի Լեւոնի Ա առ Գեոռացիս. իսկ այժմուս իբրեւ պատճէն մի 300 ամաց կարէ դասիլ ընդ սոսա. բայց եթէ շահաւոր է քեզ առաքել անդր ուր կամիս՝ ծանո եւ արարից:

Իսկ այժմ լո՛ւր գթուհաֆն⁵⁴ զուգադիպութիւն. յառաւօտուս ընդ ծրարի պատճէնիդ եւ նամակիդ՝ ետուն ի ձեռս իմ եւ թերթ մի տպագրեալ, առաքեալ ի Մոնթելիէ քաղաք. եւ էր ծանօթութիւն եւ նամանագրութիւն երկուց նման հրովարտակաց, Օշնի Թագաւորի եւ որդւոյ նորա Լեւոնի Դ, վաղ ուրեմն հրատարակեալ ի Տիւրքիէ⁵⁵ եւ ի Լանկլուայ⁵⁶ եւ ի վանս մեր: Տրդատ Եսայեան⁵⁷ որ ի քաղաքի անդ է, խնդրեալ էր ինչ յինէն, եւ ես ի փոխանակ խնդրեցի զի հարցցէ զդիւանապահ քաղաքին թէ գտցի՞ ինչ հայկական. եւ նա իբրեւ նորագիւտ կամ անծանօթ մեզ՝ առաքեալ է զթերթդ, որ գրած է Տիւրքիէի, եւ ի ծանօթութեան առաջնոյ իջին յիշի անուն իմ, իբրեւ հրատարակող վերոյիշեալ պարգեւագրի Լեւոնի Դի, զորոյ զպատճէն դեռադեռ առաքեալ առ ի քէն՝ ընկալայ ի միում ժամու: Երկոքին եւս չյագեցուցին. այլ քոյդ լաւ էր քան զնորայն:

վաճառելուց դրոց, եւ հերոնն ասեն 16 արկեղք դրոց առաքեալ իցեն: Զոր գիտեմս եւ զգամ
այս է (զի գործակալս մեր Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ յոյժ տագնապիւի, զի արտաքին
գործակալ քաղաքիս Ֆրարիկ չտայ գտնաւարձան զոր հաւաքէ. եւ առ սրտնեղութեան
կարծեմ, երեկ մեկնեցաւ (Հ[այր] Յուսիկ) ի գիւղ, գէթ աւուրս ինչ ի մոռացօնս լինել:

Վիեննական Հարք ճախրեն արդ ի հաւաքել Ձեռագիրս, առձեռն պատրաստ ունելով զգիրնս. այլ արդարեւ յաջողեալ են՝ եթէ ըստ բանիցդ նկարագարդ էին չորեքին գրչեայքն 10 ոսկով զնեալք: - Իսկ պահանջ տեսաւ Շարակնոցիդ որ առ Քեզ, 100 ոսկւոյ, առասպեաց առասպել. սակայն, եթէ ոտանաւոր յիշատակարանին ժամանակակից է եւ գրչութիւն բովանդակ գրոցն՝ ոչ հասարակ նօտրագիր է, այլ նօտրաձեւ հին, որով՝ պատուական ընծայի մատենան, այլ ոչ առասպելաչափ: Եթէ տակաւին առ Քեզ է, չափեա գերկայնութիւնն, զի բաղդատեցից ընդ Շարականի Հէքմոյ Բի, որ մեծագիր է եւ ոչ որպէս զսովորականս: - Ողջ լիբ:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսին]

1865.

Գաթիակոյ Ալիշանի⁶⁶

ՎԵՆԵՏԻԿ, 3 յուլիս 1896

Սիրելի քոյր իմ Գաթինկոյ,

Մեր Հեթում Աղայ եղբայրը եկաւ Հասաւ Հոս. Ձեր վրայօք լուրեր առի, նոյնպէս մեր սիրելի Հօրաքեռ Մարիամ տուտուլիմ, որուն գրած կը սեպեմ քեզի գրելովս: Երկուքներուդ ալ սիրոյ բարեւէն զատ՝ խաւրած յիշատակնիդ ալ ընդունեցայ, շնորհակալ եմ, Մարիամ տուտուն չի մոռնար իր հին եղբորորդին, այն ալ իր Հօրաքոյրը, իր փափագը գիտեմ, առ այժմ պէտք է դուրսի ծխոյն հետ վեր ծխել զայն, ինչուան որ հովիկ մը վար դարձընէ:

Գաթիկնոյիդ⁶⁷ զրկած տէրվիշական համրիչն ալ ձեռք առի. տէրվիշիմ եա⁶⁸, բայց ես կ'ուզեմ քիչ մը զքեզ ալ տէրվիշուհի ընել. լսեր էի որ ատենէ ի վեր քիչ մը տկար ես, հիմայ ալ Հեթում աղայէն լսելով իմացայ, որ թէ աւելի աղէկ ես, եւ թէ հիւանդութիւնդ պէտք է հիւանդութիւն սեպեա, մանաւանդ քեզի նեղութիւն բերող պատճառները. անոր համար կ'ուզեմ որ տէրվիշանաս, այսինքն սիրտդ լայն բռնես. հայտէ նայինք, կտոր մ'ալ ինծի համար ուրախ կեցիր. եւ թէ որ մտքէդ բարձր բարձր բաներ անցնին՝ բռնէ՛ քանի մ'ալ ինծի խաւրէ, ես ալ չափեմ:

Մեր նոր թէյզէները⁶⁹ հոս աղէկ են, շատ հեղ զքեզ կը յիշեն, մանաւանդ Տիրուհիցայ տուտուն, որ դեռ երեկ հոս ի վարժարանս եկեր էին զմեզ տեսնելու. եւ կարծեմ Տիրուհիցայն քեզմէ նամակի կը սպասէ:

Թագաւորեանց եւ Հօլասեանց բարեւներս ըրէ. զքեզ ալ կը բարեւէ քեզորդիդ Յակոբը: Շատ բարեւ Պ[արոն] Միքայէլ եղբօրս ալ: Ողջ կեցիր:

Եղբայրդ

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1866.

* Հ. Մովսեսյան Վրդ. Ամպերպոյին

Ս. Ղազար, 6 յուլի[իս] 1896

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Թուվմաս եպիսկոպոսն Քաղդէացի⁷⁰ երկոքումք ընկերօք եկն եւ բնակեցաւ ի վանս
մեր աւուրս երկուս, եւ մեկնեցաւ ի սկիզբն ամսոյս յուլիս եւ զնաց ի Հռովմ. Գերապ[ա]-
ծառ] արքաճարս ի գեղջ Հր, վասն որոյ Հկարացին տեսանել զմիմեանս:

[illegible]

Չկարեմ ասել ինչ եւ վասն դրամական օգնութեանց, զի ոչ զայն օգնութեան համար էր յարկաւ յաւանդուիլ իմացիս, որով իմացիս չէր յարկաւ յաւանդուիլ, որով իմացիս չէր յարկաւ յաւանդուիլ:

Այդչափ ամբ էն Զեյ առաքելութեանդ այդր, եւ չըբազայութեանս, աւելցելու ինչ-կամ նիւթաւոր ի մերոց հայրենեաց՝ ոչ առաքեցէք. իմա՝ Զեռագիրս կամ հնուերունս ինչ-լսեմ զի ՝ [հանգուցեալ] սիրելին իմ գտեալ էր ինչ, զոր թերեւս բերցէ վ[երապատուեալ] Հ[այր] Աթաւնաւ. ալլ եւ քեզ մարթ է հետամուտ լինել այդպիսեաց, թէ եւ ի սահմանս Պարսից եւ Բաղդէացոց իցես: Բայց ի վեր քան զամենայն, «զպաշտօն քո (հոգեւոր) փառաւոր կալ», եւ ողջ լեր:

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գարեգին, որ ողջունէ զ[...], որ
որպէս յամսոյ հետէ:

Հոգեկից Եղբայր
Հայր Դեռոն Մարգար Արիշան
Որդեգիր Կոստին

1867.

* Միիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 22 Յուլիս 1896

Արդու եւ Սիրելի եղբայր,

Արդոյ եւ Սիրեկի Եղբայր,
Մանկուոնքն վասն Նորընծայարանի, գորոց գրէիր, երեկ Հասին. ես չգիտեմ վասն ո՞յր
եւ վասն է՞ր, զի արդէն տեղին կամ սենեակքն՝ գրաւեալ էին ի 24 ուսանողաց. եւ քսակ
գործակալին՝ որպէս եւ գիտես. աղօթեմ զի շնորհեսցէ մեզ Տէր Համբերութիւն եւ սէր
միաբանական. եւ՛. Թէ եւ միամտութիւն:

Զգիտեմ թէ եկաւորքն բերի՞ն եւ զմորթի ալիւնքս
յառաջագոյն: Եւ ինչպէս իմանիլ-թուրք բառագրոց, որ անթերի է:

Հնկալայի ժամուն զվերջին թերթս փռանալ է:

Ողջոյն սիրոյ Հարց մերոց եւ Քեզ քաղցրութիւն, վերոյգրեալս մաղթանօք:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Ընկալայ եւ աման մի քաղցրաւենոյ՝ ի Սդաւրիտեայ տիկնոջ⁷¹ առաքեալ.
Հնորհակալութիւն.

1868.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 22 յուլիս 1896

Սիրելի Եղբայր,

Ամիսէ աւելի է որ երկու կողմէ լռութիւն է մեզ. այս միջոցին երկու շաբաթի չափ ի Թիեսայ կեցայ, մեր մանկութեան յիշատակները նորոգելով, որք երթալով նուազին: - Յուսամ ընդունած ըլլաւ օրինակ մի Հայ-Վենետիս⁷², զոր խոստացաւ տպագրապետ⁷³ մեր Քեզ աւանդել տալու: Այս օրերս կ'աւարտի տպագրութիւն Կամենիցի, կամ Տարեգրոց Լեհահայոց⁷⁴, հաւաքմամբ յաւելուածոց. այնուհետեւ գրիչս ամփոփելով՝ փափագիմ քիչ մի հանգչիլ եւ գրոց ընթերցմամբ դեզերիլ:

Առողջութիւնս չափաւոր, ըստ ներելոյ ամառնային եղանակին, որ յուսամ թէ Քեզ լաւագոյն ազդէ, որպէս ինձ ձմերայինն: - Եթէ առիթ ունենաս տեսնել զքեզ ուստի Տիրուհին⁷⁵ ողջոյն եւ Հնորհակալութիւն խաւրած քաղց[ը]աւենոյն, զոր դեռ չեմ բացած եւ չգիտեմ ի՞նչ տեսակ է. ընդ նմին եւ Քեռ Գաթիկոյ⁷⁶ եւ հարցանողաց. եւ դու ողջ լեր մաղթանօք եւ սիրով

Հարազատիդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր] Կ[ուսիմ]

1869.

Professor Emilio Teza-ի⁷⁷

San Lazzaro, 24 luglio, 1896

Carissimo Signor Maestro,

Il R[everendo] P[adre] Dionigi ha con piacere copiato quel che mancava nella stampa della Descrizione di Venezia del nostro Cristoforo; aggiuntovi alcune spiegazioni delle parole turche ed altre: ne ho aggiunto anche io qualcune: noterò le seguenti pure. Nella pag[ina] 175 della stampa, r[iga] 14 ժիծմանց կենեպն եռան? il nuovo esemplare ha ժիծմանց կենեպն նոան մէկտեղ, questo significa pomogranato m'immagino che volesse dire, la corteccia delle conchiglie porta un simulacro di pomogranato in mezzo del quale spunta la Croce.

Ibi. r[iga] 16, invece di quei caratteri corsivi է նա բուսած il moderno dice պայծառ գունով di splendido colore.

r[iga] 31 Մեծախալնիք – leggi Մեծ եախալնիք grandi scollature.

r[iga] 35 մարգարտէ մալքուլ, ossia մաֆքուլ, collare di perle.

Il nuovo MS. di questa poesia è scritto nel 1655, il primo (della stampa) pare un poco più antico.

Ho letto il Cat[erino] Zeno del Formaleoni, e n'ebbi disgusto: pover'uomo, non contento di far parada delle sue conoscenze geografiche ha voluto far un romanzo della seria storia, dando anche una lavadina ai nostri armeni (pag. 34); e come non ha letto quel pedante i viaggi del Jos[afat] Barbaro contemporaneo del Zeno, nel quale parla con tanta stima degli Armeni. Formal[eoni] [Vincenzo Antonio] ha colto l'essenza del suo narrativo dal *Dei Commentarii del viaggio in Persia di M. Caterino Zeno il K.* ecc. stampato dal Marcolini nel 1558, di cui noi possediamo una copia; l'autore è Nicolò nipote del C[aterino] Zeno, come Lei saprà bene.

Di Tesco Ambrogio abbiamo l'opera, non del peregrinaggio di Serendippo, benché io ne ho visto due edizioni, mi pare nella biblioteca del seminario patriarcale di Venezia.

Il senso della frase, Arm[eno]-Veneto, pagina 222, Lei ha bene interpretato nel suo p. scrip. io volevo dire non si faceva più conto della traduzione a bocca perché molti sapevano l'una e l'altra lingua, ma pochi potevano scrivere verbalmente ciò che intendevano. E basta questa volta; pronto a suoi comandi.

P. Leone M[arc]ar] Alishan

Թարգմանութիւն

Սուրբ Ղազար, 24 Յուլիս, 1896

Շատ սիրելի Վարժապետ,

Հոգեշնորհ Հայր Դիոնիսիոսը մեծ հաճությով ընդօրինակեց ինչ որ կը պակսէր մեր Քրիստոֆորոյի «Վենետիկի նկարագրութիւնը» հրատարակութեան մէջ, աւելցնելով քանի մը թրքերէն եւ այլ բառերու «Վենետիկի նկարագրութիւնը» հրատարակութեան մէջ, աւելցնելով քանի մը թրքերէն եւ այլ բառերու բացատրութիւններ: Ես ալ քանի մը հատ աւելցուցած եմ. կը նշեմ նաեւ հետեւեալները: Տպագիրին մէջ էջ 175, տող 14 ժիծմանց կենեպն եռան նոր տարբերակի մէջ՝ ժիծմանց կենեպն նոան մէկտեղ, pomogranato [նուս] կը նշանակէ, կը կարծեմ ըսել կ'ուզէ, որ ծովախեցիներու պատեանը նուսի տեսքով պատկեր մը ունի, որուն մէջտեղը խաչը կը յայտնուի:

Նոյն տեղը տող 16, է նա բուսած շեղագիրի փոխարէն նոր տարբերակը կ'ըսէ պայծառ գունով, splendido colore.

տող 31 Մեծախալնիք – իմա՛ Մեծ եախալնիք, grandi scollature.

տող 35 մարգարտէ մալքուլ, կամ մաֆքուլ, collare di perle [մարգարտեայ մանեակ].

Այս բանաստեղծութեան նոր Ձեռագիրը, գրուած է 1665 թուականին, առաջինը (տպագիրէն) քիչ մը աւելի հին կը թուի:

Կարգացի Ֆորմալէոնիի «Քաթերինոյ Մենոյ»-ն, զգուանք զգացի. խեղճ մարդը գոհ չըլլալով ցոյց տալու իր աշխարհագրական գիտելիքները՝ փորձած է լուրջ պատմութիւնը վէպի վերածել, «Լուսացից» մըն ալ տալով հայերուն (էջ 34): Այս մանրախնդիր ու դժուարահաւան մարդը կարդացած չէ Zeno-ի ժամանակակից Josafat Barbaro-ի ճամբորդութիւնները, որ հայերու մասին մեծարանքով կը խօսի: Ֆորմալէոնի վիշտեցոյ Անթոնիոն իր պատմութեան բովանդակութիւնը քաղած է Մ. Քաթերինոյ Մենոյի «Պատմական Յուշագրութիւն Պարսկաստան ուղեւորութեան» աշխատութենէն՝ տպագրուած Մարքոյի-նիի կողմէ 1558 թուականին, որմէ մենք օրինակ մը ունինք: Հեղինակը, ինչպէս գիտէք, նիկոյն է Քաթերինոյ Մենոյի թոռը:

Տի Թէզէոյ Ամարոնիոյի աշխատութիւնը ունինք, բայց ոչ «Սերենդիպպոյի ուխտագնացութիւնը», թէեւ ես երկու հրատարակութիւն տեսած եմ Վենետիկի պատրիարքական ընծայարանի գրադարանին մէջ:

Հայ-Վենետիկ մէջ, էջ 222, նախագասութեան իմաստը Դուք շատ լաւ մեկնաբանած էք Ձեր յետ գրութեան մէջ: Կ'ուզէի ըսել, որ բերանացի թարգմանութիւնը այլեւս հաշուի չէր առնուեր, քանի որ շատերը գիտէին երկու լեզուներն ալ, բայց քիչերը կրնային բառացիօրէն գրել այն ինչ որ կը հասկնային: Այս անգամ այսքանը բաւարար է: Միշտ պարտաւոր եմ հրամաններուն:

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1870.

Հ. Ղեւոնդ Վրդ. Յովնանեանին - Վիեննա ⁷⁸

Ս. Ղազար, 28 յուլիս 1896

Մեծարգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Ոչ կարեմ ի վերայ հասանել կորըստեան կամ թաքըստեան թղթոց այտի եւ աստի առաքելոց. պաշտօնեայ թղթատանն, երեկ հարցեալ ասէ, բազում օրինակաւ մարթ է այդմ լինել, սպրդելով թղթոցն ի լրագիրս, եւ այլ այսպիսի չնչին բանք: Գերապ[այծառ] Տէրս մեր գրեալ է առ Գերապ[այծառ] Աբբահայր Ուխտիդ ⁷⁹ յ'13 յունիսի, առաքելով եւ ինչ մի, զորոյ մուրհակ ընդունելութեան ունիմք ի թղթատանէ քաղաքիս. իսկ Ձերդ Գերապ[այծառ] Աբբահայր՝ ասէք գրեալ է առ մերս ի 27 ամսոյն. այդ գիրն է հասեալ այսր. եթէ ոչ ծանր համարիք առաքել զպատճէնն, բարի է. եւ թէ կամիցիք զմերոյս՝ առաքեսցի եւ այն: Զայլ ինչ չգիտեմ ասել, բայց ուրախ եմ զի գիր սիրոյդ եհաս առ իս անխափան, յուսամ թէ եւ իմս հասցէ առ իմս համանուն համամիտ, որում եմս

Խ[ոնարհ] Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

Համբոյր խոնարհական աջոյ Գերապ[այծառ] Աբբահայր եւ ողջոյն Յ[արգոյ] եղբարցդ:

1871.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 5 Օգոստ[ոս] 1896

Մեծարգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Նախ, մեղայ ասեմ, վասն նախընթացիւ գրելոյս, եթէ անթերի են թերթք փոսանկ-թուրք բառարանին զոր տուեալ ի կազմել՝ պակաս յայտնեցան 4 թերթք, այսինքն 24. 25. 26. 27:

Երկրորդ, շնորհ ունիմ վասն անդորրիչ շաքարոյն, զոր արդարեւ իբրեւ ի գեղ առնում երբեմն. այլ եթէ ումեք ա՛յլ անգամ փորձութիւն գայցէ առաքել ինձ՝ կամիմ պարզ, սատէ ⁸⁰, առանց նշոյ եւ նմանեաց:

Ընկալայ զմորթ եղջերուին, եւ իսկոյն հանի ի սենեկէս, զի մի՛ յանկարծ յարուցեալ խրտուսցէ զիս. այլ զպարկն պահեցի, զի թէ հնար էր եղեալ ի նմին զմանկիկն զոր յետ այլոց առաքեալ ես, դարձուցանէի առ իւրսն, եթէ էր իմ իշխանութիւն կամ խորհրդակցութիւն:

Ընկալայ եւ զծրարսն յանձնեալս յեղբորէ իմէ. ընդ որս գտի եւ տուի մի քարացեալ ժամակաց. ո՞ր իցէ առաքողն. միթէ՞ խոհարարն պոնտացի Տիրան: Իսկ Տրապիզոնցի երէցն՝ Համբարեան ⁸¹ ասաց թէ տուեալ իցէ նորա դրամս ինչ հինս, եւ ինքն յանձնեալ Բեզ:

Վերստին շնորհ ունելով խնամոցդ, մաղթեմ քաջողջութիւն եւ զուարթութիւն՝ յամենայն սրտէ:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

Յետ գրութեան նամակիս, տուաւ ինձ ցուցակ գրչագիր մատենին, զոր աշխատա-սիրեալ ցանկեալ ես. չէր ինչ նոր, միայն գրածն է նոր. շատք ի դոցանէ երբեմն ընդօրինա-կեալ են ի Գեորգայ անտի Կ. Պօլսեցւոյ (Տիրացու Գեորգ) ծանօթէ, եւ առաքեալ առ մեզ, եթէ սակաւ ֆրանգաց տան՝ ընդունելի. ապա թէ ոչ՝ ինձ չպիտոյ. եւ պզգալի են ինձ Սղարիդոսաբանութիւնքն ⁸², առ երի նախնեաց մերոց բանից եւ մատենից: Զիք ինչ պիտանի եւ ի հնգեսին մատենանն, զորս ցանկեալ է հարազատն իմ, բաց յԵւագրեայ բանից, թէ եւ ոչ նորս գիւտ ինչ:

1872.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 5 Օգոստ[ոս] 1896

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Եթէ չեմ պատասխանեալ թղթոյդ՝ ամսօք յառաջ գրեցելոյ, պատճառ այն է, զի ասէիր գրեալ եւ առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մանուէլ. եւ ես շատ վարկայ զպատասխանի նորա, յուսալով թէ գրէ լիովին քան զիս: Իսկ նորում գրոյդ եւ խնդրոյդ՝ իմ զգացումն այս է, եթէ Նա իբրեւ ի համար Մուր[ատեան] վարժարանի սանականաց՝ յօժարիցի մատակարարել ինչ՝ գոհանամ եւ ես. այլ յարկեղէ Ուխտիս (որ դատարկ է) տալ՝ ոչ կարեմ հաւանիլ, զիտելով զչքաւորութիւն մեր, որոց ոչ այտի ի գրասենեկէ հասանէ նպաստ, եւ ոչ ի գործակալէ քաղաքիս. եւ երբեմն տեսանեմ այնպիսի խնայութիւնս առնել պաշտօնէից մերոց՝ որպիսիս էէր իմ տեսեալ յայսքան երկար ամս: Աղաչեսցուք զՏէր Հնձոց, զի տացէ հնձելիս եւ հանցէ մշակս ժիրս եւ առատս:

Ողջոյն սիրոյ եղբարցս որ ի վարժարանիդ, եւ Սղարիտեանց՝ եթէ հանդիպես՝ իր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1873.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 5 Օգոստ[ոս] 1896

Սիրելի եղբայր,

ՀԴ եւ ՀԵ գրերդ (20, 28 յուլիս) եւ յետնոյն հետ խաւրած վեց ծրար հնոտիդ ընդու-նեցայ. իցէ թէ կարենայի եւ ես տարտամս յաջողութիւն ինչ ունենալ ի վաճառ վաճառե-լեացն: Նրբաքանդակ մատանւոյն նրբութիւնը կատարելապէս չկարցայ դեռ նշմարել. կարծեմ, անգամ մի նամակիդ վրայ անով կնքեր էիր. բաւական է թէ տեսողք՝ ատոր ալ նոր եւ շինծու չըսեն. թէ եւ այդպէս այլ ըլլար՝ դարձեալ թանկ էր այդպիսի նրբութեան համար:

Այդ հնոտիներէն առաջ ընդունեցայ ի Փափագեանէ, ի Լոնտոնէ, ծրար մի՛ երկից նմանեաց, որպէս գրէ ինձ, զի ես չբացի, այլ աշնպէս կնքեալ պահեմ, եւ կ'ըսէ թէ ի ձեռն ճարպիկուհւոյ մի քոյրն շատոց ցուցեր է զանոնք, այլ ոչ յաջողեալ ի վաճառել, դարձընէ առ իս, եւ ես պահեմ վասն քո, եթէ կամիս դարձընեմ քեզ ի ձեռն Պ[ատուական] Հ[այր] Թադէի⁸³ կամ այլով պատեհիւ:

Առողջութիւնս հարցընես, սիրելի եղբայր, դոհութիւն Աստուծոյ, բաւական լաւ է: Գլխաւոր նեղութիւնս է պնդութիւնն, յամարայնի. վերջերս սկսայ մաճառի եանուս ըստաճ աղի ջուրն առնուլ ի լուծումն, որ թեթեւ եւ դիւրառիկ է. եւ քչիկն այլ քչիկ կ'ազդէ:

Գալով քրոջ գրածին, ըսէ՛ որ շատ ականջ չդնէ Թեօխանի ըսածներուն. ո՞վ է նա. եթէ կ'ուզէ սիրահար ըլլալ՝ ըլլայ, շատ է որ ես չըլլամ: Ինքն ըրածս չըրածս կ'իմանայ կղեր, ստույթիւնն այլ ինքն վկայէ, անով որ ըսեր է թէ մերազգեաց հանդիպած աղէտից անծանօթ եմ, կամ ինձ չեն իմացըներ. - արգարեւ լրագիրներ չեմ կարդար, բայց լուրք կու մտնեն յականջս. Տամատեան Յակովբ բարեկամս այլ երբեմն երբեմն ի Միլանէ խաւրէ այն քաղ-քին գլխաւոր լրագիրը, զայն կարդամ. յԱնգղիոյ եւ յԱմերիկոյ խաւրած են ինձ թերթեր եւ գրքոյկներ այն աղիտից վրայօք. յիրաւի անհաւատալի եւ սարսափելի իրք՝ այսպիսի դարու մէջ. այդպիսի՛ թմրութիւն քրիստոնեայ պետութեանց. այդքան դիւրադին կամ ամենեւին անարժէք Հայու միսն եւ կեանքն: Աստուած մեծ ինչ ունի յայտնելիք:

Բարեւ քեզ եւ քեռդատեր, նաեւ Բասսեկայից, եթէ դեռ այդ տեղ են, եւ շնորհակալու թիւն իրենց աշխատանաց, նոյնպէս եւ իրենց ծերունի հօր Վիշէն Էֆէնտիի:

Գանք մեր գրաւոր հնութեանց. Պատկերացոյց կամ Պատկերուսոյց վրայօք գրողն՝ մեր երկուքէն զատ մէկն չէ⁸⁴. Թիւ 9 պատկերին վրայօք այլ մեր տեսութիւնն նոյն եւ մի է. գրածս որոշ չէ իմացուած. քմահաճոյ եւ հնարագիւտ ըլլալն՝ եւ այլ ոչ այն գրոց հաւաքողին համար ըսած էի, այլ անոր՝ ուսկից որ ինքն առեր եւ օրինակեր է. հաւաքողն իր քովէն բան հնարած չերեւիր, բայց գուցէ այն կնիղաւոր արեղայն ինքն ըլլայ:

Յետ ամենայնի դանք առ բամբարակ ֆահանայն Արրահամ Կ. Պօլսեցի. եթէ օգտուած չէ յԱմիրտօլվաթէ, այլ աստի եւ անտի քաղած է գրածը, աւելի երախտաւոր է. երեւի որ կենդանեաց հայերէն անուանց շատ հմտութիւն չունի. եւ հարկաւորի օտար լեզուօք անուանակարգել. Ամիրտօլվաթ այլ այդոր յիշած լեզուօք կարգէ իր դեղոց անուանքը, անոր համար կասկածեցի թէ անկէ քաղած ըլլայ Արրահամ. բայց որ եւ է կերպով՝ հեղինակութիւն ունեցող թուի, եւ բաղդատմամբ երկուքին գրածներուն՝ կըրնայ ստուգուիլ: Հիմայ ես այլ այդ բամբարակին վրայօք քիչ մի ծանօթութիւն տամ Բեզ: Առանց թուականի՝ բայց որոշակի, Ժ.Ձ դարու մէկ երկու տեղ յիշուի Կուլամիր դալիր, հաւանօրէն հայրն Արրահամու: Նոյն դարուն կիսում գրուած է եւ այս. «Կուլամիրին որդին Տէր Կարապետն՝ յամենայն տարի Կուլամիրի հոգոյն գգումն մի գինի բերէ. աւետարանին համար է»: Այս Աւետարանս ի մեր քով է: Բայց Կուլամիրդ նո՞յնն է թէ ոչ: - Անտարակոյս եւ իսկապէս Կուլամիր եւ Արրահամ յիշուին յետագայիս: Բարիգեան գրատան հայ Ձեռագրաց մէջ կայ մին բազմատեսակ նիւթովք բանից, յորս 2 աղօթք Բենիկ վարդապետի եւ Գրիգ[որի] Մարաշացոյ. Ընդօրինակողն գրէ. «Երեմտասան տարի է որ յառաջն հաներ եւ պապ կատարեր եմ. զի ՌԼԳ (1584) թուին սկսայ եւ ՌԾԸ (1609) կատարեցի կարողութեամբն Աստուծոյ. փառք համագոյ եւ մի աստուածուն. Թեանն Հօր. կարողութեամբն Ս. Հոգւոյն, որ գողերգակս աւարտեցին ձեռքս, եւ մատուցին ի միասին Միտքս այլ ի յետին երկուսին. եւ թէպէտ գովելի է չէ գիր սորին, այլ դիւրընթերց է գիտողին. գոր աղաչեմ ընդ երգեցողին, յետեալս յիշել ի յաղօթին զԱրրահամ ֆահանայ նուաստ անձին: Արդ աղաչեմ զամենեսեան, զի

յիշեսցի՜մ գիս ի բարին. եւ դուք յիշի՛մ յաներեկին. յահել աւուր դատաստանին,
Զմաբմնաւոր մեր ծնօղին, Հօրըս խօնայ Կուլէսէրին, Մօթս՝ Հանի Մայր Եադութին,
այլ եւ եղբայրս իմ Սինանին. Աւրինակիս մեզ շնորհողին՝ ԶԴանիէլ քաջ րաբունին,
Հանգուցելոցըն համայնին եւ ամենայն ազգատոհմին. Զանարծանիս ուսուցողին,
Տէր Մելիխեդ կրօնաւորին, (եւ ամենայն ազգատոհմին), Հետ այս գրոցս աշխատո-
ղին: Արդ աղաչեմ զամենեսին, եւն. ևն.: Այսպէս քանի մի աննշան տողեր այլ: -
*Յայտնի ուրեմն որ Աբրահամդ արդէն յամի 1584 զրոդ է եղեր, եւ յետ իբր 40 ամաց (1611)
Յայտնի է զՊատմութիւն Անասնոց եւ Գաղանաց: Պատկերուսոյց զրքէզ վերջը՝ այս կենդանա-
գրեր է զՊատմութիւն Անասնոց եւ Գաղանաց: Պատկերուսոյց զրքէզ վերջը՝ այս կենդանա-
գրեր է զՊատմութիւն Անասնոց եւ Գաղանաց: Պատկերուսոյց զրքէզ վերջը՝ այս կենդանա-
գրեր է զՊատմութիւն Անասնոց եւ Գաղանաց: Պատկերուսոյց զրքէզ վերջը՝ այս կենդանա-*
գրեր է զՊատմութիւն Անասնոց եւ Գաղանաց: Պատկերուսոյց զրքէզ վերջը՝ այս կենդանա-

Հարադատիդ

Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսին]

[Յ. Գ.] Յետ ստորագրութեանս բացի նորահաս թուղթ մի ի վերապատուեալ չ[այր] Գրիգորի յորում կայր քո ցանկդ հինգ գրչագրաց նորոց. որոց առաջինն միայն եւագրեայ Հարիւրաւորքն, ինձ լաւագոյն. միւսները՝ չընդունելու համար քանի մի զուրուշ տամ եւ ոչ ընդունելու:

1874.

Կարապետ Եղեանի՝⁸⁵

Ս. Ղազար, 8/20 Օգոստոս 1896

Մեծապատիւ Բարեկամ,

Մեծապատիւ Բարեկամ,
Ի խնդրոյ ծանօթ ազգայնոց մի՝ Լեւիաց եւ Ռուսմանիոյ կողմանց Հայ գաղթականաց քանի մի Տարեգրութիւն եւ Յիշատակարանք հաւաքեցի, հաւաստչեալք պատմութեան կողջելով, եւ բոլոր հաւաքումն կամենից անուանելով⁸⁶, որոյ պատճառն բացատրուած է ի նախակարգեալ գիտելիսն: Այս հաւաստչեայց մէջ կայ եւ Ձեր ծանօթ եւ սիրելի Նիկոլին գործն՝ տաղաչափեալ, ափսոս, որ պակաս ի սկիզբն եւ ի վերջն, այլ որպէս եւ է, նշանաւոր դրուած մի կրրնայ համարուիլ, եւ անշուշտ Ձեզ հաճոյական⁸⁷. վասն որոյ եւ նոյնպէս ընդունեցէք հանդերձ մեծարանաց ողջունիւ հաւաքողին, որ է ծանօթ Ձեր

Աղօթարար
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
[Որդեգիր] Կ[ուսիմ]

1875.

* Սերովբէ Ալիշանից - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 19 Օգոստ[ոս] 1896

Սիրելի եղբայր,

Սիրելի եղբայր,
 Հին ընկերներուս մնացեալ մէկն էր այն անուշիկ Հ[այր] Օգոստինոսն, որ թուր է

181

Ո[րդեգիր] Կ[ռահն]

ՏԱՆՈՂՅԱ անապականս. Աստուած արժանի ընէ զմեզ իր հրեշտակացեալ ձայնն այլ լսել եւ ոչ երբեք լռել:

Ըստ թելադրութեանդ Փափագեանէն եկած ծրարը հիմայ կոճոպեցի, միջէն ելաւ անագէ տուփ մի, զոր չկարցանք բանալ, եւ խաւրեցի որ տաքընելով կամ ոյժ տալով բանան. միջէն ելնելիքն ընեմ ըստ կարգադրութեանդ:

Հ[այր] Թադէի⁸⁸ (որ վարդապետական գաւազան ընդունեցաւ) բերածներէն Վենետիկեան դրամները ցոյց տալ տուի այդպիսեաց հրմտին, արծաթոյ գին ըսեր է, կամ կէս կէս ֆրանգ. իսկ միւս յոյն-արաբիկները թուի թէ չէ ճանչցած, անարժէք բաներ են ըսեր է: Միւսներն այլ ի քովս են. քաղաքս շատ յետամնաց է այդպիսեաց հետամտելու. յանձնեմ մերոց հարցընել թէ կա՞ն ի Վենետիկ հնախնդիրք, որպէս զի կարենանք ի ցոյց տալ:

Եւրոպիոյ քրիստոնեայ տէրութեանց ափշուծիւնն, համրութիւնն, անհամութիւնն՝ ամէն չափէ դուրս եւ վեր կամ վար է, ըստ իս. ես այլ հաւանիմ թէ ամէն տէրութիւն կամ տիրապետ՝ ազատ պիտի ըլլայ իր իշխանութեան մէջ, եւս առաւել պատժելու զչարս եւ զապստամբս. այլ զայսպիսիս՝ եւ ոչ զարդարս ոչ զանյանցս ընդ յանցաւորաց. եւ դարձեալ, եթէ պատժել եւ սպաննել անգամ օրինաւոր է, ամենամեծ անօրէնութիւն է այդպիսի դժնդակ պժգալի չարչարանքներ այլ տալ, որ ոչ միայն բոլոր ազգիի քստմունք եւ նախատինք բերեն, այլ եւ համօրէն մարդկութեան, եւ առանձինն քրիստոնէական սուրբ կրօնից. եւ ըստ այսմ արժան էր այդ անսիրտ անխիղճ անկրօն քրիստոնեայ անուանեալ պետութեանց՝ վրէժխնդիր ըլլալ պատուոյ իրենց կրօնից եւ եղբարց. այլ Որդի Մարդոյ եկեալ գտցէ՞ հաւատս յերկրի։ Այս առթիւ ես այլ լաւ ճանչցայ, թէ «Մի՛ յուսայք յիշխանս եւ մի՛ յորդիս մարդկան, զի ոչ գոյ փրկութիւն ի նոսա». եւ թէ քանի՛ խայտառակ է քաղաքագիտութիւն կարծեցեալ բոլիդիքոսից աշխարհի։ Այլ վերջապէս ողբամ դքեղ աշխարհ Հայոց. մինչեւ այց արասցէ Տէր՝ իւրով անքնին իմաստութեամբ եւ անսպառ ողորմութեամբ։

Ողջուն ծանօթից եւ ողջուծիւն քեզ:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Ս[արգսր] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

[Յ. Գ.] Զեռագրաց նկատմամբ, Եւագրիճ Համար՝ որովհետեւ 5 կամ 6 օրինակ ունիմք, ինչպէս որ դատեր ես՝ կէս ոսկիէն աւելի չէ. իսկ Աստուածաբանութիւնն (N. 5) մէկ ոսկի՝ եթէ տայ:

1876.

Միսիթ-արեան միաբանի մը

անուընթաց - վիեննա⁸⁹

Ս. Ղազար, 24 Օգոստ[ոս] 1896

Մեծարգոյ Հայր եւ Սիրելի Եղբայր,

Ի գրեկոցս առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր Կովրիկեան⁹⁰ իմանալք, զոր եւ խնդրեմ յապահովի առաքել առ նա՝ ծրարելովքս երկոքումբք, եւ նոյնպէս դարձուցանել զսոսա առ իս՝ ոչ անագան. եթէ կամիք այդր տալ ընդօրինակել եւ եթէ առաքել առ նոյն Հայր: Մասն մի լատինականին եղ՝ Գեղծ է, թողում ճարտարութեան ընթերցողին: Առթիւս մաղթելով քաջողջութիւն յամայր՝ մնամ Սիրելւոյ Հայրութեանդ

ԱՆՈՒՄԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍ
ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԴԵՈՒԿՈՍ ԱԼԻՉԱՆ

1877.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճեղալեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 26 Օգոստ[նո] 1896

Արդոյ եւ Սիրեւիի Եղբայր,

Մի ըստ միո՛ղէ ընկալալ զԶեռագիրն, զքարինս սեաւ եւ սպիտակ, եւ զթերթս փռանկ-
թուրք բառարանին, եւ յապահոյութիւն մտացդ ծանուցանեմ: Զողջութիւն մեր ծանուցէ
եկաւորդ վարդապետացեալ Հ[այր] Թադէ. իսկ մեք աղօթելով ցանկամբ լսել բանս բարիս
այտի, ի քաղաքաժխոր ժամանակիս, եւ ի թանձր թմբրութեան նրբանուրբ ազանց եւ
պետութեանց: Յարիցէ Աստուած:

በግደ ሲገባ:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսին]

1878.

* Սերովբե Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 26 Օգոստ[նո] 1896

Սիրելի եղբայր,

Սիրելի եղբայր,

Պատուական] Հ[այր] Թադէոս որ հնութիւններդ կամ ակունքդ բերաւ, եւ հիմայ Վարդապետ է, եւ կու դառնայ ի քաղաքդ, բերէ Բեզ այս ծրարիկս, չկարնալով յանձնել իրեն այլ ինչ, թէ՛ մաքսաքննութեանց համար, եւ թէ ասկէ ուղղակի չմեկնելուն, այլ ընդ Դրիեստ: Համարէ այս ոսկեակս ի հաշիւ Քո խաւրած քարանց եւ բամբարակ Տէր Արրահամուդ Կ. Պօլսեցոյ⁹¹, կամ թէ ի յիշատակ Քո իսկ հին Արրահամու 75ամեայ տարիքը մտնելուդ, եւ ախորժած ըմպելիքդ խմելով ողջ լեր ի սէր սիրողացդ, որոց առաջին

Հարազատող
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդ]եգիր Կ[ոստան]

1879.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճեղալեանից - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 2 Սեպտ[եմբեր] 1896

Արդոյ եւ Սիրեւի՛ եղբայր,

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,
Երկտողիւս ծանուցանեմ, ըստ խնդրոյդ, զի յապահովի ընկալայ զգիրդ, եւ զերկուսին
արծաթեայ դրամսն, եւ զյիշատակարան ճաշոցին. զորոց եւ զայլոց հուսնիմ ինչ գրել ի
ժամուս, եւ կարծեմ թէ եւ ոչ Քեզ ժամ իցէ զայսպիսեաց, ի վերահաս աղմբկի քաղաքիդ,
արեանհեղութեանց եւ արհաւիրաց. յոր սակս տազնապեալ եւ մեք աղօթեմք, ոչ այլ ինչ
հնարս գտեալ, բայց անկանել յոտս Աստուծոյ եւ Տիրամօրն, զի հովանասցին ի վերայ Ձեր,

եւ վախճան կամ դարման արասցեն վտանգացս, որպէս գիտեն, եւ տացեն Ձեզ եւ մեզ զօրութիւն համբերելոյ եւ տոկալոյ:

Ողջոյն անձկաւ համօրէն եղբարցդ մերոց որք այդր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1880.

* Սերովբէ Ալիշանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 2 Սեպտեմբեր 1896

Սիրելի Եղբայր,

Քաղաքիդ փորձանքները լսելով քիչ չատ, կ'ուզեմ իմացընել միայն, որ աղօթեմ վասն ամենեցուն եւ առանձինն վասն Քո եւ մերձաւորացդ ուրիշ բան ոչ կարենալով ընել եւ ոչ ըսել: Պէտք է դարձեալ յուսալ, որ Աստուած երբ եւ է այցելութիւն ընէ մեր ազգին եւ անոր հետ տատանեալ ազգաց: Առողջութիւնս լաւ է չափաւորապէս, յուսամ թէ եւ քուկդ, որչափ ներեն պարագայք:

Բարեւ քեռ եւ քեռորդեաց:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1881.

* Սերովբէ Ալիշանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 9 Սեպտեմբեր 1896

Սիրելի Եղբայր,

Ուրախութեամբ ընդունեցայ տխրական նամակդ, վասն զի կու հոգայի, թէ արդեօք ի՞նչ կ'ըզգայ իմ ծերունի եղբայրս՝ այդպիսի ահաւոր եւ անուր կոտորածոց մէջ. խօսք չի բաւեր կամ չուզեր զրուցել, կու զարմանան միտք, թէ այսպիսի հասուն կարծեցեալ ատեն այսպիսի խակ բաներ կ'ըլլա՞ն: Ա՞յսչափ թանձր քնով թմրած մնան կարող մարդիկ՝ օգնելու մարդիկ եղբարց: Մենք այլ ապրեցանք զայս տեսնելու եւ լսելու. օրհնեալ կամք Աստուծոյ, բայց մեր մտաց անհաս: Երբեմն իմ շատ հայասիրութեանս պատիժ համարիմ ինծի այս դժնդակ հարուածները. իցէ՛ թէ այն մեղացս քաւութիւն ըլլար, բայց Աստուած ողորմէր անմեղաց եւ մեղաւորաց. զորս ամէն օր յիշեմ ի սուրբ պատարագի, դու այլ անշուշտ ի հաղորդիլդ, որ որպէս Քեզ եւ ինձ այլ մխիթարութիւն է:

Ձեռագրաց համար գրածդ իմացայ. Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր ինձ այլ գրէ, թէ դրամ չունի. ես Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ յանձնեցի, թէ ոչ այսօր՝ ի մօտ օր խաւրեմք քեզ 1½ ոսկւոյ գումարը:

Մեր ի [հանգուցեալ] Հարց եւ եղբարց մահացուցական ուզեր ես, ի յետնոց ցառաջինս՝ ահա այդ կարգով նշանակեմ ըստ չափութիւն թղթեկիս. առաջին 12ին համար ամէն օր մէկ մէկ ողջոյն կ'ըսեմ. փափագելով որ ուրիշներն այլ այնպէս ընեն երբ իմ կարգս այլ գայ, որ ըստ

բնականին յայտ է ուր պիտի ըլլայ: Սակայն «Ոչ է ձեզ գիտել զժամս եւ զժամանակս».
բայց [ց] «յամենայն ժամ պատրաստ լերուք» եւ մինչեւ ցվերջին ժամն ողջ լիցուք ի Տէր:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1882.

* Սերովբէ Ալիշանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 16 Սեպտեմբեր 1896

Սիրելի Եղբայր,

Ձեմ գիտել ի՞նչ կամ ինչպէս գրել, այդ այլանդակեալ քաղաքիդ սեւ ու կարմիր լուրերով կամ տեսարաններով չուարեալ. մենք այս տեղ հանգիստ, զձեզ մտածեմք եւ աղօթեմք, եւ փափագիմք ձեզմէ լսել ձեր ողջութիւնը. այս է իմ խնդիրքս այլ քեզմէ: - Իսկ եթէ սովորական բաները մտածելու կարողութիւն եւ յիշողութիւն կայ, ըսէ ինձ թէ այն ոսկէկազմ տաճիկ տըլըմի⁹² վրայ գրուածն ի՞նչ է, եւ թէ ո՞րքան հին է. ցուցընել տուի, ոսկի մի արժէք տուեր են, բայց գրուածն եւ հնութիւնը ուզեր են իմանալ:

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր երկու արծաթ դրամ խաւրեր էր, որոց մէկը 20 Փր[անգ] արժեցուցեր ես. յիշե՛ս արդեօք ի՞նչ եւ որո՞յ է դրամն. գեղեցիկ յունական մի է: Անցեալ շաբաթ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ չկարցաւ խաւրել 30 Փրանգս վասն երկու Ձեռագրաց կուտինացոյն. կ'ուզեմ այսօր այս թանձրկեկ թղթիս մէջ ամփոփել կամ փակցընել. չեմ կարծեր որ գրչագրաց տէրն համարձակի իր ծակէն դուրս ելնել եւ գալ առ Քեզ. բայց ես խաւրեմ յուսով, նովին յուսով առողջութեանդ եւ աղօթքով:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1883.

* Սերովբէ Ալիշանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 23 Սեպտեմբեր 1896

Սիրելի Եղբայր,

ՀԸ եւ ՀԹ թուղթերդ ընդունեցայ, եւ շատ գոհ եմ որ յԱստուած յուսալով՝ ըստ խրատու իմացից՝ այս խառնակ օրերն այլ կ'անցընես: Ինձ այլ փափագելի էր որ կենաց վերջին տարիներն անցընէիր ի խաղաղ նաւահանգրստի, ուր եսս եմ, այլ պէսպէս մտածմունք չեն համարձակեցընէր զիս՝ հրաւիրելու, եւ քովէ քով հանգչելու ի հողեղէն ծոցի, մինչեւ ի փողն յարութեան: Այլ թէ եւ հեռի ըլլան մեր մահիճք, ի ձայն փողոյն ի քթիւն աւան գտնենք մէկզմէկ. եւս առաւել զարարիչն մեր եւ ամենեցուն. ամէն:

Լրագիրք ամէն օր տեղւոյդ լուրերը հաղորդեն, մէկ մի յուսով՝ երկուք մի վախով, դուք մօտէն՝ մենք հեռուէն ծփիմք. եւ կարծեմք թէ մօտ է ժամանակ երկանց, այլ որպիսի՞ ինչ պիտի ծնանի, ո՞ր գիտէ:

Յուսամ թէ հիմայ ընդունած ես անցեալ շաբաթ ծրարածս 30 ֆրանկ ոսկի, վասն երկու գրչագրաց, զորս Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր յանձներ է ի Լոյս⁹³, բայց դեռ չհասան ի մեր ձեռս:

Վերջին առ իս խաւրած հինումիներուդ ցանկիկ մի ուզեր էիր. գտնես հետեւեալ թղթին իջում:

Այս օրերս մօտ է առ մեզ (ի Լիտոյ⁹⁴) Պարսից տէրութեան ներկայացուցիչն ի Վիեննա՝ Ներիման խան⁹⁵, որ եկաւ տեսնելու զգուստրն, որ քանի մի ամսէ վեր ի քաղաքիս էր, եւ վերջերս ի Լիտոյ բնակէր. ըստ իր տեսութեան՝ անհրաժեշտ տնօրինութիւն մի պիտի ըլլայ այս շփոթութեանց (քաղաքական), որ տարի մ'այլ չի տեսեր կ'ըսէ: Մենք այլ ահիւ եւ յուսով սպասեմք եւ աղօթեմք:

Ողջոյն քեռ եւ քեռորդեաց եւ ողջութիւն Տերամբ:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1. Զմրուխտ Արամացի քանդակ
2. Տլիսմ իսլամ, ոսկի շրջանակաւ broche
3. Կոնաձեւ շափիւղայ մի
4. Վենետիկեան դրամք 16 - նոյնքան Արաբ բիւզանդիկք
5. Ոսկի կապիճով նուրբ քանդակ Կեսար Բրուտոսի
6. Անտաշ երկաթաքար մի, եւ մի փոքրիկ կոնաձեւ քարիկ:
7. Երեք կոտոր հանքային քարինք. մին սեւ, մին բիւրեղեայ
8. Երկու կոտոր սպիտակ կճանման քարինք, զորս յետ առաջնոյն խաւրեց Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր:

Առ մեզ թողեալքդ

Շահամիրեան կնիքն

Պէնտէրեանի քանդակ

Ժժմակք քարացեալք - ո՞ր կողմի են, կամ ուստի⁹⁶:

1884.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 30 Սեպտ[եմբեր] 1896

Սիրելի Եղբայր,

Ես գրելիք չունիմ, բայց եթէ յայտնել որ մտածեմ ընդ այլս եւ յառաջ քան զայլ⁹⁷ բազումս՝ զՔեզ, յայս աննման այլանդակ ժամանակիս: Լսեմ որ շատք թողուն փախչին ի Կ. Պոլսոյ. ի՞նչ մտածէ իմ ձեռուկ եղբայրս: Ինձ թուի որ երթաս ի կղզի առ Սդաւրիտեանս, մինչեւ անցցէ մրրիկն, եւ ծագեսցէ արեգակն. ե՞րբ եւ որպիսի⁹⁸:

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր գրէ որ ինքն այլ վաղը սկսելու Հոկտեմբեր ամսոյ վեցին՝ պիտի մեկնի ի քաղաքէդ՝ գալու առ մեզ. ի հարկէ Քեզ այլ իմացուցած կ'ըլլայ: Յուսամ երկու շաբաթ առաջ խաւրած 30 ֆրանկ ոսկին ընդունած ես, վասն երկու

գրչագրացն, որ դեռ չհասան ի ձեռքս:

Ողջոյն եւ աղօթք քեռ եւ քեռորդեաց եւ ամենայն տագնապելոց եւ վշտացելոց:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1885.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 30 Սեպտ[եմբեր] 1896

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Երեկ ընկալաք ողջամբ զՊատուական] Հ[այր] Թադէոս, որ թերեւս ի վաղիւ գնացէ ի Ֆիեսսոյ. ըստ գրութեանդ՝ ընկալցուք յետ առուրց զՎ[երապատուեալ] Հ[այր] Աթանաս ընկերօքն, եւ յետոյ զգրողդ վաստակաւոր եւ վաստակեալ՝ յայլանդակ եւ յաղջամղջին ժամանակիս: Գերապ[այծառ] Աբբահայր ի գեղջ կայ, առ որ առաքեմ զթուղթսդ, եւ զյետինսն առ վաղիւ. ընդ որս եւ զթուղթ մի Կաթողիկոսին (Ագարեան)⁹⁹:

Գրչագիրքն յանձնեալք առ Լոյս⁹⁸, տակաւին չհասին ի ձեռս մեր, զի զգիրն ընդունելութեան կալեալ առ ինքեան Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսկան՝ գնաց ի գիւղ եւ դեռ ոչ դարձաւ:

Զկարելով այլ ինչ՝ աղօթեմք վասն Զեր եւ մնամք այցելութեան Աստուծոյ, եւ ողորմութեան:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1886.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 14 Հոկտ[եմբեր] 1896

Սիրելի Եղբայր,

Մի ըստ միոջէ Զ, ԶԱ եւ ԶԲ թուղթերդ առի. վերջինն ի ձեռանէ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգորի, հանդերձ հայրենայիշատակ ջախջախեալ եւ կցկցեալ քանդակ ակամբ Լեզայ: Ես քան զՔեզ անճարակ ի ցոյց եւ ի վաճառ վաճառելեացդ, քաղաքս այլ նոյնպէս անճարակ ի խնդիր այդպիսեաց, պահեմ աջողակ առթի եւ անձին. գուցէ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգորի ձեռամբ այլ փորձեմ: - Տլիսմ⁹⁹ տեսեր է Նարիման խան¹⁰⁰ եւ կարդացեր է. քարն ոչ ազնուագոյն տեսակէ է, ըսեր է. եւ թէ ոսկի շրջանակէն քակուած ըլլայ՝ աւելի chance (sic) կըրնայ ունենալ վաճառուելու. եւ գինն այլ ոչ աւելի քան Քու վերջնագոյն նշանակած գինդ: Պարսից շահն գիրքը Խալիլոյ տէրութեան այլ իրեն երեսփոխան անուաներ է, ի Հռովմ այլ իրեն պաշտօնական հաստատելու գնաց. եւ որովհետեւ մէկ դուստրն ի վեցետիկ է եւ առ Հոլասեանս իջեփանեալ, հաւանօրէն Ներիման նորէն կու գայ ի վեցետիկ, այն ատեն ջանամ ցուցընել իրեն՝ Կեսար-Բրուտոսեան քանդակդ:

Դիմացս կայ Վիենական Հարց մեծահատոր Մայր ցուցակն հայերէն Ձեռագրաց-
յիչեն որ քու ծանօթ Եւգենիոս Համբարեանէն քանի մի Ձեռագիր գներ են: Այս օրերս
ստուգեցի, որ դորա հօր (Պօղոս) եղբօր (Յովսէփայ) դուստրն Աննա Սոֆիա, ծնեալ
յԵգիպտոս ի 1822, է կին տեղւոյս բժիշկ Egidio Bonagamba¹⁰⁵, երկուքն ալ ողջ են. դուստր
մի ունին Երմիմիա անուամբ: Այդ երկու եղբարց հայրն (պապն Եւգենիոսի) Մատթէոս,
յամի 1770 եկեր է ի վանս մեր եւ կեցեր է քանի մի տարի, իբրեւ քահանայանալու համար,
յետոյ քանի մի տարի ալ մնացեր է ի Վենետիկ, ընդ խնամօք իր հօրեղբօր՝ մեր Հ[այր]
Ներսէսի¹⁰⁶. յետոյ թարգման եղեր է Աւստրիոյ գունցին ի Զմիւռնիա:

Սեդրոս Խանի¹⁰⁷ բացման գոցման վրայօք խօսք մի եղաւ, բայց անորոշ. քանի մի
օրէն նորէն պիտի խօսուի, եւ ծանուցանեմ:

Սողոմէի ապգայի քաղաքավար ըլան եէյօրսունուդին իմաստը չհասկացայ:
Բարեւ քեռ եւ քեռորդեաց. եւ ողջ լիք:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան] ¹⁰⁸

1889.

Professor Emilio Teza-ի¹⁰⁹

San Lazzaro, 20 Novembre 1896

Carissimo Signore,

Posdomani (22) una cerimonia conventuale proprio nelle ore del convegno di codesto
R[eale] Istituto, mi ritiene a casa. Ma anche se ciò non fosse sarebbe troppo difficile il muovermi:
i patimenti della nostra povera Armenia mi hanno tanto avvilito, che mi crederei poco più
d'un'ombra fra qualunque adunanza. Lei mi scuserà presso li illust[rissimi] Signori Presidente,
Secretario e Berchet¹¹⁰ ed altri miei Signori, come che Ella crederà. D'altronde quel piacere che
sentirei nell'udir a viva voce le sue letture e quella dell'III[ustrissimo] Castellani, che
m'interessano particolarmente, riserberò all'occhio sulla stampa, quando verranno a luce.

Cosa divenne la Շուշանն Շաւարշանի?

Caldi saluti anche da parte de' miei confratelli.

Indegno Collega
P. Leone M[arc]ar Alishan

Թարգմանութիւն

Սուրբ Ղազար, 20 նոյեմբեր, 1896

Շատ սիրելի Պարոն,

Վաղը չէ միւս օր (22) վանական հանդիսութիւն մը տեղի պիտի ունենայ ճիշտ Արքայական
Հաստատութեան գիտաժողովի ժամերուն, որու պատճառով հարկադրուած եմ տուն մնալ: Բայց նոյնիսկ
եթէ այս արգելքը չհանդիսանար՝ ինծի համար շատ դժուար է տեղաշարժիլը. մեր խեղճ Հայաստանի
տառապանքները զիս այնքան վհատեցուցած են, որ ինքզինքս գրեթէ ստուեր մը պիտի համարէի որեւի-
ցէ հաւաքոյթի մէջ: Դուք իմ ներողամտութիւնս հայցեցէք, Մեծարգոյ Պր. Նախադահին, քարտուղարին
եւ Պէրշէին եւ միւս Պարոններուն, ինչպէս պատշաճ կը դատէք: Միւս կողմէ՝ ինչպիսի հաճոյքով պիտի

լսէի Ձեր կենդանի ձայնով արտասանուած ընթերցումները, ինչպէս նաեւ յարգարժան Քասթելլանիինը,
որոնք առանձնակիօրէն կը հետաքրքրեն զիս: Ուշադրութիւն պիտի դարձնեմ մամուլին երբ լոյս տեսնեն:

Ինչ եղաւ Շուշանն Շաւարշանին:

Ջերմ ողջոյններ նաեւ եղբայրակիցներուս կողմէ:

Անարժան գործընկեր՝
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1890.

Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ - Վիեննա¹¹¹

Վենետիկ, Ս. Ղազար,
27 նոյեմբ[եր] 1896

Մեծարգոյ Հայր եւ Սիրելի եղբայր,

Յիշէք զի ամսօք յառաջ առաքեցի Ձեզ երկուս գրուածս՝ պատշաճեալս Պաշտպալով
քաղաքի, ըստ խնդրոյ միոյ ի Վ[երապատուեալ] Հարցդ, առ ի գաղափարել, եւ յետս առ իս
դարձուցանել զբնագիրսն. եւ ցարդ ոչ դարձան, թէ ոչ խաբիմ:

Եօթնեկօք յառաջ հանդիպեալ մեզ մեծարգոյ Հ[օր] Տիմոթ[եայ] Լիմոնեան՝
ծանոյց դրաջողութիւն սիրելւոյ եղբօրդ, յոր եւ յարանալ եւ առաւելու մաղթեմ,
խոնարհաբար ողջունելով զԳերապ[այծառ] Աբբահայրդ¹¹² եւ զՅ[արգոյ] եղբարս,

Ա[նաստ] Եղբայրակից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1891.

* Սերովբէ Ալիշանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 2 Դեկտ[եմբեր] 1896

Սիրելի եղբայր,

Քանի մի շաբաթ լուր էինք. այս միջոցին յուսամ թէ Լեօպէլի հետ հաշիւդ
ողջացուցիր, եւ ուրիշ հաւաքածոյդ ցանկես: - Կարծեմ քիչ օրեր վերջը Վ[երապատուեալ]
Հ[այր] Գրիգոր պիտի դառնայ ի Պոլիս եւ զբաւեցնեալը բանայ (ի Սեդրոս Խան):

Վիենական Հարց տպագրեալ մեծահատոր Ձեռագրաց ցուցակը քննեցի այս օրերս,
որոց մէջ յիշեն մէկ Ապուսայիտ բժշկարան մի, որոյ մէջ Քու գրուած թուղթ մի կայ եղեր,
ինչպէս սովոր եւ գրել, ցանկել եւ գնել ի գլուխ Ձեռագրաց. թուի թէ իրենց ծախսեր եւ: Այս
ետքի տարիներս 120 կամ աւելի Ձեռագիր գներ կամ ստացեր են, կան ընտիրք, բայց աւելի
շատ չընտիրք, որոց մէջ մէկ երկուքն եւ նշանակեր էի իբրեւ կորած-մորած Ներսիսեանին
բով գտուած. երեւի թէ իրենց ծախսեր է, այսպիսի էր Օշիմ Սեմեակալի¹¹³ համար գրուած
նոր կտակարան մի, որ ցանկալի էր ինձ: - Քու ծանօթ Համբարեան Տէր Եւգենիոսէն ալ
(զոր կանոնիկոս կոչեն, կաթոլիկ է՝ թէ ոչ) 25 կտոր Ձեռագիր գներ են. ի Պոլիս աւելի քան
40 կտոր ընծայեր է: Ուրիշ ալիւեալ կողմերէ ալ
50. Լեհաց Հայ արքեպիսկոպոսն¹¹⁴ ալ 40 կտոր ընծայեր է: 573. շատ չնչին, փոքրիկ եւ
50ի չափ. որով իրենց բովանդակ ունեցածն եւ ցանկած եղեր է 573. շատ չնչին, փոքրիկ եւ
ամենանոր օրինակուած բաներ ալ համբերով: Իրենց Տաշեան Հ. Յովհ[աննէս]¹¹⁵ (sic) ալ

զմաղթանսդ՝ զնոյնս կրկնեմ վասն ահա հասեալ նորոյ տարւոյս եւ զկնեացն. մանաւանդ ի խեղաթիւր ժամանակիս, եւ ի ծանրացեալ պաշտամանդ. վասն որոյ եւ կրկնեմ զմաղթանս եւ զաղօթս, զի յաւելցէ Տէր ի զօրութիւն Քո, եւ ուրախ արասցէ զՔեզ եւ Քեւ զմեզ: - Ողջունելով զորս ընդ Քեզ՝ մնամ

Հոգեկից Եղբայր
Հայր Ղեւոնդ Մարգար Սլիշան
Որդեգիր Կոստին

1899.

* Սերովբէ Սլիշանին - Կ. Պօլիս

Ս. Ղազար, 30 Դեկտ[եմբեր] 1896

Սիրելի Եղբայր,

22 դիրդ ալ ընդունեցայ. իսկ այս իմոյս թուականն յայտ առնէ տարուան մ'այլ խոստովելն, մի ի յետին տարեաց մեր խոստովուկ կենաց. երթան բարեաւ կամ չարեաւ, որպէս եւ տնտեսէ Հայրն եւ Տէր ժամանակաց. շնորհացէ մեզ մնացեալ աւուրց շնորհս՝ զուարթութեամբ ապրելու եւ ննջելու ընդ հովանեաւ խնամոց իւրոց: Իմ տարեանորոյ մաղթանքս՝ հաղորդէ, երբ տեսնես, քեռ եւ քեռորդեաց:

Բաւական խնտացի հայելւոջ մէջ տեսածիդ վրայօք, եւս առաւել ուրիշներուն վկայութեան՝ անոր գեղեցկութեան համար. որոյ եւ ի փոխարէն ես այլ խաւրեմ Քեզ, միանգամայն եւ իբր կաղանդէալ՝ ուրիշ գեղեցիկ դէմք մի, զոր գուցէ ճանչնաս այս աշնան՝ չգիտեմ անգղիացի թէ ամերիկացի էին, վանացս այցելուք, որոց կիկերոնութիւն¹²¹ ըրի, ուղեցին ի պարտիզի լուսադրել դէմքս. յետոյ ի Ֆիրենցէ գացեր են եւ անտի զրկեցին ինձ:

Ստամբուլացի համար գրածդ լաւ պատահական բան էր ինձ հանդիպածն. բաւական առողջ է ստամբուս, մանաւանդ այս ձմեռուան եղանակիս. ոչ ի ստամբուլէ՝ այլ ի պնդութենէ նեղուէի այս գարուն ամառ վեց ամիս. հիմայ ամիսէ մ'աւելի է որ հանգիստ եմ. ամառն տարբեր ձմեռն տարբեր մարդ մի կը զգամ զիս, յետինս լաւ: - Երկուքն այլ անցաւորք:

Կու հարցնես՝ թէ ի՞նչ Ձեռագիրներ խաւրեր ես, որոց համար պահէ՝ ըսի Քեզի խաւրած 250 ֆրանգը. - մէկն է այն աննման Պատկերագիրքն, ապա Տէր Աքրահամի կենդանեաց պատմութիւնն¹²², նոցա հետ համարէի եւ զկնիք Հեթմոյ-Յովհաննու, զոր շնորհես վանացս, եւ այլ ինչ ինչ հնութեանց. որոց հաշուին անցուցած եմ ես այդ վերոյիշեալ գումարը. որոյ համար այլ խօսք չկայ խաւրածներդ՝ ինձ, իմ խաւրածս այլ քու գրպանիդ է որպէս գիտես եւ կամիս՝ այնպէս ծախսէ:

Նոր տարւոյ շնորհաւորողաց մէջ այս տարի ընդունեցայ եւ քարթ մի ի գուճինէ Համբարեան կանոնիկոսին¹²³. այսինքն այդոր հօր Պօղոսի՝ եղբօրն Յովսէփայ՝ դստեր Երմինեայ որ 74 կամ 75 տարուան պառաւ մի է (չեմ տեսած) կին Bonagamba բժշկի¹²⁴, որ անշուշտ իրմէ աւելի ծեր պիտի ըլլայ. շատ տարիներ առաջ զսա տեսեր էի մեր գեղավաճառին կրպակում, եւ ինքն ըսեր էր որ կինը Հայու գաւազ է: - Նոյնպէս այս տարի աւելցաւ նոր Հայ այցելու մի եւս. Աթաբեկ, որոյ վրայօք կարծեմ գրեցի նախընթաց մէկ թղթոյս մէջ. պատուաւոր պաշտօնեայ մի է մաքսաւորութեան: - Մնացորդ մնացորդաց Հայ՝ վենետաց: - Աստուած պահէ զմնացորդսն ի բուն ի Հայս եւ ուր եւ են, եւ պարգեւէ նոր կեանս. այսու յուսով ողջ լեր:

Հարազատդ
Հայր Ղեւոնդ Մարգար Սլիշան
Որդեգիր Կոստին

1897

1900.

* Եղ. Երանոս Եանողեանին

Կրնամ յերկինս ես ելնել
Թ'երկրիս վրայ չի գտնեմ
Տեղ մի ուր գլուխս դնել:
Կրնամ վայելել գուարնութիւն՝
Թէ միշտ այս տեղ ունենամ,
Քիչ շատ կրելու նեղութիւն:
Փառաւորուիլ հոն՝ կրնամ
Թէ Քրիստոսի համար հոս,
Արհամարհուիմ վըշտանամ:
Թ'երկրիս վրայ չունենամ
Զգայարանացըս հանոյս,
Հոն շատ եւել գոհ կ'ըլլամ:
Թէ ի դասին ջերմեռանդ
Ըսեմ ըզփոխ՝ ըզսաղմոս,
Սիրտս երջանիկ կ'ըլլայ անդ:
Թէ Աստուծոյ համար հոս՝
Կըրեմ հոգ, ցաւ նաեւ մահ,
Ամէն բանէ մնամ անվախ:
Երբ քըշուառ չըփաւոր
Ըլլամ յերկրի՝ բայց գուարթ
Յերկինս կ'ըլլամ քազաւոր:
Թէ Յիսուսիս մըտերիմ
Կանոնապահ ըլլամ արդ
Յերկինս մեծ վարձք կ'ընդունիմ:

Գրեց Սրբուհի Թերեզա: Թարգմանեց Հ. Ղեւոնդ Վ. Սլիշան
Յամին 1897 Յունուար 2

1901.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 11 Յուն[ուար] 1897

Արդոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Եթե եկաւ յառաջ առաքեալ է յանուն Քո, թղթատարաւ, ծրար կամ պատատ մի երկու չիշ ափսինդ. ես ոչ գիտացի յայնժամ. արդ հասեալ է անշուշտ, եւ տալի է առ եղբայրն իմ:

եւ ես տամ առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ զ24 ֆր[անգ] զորոց հաւասար տուեալ ես առ եղբայրն իմ:

Արծաթապատ Սաղմոսարանն զոր առաքելոց ես կամ առաքեալ, աւանդ է առ իս, զպարտիս ինչ հատուցանել առ յանձնողն Քեզ: Շնորհաւոր Նոր Տարի՝ եղիցի:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1902.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 11 Յուն[ուար] 1897

Սիրելի եղբայր,

Անցեալ շաբաթ գրեցի խաւրած Ձեռագրացդ եւ իմ առ Քեզ խաւրած 250 ֆրանգաց համար, այնպէս ըլլայ, մանաւանդ որ Հեթմոյ կնիքն այլ, շնորհեա վանացս, եւ ընդունիս շնորհակալութիւնս: Արծաթկողիկ Սաղմոսարանդ՝ երբ հասնի ի ձեռքս՝ պահեմ իբրեւ աւանդ՝ յետ Զատիկին սկսանին գալ օտարականք այցելութեք. տեսցուք ի՞նչ ցուցանէ բաղդն եւ դէպք:

Ո՞ր վանք է Փրկչիմ, վասն որոյ տրուած ըլլայ այդ հէֆիմ Սարգսի բժշկարանն. հաւանորէն Կեսարիոյ կողմանց պիտի ըլլայ, ուր է եւ Թալաս:

Ընդ Նոր տարւոյ մաղթեմ քաջողջութիւն եւ յաջողութիւն առեւտրիդ ընդ կանոն Կրիմվիլի՝ եւ այլոց. եւ ողջոյն ծանօթից:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Յուսամ ընդունած ես կամ կ'ընդունիս երկու շըշիկ ափսինդն վենետիկան, որ շաբաթ մի յառաջ խաւրուած է աստից, յանուն Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգորի:

1903.

Նիկողայոս Մառիմ²

Վեներաբել, Ա. Ղազար, 14/26 Յունու[ար] [18]97

Ազնիւ բարեկամ,

Շնորհակալ եմ Ձեր շնորհաւորութեան յանկեղծ բարեկամական սրտէդ, որ ինձ հաճոյ եւ պատուական է, քան ինձ շնորհուած պատիւն, որոյ երբէք ակնկալութիւն չունէի եւ ոչ կարծեմ արժանաւորութիւն: Հնազանդական ընկերութեանց մէջ³ ես ինքս արդէն հնու-թիւն մի եղած եմ, եւ չէի ախորժեք հնութեան նոր տիտղոս մ'այլ աւելցընել վրայս: Բայց, ի հարկէ պէտք է պատուել զմեզ պատուողները, թէ ոչ արժանեօք, այլ խոնարհութեամբ: Ես դեռ չընդունեցայ պաշտօնական թուղթ կամ ծանօթութիւն, որոյ մէջ, եթէ նշանակուած չըլլայ իմ պարտքս կամ ընելիքս, խնդրեմ հաճեցէք ինձ իմացընել եւ թէ առ ո՞ պէտք է գրեմ եւ շնորհակալիմ:

Իմ ընկերացս ողջունիմ մաղթեմ Ձեզ առողջութիւն եւ յաջողութիւն Ձեր ուսմանց եւ քննութեանց:

Աղօթարար ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1904.

* Միսիք-արեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 27 Յուն[ուար] 1897

Արդոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Ներեա պատառիկ թղթիս: Մի՛ ինչ հոգար վասն արծաթակող Սաղմոսին. չունիս ինչ հատուցանել ի գին դորա. եղբօր իմոյ յարմարեալ է ընդ իս վասն դորա: Եթէ այլ ինչ նման հայց ոչ համանման որոց ունիմքս, հանդիպեսցի Քեզ, զայն ծանո եւ արասցուք զկարելին: Եղբայր իմ գրէք, զի ոտքդ ուռուցեալ են եւ կաս ի դպրատանն, բայց թուի թէ կազդուրեալ եւ այծմիկ, եւ նոյնպէս եւ աւելի եւս քաջողջութիւն մաղթեմ, ողջունելով զորս ընդ Քեզ են:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1905.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 27 յուն[ուար] 1897

Սիրելի եղբայր,

Ամսոյս 16ին գրածդ, Ձեռ, իմացուց ամենէն կարեւորը հանգիստ ըլլալդ. ես այլ ձմերական սովորութեամբ երկու ամիսէ վեր առողջ եմ քան զնախընթաց շատ ամիսս. ցաւիմ մեր քրոջ տառապանաց. քիչ շատ երեք այլ ժամանակին քըշ քըշը կու լսեմք: Աստուած վերջերին ուղղէ ի բարին, ի գիրկս իւր:

Այն փոքրիկ լուսատիւ գէմքս նոյն եւ նոյնչափ էր՝ ինչ որ հանեց ի պարտիդ՝ ուհին այն, վայրկեանական (instantanée) գործիքովը, որ այնպէս պզտիկ հանէ. եւ այն մէկիկ օրինակն էր որ ինձ խաւրեց, ես այլ Քեզ. լուսազրոյք կըրնան զփոքրն այն մեծացընել իրենց արուեստով: Շատ տարիներէ վեր նորէն չեմ լուսազրեւ տուած ձերունի դէմքս. վերջինն կարծեմ որ ունիս:

Ձեռագրաց եւ արծաթկողիկ Սաղմոսին համար գրածներդ՝ այնպէս ըլլան առ ժամս, մինչեւ եթէ ժամանակն ուրիշ կերպ մի ցուցընէ. Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր գրէ, որ պիտի խաւրէ, բայց դեռ չհասաւ:

Առ ի չգոյէ իմ կողմէս հիմկու հիմայ ուրիշ ըսելիքի, չնչին թղթիկովս ընդունէ շատ բարեւ եւ բարիք մաղթանաց սիրոյ սրտի, որով կամ մնամ

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Բարեւներդ առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ՝ կարգացուցի իրեն. ընդունէ իրեններն ալ ինձմով:

1906.

Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ - Վիեննա⁴Վիեննայի, Ս. Ղազար,
1 Փետր[ուար] 1897

Գերապատիւ Տէր Հայր,

Իբրեւ մերձաւորագուծնի եւ սիրողագուծնի հոգեկցիւոյ ի Տէր եւ իմոյ անուանակցի եւ սիրելւոյ, կարեկից լինիմ Գեր[յարգոյ] Եղբօրդ. աղօթեմ վասն նորա եւ մաղթեմ զբարեխօսութիւն նորին առ ընկալուչ իւր, շնորհել Քեզ յաւելուած ժամանակաց յառաւելութիւն բարեաց հոգւոյ⁵:

Խնդրեմ եւս ի սիրոյդ, եթէ հաճեսցի, հաղորդել զկարեկցութիւնս իմ առ համօրէն Ուխտ Եղբայրութեանդ Ձերոյ, հանդերձ Արհիական Գլխովն⁶. եւ յանձնել զիս յարժանաւոր աղօթս նոցին եւ Քո

Գեր[յարգոյ] Եղբօրդ,

Ն[ուաստ ծառայ] եւ եղբայրակից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Ողջոյն մեծաբանաց առ Գերապատիւ Արքեպիսկոպոս Հիւրանոցիդ, առ Գեր[ապա]ծառ Ռուպեան⁷, եւ առ ոմն:

1907.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 10 Փետր[ուար] 1897

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ի հասանել եւ յընդունել մեր զարծաթակող Սաղմոսարանն ծանուցից:

Գուցէ՞ յոյս Դանիելի Սաղմոսամեկնչին վաճառման: Դաւիթ Խաչիկեան, ծանօթ Ձեզ գրեալ է առ Վեհ եւ առ իս իբրեւ միջնորդ, փոխան գրենոյն իւր ի հուր եւ յաւար մատնելոյ ի Խասգիւղ, շնորհ առնել նմա, եւ առաքեալ է երկար ցանկ մի զկորուսելոցն. Հասէ որոշակի տալ կամ պարգեւել. խնդրեալ է ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Դաւթէ՝ զիւրազնի ստանալ. թերեւս զրէ առ սա Վեհս, եւ խնդրողն յանտի առցէ պատասխանի. աւելորդ համարիմ իմով սանն գրել. եւ զայս ասեմ, զի եթէ խօսեսցի ընդ ձեզ եւ ակն ունիցի յինչն պատասխանելոյ, կարէք ասել, թէ նա (ես) կատարեալ է զմիջնորդութիւնն, եւ անկ է նմա լսել ի Վեհէ:

Յուսամ թէ արդ փարատեալ իցէ յօղուածացաւդ եւ նախընթացք գարնայնի հողմունք փարատեսցեն փոքր ի շատէ եւ զսրտացաւն մեր ի զիսկաց ժամանակիս:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1908.

* Սերովբէ Ալիշանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 10 Փետր[ուար] 1897

Սիրելի Եղբայր,

Ամսով եւ աւելի առաջ՝ ի Շիրակ գտուած ակառ քարի վրայ քանդակի մի ուրուա-
զիծը խաւրեր էի Քեզ, արժէքը ստուգելու, որոյ համար պատասխան չընդունեցայ Քեզմէ,
տարակուսիմ որ կամ իմ կամ Քու թղթիկդ կորսուած ըլլայ: Որպէս եւ է փոյթ չէ. վասն զի
առիթն այլ անցած համարուի. հարցողն ինձ եւ խաւրողն՝ տեղափոխուեր է:

Մեր ծանօթ քաղցրաձայն եւ քաղցրաբարոյ † [Հանգուցեալ] Հ[այր] Օգոստինեայ
մահագիրը խաւրեմ, որ ուշ հրատարակեցաւ, եւ դնես ի կարգի այլոց նմանեաց եւ աղօթես.
եւ նոքա բարեխօս լիցին Քեզ եւ ինձ

Հ[օր] Ղեւոնդեայ Մ[արգար] Ալիշան

[Յ. Գ.] Ողջոյն քեռ եւ քեռորդեաց եւ հարցողաց, առ ի չգոյէ լրոց, բայց զի կանուխ
գարնան նշանք կան, եթէ մարդն խաբուսիկ չխարդախէ:

1909.

* Սերովբէ Ալիշանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 17 Փետր[ուար] 1897

Սիրելի Եղբայր,

Բարեւիկ մի միայն: - Անցեալ շաբաթ կամ երկու շաբաթ առաջ գրած թղթիս պատե-
նին վրայ ծանուցի ի Լէօպէքը արծաթէ գրած մի ընդունելս, զոր եւ կրեմ ի ծոցիս. Հիմացայ
ն⁶ քաղաքի է. միթէ այժմ Բարեկցա կոչեցելոյ՝ յիստրիա:

Երեկ ընդունեցայ արծաթապատ Սաղմոսարանն. ես փոքր սաղմոս մի կարծէի, սա
մեր ծանօթ Գուլնագարի⁸ Սաղմոսամեկնչին է եղեր⁹. Տեղ տեղ գրոց մէջ պակաս կայ, ընդ
բնաւ 23 թուղթք պակսին, մենք ունիմք ամբողջ օրինակ: Կազմն կամ քանդակն որ է մեր
Կեսարացի Հայոց, որպէս յուսայի, թուի ի Վիեննայի գործեալ, տպագրեալ երկու պատ-
կերքն օրինակելով յարծաթի, բաւական ճարտարութեամբ եւ ինչ բաղդ կ'ունենայ յապագայն:
Ուրիշներու չեմ ցուցած. տեսնենք ի՞նչ կ'ասեն անոնք, եւ ինչ բաղդ կ'ունենայ յապագայն:

Այսչափիկով շատացիր այս անգամ, եւ ողջունելով զծանօթս ողջ լիւր, եւ թէ կարելի
է բարեկենդան ըրէ, շնորհօք Աստուծոյ:

Հարազատ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1910.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 17 Փետր[ուար] 1897

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Երեկ ընկալաք ի մաքսատանէ զարծաթապատ եւ բամբակապատ Սաղմոսամեկնչին,
9

անվնաս. ես կարծէի թէ փոքրագիր սաղմոս մի իցէ. պակասաւոր է գիրքն, ուրեք ուրեք թղթոց ի բաց անկեալ գոլով, այլ մեք ունիմք զանթերի օրինակն:

Ի կիւրակէիս (14 ամսոյս) մեկնեցաւ Պատուական չափը Դանիէլ շոգենաւու, ի Ռեգամադի¹⁰: Այսօր կամ վաղիւ հասանելոց են այս (այտի) 12 որբք եւ 5 որբուհիք, յանձնեալք առ Ագապի Քէչիպաշեան. զայս ասաց Աւետարանական քահանայ Գերմանացւոց, խնդրելով զի գիշեր մի օթեսցեն ի վարժատան մերոյ ի Վեցետիկ. ուստի գնալոց են ի Ֆոանգֆորդ, եւ անտի գրեալ են առ քահանայն՝ խնամ տանել եւ ուղւոյ առնել: Այսպէս ցրուին փշրանք Հայկազնեայց:

Լսեմ թէ տակաւին տկար ես, եւ աղօթեմ. յուսամ ի մերձաւոր գարուն որ փոքր ի շատէ նորոգէ զհնութիւն մեր, մինչեւ զգեցցուք զանթափն ի վերայ կարկատանացս: - Ողջոյն որոց ընդ Քեզ են:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1911.

* Հ. Դանիէլ Վրդ. Ստեփանեանի

Ս. Ղազար, 27 Փետր[ուար] [18]97

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ընդ երախայրեաց գարնայնոյ՝ երփներանգ ծաղկանցդ, լուսայ եւ զձայնս մաղթանաց երկթեւեղիցդ ձագուց հնգեցուն, զորս, դասապետաւն հանդերձ՝ աղօթիւք եւ շնորհակալութեամբ յանձն առնեմ ի շնորհս Աստուծոյ:

Ա՞յդչափ են մանկտին թէ յաւելան: Եկի՞ն եւ աղջկունք. իցե՞ն եւ գալոցք. քանի՞ ամաց են: Զայսօսիկ մեզ ծանուցես. եւ յորժամ համաձեւ զգեցցին՝ ցուցցես մեզ:

Ի նմին աւուր յորում դու այդք ելեր ընդունել զմանկտիդ, հասին եւ ի Վեցետիկ 12 մանկունք եւ 5 աղջկունք, յանձնեալք առ Գերմանացի աւետարանականս, որք առաքեցին զնոսա ի Ֆրանքֆորդ, ժամս ինչ հանգուցեալ ի Մուրատ Ռափ[այէ]եան վարժարանի¹¹:

Յետ մատուցանելոյ զխոնարհական ողջոյնս իմ առ Գեր[ապատիւ] Եպիսկոպոսդ եւ առ իւրսն, յիշեցո՛ւ գիտնականաց, զի ի ստորագրութեան Cento città քաղաքաց Իտալիոյ¹²՝ պակասէ Ռեգամադի. Լաւ տեղեկութեամբ ծանուցեն մեզ զհինն եւ զնոր: Երեկ, ըստ դիպաց ընթերցայ ի գիրս ինչ, զի երբեմն (կարծեմ յժԲ դարու) Ողիմոցիք ուծանան ի Ս. Պապէն եւ ձեռն տան ի կայսրն, Ռեքանադիցիք հաւատարիմ մնան. վասն որոյ Պապն բառնայ յառաջնոց զարքեպիսկոպոսական գահն եւ շնորհէ Ռեգանադեցեաց, յետ սակաւուց՝ խոնարհին Ողիմոցիք, վտարանդեն Ռեգանադեցիք, սրտմտեալ Պապին՝ բառնայ ի սոցանէ զպարգեւեալն, եւ դարձուցանէ անդրէն յՈղիմոյ:

Ոչ գիտեմ ո՛րչափ, այլ ոչ շատ, հեռի է Ռեգամադեայ՝ Castel Fidardo, ուր ի վերջ կոյս անցելոյ դարուն եւ յառաջնում մասին մերոյ դարուս, կային Հայ կուսանք: Արդ խնդրի՞, յո՞յր ձեռս է եկեղեցին նոցա եւ վանատունն - կայցե՞ն յեկեղեցւոյն դամբանք կուսանացդ՝ արձանագրաւ - գտցի՞ն ի մեռելագիրս եկեղեցւոյն ընդ որոյ հոգաբարձութեամբ էր կուսա՝ նոցդ, յիշատակի մեռելոց կուսանացդ զոր եւ ընդօրինակել խնդրեմ¹³:

Cecconi Giosuè¹⁴ ոմն գրեալ է զՊատմութիւն Գաւդել Ֆիտարտոյի¹⁵, այլ կարծեմ ոչ ժամանէ պատմածն մինչեւ ի վերոյիշեալ ժամանակն եթէ գտցի այլ պատմիչ, որ յիշեցէ

եւ զվերջին ժամանակս՝ փափագելի է: Եթէ ի թեմի Ռեգամադեայ իցէ տեղին այն, դիւրաւ տեղեկանաս զխնդրոցս¹⁶:

Յուսամ եթէ ըստ կարի քուժ եւ տեղւոյդ բարեկենդան առնես եւ առնիցեն՝ քոյովքդ փոքրկամբք ըստ թուոյ հնգեցունդ՝ առձեռն պատրաստ գտի հնգեակ պատկերիկս, զոր առաքեմ, եւ միւս մեծագոյն՝ մեծագունիդ, շնորհաւոր մաղթելով, եւ զոր յետ բարեկենդանական աւուրց, զհոգեւորական բարեկենդան քառասնօրեայ, զոր զուարճալի եւս կենդանական աւուրց, զհոգեւորական բարեկենդան քանիսեալք քան զփետրաւորսն, եւ ծաղկունք, զորոց զարդարեցեն բանաւոր ծիծուռնքդ կանխեալք քան զփետրաւորսն, եւ ծաղկունք, զորոց կարապետս առաքեալ էիր ինձ, իբրեւ խայրիս կանուխս որբանոցիդ. յո՞ր անուն կոչեցելոյ?

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1912.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 3 Մարտ 1897

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ընկալայ զչէքն, որ վասն Հոլասեանց, տակաւին ոչ զոսկին, զոր եւ աւանդեցից ի ձեռս նոցա: Լիւսի¹⁷ մայր եղեւ դստեր, եւ յետ կազդուրելոյն՝ երթալոց է երեխային առ այր իւր ի Ֆիրենցէ. մայրն պառաւ, որում ոչ սակաւ սատար լինէր նա, մնայցէ երկօրեւորք կրսեր դստերօքն, զի երիցագոյնն՝ Մարի¹⁸, արդ ի Ֆիրենցէ է եւ յետ սակաւուց երթիցէ ի Լոնտրա¹⁹:

Աղօթեմ զոր հանապազ վասն առողջութեանդ. փափագեմ եւ յուսամ լսել զառողջութիւնդ. գէթ փոքր ի շատէ յայժմուս, թեթեւակի անցանելով ընդ մեծ պահս՝ ի նորարեր Զատիկ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

1913.

* Հ. Դանիէլ Վրդ. Ստեփանեանի

Ս. Ղազար, 10 Մարտ 1897

Պատ[ուական] եւ Սիրելի Հայր,

Արդարեւ յոյժ փոքրիկ եւ փոքրկանց հօտի կաս այժմիկ հովիւ, որոց ոչ միայն Պատիարակ, այլ եւ դայեակ թերեւս պիտոյ իցէ. վաղ վաղ աճեն նոքա, բայց թիւ հօտին ո՞ գիտէ երբ եւ ցորչափ: Այս առաւելութիւն է արդ, զի տղայք գոլով՝ դիւրագոյն է սպաւորել ի նոսա զբարոյական եւ զազգային իմաստս, ո՞ գիտէ թէ ոք ի մանկաւոյդ ժամանակաւ գտցի ի թիւս Հարց մերոց:

Մորոնեայ²⁰ բազմահատոր գործ կայ առ մեզ. տեսի զհեղինակն ի Հոովմ յամի 1857. սփրիւն էր Գրիգորի ԺԶ²¹, եւ շնորհիւ նորին պատուեալ եւ պերճացեալ: Ծանօթ է եւ Աքանաս Եպիսկոպոսն Մերասեան²², կարծեմ յիշեալ եւ ի բազմահատոր հայերէն Աշխարհագրութեան (Ագոնցի)²³ ի տեղագրութեան Իտալիոյ. այլ քննելի է

մահագրութիւն (necrologia) նորա յեկեղեցւոյ, ուր հանգուցեալ է, եւ տապանադիրն, եթէ գուցէ: Հայ կուսանք 50 ամ կացեալ են ի Գասդելֆիտ[արտոյ]²⁴ հաւանօրէն գտցի եւ նոցա յիշատակ կենաց կամ մահու՝ անդ:

Գտի զյիշատակ քաղաքիդ Ռեգանադեայ, ի 103 թիւ Հարիւրքաղաքաց Իտալիոյ²⁵, այլ իբրեւ հետեւակ Մաչերադայ քաղաքի, սիւնակ մի միայն է տեղագիր նորին, եւ պատկեր մի հրապարակին եւ ասարանից municipio²⁶, որ յոյժ չքեղ ասի:

Իբրեւ 50 ամաւ յառաջ վախճանեալ է յԱնգոնա՝ այլ ոմն Ումուտեան, կարծեմ հօրեղբայր ի հանգուցելոյ՝ Եղբոր Ստեփանի մերոյ, եւ է Տէր Ստեփանոս, զորմէ կարես տեղեկանալ յազգականաց նորին յԱնգոնա, զորոց նշանակեցի արդէն ի յուշարար թղթիս, զոր ետու Քեզ, եւ նշանակեսցես զիմեռել[ազիր] նորա:

Զկուսանաց Գասդելֆիտ[արտոյի] համարիմ թէ գտցին գիտելիք ի դիւանս եպիսկոպոսին Ոգիմոյ²⁷. երբ յաջողեսցիս քննել կամ հարցանել: Ողջ էի:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

1914.

* Միխայիլեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 15 Մարտ 1897

Սիրելի Հայր,

Յոռաւով որ շուտով դառնաս՝ ծրարեալքս պահեր էի. եւ նովին յուսով նորէն գալիքները չեմ խաւրեր. իբրեւ քեզի եւ մեզի պատիժ՝ օգերն ալ պղտորեցան ցրտացան. ի դիւղ կենալու օրեր չեն: Պրեմիայի²⁸ մէջ ձգելով եղածը՝ դարձի՛ր զուարթերես, եւ երբ օրերն ալ զուարթանան եւ պէտք ըլլայ՝ նորէն կ'երթըցի: Գերապայծառն այլ դեռ հօն է եւ չգիտեմ երբ դառնայ: Բարեւներս (թղթոյն հետ) տալով առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Եւգենիոս, բե՛ր իրենները շուտով:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1915.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 17 Մարտի 1897

Սիրելի Եղբայր,

Քանի մի շաբաթ լուր եմք, գարունն գրեթէ հասաւ, պէտք է քիչ մի ճլւղլալ, փափագէի քիչ մի նիւթապէս այլ, չյաջողեցայ: Ի քովս եղած հինուսին իրերէդ վեց եօթն կտոր բան խաւրեցի ի Հոռովմ՝ մեր եղբարց ձեռօք. հնասիրաց եւ հնավաճառաց ի ցոյց տալու. կեսարաբայց սա ԺԴ դարու կամ del quat[ro]cento քանդակ մի է, ըսեր է, եւ փոքր գին մի. ըստ իս թէ ԺԴ կամ ԺԵ դարու այլ ըլլայ՝ դարձեալ արժանաւոր բան մի է: - Արժաթապատ Սաղմոսին համար Վատիկանի պահապանք եւ վարժապետք՝ յարգի եւ արժէք բան է, ըսեր են, բայց ոչ

իրենց յարմար. իսկ հնավաճառ մի հարիւր ֆր[անգ] արժեցուցեր է արծաթն բարակ ըլլալուն համար! - Միւս մանր իրաց այլ հափաւոր գին մի չեն տուած. որով ամէնքն այլ դարձան նորէն առ իս. եւ մնան փորձուիլ առ օտարական այցելուս վանացս: - Ես այլ ի պատահական կամ հինեւմին գրավաճառէ գնեցի Քեզի ծանօթ Bayet²⁹, L'Art byzantin շատ գեղեցիկ արուեստով կազմուած, 4 ֆրանգի. ինձ շատ հաճոյ եղաւ գրքոյկս, յորում մեր հրատարակած Անւոյ գերեզմանական մատրան պատկեր մ'այլ տեսայ:

Առողջութեանդ լրոյ փափագմամբ մնամ

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

1916.

Ա. Ղազար, 17 Մարտի [18]97

Ազնիւ քեռդուստր,

Ես գիտեմ որ առանց տօմարը կամ օրացոյցը նայելու՝ դու կու յիշես զիս, եւ երբ յիշես՝ այն օրն կ'ըլլայ իմ անուանս օրն. ասիկայ երկրորդական բան մի է, առաջինն է քու տան-տիկնութեան պարտքդ եւ հոգդ, զոր եւ գիտեմ որ լաւ կատարես, մանաւանդ հոգալով իրենց տկարութեան ատեն՝ թէ ընկերդ եւ թէ մօրքոյրդ, զոր՝ աւելորդ է ինձ նորէն յանձնել քեզ՝ տկարութեան ատեն՝ թէ ընկերդ եւ թէ մօրքոյրդ, զոր՝ աւելորդ է ինձ նորէն յանձնել քեզ՝ իբրեւ երկրորդ մայր մի խնամելու, այլ եւ շնորհակալ կ'ըլլամ խնամոցդ՝ իբրեւ եղբայր իրեն:

Յոռաւով որ հիմայ ընդնացեր է Պր. Ստաւրիտէս, զոր եւ մտերմաբար ողջունեմ: Դեռ կու շարունակէ՞ ինքն իր պաշտօնը յանգղիական դեսպանատան, թէ Ժիւպիլէ եղաւ: Եղբորդ եւ զաւակացն այլ բարեւ եւ հանգստութիւն մաղթեմ եւ քեզ քաջողջութիւն, ոյժ եւ համբերութիւն

Քեռիդ
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1917.

* Միխայիլեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 31 Մարտ 1897

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Եհաս ի ձեռս իմ փոքրիկ գրչագիրն, զոր առաքեցեր, եւ դասեցի ընդ նմանիսն ի մատենադարանի մերում, զի բաւական հին է եւ վայելչագիր, դեռ ոչ գիտեմ թէ ունիցի՞ եւ ինչ նոր. թուականն ՌԴէ անհասկանալի է. թուի թէ փոխանակ Դի պիտէր ձ, եւ նշանակէր 1407 թ. փրկչին. գրչութիւնն եւս ի դէպ գայ ժամանակին: Նորոյ եւ անգիտի ուրուք գրած է դա, այլ ուստի՞ մոռնեալ է անդր գաղնուկական Բագրատունին Սահակ ասպետ? Թուի թէ ի գրել նորա գայդ, գոյր յիշատակարան յորմէ զթուականն գիտաց, եւ ապա ի բաց բարձեալ է:

¹ Առողջացած, ապաքինած:

Աւուրբք եւս յառաջ ընկալայ զգրեալդ վասն Դանիելեան Սաղմոսամեկնչին, որոյ վասն մի՝ հոգար. զի ես յուսայի թէ՛ Վիենականք յօժարութեամբ ընդունին, եթէ նոքա ոչ՝ չյուսամ թէ՛ այլք. թող մնասցէ առ մեզ:

Ի դառնալ Վեհին այսր ծանուցից զխնդիր քեռ ՚ [Հանգուցելոյ] Հ[օր] Պօղոսի³⁰:

Յուսամ թէ՛ գէթ չափաւորապէս կազդուրեալ ես ի տկարութենէդ, եւ ապրիէլ, որ ժամանէ մեզ վաղիւ յաւելցէ ի գորութիւնդ, բարեշունչ աւուրբք:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1918.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 31 Մարտ, 1897

Սիրելի Եղբայր,

Յանկողնի գրածդ, ըստ մեզ յԱւետման աւուր, փափագանօք ընդունեցայ. որովհետեւ գուշակելով տկարութիւնդ, սպասէի զօրանալու լրոյդ. վաղիւ մեզ Ապրիլ է, յուսամ որ խաբող չըլլայ, եւ իր անոյշ շնչով եւ գունագոյն երեսօք նոր ոյժ եւ կենդանութիւն ազդէ՝ Քեզ եւ քրոջ: Թղթիդ մէջ ծրարած Վենետիկեան արծաթդ՝ հիմայ ի ծոցս է, մինչեւ որ ցոյց տամ մէկու: - Մէկ թուղթ մ'այլ խաւրես ներկոց խառնութեան կամ գունաւոր գրութեան. իբրեւ զերծեալ ի պատկերացոյց գրոց. յիրաւի, չափն հաւասար է թղթոյ նոյն գրոց, նա եւ գոյն թղթոյն. բայց գրերուն ձեւն անմասն. նոյնպէս եւ կարմիր եւ սպիւ գրեր այդ թղթիդ չունին իրենց նման կարմիր եւ սպիւ գիր ի գրքին. սակայն նիւթ գրութեանն, յարմար է պատկերաբանութեան. եթէ ստուգեալ պատկերագրոց մէջն էր դա, ըսէ որ դնեմ անոր մէջ. այդ թուղթդ տայ գուշակել որ դեռ ուրիշ թղթեր այլ եղած են նոյն գեղախառնութեան վրայօք. աւանդ որ կորսուեր են, այդպիսի գրութեան պէտք է գտուի մեր ուրիշ ձեռագրաց մէջ, բայց չեմ յիշեր որո՞յ մէջ:

Առողջութեանս լրով աւարտեմ համառօտիկս, չունենալով ի ժամուս կարեւոր ինչ գրելի. եւ յուսամ չմոռնալ խաւրելու Քեզ շրջիկս ամսինդրի, մաղթելով օգուտ գործածողաց, եւ ողջոյն ծանօթից:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1919.

Եղուպ Արթին Փաշային³¹

Վեներաբիկ, 1 Ապրիլ 1897

Յանկարծ կայծակի պէս հասաւ դպաւ սրտերնուս այն անուշակ զաւկիդ ծածկուելուն գոյժը, զոր ես մէկ անգամ միայն տեսնելով զգացեր էի ազնուութիւնը, արժէքն ու տուած յոյսը. որով հիմայ աւելի եւ աւելի լաւ կու ճանչնամ իր սիրով եւ յուսով լցուած ծնողաց երկրիս վրայ ըրած անգիւտ կորուստը եւ կսկիծը, զոր միայն կըրնայ սփոփել:

Նա որ աւանդներ էր անոնց այդ ընտրեալ հոգին եւ նորէն առաւ շատ շուտով, իմ անքննելի հաշուով: Չեմ տարակուսիր որ թէ՛ անոր երկրաւոր կենաց կարճութեան եւ

քաշած ցաւերուն եւ թէ՛ Ձեր եւ իր գորովալի մօրն անբաւ խնամոց եւ ուխտագնացութեանց, մեծ փոխարէն տուած եւ պատրաստած է յերկինս. ուր՝ անմեղ մանկանց դասին մէջ ենթադրելով զ?... գրեթէ չեմ համարձակիր աղօթել իր հոգւոյն համար, այլ կ'աղաչեմ որ ինքն իմ սրբտիս բաղձանքն այլ ընդունի՝ մաս մ'այլ աւելի մխիթարութիւն եւ քաջալեւրութիւն պարգեւելու յաստուածային շնորհաց. իրեն կեանք տուող սիրական եւ բարեպաշտ եւ հոգացող ծնողաց, որոց եւ ես սրտանց ցաւակցելով՝ մնամ

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]³²

1920.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 14 Ապրիլ 1897

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ձգրեալդ առ իս հանդերձ թղթով Գեր[երջանիկ] Կաթողիկոսին³³ անյապաղ առաքեցի առ Վեհ, որ քան զկարծիս իմ առաւել անագան դարձաւ ի գեղջէ, եւ հարկաւ մնայ յետ տօնից Յարութեան քննել եւ առնել պատասխանի. առ այժմ խնդրել շնորհս եւ գորութիւն ի Փրկչէն, զի պարզերես գտցուք յընդունել եւ ի կատարել զհոգեւոր գործ պաշտամանցն, յաստուածային եւ եղբայրական օգնականութեամբ:

Ձմեռձաւորագոյնն առ մեզ եւ զոչ հեռի ի Ձէնջ զՅարութիւն Քրիստոսի շնորհաւոր մաղթելով մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1921.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 14 Ապրիլ 1897

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Շնորհաւոր Սուրբ Աւուրք փրկչականք նախ Չարչարանաց եւ ապա Յարութեան, եւ Դօրութիւն հոգւոյ եւ մարմնոյ:

Ի ժամանակին ընկալայ անկորուստ զապահովագրեալ թուղթ եղբօր իմոյ, յորում դոյր արծաթի դրամ մի վենետիկեան, զոր ետու ցուցանել ճանաչողի այդպիսեաց. որ 2 Փր[անգ] արծեցուցեալ է. բայց լոկ արծաթն արժ աւելի քան 2 Փր[անգ] եթէ չիցէ խառնուրդ օտար մետաղի:

Գոհ եմ ընդ վաճառումն Սաղմոսամեկնչին, զի, որպէս ասի, ի վերայ ստամոքացս նստեալ էր գինն զոր տուաք՝ վասն առնելոյ ընդօրինակութեամբ մերով զհաւասար հին ձեռագրին:

Յակն արկի զբովանդակ ձեռագիրն զոր եօթնեկօք յառաջ առաքեցեր. յորում նոր երեւի ինձ երկար ճառ մի Յոն[աննէս] Կոզեմ Վարդապետի³⁴ զՎարդապետէ, եւ տասնեակ մի նոր բառից ի նմին, զորս անցուցի յիմ բառարան յորս գլխաւոր խիղանութիւն, ըստ նշանակութեան կամ մերձ նշանակութեան ռամկօրէն ասացելոյն եւ լսեցելոյն այդը, խըզան, խըզանութիւն:

Ողջոյն եւ առողջութիւն:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Որպէս յայլում նուագի, յաւուրս յայտոսիկ կամիմ առաքել շշիկս ասիւնդի՝
թղթատարաւ, յանուն քո, յանձնելի առ եղբայրն իմ:

Ես ոչ ընթեռնում արդ զլրագիրս, բայց հարցի զայլս եւ քննեալ նոցա գտին զյիշա-
տակս կոտորածոյ Ակնայ, այլ ոչ զթիւ եւ զյիշատակ դարձելոց յիսլամութիւն: Զայս ծա-
նուցանել առ Գուճինն³⁵ իմ Հոլաս Էֆէնտի, ողջունիւս եւ զատկական շնորհաւորութեամբ:

1922.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 14 Ապրիլ 1897

Սիրելի Եղբայր,

Երեկ իրիկուն ընդունեցայ, այս առտու կարդացի ՂԲ թուղթդ: Յաւակցիմ ցաւերուդ
կամ արգելմանդ ի տան, ի սենեկի, յանկողնի. այլ եւ յուսամ որ Զատիկ շնորհիւ եւ գոյնե-
րով՝ զօրացեալ կարենաս ընդունիլ զՅարուցեալ Փրկիչ մեր ի տաճարի եւ ի սեղանի իւրում:
Եւ մինչեւ յայն օր ցաւերդ եւ նեղութիւնդ նուիրել Զարչարելոյն եւ Խաչեցելոյն:

Այսօր կամ վաղը յուսամ քանի մի շըշիկ վենետիկեան ասիսինդը խաւերել՝ առ
վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր, յորմէ ընդունիս:

Այն գունաւորական գրութիւն թուղթն, թէ իրեն հարազատ ըլլայ եւ թէ ոչ, դնեմ ի
կողս Պատկերագրոց, յորում արդէն քանի մի տող բան կար նոյն նիւթի վրայօք:

Ողջունեմ զծանօթս, եւ նախ զքոյր Գաթին³⁶, եւ յուսամ որ քիչ օրէ՝ Տիրուհին³⁷
տանի զինքն ի կղզին, եւ կազդուրի: Ընդ ծանօթից՝ ծանօթի որդի անծանօթ Ռուսեան Պր.
Անտոնն այլ ողջունեմ, առ եղբայրս ըրած ծառայութիւնն կամ օգնութիւնն՝ ինձ այլ
համարելով:

Վեներելոյ Ս. Մարկոսի հռչակաւոր Աստուածածնի Պատկերին փոքրի օրինակ մի
ծրարեմ ընդ Քեզ եւ ընդ Գաթին վիճակ ձգելով կամ ընծայելով՝ զիս յիշէք յաղօթս, որպէս
եւ ես զձեզ:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1923.

* Հ. Դանիէլ վրդ. Ստեփանեանին

Ս. Ղազար, 21 Ապրիլ 1897

Պատ[ուական] եւ Սիրելի Հայր,

Օրհնեալ է Յարութիւն Քրիստոսի

Խնդակից լինիմ Քեզ, զի կատարես զպաշտօն բարւոք հովուի՝ փոքու եւ փոքրոգի
հօտի, չգիտեմ թէ յաւելա՞ն ի նոյն նորեկք յուսացեալք, եթէ տակաւին հազիւ առաւելու
թիւ նոցա քան զմատանց միոյ ձեռին:

ՋVogel³⁸ կարես առաքել, բայց ծանո՞յ է, թէ ի փոխ առեալ, ես երբեմն գնեմ
զայդպիսիս դիւրագնի ի հնոտի գրավաճառաց, որք առաքեն ինձ զցուցակս գրոց իւրեանց:

Գասդելֆիտա[ր]տոյ կարծեմ ի թեմի Ոգիմոյ է, եթէ յետ հաստատելոյ Հայ կուսա-
նաց եւ մեկնելոյ անտի նոցա, հրատարակեալ իցէ Պատմութիւն եպիսկոպոսաց եւ եկեղե-
ցեաց քաղաքին, յուսալի է գտանել ի նմին ծանօթութիւնս ինչ զնոցանէ: Յետին գրութեմ
զՈգիմոյ՝ ծանօթ ինձ յանուանէ՝ է Talleoni Marcantonio, տպագրեալ յամի 1807³⁹, մինչ դեռ
կուսանքն էին անդ. բայց չգիտեմ թէ զեկեղեցական իրաց ճառիցէ՞ հեղինակն՝ թէ միայն
զքաղաքական. այլ հարկ է թէ յետ այնր յընթացս 90 ամաց՝ գտցի ինչ հրատարակեալ:

Տաւատ կնանն՝ յառաջնում ամսեան տարւոյս մեկնեալ է ի ձեռնվայէ, այլ ո՞ր գնա-
ցեալ եւ կայցէ, եւ ո՞րպէս, բնաւ ոչ գրեաց ինչ եւ ոչ այլուստ լուաք. ընդ որ զարմանամք
եւ հոգամք:

Զթղթեակդ որ զօրհնեալ ծխախոտէն՝ յանձնեցի առ Պատուական Հ[այր] Դիո-
նիս[իոս]:

Ողջ լիւր, եւ ուսո փոքրկանցդ աղօթել եւ վասն իմ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

(Դարձո զթուղթս)

22 Ապրիլ – Զբաղեալ ընդ օտարականաց՝ ոչ կարացի երեկ յանձնել զթուղթս առ
թղթատարն եւ ի նմին երեկոյի, որպիսի՜ զարմանալի հանդիպութիւն. յետ 3 ամսեայ
լուութեանն եւ անստուգութեան, ընկալայ զլուծումն հարցմանդ՝ զՏաւատայ⁴⁰, ընդունելով
թուղթ ի նմանէ գրեալ ի 16 ամսոյս ի նաւահանգստէ Պարչելլոնայ, յորմէ ի նմին աւուր-
մեկնելոց էր նաւել դէպ ուղիդ ի Պուէնոս Այրէս Ամերիկոյ: Մեծի ալէկոծութեանն պա-
տահալ ի նախընթաց գիշերին՝ նեղեալ են յոյժ: Այսչափ ինչ գրէ, չասելով թէ ո՞ր կայր
զամիսս երիս եւ ընդէր ոչ գրէր: Արդ աղօթեսցուք վասն յաջողութեան կենաց եւ գործոց
նորին, որպէս եւ վասն մերոցս:

1924.

* Միխայիլեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 5 Մայիս 1897

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Արդէն ընկալեալ էի ի վ[երապատուեալ] Հ[այր] Միկասայ զգին Սաղմոսամեկնչին
Դանիէլի, թղթեայ գրամով, այլ ի հաշիւ 50 Փրանգաց. շնորհ ունիմ աշխատանացդ: - Նոր
Ձեռագիրքն զորոց յիշատակարանս ինչ ընդօրինակեալ ես՝ չեն արդարեւ մեզ պիտանիք,
զի ունիմք ըստ բաւականին օրինակս, եւ այն լաւ յիշատակարան վարդանայ⁴¹ գտանի
յամենայն օրինակս նորին Մեկնութեան Արարածոց: Պիտանի ինչ յընդօրինակութեանդ է
յիշատակարան Տաթեւացւոյն գրոց ի ՊԿԲ [1413] թու[ականին] ի Սուհարայ վանս⁴²:

Տառապեալ եպիսկոպոսն Տարօնոյ⁴³ իրաւունս ունի, այլ չեմք կարծեմ եւ մեք
անիրաւք ի գառնութեան ժամանակիս, ոչ բաւական ճոխք՝ ոչ անձամբք եւ ոչ արծաթով ...
Ծագեա՛, Տէր, զլոյս քո:

Գարուն կամկար քայլէ եւ աստանօր, այլ երբ եւ է՝ զօրասցի, յուսամ թէ զօրացուցէ եւ զտկարացեալս, ընդ որս եւ զՔեզ, որոյ եմ,

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1925.

* Սերովբէ Ալիշանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 5 Մայիս 1897

Սիրելի Եղբայր,

Բաւական համբերութիւն ըրած կամ կրած ես ի սենեկիդ, քամակիդ ցաւերով. արդեօք փոխանակ սրտակաց կամ ընդ նոսին չէի՞ն օգտեր եւ տաք բաղանիք. ես այս իմ խելքէս կ'ըսեմ եւ ոչ ի բժշկարանաց. լաւագոյն բժիշկ ի ժամուս համարիմ զգարնան շունչն. բայց՝ ամենալաւ՝ Արգարու բժիշկն (Յիսուս Քրիստոս), երբ կարենաս ելնել ի տանդ դռնէ եւ երթալ իր տունը, եւ ընդունիլ զնա ի սենեակ սրտիդ՝ Հոգւովն եւ մարմնովն:

Այն վեհեակեան Տիրամօր Պատկերին ետեւ գրուած աղօթքն՝ Ս. Բեռնարդոսի է, եւ շատ հռչակուած եւ կրկնուած ի բարեպաշտից, որպէս զՈղջ լեր թագուհին մեր տպագրեալ փոքր Բուրվառ աղօթից գրքուկին մէջ տպագրեալ է, յերես 284⁴⁴. Բայց ես իմ այդ աղօթագրոց մէջ իմ ձեռքս քիչ մի համառօտեալ գրածս գրեր էի, շատ տարի կայ, եւ ահա խաւրեմ Քեզ. երբ աղօթես՝ անշուշտ զիս այլ յիշես: Նման պատկերիկ մ'այլ խաւրեմ վասն Գաթիկոյ⁴⁵: Իսկ Քու խաւրեմն օրինակածդ (այսօր միտք ունիմ երթալ առ Հոլաւեան) մէկուն տալ, որ Քեզի համար աղօթեն: - Յիշելոցս մեծ քոյրն, Մարի⁴⁶, այսօր կամ վաղիւ պիտի մեկնի երթալ ի Լոնտոն ընկերելով անգղիացի օրիորդի մի որոյ իբր դաստիարակ է. միւս քոյրն՝ Լիւսի⁴⁷՝ անգղիացի ամուսնովն (որ դարձաւ ի կաթոլիկ հաւատս) գնաց ի Ֆիրենցէ. միւս մէկն այլ էմմա⁴⁸՝ արդէն բաժնուած յառանձին տան բնակէ զաւակօք եւ ամուսնով. մնան առ պառաւ մօրն երկու կրտսերքն, անոնք այլ չափահաս. որով, կերպով մի մինակ մնայ մայրերնին՝ զրկուած ի կարողագոյն դատերացն օգնութենէ. եւ կարծեմ այսօր համար է որ աղաչեր է Մարի, որ երթամ տեսնեմ զիրենք, եւ թերեւս բարեխօսեմ ա Վիջէն Էֆէնտի. բայց քաշուիմ ասոր գրել. մէկ երկու ամիս առաջ Սոփիա 200 ֆր[անկ] մի խաւրեր էր առ նոսա, Լիւսիմ զաւակ բերելու առթիւ, կարծեմ:

Լրագիր չեմ կարդար հիմայ, բայց լսեմ յընկերացս այդ Յունաց պատերազմի անհաճոյ լուրերն, որ մեր Հայոց ցաւերն այլ նորոգեն. Տէր շնորհէ զլաւն, եւ եւրոպական Մեծ կոչեցեալ պետութեանց այլ խեղճ եւ խիղճ տայ:

Բարեւ եւ ողջութիւն քեռ եւ քեռորդեաց եւ ծանօթից:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1926.

Ivan Afanasievich Bychkov-իմ⁴⁹

13 mai 1897

Excellent monsieur,

Permettez-moi sans trop de compliments et d'excuses pour mes démerites, vous accuser la réception de l'honorable Diplôme, que vous avez eu l'obligeance de m'envoyer en l'accompagnant de si affectueuses paroles, qui surtout dans ce temps si critique pour notre nation, me sont autrement précieuses. Je ne sais qui le premier ait eu l'idée de me proposer à l'association de cette haute et célèbre Société Impériale Archéologique Russe, à laquelle je ne pouvais pas même imaginer, mais enfin je le remercie, ainsi que les illustres membres de de la même, en vous priant, Monsieur, de leurs présenter mes hommages respectueux.

Si quelque chose de mes faibles travaux indiqués dans le catalogue (dont je vous envoie un exemplaire) pourrait intéresser la bibliothèque de la Société, vous pouvez m'ordonner.

Agréez Monsieur le Secrétaire l'assurance de ma parfaite considération, avec laquelle j'ai l'honneur d'être

Votre humble et bien obligé serviteur
P. Léonce M[arc]ar Alishan

Թարգմանութիւն

Վեհեակի, Ս. Ղազար, 1/13 Մայիս 1897

Արժանապատիւ պարոն,

Թող տուէք ինծի որ, առանց շատ գովաբանելու կամ արդարացնելու համեստ արժանիքներս, տեղեկացնեմ Ձեզի որ ստացած եմ ձեր պատուար Վկայականը, որ բարեհաճած էիք ուղարկել ինծի, այնպիսի սիրալիր խօսքերով ողորուած, որոնք շատ աւելի արժէքաւոր կը դառնան ժողովուրդիս համար յատկապէս ճգնաժամային այս պահերուն⁵⁰:

Ձեմ գիտեր, թէ ով եղած է առաջինը, որ գաղափարը ունեցած է թեկնածութիւնս առաջարկելու Ռուսական բարձրակարգ եւ հռչակաւոր Կայսերական հնագիտական ընկերութեան անդամակցութեան համար, որու մասին ես երեւակայել անգամ չէի կրնար, բայց եւ այնպէս շնորհակալ եմ իրեն, ինչպէս նաեւ ընկերութեան երեւելի անդամներուն, խնդրելով ձեզմէ, պարոն, իմ ջերմ յարգանքներուս հաւաստիքը յայտնել իրենց:

Եթէ ցուցակի մէջ նշուած համեստ աշխատութիւններէս որեւէ մէկը (որմէ օրինակ մը կ'ուղարկեմ Ձեզի) Ձեր ընկերութեան գրադարանի ուշադրութիւնը գրաւէ, կրնաք ինծի պատուիրել: Ընդունեցէք պարոն քարտուղար խորին յարգանքներուս հաւաստիքը, որով պատիւն ունիմ ձեր խոնարհ եւ երախտապարտ ծառան ըլլալու:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1927.

Professor Emilio Teza-իմ⁵¹

Lazzaro, 17 maggio, 1897

Carissimo Signore,

Ora finalmente che l'appassito Giglio di Sciavarscian, da limpida statica rugiada adacquato

prende nuova vita, sotto le poetiche e filosofiche ali del nostro caro Maestro, vengo a ringraziarla e per questo e per l'Avviso di un Indice armeno, per il quale appunto aspettava la pubblicazione dell'Ode sopracitata, per unire i due ringraziamenti d'unico caldo fonte.

Ora Le mando una rapida visita escursione all'Etiopia, si decantata oggi dagli Italiani, sperando che non debba esserli discara, fatta da un Armeno sul fine del secolo XVII o nel principio del XVIII, un certo Avedik di Baltazar⁵², fino adesso incognito nella nostra letteratura, ma ben degno di esser conosciuto. Vado preparare una nota per il nostro Բազմավէպ, dalla quale Lei potrà servirsi. I nomi geografici sono quasi i moderni, e noti ai cultori di tal studio, forse meno alcuni pochi, aggiungerò poche noticelle sotto l'originale armeno, il quale ho fatto tradurre ai nostri, e Le mando per la conferma: la tenga con due mani, perché non ne ho altra copia.

Sperando di vederla ben tosto, resto a Lei

Tardivo collega

P. Leonzio M[arc] Alishan

Թարգմանութիւն

Սուրբ Ղազար, 17 Մայիս, 1897

Շատ սիրելի Պարոն,

Այժմ վերջապէս թաղամած «Շուշանն Շաւարշանայ»-ն, ջրածածկ վճիտ ցօղէն նոր կեանք կը ստանայ, մեր սիրելի Վարպետին բանաստեղծական եւ իմաստասիրական թեւերուն տակ: Թոյլ տուէք խորին շնորհակալութիւնս յայտնելու Ձեզի ասոր եւ նաեւ հայերէն ցանկի ծանուցման համար, այդ պատճառով ալ սպասման մէջ էր վերոյիշեալ Քերթուածի հրատարակութիւնը:

Այժմ Ձեզի կ'ուղարկեմ կարճ ճանապարհագրութիւն մը եթովպիոյ մէջ, որ այսօր մեծապէս գովաբանուած է իտալացիներու կողմէ, յուսալով որ անհաճոյ չըլլայ Ձեզի, աշխատութիւն մը ձեռամբ հայագի Պաղտասար Աւետիքի, ժէ. գարու վերջաւորութեան կամ ժ.ի սկզբնաւորութեան, մինչեւ այսօր անծանօթ մեր գրականութեան մէջ, սակայն արժանի ծանօթացուելու: Այժմ կը պատրաստեմ յօդուած մը «Բազմավէպ»-ին համար⁵³, որմէ կրնաք օգտուիլ: Աշխարհագրական անուանումները գրեթէ ժամանակակիցներն են եւ ծանօթ այս ոլորտով զբաղող ուսումնասիրողներուն, թերեւ անոնցէ շատ քիչերը յայտնի են: Հայերէն բնօրինակին ներքեւ պիտի աւելցնեմ փոքր ծանօթութիւններ, որոնք թարգմանել տուած եմ մեր միաբաններուն, եւ կ'ուղարկեմ Ձեզի որպէսզի հաստատէք: Զայն լաւ պահպանեցէք, քանի որ այլ օրինակ չունիմ:

Յոյսով եմ, որ շուտով կը տեսնեմ Ձեզ

Ձեր Տարեց գործընկերը՝
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1928.

* Հ. Դանիէլ Վրդ. Ստեփանեանի

Ս. Ղազար, 24 Մայիս [18]97

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Ի ժամուն բնկալայ գերկհատոր Վոկելն⁵⁴, զոր խորհիմ ի մի հատոր տալ կազմել. շնորհ ունիմ պարգեւողին եւ առաքողին, որոյ փոխան ի մերատիպ մատենից ինչ առաքելից եւ ոչ ի Վենետեկեան գոյից⁵⁵:

Ընկալայ եւ զգծագիր պատկերսդ Ս. Գրիգոր եկեղեցւոյ Անկոնայ. եթէ գտցի եւ տպագիր պատկեր նորին, որպէս եւ Գասպելփիտարտոյին, ա՛րկ ի գանձանակ իմ:

† [Հանգուցեալ] Եղբայր Ստեփանոս⁵⁶ մեր տեսեալ էր, այլ ոչ նշանակեալ զանուն ազգականին յԱնկոնա, որ արդ ի Բեգարոյ փոխադրեալ է, որպէս ցուցանէ պատառիկ լրագրիդ. արդ, զի չիք թուական ի դմին, ծանո՞րն է թէ հին, եւ որոշակի զանուն լրագրին, գտարի եւ զօր ամսոյ. եւ եթէ նոր է դիպուածն, նա եւ զհետեթանքն, այսինքն՝ զլուծումն խնդրոյն, որ թուի թէ, սպանիչ կամ հաղորդ սպանութեան ցուցանէ զՈւմուտն:

Խնդրեմ ի Գեր[ապատիւ] Եպիսկոպոսէդ կամ յայլմէ կարողէ՝ ճարել ինձ մասնիկ մի ի նշխարաց երանելւոյ Colomba di Rieti⁵⁷, բայց մեծ մասն նշխարացն է ի Բերուսիա, եւ թէ գտցին նա եւ պատկերիկս նորին. որ լիցի եւ իմ անարժան աղօթիւքս՝ բարեխօս բարերարաց: Ողջունեմ զմանկտիդ մետասանս ? աղօթեսցեն անմեղ շրթամ[բ]ք եւ սրտիւք վասն իմ եւ Քո

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1929.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճելալեանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 28 Մայիս 1897

Արդոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մինաս թէպէտ եւ իտալական թղթադրամով հատոյց զ50 Քրանգս, այլ յաւել եւ զհաւասարորդն:

Գրեցի առ եղբայր իմ, զի եթէ խնդրեցէ ի Քէն՝ հաճեսցիս տալ 100 (հարիւր) Քր[անգ] յիմ հաշիւ. եւ յորժամ ծանուցես ինձ՝ իսկոյն հատուցից առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ, կամ առ Գեր[ապա]ծառ Տէր, եթէ ունիցիս ինչ անցուցանել առ սոսա:

Ոչ գիտեմ գրեցի յանցելումն, զի Եաղուպ Արթին փաշայ⁵⁸ ի յիշատակ վաղամեռ որդեկին առաքեաց արձաթեայ կողք մի աւետարանի, յար եւ նման Քո առաքելոյդ եւ որ յառաջ քան զայն ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկն. բայց յոյժ ծանր գնով գնեալ է. 29 ռակի անգղիական: Եղեալ ի վայելուչ շրջանակի՝ կախեցաք ի դրանդու Ձեռագրաց սենեկին: Մի հատ եւս հաւասար նմին, բայց պատկերքն նմանակերտեալ պատկերաց կամ քանդակաց Սաղմոսամեկնչին, զոր առաքեցեր, յանձնելով եղբոր իմոյ, գնեալ է անդ յԵգիպտոս՝ Ամերիկացի ոմն, եւ բերին ցուցանել ինձ եւ խնդրել զմեկնութիւն գրուածոյն որ ի կռանն:

Ողջոյն եւ ողջութիւն:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1930.

* Սերովբէ Ալիշանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 28 Մայիս 1897

Սիրելի Եղբայր,

Քանի մ'օր առաջ Ղ. Գ. Գիրգ առի, ցաւերուդ ցաւակից եղայ, չի կարցայ մէկէն գրել. այդ ուսիդ ցաւն ծանօթ է ինձ, այս ձմրան սկիզբը քաշեցի օր մի շատ սաստիկ, եւ օրերով

քիչ քիչ նուազ. վրան դրի ուխուի նման բան մի զոր կարծեմ դու առաջարկեր էիր, եւ ամիսներով թողի վրան, քիչ շատ դիւրութեամբ հանեցի կամաց կամաց քաշելով. բայց ուրիշ անգամ մ'այլ աւելի դժարութեամբ, եւ Սաղմոսի ըսածին պէս «եւ զհերն կարճնովին»:

Կամախի պղնձէ ձկան վրայօք գրեր էիր ուրիշ անգամ. ձուկն ի ցամաք ընկնելով՝ ապրեր է. որսորդ Ներսիսեանն յո՞ր խորս ընկղմեր կամ խղղուեր է:

Յաւիմ այդ Լեհացի դրամախնդրին փափազը կատարել չկարնալուդ. բայց յուսամ որ ցաւերդ փարատելով՝ փորձես չփախցընելու այդպիսի առիթ:

Արծաթապետ մեծ Սաղմոսամեկնիչդ քաղքիս մեծագոյն գրավաճառի եւ օտարակա-նաց ծանօթի քով ի ցոյց դրած եմ, գուցէ խնդրող մի լինի: Առ այժմ ապագայի յուսով՝ կամ իբր ես գնելով՝ գրեմ առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր, որ եթէ ուզես՝ տայ Քեզ հարիւր Փրանգ մի:

Բարեւներ առ քոյր եւ առ քեռորդիս, սպասեմ լաւագոյն լրոյդ եւ աղօթեմ:

Հարազատոյ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

1931.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 7 յունիս 1897

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Երեք մանկունքն ընդ եօթանց սեւադգեցիցն արդ վայելեն ի հովս կամ ի տօթս Ա. Զեմոնի⁵⁹. երանի որոց սրբիկ եւ ջերմիկ են սրտիւք:

Նշանակեալ էիր զնկարագիր Զեռագ[րի] հայերէն աւետարանի յանդիմանական ցանկէ գրոց. զնոյն յառաջագոյն ընթերցեալ էր իմ եւ ցուցեալ առ այլ ոք. իբր 2200 ֆր[անգ] գեղեցիկ գին, եթէ գեղեցիկ իցէ եւ մատեանն: Այլ ես յայլում ցանկի (Ռոգէնթալ, ի Լիքսիա)⁶⁰ տեսի նշանակեալ Աստուածաշունչ լատին Զեռագիր, 25,000 ֆրանգաց!!! Կարծեմ ոչ փորձեսցիս գնել զայս, որպէս եւ ոչ ես:

Կարծէի թէ մանուկն Մարտուանցի արդէն մեկնեալ խառնեալ իցէ յերամս Բեթղեհէ-մեայցն. գուցէ սպասէ տօնի նոցին ըստ արեւելեան տօմարի. աղօթեսցուք վասն հանգս-տեան նորին, եւ նա լիցի մեզ բարեխօսիկ ի պատրաստեալ օթեմանսն: Ամէն: - Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

[Յ. Գ.] Եթէ ընկալար ի Հոլասէ զամսական եղբորորդեացն՝ խնդրեմ տալ եղբոր իմոյ 25 ֆր[անգ], զորմէ չեմ ինչ գրեալ, եւ գրեցից՝ յորժամ կարիցես տալ նմա՝ ի Հոլասեան ամսականէն:

Գրեալ էի վասն Մնունդք սրտի գրքուկի⁶¹. յօժարութեամբ միտիմ յերկրորդ տպա-գրութիւն, եւ յուսամ զի հաւանին տպագրատեսուչք. հաւաքեալ էր իմ եւ այլ գլուխս բանից. տպագրապետ⁶² ժամանակին ստիպէր համառօտել, փութով աւարտել, ոչ յուսալով պիտանի լինել՝ գէթ ի վաճառ:

1932.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 9 Յունիս 1897

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Որպէս նախընթացիւս գրեալ էի՝ տալ առ եղբայր իմ 100 ֆր[անգ] ի հաշիւ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսկան, արդ զի առաջարկէք զՎ[երապատուեալ] Հ[այր] Մինաս, տամ սմա իսկոյն, որպէս եւ դուք հաճեալիք տալ առ խնդրողն:

Երեկ գնացին նորընծայք, Գ[երապատուեալ] Վահիւս եւ այլովք ի գիւղ նոր, եւ մնամք սակաւք ի վանս, զի 5 միայն են վարժարանեայք: Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Օֆսենտ ծանրա-ցեալ խիտիւն՝ կայ ի Պատուա. թերեւս յաջողեսցի ինձ երթալ տեսանել զնա յետ աւուրց ինչ:

Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

1933.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 9 յունիս 1897

Սիրելի Եղբայր,

Այս առաւօտ կարդացի անցեալ ամսոյ 27ին գրածդ: Ես արդէն չաբաթով առաջ գրեր էի Քեզ, որ եթէ պէտք ունիս՝ ընդունիս ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգորէ 100 ֆր[անգ] իրեն այլ գրեր էի. իր քով պատրաստ դրամ չըլլալով՝ չէ տուած. հիմայ նորէն գրեմ որ ուրիշի հաշուին ունեցածէն տայ այդ 100ը եւ ես հոս հատուցանեմ որու որ պէտք է տալ:

Չափաւոր մի առողջութեանդ չափով գոհանամ, աւելի զօրանալուդ փափազելով, նոյնպէս եւ քեռ Գաթիկոյն⁶³, եւ ուրախ եմ որ մխիթարիս իմացիւք իմաստից Բրիստոսի, որում փառք, եւ նորին ես այլ առողջ եմ:

Հարազատոյ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստիմ]

1934.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 23 յունիս 1897

Սիրելի Եղբայր, բարեւ.

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր իմացուց, խաւրելով Քու ընդունելութեան գրիկդ, 100 ֆրանգ տալն առ Քեզ. բարով վայելես յօգուտ, ի հաշիւ Սաղմոսամեկնիչին:

Խաւրեմ զմրագիր արծաթ դրամոյ, զոր Հ[այր] Աթանաս Վ[արդապետ] մեր բերեր էր ի Պարսկահայոց. դրամոյն հակակողմն է գլուխ մի միայն անմօրուս. ո՞վ է կամ ո՞ր քաղաքի:

Անցեալ շաբաթ քանի մ'օր ի ցամաք ելայ, ի ծերունի եւ ի լքեալն Գիւտոյ, եւ անտի ի Պատուա, ուր պատարագեցի ի Ս. Անտոն⁶⁴, յիշելով զծանօթս եւ զանծանօթս, յետոյ տեսի զՎ[երապատուեալ] Հ[այր] Օֆսեմտ, որ հիւանդագին եկած էր ի Հոռովմայ, եւ լաւագոյն է այժմ, որպէս յուսամ եւ փափագիմ որ ըլլաս որպէս եմս շնորհիւ Տեառն:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1935.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 23 յունիս 1897

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Հատուցի կամ ետու առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Միմաս 5 ոսկի նաբուլէոն, անձամբ գնացեալ ի վարժարանն, տեսանել զնա, զի հիւանդ էր, այլ արդ ապաքինեալ, երթալոց էր յԱգոլոյ⁶⁵, ի կազդուրումն. չգիտեմ թէ գնա՞ց թէ դեռ եւս ոչ:

Խոսքովու⁶⁶ Մեկնութեան ժամագրոց եւ Պատարագի՝ են առ մեզ առաջնոյն 5 օրինակք, երկրորդին՝ երեք, ամենայն նօտրագիր, բայց մին ի հնագուէն ընդօրինակեալ: Եթէ գիւրագնոյ տայցէ տէր ձեռագրիդ, զորոյ Յիշատակարանն ընդօրինակեալ էք, բարի է, ապա թէ ոչ՝ չէ ինչ պիտոյ: - Իսկ Աւետարանդ գնեալ ընդունելի է ինձ:

Աւուրբք յառաջ գնացի ի Գիւտոյ, եւ անտի ի Պատուալիոն, տեսի զՎ[երապատուեալ] Հ[այր] Օֆսեմտ, կազդուրեալ եւ լաւագոյն քան մինչ ի Հոռովմ էր, փափագէ գալ ի վանս:

Վեհ գտանի ի նոր գիւղ, Ա. Զեմն⁶⁷, նորընծայիւք, յորոց մին Խոտուլընցի, ազգա՝ կան Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Մկրտչի⁶⁸ մնայ աստ ի վանս, վասն խօթութեանն, ջերմամբ. այլ արդ կազդուրի, եւ յետ աւուրց յուսամք՝ առաքել առ ընկերսն ի գիւղ, եւ մեք մնամք սակաւք ի վանս, այլ բարեշունչ օգով:

Ողջութիւն եւ ողջոյնք:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1936.

Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ - Վիեննա⁶⁹

Վեմետիկ, Ա. Ղազար,
28 յունիս 1897

Արգոյ Հայր,

Ըստ պատուիրանի եղբօր իմոյ Պր. Սերովբէի, այսօր յանձնեցաւ թղթատարի տուփ մի յանուն Վ[երապատուեալ] Հօրդ, յորում եղեալ կայ մատանի մի ոսկի քանդակեալ

գոհար ակամբ: Անշուշտ գրեալ է ինքնին զայդմանէ առ Զեզ, եւ ես մնամ լսել զանկորուստ հասանել զորին ի ձեռս Վ[երապատուեալ] Հօրդ⁷⁰:

Ա[ռաստ] եղբայրակից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1937.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 30 յունիս 1897

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ճաշոցն զորմէ հարցանես, այն է որով վարիմք սովորաբար ի վանս, եւ ունիմք օրինակս ինչ. ի ցուցակի վաճառելի գրոց մերոց զին եղեալ է երկհատոր գրոցդ 250 ֆր[անգ]:

Մեզ յետ երկուց աւուրց, Զեզ եօթնեկաւ յետոյ այլ ես կանխեմ ի սրտէ եւ ի հոգւոյ մաղթել Քեզ շնորհս եւ զօրութիւն յանուանատու Սրբոյդ յամս յամայր:

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Օֆսեմտ եկն ի վանս, հիւանդ, այլ ոչ յանկողնի:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1938.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 30 յունիս 1897

Սիրելի Եղբայր,

Ճանապարհաց խանգարման պատճառաւ թղթաբերութիւնք կ'ուշանային, բայց հիմայ չտկուած են, կ'ըսեն, եւ յուսամ շուտ շուտ ընդունել Քեզմէ լուրերդ, որպիսի այլ ըլլան: Անանկ տարիքի հասած եմք, որ գրեթէ բնական պիտի ըլլայ ցաւեր քաշել եւ լսել. թէ եւ ըստ կարի պէտք է ջանալ եւ դարմանել եւ իրարու առողջութեան փափագիլ, եւս աւելի իրարու կարեկից եւ ցաւակից ըլլալ: Երբ Քեզ նեղութիւն չըլլար՝ քանի մի տողիկ ստէպ գրելդ՝ ինձ շատ հաճոյ է:

Նախընթաց թղթովդ այլ գրեր էիր որ ոսկի քանդակաւ մատնիդ խաւրեմ առ Հ[այր] Գրիգորիս. բայց ոչ ասոր մականունը գրած էիր եւ ոչ տեղը. ես մեր Մէրեմանեան Հ[այր] Գրիգորիսը յիշելով, զարմանայի: Հիմայ իմանալով ուղածդ, երկու [օր] առաջ օրինաւոր ծրարով եւ ընդունելութեան գրով թղթատարին՝ խաւրեցի, դեռ Հ[այր] Գրիգորիսէն այլ ընդունելութեան գիրը չառի, ի պատասխանի իմ գրածիս:

Կունըկիդ ցաւոց համար արդեօք տաքաջուր բաղանիք չե՞ն օգտեր: Բժիշկի այլ հարցընել մի՛ անհոգանար:

Ողջոյն ծանօթից եւ աղօթք:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1897

1942.

Professor Emilio Teza-ի⁸⁰

San Lazzaro, 18 Luglio, 1897

Carissimo Signore,

Mi dispiace che non potrò oggi trovarmi nell'adunanza dell'Institut, La prego di scusarmi e di far le mie scuse. Io avevo già venduto a Lei il mio articolo, vendo adesso anche la lingua (balbuttante): Lei mi farà onore e carità, da padrone e da servo, se crede a leggere quello peregrinaggio avedichiano.

I miei rispetti agli illust[rissi]mi Signori Colleghi e grazie a Lei

Devoto Servo

P. Leone M[arcar] Alishan

Թարգմանութիւն

Սուրբ Ղազար, 18 Յուլիս, 1897

Շատ սիրելի Պարոն,

Կը ցաւիմ, որ այսօր Հիմնարկի հաւաքութիւն պիտի չկարենամ ներկայ ըլլալ, հաճեցէք ներողամիտ գտնուիլ: Ես արդէն վաճառած էի Ձեզի իմ յօդուածս, հիմա ալ (թոթովկոտ) լեզուս կը վաճառեմ: Դուք ինծի մեծ պատիւ եւ շնորհք մը ըրած կ'ըլլաք որպէս տէր եւ ծառայ, եթէ բարեհաճէք կարգաւ Աւետիքի ուխտագնացութիւնը:

Յարգանքներս յարգարժան գործընկերներուն, եւ շնորհակալութիւն Ձեզի

Մտերիմ ծառայ՝

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1943.

Professor Emilio Teza-ի⁸¹

San Lazzaro, 28 Luglio, 1897

Carissimo Signor Maestro,

Causa del ritardo, i caratteri di stampa occupati dalle colonne composte del Բազմավէպ e non stampate. Ieri finalmente fu composto questo articolo abissiniano e Le mando oggi con mille e mille scuse, e colla speranza del perdono resto

Suo Devotissimo Collega

P. Leone M[arcar] Alishan

Թարգմանութիւն

Սուրբ Ղազար, 28 Յուլիս, 1897

Շատ սիրելի Վարժապետ,

Ուշացումի պատճառը, տակաւին լոյս չընծայուած «Բազմավէպ»-ի սիւնակներու գրաշարութեան համար տառատեսակներու օգտագործումն էր: Երէկ վերջապէս աւարտեցինք եթովպիոյ մասին յօդուածը, եւ այսօր կ'ուղարկեմ Ձեզի հազար ներողութիւններով, յոյսով, որ կը ներէք ինծի:

Ձեր մտերիմ գործընկերը

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1897

1944.

* Միսիքարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 28 յուլիս 1897

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Վասն եղբայրացու ներսիսեան երիտասարդին, ասաց Վեհ, փորձել զնա իբրեւ եղբայրանալի ի Քաղկեդոնեան վարժատան, թէ հաճին տեսուէքն, եւ ապա ծանուցանել:

Երեկ հասին երկու Պարտիզակցի մանկունքն, ուսուցիչ նոցա (Հ[այր] Սերովրէ) դեռ ոչ:

Բազում ամօք յառաջ (զթուականն դու ասա) յուղեւորութեանդ յիտալիա, նշանակեալ էիր երկուս Հայ Զեռագիրս գոլ ի Մոսկու⁸². այլ վասն փոխադրութեան մատենակարանին՝ ոչ կարացի, գրես, քննել զնոսին: Արդ, յաւուրս յայտարարել եկ[ի]ն Մոսկուացիք ոմանք ի տեսութիւն վանացս. յանձնեցի նոցա, եւ գրեն ինձ զի հարցեալ են զգրապետն, որ ասացեալ է, Nessuno di tali Manoscritti esistono. vi sono stampati ma manoscritti no⁸³. գրատունն այն մեծ կոչի Estense⁸⁴. - Եթէ յապահով իցես գոյութեան Հայ Զեռագրաց անդ, կարեմ միւսանգամ խթել. ապա թէ ոչ՝ լռութիւն:

Ըղծիւք եւ աղօթիւք վասն առողջութեանդ, մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

Որդեգիր] Կ[ուսիմ]

1945.

* Սերովրէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 28 յուլիս 1897

Սիրելի եղբայր,

Վերջի գիրդ որ ի 20 ամսոյս՝ բաւական գոհացուց զիս առողջութեանդ մասամբ, յորոյ վրայ աւելցընես սիրունակ դէմքդ այլ ի հայելւոյ տեսեալ: Անցեալ օրեր ես այլ մեր բնաբանութեան գործեաց մէջ՝ փոքրացուցիչ հայելւոյ մի հանդիպեցայ, եւ ըսածիդ նման բան մի տեսայ: Կարեւոր բան չգտած ատեն, այս կատակն այլ ներելի է:

Դու այլ իմ առողջութիւնս հարցընես. քանի մի տասնեակ տարիներէ վեր ի սկիզբն օդոց տաքութեան ծանր հարբուղիսով բռնուէի բոլոր ամառը. այս տարի, յետ այնքան տաքութեան ծանր հարբուղիսով բռնուեցայ. միայն պնդութիւնն է որ երբեմն երբեմն նեղէ զիս. ընկերու առաջինն է, որ չի բռնուեցայ. միայն պնդութիւնն է որ երբեմն երբեմն նեղէ զիս. որպէս եւ այսօր, եւ դեռ հիմայ գաւաթ մի եանուշի ջուր խմելով՝ նստայ այս տողերս գրելու:

Ձկնաբանական ծանօթութեանցդ այլ գոհ եմ, միտք չունիմ մանրամասնաբար քննել եւ բացատրել Աքրահամ Տէր Պապային⁸⁵ գրածները, այլ անցողաբար քանի մի բան ասել:

Ներէ համառօտութեանս եւ ողջունելով զծանօթս ողջ լեր:

Հարազատդ

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

Որդեգիր] Կ[ուսիմ]

1946.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճեղալեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 4 Օգոստոս 1897

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ընկալայ ի ժամուն զԱւետարանիկն, եւ զգառուցեալ պատկերսն ետու կարգել ուր անկն էր, եւ զթիկունս գրոցն կոչել եւ նշանակել դմա թիւ 28 Աւետարանաց մերոց. պակաս են 11 եւս առ ի բոլորել զհարիւր թիւ, որում բաղձամ, շնորհ ունելով ջանիցդ եւ աղօթելով վասն առողջութեանդ եւ մխիթարութեան

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1947.

Professor Emilio Teza-ին⁸⁶

San Lazzaro, 14 agosto, 1897

Carissimo Signore,

So bene che Lei non dubita quanto ci dispiace l'accidente della sua caduta; e quanto ci piace sapere che Ella stia meglio adesso: ma ciò non basta: io desidero apprendere che Ella preparasse mettersi in viaggio per la Svizzera per respirar quelle aure salutari e liberali.

P. Basilio partirà oggi o domani verso quella volta.

Ֆիթիլ է appunto quel fetêl arabo che Lei dice, e in quel passo armeno significa i fillacci che si mettono sulle piaghe per tirarsene la materia putrida: l'originale si può tradurre più precisamente così! "Bisogna circondar carta con impiastro e metter sopra (la piaga) a modo di fillacci".

In attesa di buone notizie, tutto a Lei

P. Leone M[arc] Alishan

[P. S.] Mille saluti dalla parte dei miei confratelli.

Թարգմանութիւն

Սուրբ Ղազար, 14 Օգոստոս, 1897

Շատ սիրելի Պարոն,

Գիտեմ, որ չէք կասկածիր, թէ որքան ցաւեցանք Ձեր ոտքի սպլաքումի պատահարին համար, եւ թէ ինչքան ուրախ ենք իմանալով, որ այժմ աւելի լաւ էք: Այսքանը բաւարար չէ: Ուրախութեամբ տեղեկացայ որ կը պատրաստուիք ճամբորդելու դէպի Զուիցերիա՝ այնտեղի առողջարար եւ ազատաբոյր օդը շնչելու:

Հայր Բարսեղը այսօր կամ վաղը կը մեկնի դէպի նոյն ուղղութեամբ:

Ֆիթիլը, ինչպէս Դուք կ'ըսէք, արաբերէն *fetêl* բառն է, հայերէնի այն անցքին մէջ կը նշանակէ խծուծ որ վերքերուն վրայ կը դնեն թարախը դուրս քաշելու համար: Բնագիրը աւելի ճշգրիտ կարելի է այսպէս թարգմանել. «Պէտք է սպեղանին թուղթի մէջ շրջանաձեւ փաթթել եւ զետեղել վերքի վրայ միեւնոյն խծուծի ձեւով:

Սպասելով բարի լուրերուն, ամբողջովին Ձեր

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

3. Գ. Շատ բարեւներ եղբայրակիցներուս կողմէ:

1948.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 18 Օգոստոս 1897

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Յիշեցուցի առ Վեհս զի յամսոց հետէ չէ գրեալ առ Քեզ, եւ կարծեմ գրեսցէ ի մօտոյ: Որպէս յիշեմ՝ վասն Քաղկեդոնի մատրան եւ առաջարկութեան Հոգեւոր Տեառն⁸⁷ ամօք յառաջ եղեն բանք ի ժողովիս, եւ զի Նա հաւանեալ թուէր ընդ պաշտօնն կամ Հոգեւոր սպասաւորութիւնն, զոր կատարէին Հարք մեր ի վանատան անդ, լաւ համարեցաւ առ ժամն թողուլ այնպէս, ի խնամս եւ ի փոյթ եղելոցն ի Քաղկեդոնական տան մերում:

Բարեւոք է թելադրութիւնդ խորհրդակցութեամբ կամ զիտակցութեամբ Ներկայացուցչի վանացս առնել զսահմանելիսն վասն իւրաքանչիւր տեղեաց, այլ են եւ յայդմ կնճիւրք, ըստ իս. զի ի լինել հակառակ տեսութեանց՝ կամ գործն կասի եւ խափանի, կամ ըստ ոչ կամաց եւ տեսութեանց միւսոյ կողման սահմանի, եւ լինի թերեւս տհաճութիւն. մանաւանդ երբ եւ ի միում տեղւոջ եւ ի միջի երկցագունից զանազան տեսութիւնք իցեն: Հաւաքոյն է անշուշտ ըստ կարի խորհմութեամբ եւ առաւել եւս սիրով գործել: Առանձինն Նշանակեալ եւս չառնել ինչ փոփոխութիւն կամ տնօրինութիւն ի վերայ անձանց որք այդր նշանակեալ եւս չառնել ինչ փոփոխութիւն կամ տնօրինութիւն ի վերայ անձանց որք այդր «ի Կ. Պոլիս եւ ի մերձակայս նորին» - արդէն այդպիսի ինչ սահմանեալ էր եւ ծանուցի որպէս անկ է՝ յորմէ անկ է: Իսկ եթէ կանխեն զրոյցք եւ լուրք պէսպէսք աստի կամ անտի՝ ոչ պաշտօնականք, կալցի դայն որպէս եւ կամի ոք, բայց զգուշութեամբ:

Ի սակաւէս զաւելին իմանաս, եւ երկայնամիտ լինիս, որպէս պահանջէ պաշտօնդ եւ ժամանակս, կամ գործօնք մեր ի ժամանակիս՝ որք այդր եւ որք այսր. եւ բարի յօժարութիւնդ եւ եռանդնդ թէ կատարի եւ թէ ոչ՝ մի՛ մնասցէ անվարձ ի Տեառնէ, որում աղօթիւք յանձն արարեալ զՍիրելիդ մնամ

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1949.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 18 Օգոստոս 1897

Սիրելի Եղբայր,

Անցեալ շաբաթ մեծ եկեղեցական հանգէսք եղան ի Վեներտիկ քաղաքիս, ի պատիւ ամենասուրբ Խորհրդոյ Հաղորդութեան. մեր Գերապայծառ Աբրահայրն ալ բազմութեամբ սարկաւագաց եւ դպրաց ձայնաւոր պատարագ մատոյց ի S. Salvatore⁸⁸ եկեղեցւոյ. ասացին թէ 40իւ չափ եպիսկոպոսք եկած էին, հարիւրաւոր քահանայք, հանդերձ պատրիարքաւ քաղաքիս⁸⁹ չորս կարտինալովք, որոց երկուքն եկան եւ ի վանս. որոց մին՝ արքեպիսկոպոս Կարտինալ Պոլոնիայ⁹⁰ թերեւս մօրուացս հաւնելով շատ մի սխմբրտեց ուսերս, հրաւիրելով ի քաղաք իւր: Եթէ դու այլ գաս՝ մէկ տեղ կ'երթանք:

Ողջունեմ զԳաֆթրանգեան Վարդապետն⁹¹. Ինդիրքը շատ ըստ մասնեայ կատարեցի, պատճառաւ տկարութեան յիշողականիս. ամէն յիշեալքն այլ ծանօթ էին ինձ, եւ ոմանց գործերն ունիմ. բայց կարծեմ դեռ չեն մտած ի Biografique (sic!) [Biographique] բառարանս. զWahl⁹² որ հնագոյն է իբրեւ լեզուագէտ յիշէր չգտայ յայն բառգիրսն, այլ իր մէկ գործն

[Յ. Գ.] Այսու մատենկամբ թիւ Աւետարանաց մերոց եղեւ 90. պակասէ 10 առ 100: Ի ներքոյ միակ մեծ պատկերի (խաչելութեան) գրեալ է. Զմեղաւոր Հայրապետ նկարողս յիշեցէք:

1963.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 24 Դեկտեմբեր 1897

Սիրելի եղբայր,

Վերջապէս ձեռքէդ դանձ մի Հանեցիր, հոգէդ բեռ մի նետեցիր, Արշակունեաց հաւաք-մանդ վաճառմամբ, որով պարտքերդ թեթեւցուցեր ես, եւ սրտիդ հետ ձեռքդ ընդարձակեր ես ի տուրս ողորմութեան, որոյ փոխարէն ամենապատիկ հատուցէ Ամէնողորմն Տէր: Միջնորդ վաճառմանն այլ Գալէմ[Բեարեան]¹²⁰ բաւական ճարտիկ կամ յանդուգն եղեր է՝ ժ առ ճ խնդրանքն: Միթէ առ Զարեհ պարտք ունի՞ս կամ վճարե՞ս: Այսչափս գրելէս վերջը, Տուղտի ծաղիկ կաթով եփած՝ խմեցի տաք տաք, կուրծքս հարբուխով բռնուած ըլլալով, եւ կարծեմ աղէկ պիտի օգտէ. պատահական ինչ է այս. ամսէ ի վեր աւելի առողջ կամ հանգիստ եմ քան անկէ առաջ հինգ վեց ամիսները. սովորական է ինձ ձմեռը առողջագոյն ըլլալ: Ժամանակիս մեծ մասը գրեթէ Սիսուանի թարգմանութեան տպագրութեան սրբագրութեամբ անցընեմ, մնացածն այլ ընթերցմամբ, տեսակ մի աղնուական ծուլութեամբ: Երկայն յօդուած մի գրեցի ամսօք յառաջ՝ Քու խաւրած կենդանախօս Արքախաւով¹²¹ գրածին վրայօք, որ ի սկզբան գալ տարւոյ «Բազմավիպին» մէջ պիտի սկսի հրատարակուիլ: Քեռ Գաթիկոյ¹²², քեռորդեաց՝ Տիրուհոյ¹²³ եւ Յակովբայ եւ ամենայն հարցանողաց՝ բարեւ ըստ իւրաքանչիւր պատշաճի, մեր ծերունի Հովաս Էֆէնտին այլ մէկտեղ: Իսկ դու՝ իմ կողմանէս ուշացեալ Հրեշտակիդ թեւոց մէջ պատսպարեալ՝ ողջ լեր՝ սիրով

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1964.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 15 Դեկտեմբեր 1897

Սիրելի եւ Արգոյ եղբայր,

Մինչեւ ցթանձրանալ կամ գոյանալ իրաց՝ չէ իմ սովորութիւն հրատարակել զկարեւրիականն. իմա՛ վասն ըզձացեալ եւ անծանօթ ինձ Զեռագրին. եթէ յաջողեցի Քեզ ի ձեռս բերել, սակաւ ինչ եւ իմով սատարութեամբ գնոյն, ուրախ լիցուք յայտնապէս, թէ ոչ՝ եղիցի այն ընդ նմանիսն անծանօթս առ ի մէնջ կամ անձեռնարկելիս թէ ծանուցեալ եւս իցեն:

Յեռանդն գիր ընկալայ ի Յակովբայ Տամատեան ի Պուենոս Այոսէս, յորում գրէր թէ ի մօտ ժամանակս երեք անձինք վախճանեալ են յիւրոյ գերդաստանէ, չասէ ո՞ք ոմանք՝ կամէի գիտել ի Քէն, զի եթէ յիւրոց ընտանեաց իցէ՝ հարկ է թէ ծանօթ իցեն Քեզ:

Ունիցիք լուր յերթեւոյն ի Մուշ եւ յեպիսկոպոսէն մերոյ. ձմեռն եւ ձմեռնացեալ սիրտք Քրդաց եւ քրդաբարոյից խէթ արկանեն յիս, եւ անճարակ՝ աղօթեմ:

Յամէ կամ յամաց հետէ կայր առ իս յօդուած մի բանի՝ [Հանգուցեալ] Փորթուգալ Փաշայի¹²⁴ գժամանակէ գրութեան Պատմութեան Եղիշէի¹²⁵, որ եւ հրատարակեցի յառաջ-նում թերթի մերձաւոր տարւոյս ի «Բազմավիպին». ամենեքին սպասեն լսել՝ ո՞ւմ թողաւ ծայրալիր գրուած նորա զհեղինակէն. լուայ զի ի լրագրի ուրեմն քաղաքիդ գրեալ են թէ ինձ առաքեալ իցէ հեղինակն զգործ իւր կամ օրինակ մի, թերեւս չփոթելով ընդ յօդուածոյն ինչ:

Ողջոյն ծանօթից եւ ողջութիւն:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1965.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 22 Դեկտեմբեր 1897

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Լիւսի Հովաս¹²⁶, որ արդ ընդ առն իւրում կայ ի Ֆիրենցէ, առաքեալ զժրարեալս ի սմա՝ աղաչէր առաքել եւ խնամով յանձնել առ համշիրակ¹²⁷ իւր. կայ ընդ նմին եւ գիր մի նորա առ հօրեղբայրն (Վիջէն): Երեկ տեսի զմայր նորա որ այն ինչ դարձեալ էր ի քաղաքէ անտի ուր գնացեալ էր ընդ դասերն (Լուցիայ), եւ լուայ յայլոց դասերացն (գաղտաբար) զի կրսեր եղբայր նոցա Polin¹²⁸ ի Մարսիլիա, խօթացեալ է ծանր ախտիւ ուղղոյ եւ յանկեւանոցի կայ. գայս թագուցեալ էին ի պառաւ մօրէն. Աստուած ողորմեցի:

Տօնք Ծննդեան Փրկչին եւ որ յետ այնր առ դրունս կան մեր, սրտազին մաղթեմ Քեզ Ղչնորհս նոցին, թէ ոչ միշտ զուարթ՝ այլ համբերատար կենօքս:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1966.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 29 Դեկտեմբեր 1897

Մեծարգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Նախընթաց թղթատարաւ առաքեցի զթուղթ Լիւսեայ¹²⁹ առ հօրեղբայրն, այսու՝ ըստ թախանձանաց կրսեր քերցն՝ զիւրեանցն. որք ընդ շնորհաւորութեանցն ակն ունին շնորհս ինչ դրամական գտանել առ ի նմանէ, որպէս յայտ է, եւ կարօտ են:

Իսկ ես շնորհաւորեմ Քեզ այժմիկ զգալուստ արեւմտեան Ամանորայ, եւ ապա զԱրեւելեանն, տացէ Քեզ Տէր առողջութիւն եւ անդորրութիւն յամայր ամս:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

Հարազատն իմ ի սկիզբն արեւմտեան տարւոյս զրէ ինձ, առ տկարութեանն, որպէս վերջնական իմն գիր, հանդերձ այլովք եւ վասն հաւաքման Ռուբինեան զբամոցն, զոր թողեալ է յանուն իմ ի Սեղրոսեան Խանի. ես թելագրեցի նմա մի՛ վստահանալ եւ ի բարեկամս իսկ, յետ ՚ [մահու]. այլ յետին ողջոյն տալ այնմ հաւաքման, եւ յանձնել Քեզ, եւ դու հնարիցիս յինքդ առնուլ յիմ անուն եւ անցուցանել ի վանս, եւ յապահովել մինչ զեռ կենդանի եմ, Տեառն շնորհելով. այլ մի քան զմի յառաջեմք ի վախճանն, նա 76ամեայ, ես 78: Եւ դու հանդարտ ճարտարութեամբ լեր համողիկեր զի մի՛ լոկ բանիւ եւ կտակաւ, այլ յառաջ քան զի՛ [մահ], կենդանեաւն աւանդեսցէ զայդ ի ձեռս մեր, որով եւ համարիցի վճարեալ զպարտս վարձուց սենեկին. թէպէտ եւ են նորա ինչ ինչ աւանդելի առ իս, քանի մի հազար Ֆրանգաց արժէիւք, եթէ հնութիւնք եւ թէ Ձեռագիրք, թէպէտ սոքա իբրեւ ընծայք, այլ թանկագինք են. եւ թէպէտ հատուցեալ է իմ ինչ նմա, իբրեւ ի գին, այլ յոյժ նուազ քան զարժէս:

Մի ի կրսեր քահանայից մերոց յեռանդն գնաց ի Պատուա, եւ դարձցի թերեւս այսօր կամ վաղիւ. եթէ յանձնեալ իցէ նմա Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մանուէլ զոսկի 100 ֆրանգս, դարձուցից առ եաղլըմեան. եթէ ոչ՝ ծանուցից քեզ, ողջ յինելով:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսին]

[Յ. Գ.] Զգրեալս առ Վիշ[էն] Հոլաս, ընթերցեալ, եթէ պատշաճ դատիս տալ՝ տուրբայց կարծեմ դուստրն Սոֆի⁷ չկամիցի, առ չվրդովել զծերն. ապա ցոյց նմա: Եթէ մարթ էր՝ կամէի թէ ընթեռնոյր զայն եւ տիկինն Սդաւրիտէս⁸:

1972.

* Հ. Դանիել Վրդ. Ստեփանեանի

Ս. Ղազար, 13 Յուն[ուար] 1898

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Բարևոք եւ յաջողակ է լուսատիւս պատկեր մանկտույդ, զոր եղեալ եմ յերեւանի ի վերայ գրոցս: Բարևոք է եւ զգացումն ասացողացն՝ չթողուլ անօգնական զմարս իւրեանց: Եւ ժամանակն ցուցցէ զկոչումն ընտրելոց յԱստուծոյ. թող աճեսցին արդ Հասակաւ եւ ուսմամբք. ակն ունիմ թէ չիցէ ի դերեւ յոյս մեր:

ՁԼԷՆՈՒՄՆԻՑ⁹ ԵՆԱՀԱՏՈՐԻ ԵՆ ՂԲԵՐՈՍԿԵՆԱՅԻ¹⁰ ԵՐԿՈՍԻՆ ԳՈՐԾԱ ԵՆԱ ԸՆԹԵՐԵՑԵԱԼ Է ԻՄ ԵՆ
ՔԱՂԵԱԼ. ԵԹԷ ԵՐԿՐՈՐԳ ՄԱՍՆ ԿԱՄ ՀԱՐՈՒՆԱԿԼՈԹԻՒՆՔ յԵՄՆՈՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԱԼՔ ԷԻՆ՝ ԿԱՄԷԻ
ՍՏԱՆԱԼ. ԱՅԼ ՍԵՍԱՆԵՄ ՂԻ ՀԷ. ՄԻԱՅՆ ՍԵՍԻ ՈՒՐԵՔ ՆՀԱՆԱԿԵԱԼ, ՂԻ ԱԿԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԴՈՐԱ (Storia
d'Ancona) ՍԱԿԱԳՐԵԱԼ Է ԵՆ յԱՄԻ 1880. ՔՆՆԵԼԻ Է ԹԷ ՈՒՆԻՅԻՐ՝ ՍԱ յԱԼԵԼՈՒԱԾ ԻՆՀ: ՆՈՅՆԱԿԷՍ,
ԵԹԷ Դ ՀԱՏՈՐ ԼԷՆՈՒՄՆԱՅ ՀԱՍՈՒՇԳԱՆԷ ՂԱԿԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆ ԿՅԵՄԻՆ ԴԱՐՍ, ԸՆԴՈՒՆԵԼԻ Է (ԵԹԷ ԵՆ
ԳԻՆՆ ՈՀ ԱԼԵԼԻ ԳԷԹ ՔԱՆ Գ15 ՓՐԱՆԳ):

Երբ յաջողեցցի երթդ ի Գապեղֆիստ[արտոյ]¹¹ փորձեա, թէ եղբայրն այն պահապան Ս. Փրանկ[իսկոս] եկեղեցւոյ¹² կամիցի՞ վաճառել զձեռագիր ժամանակագրութիւնն, եւ կամ տայցէ՞ ընդօրինակութիւն: Իսկ յերթալդ՝ պատեհիւ յԱնգոնա, ծանօթացիր ընդ տեսչի հասարակաց կամ արքունի դիւանին Archivio pub[blico] եւ Notarile. Ի սմա, ի Գործս (Atti) կամ ի Registri Masuco Domenico նօտարի, յամի 1583, յամսեան յուլիսի (ոչ յիշեմ զօրն) գոյ

գրուած մի վասն Յովհաննու Սկէնտէրի. գայն՝ յանձնեա ընդօրինակել, եւ հատուցից զօրինաւոր վարձս դպրին: Յանձն արա կամ խնդրեա ի դիւանապետէն, զի քննողք գրուածոցն եթէ հանդիպեսցին հայկական յիշատակաց (զորս բազմաթիւ կարծեմ) ծանուցեն կամ նշանակեսցեն զթիւ գրոցն կամ գրուածոց, զանուն նօտարին, եւն. եւն. որպէս զի դիւրագլխտ լիցի, եւ ըստ խնդրոյ մերում ընդօրինակեսցէ գրագիրն (amanuense) եւ հատուցին վարձքն: - Կարծեմ թէ եւ ոչ սակաւ ինչ գտցի յանուն Morato կամ Amorato Georgio հայկազնոյ. եւ կտակ նորին յետ 1560 ամի: Որ ինչ վասն խնդրոցս ծախիցես, հատուցից:

ԶԱՐԵԼ ԴՈՒՆ յԻՀԵԿԱԼ ԷՅՐ. ԻՅԻՆԵՄ ԵՒ ԵՍ զՆԱ ՄԵՍԵԿԱԼ Ի ՎԱՆՍ ՄԵՐ՝ ՄԻՆԶ Ի ՆՈՐԸՆԾԱՅԱՐԱՆԻ
ԷՒ 60 ԵՒ ԱԼԵԽԻ ԱՄՕՔ յԱՌԱՋ:

Ընդ ալ ինչ քննելիս՝ հա՛րց եւ տես որպիսի՞ գրուածք են ի Bernabei (sic)¹³, Croniche Anconitane.

Ներելույ՝ ճղճիմ գրութեանս, ողջ լեր, ողջունելույ զդրացիդ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ա[իշան]
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1973.

* Հ. Մանուէլ վրդ. Քաջունիին - Փատովա

Ս. Ղազար, 14 Ա. [Յունուար] 1898

Մեծարգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր, որպէս ինձ գրէ, գրեալ է եւ Զեզ երկիցս. եւ ես ալն ունէի ի ձեռն Պ[ատուական] Հ[օր] Վարդանայ ընդունել առ ի Զէնջ զ5 նաբոլ. ոսկիսն զի ընկալայ ես յԵաղլըֆեանէ¹⁴ զհաւասարն եւ ետու որոց պարտն էր. արդ արժան է դարձուցանել առ տիկինն այն զնոյնքան. վասն որոյ խնդրեմ ի գալ այսր Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Աթանասայ ի տօնի Ս. Անտոնի՝ յանձնել նմա. զի եւ խոստացայ գրով առ Եաղլըֆ[եան] այդպէս առնել. եւ որպէս ինքն տուեալ էր 5 ոսկի քսանոցս, նոյնպէս հաճեալիք Հնորհել, եւ ողջ յիջիք բարեխօսութեամբ երկուց ՍՍ. Անտոնեանց եւ անուանակրի նոցուն:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

1974.

* Միևիթարեան միաբանի մը, անուանը անյայտ

Ս. Ղազար, 14 Յուն[ուար] 1898

Միրելի Եղբայր,

Ահա միևս եւս աղերսագիր, զոր դեռ իսկ ընկալաւ:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

[Յ. Գ.] Գրեցի առ Եղիլբենեան¹⁵, զի գրեալ եմ առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մանուէլ¹⁶ առաքել ինձ 5 նաբոլ. եւ յրնդունես՝ դարձուցից առ ինքն Եղիլբ[ենեան]:

1975.

* Հ. Մանուէլ վրդ. Քաջունիին - Փատովա

Ս. Ղազար, 18 Յուն[ուար] 1898

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Եաղըբնեանն¹⁷ ա՛յլ ազգ յարմարեալ է զհաշիւ իւր ընդ վ[երապատուեալ] Հ[օր] Գրիգորի, վասն որոյ դարձուցանէ եւ դարձուցանեմ զհարիւրեանդ, զոր եւ ոչ բացի:

Ընկալլայ ընդ նմին եւ զդեղնորակն մեղուաց մանանայ, վասն որոյ շնորհ ունիմ եւ կալլայց՝ յորժամ օգտեցայց ի ջերմանալ աւուրց:

† [Հանգեալ] Հարազատ Քոյ մեծ յաւուր տօնի իւրոյ (Ս. Անտոնի) Հանէր ողորմիս տառապեալ Հոլասեանց, որպէս երբեմն եւ Դու. հաճոյազոյն եւս եղիցի եթէ եղիցի վասն ցաւալի արկածից հասելոց նոցա, զոր ծանուցէ թղթաբերս Հ[այր] Թիբրոյեան: Ողջ լեր ժիրաժիր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսին]

1976.

* Միֆթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 19 Յուն[ուար] 1898

Սիրելի եւ Արգոյ Եղբայր,

Մի՛ եւս այլ հոգար վասն տուելոցն յԵաղլըֆճեանէ¹⁸ կամ ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մանուէլէ¹⁹, յորմէ ընկալայ եւ առ որ դարձուցանեմ գտուեալն. արդէն տիկիւնն այն գրեալ էր ինձ վասն հաշուի 400 Քրանգաց զոր անցուցանէ առ Քեզ, եւ հարիւրիւն տուելով առ իս՝ հատուցեալ էր Քեզ զայսր տարւոյ տուրսն:

Հոգալի ինչ խնդիր Հոլասեանց է, որք զրոյ եւ բանիւ թախանձեն ինձ ազգել առ Վիշէն Էֆէնտի, վասն աղիտալի ախտի եղբօրորդւոյն, զոր անբուժելի ասացեալ են եւ բժիշկք Վերոնայ, ուր վասն բնակութեանն եւ դարմանոյ 150 ֆրանգք խնդրին ամսոյ ամսոյ. սոքա փափագեն զի ոչ միանգամ այլ ամսական ինչ սահմանեցէ հօրեղբայր իւրեանց, եւ արժան է. զի արդ չունին այլուստ ուստեք վաստակ կամ օգնութիւն, եւ սենեակն զոր վարձէին եւ այնու օգտէին, անվարձ մնայ: Աւելորդ եւ ծանր էր ինձ գրել զայս Քեզ, զի շատ խսկ Քո տառապեալ է վասն նոցա, եւ չէ դիւրին խօսել ընդ էֆէնտոյն. եթէ գուցէ ոք բնտանեգոյն եւ համարձակազոյն առ նա, նմա անկ էր խօսել:

Ընկալալայ զտոււի քաղցրաւենոյն եւ կրկին շնորհակալութեամբ մնամ

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսին]

[Յ. Գ.] Պ[ատուական] Հ[այր] Սուբիա²⁰ կարծեմ ծանոց Բեզ զի ունիմք գտետուն
կամ գգրքոյկ գորմէ հարցանէիր՝ թէ ունիցիմք, եւ ունիմք:

1977.

* Հ. Մանուէլ վրդ. Քաջունիին - Փատովա

Ս. Ղազար, 19 Յուն[ուար] 1898

Սիրելի եղբայր,

Զծրարեալս գիր հանդերձ հնգերեկաւն պատրաստեալ էի, եւ մնայր գալոյ առ իս Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Աթաւնաի, որում եւ ասացեալ էի թէ ունիմ ինչ ասելի կարեւոր, եւ նա աճապարեալ մեկնեալ է աստի: Արդ գրամն մնայ առ իս, եւ պատեհաւ ընդունիջիք:

[illegible]

Հոգեկից Եղբայր
Հայր Դեռնո Մարգար Ալիշան
Որդեգիր Կոստին

1978.

* Միևիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 22 Յունուար 1898

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,
Յուսամ զի անվնաս ընկալար զԱղօթագիրսն եկեղեցւոյ Հայոց Անգոնայ, որոյ տառք
Համանմանք տալագրատանս մերում՝ կարծեցուցին թէ եւ ի տպագրատանս մերում հրա-
տարակեալ է: - Յորժամ երթայցես յԱնգոնա՝ քննեա թէ գուցեն յետամնացք Հանի (Ստե-
փանի) առ որ նուիրեալ է Նուտի զգրքոյկն. քանզի ժամանակագրութեան մերում յիշին
նախնիք նորա 100 եւ աւելի ամօք յառաջ, անդ. եւ թէ կան՝ ունիցին ազգաբանութիւն կամ
ծիւղագրութիւն:

Ս. Լիբերիոսի²³, որ հր նախ շիրմի Գորգոնիոսի²⁴, ա՛ն մի հատ. զի թէպէտ եւ գոյ ի Բե-
րուցցի²⁵ (La Chiesa Anconitana) ալ զլաւագոյնն խնդրեմ: Յուսացելոյս իմանաս, զի ունիմ
զայդ գործ Բերուցցեայ, եւ կայ այժմիկ ընդ թղթեկանս յորում գրեմ, եւ ոչ յիշէի ի
նախընթաց թղթիս զոր գրեցի Բեդ:

1982.

* Սերովբե Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 26 յունուար 1898

Սիրելի եղբայր,

Բ գիրդ այլ ընդունեցայ, եւ հոգուով խնդակից եղայ վասն մարդասէր եւ անարգամեծար Տեառն մերոյ Գալըստեանն համար առ Քեզ եւ ի Քեզ. այժմ իբրեւ ընդ հայելի կերպարանաւ, որպէս կ'ըսէ Առաքեալն, եւ յետ սակաւուց դէմ յանդիման: Ի՞նչ գերեջանիկ՝ օր չըսեմ, այլ ատեն եւ աւելի քան զատեն պիտի ըլլայ, երբ հնացեալ Քերովբէն եւ Սերովբէն³³ նորափետուր տեսնեն զիրար յօթեմանս Հօրն Քրիստոսի եւ իւրն: Սակայն յուսամ թէ յօգուտ հոգւոց մերոց քան ի վայելս սնոտի աշխարհիս՝ Աստուած դեռ տայ մեզ ժամանակ յերկրի խօսակցելու, եւ պատրաստուելու վասն հանդերձեալ կենաց: Ուրախ եմ եւս զի թարգմանութիւնք իմ Իմացից³⁴ եւ Սնունդք³⁵ սնուցանեն զսիրտդ եւ զհոգիդ եւ աւելցնեն զախորժակ առ այն, որոյ համար գոչեց պարզամիտ անձն այն «Երանի՜ որ կերիցէ ձաշ յարքայութեան Աստուծոյ»³⁶: - Բայց ինչպէս կ'ըսէ դարձեալ Ս. Գրքն «Ձայս պարտ է առնել, եւ զայնու ոչ զանցանել»³⁷. այսինքն, նախ զհոգեւորն հոգալ, բայց մարմնաւորն կամ երկրաւորն ալ անորոշ չթողուլ. տալիք եւ առնելիքն նշանակել. համառօտ ըսել, բացայայտ կտակ մի ընել յետամնաց ընչից վրայ, եթէ յառաջագոյն տրուած չըլլան որոյ եւ կ'ուզես: Ես ոչ ճանչնամ եւ ոչ դատեմ զմերձաւորքդ, բայց չեմ վստահ աշխարհիկ մարդկան, ընդհանրապէս. ստակ կամ ինչք՝ սպրկիկ են, գիւրաւ կ'անյայտանան: Եւ եթէ, ըստ բնական կարգի ես կանխեմ ի Դ [մահ], ի՞նչպէս կ'ըլլան արդեօք, սիրելի եղբայր, քո կամքդ:

Դրամագիտական գիրք կամ բառգիրք մի խաւրեր էի Քեզ, չեմ յիշեր անունը: Եթէ ա՛յլ չեն պէտք Քեզ, յանձնէ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգորի, գուցէ ինձ պիտանի ըլլայ Սիսուանի փռանկ թարգմանութեան համար, յորում քանի մի բան պակսի՝ օտարաց հետաքննական չըլլալուն համար, քանի մ'այլ յաւելում. ասոնց կարգին՝ քանի մի Կիլիկեան քաղաքաց դրամոց տիպք եւս:

Այսօր նամակաց գրութեանս ատեն՝ երկու պատանիք եկան ի սենեակս, աշակերտք Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանի, որ այս իրիկուն նաւելոց են ի Դրեստ եւ անտի ի Կ. Պոլիս. նայեցայ, թէ կարենա՞մ Քեզ բան մի խաւրել. երեկ պատկերագրոյդ մէջէն փորագրել տուած պատկերները երկու օրինակ նորէն տպագրել տուեր էի. մի օրինակն ծրարեալ յանձնեցի անոնց, որ տան առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր եւ նա Քեզ գոնէ անգամ մ'այլ ժպտիս անոնց վրայ:

Ողջունելով զծանօթս, եթէ հանդիպին, ողջ լեր:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1983.

* Սերովբե Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 9 Փետր[ուար] 1898

Սիրելի եղբայր,

Ի ժամուս, որ է 6½ երեկոյի, Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Դանիէլ մեր եկաւ յԱնգոնայէ,

եւ երկու ժամ վերջը պիտի մեկնի, գալու ի քաղաքդ, ի Կ. Պոլիս, Լոյսեան³⁸ շոգենաւով. եթէ կանուխ գալու ըլլար, գուցէ ունենայի իրեն յանձնելու բան մի առ Քեզ. հիմայ ուրիշ բան չի մնար՝ բայց զինքն յանձնել Քեզ. որ եթէ ունենաս աշխատելու կամ ցանկելու բան մի, իր կամ ժամանակին կարողութեան հափով՝ օգնէ Քեզ. ինչպէս քանի մի տարի առաջ գրէիր ինձ, թէ իր ձեռք պիտի կարգաւորես գործդ. ինքն ամիսի մի հափ պիտի կենայ այդտեղ. եթէ յանձնելիք այլ ունենաս, ապահով ձեռք եւ առիթ է:

Յուսամ որ տկարութիւնդ գոնէ քիչ մի թեթեւցած ըլլայ. քանի մի շաբաթէն այլ վարունն կ'երեւնայ, եւ մեր ծերացեալ հնացեալ շէնքի վրայ այլ կ'ազդէ զօրութիւնը: Փափագեանի եւ Լեօպէլի առուտուրն ի՞նչպէս եղան:

Ի կարճուկ ժամանակիս այսչափ: Բարեւ մերձաւորաց, ողջութիւն եւ առողջութիւն. Բարեկենդան՝ կարողաց. համբերութիւն անկարողաց:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Ապրոյէն պատասխան չընդունեցայ Սասանեան հաւաքմանդ նկատմամբ:

1984.

* Սերովբե Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 16 Փետր[ուար] 1898

Սիրելի եղբայր,

Կ'ուզէի այսօր քիչ մի Քու դրամոց կամ ընչից վրայ խօսիլ. հարկաւորիմ նստիլ ի ժողով մեր վանական խնդրոց, եւ թողում գալ շաբաթուան:

Յուսամ հիմայ տեսած ըլլաս զՊ[ատուական] Հ[այր] Դանիէլ Վ[արդապետ] մեր, որ թերեւս պիտանի ըլլայ գործոյդ օգնականութեան: Լսեցի ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրի-
թերեւս պիտանի ըլլայ գործոյդ օգնականութեան: Լսեցի ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրի-
թեր՝ որ առողջութիւնդ լաւագոյն է եւ շարժիս ի տան. գուցէ գուրս այլ ելած ըլլաս ի տանէ, գործ՝ որ առողջութիւնդ լաւագոյն է եւ շարժիս ի տան. գուցէ գուրս այլ ելած ըլլաս ի տանէ, եթէ օգբ ներեն. վասն զի լսեմ այլ որ նորէն խառնակեր են տեղւոյդ օգբ. այս տեղ բաւական լաւ է. այս տարի բնաւ ձիւն չտեսանք. ցուրտն այլ ոչ սաստիկ. ձմեռուան պահապան հաստիկէ ֆլանել մի հագնէի ներքին ֆլանելէն զատ, այս տարի պէտք չեղաւ հագնիլ, այլ հաստիկէ ֆլանել մի հագնէի ներքին ֆլանելէն զատ, այս տարի պէտք չեղաւ հագնիլ, այլ լաթեղէն բաժկոն մի թեւաւոր. որով կըրնաս գուշակել որպիսութիւնս: Միայն վզիս ետեւ ջիղ մի խայթէր կամ ցաւցընէր, այն այլ նուազեցաւ. երեկ Հոլասեանք եկան, քսելիք մի բերին, մի խայթէր կամ ցաւցընէր, այն այլ նուազեցաւ. երեկ Հոլասեանք եկան, քսելիք մի բերին, անգղիական դեղ, զոր այսօր միտք ունիմ ի գործ ածել, եւ մնացեալ խայթը փարատել:

Ողջ լեր ողջունելով, երբ յաջողի դէոյր մեր եւ գեթորդիս:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1985.

* Միսիթ-արեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 16 Փետր[ուար] 1898

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Սկսեալ ի վերջոյ յառաջ, նախ չնորհ ունիմ չնորհաւոր մաղթանացդ, ի յիշատակի

1988.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճեղալեանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 22 Փետր[ուար] 1898

Սիրելի եւ Մեծարգոյ Եղբայր,

Ծրար մի առաքի յանուն Քո ի ձեռն-տպագրապետիս⁴⁴, մասն մի է կոտորակք թղթոց՝ յանձնելիք առ եղբայր իմ Սերովբէ. եւ մասն առաքելի ի Մուշ յորում է վկայական մի նշխարի կենաց փայտի, եւ թերթ մի թարգմանութեան Գեր[ապատիւ] եպիսկոպոսի մերոյ Ներսիսի, Յաւիտենական Քահանայութիւն⁴⁵ գրոց Մէնցնիկ ծիրանաւորի⁴⁶, զոր առ Հանգամանաց տպագրարանիս՝ չկարաց յանձն առնուլ Վեհս ի տպագրել զգիրսն. եւ ես՝ թէպէտ եւ ամօթով, խնդրեմ զգուշութեամբ դարձուցանել զթերթն այն առ թարգմանիչն, առ որ եւ գրեցից. եւ Դու եթէ կամիս գրելով առ նա, անմեղադիր լիցիս ինձ, զի ոչ էր յիմ ձեռս, ըստ խնդրոյ նորա տալ տպագրել. այն զի ընթերցողք այնր գրոց՝ ասեն, թէ լաւագոյն քան զայն է թարգմանեալն եւ տպագրեալ Իսրայէլեան եպիսկոպոսի⁴⁷. եւ տպագրատունս ինչ ոչ շահեսցի, այլ եւ տուժեսցի:

Վասն ներքին խնդրոց մերոց, նկատմամբ երիտասարդ Հարց մերոց գտելոց այդր՝ քննեալ ի Ժողովի Գեր[ապատիւ] Տէրս գրէ առ նոսա, ծանուցանելով ինչ ինչ եւ Քեզ եւ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Դաւթի⁴⁸: Աղօթեսցուք, զի շնորհեսցէ մեզ Տէր գնալ առաջ իւր ըստ պարտուց եւ վիճակի մերոյ, եւ յաւելցէ զհամբերութիւն Հոգացողաց. եւ Քեզ ընդ նմին եւ զօրութիւն:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

Յ. Գ. Ծանեայ զի ծրարն զոր յանձնէի Քեզ առաքել ի Մուշ յանձնեալ է ի թղթատարն՝ ուղղակի Հասուցանել անդր առ Գեր[ապատիւ] եպիսկոպոս մեր⁴⁹, վասն որոյ զթուղթն միայն առ Նա յանձնեմ ի Քո սէր:

1889.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճեղալեանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 16 Մարտի 1898

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Յեթնեկաց հետէ լուութիւն է այտի առ իս, եւ առ ի Քէն եւ յորմէ գրէր ինձ յաճախ. խնդրեմ ծանուցանել ինձ զորպէսն Հարազատին իմոյ, եւ զգործոցն, եւ զՎ[երապատուեալ] Հ[այր] Դանիէլէ եթէ կարաց իւրիք օգնել նմա, ի ծրարել զհին դրամսն:

Նշանակեցէք ինձ եւ զօր ի մահուան Մովսիսի եպիսկոպոսի⁵⁰:

Զիա՞րդ կայ եւ Հովաս Էֆէմտի. եղբորորդի նորա ի նմին վիճակի խօթութեան եւ ապշութեան կայ ի Վերոնա, որպէս լսեմ. եւ մայրն եւ քորք ստիպին ամսոյ ամսոյ առաքել ի պահուստ նորին 165 իտալ[ական] լիրայս. յ300ոց տուելոց ի Վիջ[էն] Հով[ասայ] ետու զ200ն եւ մնայ առ իս 100 միայն. եւ Հարկաւորեցայց տալ եւ զայն, զի ոչ առ այլ ինչ պէտք

ծախեն, այլ վասն դարմանոյ կամ վարձու խօթացելոյն: Տէր ողորմեսցի նոցա եւ մեզ եւ ամենեցուն: - Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1990.

* Սերովբէ Ալիշանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 6 Մարտի 1898

Ապահովութեանդ համար գրեմ երկտողս, որ ընդունեցայ Մարտի 29ի գրածդ. հանդերձ անգլուխ Մաքսիմալիւ. անոր երկու թեւերը կարծեր էի ցուել. դիմացի կեցողն այլ նոյն ձեւով է. արդեօք յատուկ ցեղ մի կա՞յ եղեր անգլուխ մարդկան, ինչպէս շանգլուխ մարդկան:

Յետ իբր երկու շաբաթուայ վանքէս տղայք պիտի խաւրըւին այդ կողմը. ապահովեալ յանձնեմ անոնց Լեօպէֆէն դարձեալ դրամները, ծրարը բաց թողլով, որ եթէ յանկարծ տեղւոյդ պաշտօնեայք տեսնեն՝ չկարծեն կասկածելի կամ փախստեայ ինչ:

Շնորհաւոր Քրիստոս յարեա՛ւ, երբ հասնի օրն տօնական, որ դեռ մեզ այլ հասած չէ, այլ այսօր մեզ Աւագ չորեքշաբթի է: Ժամանակի հաւկիթներէն ելած հնաբանական ինչ մի խաւրեմ Քեզ, որ ուզես պահես, ուզես յետ դարձընես, երբ կամիս: - Ողջ լեր, ողջունելով զքոյրն:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1991.

* Սերովբէ Ալիշանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 23 Մարտ 1898

Սիրելի Եղբայր,

Գրեթէ ամիս մ'էր որ Քեզմէ լուր չունէի եւ հոգայի. հիմայ ընդունելով ամսոյս 14ի գրածդ՝ հանգըստացայ, եւ գոհանամ չափաւոր առողջութեանդ. լսեմ որ այդ տեղ այս տարի ոչ սակաւ ձիւներ է եւ խառնակութիւն օդոց. մինչ մեր կողմս ձիւն չտեսանի. հիմայ որ հասաւ գարուն, յուսամ որ ծաղկանց հետ ծնագացդ այլ ուժ տայ, որ կարենաս նա եւ ելնել ի տանէ եւ քիչ մի բաց օդ չնչել եւ ողջունել զդաւարիս:

Լեօպէֆէան դրամներդ առանձին դրած պահած եմ, եւ առաջին առթիւ խաւրեմ. եւ եթէ կ'ուզես նա եւ posteիւ ապահովագրելով յանուն Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգորի: Դրամներդ ծրարելու համար՝ արդեօք ծանօթ մանչիկ կամ աղջիկ մի չի՞ գտուիր, որ նա ծրարէ, դու ծրագրես. Պատուական Հ[այր] Անդրէաս այլ կրնար ընել զայդ, եթէ դեռ ի Բերա է, եւ չէ գնացեր ի Պարտիզակ, ուր պէտք էր գնացած ըլլար:

Երկու մեծ հաւաքմունքդ, Բիւզանդեան եւ Սասանեան սրճափ փափագէի, որ կենօքդ վաճառէիր եւ անձամբ վճարէիր պարտքերդ: Մայրաքաղաքիդ մէջ ամէն տէրութիւնք

ունին դեպքան, գունց եւ երեսփոխան, արդեօք բարեկամի ձեռք կըրնայիր առաջարկել կամ հարցընել, թէ ունի՞ն, կ'ուզե՞ն:

Եթէ վանացս ձեռք անցնին այդ վաճառելիքդ, վանքս այլ պիտի չկարենայ շուտով վաճառել (թէ ոչ չնչին գնով): Իսկ պարտատէրքդ, կամ անոնք որոց կ'ուզես որ գումար մի տրուի (ինչպէս Կիւլէսէրն) գուցէ եւ Փափագեան պիտի պահանջեն, ստիպեն զվանքս, որ չէ կարող (ըստ այժմու դրութեան) դրամ ճարել եւ գոհացընել զպահանջողս. եւ ո՞ր գիտէ թէ չկարծուած պահանջողք ելնեն իբրեւ պարտատէրք: Որոյ համար գուցէ վանքս ոչ ուզէ ընդունիլ ինչքդ եւ ոչ հատուցանել. բայց եթէ ապահով ըլլայ, որ պահանջողք այլ առանց նեղելու հաւանին սպասելու որ երբ որ ծախուին ինչքն (թէ եւ ուշ) այն ատեն ընդունին իրենց բաժինն, առանց ինչ տուկոսի. կամ գոհ ըլլան փոքր ինչ ամսական թոշակով, եթէ յանձն առնու զայս՝ վանքս:

Ապոլոնիդէսի խորաքանդակն, եթէ անցընես առ մեզ, այնպէս ապահովէ՛, որ ողջ ամբողջ հասնի. արամենեան քանդակին ճաթիլ կոտրիլն՝ այնպէս վախցուց զիս, որ այդ նուրբ սարդիոնդ բռնելու այլ զգուշանամ:

Սեդրոս-սենեկին պարտուցդ համար, թէ եւ այժմու գործակալս ըստ այժմու նեղ դրից, փափագէր գումարով ինչ գոցել զայն, բայց թէ Վատիկանկոնեան գրովք եւ թէ՛ այլ ինչ ինչ տուածովքդ եւ տալեօքդ, գոցուած համարիմ պարտքդ եւ գոհացընեմ զվանքս եւ զՔեզ. զայս մի՛ հոգար:

Յուսամ որ մեր քոյր Գաթիկն⁵¹ այլ ոչ զմեզ նեղէ եւ ոչ ինքն նեղուի. իսկ թէ ո՞վ երեքէս ա, ո՞վ բ, ո՞վ գ, նախ պիտի [մեռնի]՝ † Աստուած գիտէ:

Նամակիդ վրայ զմրած գնդատիկեան մէկն՝ անգլուխ կ'ըսես. ինծի կ'երեւնայ նման իմն իշագլուխ երկայնացուկ հրէշխառն ոմն կամ իմն⁵²: Եթէ իմ թղթիս մէջ այլ դրածս չէ կոտրած եւ կըրնաս գուշակել դէմքէն, որովհետեւ չորս դին գրուածն կ'իսամաշ է, չկարցայ կարդալ. դրամն արծաթի է. հակակողմն կայ լախտ մի, որոյ մի կողմն յունական Դ տառն, միւս կողմն Δ տառն, եւ այլ ոչ ինչ: Շաբաթով առաջ ի Պօլիսէ եկած եւ բնակած էր առ մեզ եւ դարձեալ պիտի գայ, Թէրգեան Պօղոս Եպիսկոպոս Ատանայի⁵³, մեր կաթոլիկ Հայոց. հարիւրաւոր հին եւ շատն խանգար դրամներ բերած էր ի Կիլիկիա գտուած. մեծագոյն մասն պղնձի, քիչ արծաթ, շատ պղնձի բիւզանդիկ, կային եւ ոչ սակաւ հոովմէականք, որոց մէջ գուցէ ընտիրք այլ ըլլան. անոնցմէ մին է այս կնքածս զոր ի վերջ ստորագրեցի: Իբր տասնեակ մի շատ խանգար եւ անպիտան Ռուբինեանք այլ կային, զոր թողուց մեր քով. անոնցմէ զատ նոյնչափ մ'այլ լաւ պահուած Ռուբինեան ունէր, շատն պղինձ, զանոնք այլ տուաւ մեզ. ինքն գնաց ի Վիեննա, ուստի պիտի դառնայ առ մեզ, եւ աստի գնայ ի Հռովմ մեր թեմին համար խօսելու եւ հոգալու: - Քանի մ'այլ մանր արձանիկ ունէր պղնձի, անահիտ կամ աստղիկ կամ գիցամայր, եւ եղնիկ կամ ցլիկ, որ անշուշտ զԿիլիկիա կերպարանեն:

Բա՛ւ այսքան դրամաբանութիւն: Ողջ լեր եւ իմացու որպիսութիւնդ:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 20 Ապրիլ 1898

Սիրելի Եղբայր,

Քրիստոս յարեա՛ւ.

Ըստ Քո պատուիրանի, Փափագեանն ի Լոնտրայէ խաւրեց եւ հասաւ ի ձեռքս արկղիկ մի՝ Քո հինգ հնոտեաց. Միհրական քանդակ մի. անգլուխ պղնձեայ թռչուն մի, եւ երեք կտոր քար, մատնի եւն. եւ պահեմ, մնալով յայտարարութեանդ, եւ արժէքնին նշանակելուդ. փոքր նիւթերն շատ արժէքի բան չերեւնար:

Փափագեանն ուրիշի ձեռք քանի մի բան այլ վաճառեր է Քու հաշուիդ, կամ իր պահանջից. ո՞ւր էր թէ աւելին այլ վաճառեր կամ դու կերպով մի յաջողէիր վաճառել, եւ այդ հին պարտքէդ այլ ազատելով՝ մեծ փա՛ռք քեզ Տէր մի ըսել. ես այլ ձայնակից կ'ըլլայի Քեզ:

Քեռ եւ քեռորդեաց մաղթեմ զշնորհս Սրբոյ Զատիկի, կարմրուկ ողջոյններով: - Յուսամ հիմայ բաւական կազդուրած ելնես ի տանէ եւ երթաս յեկեղեցի՝ ողջունել եւ ողջագուրել զՅարուցեալն Յիսուս, որ պահեսցէ զՔեզ յամայր ընդ հարազատիդ,

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

* Հ. Բարսեղ Վրդ. Սարգիսեանին - Հոռմ

Ս. Ղազար, 2 Մայիս 1898

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Զոր ինչ վասն վարձու վանատանդ գրեալ էիր, զնոյն եւ առ Վեհս, եւ սա կարծեմ արդէն արար Քեզ պատասխանի. եւ չմնայ ինձ յաւելուլ բայց փափագել յաջողութիւն գործոյդ եւ դարձիդ:

Վասն Ս. Լիդուինայ⁵⁴ լուեալ էի ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գարեգինէ եթէ ի Հռովմ հրատարակելոց է (նորագիր) վարք նորա, յայն սակս յանձնեցի քննել. թուի թէ տակաւին չէ հրատարակեալ. մի՛ լիցի փոյթ, յայտնեցի ժամուն:

Երեկ Եղ[բայր] Ներսէս կատարեաց զուխտ իւր, եւ խառնեցաւ արտաքին հանդէսն ընդ յիշատակի նախահօր մերոյ Միսիթարայ: Վաղիւ Ս. Խաչ ժամանեցէ ի նմին աւուր ի Պօլսոյ կամ ի Դրեստէ Պատուական Հ[այր] Դանիէլ: Իսկ յետ վաղուին մեկնեցցի Պատուական Հ[այր] Դիոնեսիոս երթալ ուր գիտես:

Ի պատեհի տեսութեանդ մատուցողն մեծարանաց առ Գերապ[ատիւ] Տեառս Քիւփեկեան⁵⁵, Թէրգեան⁵⁶ (եթէ իցէ տակաւին այդր), Ռուպեան⁵⁷, Միսիթեան⁵⁸, եւ առ Փասսերինի. եւ առ յիշողս կամ հարցանողս, եւ ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

Տեղի Ակոբինգ գլխացաւէն աղատեցար, հիմայ ես ուրիշ գլխացաւ մի պիտի տամ, որ եւ սրտացաւ, յուսալով որ վերջին անգամն ըլլայ. եւ է Հոլաւեանց խնդիրն: Այս այրի կնոջ երկու դստերքն ամուսնացեր են, եւ հարկ է որ իրենց արքն զիրենք հոգան: Անդրանիկ դուստրն՝ Մարի⁸⁰ քանի մի տարի է անգղիացի օրիորդի մի ընկերութիւն կ'ընէ յԱնգղիա կամ ուրիշ կողմ, եւ կ'ապրի. բայց գրեթէ աչաց լոյսը կորուսեր է, չի կրնար գրել կարգալ. եւ թէ աչացն համար անդադար բժշկաց եւ դեղի համար ծախք չընէր, կըրնար քիչ մի օգնել իր մօրը: Մնան երկու վերջին դստերքն, որք ուրիշ բան չեն կըրնար ընել, բայց տան աշխատանք, եւ կիսահիւանդ մօրերնուն ծառայել: Բանի որ մեծ քոյրերնին իրենց հետ էր, անոնք երբեմն օտարականաց դաս տալով իտալերէնի՝ բանիկ մի վաստըկէին. ուրիշ գլխաւոր վաստակնին էր՝ տուններնուն սենեակ մի վարձքի տալով՝ իրենց վճարելի տնավարձքը թեթեւցընել եւ բան մի աւելցընել իրենց ապրուստին համար: Հիմայ չունին վարձուոր, եւ գտնելն այլ դիպուածական է: Բայց ամենէն ծանր հոգ եւ հարկն է՝ իրենց եղբայրն (Պօղոս, Paulin), որ չորս կամ հինգ ամսէ ի վեր խելացնորած է, եւ ի Վերոնա, հիւանդանոցի կամ յիմարանոցի մէջ է, որոյ համար պարտական են ամէն ամիս իբրեւ 140 ֆրանգ վճարել. առաջ 165 վճարէին, հիմա աղաչելով, իբրեւ ի շնորհս, այդ առջի ըսածիս իջան, այսինքն 140 կամ 135 ֆր[անգ]: - Այս ցաւալի ամսականն եւ իրենց ամսական տնավարձն, թող իրենց ապրուստն, ի՞նչպէս եւ ուստի՞ պիտի վճարեն: - Փոխառութեան եւ պարտք պարտքի վրայ դիզելու չափ կամ տեղ չըլլար:

Մեր քուճին Վիջէն Էֆէնտիմ իր եղբորորդւոյն Համար (խելացնոր Պօղոսի) խաւրեց 300 ֆր[անգ] Հարիւր մ'այլ ընտանեացը կամ մօրը. բայց այդ վերջին անգամ տալիքս է, ըսեր է, եւ երբ մեր խեղճ Հ[այր] Գրիգոր վարդապետ կերպով մի թելադրեր է որ Հաստատ ամսական տուրք մի շնորհէ, այն կերպով վրան բրդեր է, ինչպէս երբեմն Քեզի Հանդիպեր է, եւ իր տունէն փախեր ես: - Դստեր Սոֆիիմ⁸¹ Հետ այլ խօսեր է, նա այլ ըսեր է որ բան չեն կրընար տալ, եւ յոյս չունենան ապագային. ըսեր է եւս, որ ինքն (Սոֆի) պիտի գրէ ինձ այս բանիս վրայօք. սակայն բան չի գրեց:

Հիմայ իմ խնդիրս է, որ Դու որպէս ընտանի այս ազնիւ օրիորդին հետ, անգամ մի իբրեւ վերջին անգամ պարզապէս խօսիս եւ իմանաս, ի՞նչ է իրենց միտքն. արդեօք կ'ուզեն բոլորովին երեսէ թողուլ այդ խեղճ ազգականքը. եւ ամենեւին ժառանգութեան յոյսը կտրել (երբ ըստ Աստուծոյ սահմանեալ ժամանակին երթայ առ հարս իւր Հոլաս Էֆէնտին)։ Սա խրատ տուեր է որ ասոնք իբրեւ իտալացի եւ աղքատք խնդրեն, որ Պօղոսն ձրի պահուի ի հիւանդանոցին. բայց այս անկարելի է իրենց, վասն զի մինչեւ հիմայ իբրեւ թուրքի՛ հպատակք ճանչցուեր են։ - Իրենք կարծէին որ տուն մի թողուած է իրենց ժառանգութեան ի Պօլիս, բայց լսեցին որ իրենց հօրքորջ թողուեքն կամ որդիքն՝ ծախեր են տունն եւ գինը կերեր են կամ կ'ուտեն։ Կը յուսային որ Հոլաս Էֆէնտին⁸² իրենց ուրիշ բան մի տրուէ՛ր անոր տեղ։

Մի րեկի եղբայր, Հէի եւ Հեմ ուզեր սիրտդ վշտացընել, բայց ազգականական պարտք մի է, զոր ես այլ կերպով մի կրեմ, եւս առաւել աչօք տեսնելով կարօտութիւննին, որոյ Հեմք բաւական օգնել, բայց եթէ Հնչին քանի մի փող ողորմութեամբ երբեմն, կամ փոքր ինչ ուտելեաց մատով:

Կրկնեմ, որ իմ խնդիրքս է՝ բացայայտ խօսիլդ ընդ օրիորդին Սովիլայ⁸³, եւ բացայայտ իմանալդ եւ իմացընելդ՝ իր եւ հօրը կամքն եւ միտքն. թողլով իրենց խրդճին, թէ ունի՞ն եւ թէ ոչ, եւ ո՞րչափ իրաւունք կամ պարտք՝ օգնելու իրենց արեան, եւ եթէ հնար է, այսչափ երկար տարիներու տատանմունքը դադրեցընելու, որ հիմայ ծանրագոյն կէտին հասած կ'երեւի:

Այս առաւօտ իսկ ի քաղաք երթալով տեսայ զիրենք եւ իրենց վիճակը: Քանի որ Պօղոս⁸⁴ ի Հիւանդանոց է, իր կինն այլ ասոնց քով ձրի կ'ապրէր: Լսեցի որ քիչ մի ստակ ճարեր է եղեր, եւ անով կ'ուզէ դառնալ իր Հայրենիքը ի Մարսիլիա:

Զամենքն ալ Քեղմով ինձմով յանձնելով Աստուծոյ ողորմութեան եւ այցելութեան, աղօթելով եւ յուսամ մնամ

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ոստան]

2004.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճեղալեանից - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 29 յունիս 1898

Արդոյ եւ Սիրեւիի Եղբայր,

Անշուշտ որոց անկ էր, ծանուցին Քեզ զողջամբ հասանել Շահխաթունեան:

Բազում սիրով եւ ըղձիւք մաղթեմ Քեզ՝ բարեխօսութեամբ մեծի Պաշտպանիդ եւ Հօր մերոյ Լուսաւորչի՝ շնորհս ի շնորհաց նորին, հանդերձ քաջողջութեամբ եւ լայնութեամբ սրտի, յամայր:

Հոգեկից Եղբայր
Հայր Ղեկուն Մարգար Սևիշան
Որդեգիր Կոստան

2005.

* Սերովբէ Ալիշանի՛ն - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 13 յուլիս 1898

Սիրելի եղբայր,

Սիրելի եղբայր,

Գոհ եմ որ Դու ձեռքէդ, մանաւանդ թէ սրտէդ եկածն ըրեր եւ ըսեր ես Սովիայ⁸⁵. նա ալ յուսամ որ ըստ կարողութեանն ըսած է եւ լսած: Ձէի ուզեր եւ չեմ ուզեր ալ աւելի զինքը վշտացընել, եւ չեմ ալ ուզեր որ զբէ ինձ գրելիքը վասն զի անշուշտ գրելու ատեն պիտի տագնապի. գիտեմ իր բարի սիրտը, որով անգամ իր զգեստեղինաց համար պատրաստածը՝ խաւրեր էր իր հօրեղբոր որդեաց. միայն թէ ասոնց Paulinի⁸⁶ համար ըսածն, թէ հիւանդութիւնն կամ յիմարութիւնն յանառակութենէ պատճառած է, հիմայ ընդ հակառակն յետ զգաստանալոյ, ամուսնացեր եւ խելքով աշխատէր, մէկ հատիկ փոքրիկ զաւկին ուսնէ յետ զգաստանալոյ, ամուսնացեր եւ խելքով աշխատէր, մէկ հատիկ փոքրիկ զաւկին մահն աւելի պատճառ եղած են այդ փորձանք հիւանդութեան, քան ալ ինչ: Որպէս եւ է Աստուած ողորմի ամենեցուն, եւ տայ երկար եւ բարի կեանք իր հօրեղբոր եւ անոր Դստերաց: Բայց վերջապէս ծերութիւնն իր կնիքն ունի սեւ հողով. յետ այնորիկ արդեօք այս որբոց պիտի ելնէ՞ մասն ինչ ժառանգութեան, կամ որ եւ է անուամբ տըրից. սա է գիտելիքն. - յայտ է թէ շատ զգուշութեամբ իմանալի. մեր գուճին էֆէնտին՝ աւելի վախ կու տայ՝ քան յոյս:

Վիճակահանութեան համար բանիկ մի առ ժամ մի՛ խաւերեր. ի քովս եղած արաբագիր տլըսմիկդ⁸⁷ առաջարկեմ այժմ, յետոյ տեսցուք ի՞նչ յաջողէ Տէրն: - Ողջ լեր:

Հարազատոյ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2006.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 13 յուլիս 1898

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Եհաս ողջիկ ի ձեռս իմ արծաթազարդ Աւետարանն Խուպասարի. թիթղունքն զօնորո⁸⁸ են եւ խոշոր. որպէս եւ է, ոչ անհաճոյ: Ծանո զի հատուցից Գործակալին, եւ մի՛ ծանրասցի հասարակաց հաշուին:

Եօթնեկաւ յառաջ հանդիպեցաւ մեզ ոմն Ռուսենիացի ազգային, Անդրանիկ Յովհաննիսեանց բնակ Օտեսացի, տարեւոր եւ ունեւոր, սակաւ ինչ կաղազնաց: Ի 20 ամաց հետէ ասէ ուսումնասիրեալ զհնութիւն կամ զծագումն Հայ լեզուիս, եւ կամի առ նոյն քննութիւն՝ հաստատել ճեմարան մի կամ ժողով գիտնոց ի Կ. Պօլիս, ուր երթալոց էր, եւ թերեւս գնացեալ: Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Միմաս տուեալ է նմա զանուն կամ զհասցէ Հիսարլեանի: Եթէ յայտնիցի այդր, զի յուսամ թէ այց արասցէ եւ մերայոցդ, ընկալլիք արգահատութեամբ. եւ թէ խնդրիցէ ինչ գիրս, որպէս զՀին հաւատս Հայոց⁸⁹, զոր երկնէք ընդ իւր տանել, առ ահի խուզախնդրութեան պաշտօնէից պետութեան, եւ այլ գրքոյկս, կարէք տալ ձրի, զի աստ հատոյց ըստ բաւականին, թէպէտ չկարծեմ թէ առնուցու ձրի, այլ յօժար թուի ի հատուցանել:

Փափագելով առողջութեանդ (յոր սակս օդք կղզեաց Վոսիտրի չիցե՞ն օժանդակք) մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2007.

* Հ. Բարսեղ Վրդ. Սարգիսեանիմ - Հոռմ

Ս. Ղազար, 19 Յուլիս 1898

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Անշուշտ երեկ ընկալար զգիր Վեհի, եւ ծանեար զպատճառս յապաղման պատասխանոյ գրելոցդ եւ հեռագրիդ, եւ զԺողովական տեսութիւն մեր զիրացդ. վասն որոյ չմնայ ինձ այլ ինչ գրել, բայց յորդորել զի գուն գործիցես զյարկ մի երկրորդի տանն պահել կամ վարձել մեզ. զի հարկաւ՝ ի վեց կամ յինն ամս վարձակալութեան Ամիչեայ, պէտք լիցին Վեհի կամ այլոց մերայոց՝ երթալ ի Հռովմ եւ կալ աւելի կամ պակաս ժամանակս. եւ օտարոտի իմն թուի, եւ կարծեմ ոչ ի չինութիւն, բնակել մերայոցս արտաքոյ վանատան մերում. ցաւէ ինձ զի փութացեալ ես եւ զկարասի մեր փոխադրել այլուր (ի Լեւոնեանն

վարժարան⁹⁰. եւ փափագէի զի դարձցին ի յարկն պահելի վասն մեր. եւ մարթ է այսմ այսպէս լինել, նա եւ յետ նորոգութեան այնր յարկի՝ ի վարձողէն:

Այսօր Վեհս գտանի ի Մուրատ[եան] վարժարանի, որում դարձի ոչ սպասելով՝ գրեմ զայս. վասն որոյ եւ չկարեմ ինչ ասել վասն արժէթղթոցն, այլ կարծեմ թէ արդէն գրեալ է Վեհ եւ զայնմանէ:

Ակն ունեւոր յաջողութեամբ ի գլուխ հանելոյ զիրսդ, եւ դարձիդ ողջունիւ եղբարցս, մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2008.

* Հ. Բարսեղ Վրդ. Սարգիսեանիմ - Հոռմ

Ս. Ղազար, 27 Յուլիս 1898

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Եթէ մնայ Քեզ տակաւին ժամանակ կալոյ այդր, խնդրեմ չնորհս առնել ինձ, թէ չգուցէ ինչ դժուարութիւն: Ի սկզբան ամսոյս եկն Բենեդիկտեանն D. Raphael Proost, Professor del Collegio dei Benedettini di S. Anselmo, քաղաքիդ, երկրորդմբ նորընծայ Հարբ եւ խնդրեաց բնակել ի վանս մեր (չյիշեմ թէ ասաց ո՞րչափ ժամանակ) այլ ասաց զի գրեալ էր զայսմանէ. այլ զի չէր իմ ընկալեալ գիր կամ հրաման ի Գեր[ապայծառ] Աբբազօրէ որ կայր ի Ս. Զեմոն, եւ գործակալ մեր եւս չէր ի վանս, այլ եւ կային առ մեզ օտարք ոմանք, որք կարէին ընդ աչս հարկանել Բենեդիկտեանցդ, ցուցի դժուարութիւն, եւ սիրով տեսեալ զվանս, մեկնեցան: Յետոյ իմացայ զի այն ինչ հասեալ նոցա ի քաղաքս՝ եկեալ են առ մեզ. նոյնպէս յետ դարձի Յետոյ իմացայ զի այն ինչ հասեալ Proostի, որ խնդրէր աւուրս ինչ կալ առ մեզ. եւ զիղջ մեծ եղեն Վեհիս տեսի առ սմա զթուղթ Proostի, որ խնդրէր իմ այս է. յայց ելանել Քեզ ի Ս. Անսելմոս⁹¹, եւ եթէ իցէ ինձ, եւ ցարդ ցաւէ: Արդ խնդրի իմ այս է. յայց ելանել Քեզ ի Ս. Անսելմոս⁹², որ ասէր յետ երկուց եօթնեկաց դառնալ այդր ի վանս, եւ հատուցանել զգիրն զրենոյն զոր ընտրեաց եւ խնդրեաց առաքել անդր ի վանս, եւ ես առաքեցի, չգիտեմ թէ դարձեալ իցէ դորա, զի չընկալայ ինչ:

Միւս եւս, եթէ գուցէ գիրս եւ հնար, նշխարիկ մի Ս. Կուսին Կատարինեայ Սիրենացւոյ, խնդրեմ:

Ողջոյն որոց յանձնիցեն Քեզ ողջունել զիս:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

Ի վանաց այտի Ս. Անսելմոսի եկն ի տես վանացս Ամերիկացի Հ[այր] Thomas Oestreich⁹², որ ասէր յետ երկուց եօթնեկաց դառնալ այդր ի վանս, եւ հատուցանել զգիրն զրենոյն զոր ընտրեաց եւ խնդրեաց առաքել անդր ի վանս, եւ ես առաքեցի, չգիտեմ թէ դարձեալ իցէ դորա, զի չընկալայ ինչ:

2009.

* Հ. Աթանգիմեա Վրդ. Երեմեանի

Ս. Ղազար, 2 Օգոստոս 1898

Արդոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Հոսատիպ պատկեր Ս. Փրանկիսկ[ոսի] դոր եղեալ էիր ի յատակ արկեղ բառգրոց Լիդրէի⁹³, մնացեալ է անդ անտես յինէն՝ ամիս եւ կէս, եւ գտեալ տպարանեայց ի կամելն յայլ պէտս վարել զարկղն, յեռանդն հասս ի ձեռս իմ, այս է պատճառ չյիշելոյս ինչ ի նախընթաց թուղթս իմ. եւ այսօր զի տօն է Աստիգայ ներողութեանն⁹⁴, որ է ասել Նորին Սրբոյ, կրկին շնորհակալութիւն: Ա՛յլ անգամ թէ առաքես այգպիս[ի] ինչ՝ զի՛ր յերեսս արկեղն, մանաւանդ թէ մին յերեսս եւ միւս ի յատակն: Եւ ողջունելով զակնկալեալ նժդեհակիցդ ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2010.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճելալեանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 4 Օգոստոս 1898

Արդոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ըստ խնդրոյդ փութամ պատասխանել, կարէի եւ յերեկն գրել, եթէ ի ժամու հասեալ էր գիրդ ի ձեռս իմ: Զեռագիրն եթէ արդարեւ պատուական է, ըստ մերս ճաշակաց, զլիսով եւ վերջով, կարեմ սատարել 300 ֆր[անգ] եւ աւելի եւս ըստ հարկի եւ արժէից:

Վասն Յոբելինի Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Գրիգորիսի յանձնեցի առ Պ[ատուական] Հ[այր] Արսէն⁹⁵ յաջող չափաբան: - Լսեմ զի գայ այգր եւ Եպիսկոպոս մեր Տարօնոյ, որոյ իղձ էր կատարել ի նոյն տօնական աւուրս զիւր քահանայութեան 25ամեակն:

Համարէաք ապաքինեալ զՊ[ատուական] Հ[այր] Խորէն⁹⁶. Թերեւս լաւ լինէր գալ նորա ի Կ. Պոլիս, ուր ճարտար բժիշկք գտանին, այլ արդ առ ամենաբժիշկն յանձն առնեմ իմօփսանն, զնա եւ զայլ կարօտս, եւ զիս, գէթ ըստ հոգեկանիս, եւ զՔեզ, որպէս դու կամիս:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2011.

* Հ. Մանուէլ Վրդ. Քաջունիի - Փատովա

Ս. Ղազար, 10 Օգոստոս 1898

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Համարեմ թէ ի Պոլսոյ ծանուցին եւ Քեզ զփոխումն ցաւագնեալ հոգեհարազատին Քոյ եւ իմ, ի հանգիստ յաւիտենական: Քաղցրաձայնն եւ քաղցրաբարոյ դասընկեր Քոյ, հրաւիրեալ է ի դասակցութիւն մշտերգու պարուցն, զորոյ եւ զորոց արժանի արասցէ Տէր

լսել մեզ զձայն անլուի: Ոչ ի դոյժ կամ ի լուր գրեմ. այլ ի ցաւակցութիւն եւ ի խնդակցութիւն հոգեւոր, որ մեզ հասակակցացս եւ ընկերակցացս նորին եւ ծերունեացս անկապոյն է քան կրսերացն քան զմեզ: Տացէ Տէր մաղթանօք կանխելոցն քան զմեզ ի համառօտն այն ճանապարհ, արդիւնաւորագոյն աւուրբք ժամանել առ նոսա: Յիշեա զիս ի Ս. Անտոն⁹⁷, եւ ողջ լեր. յուսամ զի գտցիս առ մեզ ի տօնի Վերափոխման Տիրամօրս:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2012.

* Սերովբէ Ալիշանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 17 Օգոստոս 1898

Սիրելի Եղբայր,

Շատոնց է լուր եմք. նոր կամ կարեւոր բան մի չունենալով հաղորդելու, ինչպէս կարծեմ, Քու կողմէդ եւս. յուսամ այլ թէ առողջ ես եւ զբաղիս հին դրամօք. իսկ ես Սիսուանի փռանկերէնի տպագրութեամբ⁹⁸, որ եւ ի վերջերը մօտեցեր է:

Ողջոյն քրոջ եւ քեռորդեաց, որպէս եւ կարես տալ, եւ Դու ողջ լեր:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2013.

* Սերովբէ Ալիշանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 21 Սեպտեմբեր 1898

Սիրելի Եղբայր,

Անցեալ ամսոյ վերջերը եւ ամսոյս 9ին գրածներդ ընդունեցայ, եւ սպասէի մեր Հ[այր] Վարդանայ գալըստեան, որ զՀայկեան գլանիկը ընդունիլս այլ իմացընեմ. նա դեռ չերեւեցաւ, սպասեմք յետ երկու երեք օրերու: Փափագէի որ անոր հետ հայկական հաւաք-մունքդ այլ խաւրէիր, որպէս զի կարենայինք՝ մինչեւ փակեալ զտեսարանս աչաց տեսնել ի մի պահարան ամփոփեալ զանոնք, առաջին խաւրածներուդ հետ, իբր յիշատակարան Ալիշանի: Քիչ շատ յիշես ինչ որ խաւրեր կամ ընծայեր ես, եւ կըրնաս մէկ ո՛ր եւ է ձեռով պահարան մի նկարել տալ, որոյ մէջ գետեղենք զանոնք եւ դնեմք ի ցոյց. ոչ միայն զգրամանիդ, այլ եւ քանի մի Զեռագիրս, քանդակս եւ արձանիկս: Դու ձեռք տուր, եթէ կարես, ի ձեռն ձեւագրողի, ես մտածեմ զիրագործելն ի ձեռն ճարտարաց:

Սիսուանս գրեթէ աւարտեցաւ տպագրութեամբ. մնան ցանկք եւ աշխարհագրական տախտակն: Յիշեր էիր ծերունի բարեկամ մի Canon Greenwell⁹⁹, ո՞վ է եւ ո՞ւր է:

1820 տարւոյ Վերափոխման տօնի օրը հարցուցիր. այն տարւոյն գիրն է Լ ըստ սովորութեան մեր եկեղեցւոյ տօնն կատարուի միշտ ի կիւրակէի մերձաւորի ամսոյն կիսուն. արդ այն տարի տօնն կատարուած է յ13 օգոստոս[ոսի] ըստ հին տօմարի, որ է 25 ըստ նոր տօմարի. իսկ 15ն օգոստոսի յորում լատինք կատարեն զտօնն հանգիւլի յերեքշաբթի. բայց յայտ է որ նոյն օրն լատինաց մեր հին տօմարի 3 էր օգոստոսի:

Ո՛րչափ փափագիմ որ ի գալստեան Փափագեանի Պօլիս, կարենայիր գոհացընել զնա, վաճառմամբ մէկ հաւաքմանդ, կամ այլ կերպով:

Բարեւ ծանօթից եւ քաջողջութիւն Քեզ:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2014.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճեղալեանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 21 Սեպտ[եմբեր] 1898

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Յեռանդն եւ յառաջնուն աւուր, մի ըստ միողէ ընկալայ գտուրս Հոլաս Էֆ[եմտիի]. փափագելի եւ անակնկալ պարգեւ կարօտելոցն. որոց չէր մարթ առ սակաւ սակաւ տալ, քանզի պարտ է նոցա ամսոյ ամսոյ հատուցանել վասն մտակորոյս որդւոյ եւ եղբոր իւրեանց 135 լիւր[այ] վասն որոյ երեկ անձամբ յանձնեցի նոցա բովանդակ, ի մեծ գոհութիւն նոցին եւ ինձ գլխովին. զի կարես գուշակել զկարիս նոցա եւ զկարեկցութիւն ծանօթիցն: - Ամսով յառաջ եկեալ էր ի Փլորենտիոյ Լիւսի¹⁰⁰ երախայ դստերն եւ ի դարձին ընկերեալ է նմա մայրն:

Զի՞ եղեւ Ձեռագիրն այն՝ վասն որոյ հարցեր թէ կարիցեմ սատարել քանի մի հարիւր ֆրանկս:

Բարւոք է եւ եղիցի երթ Պատուական չ[օր] Թովմայի¹⁰¹ ի Քաղկեդոն ի գործակցութիւն Վ[երապատուեալ] չ[օր] Մեսրովպայ:

Անդրոնիկոսն այն զորմէ գրեցի երբեմն, երեւեցա՞ւ արդեօք ի քաղաքիդ:

Ողջ լեր ողջունելով զմերայինս, եւ առանձինն զՎ[երապատուեալ] չ[այր] Դաւիթ, զորոյ խնդիր վաղու ծանուցի առ որ անկ էր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2015.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճեղալեանիմ - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 5 Հոկտ[եմբեր] 1898

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Եղբայր իմ տարտամ, որպէս եւ ես, կամի առաքել մեզ զհաւաքումն Հայկական զրամոց, այլ շուարի ո՛րպէս ծրարել եւ նշանակել ի վերայն. եւ այսպէս անցանք ամիսք եւ ամք. գրեցի առ նա թէ գուցէ Վ[երապատուեալ] չ[այր] Գրիգոր գտցէ զոք, մանուկ մի կամ ո եւ է, որ կարիցէ գէթ ծրարել, եւ նա նշանակեցէ: Կարես յիշեցուցանել նմա, թէ զայս գրեալ եմ առ Քեզ, եթէ եւ Քեզ կարելի թուի առնել այսպէս:

Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2016.

* Հ. Դանիէլ Վրդ. Ստեփանեանիմ

Ս. Ղազար, 5 Հոկտ[եմբեր] 1898

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Ի վաղուց կամէի եւ ես լուծանել զբաղմամբայ լուծիւն եւ գիտել որպէս զարգանան որբուկքդ. յուսամ զի ոչ միայն ըստ տիոցն եւ բարգաւաճեն, այլ եւ գերազանցեն զհամատիովքն, որպէս բազում ուրեք ի միջի օտարաց՝ երեւի առաւելութիւն մերայոցս, եւ անկ է այսպէս լինել, ի լրումն նուազելոց եւ սպառելոց ծնողաց նոցին եւ մերձաւորաց. եւ հարկ է յամանիկս ուղղոյ մանկուտոյդ տպաւորել այսպիսի իմաստս, հանդերձ լաւագունով:

Առ ստորագրողս եկեղեցեաց կամ պատմութեան Անգոնայ՝ ընթերցեալ եւ նշանակեալ եմ զՍ. Անաստասիայ եկեղեցւոյ Հայոց¹⁰², այլ ոչ յիշեմ զժամանակ հիմնարկութեան եկեղեցւոյդ, եւս եւ զժամանակ անցանելոյ նորուն ի ձեռս Հայոց, զոր կարծեմ ըստ ոմանց յամի 1580, այլ կանխագոյն եւս համարիմ. զի եւ յառաջ քան զկէս այնր դարու (ԺՁ) վկայի գալուստ Հայոց յԱնգոնա. թող զառաջին եկ նոցա եւ զՀոգեւորենի յառաջ քան զկէս ԺԳ դարու: - Բարւոք է տապանագիր Անմարմնոյն. բայց ի յետին մասն թուականին, զոր գրեալ եւ LXXIII, յաւելլի է X մի եւս, զի ժամանակագրութեամբ մեր նշանակէ 1783 եւ ոչ 1773 զմահ նորա, այսպէս եւ այլուր նշանակեալ է¹⁰³:

Ի նմին ժամանակագրութեան, կամ լաւ եւս ի դիւանս մեր գոյ թուղթ մի Պետրոսի շինողի հանգստարանի մօրն (Rosa) եւ իւրայոց, ստորագրեալ Բետրոյ Բերսիֆի, յամի 1758, առ Հ[այր] Գաբրիէլ Աւետիքեան:

Բազում եւ այլոց Հայոց հնագունից ծանօթ են անուանք, նաեւ քահանայից նոցին, որոց հարկ է թէ գուցեն, թէ ոչ տապանք, այլ մեռելագիրք, ի ժողովրդապետական եկեղեցիս, ընդ որոց հովանեօք հանդուցեալ են, եւ ընդ որով էր հոգեւորեն եւ առանձինն եկեղեցին Հայոց: Քննելի է եւ անուանեալդ հին Ս. Գրիգոր եկեղեցի Հայոց. մի՞ արդեօք առաջինն այն իցէ որ ի ԺԳ դարու, որ առ պատմիչս Անգոնայ յանուն Ս. Հոգւոյ կոչի:

Անշուշտ նոյն Անդրէասի Ովսաննայն է զորմէ հարցանես. զորոյ զվարս հնատիպ (1524) տեսեալ ի ցանկի հնավաճառի Հոռովմայ, ետու բերել ամսօք յառաջ. վախճանեալ է յ18 յունիսի, 1505¹⁰⁴:

Անծանօթ է ինձ օրագիրդ յանուն Հերոն. Սաւոնարոլայ¹⁰⁵. մի՞ գուցէ եւ զվարս Եր. Աղաւնոյն գաղափարօք զորին գրեցէ խմբագիրն: Նոյնպէս անծանօթ էր նոր պատմութիւնդ այդ զԼուզիմեանց:

Ստուգելի է ի հնավաճառէդ թէ աղօթագիրքն այն որ գտանի առ ումեմն ի Chiaravalle¹⁰⁶ գեղջ տպագրի՞ր է թէ ձեռագիր. եւ դարձեալ ծանօթութիւնքն զՀայոց՝ նոյնպէս տպագրեալ իցեն, թէ ձեռագիր յաւելուած: Յետ ստուգելոյ, եթէ յուսալի թուի գտանել նոր ծանօթութիւնս, փորձելի է. եւ եթէ գիտէ ձերունիդ զանուն ստացողի գրոցն՝ ցնա իսկ հարցանել նախ եւ տեղեկանալ:

Ողջոյն ձեր եպիսկոպոսի պաշտպանի որբոցդ եւ նորեկ թեմակալին՝ խոնարհ եւ յաջողութիւն, խրախոյս մանկուտոյդ, գործակցիդ, եւ թէ այլ ոք գտցի ծանօթ. եւ ո՞ղջ լինել եւ յաջող, առ որ եւ երկու լուծայիկս ըստ կարի իւրում սատար:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

սպասաւորէ ի պատարագելն: Իսկ Տէվրէնեան Տէր Իգնատիոսն¹¹³ չ' [վախճանեալ] է յամի 1765. սա գրեալ է զվարս միոյ ի կուսանաց նախ եկելոց յԱնգոնա, Ռոգա-Մուրատ կոչեցելոյ որ սրբութեան համբաւով վախճանեալ է յամի 1763. այլ ոչ գիտեմ յոր լեզու գրեալ է եւ հրատարակեալ իցէ: Կարես հետաքննել եւ զայս, որպէս ինչ հնար իցէ, գուցէ տակաւին յիշիցի յԱնգոնա: Իսկ հօրաքոյր Մարինոսի՝ Ռեմիմա՝ (թագուհի) վախճանեալ է յամի 1819: Այսպէս ծանօթութիւնք քո եւ իմ լրացուցանեն զիրար, այլ ոչ անթերի. շիթ առ շիթ: Մերս Եղ[բայր] Ստեփանոս եւս գրէր ինձ զի խօսեցեալ ընդ Մարինոսիդ՝ չեն յաջողեալ ստուգել զաստիճան ազգակցութեան իւրեանց: - Տէր Կղեմէսն Դայեան? չէր ինձ ծանօթ: Բազում ինչ կայ տակաւին թաքուն յԱնգոնա, գուցէ մեծ մասն յիշատակարանաց փոխադրեալ ի Հասունեանէ¹¹⁴ ի դիւանս ամբողջ իւրոյ, եւ անդ խնդրելի: (Բայց, խնդրեցէք նախ զԱրքայութիւնն Աստուծոյ)¹¹⁵. եւ զայս ասեմ նախ վասն իմ եւ ասլա այլոց, եւ Քո, ողջունելով զոմն եւ զմանկտիդ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2021.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 2 Նոյեմբ[եր] 1898

Սիրելի Եղբայր,

Այս օրերս հնաժողով կամ կամ հնամաճառ մի հանդիպեցաւ մեզ, որ փնտռէ նա եւ Զեռագրաց՝ կամ անոնց կողքի կտորներ, մանաւանդ ոսկէզօծ զարդեր եւ պատկերք, որ գտուին ի լուսանցս ձեռագրաց, եւս առաւել յարգի, եթէ ի մագաղաթի ըլլան. քովս քանի մի կտոր կար՝ պիտի յանձնեմ, որ թէ յաջողի՝ վաճառէ, ուր որ ինքն պիտի երթայ (կարծեմ ի կողմն Ռուսաց): Եթէ կայ ի քովդ այդպիսի կտորներ եւ կարենաս շուտով խաւրել, գուցէ փոքրիկ ճէպ խարճւըղի¹¹⁶ մի գոյանայ:

Ի՞նչպէս են քոյրն եւ քեռդուստրն. ողջոյն եւ աղօթք:

Յիշե՞ս արդեօք որչափ տարի առաջ պատկերազարդ թերթ մի խաւրել էիր Հարանց Վարուց մասն, յորում կայ եւ ոսկէյատակ ծիրանազգեստ պատկեր կամաւոր աղքատի թագաւորագնի. ուստի՞ յափդ ընկեր էր. արդ թերթին ներքեւ նշանած է ի՞նչ, այսինքն 29դ թերթն է եղեր. եթէ բոլոր մատենան այլ այդպիսի պատկերներով ըլլար, շատ թանկ կ'ըլլար: Փափագով՝ քան թէ յուսով այդպիսի ինչ գտնելու մնամ

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2022.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճելալեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 9 Նոյեմբ[եր] 1898

Սիրելի եւ Արգոյ Եղբայր,

Ընկալայ զյանձնեալն ի հարազատէս՝ զթուրքարէն Աղուէսագիրքն, որպէս եւ

յառաջագոյն գրերեալսն ի Պատուական Հ[այր] Վարդանայ՝ չնչնիկսն երկուս, զորոց կարծեմ թէ գրեցի, այլ ոչ քաջ յիշեմ:

Գերապ[ատիւ] Եպիսկոպոս Տարօնոյ եօթնեկաւ յառաջ եհաս առ մեզ եւ յետ սակաւ աւուրց մեկնելոց է դառնալ այդր եւ այտի յաթոռ իւր. չխնդրեմ ինչ ի ձէնջ ասէ, զի չտայք. կարծեմ թէ կամիցի երթալ փորձել զՎ[երապատուեալ] Հ[այր] Մանուէլ. փափագէ եւ հանդիպել առ Պատուական Հ[այր] Դանիէլ ի Ռեգանադի¹¹⁷:

Զուսնելով այլ ինչ ծանուցանել, մաղթեմ քաջողջութիւն:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2023.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 15 Նոյեմբ[եր] 1898

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Հանդերձեալ էի գրել առ Մար[ինոս] Ումուտ, որ ըստ գրելոցն առ Քեզ՝ գրեալ է եւ ինձ երկարօրէն ի դէպ ժամու եհաս ինձ գիրդ: Ոչ գիտելով զստոյգ հասցէ նորա, Քեզ յանձնեմ զիմ գրածն, յորում ծրարեալ եմ լուսայս ինչ իբրեւ ի ձեռանէ Գեր[ապա]ծառ Արքաւորս, եւ խնդրեմ յապահովի հասուցանել:

Հարցանես զազգայնոց մերոց սրբոց յիտալիա. ես ոչ զոք գիտեմ զատ ի Ս. Լիբերիոյ¹¹⁸ եւ ի Լուսաւորէն. բայց զի ասես գիտել Քո սակաւս ոմանս կամ ես ոչ յիշեմ առ այժմ, կամ մնամ ի Քէն ուսանել, եւ զոր կարեմս առ յապա հաղորդել Քեզ:

Խնդիր Մարմօրուշի¹¹⁹ քաջ խորհելի է, մանաւանդ ինքեան, զի մի՞ եւս յեղեղուկ խորհրդովք ի փորձութիւն նոր արկցէ զանձն եւ զմեզ. երբ առաջարկեսցէ Վեհա՝ ծանուցի Քեզ տեսութիւնս մեր. առ այժմ ողջոյնք, ի սուղ ժամուս:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2024.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 16 Նոյեմբ[եր] 1898

Սիրելի Եղբայր,

Վերջի (ԺԳ) գրէդ քանի մ'օր առաջ ընդունեցայ Թամրազայ կնիքը: Դա վրացի ըլլալով՝ ինչո՞ւ հայերէն կնիք գործածէ. միթէ Պէնտէրեանի մի գէնք չըլլայ: Այդ կարմրուկ քարն՝ իբրեւ քար արժէք ունի՞:

Զազիլէ վետիմնէի գրոց համար գրածդ՝ ես այլ մտածեր էի, եւ այնպէս կ'ընեմ. բաւական է որ յաջողութիւն ըլլայ կլորիկ գին մի ճարելու: Բեռ եւ քեռդստեր համար գրածիդ այլ բաւական գոհ եմ, լաւագունին յուսով:

Երկու օր առաջ իմ Բարիգու աշակերտացս մին՝ Հէֆիմեան Անտոն Էֆէնտի, որ հիմայ ի Դարապլուս Ռէթիի նազըր¹²⁰ է, հանդիպեցաւ մեզ, հանդերձ ընկերաւն, եւ ըսաւ որ տեսեր է զքեզ եւ զՍտաւրիդէս. ասոր համար խոտ մի յանձնեմ էիր հարցանել, դեռ չկրցայ հարցընել տալ, բայց շուտով տամ հարցընել եւ եթէ գտուի՝ ղրկել: Առ այժմ ողջունեմ եւ ողջութիւն մաղթեմ:

Հարազատոյ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2025.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ա. Ղազար, 7 Դեկտեմբեր 1898

Սիրելի Եղբայր,

Սիսուանի թարգմանութեան տպագրութիւնն թէ եւ գրեթէ աւարտած էր, բայց շատ սխալներ սպրդած էր, անոր համար երկու շաբաթ աշխատեցայ բոլորը նորէն կարդալու եւ նշանելու ուղղելիքն եւ փոփոխելիքը, որով չկարցայ Բեզ ինչ գրել. հիմայ մնայ սխալ-ուղղոց տպագրութիւնն հանդերձ յառաջաբանիւ, զոր եւ փափագիմք եւ ջանամք աւարտել ցվերջ տարւոյս¹²¹:

Օրով առաջ ընդունեցայ ամսոյս սկզբան գրածդ, յորում թուհաֆ¹²² է մեր Գաթիմ-կայ¹²³ բանաստեղծութիւնն. դեռ բոլոր իմաստը չիմացայ, բայց յուսամ որ իր ազդու ձայնով խօրօզիքօն վերջապէս իմացընէ. բայց ինքն Գաթիմ՝ չիմանայ, ինչպէս ինքն ալ չուզեր որ ես իմացած ըլլամ. գոհ եմ որ այդով յայտնուի չափաւոր առողջութիւնը. յուսամ որ այնպէս ըլլայ եւ քեզստեք. որոյ համար գրածդ լինեօ խոտը չեն ճանչցած դեղավաճառք, մէկն ըսեր է այդ կուրծքի նեղութեան լաւ դեղ զմատուտակն, թաթլը պիանքէօքիւ, հայերէն նոյնպէս քաղցր մարուխ, որոյ եւ արմատին մանրուքներէն խաւերէր էր իբրեւ նշանակ. եւ ահա թղթիս մէջ գտնես քանի մի հատ, եւ թէ ձգես ի բերանդ՝ զգաս անոյշ համ:

Թաւրազայ վրայօք գրածդ կարդալով՝ յիշեցի մեր Առաքել պատմչի¹²⁴ գրածն այլ, անոր փորձանաց ի մեծէն Շահաբասայ, որուն հնարքներէն կ'ազատի փախըստեամբ. Առաքելէն վերջ գրող մի կայ Զաքարիա սարկաւագ. սա պատմէ որ Թաւրազայ ծերութեան ատեն նորէն ստիպուի Պարսից սաղրանօք հակառակիլ Վրաց Ռոստոմ քագաւորի. ինքն Թաւրազ Կախնթու քագաւոր կամ իշխան է. իր որդին չի թողուր որ ծեր հայրն երթայ ի կռուիլ, եւ ինքն պատերազմի եւ սպանուի. հայրն ալ ի ցաւոց զրաւի:

Ի կարճ ժամու գրեմ թղթատարի հասցընելու համար. ողջունելով զծանօթս ողջ լեր:

Հարազատոյ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2026.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 21 Դեկտեմբեր 1898

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Գեր[աստիւ] Եպիսկոպոսն Տարօնոյ տակաւին դեգերի աստ, եկաց աւուրս ինչ ի Մուր[ատ] Ռափ[այէ]կեան վարժարանի, եւ համարիմ թէ խօսեալ իցէ ընդ Տեսչին զիւրոյ խնդրոյն, որպէս մեղմով խօսի եւ ընդ մեզ ի վանս. առ որ տացի պատասխանի ի գումարել ժողովոյ, ըստ սովորութեան, ի վերջ կոյս տարւոյ:

Դարձեալ թախանձանօք գրեալ էին առ իս Մանուկեան մանկունքն, առ որս պատասխանեցի, զի ի ժամուս ոչ զոք ընդունիմք, այլ զժամանակն եւ զկարելին ծանիցեն ի Քէն. եւ զի առանց ընտրութեան ոչ լինի ընդունելութիւն, եւն.: Ասաց եւ Վեհ, զի գրիցես առ ինքն, եւ ծանուցէ ինքնին զոր խորհի:

Զի մերձ է մեզ եւ ոչ հեռի ի ձէնջ, շնորհաւոր մաղթեմ զՍրբազան Տօներս եւ որ հետեւեսցի նոցին Ամանորն, որ տեսցուք զի՞նչ ծագեսցէ մեզ. այլ որ ինչ եւ իցէ, եղիցին կամք Անժամանակին:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2027.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 26/ԺԲ [Դեկտեմբեր] 1898

Պատուական եւ Սիրելի Հայր,

Լիով սրտիւ շնորհաբեր մաղթեմ Բեզ զշնորհաւատ տօներս եւ զմերձեցեալն Ամանոր, փափագելով զյաւելուած զօրութեան յօգուտ որբոցդ եւ ի մեր մխիթարութիւն: Ինչ մի գրեալ էիր զգործակցէդ, յետ այնր չեղեւ ժողով Առաջիկայիցս, այլ լիցի յաւուրքս, ըստ սովորութեան: Առ մեզ գտնով այժմ Եպիսկոպոս Տարօնոյ, առաջարկեցի նմա (մտերմաբար) առնուլ զնա ի Մուշ, զի խնդրէր օգնականս. ինքն հաւանի. շատ է թէ եւ դա յանձն առնուցու. եւ այն լիցի փորձն գրաւական հաստատութեան կամացն ի վերստին յօղանալ Միաբանութեանս: Փորձեալ լուի զնա:

D'Anchise ոմն հրատարակեալ է տեղացոյց Pianta d'Ancona del secolo XVI. 1884¹²⁵. Եթէ գտցես, առաքես ինձ:

Ողջունելով զվերոյիշեալն եւ զորբուկսն՝ մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2028.

* Հ. Մանուէլ Վրդ. Քաջունիին - Փատովա - Al Torresin

Ս. Ղազար, 28 Դեկտեմբեր 1898

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Լիով սրտիւ ընկալեալ զշնորհանուէր մաղթանադ, եթէ հնար էր՝ առաւելագոյն եւս մաղթեմ զհոգեւորսն եւ զմարմնոյ քաջողջութիւն, ոչ վասն առաջիկայ տարւոյս, այլ եւ յոգունց, յօգուտ Միաբանութեանս եւ անձին: Ձէ դիւրին, որպէս ի փորձոյ գիտեմք, կառավարել եւ զմեր բնիկ անձինս, այլ դժուարին եւ զայլս. որով հարկաւորիմք երկայնամտիլ եւ արգահատիլ: Ժպտելով իմանաս զոր ասելս կամիմ. երեկ ի ժողովի առաջակեցի զթելադրեալդ ինձ վասն անուանակրի Առաքելապետին, եւ յայն յանգեցաւ զոր եւ ես թելադրեցի. գուցէ ժամանակն՝ յետ յարգարելոյ զստիպողագոյն՝ տեսցէ եւ զայդ:

Ձերաբեալս ի թղթեկիս խնդրեմ յանձնել Սղաւրիտեանց, ձեռամբ եւ բերանով. իսկ ես թէ ոչ սոքօք՝ սրտիւ կրկին մաղթելով զշնորհս Հրաշափառ տօնիցս եւ զԱմանոր, եւ զկանխեալն տօն քնարահար մարդարէին, մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2029.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 28 Դեկտեմբեր 1898

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ըստ խնդրոյ Հոլասեանց առաքեմ զմաղթողական թուղթ նոցա առ հօրեղբայրն իւրեանց եւ առ դուստր նորա, զորս եւ ես ողջունեմ, բայց ոչ ընդ թղթոյն, զի մի՛ համարիցի զիս բարեխօսել վասն նոցա, թէպէտ եւ չեն անարժանք ողորմութեան:

Նորայայտ կարօտ մի եւս ծերունի, ի Բեգարոյ քաղաքի, Մարինոս Ումուտեան, ազգակից մերոյս ի հանգուցելոյ՝ Եղ[բայր] Ստեփանոսի, խնդրէ գիտել թէ գուցե՞ն այդր ազգականք իւրեանց, եւ կարիցե՞ն ինչ տալ ողորմութիւն: Հաւ նորա 122 ամօք յառաջ գաղթեալ է յԱնկիւրիոյ յԱնգոնա, ուստեօք եւ դստեօք եւ կնաւն յէվրէնեան տոհմէ. զարդիս սնանկացեալ եւ դանդաչեալ ցաւօք եւ ծերութեամբ, սա միով որդւով եւ միով դստերբ պատսպարեալ է ի տնակի կամ սենեկի ուրեք մերձ ի դրունս քաղաքին:

Եթէ այդր իցէ տակաւին Փափագեանն, խնդրեմ զքարտ իմ հասուցանել նմա:

Շնորհաւոր Ձեզ Ծնունդ Բրիստոսի եւ Նոր ամ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2030.

Ս. Ղազար, 28 Դեկտեմբեր [18]98

Քրոջ՝ Գաթիկոյի աղջկան Տիրուհիին¹²⁶Ազնիւ քեռդուստր¹²⁷,

Ամսով առաջ լսեցի որ հիւանդացիք ես կուրծքի տկարութեամբ, եւ աղօթեցի: Թէպէտեւ ճատալօղք կտրիճ կ'ըլլան, բայց մարդկութիւնն չի խնայեր. մնայ որ նորէն աղօթենք Բրիստոսի իր Ս. Ծննդեան շնորհքները խնդրելով եւ դեռ լաւ տարիներ տեսնելու: Եղբայրս Պ[արոն] Սերոբ ինձի հարցընել տուաւ թէ հօս գտուի՞ լինեօ ըսուած խոտ մի կամ դեղ մի գեղավաճառի չեն ճանչցած զայն. հապա ըսեր են թէ կայ լինելիդ, որ չէ խոտ, այլ հանքային բան մի, եւ շատ աղէկ դեղ է կուրծքի: Դու ալ հարցուր:

Augures sincères pour Monsieur Stavridès.

Եղբորդ եւ Ամիա Գաթիկոյի շատ շատ բարեւներ:

Քեռիդ
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

1899

2031.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 4 Յունուարի 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,
Կրկին շնորհաւոր Նոր տարի,

Եւ Տէր լուիցէ մաղթանաց մերոց, յաջողելով զբարին: Ընկալայ զԳրչագիրն ընծայեալ ի Հէֆիմեան Էֆէնտի Յովհաննէ, որում շնորհակալութիւն եւ շնորհաւորութիւն Ամանոր: Նորատեսակ Բառագիրք մի է, թուի գրեալ ի կողմանս Լեւոյ, զի թարգմանեալ է թաթար լեզուաւ: Գտցին քանի մի նոր բառք, եւ գրուածն զերաժշտութենէ՝ չէ անպիտան: Թէպէտ կան առ մեզ գրուածք նմանք զայնմանէ, այլ թերեւս ոչ յար եւ նմանք: Տարո՞սն Հնագոյն Ձեռագրի:

Ձերարեալքս ներելով խնդրեմ յանձնել, այլ եւ զգուշութեամբ, առ որս ուղղեալք են, եւ ողջունելով զԱմանորայն առ եղբարս մեր, ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2032.

Կարապետ Եգեանիմ¹

Ս. Ղազար, 7/19 Յունուար 1899

Մեծապատիւ Բարեկամ,

Յաւիմ, որ Ձեզ զուր աշխատութիւն պատճառած եմ՝ այդ չիք աշխարհագրական քարտէզը փնտռել տալով, զոր նորէն քննել տալով խնդրողին՝ յայտնեցաւ որ միայն on dit² է եղեր գոյութիւնն, որպէս տեսնէք ծրարեալ թղթեկիս վրայ, այդ երկու տեղագրաց կարծիական խօսքը: Իսկ ես յուսամ ոչ յետ շատ օրերու խաւրել Ձեզ Հայոց բայց ոչ Մեծաց Հայոց վերաբերեալ նոր քարտ մի հանդերձ ստորագրութեամբ:

Նոր ծանօթութիւն մի ունեցեր էք, որուն շատ գոհ եմ, այսինքն՝ իմ մօր քրոջ թոռն Սոփիա Բասսեկա տիկինը³, առ որ եւս գրեմ եւ խնդրեմ զայն հասցընել իրեն, որովհետեւ իր բնակութեան տեղը նշանակած չէր ինձ:

Նորէն մաղթելով Ձեզ առողջութիւն եւ հանգստութիւն ի նոր տարւոյն եւ յաջորդօքն, մնամ

Աղօթարար ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

Յ. Գ. Յուսամ ընդունած էք տարւոյն «Բազմավիպի» Առաջին պրակն, որոյ գինն ընդունեցայ:

1899

2033.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 25 Յուն[ուար] 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Յառաւօտուս ընկալայ զգիրդ ի 21 ամսոյս. իսկ զտուրս Հոլաս Էֆէնտի, թերեւս բերցէ նաւակն ի դարձին ի միջօրէի. ակն կալեալ մնային եղբորորդիքն այնմ, եւ ես առաւելաբար լազուինի, յորմէ կամէի շորթել մասն, զոր տուեալ եմ նոցա ի փոխ. բայց անթերի տաց նոցա զոր ինչ տուեալն է հօրեղբայր իւրեանց:

Ծանեայ զկաց մնաց (կամ զմնաց) Ումուտեանց. որ գինչ եւ է: Ծերն՝ հարցանող՝ ուրախանայ եւ ի լսելն զազգականացն, եւ այնու շատացի:

Տրդատ վարդապետ⁴ ծանօթ կրկտող Ձեռագրաց հրատարակեալ է եւ թերթ մի (ի Զմիւռնիա) զՁեռագրաց Մաղնիսայ. անշուշտ գտանի այդր ի Պօլիս. խնդրեմ օրինակ մի:

Յուսամ թէ վեհս առաքեաց զվիճակագիր եպիսկոպոսաց մերայոց, զխնդրեալն ի Պատրիարքարանէ:

Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

Եհա՞ս Գեր[ապատիւ] Ներսէս եպիսկոպոս մեր:

2034.

Ս. Ղազար, 9 Փետր[ուար] [18]99

Գաթիկոյ Ալիշանիմ⁵

Սիրելի քուրիկ,

Փափագեան Յակոբ Աղայի նամակին վրայ գրածդ՝ եղբայրական սիրով կարդացի եւ խնդացի. կարծեմ նոյն այն օրը որ դու գրեիր ես, ձեռքս ընկաւ այն պղնձէ մետաղը Ս. Կատարինէի՝ զոր ինձի խաւրեր էիւ շատ տարի առաջ, եւ պատկերի մի շրջանակի (չէրչիվէի) վրայ տեղաւորեցի. ուստի երբ ես այլ նայիմ անոր՝ յիշեմ զքեզ եւ աղօթեմ, դու ալ ինձի համար կ'աղօթես, եւ բարեւներս կու տաս ամիսայիդ եւ որդւոյն, Ելիսիմ եւ եղբօրը, եւ համբերութեամբ կ'ապրիս:

Հարազատդ
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

2035.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 15 Փետր[ուար] 1899

Սիրելի եւ Արգոյ Եղբայր,

Առաւել լրոյ առողջութեանդ փափագեմ, քան աշխատութեանդ ի խօթութեան գրել

Առ Հռիփստեան, միամիտ լեր, զի չասեմ ինչ մինչ չեւ հաստատուն եւ ստոյգ ինչ յաջողեցի միանգամայն եւ շահաւորագոյն նոցա. զի եթէ հաճեցի օրիորդն Սոֆի¹² տալ նոցա ամսոյ ամսոյ՝ սակաւիկ ինչ եւ այնու խափանեցէ զերբեմն երբեմն տուրս հօրն՝ հարիւրաւոր ֆրանգաց, չար քան զառաջինն լինի. իսկ եթէ ըստ խնդրոյ սոցա 50 կամ 40 ֆր[անգ] լիցի ամսական՝ գոհասցին: Եւ այս այսչափ:

Նախընթացիւս գրեցի տալ առ Գեր[ապայծառ] Ներսէս 100 ֆր[անգ] յորժամ հանդերձեցի ուղւոյ լինել եւ տալ կամ առաքել մեզ Ձեռագիրս, զոր ունի եւ զոր գտցէ, եւ ի հարկին՝ յաւելից ի վերայ 200ոցն՝ այլ եւս. շատ է զի չիցեն ինչ անպիտանք. ապա թէ ոչ՝ լաւ էր տալ զգրամն՝ սովելոց Վանեցւոց:

Խնդրող շաքարեղինին Աղանուրեանքն են, եւ աներկբայ վճարեն զգինն եւ զծախսն, եթէ առաքես, որպէս յաջող իցէ, ուղեւորաւ կամ լսրդիւ 10 ֆրանքաց՝ չգիտեմ լիցի՞ քանակ բաւական զանազան տեսակաւ. չէ իմ գրած պիտակդ, այլ այլոյ ծանօթի նոցա:

Ոչ յիշեմ զի՞նչ գրեալ եմ զԱստուածաշունչ գրոց տպագրելոյ ի Կ. Պօլիս, եւ ոչ զթուականն. յիշողականս տկարացեալ է յոյժ:

Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

[Յ. Գ.] Եթէ հարազատն իմ խնդրիցէ՝ շնորհեա տալ 93 (իննսունեւերեք) ֆր[անգ] ոսկի եւ արծաթ. եւ ում կամիս վճարեցից աստ. որպէս եւ գտալիդ առ Գեր[ապայծառ] Ներսէս, զոր ողջունեմ, մաղթելով յաջողութիւն յեւս եւ ի մուտս:

2039.

* Ստեփանոս Պետրոս Ժ. Ագարեան Պատրիարքին

Ա. Ղազար, 2 Մարտի 1899

Աստուածապատիւ Հոգեւոր Տէր,

Յետ ողորմութեանն Աստուծոյ ի վերայ անարժանիս եւ խնամոց Հօր եւ եղբարց Հոգեկից միաբանիցս, պարտական ճանաչեմ զիս անարգամեծար (իշխեցից ասել եւ անակնկալ) հայրական եւ հայրապետական գրոյ եւ օրհնութեան Սրբազան Տէրութեանդ, զոր եւ երազաւ օրինակաւ հաճեալ էր հաղորդել, որպէս ծանուցին ինձ ի խօթութեանս իմում. եւ որ ոչ գիտեմ առաւել մխիթարութեամբ կանգնեաց զսիրտ իմ, եթէ պատկառանք կորացոյց. որում եւ շնորհապարտ զիս դաւանել՝ դոյզն ինչ ասել համարիմ: Այլ որպէս պարտս ինձ գիտեմ զաղօթս եւ մաղթանս առ կենսատուն մեր՝ փոխարէն մարդասիրութեան այնքան բարեկամաց, առաւել քան վասն բազմաց՝ եւ Տեառնդ իմոյ Հոգեւորի, որոյ խնամք եւ գութ առ հեռաւորս իսկ եւ ի բանտս եւ ի կապանս տարածանին. որով ոչ միայն նոցա փրկութիւն եւ անձին արգիւնս մեծ հնարիք, այլ եւ պարծանս ամենայն ողջախոհ վիճակելոց Հայրապետական գաւազանիդ, զայդպիսի ունել Հովուապետ լայնատարած խնամօք յարժանաւորս եւ յանարժանս. Յորոց ընդ յետինս դասելով զանձն իմ՝ խոնարհիմ ծնրադիր ի համբոյր օրհնաբաշխ աջոյ

Աստուածապատիւ Հայրապետիդ

Առաւստ եւ երախտապարտ ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2040.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 17 Մարտի 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ըստ յանձնարարութեանդ ետու Պ[ատուական] Հ[օր] Ստեփանոսի 20 ֆր[անգ] եւ Հոլասեանց 40, որք եւ խնդութեամբ եւ մեծաւ շնորհակալութեամբ ընկալան, զոր թերեւս ծանուցեն եւ Ձեզ կամ օրիորդին Սովեայ¹³:

Անկասկած լեր վասն ծախուց քաղցրենեաց խնդրելոց յԱղանուրեանց, եւ ես հատուցանեմ: Յինն ամսոյս վախճանեցաւ 80ամեայ մայր նոցա Pacini-Աղանուր¹⁴. եւ ինքեանք յետ Զատիկին երթալոց են ի Նաքոլի. լաւ լինէր արդեօք թէ շաքարն ժամանէր նոցա մինչչեւ էին մեկնեալ: Թէպէտ չհամարիմ, թէ իսկոյն յետ զատկին մեկնիցին:

Շնորհաւոր Ձեզ Մեծ պաշք. մեք յերեկոյիս մտանեմք ի կրթութիւն¹⁵, որպէս ասի, որ եւ նշան է զատկին մերձեցելոյ, զոր աւետեաց եւ ծիրանի ծառն ծաղկեալ ի պարտիզի մերում:

Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2041.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 29 Մարտ [1899]

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ըստ վերջին գրութեանդ ետու Պ[ատուական] Հ[օր] Ստեփանի 33 ֆր[անգս], եւս, որով լրացան պարտք իմ առ Քեզ, 93 ֆրանգաց: Հատուցից առ յապա եւ 100 ֆր[անգս] տալի առ Գեր[ապատիւ] Եպ[իսկոպոս] մեր Ներսէս, յորժամ տայցես նմա, եթէ գտցի առ Քեզ գրամ, ի Հռիփստէ ընկալեալ կամ այլուստ, ապա թէ ոչ, առաքեցից թղթեայ, թղթատարաւ:

Մի՛ ինչ հոգար վասն գրածոյ Պալեան Տրդ[ատ] Վարդապետի, վասն զի եւ չյուսամ կարեւոր ինչ գտանել ի նմին, եթէ ոչ հասցէ:

Արդ խնդրեմ թուրքարէն գիրս մի տպագրեալ այդր ի Կ. Պօլիս, ի 1293 թուականի նոցին, որ է իբր 22 կամ 23 ամ յառաջ քան զայս ներկայ ամ եւ է Հիւմայիւն-Նամէ, որ եւ Պիտիայի¹⁶, առականոր պատմութիւնք ըստ մասին Եսովպոսանման, շատ է թէ չլինիցի թանկ յոյժ:

Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

Խնդրեմ ապահով եղանակաւ հասուցանել զծրարեալս առ Պատուական/ Հ[այր] Անտոն Ճնտոյեան՝ ի վան: (Յուսամ զի մի՛ լիցի խէթ ընդ դա եւ ընդ Ճնտոյեան եպիսկոպոս մեր. ե՞րբ մեկնեսցի սա այտի՝ երթալ ի թեմ իւր):

Ողջ եւ քաջողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

[Յ. Գ.] Մոռացայ յիշել ի վեր անդր, զի ընկալայ ի գործարանէ Լոյսի²⁰ զերկոսին ծրարս հնութեանց եղբօր իմոյ, առ որ խնդրեմ յապահովի յանձնել զծրարեալս:

2044.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 19 Ապրիլ 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ընկալեալ յառաւօտուն զգրեալդ ի 15 ամսոյս, ետու զոր առ վ[երապատուեալ] Հ[այր] Ստեփանոս, եւ յետոյ ընթերցեալ զոր առ իս, պատրաստեցի զգին շաքարեղինի նորա 15:70 եւ տաց ի ճաշածամու հանդերձ թղթովն ընդունելութեան ի Լոյսէ²¹, յորոյ պաշտօնականէ ընկալայց ի ժամու զծրարս Ռուբինեան զրամոց, որպէս ընկալայ զառաջինսն, եւ կարծեմ ծանուցի նախընթացիւս:

Շնորհաւոր Ծաղկաղարդ եւ ապա Զատիկ:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2045.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 26 Ապրիլ 1899

Մեծարգոյ Եղբայր,

Քրիստոս յարեա՛ւ, Զեզ եւ մեզ

ԶՀիւմայիւն նամէն ընկալայ, զերկոսին ծրարս Ռուբինեան զրամոց տակաւին ոչ. բայց թերեւս այսօր կամ վաղիւ ընկալայց. զայս մոռացայ գրել առ եղբայր իմ թղթիս ծրարելոյ. կարէք ասել նմա՝ եթէ տեսանիցէք:

Ողջ եւ ուրախ լինել, գոնեա հրաշափառ տօնիւս:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2046.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 26 Ապրիլ 1899

Սիրելի Եղբայր,

Քրիստոս յարեա՛ւ, Զեզ, որպէս եւ մեզ

Կարծեմ երկու շաբաթ առաջ կարճ գրովս՝ խաւրեցի թղթեայ 50 լ[իրայ] իտալական, որոյ ընդունելութեանդ լուրը հառի: Այս անգամ կ'իմացընեմ որ երկու օր առաջ աստից նաւարկեց մեր վ[երապատուեալ] Հ[այր] Արիստակէս վարդապետ, որ ձեր Զատիկդ երկրորդ օր կու հասնի ի քաղաքդ, եւ քիչ օրէն վերադառնայ առ մեզ: Եթէ պատրաստ է այն Անտրիկեան արծաթկողիկ Աւետարանն՝ յանձնէ իրեն, եւ իսկոյն կ'ընդունիս իրմէ 500 ֆր[անկ] ոսկի, քիչ մ'այլ աւելի. ինչուան որ չընդունի գիրքը՝ չի վճարեր:

Քեռ եւ քեռորդեաց շնորհաւորեմ զԶատիկն, աղօթելով վասն առողջութեան եւ հանգստեան նոցա, որպէս եւ Քեզ

Հարազատ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2047.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 2 Մայիս 1899

Սիրելի Եղբայր,

Յուսամ որ առողջ մարմնով եւ հոգւով կատարեցիր Ս. Զատիկը, ներելով հանդիպած դիպուածին, որ աւելի հիւանդութեան արգասիք է քան դժկամակութեան:

Քանի մ'օր առաջ ընդունեցայ երկու ծրար այլ Ռուբինեան զրամոցդ, զոր դեռ չեմ բացած:

Անտրիկն լուսագիրն այլ ընդունեցայ եւ ողջունեմ: Իսկ իրեն արծաթկողիկն համար արդէն նախընթաց թղթովս գրել էի եւ յուսամ թէ հիմայ յանձնուած ըլլայ այն առ վ[երապատուեալ] Հ[այր] Արիստակէս, որուն տուեր էի ես ոսկի դրամ, բայց դիւրութեան համար փոխուեր է ի թուղթ. անշուշտ զայն այլ ընդունած էք, եթէ գիրքն տուեր էք իրեն. այս կերպով դիւրանայ զայն մեր ձեռքն հասցընելն:

Քրիստոս յարեա՛ւ. ողջոյն մեր ծանօթից, եւ ողջութիւն քեզ:

Հարազատ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2048.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 2 Մայիս 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Համառօտիւս ծանուցանեմ, զի ուր ուրեմն ընկալայ զերկոսին ծրարս Ռուբինեան

Ռուբինեան դրամոց սեւութեան եւ փայլման գրածդ հասկացայ, եւ այնպէս ընենք, երբ միւս ընկերներն այլ հասնին:

Ողջոյն քեռ եւ քեռ դստեր. իր եղբորմէն Պր. Յակովբայ ի՞նչ լուր. հիմայ հասուն զաւակներն այլ ունեցած պիտ ըլլայ: Անոր այլ ողջոյն եւ յաջողութիւն, եւ Քեզ քաջ-ողջութիւն:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2052.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 17 Մայիս 1899

Արդոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Երեկ եկեալ էին Հովասեանք յայցելութիւն, եւ հարցանէին զտրից հօրեղբոր իւրեանց, եւ ես ետու գերբորդ տուրս նորին՝ առ պառաւն. որով ի հաշիւ 100 ֆր[անգ] տալի առ Գեր[ապայծառ] Ներսէս՝ ունիք առ յինէն (2 ամսական Հովասէ) 80 ֆր[անգ] եւ 15:70 եւս յայլ հաշիւս միանգամայն 95:70. յորոց վերայ պարտիմ տալ Քեզ եւ իբր 5 ֆր[անգ] զոր եւ տաց՝ ում եւ կամիցիս. եւ այսպէս փակեսցի հաշիւ մեր:

Ողջունեմ զվերոյիշեալդ Եպիսկոպոս, ընկալեալ, ընթերցեալ եւ հաճեալ ընդ դամբանական խօսս նորին²⁹. Բայց զի՞նչ ասել ընդ այնքան երկար ժամանակ բացակայիլն յաթոռոյ իւրոյ: - Ողջ լիւր:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2053.

* Սերովբէ. Ալիշանի - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 22 Մայիս 1899

Սիրելի եղբայր,

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Արիստակէս հասաւ եւ յանձնեց ինձ Ռուբինեան դրամոց ծրարն եւ ոսկեթասին կաղպարն եւ պատկերն: Նոյնն տուեր է եւ առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յակովբոս խաւրած հնոտիքդ:

Նոյն ինքն Հ[այր] Արիստակէս թողեր է առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր Անտրիկիմ արծաթկողիկին համար խաւրած գումարս. գրեցի առ սա որ տայ քեզ 550 ֆր[անգ] է ոսկի կամ թուղթ փրանկ. 500 ի գին գրոցն. 50 այլ Քեզ կամ Նմա (Անտրիկի) որպէս եւ դատիք: Բայց գրոց կամ կողից կոնակի պակասութիւնն քիչ մի տնտնալ տուաւ ինձ. եթէ առաջ գինայի՝ գուցէ այլազգ տնօրինէի: - Յուսամ ուրիշ անգամ լաւագոյն տեղեկանալ: - Բարեւներս իրեն եւ մերայոց: - Ողջ լիւր:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2054.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 22 Մայիս 1899

Արդոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Զոր ինչ եւ յանձնեալ էիր առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Արիստակէս՝ աւանդեաց ի ձեռս իմ. արդ եւ Դու հաճեաց զաւանդեալն Քեզ ի նմանէ՝ գումար մի, յանձնել առ եղբայր իմ, որում ազդ առնեմ թղթեկաւս:

Զցանկ Զեռագրաց Կեսարիոյ զցանկեալն ի Տրդատայ Վարդապետէ³⁰՝ վաղ ուրեմն տեսի եւ քննեցի. Հիշեմ այժմիկ ո՞ւր իցէ, ի գրատա՞ն մերում թէ յիմումս:

Թէպէտ եւ այժմիկ գանձ իմ պակասեալ է, այլ հնարիմ ստանալ զԱւետարանն հրաշապատկեր, զորմէ գրես. բունն հար եւ մի՛ վրիպեցուցաներ, թէ ոչ տարապայման ինչ պահանջիցեն. զի կամիմ ի թիւ 100 հասուցանել զԶեռագիր աւետարանս մեր, ալն ունելով զի եւ Գեր[ապայծառ] Ներսէս մեր, որ խոստացաւ զմի յաւելցէ եւ զմիւս: Ժամանակ ուղղոյ լինելոյ հասեալ է Նմա եւ անցանէ, եթէ յամիցէ շատ եւս վասն ընտրութեան նորոյ Կաթողիկոսի³¹:

Ընդ ծովու ճանապարհ՝ բայց առ երկինս առաքեցաւ աստի մանուկն այն Մարտուն-ցի. գուցէ հասեալ իցէ արդ առ հրեշտակս: Մարդկօրէն՝ վկայութեամբ բժշկաց տեղւոյդ առաքելի են այտի մանկտին:

Յուսամ զի դու առանձնացեալ ուրեք կաղդուրեսցիս:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2055.

Professor Emilio Teza-ին³²

San Lazzaro, 23 maggio, 1899

Carissimo Amico e Maestro,

È meglio tardi che mai: questo non è armeno ma adagio italiano; dunque dev'essere caro a Lei, e subito mi perdonerà. Ma io sono più ostinato e difficile a perdonare a chi mi tira fuori dal mio cantuccio, inserendo una letterina dedicatoria in fronte al suo *Eco di Stranieri*. Intanto La ringrazio e per questo e per quello che ha scritto negli Atti del nostro Reale Istituto Veneto. L'altro giorno era la sua festa annuale; avevamo molti biglietti d'invito; ma avevamo pure in quel giorno la Pontificale del nostro Abate arcivescovo, ed era impossibile di trovarci qui e là, è per me doppiamente, perché il D^o. medico m'impone di non muovermi assai.

Quanto ai codici dell'Edessena del nostro Grazioso, dirò, che a riguardo d'un tal autore venerato e celebre gli copisti hanno avuto diligenza di non variarsi: peraltro se Lei avesse dubbio di qualche parola o linea de' versi, m'indichi e consulterò i manoscritti.

Non dubito che alla sua versione italiana aggiunga diverse note, ma considerando in generale il soggetto di quella (*sic*) poema, Pianti o Lamentazioni sopra Edessa, cosa direbbe quell'angelico e Grazioso Geremia d'Edessa, se guardasse sul sacro Olimpo, dopo settecento anni,

sulla stessa città, e vi vedesse or ora nella sua chiesa cattedrale, più di due mille (*sic*) suoi nazionali Armeni bruciati vivi da quel furibondo e pazzo fuoco, che anche altrove ha consumato in questi ultimi anni migliaia e migliaia d'innocenti nostri connazionali, diventati a così vil prezzo.

Aspettiamo la Prov[v]idenza suprema.

Tutto Suo

P. Leone M[arc] Alishan

Թարգմանութիւն

Սուրբ Ղազար, 23 Մայիս, 1899

Շատ սիրելի բարեկամ եւ Վարժապետ,

Աւելի լաւ է ուշ, քան երբեք. ասիկա հայերէն չէ, այլ իտալերէն առած. հետեւաբար, պէտք է, որ սիրելի ըլլայ Ձեզի, եւ շուտով պիտի ներէք ինծի: Բայց ես աւելի յամառ եմ եւ դժուար ներող անոր, որ զիս դուրս կը քաշէ իմ թաքստոցէս՝ ընծայական նամակ մը գետեղելով իր Eco di Stranieri [Օտարերկրացիներու արձագանգ]»-ի ճակատին: Շնորհակալ եմ ասոր եւ այն բանի համար, որ գրեցիք մեր Վենեթոյի Արքայական Հաստատութեան գեկուցումներու ժողովածուին մէջ: Նախորդ օրը տօնախմբէնք ամենամեայ տարեդարձը. շատ հրաւիրատուներ ունէինք, բայց նոյն օրը միաժամանակ հովուապետական պատարագն էր մեր արքեպիսկոպոս արքահօր, հետեւաբար անհնար էր մեզի հոս եւ հոն գտնուիլ, կրկնակի ինծի համար, քանի որ բժիշկս պարտադրած է ինծի շատ շտեղաշարժիլ:

Ինչ կը վերաբերի մեր Շնորհալիի «Ողբ եղեսիոյ»³³-ի ձեռագրին, պիտի ըսեմ, որ օրինակողները պաշտելի եւ հռչակաւոր հեղինակի նկատմամբ խղճմտօրէն քանակաւ են բնագիրը չաղաւաղել. միւս կողմէ եթէ տարակոյս ունենաք որեւէ բառի կամ հատուածի մասին, նշեցէք ինծի եւ ես կը քննեմ ձեռագիրները:

Կասկած չունիմ, որ իտալերէն թարգմանութեան մէջ պիտի աւելցնէք նաեւ նշումներ, բայց ընդհանուր առմամբ նկատի առնելով այդ բանաստեղծութեան նիւթը, կաց եւ Ողբ եղեսիոյ վրայ, ինչ պիտի ըսէր հրեշտակային եւ Շնորհալի երեմիա եղեսացին, երբ եօթ հարիւր տարի անց նայէր Սուրբ Ողիմպոսին, նոյն քաղաքին, եւ տեսնէր այժմ իր մայր տաճարին մէջ աւելի քան երկու հազար հայրենակից հայեր ողջ-ողջ այրած բոցաշունչ կրակով, որ այլուր այս վերջին տարիներուն հազարաւոր անմեղ հայրենակիցներ ոչնչացուց, դարձնելով զիրենք անարժէք:

Կը սպասենք վերին Նախախնամութեան:

Ամբողջովի՛ն Ձեր

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

2056.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 31 Մայիս 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Յառաւանդաբար (յորում մեկնեցաւ Վեհա ի գիւղ) ընկալայ զգրեալդ ի 26 ամսոյս: Պ[ատուական] Հ[այր] Վարդան սպասէ գալըստեան մանկանցդ, զի ընկալեալ զնոսա յաւուրդ նշանակելում՝ տարցի ի Ս. Զեմուն: Եւ ես ընկալայց զծրարն յանձնեալ առ Պարտիզանին:

Գոհութիւն յանձնարարութեան դրամոյն առ եղբայր իմ վասն Անտրիկի, որ ստիպեալ հեռագրեալ էր առ իս եւ խնդրէր զի եւ ես հեռագրեցից առ Քեզ, այլ զի կանխեալ գրեալ էի չարարի վայրապար: Արդ ընկալեալ նորա՝ հանգիցէ: - Իսկ Քո առաջարկեալդ

Աւետարան, թէ եւ թղթեայ իցէ, այլ նորատեսակ պատկերօք՝ ընդունելի է. շատ է թէ կարողացայց ճարել զգինն:

Նախընթացիւդ (22 Մայիս) գրէիր վասն Զեռագրաց յուսացելոց ի Գեր[ա]լ[այ]ծառ Ներսիսէ. Նա ասաց զի է առ նմա ի Մուշ Աւետարան մի եւ տացէ մեզ. ես առ ժամայն ետուռ նմա հարիւր լիրայ իտալ[ական] խոստանալով յաւելուլ ապա, որպէս եւ արարի ի Քո ձեռն 100 ֆր[անկ] եւս, խնդրելով ի նմանէ զի յապահովի հասուցէ մեզ, առաքելով առ մերայինս ի Տրապիզոն, կամ այլով ճանապարհաւ, որպէս անքոյթ թուիցի նմա:

Ասաց զի է առ ինքն եւ բժշկարան մի կամ մասն բժշկարանի, նօտրագիր, որ անպիտան ինչ թուի ինձ եւ ո՛չ գնով ստանալի. չգիտեմ թէ ունիցի՞ եւ այլ ինչ: - Իսկ ինքն ե՞րբ երթիցէ յաթոռ իւր. բայց եթէ կաթողիկոսացի եւ ձեռնադրեացէ զոմն ի մերայոց փոխանակ իւր: Buon appetito³⁴!

Ողջ լիւր եւ առողջ որքան մարթ է:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2057.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 31 Մայիս 1899

Սիրելի Եղբայր,

Այս առտու բացի գրածդ ի 25 ամսոյս, որով իմացընես Անտրիկին տաքնապը եւ խնդրես որ հեռագրեմ. իսկ ես չըրի, որովհետեւ կանխեմ գրեմ էի առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր, որ տայ Քեզ ստակը. եւ ահա իր գրած թղթին ներքեւ Դու ալ գրես, որ յանձնեմ է Քեզ այն գումարը, դու այլ գիտցածդ կ'ընես. եւ ապահովութեան համար երկտող ստորագրութիւն մի կ'առնուս յԱնտրիկէ եւ խաւրես ինձ, տալով նմա բարեւս, եւ հարցընելով թէ արդեօք այդ Աւետարանին արծաթ կռնակն կա՞ր առաջ իր քով եւ գտուի՞. յարգը շատ կ'աւելնար, թէ որ ամբողջ ըլլար կողքն:

Քանի մ'օրէն այդտեղէն գալի տղայոց ձեռքէն պիտի ընդունիմ Քո առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր յանձնած մէկ ծրարդ եւս Ռուբինեան դրամոց, յուսամ որ կորուսած չըլլայ:

Այսչափ ի համառօտ ժամուս: - Բարեւ ծանօթից, եւ առողջութիւն Քեզ եւ նոցա:

Հարազատ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստի]ն

2058.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 1 Յունիս 1899

Սիրելի Եղբայր,

Թէ եւ երեկ գրեցի Քեզ, այլ նոյն իրիկուն հնասէրք ոմանք եկեր են առ Վերապատուեալ չ[այր] Յակովբոս, եւ հարցեր են վերջի խաւրած արձանիկներուդ գինի, զոր իրեն չես գրած, եւ խնդրէ որ իմացնես: Ես ցուցնել տուի մեզ խաւրած բեւեռագիր գլանիկդ Հայկայ. գնելու յօժարութիւն ցուցեր են. թէ եւ Դու ծախելու համար չէիր խաւրած. եթէ ուզես որ ծախուի եւ ի՞նչ վերջին գնով՝ շուտով իմացու, եւ ողջ լիւր:

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2059.

* Միփքարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 5 Յունիս 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ոչ հաճութեամբ այլ համբերութեամբ ընթերցայ գրեալդ ի 29 անցելոյն, վասն տկարութեանդ, որում առաւել եւս Քեզ պիտի համբերութիւն, միանգամայն եւ զկարելի դարման տանել, նա եւ օղափոխութեամբ կամ տեղափոխութեամբ, եթէ այսր եւ եթէ ի բարեշունչ ուրեք ծովեղերս կամ կղզեակս Վոսիտրի, որով յուսամ զի ոչ է որպէս մամուկ յորմս կռուիցիս, այլ ըստ ոգւոյդ եւ մարմնով կազդուրեալ լիցիս մանուկ ալեւոր յամս յամայր:

Երեկ դարձան գիւղագնացք մեր՝ ի վանս:

Խնդրեմ՝ որպէս յայլում նուագի հասուցանել զծրարեալս ի Վան, առ Պատուական

Հ[այր] Անտոն՝ վտանգեալ յոտին՝ երիվարին խարդաւանելով:

Կրկին մաղթանօք քաջողջութեանդ՝ մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2060.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 7 յունիս 1899

Սիրելի Եղբայր,

Ամսոյս առաջին օրը գրածդ ընդունեցայ, պէսպէս լուրերով, որոց առաջին համարիմ չի գտած առողջութիւնդ, երբ կ'աշխատիս մանր մուկնր բաներով, ինչպէս գրես, եւ երբեմն ալ Ռուբինեան դրամները կարգադրելով. թող քիչ մի ուշիկ ըլլայ, բայց առանց նեղութեան: Ես այլ հանգիստ եմ գեռ մամուկային տաքերէն չնեղուած, եւ ներսս, կակուղ պահելու ճարակ գտայ՝ յառաջ քան զանկողին մտնել՝ կաթ խմել, տաք կամ պաղ, ըստ եղանակին. տեսնեսք մեծ տաքերուն ի՞նչպէս կ'ըլլայ: Արտաքին քիչ մի նեղութիւն՝ ձախ սրունքիս է, ինկնալէ մի պատճառեալ, որպէս կարծեմ. ցաւ չկայ, այլ քաշուրտիլ մի, որոյ ամէն օր դարման կ'ըլլայ, եւ զգուշանամ շատ քայլելէ. յուսամք այս այլ թեթեւայ:

Այսօր քահանայ ձեռնադրուելու 59դ տարեդարձն է, երկու օրէն այլ (9 յունիս) որ մեզի Յիսուսի Սուրբ սրտին տօնն է, առաջին պատարագ ըսելու տարեդարձն. յուսամ

արժան կամ անարժան պատարագել նոյն օր մեր եկեղեցւոյ խաչի խորանին, ուր դրուած է պատկեր Ս. Սրտին, եւ յիշել զՔեզ եւ զայլ մերձաւորս իմ:

Պոսիդոնի դրամոյ նկարագիրդ զնեմ ի Սիսուանի՝ ուր յիշած եմ այդ քաղաքդ. եթէ ունենայի դրամիդ պատկերը՝ անշուշտ փորագրեալ զնէի ի զրքիս: Եթէ երբեք արժանանայ գիրքն երկրորդ տպագրութեան այն ատեն մտածեն տպագրողք:

Խաւրած պատմական գրոց Ձեռագրիդ ցանկն աչքէ անցուցի. առաջին չորս գլուխք աստից անտից են, ոչ նոր ինչ բան. Ե գլխէն սկսեալ մինչեւ ի ԿԳ (5-63) մեր ծանօթ Կիրապատմիչն է, զոր եւ տպագրեալք եմ. անտի մինչեւ ի վերջն (ԿԴ-ՃԶԸ) Մատթէոս Ուռհայեցիին է. ուրեմն նոր բան չէ. նորութիւնն յայսմ է, որ այս ետքինիս գլխակարգութեան հետ վերնագիրն այլ դրեր է գրողն, այսինքն գլխոյ ցանկն, որ մեր ծանօթ ձեռագրաց եւ տպագրաց մէջ չկայ: - Մնայ գիտնալ Ձեռագրիդ հնութիւնը եւ Յիշատակարանը, գրաց եւ տպագրաց մէջ չկայ: - Մնայ գիտնալ Ձեռագրիդ մէջ, այլ կիսով չափ: Ըստ այսմ եթէ ունի: Ուռհայեցին այլ ամբողջ չէ այդ Ձեռագրիդ մէջ, այլ կիսով չափ: Ըստ այսմ ամենայնի՝ մեզ ոչ 15 եւ ոչ 10 ոսկի արժէ. եթէ Յիշատակարան ունի եւ բաւական հնութիւն՝ գուցէ 5 ոսկի մի:

Մեր ծանօթից բարեւներ. ընդ որս եւ աղօթասէր թոռնիկին Միտոնի, որոյ անունն կըրնար ըլլալ եւ Մեմոն. զի այս Հայ անունս յիշուի գեղեցիկ ԺԲ դարու արձանագրութեան մի մէջ: Աղօթէ մանուկդ այդ եւ վասն իմ եւ վասն Քո, որոյ եմ

Հարազատ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2061.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 21 Յունիս 1899

Սիրելի Եղբայր,

Պատառիկ թղթիս վրայ քանի մի տողիկ ի պատասխանի երկու թղթոցդ յ7 եւ ի 14 ամսոյս: - Վերապատուեալ Հ[այր] Գրիգոր վերջին յանձնած ծրարներդ Ռուբինեան դրամոց կարծեմ գեռ իր քովն են, առթի սպասելով զրկելու եթէ չեն արդէն խաւրածները. ես չորս անգամ ընդունեցայ, եւ ընդ ամէնն հինգ ծրար, որոց ոմանք գեռ չեմ բացած:

Զիմացայ թէ ինչո՞ւ 1911ին հասնիլ եւ պատարագել մաղթես ինձ. գալ տարի (եթէ ողջ ես չորս անգամ ընդունեցայ, եւ ընդ ամէնն հինգ ծրար, որոց ոմանք գեռ չեմ բացած):

Զիմացայ թէ ինչո՞ւ 1911ին հասնիլ եւ պատարագել մաղթես ինձ. գալ տարի (եթէ ողջ ես չորս անգամ ընդունեցայ, եւ ընդ ամէնն հինգ ծրար, որոց ոմանք գեռ չեմ բացած):

Սրունիցս արտաքին ձեւն եկաւ ի տեղն, եւ քայլելու դժարութիւն չունիմ, հանգիստ եմ եւ առողջ, բայց այն քաշուածութիւնն գեռ կայ, երբեմն աւելի երբեմն պակաս. վարդի անոյշ քսել՝ մեր բերնին ալ չկայ, ո՞ւր մնաց ոտքն. թէպէտ ունինք անուշի վարդ, եւ ճիշտ սենեկիս գիմաց, այլ եփող կամ շինող չըլլալով՝ թաթթեփին եւ ի հող դառնան, մեզ սպասելով:

Պոսիդոնի դրամոյ կնիքը չեմ ուզեր, մի՛ աշխատիր:

Առ իս թողածներէդ փոքրիկ ինչ մի վաճառեալ՝ հայթհայթեց քեզ այդ անգլիկ ոսկին,

փայլուն այլ սահուն:

Բարեւօք առ ծանօթս՝ ողջ լիւր:

Հարազատ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2062.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 21 Յունիս 1899

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Սկսանելով ի վերջնոյն, այսինքն ի գրելովդ յ17 ամսոյս, յորում եւ Յիշատակարան գերահռչակ Շարակնոցին, ըստ ստացողին, որոյ արժէք կարծիք նորա է 180 ոսկեաց եւ թուի թէ չիցէ նորա տեսեալ այլ ինչ Ձեռագիր հայերէն. ըստ ոչ մեր բաղդի, նա եւ Յիշատակարանն չունի ինչ պիտանացու:

Սպասեմք եւ մեք լրոց ընտրութեան յաջորդի ի հանգուցելոյ Ագարեանի³⁵, գծուաբաւ գտցի ճարտար եւ յաջողակ նման նմին. բայց այլով ինչ մասամբ լաւութեան թերեւս գտցին գերագոյնք. եւ բացցի ճանապարհ Տարօնոյ մերոյս եպիսկոպոսի:

Թռեալ ուրեմն թիթեռնիկն դրախտին՝ պանդխտացեալ կարճօրեայ կենօք ի Մարտուան եւ ի կղզեկիս մերում, լինել բարեխօսիկ վասն ընկերացն զորս եթող ի նորընծայարանի եւ մեզ գլխովին: Բայց որպէս դպրոցականք (Մուր[ատ]-Ռափ[այէլեանի]) խնդրէին վկայական գիր բժշկի՝ վասն աշակերտաց իւրեանց, արժան էր եւ վասն ընծայելոցն ի վանս մեր՝ ունել այնպիսի վկայութիւն, մարդկօրէն, եւ զապայն թողուլ յաստուածային տեսչութիւն:

Ընկալայ զբժշկական գիրս Տաղուտեանի. լաւ եւս էր եթէ չէր ընծայեալ խմբագրի «Բազմավիպի» եւ գրապետի, երիտասարդաց, յորոց թերեւս ակն ունի շնորհակալութեան, եւ որք այժմ ի գեղջ կան. ի գարձի նոցա՝ տաց Գեր[ապայծառ] Աբբահօր, եւ նա թէ կամի՝ տացէ ում եւ ուր պիտոյ է: - Մխիթար Գոշ յիւրում իսկագիր դատաստանագիրս, զոր ունիմք, ի ներքոյ դատաստանի կամ կամ խնդրոյ արձակման կնոջ ամուսնացելոյ գրեալ է. «Օրհնեալ է Աստուած, որ ոչ կապեալ եմ եւ ոչ արձակեմ»: Զայս ասելի է մեզ եւ յայս դէպս զորոց բժշկիդ:

Ողջ լիւր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2063.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճելալեանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 28 Յունիս 1899

Արգոյ եւ Սիրելի եղբայր,

Ձունէի ինչ գրելոյ Քեզ այսօր. այլ խուն մի յառաջ յետ ճաշու առեալ յընթերցումն պրակ մի Բեսարիոն³⁶ օրագրի, որ զկրօնական իրաց Արեւելից, հանդիպեցայ յիշատակի ուրումն Հ[օր] Գրիգորի Պրուսացոյ Կիրակոսեան³⁷. կարծեմ, զի Ciriaceuse կոչի, ի կարգէ Դոմինիկեանց, որ յերկրորդ կէս ժէ դարու քարոզելով յեկեղեցւոյ կարգին իւրոյ ի Ս. Պետրոս Պօլսոյ, զբաղումս յազգայնոց իւրոց Հայոց մուծեալ է ի փարախ Հռովմայ Հովուապետին, եւ ի սրածութեան 1675 ամի՝ յոյժ առաքինացեալ եւ համբաւեալ է Լուսաւորիչ Հայոց կոչմամբ: - Արդ մնայ անուանակցիդ խնդրել եւ տեղեկանալ յայժմու

Դոմինիկեանց քաղաքիդ, թէ ունիցի՞ն ինչ գրաւոր յիշատակս նորա, կամ զկենսագիր վարուց նորին. եւ եթէ գտցի՝ համարիցի ելն ի վերապէ Գրիգորիդ այդորիկ: - Ողջ լիւր:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2064.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 28 յունիս 1899

Սիրելի եղբայր,

Ոչ նոր ինչ, այլ մոռցածս յիշեմ, որ ամիս մ'առաջ հանդիպեցաւ մեզ Բաղիշոյ Խուլթիկ գիւղի կամ աւանի բնիկ Յովհ[աննէս] Ֆռանգուլեան ոմն (թէ չեմ սխալիր անունը եւ մականունը) որ Ռուսաց Մելիտով (sic)³⁸ դեսպանին թարգման եւ Քեզ ծանօթ է եղեր, եւ խոստացաւ որ յետ երկու ամսոց նորէն դայ գեսպանին հետ, զի սա իր եկած ատեն հիւանդութեան պատճառաւ չէր եկած մեզ:

Ես կըրնամ ըսել աւելի լաւ եմ, նկատմամբ սրունքիս, որ դեռ բոլորովին իր եղբօր չհաւասարեցաւ:

Ողջունեմ զՔոյր եւ զքեռորդիս:

Հարազատ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2065.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 5 յունիս 1899

Սիրելի եղբայր,

Այսօր տարեդարձ կամ ամսադարձ է մեր ելից ի Հազարէթ³⁹ եւ մօտից ի վանս (5 յուլիս 1832). 67 ամք սահեր կամ սահեցուցեր են. երթան բարով եւ որպէս եւ է, երջանկութիւնն յանանց ամս է, որ ոչ իսկ ամք են, այլ յաւիտենականութիւն. որում արժանի արասցէ զմեզ Աստուած:

Անցեալ ամսոյ 29ին գրածդ առի. զբամազիտական գրուածիդ մաս մի կարդացի, մաս մ'այլ միտք ունիմ կարգալ յետ ճաշու, մեր քառանկեան պարտիզի աւազանին քով նստած, ծուլութեամբ կամ քէֆով:

Քու քովը թողած ընչիկներուդ մէկն էր ծախած ի Հ[այր] Յակոբոսէ, որոյ գինը անգլիկ ոսկի մի յանձներ էի վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգորի՝ տալ Քեզ եւ տուեր է:

Երեկ մէկ ծանօթը եկաւ ի վանս, Աննէլոյ Ծանոդի իր քոյրերով, Քու եւ Հովաս Էֆէնտիի ողջոյններով, որու յանձնեմ եւ ես զիմս, եւ եթէ յառաջ քան զնա առիթ ունենամ՝ Էֆէնտիի ողջոյններով, որու յանձնեմ եւ ես զիմս, եւ եթէ յառաջ քան զնա առիթ ունենամ, բայց ողջունէ զէֆէնտի քուճին⁴⁰ մեր. իր խնդրած օրացուցի թիւը շատ փնտռել տուած եմ, բայց չունիմք, այլ ըստ խնդրոյ նորա օրինակել պիտի տամ պակսած թերթը, որ է 4 25 = 48 երեսքն:

Մարեայ⁴⁷ ընդ ոստիկանս տեղւոյն). եւ ես կարծէի թէ շնորհեալ իցէ նոցա մեծ մասն թոշակին, եւ վճարիցեն միայն ամսոյ ամսոյ 35 լիւր[այ] իտալ[ական]. յանցելում եօթնեկի գնացի յայցելութիւն նոցա (յետ երկուց ամսոց եւ աւելի չեղեալ ընդ վանքս, (վասն ոտնառութեանս ինչ) եւ ավիչեցայ ստուգեալ զի ոչ թէ 35 լիւր. վճարեն, այլ 135 (հարիւր երեսուն եւ հինգ) ամսոյ յամիս, փոխանակ 165 կամ 170ից, զոր յառաջին ամիսս վճարէին, եւ այս ոչ է բարձրագոյն աստիճան թոշակի տեղւոյն: Էֆէնտին ասացեալ էր կարծեմ Քեզ, զի խնդրիցեն ձրի տալ դարմանել զնա, իբրեւ ազգային, այսինքն իտալացի, այլ սոքա միշտ օսմանեան հպատակ ծանուցեալ են զինքեանս եւ զնա: Եթէ դիմեսցեն առ Գունցն օսմանեան, նորա խնդիր արարեալ գիտացէ զի Էֆէնտի մերձաւոր է հիւանդին եւ կարող. եւ աստի ծագիցի, զոր ինչ գուշակես, խռովութիւն ծերոյն եւ թերեւս մահացու այլայլութիւն, կամ զլասցի տալ եւ զայժմու 40 ֆր[անգ] ամսականն: Չգիտեմ զի՞նչ առնել կամ ասել: Իսկ զի՞նչ վճարեն սոքա զայդքան ծանր թոշակ. - Մարի⁴⁸ յամաց հետէ ընկերէ ազնուական անգղիացի օրիորդի՝ յԱնգլիա եւ այլուր, եւ յամական վարձուց իւրոց՝ սատարէ ինչ մօրն. այլ աչք իւր վատթարեալ են, եւ ոչ գիտէ ցե՞րբ կարացէ վարել զընկերութիւնն: Դարձեալ, երբեմն վարձեն զմի ի սենեկաց տանն, զոր ինքեանք ունին ի վարձու 1300 իտալ[ական] լիւրայից, եւ այսու չէօփլէնմի⁴⁹ լինին. այլ բազում այն է զի ոչ գտանեն վարձուորս, եւ կան միշտ տառապանօք. հազիւ մտեալ ի նոր ամիս՝ հարցանեն ինձ, Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր առաքեալ՞ զամսական 40 ֆրանգն: Ի սակաւէս զբազումն իմանաս: Զայսմանէ խօսել, որպէս կանխեցի ասել, ծանր է ընդ Էֆէնտին. օրիորդն Սոփի⁵⁰ ասացեալ էր վասն հօրեղբորորդւոյն, թէ խօթութիւն նորա պատիժ է անկարգ գնացից նորա. սակայն այսու ոչ լինի դարման եւ չքմեղութիւն: Ծանր է, գիտեմ, եւ խօսել ընդ սմա: Իսկ այժմ կարծեմ թէ եկեալ է այդք քոյր դորա կրտսեր՝ Բասսեկա տիկին⁵¹, որ ո՞ղջ կենաց, երկիցս յայսմ ամի առաքեաց սոցա մէն 100 ֆր[անգ] թերեւս դիւրագոյն է եւ յուսալի՝ ազգել սմա զգրեալս: Բայց թողում զամենայն ի խոհեմութիւն Քո, եւ կամիմ զի լիցի Քեզ վիշտ եւ վտանգ երեսդարձութեան:

Լուայ զի հրաման ելեալ է ի պետութենէ վասն ընտրութեան Կաթողիկոսին⁵² եւ երկպառակութիւն գոյ. փափագէի զգուշացուցանել զմերս Տէր Ներսէս եպիսկոպոս, զի մի՛ շատ ձեռնամուխ լիցի յայդպիսի կնճիռս, զի մի՛ ստացի այլախոհ բարեկամս ինքեան եւ վանականացս:

Ներես ճղճիմ գրութեանս, եւ ողջ եւ քաջողջ լեր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2070.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 2 Օգոստ[ոս] 1899

Սիրելի Եղբայր,

Այս առտու ընդունեցայ ԼԲ թուղթը, որ ի 26 մեղմէ անցեալ ամսոյն յուլիսի: Գրես որ մի քանի հնութիւններ խաւրեր ես առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յակովբոս, եւ իրմէ ընդունելութեան լուր չես ընդունած. ինքն այ Քեզ գրած է անցեալ շաբաթ որ չէ ընդունած խաւրածներդ, եւ Դու ալ չես գրած իրեն եւ ոչ առ իս, թէ ի՞նչ ճամբով կամ որո՞ւ ձեռքով խաւրեր ես: Աւելի առաջ երկու կամ երեք կտոր բան խաւրեր էիր, չըլլա՞յ թէ անոնց հետ

չփոթես. եթէ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգորի ձեռք խաւրեր ես, ինքն բան չէր գրած. լաւ է որ իմացընես դարձեալ ի՞նչ բան կամ ի՞նչ հնութիւններ են այդ խաւրածներդ:

Այսօր Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգորէն այլ գիր առի, որով կ'իմացընէ թէ, այդ տեղէն եկող մանկանց եւ նաւապետին ձեռք խաւրէ ինձ Քու տուած եօթն հատ նոր ծրարներ Ռուբին[եան] դրամոց. յուսամ քանի մ'օրէն հասնին, նոյնպէս վարդանուշիկ ծրարներ միանգամայն շնորհակալութիւն: Թերեւս այդ ծրարներէն մէկն տփիկն. որոց ամենուն միանգամայն շնորհակալութիւն: Թերեւս այդ ծրարներէն մէկն ըլլայ՝ այդ վերջի թղթիդ մէջ գրածդ, թէ «փակեմ ի նամակիս 3 արծաթիս», նամակիդ մէջ չկար այդպիսի ինչ:

Ճիվիս ցաւին դեղք դադրեցուցի, արդէն ալ չէր ցաւեր. իսկ Քու ճէպիդ⁵³ ցաւին թեթեւ դեղ մի խաւրեմ ի թղթիս, համարէ՛ թէ Լեւոնի կրկնասպիտակաց բարի եկարի կամ բարի գտնուեցարի համար ըլլայ. ըլլայ ինչ որ ըլլայ. Աստուած յաջողութիւն պարգեւէ ընդ առողջութեան:

Հարազատ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2071.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 2 Օգոստ[ոս] 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Զոր ինչ յիշեալ կամ յիշեցուցեալ է հարազատն իմ վասն թուրքարմատ կին սորա, յիշեմ եւ ես եւ զամօթի հարկանիմ. այլք ի սակաւու լցին ժամանակս երկարս, ես ի բազմին՝ սնանկանամ. իցէ՛ թէ նշխարն մնացեալ կենսաբեր լինել հոգւոյս տուայտելոյ: Ըստ երեւութի թուոյ՝ մտի ի մեծ 0 մի ի թիկանց ունելով եւ զոյգ մի փոքունց 8. այս են կեանք ժամանակեայք, որոց յերկարութիւն՝ դատապարտութիւն է յուրացելոց՝ ինձ նմանեաց. յ'18 ամսոյս տօն Ս. Ստանիսլաւ Գոցքայ⁵⁴, 18ամենի ՚ [վախճանեալ] զնեաց նա զարքայութիւն՝ մեծաւ փառօք յերկրի եւ յերկինս: Այս են կեանք անանցականք:

Զընկալայ տակաւին զծրար դրամոց (75 ֆր[անգ]) զոր գրես աւստրիական թղթաբերաւ առաքեալ. գուցէ հասցէ այսօր կամ վաղիւ: Իսկ այսօր ընկալայ զգրեալդ ի 29 անցելոյն, որ վասն ծրարից Ռուբին[եան] դրամոց եւ քաղցրունակ տըփոյն, զորս յանձնեալ էք առ եկաւոր մանկտին. եւ յընդունելս ծանուցից:

Վասն Աւետարանին առաջարկելոյ 150 ֆրանգաց, գրեալ էիք զառաջինն, թէ նորօրինակ իմն պատկերս ունի, եւ եթէ իցէ քանի մի հարիւր ամաց, մի՛ մերժեր. զի եթէ եւ նորօրինակ իմն պատկերս ունի, եւ եթէ իցէ քանի մի հարիւր ամաց, մի՛ մերժեր. զի եթէ եւ անպէտ դատիցի աստ առ մեզ, մարթ է վաճառել աւելի եւս գնով:

Շնորհք մեծ լիցի եւ վարձք Քեզ, եթէ շարժեսցին դստերք ծերունւոյն Հովասայ՝ նպաստել հօրեղբորորդւոյ իւրեանց, կամ որ նոյն է մօր նորա եւ քերք, գոնեա ցորչափ կենդանի իցէ նա ողորմելի կենօքն. յայտ է թէ յայսմ բանի, որպէս գրեցի, ոչ կամիմ զի վիշտ հասցէ Քեզ, որպէս եւ ոչ նոցա, այլ զի՞նչ հնար է անկարեկիր մնալ, կամ այլ ինչ ելս աղաղի գտանել:

Լուաք զի Էմմանուէլեան եպիսկոպոս ընտրեալ է Կաթողիկոս⁵⁵, ինձ անծանօթ. զի՞նչ շահեցաւ մերս ձմտոյեան՝ հետամուտ լինելով յընտրութիւն նորին. եթէ օրէն է այդպէս տարեւոր ժամանակաւ արտաքոյ կալ թեմին՝ չիցէ՞ մարթ եւ մեզ եպիսկոպոսանալ. քա՛ւ յինչն: Թերեւս լաւագոյն խորհին այլք:

Ի թղթիս որ առ եղբայրն իմ եղեալ եմ թղթադրամ փռանկ. յանձնել յապահովի, եւ ողջ լինել շնորհակալութեամբս:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշահ
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2072.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 9 Օգոստ[ոս] 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Համարիմ թէ յառաջ քան զիս գրեալ են վերակացուքն զողջամբ ժամանել մանկանցն այսր ի 5 ամսոյս. յորոց ընկալայ զերիս ծրարս Ռուբինեան դրամոց. սպասէի եւ չորիցն ի նաւապետէն, այլ տակաւին չէ նորա բերեալ ի Վեցնտիկ, եւ ակն ունիմ յետ աւուրց ինչ ընդունել, որպէս եւ յայլ նուագս՝ փոքր մի անագան: Ընկալայ եւ զանագեայ տուփ վարդանուշի՝ զյանձնեալն յեղբորէս (որ մի՛ գիտասցէ, զի ծակեալ են զխուփն եւ ջախջախեալ զապակի ամանն, որով վարդն եւ ջարդն միախառնեալ, հազիւ իբրեւ կէս քանակին ամփոփեցաւ ի սկահ մի). իսկ Քո յղածն՝ տակաւին կնքափակ կայ առ իս: Շնորհակալութիւն երկոցուն եւս:

Շնորհ ունիմ եւ աշխատութեանդ վասն հարցանելոյ զԴոմինիկեան Հարս՝ զՆոր Լուսաւորէն Հայոց:

Իսկ զի՞նչ ասացից զգերանճոռնի գրութենէ խարբալելոյն այնորիկ, որ քան զիւրն յատուկ՝ զմեր Ուխտիս անուն ոտնակոխ առնէ, աւաղելի անգիտութեամբ. գուցէ ոչ փոքր եւ մեղք են մեզ հասարակաց կամ ոմանց՝ այսքան երկար եւ վայրապար երկայնատութիւն, որ ի վեր է քան զմիտս իմ եւ զխորհուրդ: Գուցէ ի տօնական աւուրքս որոշեսցի ինչ: Ողորմեսցի մեզ Տիրամայր եւ լուսաւորեսցէ, եւ ես աղօթեմ զի համբերութիւնդ Քո համարեսցի ի քաւարան, եւ Դու աղօթեա զի մի՛ եւս զանդաղեսցի առնել զարման:

Եկեսցուք ի հաճոյականն: Յայսմ առաւօտու բացի զթղթեակ մի Հոլասեանց, որոց կանխիկ տուեալ էի զամսականն օգոստոսի, յորում մեծապէս շնորհակալեն Վ[երապա-տուեալ] Հ[օր] Գրիգորի, որ միջնորդեալ հայթհայթէ նոցա զայդ: Ապա բացի եւ զՔո գրեալդ ի 5 ամսոյս, եւ գրեա թէ յապուշ կալայ ընդ զուգադիպութիւն խնդրոյն, եւ ընդ աջողութիւն, զոր թէ գիտասցեն զոքս՝ ոչ գիտեմ զիա՞րդ եւ որչափ փառս տացեն Աստուծոյ եւ Քեզ շնորհս: Ի վերջնում հանդիպմանս առ նոսա, մինչ զաղէտս իւրեանց եւ զպարտիս պատմելով՝ ժտէին առ յինէն, ես զմտաւ ամէի զառ Քեզ գրածս (վասն հայցելոյ ի դատերաց էֆէնտոյն), եւ հասացի ինչ, այլ միայն՝ աղօթեցէք, եւ Տէր տեսցէ. ասաց կրսերն ի նոցանէ, զի երեկ ի ծոռնր անկեալ յեկեղեցւոյ ասացեալ էր երիս վարդարանս⁵⁶, եւ ես ասացի ընդ միտս իմ, զի ոչ անտես առնէ Տիրամայրն: Հրաժարեալ՝ երբ մտի ի նաւակ մեր դառնալ ի վանս, ընկալայ զծրարդ 75 Ֆրանգաց, յորում ամսական նոցա յուլիսի. եւ ի վաղիւն առաքեցի նոցա զօգոստոսին՝ յաւելուածով ինչ: Արդ, ըստ խրատուդ եւ ըստ կամաց բարերար տիկնոջն համշիրակի⁵⁷ նոցա, առանց ծանուցանելոյ՝ տաց (ոչ միանգամայն) զշնորհեալն՝ զթով. եւ փոխանակ նոցա ես ախտակցաբար եւ սրտակցաբար շատ եւ շատ զշնորհս մատուցանեմ եւ աղօթեմ վասն նորա եւ վասն միածին դստերն օրիորդի: Եթէ եւ շնորհս մատուցանեմ եւ աղօթեմ վասն նորա եւ վասն միածին դստերն օրիորդի: Եթէ եւ երէց քոյր դորա առատաձեռնեսցէ՝ յայտ է թէ ո՛րքան բեռն թեթեւացի, զի հեծեն

պարտուք, եւ հարկ է թէ որպէս ձեր յերկնից ընդունիցին, եւ կրկին փառս տացեն, եւ շնորհ ունիցին նոցա եւ Քեզ, որպէս եւ եսս

Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշահ
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2073.

* Սերովբէ Ալիշահին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 23 Օգոստ[ոս] 1899

Սիրելի Եղբայր,

Ես այլ խաւրած 50 Ֆրանգ եւ նմանիքն չեմ ուզեր իբրեւ զին Քու խաւրածներուդ համարիլ, այլ իբրեւ զիւրիչ ձեռացդ քերուածին: - Յուսամ հիմայ լուր առած ես ի Վ[երապա-տուեալ] Հ[այր] Յակովբոսէ՝ որ վերջի խաւրած քանի մի կտոր հնութիւններդ ընդունեցաւ:

Իսկ Հեթում-սուլտանեան դրամներդ՝ թերեւս հիմայ գտած ես, վասն զի ինձ չես խաւրած, բաց եթէ երբեմն մէկ հատ մի՛ իբրեւ նշանաւոր ինչ:

Կարծեմ ուրիշ անգամ հարցուցի, թէ տարիներով առաջ ինձի խաւրած Տիգրաններէդ զատ՝ կա՞ն զեռ ի քովդ:

Թղթիկս կամ գրիկս կարճուկ, ես այլ քիչ մի յոգնած, փակեմ փափազանօք առողջութեանդ ի նորամուտ 78դ տարիդ. Աստուած ի շնորհս եւ ի զօրութեան իւրում պահեսցէ զՔեզ՝ Քո սիրելեօքդ եւ զիս

Հարազատդ
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշահ
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

[Յ. Գ.] Միտքս բան մի կու գայ, թէ կորուսած Սիսուանդ Գաթիկոյի⁵⁸ քովն ըլլայ, կամ նման անձի մի:

2074.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 23 Օգոստ[ոս] 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Վասն խնդրոյ հայազգի Դոմինիկոսին եւ նմանեաց՝ մի՛ շատ աշխատիր երթեկեկու-թեամբ կամ այլազգ, զի չեն ինչ կարեւորք, եւ ոչ կամիմ յայսպիսիս վաստակեցուցանել զՔեզ, մանաւանդ զի չերեւի յուսալի գիւտ գոհացուցիչ: - Լաւագոյն թուի ինձ Աւետարանն այն Անկիւրացւոյն, մանաւանդ եթէ լաւ պահեալ իցէ չափաւոր հնութեամբ: Հ[այր]

Ընդ թղթոյս կամ աւուրբ յետոյ հասցէ այդր մերս Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Սամուէլ, զորոյ մեկնիլն աստի՛ յետ աւուր միոյ ծանեայ, քանզի զառաջին կամ էր նորա մեկնիլ յառաջիկայ կամ յաջորդ եօթնեկիս, յետ կատարելոյ զտօն Պաշտպանութեան Տիրուհւոյս, եւ ես մնայի այնմ աւուր. արդ, զմաղթանս իմ եւ զփափազ՝ առաքեմ մասամբ ընդ զորոյս, եւ առաւելաւն՝ աղօթիւք: Բայց, Դու տես Պատուական Հ[օր] Փիլիպպոսի⁵⁹ զի ոչ զայն գիտացի, եւ ոչ զեօթնեակ մի կալն ի վանս Պատուական Հ[օր] Փիլիպպոսի. եւ յետ եօթն աւուրց գիտացի. վասն ցաւոց ոտիցն, մինչ գալրոցականք մեկնեալ են յԱզով, եւ յետ եօթն աւուրց գիտացի.

այսօր՝ ապաքինեալ մեկնեցաւ երթալ անդր, եւ զի տօն էր լատինաց Ս. Փիլիպպոսի Պենիցցի⁶⁰ ընծայեսցի նմա պատառ մի հացիս, զոր ճնճողկանց տացի նախաճաշ. եւ այսու փոքրիկ գիտեւեալ, ողջ լեր, ողջունելով զմերայինս, զմեծ եւ զփոքր:

Հոգեկից Եղբայր
Հայր Ղեւոնդ Մարգար Ալիշան
Որդեգիր Կոստին

2075.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 13 Սեպտեմբեր 1899

Սիրելի Եղբայր,

Հեթում-Ջապէլ դրամբդ չես խաւրած ինձ. պէտք է դարձեալ փնտռես, խորչէ մի դուրս հանես. միայն Տիգրաններդ կան ի քովս, եւ իմացայ վերջին գրածէդ, որ անոնցմէ ա՛յլ ինչ չկայ ի քովդ, բայց երեքն որ ի կարգի Սելեւկեանց:

Վարդանոյշդ հարցանես. հասնիլը կարծեմ ծանուցի, բայց ոչ ի՛նչպէս հասնիլը. եւ հիմայ որ հարցընես՝ ստիպուիմ գրել. թանաքեայ ամանը վերէն ծակեր են եւ չգիտեմ ի՛նչ խոթելով ի մէջը՝ ապակին ջարդեր են, որով անոյշին հետ ընկերացեր են բիւրեղք. սակայն կոտորակքն մեծ մնալով՝ միջի անոյշն կիսէն աւելի անվնաս մնացեր էր, եւ դեռ քիսսէի⁶¹ մէջ կայ, եւ երբեմն երբեմն քիչ քիչ վայելեմ՝ զրկողին անուշութեամբը. կարծես թէ փոխանակ պակսելու՝ աւելցեր է զանդուածն, քչիկ մի ջուր խառնելով զուարթացեալ:

Դրամական նեղուածքդ զիս այլ նեղէ փոքր ի շատէ. այլուստ փոխ առնուլ չեմ կարող, զի օտար մարդ չեմ ճանչնար եւ ոչ վստահիմ. մեր գործակալաց այլ քսակներն նեղուած են. Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յակովբոս ջանայ խաւրած հնոտիներէդ բան մի ճարել, որպէս եւ ես. այլ ե՞րբ յաջողէ չգիտեմ: Առ այժմ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգորէն առնելիք ունիմ երկու նաբոլէոն, գրեցի իրեն որ յանձնէ Քեզ, իբրեւ ճէպ զարչլուիսի⁶²: Տէրն ընդարձակէ, եւ զսիրտս առաւել քան զքսակս:

Ողջունիւ ծանօթից մնաս ողջամբ, որպէս եւ

Հարազատդ
Հայր Ղեւոնդ Մարգար Ալիշան
Որդեգիր Կոստին

2076.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 13 Սեպտեմբեր 1899

Արդոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Նախընթաց թղթաբերաւ ընկալա[յ] գոհութեամբ եւ շնորհակալութեամբ զքա՜ղուածդ ի գրոց Դոմինիկեան Հօրն, զորոյ եւ զվերնագիր նշանակեալ էիր, այլ ոչ եւ զտեղի տպագրութեանն, զոր եթէ կաբիցես, ի պատեհի, տեղեկանալ եւ ծանուցանել, գուցէ մարթացայց եւ ես ի ձեռս բերել զգիրսն. որ զի նորատիպ է՝ համարիմ թէ եւ զիւրազիւտ լիցի: Բաւական տեղեկութիւնք են զոր աշխատեալ ընդօրինակեալ ես, եւ լաւ է զբովանդակն ունել մեզ ի մատենադարանիս:

Լուայ երեկ ի Վեհէ, զի Գափտանեան⁶³ գրեալ է առ Նա այլ ընդ այլոյ, խոստանալով յետ ամսոց գալ այսր գանձաւոր հայրագրաւ իւրով:

Աղաչեմ յոյժ զգուշութեամբ խօսել կամ չխօսել ընդ օրիորդ Սովիայ⁶⁴, զի մի՛ զգայցէ ծերունի հայրն:

Ի վերջին գրոյդ զոր երեկ ընկալայ, ծանեայ զի ընկալար ի նմանէ զամսականն Սեպտեմբերի՝ 40 ֆր[անկ], զոր եւ խնդրեմ տալ առ եղբայր իմ, յիշ հաշիւ, եւ ես աստ հատուցեալ Հովսեփանց:

Գիւղական պարապոյ աւուրք են արդ մեզ. յեռանդն վարժարանեայք գնացին ի ծանօթ տեղին, եւ ի նմին աւուր կերպարանափոխ եղեն օղք, տեղի ետ ամառն ընդերկարեալ եւ տօթագին, եւ սպրդեցաւ աշուն:

Ողջոյն Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Սամուէլի եւ այլոց, եւ ողջութիւն:

Հոգեկից Եղբայր
Հայր Ղեւոնդ Մարգար Ալիշան
Որդեգիր Կոստին

2077.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պոլիս

Ս. Ղազար, 27 Սեպտեմբեր 1899

Սիրելի Եղբայր,

Իմացայ Հեքմոյ արծաթեաց պատահարը. ցաւալի, այլ գոնէ մտատանջութենէդ ազատեցար. գուշակեմ որ բազմաթիւ պիտի ըլլային դոքա, ըստ երկարամեայ թագաւորութեանն Հեքմոյ. յուսալի է որ դարձեալ գտուին այդպիսիք:

Երկու օր առաջ քաղքիս բնակիչ Յոյն մի եկաւ եւ ի դիմաց Աթենացի Յոյն Լամբրոսի ուրումն յանձնեց ծրարեալ դրամ մի տալի առ Պատուական Հ[այր] Յակովբոս. նա չէր ի վանս՝ տուաւ ինձ, եւ ես նմա՝ երբ դարձաւ ի վանս չէր գիտեր թէ ով է Լամբրոսն, իմացաւ որ Դու ես խաւրողն, բայց ոչ իրեն եւ ոչ ինձ գրած էիր այդոր վրայօք. ես դեռ չտեսայ զդրամն. եթէ դեռ չես գրած՝ իմացու թէ ինչ է եւ որո՞յ համար: - Այսչափիկ ի ժամուս. ողջ լեր:

Հարազատդ
Հայր Ղեւոնդ Մարգար Ալիշան
Որդեգիր Կոստին

Յ. Գ. Տեսայ խաւրած դրամիկդ առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յակովբոս. Պարսիկ նախարար մի թուեցաւ, Տարսուցի կամ այլ կողման:

2078.

* Միխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 27 Սեպտեմբեր 1899

Արդոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ծանեայ զի գիրք որ զԴոմինիկեան քարոզչէ մերայնոյ ճառէ, ձեռագիր է եւ ոչ տպագիր. շատ է մեզ առ այժմ Բո քաղածն:

Վաղու հասին ի ձեռս իմ եօթն ծրարք զբամոց զորս ի ձեռն տղայոց եկելոց այսր եւ նաւապետին առաքեալ էիր ի դիմաց եղբօր իմոյ:

Վասն Աւետարանիդ գնելոյ կարեմ հատուցանել ոսկւով զգինսն, 100 ֆրանգ, ում եւ կամիցիս:

Գործք եւ բանք եւ գիր Գաֆթանցեան⁶⁵ եղկելոյն առասպելք եւ առաւել քան զառասպել. յետին գիր նոր առ Վեհ, զոր ոչ կամեցայ եւ ընթեռնուլ, այլ լուայ, քանզի ոչ է ըստ խնդրելոյն առ ի նմանէ զղջական, ապա ըստ աստի գրեցելումն եւ տուեցելումն նմա ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Սամուէլէ, նա անձամբ որոշեալ է զանձն եւ ոչ եւս է ի միաբանիցս: Ինձ թուէր վաղագոյն եւս առնել մեղէն զայդ, այլ ոմանք կարի երկայնամտեցին: - Վասն միւսոյն եւս (Հ[օր] Թո[ւ]մ[այի])⁶⁶ ա՛յլ է իմ տեսութիւն եւ այլ ոմանց լով հեռացուցանել կամ տեղափոխել ո՞րչափ ինչ օգտիցէ՝ անձինն:

Յոսոփ այցելութեան Տեառն եւ Տիրամօր ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2079.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 4 Հոկտ[եմբեր] 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Զուներով այլ ինչ կարեւոր ի գրել, ծանուցանեմ միայն, զի որպէս թելագրեալ էիր վասն ի մահուան՝ քեռ Պատուական Հ[օր] Վահանայ, այնպէս արարի. նախ ծանուցի համառօտ բանիւ, եւ ի վաղիւն ետու զժամահազուշակն թուղթ:

Աշնանային օդք եւ լուութիւն, զի եւ ի սակս շինութեան յեկեղեցւոյ՝ չկատարի ժամերգութիւն յաւուրքս:

Ողջ լեր ողջունելով զյիշողքս:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2080.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 7 Հոկտ[եմբեր] 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ընկալայ զծրարսն երեսին ամբողջ, այլ չեն ամբողջ ծրարեալքն. ասեմ վասն պակասելոյ թղթոցն ինչ եւ խորանաց եւ Յիշատակարանի, միանգամայն եւ կողիցն կամ կազմի. վասն որոյ չէր արժան վաճառողին աւելի ինչ պահանջել: Զլաւագոյնն բերցես ի գալըստեանդ, յաջողելով Տեառն եւ քաջողջութեամբ:

Գրեալ էի երկւք աւուրբք յառաջ, եւ այժմ չունելով ինչ նոր ի գրել, ողջ լիցուք:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2081.

* Սերովբէ Ալիշանին - Կ. Պօլիս

Ս. Ղազար, 18 Հոկտ[եմբեր] 1899

Սիրելի Եղբայր,

Երկու օր առաջ այդ կողմէն եկող պատանւոյ մի ձեռք ընդունեցայ երկու ծրար պղնձի Հեթմեանքդ, զոր դեռ չեմ բացած. միւս չորս ծրարները՝ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] գրէ ուրիշ առթով մի խաւրել կամ հետը բերել:

Կիլիկիոյ նախարարի դրամին վրայօք գրածը ծանուցի առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յակովբոս. իրեն այլ ինձ այլ դժուարին կ'երեւի որ գտուի մէկն ինչուան 800 ֆրանգ տալ անոր, որոյ դէմքն թէ եւ որոշ, բայց քանակն փոքրիկ բանիկ մի է. իրաւ է որ զայն կամ անոր ընկերը փնտռողն՝ կըրնայ ծանր գին մի տալ, բայց զինքն այլ փնտռելու է՝ հնութեան մի պէս: Ինչ որ է առ այժմ մեր քով է դա:

Աշնանային օրերն սկսան. գիւղագնացք կու դառնան ի քաղաք, մեր ծանօթից այլ երբ տեսնես՝ ողջոյն, եւ Բեզ առողջութիւն, յուշիկ յուշիկ աշխատելով ի դասաւորութեան դրամոցդ, եւ յաջողութիւն վաճառման խաւրած հաւաքմանդ ի Վիեննա կամ ի Պետլին, ի ծանրութիւն քսակի եւ ի թեթեւութիւն սրտի կամ հոգածու գլխոյ:

Հարազատ
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2082.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 25 Հոկտ[եմբեր] 1899

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Զոր ընկալարդ ետու աստ Հոլասեանց՝ զՀոկտեմբերի քառասունսն. կա՛լ զայն ի հաշիւ Աւետարանին, եւ զմնացեալն (60) հատուցից որպէս եւ ում կամիցիս:

Ի միջի հիւանդաց կամք, որք ոչ սակաւ ահարկին մեզ յաւուրքս, Վ. Վ. Հ. Հ. Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գարեգին եւ Մկրտիչ, իսկ երբորդն Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Օֆսեմտ կայ ի նմին վիճակի. սակաւ ինչ լաւագոյն են եւ երկրորդն, այլ աւուրբք միգապատք ի վերայ հասանեն՝ կարապետի ձմերայնոյ: Իսկ իմ ալիք հիւանդագոյն են քան զնոսա. այս ճանապարհ է կանանցածնաց, այլ ստոյգ ճանապարհ Բրիտոս է, եւ եղիցի:

Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

Ս. Ղազար, 1 Մայիս 1900

Հրաւէր յղեւեան հանդիսի⁸.

Նոր Ի-րդ դարուս հետ կը սկսի Գ. դար Մխիթարեան Ուխտիս, զոր երջանիկ Հայր մեր հաստատած է Աստուծոյ եւ Աստուածամօր նախախնամութեամբ յՑ Սեպտեմբերի 1701 տարւոյ: Փափագելով այս երկուհարիւրամեայ Յոբելինի յիշատակը ըստ կարի մերում եւ ըստ տկարութեան արժանաւորապէս կատարել⁹, ի միջոցի լրման եւ յարման երկու անցեալ դարուց եւ Գ-ին, յՑ Սեպտեմբերի 1901, պարտք երախտագիտութեան համարիմք՝ ոչ միայն ծանուցանել մեր պատուական ազգայնոց, որոց բարոյական օգտին նուիրած են Հայր մեր Մխիթար եւ իր որդիքն իրենց նպատակը, ջանքն եւ աշխատանքը, այլ եւ համարձակիմք խնդրել իրենց բարեյօժար կարելի նիւթական նպաստը, ի պէտս (ծախուց) պատրաստութեան հանգիսի եւ մնայուն յիշատակաց յորելիւնին, որոյ համար այլեւայլ գրաւոր վայելչազարդ գործք առաջարկուած եւ սկսուած այլ են ի հրատարակութիւն, ի պատիւ Նախահօրս մերոյ եւ ի վայելս զինքն եւ իր գործը յարգողացս, որոց ընծայաբերութեան կամ տըրից համեմատ կ'ելնէ իրենց այլ մասն՝ այն հրատարակեալ յիշատակներէն եւ անկարողաց այլ նպաստելու մնան ձրի բաշխելիք ինչ:

Եթե լուսթիւն ազգիս հայոց՝ յիւս ինչ տարբեր տեսութիւն ունեցեր է եւ ունի, սակայն հարկ է խոստովանիլ, որ գրեթէ առհասարակ ազնուապէս միաբաներ է այս երկերիւրամեայ շրջանին մէջ, ի յարգութեան առ Հայր մեր Մխիթար, ճանչնալով զնա մի ի գերագոյն բարերարաց, երախտաւորաց եւ պարծանաց իւրոց, որոց համաձայն օտարազգիք անգամ տեսողք իր կանգնած եւ կանոնած վանաց եւ վարժից, վկայեն գովութեամբ եւ զարմանօք։

Չեմք տարակուսիր, որ այս նոր երրորդ դարուս սկզբան եւ ընթացից մէջ այլ նորոգէ Հայրն Մխիթար իր եռաշնորհ հոգին, աստուածսիրութեան, բնկերսիրութեան եւ իմաստասիրութեան՝ յՈրդիս իւր եւ ըլլայ անդադար բարեխօս վասն ազգիս, ձայնակցելով իր եւ մեր նախնի երանաւէտ Ս[ուրբ] Հարց Լուսաւորչաց Հայոց։

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Այիշան

2089.

Գաթիցկոյ¹⁰ Ալիշանից

Ս. Ղազար, 2 Մայիս 1900

Սիրելի Քուրիկ,

Օրհնեալ է Յարութիւն Քրիստոսի.

Մի՛ ըսեր թէ ուշացայ. քառասուն օր կը տօնեմ. Քրիստոսի Յարութիւնը, շնորհաւորելու եւ ուրախանալու ժամանակ ունիմք. ամէն կիրակի օր այլ Քրիստոսի Յարութեան յիշատակ է. պէտք է ուրախանալ Քրիստոսի հետ ասանկ օրեր, ինչպէս եւ երբեմն տրամիլ իր Հարչարանաց եւ խաչելութեան համար. եւ մեր ցաւերուն համբերել իր սիրուն համար. ցաւերն քիչ ուշ քիչ շուտ կ'անցնին, սէրը միշտ մնայ:

Փիրդ շատ հաճոյ եղաւ ինձ. սիրելի քրոջ պէս գրեր էիր, ես ալ ընդունեցայ սիրելի եղբօր պէս. բաւական լաւ լուրեր այլ տուեր էիր, մեր եղբօր եւ քեռորդուոց վրայ. յուսամ որ Մայիսի օդով եւ կաթով՝ աւելի աղէկ առողջ ըլլան. դու ալ բարի օրինակ տուր այս կերպով. ես ալ, փառք Աստուծոյ, հանգիստ եմ, տարի տարուան վրայ չալկելով:

Քեզ պատկերիկ մ'այլ խաւրեմ, որ մէկալնեբու քով դնես, մէկ մի մանուկ Յիսուսին նայիս, մէկ մի մօրը, մէկ մի Ս. Յովսէփայ. վարի Հրեշտակաց մէջ այլ Սերովբէներ Քերովբէները փնտռես անոնցմէ մէկուն գլխամագեբուն վրայ կապոյտ կապ մի կայ. ի՞նչ նշանակէ:

Հիմա՛յ յանձնեմ բարեւներս, նախ մեր եղբոր, թէ եւ միտք ունիմ իրան ալ զի քաղաքս Սիրուհի քեռդստեր¹¹, եղբորն եւ որդւոց. ապա քու էլ լիսիսիդ եւ իր եղբոր Պր. Յակով-
բայ, որոյ յանձնէ իր վրայ գրածս. որ ինձ ալ յանձնուած է խաւրելու մեր Հին եւ
սատուական ծանօթից եւ աշակերտաց մեր վարժարանաց. ինքն իր գիտցածն ընէ: Հաշիւ
մի ունէր մեր եղբոր հետ. սա գրեց ինձ թէ գոցեր է այն հաշիւը, տալով իրեն հաւաքում մի
բիւզանդական Հին դրամոց. յուսամ որ Հիմայ Յակոբիկ աղայն ալ հանգչած է. զիս ալ
հանգչած սեպէ՛ այդ հոգէն:

Փափագելով Բուհնգաստեանի ալ, որոյ կարծես կ'օգնեն ինչ

սիրելիներուդ բնկերու թիւնն, մնամ

Աղօթարար եղբայրդ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսման]

2090.

* Հ. Մատաթիա վրդ. Զոտոյեանին

Ս. Ղազար, 23 Մայիս 1900

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,
 Յամայն Հետէ ընկալեալ եմ զգրեալդ ի 25 Մարտի. սպասէի գրութեան դասակցիդ,
 Պ[ատուական] Հ[օր] Ստեփանոսի, այլ արդ տեսեալ զի յապաղէ նա, գրեմ զՀամառօտս,
 եւ խնդամ զի պատրաստ ես լսել եւ առնել ըստ պատուիրանի Աբբաճօրս, ընդ կալ եւ ընդ
 դառնալ այտի ուր եսդ այժմ. եւ միշտ այդպէս եղիցիս:

[illegible]

Արդ քաջալերեաց, եւ մի՛ ի դերեւ համար զդ
 իդեն մատենանքն եւ ոչ ծանրագինք։

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]
Ստամբուլ¹², եւ բարեխօս Բեզ եւ ինձ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր Կ[ոստան]

[Յ. Գ.] Ի զօրաւիպն քեզ եղիցի անուանատու Առաքեալդ¹², եւ բարեխօս ֆեզ եւ ինձ:

2091.

* ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻԻՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԵՆԵՏԻԿ

ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ 12 յունիսի, 1900

Ես ներքոյ գրեալս գիտեմ եւ հաստատեմ, որ քոյրս՝ օրիորդն Գաթինկոյ Ալիշան, դուստր Պետրոսի Ալիշանեան եւ Թագուհւոյ Մարգարեան, ծնած է ի Կ. Պօլիս, ի 23 Փետրուարի 1831 տարւոյ:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

Ներքոյ գրեալս վկայեմ որ վերի գրութիւնը ստոյգ վ[երապատուեալ] Հ[այր] Ղեւոնդ Ալիշանեան վարդապետին յատուկ ձեռաց գրութիւնն է, զոր եւ կը հաստատեմ միաբանութեանս կնքով:

Իգնատիոս վ[արդապետ] Կիւրեղեան

Արքեպիսկոպոս եւ Ընդհանուր Աբբայ Մխիթարեանց

P. P. ARMENI MECHITARISTI

IN S. LAZZARO – VENEZIA

2092.

Գաթինկոյ Ալիշանիմ¹³

Ա. Ղազար, 13 յունիս 1900

Սիրելի քուրիկ,

Պարոն Յովհաննէս Փափագեանի խնդրոյ համեմատ՝ երկու տող վկայական մի գրեցի քու ծննդեանդ թուականին, եւ խաւրեցի ի Պատրիարքարան. իրեն ալ գրեմ քանի մի տող եւ յանձնեմ քեզ: Յուսամ որ բաւական առողջ ըլլաս, եւ կարելի է հիմայ ի կղզին ալ ըլլաս Տիրուհի քեռքստեր հետ, զոր ողջունեմ, փափագելով իր առողջութեան եւ զուարթութեան, զոր եւ քեզի հետ յանձնեմ ի բարեխօսութիւն Ա. Անտոնի Պատուաւոյ, որոյ տօն է այսօր: Ողջ լեր:

Հարազատդ
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2093.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 10 յուլի[ս] 1900

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ըստ կամաց Վեհի, վաղիւ (չորեքշաբթի) ընդ առաւօտն (ի նմին ժամու յորում մեկ-նեցաւ Եղբայր] Անտոն՝ յեռանդն) մեկնեցցի եւ Պատուական] Հ[այր] Ներսէս, ընդ Պատուա անցանելով, եւ եղիցի յերեկոյին այդր առ Զեզ: Զգիտեմ թէ զոր գրեմս զայս՝ հասցէ՞ վաղագոյն քան զնա:

Համբուրիւ աջոյ Վեհի եւ ողջունիւ առ եղբարս՝ ողջամբ մնասցուք:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2094.

* Հ. Մանուէլ վրդ. Քաջունիին - Փատուլա

Ա. Ղազար, 29 յուլիս 1900

Սիրելի եւ Մեծարգոյ Եղբայր,

Յոյս ոչ ամաչեցուցանէ. սովիմք քաջալերեալ մատուցող պիտակիս, խնդրեաց յինէն միջնորդել, զի արասցես նմա շնորհս, որպէս եւ արդէն խնդրեալ է, բոլորակաց կամ անուոց ի պէտս երկար ճանապարհին եւ ի դիւր ինչ սըգոյ վասն պատահարի հօր իւրոյ: Դու գիտես զարժանն եւ առնես. բայց ասացից (ծածուկ) զի վաղիւ թօթափեմ զՏՕ ամ պանդխտութեանս. նմա՝ զնիւթականն եւ ինձ շնորհելով զտուրս աղօթից, ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2095.

* Հ. Յովհաննէս վրդ. Թորոսեանին - Հոռմ

Ա. Ղազար, 1 Օգոստոս 1900

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Խնդրեմ զներծրարեալս յանձնել առ որ ուղղեալն է, անքոյթ: Ծանոյց ոմն յեղբարցս, զի ընկալեալ ես ի Հոլաս Էֆէնտիէ զամսական յուլիս ամսոյ վասն եղբորորդեացն. իցէ թէ եւ աւելի ինչ տայր, ի պէտս կարօտելոցն, կամ դուստր նորա կրսեր (Բասսեկա) որպէս երբեմն առաքէր եւ ի Պետրպուրկէ: Ողջոյն եղբարց եւ ողջ լինել Բեզ:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2096.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ա. Ղազար, 22 Օգոստոս 1900

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Ծանո՛ր ինձ եթէ ամսականքն յուլիսի ընկալա՞ր եւ զօգոստոսի ի Հոլաս Էֆէնտիէ, եւ յո՞յր ձեռն հասուցանես ինձ: Զծրարեալս աւանդեա առ որ ուղղեալն է:

Ոչ գիտեմ յո՞ր վիճակի կայ ախտացեալ եղբայր մեր Հ[այր] Թովմաս, որով վասն զօր ամենայն աղօթեմ եւ յիշեմ ի պատարագի. եթէ եւ որպէս եւ յոյր ձեռն կամ բերանով՝ արժան համարի, ծանո՞նմա զայս, զի յոյժ հոգամ, թէ երբեք սրտառեալ իցէ յինէն. ես սիրով եւ սգով յիշեմ եւ յիշեցից զնա, զի տացէ նմա Տէր ըստ սրտի նորա եւ ըստ գրութեան առ Վեհս, եւ ըստ ցաւոցն զոր կրէ յերկար խօթութիւնն, թեթեւութիւն քաւարանի եւ ակնկալութիւն համբերատար կրողաց՝ անդորրութիւն եւ սիրտիանս հանդերձեալ յուսով եւ վարձուք:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] 27 Օգոստ[ոս] Հինգ աւուրք յառաջ առաքեցի Քեզ զծրար թղթոց իմոց, յորս մոռացեալ եմ զկարեւորս զայս զնիւ, մնացեալ է ի խռան ալլոց ինչ թղթոց իմոց: Քեզ զծերութիւն իմ կամ ալլ ինչ:

2097.

Մեսրոպ Արք. Սմբատեանից¹⁴

Ս. Ղազար, 5 Հոկտ[եմբեր] 1900

Գերապատիւ Սրբազան Տէր,

Ձեր խնամով որոնելն այն իմ խնդրած քանի մի թերթից պատճենը, գրեթէ կէս գիւտի գոհուածիւն տուաւ ինձ, որոյ համար եւ սրտանց շնորհակալ եմ, նոյնպէս եւ առաջին որոնող Յ[արգոյ] Գաբեգին Վարդապետի¹⁵. Կոթրիկ ինչ ըլլալով փնտռուածն՝ շատ հեղ զիւրաւ չի գտուիր, եթէ ցանկի մէջ անցած եւ նշանակուած չըլլայ տեղն:

Իսկ գալով Ձեր գալըստեան եւ բարի դիտաւորութեան՝ մեծագոյն մեզ ընծայ Եկողն պիտի ըլլայ¹⁶, որոյ յաջողութեանն ամենայն մասամբ, յետ նուիրելոյ գիտնարհութեան համբոյրս աջոյ Ամենապատիւ Հայրապետին, մնամ փափագող եւ աղօթող

Ձեր Գերապատիւ Տէրութեան

Խ[ոնարհ] Ծառայ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիհ]

2098.

«Վտակ» ժողովածուի խմբագրութեան¹⁷

Վեցնետիկ, Ս. Ղազար, 17 Հոկտեմբեր 1900

Բարեսէր եւ Ուսումնասէր Պարոնայք,

Մի՛ տարակուսիք, որ Ձեր բարեւէր մտածութիւնն յօգուտ մեր որբոց, շատ հաճոյ եւ ուրախական է ինձ, եւ հաւատամ թէ Ձեր բարեւարտութեանն համեմատ արդիւնաւոր ըլլաք, թէ առաջի մերազնի հասարակութեան եւ թէ մանաւանդ առաջի Աստուծոյ, եւ ի ժամուրնդունիք ի նմանէ արժանաւոր վարձս:

Գրաւորապէս չեմ կարող մասնակցիլ Ձեզ, արդէն երկար բան մի գրած եմ մեր վանքում հրատարակուող «Որբունի»¹⁸ միակ թերթի մէջ, որ թերեւս անծանօթ չէ Ձեզ. այլ լի սրտով փափագիմ Ձեր այդ եւ ուրիշ կարեւոր գործոց յաջողութեան, եւ մնամ

Աղօթարար
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր Կ[ոստին]

2099.

Հասցեատերը անանուն¹⁹ - Վիեննա

վեցնետիկ - Ս. Ղազար, 24 Հոկտ[եմբեր] 1900

Բարենմիտ Օրիորդ,

Եթե զբքոյկ մի խաւրելու եւ ընդունելու դժարութիւն չըլլար, ի ժամանակին, յօժարէի
խաւրել. բայց որովհետեւ դու գոհ կ'ըլլաս թղթիկ մ'ալ Համբուրելով, ես խաւրեմ Քեզ
պատշաճագոյն համբուրելիք մի, մեր Փրկչին սրբազան ոտքն, որ զՔեզ խածող օձերը
կոխեց եւ երկնից ճամբան դիւրագնալի վրաւ. եւ ահա տեսնես որ Քեզի նման մէկ մի՛ զրկեր
կոխեց եւ երկնից ճամբան դիւրագնալի վրաւ. Դու ալ՝ եթէ ոչ միշտ ձեռօք եւ շրթամբք, բայց
եւ համբուրէ զայն եւ չի բաժնուիր անկէ։ Դու ալ՝ եթէ ոչ միշտ պահէ զՔեզ հիւսնումս, եւ արժանի
սրտով միշտ զրկէ եւ համբուրէ, խնդրելով որ միշտ պահէ զՔեզ հիւսնումս, եւ արժանի
գուստոր ըլլալու այն ամէնօրհնեալ վերափոխեալ Տիրամօր՝ որոյ ՍնունՀի դրոշմն զՔեզ.
աղօթելով եւ ինձ համար՝ որ ինչպէս անուանիմ իրեն որդեգիր՝ ըլլամ եւ մնամ նոյնպէս:

Աղօթք Անուանողական

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր Կ[ուսին]

2100.

Մեսրոպ Ա.րֆ. Սմբատեանից²⁰

Ս. Ղազար, 25 Հոկտեմբեր [1]900

ԱՐՀԻԱՊԿԱՄԻԼ Տէր,

Արհիապատիւ Տէր,
Ձեր անցեալ ամսոյ Հրնգին շնորհած թղթին պատասխանեցի այս ամսոյս հրնգին եւ պէտք է հիմայ ընդունած ըլլաք: Երեկ ընդունեցայ նոյն (ըստ մեզ) անցեալ ամսոյ 20-ին գրածնիդ եւ քսան բուբլի վասն երկու օրինակ Հայապատումի²¹, զոր ըստ նշանակութեանդ եւ ժամանակին յուղարկեմք այն եւ այն տեղ: Եթէ ներէ Տէրն ինձ այլ տեսնել գործոյս եւ աւարտը, որ եւ ըստ իմիք չէ իմ գործ, զի մեր պատմիչներէն քաղուած կոտորակք են, միայն աւարտը, որ եւ ըստ իմիք չէ իմ գործ, զի մեր պատմիչներէն քաղուած կոտորակք են, միայն համառօտ աշխարհաբառ ծանօթութիւններ կարգած եմ. ի սկզբան այլ երկարկեկ տեղեկու- թիւն մի այն մեր պատմչաց վրայօք. սա կրնայ ըսուիլ իմ գործս, որ դեռ չէ սկսուած:

Արդէն շնորհակալութիւնս գրեւ չի եւ կրկինս Զեր այդպէս խնամով որոնելուն յիշեալ երեք մագաղաթեայ թղթերը, նոյնպէս եւ Յովսէփեան յարգոյ Գարեգին վարդապետի: Ներեցէք տուած աշխատութեանս եւ այլ մի՛ աշխատիք. գրեթէ առիթն այլ անցաւ՝ ուր որ պիտի յիշէի զայն:

Եղանակներն յառաջեն, ձմեռն առ դուրս կայ, մարդիցն որ գտնվել է
առաջիկայ տարին կատարէ Ձեր եւ մեր փափագները, առ այժմ հաճիք մատուցանել նորին

Վեհափառութեան խոնարհական համբոյրս, որպէս եւ Ձեր

ԱրհիակաՆ Տէրութեանդ

Ն[ուսատ] Ծառայ
Հ[այր] Ղեկունդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր Կ[ուսին]

2101.

* Միևիթարեան միաբանի մը, անուընդ անյայտ

Ս. Ղազար, 3 Դեկտ[եմբեր] 1900

Արգոյ եւ Սիրեւի եղբայր,

Ես ոչինչ գիտեիով զգեաւայարոյցս Տիբերի եւ զհեղեղս, վասն հոգմոց եւ ցրտոյն խիթայի վասն Աբբազօր մերոյ, եւ ցաբեղայս մեր ասացի աղօթել վասն յաջողութեան ճանապարհին եւ վասն խնդրոյ Երանաշնորհ Նախահօր մերոյ: Այսօր այն ինչ լուեալ զհեղեղացն՝ երկմտէի. այլ գրեաթէ ի նմին պահու եհաս թղթեակդ եւ գոհացոյց յոյժ: Խոնարհ ողջունիւ աջահամբոյր նմին եւ յաջողութիւն:

Այսօր պարզ եւ արեւազուարճ երկինք. նորընծայք գնացին ի Մուր[ատ]-Ռափ[այե]-
լեան] վարժարան եւ դարձան, եւ ի պահուս վարժարանեայք երթան ի Լիտոյ: - Ողջ լեր:
Ողջոյն Պ[ատուական] Հ[օր] Եսայեայ:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսիմ]

2102.

* Հ. Մանուել Վոդ. Քաջունիին - Փատովա - *Al Torresin*

Ս. Ղազար, 9 Դեկտ[եմբեր] 1900

Մեծարգույ եւ Սիրելի Եղբայր,

Համարիմ թէ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր գրեալ իցէ եւ Քեզ զծանր եւ յոյժ ծանր խօթութիւն Վեհիս, polmonite աջոյ թոքոյն, ի չորից աւուրց հետէ, անկեալ յանկողնի ի տան մերում վարձելոյ առ Ամիչի, որք ամենայն խնամով հոգան, եւ միանձնուհի մի կարգեալ է ի ծառայութիւն: Բայց կարեւոր Համարի մեզ առաքել եւ զմի ի մէնջ, զի շուարեալ եմ ասէ, Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգոր. թելադրեալ է սա առ Հիւանդն կոչել զՎ[երապատուեալ] Հ[այր] Եւգենիոս, այլ Վեհն ոչ է կամեցեալ ասելով թէ եւ Նա հիւանդասցի: Արդ, մեք յաղօթս ապաստան կամք, եւ դու յանձն առ պատարագել ի սեղան հրաշագործին քաղաքիդ հանրածանօթ Ս. Անտոնի²², եւ իցէ թէ զայդ արարեալ եկաւորէիր վաղ առ մեզ, առ խոկալ խօսել եւ միաբանութեամբ սահմանել զառնել մեր: Եթէ հանդիպի այդր Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Եւգենիոս՝ ծանուցանել եւ նմա:

Ողջ լեր եւ երեւեաց մեզ:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Որդեգիր Կ[ուսիմ]

2103.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 9 Դեկտ[եմբեր] 1900

Արդույ եւ Սիրելի եղբայր,

Յետ գրելոյ Քեզ յառուտողսն, ընկալայ զԲոյդէ, գերիւկեանն յետ 11դ ժամուն։ և ի վերայ հասեալ վիճակի Հօր մերոյ, պնդեմք զաղօթս։ Հաստատեցաք եռօրեայ յետ երեկոյեան ժամերգութեան ի խորանի Տիրուհւոյն երգել զԱղայեմք գեղ Ա. Աստուածածին²³ Միխիթարայ Աբրահօրս և այլ ինչ։ Զանամք և զԲեզ արգահատիլ օգնականութեամբ, զի թէ ոչ են կամք Վեհի գալուստ վ[երապատուեալ] Հ[օր] Միմասայ և ոչ նութեամբ, զի թէ ոչ են կամք Վեհի գալուստ վ[երապատուեալ] Հ[օր] Միմասայ և ոչ սորա, Տէր առաջնորդեսցէ այլում։ Զի՞նչ ասացից առ Վեհ։ մի՛ երկբայիցի զի ամենեքին սերտ սրտիւ զգամք և աղօթեմք։ Ողջ լեր։

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսիկ]

(Γωμδπ')

(Դարձո՛ւ)

Յ. Գ. Ոչ կարացի առաքել զթղթիկս այս առ ի չգոյէ նաւակի: - Լուայ արդ անագանի զի հեռագրեալ ես առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Միմաս եթէ առաւել ծանրացեալ է խօթու- թիւն Վեհին. յուսամ զի որքան եւ ծանր է եւ Քո հոգի, կարեւորագոյն գիտելով զհոգեւորն՝ թեւադրեսցես յապահովել ընդունել զսուրբ խորհուրդս, ի ձեռն որո՞ց եւ հաճիցի ընդունել, կամ Քեզ պատշաճ երեւեսցի:

Թերեհւս յառաջ քան զգիրս այս՝ ժամանեսցէ որ ի մերոցս լրնայ զօրինակդ եւ նմա. եւ զոր բարի համարիցիք արասցիք խաղաղութեամբ, որչափ տացէ Տէր արիւութիւն եւ շնորհս. եւ մեք աղօթեմք սրտառուէ։

Աստուծոյ, իշխան' գմեց։

Լո՛ւր Տէր եւ ողորմեա. Սուրբ Աստուածածին յիշեալ զսոսկ.

2104.

* Միփարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 9 Դեկտ[եմբեր] 1900

Արդու եւ Սիրելի եղբայր,

Արդոյ եւ Սիրելի եղբայր,
Աւելորդէ է ասել յո՞ր կիրս եւ տազնապս կամք՝ յետ ընդունելոյ զգրեալդ առ իս. այլ յոյս մեր եւ աղաչանք առ Տէր մեր եւ առ Տիրամայրն են, բարեբաղդ համարիմք զի երեկ յերեկոյին եղաք զՍրբութիւն յաթոռ իւրում եւ երկրպագեցաք, ըստ օրինի. ոչ գիտէի յայնժամ զվտանգն, զի ոչ էին ծանուցեալ ինձ զհեռագիրդ առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Միմաս, եւ գրեթէ ի պահու ընթրեաց ընկալայ զոր առ իսն: - Արդ ամենեքեան աղօթեմք Աստուծոյ, եւ Դու անշուշտ տացես աղօթելի հաւատաւորաց եւ աղքատաց, եւ ծանուցես թէ պիտո՞յ ինչ իցէ աստի առաքել այդր: Քաջալերեա եւ առ ի մէնջ կողմանէ զՎեհս, զոր գորովալիր գրկօք եւ ծնգօք խոնարհեալ համբուրեմք, եւ մնամք նորոյ առ ի Քէն լրոյ, յանձն արարեալ ի կամս Աստուծոյ զՆա եւ զանձինս մեր: Բնականօրէն յաւանքս փասն խնամոցդ:

Ողջ լեբ, եւ Տէր համարեսցի Քեզ վարձս վաճառքիդ
Հոգեկից Եդր[այր]
Հ[այր] Դեռնդ Մ[արգար] Ալիշահ
Որդեգիր Կ[ուսիւն]

[Յ. Գ.] Դարձ արարեալ յառաւօտեան ժամերգութենէ գրեմ զայս: Ողջոյն Հ[օր] Եսայեայ:

2105.

* Միփարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 10 Դեկտ[եմբեր] 1900

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Յետին գիրդ, տխրական քան զառաջինսն, բայց հեռագիրդ յետնագոյն յուսադրական, եւ լաւագունին ական ունիմք: Անշուշտ հասեալ է այդը Հ[այր] Գործակալ մեր, յօգնութիւն Ձեզ եւ Վեհի: Սկսաք կատարել յետ երեկոյեան ժամու առաջի սեղանոյ Տիրամօրն երգել զԱղաչեմ զքեզ Միփար] Արքաօր, հանդերձ աղօթիւք վասն Հիւանդաց: Այսօր մատուցաւ Պատարագն ի հրաշագործ Տիրամօրն խորան ի Ս. Խորան: Յանձնեցի Պատուական] Հ[օր] Ատեփանի որ երթայր ի քաղաք ծանուցանել եւ ի Պատրիարքարանն զխօթութիւն Վեհիս. Ծիրանաւորն²⁴ խնդրեալ է ինքնին լսել ի նմանէ, եւ գորովեալ ինքն եւ իւրքն, եւ անդէն հրամայեալ է տպագրութեամբ հրատարակել աղօթս վասն նորա ի թեմի իւրում: Զանամք ըստ տկար կարի մերում թախանձ արկանել Պահպանչի որդեգրացս²⁵ վասն Հիւանդին եւ հիւանդապահաց եւ մեր գլխովին:

Ողջոյն սիրով Պատուական] Հ[օր] Եսայեայ, առ որ հաճեցեալ է Աստուծոյ, այս օրինակ տալ կատարել գիրդ իւր եւ գուխտ. համարեցի զայս առ յինէն իբրեւ ուղղակի առ ինքն գրեալ, ի պատասխանի իւրումն ի սուղ ժամուս: - Զի՞նչ եւ ո՞րպէս ասել առ Աբբահայրս մեր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2106.

* Միփարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 11 Դեկտ[եմբեր] 1900

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Օրհնեալ լիցի ձեռնդ հեռագրող յառաւօտուս յինն ժամու. ոչ միայն Հարք եւ եղբարք եւ մանկունք մեր, այլ եւ սպասաւորք եւ ամենայն ծանօթք, որպէս ծարաւիք սպասեն եւ հարցանեն զորպիսութենէ Վեհի: Ոչ կամիմ գրով խօսիլ ընդ նմա, առ ի չվրդովիլ զզգալուն սիրտն, յանձնեմ պահապան հրեշտակաց մերոց աղգել զզգացուածս մեր, մինչեւ ժամ լիցի եւ մեզ պապաջել: - Կրօնական եւ քաղաքական լրագիրն եւս Վեցեակոյ հրատարակեցին ի դիմաց Ծիրանաւոր Պատրիարք քաղաքիս²⁶ աղօթս վասն Նորա. եւ իմ այս հաւատք են, ի անհնար է Տիրամօրն չլսել այսքան պաղատանաց. կամ շնորհէ նմա, որով եւ մեզ, կեանս ընդ երկայն աւուրս, քան զոր չկարեմք մեք այլ ինչ խոկալ եւ խնդրել, կամ առաւել ինչ քան զայն առնէ, որում չկարեմ խելամուտ լինել, այլ հաւատամ:

Աղօթեմք եւ վասն Ձեր հոգողացդ, զի գտնիք եւ գիւր եւ վարձս ըստ խնամոցդ եւ տքնութեանդ:

Ի ժամուս, յետ ճաշու, Պատուական] Հ[այր] Սուքիաս²⁷ երթայ ի քաղաք վասն Քոյ ինչ խնդրոյ, եւ գրեցէ Քեզ անշուշտ: - Ողջ լիւր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2107.

* Միփարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 11 Դեկտ[եմբեր] 1900

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Համարիմ զի ծանօթ է Ձեզ ցաւալի եւ սրտառուչ լուր ծանր հիւանդութեան Վեհիս, ի Հոռվմ²⁸, այլ արժան համարիմ եւ ինձէն գրել եղբայրութեանդ, զի ծանուցես միաբանիցդ մերոց աղօթել եւ պաղատիլ առ Տէր եւ առ Տիրամայր, զի ողորմեցին մեզ եւ շնորհեցին ընդ երկայն աւուրս զսիրելի եւ զկարեւոր Աբբահայրս մեր:

Ողջունելով զմի մի ի Հարց եւ եղբարց մերոց, խնդրեմ աղօթել եւ վասն հիւանդս, մնալով

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Վերջին հեռագիր զոր արար Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ ի Հոռվմէ այսօր յինն ժամու առաւօտուս՝ լաւագոյն է: Վեհ ընկալեալ է զթոշակն յետին եւ զօրհնութիւն քահանայապետին, աղօթէ եւ օրհնէ:

2108.

* Միփարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 12 Դեկտ[եմբեր] 1900

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Համարիմ զի ծանօթ է Ձեզ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ գտանի ի Հոռվմ, ի Արգէն յերկուց աւուրց հետէ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ գտանի ի Հոռվմ, ի թղթոց եւ ի հեռագրոց զօրաւիգն Հիւանդին եւ հիւանդապահաց: Յետին լուրք զոր ի թղթոց եւ ի հեռագրոց ընկալաք՝ յուսադրական են. կամ նշոյլ ինչ յուսոյ. ական ունիմք յետ սուղ ժամու ընդունել հեռագրով՝ աւելի ինչ. եւ հաւատամք թէ ոչ յամօթ արացէ զմեզ պաշտելի Պաշտպան եւ Պահապան Որդեգրացս²⁹: Զօր ամենայն յետ երեկոյեան ժամերգութեան երգեմք զԱղաչեմք Պատրիարք Սրբաօրս եւ այլ ինչ. եւ բազում աղօթողք են ի քաղաքիս եւ այլուր: Դքեզ՝ Միփարայ Արքաօրս եւ այլ ինչ. եւ շատ նեղեցի յօղոյ եւ յուղոյ. զի իբրեւ Ըղձամ տեսանել եւ զՍիրելիդ՝ յաւուրքս, եթէ ոչ շատ նեղեցի յօղոյ եւ յուղոյ. զի իբրեւ առաջակայ՝ միայն Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Վահան է ընդ իս, եւ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Միմաս դանդաղէ գալ, այլ առաքէ զհեռագիրս զոր ընդունի ի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գրիգորէ:

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2113.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճեյալեանին - Հոռմ

Ս. Ղազար, 23 Դեկ[տեմբեր] 1900

Արգոյ եւ Սիրեյի Եղբայր,

Որպէս եւ թեւադրես, ի գալստեան Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Մանուէլի խօսեսցուք զխնդրոյդ եւ ծանուցուք զկարծիս մեր: Բայց այժմ ընկալ զշնորհաւորութիւնս եւ զշնորհակալիս իմ վասն այնքան անքուն խնամոցդ առ Վեհն, եւ մատո՛՛մա զիմ եւ զբովանդակ Միաբանիցս մաղթանս եւ զողջոյնս եւ զհամբոյրս որդիականս, զի անդորր սրտիւ եւ մարմնով, օրհնեսցէ զամենեսին, եւ մեք անպակաս աղօթեմք բարի յուսով:

Քանզիր ի չորեքշաբաթի աւուրս պահեմ, եւ յեթնեկիս Ս. Ստեփանոս է եւ Հաւտօն, ասեն թէ լուծանելի են պահքս. խնդրեմ հարցանել զՎհէս եւ ծանուցանել ինձ հեռագրաւ զի լիցի ժամանակ պատրաստութեան աջոյ կամ ահեկի:

Ողջոյն սիրոյ առ Պատուական Հարս մեր. Զիա՞րդ. կայ Քիւփէլեանն, ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսիհն]

2114.

* Միփթարեան միաբանի մը, անուրնը անյալտ

Ս. Ղազար, 27 Դեկտ[եմբեր] 1900

Սիրելի եւ Արգոյ Հայր,

Քանի մ'օր առաջ լսուեցաւ որ այս մեծ տօներէն անմիջապէս վերջը, պիտի դառնաս ի վանս, ուր յայտ է թէ որչափ հարկաւոր ես, մանաւանդ այս տարեմտին օրերը. յետոյ լռութիւն է. խնդրեմ շուտով իմացու. ((կամ թէ փոխանակ Քո՛ր Գեր[ապայծառ] Արքահայր ուրիշ մէկ մի կ'ուզէ. եւ ո՞վ)):

Քանի մ'որ առաջ թուղթ առի մեր Պատուական չալը Թաղեռսէն, ի Խարբերդէ. երեք ամսէ վեր յանկողին է եղեր լերդացաւով. այնքան ատեն պատարագ չըսելով՝ պատարագուց ալ չընդունելով. ստակի կարօտի եւ չգիտնալով մեր Գերապայծառ Աբբահօր Հիւանդութիւնը, կու խնդրէ որ իրեն բան մի խաւրէ: Ինծի կ'երեւնայ որ Դուք գրէք առ Վերապատուեալ չալը Դանիէլ, որ որչափ պատշաճ Համարիք, խաւրէ նպաստ մի. ես միայն քաջալերեմ եւ յուսացընեմ որ խաւրուի քիչ չառ բան մի, եւ մխիթարուի խեղճն:

Ողջունելով զմեր եղբարս, եւ խոնարհելով առ Գեր[ապայծառ] Աբբա՛հայր, մնամ

Հոգեկից Եղբայր
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսիմ]

2115.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 27 Դեկտ[եմբեր] 1900

Արգոյ եւ Սիրեւիի Եղբայր,

Կատարեալ չափաւոր վայելչութեամբ զհանդէսս Ս. Տօնիցս, մեկնեցաւ յառաւօտուս

Վ[երապատուհալ] Հ[այր] Մանուէլ ի Պատուա: Խօսեցաք զխնդրոյդ, երեքին առաջիկայքս
որք ի վանս, եւ հաճոյ չ մեզ գալիք ընդ Վեհի ի վանս, եւ կալիք. եւ եթէ յապայն ալ ինչ
պատշաճ թուիցի՝ ցուցցէ ժամանակն:

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ գրեալ էր, որպէս լուալ, եթէ դարձցի այսր յետ Տօնիցս, եւ ապա չգրեաց ինչ, եւ մնամբ յերկրայս. չկամիմբ ամենեւին անհաճոյ ինչ առնել Գեր[ապալծառ] Արքաւոր, ալ յայտ է զի կարեւոր է Գործակալին գտանել այսր, ի կիրս երկուց ամաց:

Առաքելոս զթղթեանն հասեալ այսր վասն Վեհի փոխեալ զՎեցնետիկ ի Հռովմ, եւ զոմանց թղթեանս եւ քարտս: Կամէի ի կաղանդի ընձեռել Վեհի 100 լիբայ ինչ հաւաքեալ ի տրից օտարականաց, եւ արդ ի դիմաց Նորին բաշխեմ աղքատաց եւ ակնկալուաց, կուսանաց եւն.: Բորք կամ դստերք del Sacro Cuore al Pianto առաքեալ էին նմա զմանկիկն Յիսուս ի մըսրին առ մանուշակին, առ որս ի ձեռն եղ[բայր] Օգոստինոսի տացի տասնեակ մի, որպէս եւ Կլարիսեանց (Ալլա Ճիւտեգգա)³⁴ եւ այլուր եթէ չբաւիցէ հարիւրեակն յիշեալ, տաց ի պատարագեաց եկեղեցեաց քաղաքիս, նշանակելով զթիւ սոցին եւ զքանակն:

Խոնար[Հ] Համբոյր եւ մաղթանք առ Վեհ, եւ ողորդիւն առ Բրկոսիւն Կաթողիկոսն եւ Քաթողիկոսն Երեւանի:

Հոգեկից Եղբայր
Հայր Դեռնդ Մարգար Սիշան
Որդեգիր Կուսին

[3. Գ.] Առ վեհ առաքեալ են քարտօքս ծրարեալք:

2116.

* Հ. Թադևոս Վրդ. Թումանյանեանից - Խարբերդ

Ս. Ղազար, 29 Դեկտ[եմբեր] 1900

Սիրելի եւ Պատուական Հայրիկ,

Յաւեայ ինձ եւ ցաւէ, որպէս եւ այլոց եղբարցս, խօթութիւն Քո յամսոց հետէ, ընդ նմին եւ կարօտութիւնդ. յուսամ զի ասպնջականքդ որպէս զմի ի հարազատ հոգեկցաց իւրեանց դարման տարցեն Քեզ, եւ վաղ կամ անազան շնորհեսցէ Քեզ Տէր առողջութիւն. եւ յայնժամ մնասցես նորոյ հրամանի աստուստ, վասն կալոյ մնալոյ այդր, կամ դառնալոյ յայլուր. մինչեւ առ այդ պատուէր, մի՛ ինչ հոգար. մեք աղօթեմք եւ վասն Քո, եւ Դու աղօթեալ ասն Գեր[ապայծառ] Աբբա՛հօրս, որ ծանրադոյն քան զՔեզ խօթացեալ կայ ի Հռովմ, որում վասն Գեր[ապայծառ] Աբբա՛հօրս, որ ծանրադոյն քան զՔեզ խօթացեալ կայ ի Հռովմ, որում պաշտեալ են եւ զյետին թոշակն, այլ ողորմութեամբ Տիրամօրն այժմ սկսանի կազդուրել. բայց ամսոց պէտք են առ ի կարող լինելոյ դառնալ ի վանս: Յայս դէպս չէր ինձ մարթ գրել եւ ծանուցանել նմա վասն Քո, եւ խնդրել նպաստ ինչ ի պէտս Քո, այլ գրեցի առ Գործակալ մեր Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ, որ եւ նա ի Հռովմ է, եւ յուսամ զի շատ կամ սակաւ առաքեսցի ինչ Քեզ, աստի կամ ի Կ. Պօլսոյ: Ծանո՛ դարձեալ թէ զիմ^որդ կաս. թեթեւացա՞ւ ախտն. եւ զգոյշ կալ ի ցրտոյ, որ անշուշտ սաստիկ է այդր քան աստ:

Յառաջ քա
որպէս եւ ես Քեզ

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսիմ]

1901

2117.

* Հ. Մանուէլ Վրդ. Քաջունիին - Փատովա

Ս. Ղազար, 2 Յուն[ուար] 1901

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Որպէս գրեալ էի առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Դանիէլ, համարելով թէ ուղղակի ի Հոռովմայ ծանուցանի Ձեզ վիճակ Գեր[ապայծառ] Աբբաճօրս, ոչ գրէին աստի: Արդ, երեկ սակաւ ժամուր յառաջ քան զՔո գիրդ, ընկալաք զլաւագոյն քան զնախընթաց լուրս, նա եւ զօրհնութեան գիր նորին ստորագրութեամբ, եւ յոյժ խնդացաք, եւ առ ժամայն հեռագրեցաք Նմա զգոհութիւն մեր, որում եւ Դուք լինիք հաղորդակիցք: Նշանակ մի եւս չափաւոր ապաքինութեանն այն իսկ լիցի կամ է, զի այսօր մեկնի կամ մեկնեալ է անտի Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ եւ դառնայ ի վանս: Եղանակ ձմերայնոյս ոչ ներեսցէ զՆորին իսկ Վեհի ցանկալի դարձն՝ ըստ ցանկութեան մերում, յառաջ քան զվերջ ամսեանս, աւելի կամ պակաս, այլ լաւ է անազան քան զտուգան:

Արդ, մխիթարեալ աւետեօքս, գոհութեամբ միանգամայն եւ աղօթիւք եղիցի Քեզ եւ որ ընդ Քեզ, շնորհաւոր Նոր Ամ եւ նոր կեանք:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2118.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 2 Յուն[ուար] 1901

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Շնորհաւոր Նոր ամ. չգիտեմ զի՞նչ ասել եւ վասն նորոյ դարու, բայց զբարի լոյս նորին: Երեկ ընկալաք զօրհնութիւնաբեր թուղթ Վեհի, ստորագրութեամբ նորին, եւ առ լիովն խնդութեան մերում առ ժամայն հեռագրեցաք զգոհացողականն. ուրախական էր եւ գիր Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Գրիգորի, որ եւ ծանուցանէր զի այսօր (2) մեկնի ի Հոռովմէ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յուսիկ՝ դառնալ այսր: Ընդ խնդականացս տան նշմարիլ զառաւելութիւն ծախուց եղելոց եւ լինելեաց ի դարման Հիւանդին եւ հիւանդապահից, անշուշտ եւ ակն ունիցին նպաստից ամենահաս քսակի մերձաւորիդ Ս. Անտոնի, որպէս եւ ես յուսալով ի սիրոյդ, կրկին մաղթեմ լայնութիւն սրտի եւ ձեռին,

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

1901

2119.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 2 Յուն[ուար] 1901

Սիրելի եւ Արգոյ Եղբայր,

Երիկեան հեռագիր մեր հաւատարիմ արար Ձեզ զանչափ խնդութիւն մեր ընդ աւետաւոր լուրդ եւ ընդ օրհնութիւնաբեր գիր Վեհին, զոր յուսամք զի անցուցէ վաղիւ բերանացի բարբառ գործակալի մերոյ դառնալով այտի:

Եղեալ էի ի մտի կանխել գրել առ վեհ յառաջ քան զտարեմուտս, այլ ստիպեցայ եւ ես առ տկարութեան ամփոփիլ ի սենեկիս եւ կալ զգոյշ ի ցրտոյ: - Զթելադրեալդ գրել առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մանուէլ՝ արարից, եւ Նախախնամութիւնն որ ապ զառողջութիւն, տացէ եւ զարտաքին հնարս նորին:

Արդ շնորհաւոր Նոր Ամ եւ մասն նորոյ դարու:

Ողջ լեր յուսով ոչ անագան տեսութեան:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Զպատկերքս առաքեաց Եղ[բայր] Պօղոս Ալլախվերտի. մին շնորհաւոր լիցի Պատուական] Հ[օր] Նայեայ:

2120.

* Հ. Յովսէփ Վրդ. Մարգարեանիին - Տփլիս

Ս. Ղազար, 2 Յուն[ուար] 1901

Սիրելի եւ Պատուական Եղբայր,

Շնորհաւոր եւ յաջող տարի մաղթեմ Քեզ, եւ մերձաւոր եղբարց մերոց Ղրիմեցւոց: Շնորհակալ եւս ըլլալով Քու մաղթանացդ, եւ խնդակից վասն յառողջանալ դառնալու Գեր[ապայծառ] Աբբաճօրս եւ իր համար ըրած աղօթիցդ: Ինձ այլ մաս մի հանէ աղօթքէդ, զի ես այլ քիչ մի տկարութեամբ արգիլուած եմ ի սենեկիս. այսօր աղուոր ցուրտ մ'այլ ունիմք. ապակիներն սառնապատ, բայց օդն կարմրի արեւով: Վաղը յուսամք որ հասնի ի Հոռովմէ Հ[այր] Յուսիկ, եւ այս նշան է բաւական ի լաւն փոխուելու մեր մեծ Հիւանդին. որոյ հեռաւորութիւնն եւս ոչ սակաւ նուազեցուց զպայծառութիւն տօնիցս, այլ աւելի եւս զուարթութեամբ կատարենք յաջորդ տօները. ո՛ւր էր թէ եւ Դուք, որ անցեալ տարի հօս զտուեցաք, դարձեալ գտուէիք. այլ կամք Աստուծոյ եւ օգուտ հասարակաց լիցին տեղիքն հեռաւորք, սրտերն ըլլան միշտ մօտաւորք:

Ողջոյն սիրոյ յեղբարցս առ Քեզ եւ առ վերոյիշեալ եղբարք մեր, յորոց յուսամք թէ ըլլան եկող առ մեզ այս տարի: - Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

* Գերայ. Իգնատիոս Կիրենդեան Աբբահոր - Հոռմ

Ս. Ղազար, 2 Յունուարի 1901

Արհիապատիւ Տէր եւ Հայր,

Կաղանդչեայ թանկագին՝ մանաւանդ թէ անգին չէր մեր ընկալեալ ի վեհէ կամ ալլուստ, քան զերիկեան օրհնութիւնաբեր ստորագրեալդ, զոր եւ համբուրիւ ջերմաջերմ սրտից քան շրթանց ողջագուրեցաք, եւ գոհացաք եւ գոհանամք զՏեառնէ եւ զամենազութ Տիրամայր Պահպանչէ Որդեգրացս. ակն ունելով, զի որքան ծանր եւ դառն եղեւ բաժակն զոր ետուն ըմպել Հօրդ եւ ճաշակել որդւոցդ, այնքան եւ քաղցրացի առ յապայն, եռանդեամբ ժիրաժիր կենաց քան նորութեամբ տարւոյս եւ դարու: Արդարեւ կարեմք ասել, եթէ մեծ արար Տէր եւ Տիրամայրն զառնել իւր Քեւ, յորդորելով ի մաղթանս վասն ցանկալի կենացդ, զմերձաւորս եւ զհեռաւորս, զբազմութիւն բարեպաշտից եւ բարեկամաց քաղաքաց քաղաքաց, ուր գտանին ոմանք ի միաբանիցս եւ ի ծանօթից. ընդ որ եւ հիանալով իսկ ստիպիմ զառաքելականն յիշել, Մի՛ հպարտանար, այլ երկիր՝, եւ լեր անմոռաց չնորհակալու խոնարհութեամբ:

Աւելորդ է ինձ ասել, զի ըստ մեծի խնդութեանն, ջանայ իւրաքանչիւր ըստ վիճակի եւ կարգի իւրում փութաջան գործել. եւ բարեկամք յաճախեն խնդրելով մատուցանել առ Վեհօղ զմաղթմանս եւ զիղձս իւրեանց, որպէս երեկ Բելլեզիմա, յեռանդն Թէաքտոյ, այսօր Բադեղդի, Սանտայմեան², եւն.:

Իսկ ինձ ոչ ներելով ապիկարութեանս եւ սիրոյ եղբարցս, երբեմն նա եւ զսովորականն ինչ առաջնորդութիւնս կատարել, սրտառուչ մաղթեմ առ Սրտագէտն, զօգուտ մեր եւ զվեհճիդ, կնքելով յաջ Նորին զխոնարհականս Համբար:

Ա[ռւսստ] ծ[առայ] եւ որդի
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ռւսից]

2122.

* Հ. Թադևոս Վրդ. Թումանյանին - Խաբբերդ.

Ս. Ղազար, 9 Յուն[ուար] 1901

Սիրելի եւ Պատուական Հայրիկ,

Յուսամ թէ արդ ապաքինեալ իցես կամ լաւագոյն. այսպէս եւ Վեհա առ փոքր փոքր կազգուրի. ես չգրեցի ինչ նմա գՔէն, այլ գրեմ առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Դանիէլ, զի առաքեսցէ Քեզ փոքր ինչ. որով, եթէ կարող իցես պատարագել եւ չունիցիս այլ պատարագիս, ի համար վանացս պատարագեսցես հաշուելու Ֆրանգ եւ կէս առ պատարագ. եւ ապա ծանուցես ինձ թէ քանի՞ պատարագ մատուցեր ըստ դիտման կամ ի հաշիւ վանացս:

Մաղթեմ քաջողջութեամբ ի նորում ամիս լնուլ զթերի անցելոյն:

Հոգեկից
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Աւիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսին]

2123.

* Միևիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 11 Յուն[ուար] 1901

Արդոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Յուրտան ոչ սակաւ գգուէ եւ զմեզ, եւ աջակցեալ սառնաշունչ հողմոյ, արգել զմերս ի կիւրակէիս երթալ ի քաղաք առ ի պատարագել եւ տպարանայք գիշերօթեցին, կէսք ի վաճառ եւ կէսք ի Ս. Սեբակելոյ³. Եւ սենեկիս ծանրաչափն էջ ցկէս աստիճան Բէօմ[իւր]⁴ ի վերոյ քան զգրոյ. այժմ երկու կամ 2½ աստիճան է, ի վերոյ: Արգելեալ կամ եւ ես ի սենեկիս, յանկողնի, յորմէ ելանելն տարակուսելի թուի, ըստ բժշկի. ինքն զգաստ եւ պայծառ հոգեով, լեզուաւ թոթով. աղօթէ վասն մեր, աղօթեմք վասն նորա, որպէս եւ հանապազ վասն Վեհի, եւ յուսամք անազան, այլ մեծապէս խնդալ շնորհօք Աստուծոյ:

Ի պահուստ ծանոց վերականգնու հորընծայից, զի երկրագործական աշխատանքները
14 ամսոյ (երկուշաբաթի) կատարէ զամ հորընծայութեանն. արժա՞ն իցէ ըստ սովորականին
խնդրել գոլխտ, եթէ սպասել գալստեան վեհի:

Մեծարանօք ողջունեալ զՍա, մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2124.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճեպախանիկ - Հոռոմ

Ս. Ղազար, 18 Յուն[ուար] 1901

Արդոյ եւ Սիրեւի՛ Եղբայր,

Արդոյ եւ Սիրելի եղբայր,
Ի ժամուն ընկալայ զգորովալիւր թուղթ Վեհի, եւ այն ինչ տեսեալ զհեռագիր Նորին՝
համբուրեցի, եւ գոհ եղէ զի յառաջ քան զընթեռնուլս, որով ազատ եմ ի խղճէ հաճութեան
ընդ գրեալսն զինէն, իբրեւ իմովսանն, զի բարութենէ նորա չկարեմ դատ առնել եւ
զանդատել:

Ընկալալ ի վաղիւն եւ գՔո ինքնագիրը որ վասն ուխտախնդիր նորընծային, եւ զխրատ Վեհի վասն զգուշութեան ի ցրտոյ, եւ յոր սակս եւ ո՛չ երեկ ի մեծի տօնի կրօնաճօրս մերոյ Անտոնի եւ զուգակցին Բենեդիկտեայ իշխեցի երթալ յեկեղեցի յառաւօտեան ժամս: Եղ[րայր] Անտոն ուսոյց քաջ պատասպարել զմահիւս իմ, կրկին եւ երեքկին ասուեղինօք, եւ ի տուէ ստէպ թէյլմպութեամբ: Չունիմ այլ տկարութիւն, բայց զծերութեան ինչ, եւ ընդ ալոյց մնամ փարատելոյ սառնամանեաց, որ երեկն սաստկագոյն էր քան զամենայն աւուրդ, եւ ժտելոյ զարնայնոյ:

Վերապատուեալ չ[ալ] Գարեգին եւս յետ անկեալ դմալի ի սահման լէւոնեան
նեակս երիս, յերկուց աւուրց հետէ սկսաւ յառնել եւ նստել առ գրասեղանի իւրում. յուսամ
նեակս երիս, յերկուց աւուրց հետէ սկսաւ յառնել եւ նստել առ գրասեղանի իւրում. յուսամ

Թղթաբերս Ֆրադդին⁶ խնդրեաց տանել բերել աղբ եթէ ունիցիմք ինչ յանձնել Ձեզ. ոչ իշխեցի ծանրացուցանել զպարկ նորա մատենիւ միով զոր ի վաղուց պահէի ընծայել

2129.

* Հ. Մանուէլ Վրդ. Քաջունիին – Փատովա - Al Torresin

Ս. Ղազար, 1 Մարտի 1901

Սիրելի եւ Մեծարգոյ Եղբայր,

Շնորհ եւ սէր մեծ ունիմ զխնամոցդ եւ զխրատուց, զոր եւ ջանամ կատարել ըստ կարողութեան կամ տկարութեան իմոյ. զնոյն ազգեն եւ եղբարք մեր որ աստ եւ որ հեռի. եւ թուի ինձ զի եւ առաւելաչափ հոգով. եւ որ ինչ հանգիստ կամ հանգիստացի, եւ համարիմ վնասապարտ կամ յանցաւոր (գէթ յոմանց). թողցին յանցանք իմ եւ յաւելցի նոցա շնորհք. Արդ փակեալ կամ ի սենեկիս, եւ որ առաւել ցաւէ, յեթնեկիս եւ ոչ ի մատուռն Գեր[ա-պայծառ] Աբբա՛հօր զնացի ի պատարագել, առ զգուշութեան. զի չկրեմ այլ ինչ ցաւ կամ նեղութիւն: Յիշեա՛ զիս առ Ս. Անտոն¹⁰ եւ յիշեալիւ, որպէս միշտ առ յինէն:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2130.

Ս. Ղազար, 12 Մարտի, 1901

Գաթիկոյ Ալիշանին¹¹

Սիրելի քուրիկ,

Քու սիրտդ արդէն լցուած է, իմս ալ չէ պարապ ըսելիքէս կամ գրելիքէս աւելին կ'իմանաս: Դու թէ՛ մորքըդ եւ թէ՛ քրոջ գուլթը, խնամքը հոգը երկայն ամիսներ անխնայ անհանգիստ անքուն տարիւր հանգուցեալ սիրելի քեռգոտերդ վրայ. քեզմէ աւելի բան մի չէր կըրնար նա խնդրել, դու այլ աւելի չէիր կըրնար ընել. ինքն ինչ որ կարենար տալ քեզի՝ երկրիս վրայ ոչինչ է այն բարեաց առջեւ, զոր քեզի պիտի ճարէ Աստուծոյ ողորմութենէն, որոյ մօտ կեցած է հիմայ, ինքն իրեն համար չի կըրնար օգնել, բայց քեզի եւ ուրիշ իր ծանօթից եւ աղօթողաց համար՝ բարեխօս կ'ըլլայ: Դու շարունակէ կարելի խաղաղութեամբ սրտի եւ թեթեւ արցունքով աղօթել անոր հոգւոյն հանգստեան համար, ինչպէս եւ այլ կ'ընեմ. եւ երբ Փափագեան Յակոբիկ Աղայէն իմացայ՝ երկրորդ առտուն կանուխ պատարագեցի նոյն զիտմամբ եւ ամէն օր այլ կը յիշեմ զնա եւ զքեզ՝ մէկմէկ կերպով:

Այս օրերուս մենք այլ մեզմէ մէկն խաւրեցինք այն տեղ, զոր թերեւս ճանչցիր եւ, մեր եղբայրն Սերովբէ աւելի լաւ ճանչնայ. անոր համար պատրաստուած պատկեր մի խաւրեմ քեզ, զոր եւ յարմար համարիմ քու վիճակիդ. միւսը տուր եղբօրդ, եւ ողջ լեր,

Հարազատդ
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

2131.

* Հ. Գրիգոր Վրդ. Ճելալեանին – Հոռոմ

Ս. Ղազար, 19 Մարտի 1901

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Հոլովեալ ծանր եօթնեկաց քառասորդացս, հասանեմք ի վեցերորդն, յորում օրէն էր

մեզ մտանել ի կրթութիւն հոգեւոր¹², միաբանօրէն, զոր գրեթէ անմարթ տեսանեմք յայս ամ, զի կէսք ի ժողովեկացս հիւանդք եւ սենեկափակք են, կէսք հիւանդապահք եւ զպէտս եւ զգործս այլոց հոգացողք. Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Յովհաննէս քարոզիչ մեր հազով նեղեալ ինքնին զպարտութիւն խոստովանի: Թուի ինձ ի Յոբելեան մեր յարելի է եւ զկրթութիւնս տարեկան՝ յորժամ դարձցի առ մեզ Գլուխ մեր եւ Հայր¹³. այլ, որ ինչ անկ է, լիցի եւ յայժմ եւ առ յայս նորին գիտութեամբ եւ հրամանաւ, եւ օրհնութեամբ, որ եւ ի ժամուս:

Ողջ լեր:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2132.

* Գերպ. Իգնատիոս Կիւրեղեան Արքաեօր - Հոռոմ

Ս. Ղազար, 24 Մարտ 1901

Ամենապատիւ Աբբահայր մեր,

Օրհնեալ է Աստուած, որ եթէ անագան, ըստ մեր ըղձից եւ տեսութեան, հասոյց գճէրդ ի լրումն գլխաւոր եւ անհրաժեշտ դիտմանն, մեծարելոյ զարդարեւ մեծարելի Քահանայա-պետն¹⁴, այլ լիացոյց զսիրտ մեծարողիդ առաւել խնդութեամբ եւ գոհութեամբ, քան եթէ վաղ ընդ ժամանելդ ի Հոռովմ, ելեալ էիր առ Նա, եւ օրհնութիւնք երկնաւորին ընդ օրհնութեանց Փոխանորդին իւրոյ զուգախառնեալ՝ կազդուրեցնեմ զՀայրդ մեր, յորմէ միւս եւս թեանց Փոխանորդին իւրոյ զուգախառնեալ Որդիսդ, երբակի քաջալերեցին եւ քաջալերեն աղբիւր օրհնութեան բղխեալ առ կարօտեալ Որդիսդ, երբակի քաջալերեցին եւ քաջալերեն զմեզ: Իսկ, զի՞նչ ասացից վասն թարմատար հեղինակի գրոցն ընծայելոց առ Սրբազանն, որ անուղղակի սպրդեալ է յընծայումդ, այլ ընդունողն հաւատամ թէ ուղղակի օրհնեալ է, վասն որոյ եւ մեծ շնորհ ունիմ Միջնորդիդ այժմ մեծագոյն ինձ շնորհի, զոր լիապատար արասցէ ցանկալի վերադարձ վեհի առ իւրսն, յորոց ամենեցուն զիմաց խոնարհիմ ի համբոյր աջոյդ Հայրականի

Ա[մենապատիւ] Մատաւ եւ որդի
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2133.

* Գերպ. Իգնատիոս Կիւրեղեան Արքաեօր - Հոռոմ

Ս. Ղազար, 5 Ապրիլ 1901

Ամենապատիւ Տէր Աբբահայր,

Հասեալք Տերամբ յանճառահրաշ աւուրքս գերագոյն տրամութեանց եւ ուրախութեանց, զառաջնոցն օգուտ եւ գերկրորդին վայելս ընդ երկար, մաղթեմ նա եւ ի զիմաց եղբարցս եւ Որդւոցդ, որք ակն ունիմք, ըստ աւետեացդ թէ ոչ ի մեծիս եւ յառաջնութեան կրկնադատիին բերանացի բացատրել զոր զգամբս: Օգբ, թէ եւ ոչ պայծառք, այլ մեղմացան ի ցրտոյ. շատ է թէ մի՛ դարձեալ պղտորեալ խափան լիցին ուղեւորութեանդ, զոր սակայն լաւ իցէ փոքր մի եւս յապագել քան նեղիլ:

Երգապետութեամբ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Արիստակեայ եւ բաւական յաջողութեամբ Պ[ատուական] Հ[օր] Վարդանայ, եւ քահանայագործութեամբ Վ[երապատուեալ]

Հ[օր] Մանուէլի՝ չափաւոր վայելչութեամբ կատարին պաշտամունք եկեղեցւոյ, որոց առաւել հետեւող լինիմ ես քան առաջնորդող:

Բազում անգամ խորհէի հարցանել զխնդրոյ երանութեան նախահօրս մերոյ, այլ թողուի լսել լիովին. եւ արդ յապահովեալ ըստ դրելումդ, աղօթեցուք զի հաճեցի եւ սուրբն սրբոց դասակցել նոցին յայտնապէս եւ զմերս:

Կրկին մաղթանօք շնորհաց ամենապայծառ Յարութեան Փրկչիս մերոյ, խոնարհիմ ի համբոյր աջոյ

Արհիպատիւ Տեառնդ

Ա[ռաստ] ծ[առայ] եւ որդի
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2134.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 11 Ապրիլ 1901

Սիրելի եւ Պատուական Հայր,

Յետ չորեքամսեայ պանդխտութեան եւ ծանր խօթութեան ապաքինեալ, երեկ եհաս եմուտ ի վանս Գերապ[այծառ] Տէրս. գոհութիւն Աստուծոյ, որով եւ ընկալաք զնա. եւ Ձեզ խնդակցութիւն. որովք պահեսցէ զնա Տէր, բարեխօսութեամբ մօր իւրոյ, յամայր ամս: - Ողջ լիք:

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2135.

Մեսրոպ Արք. Սմբատեանի¹⁵

Ս. Ղազար, 17 Ապրիլի 1901

Արհիպատիւ Տէր,

Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց.

Ոչ միայն յարեալ, այլ եւ յարոյց զբազումս եւս, ընդ որս եւ զիս կարեմ ըսել բաւական հիւանդութենէ, որով չափ մի այլ ծերացայ. երկար ձմեռ եւ ուշ դարուն ունեցանք. վերջապէս հասաւ եւ հասուց մեզ մեր Գերապ[այծառ] Աբբահայրը, որ երեք ամիս ծանր եւ մահացու հիւանդութեամբ ի Հռովմ տաղնապէս¹⁶:

Յոռսամ որ այդ կողմերն եւս հասած է դարուն, եւ համարիմ թէ Ձեր անցեալ տարուան փափազն արծարծի ի սրտի, այցելելու Յարուցելոյն Ս[ուր]բ գերեզմանին, եւ պատուելու մեր իսկ պանդխտարանը, եւ բերան ի բերան ողջունելու զբարեկամս:

Յետին գրածդ առ իս յոյս մի փայլատակեց առ իս, թէ ոչ միայն հաճիս գալ, այլ եւ ընծայ մի եւս բերել. յայտ է թէ քան զբերողդ թանկ ընծայ էք ըլլար, սակայն առիթն այնպէս բերաւ, ծանօթ Յոբելեանն 200 ամեակի Միսիթարայ Աբբահոր որ համարձակինք մերովսանն իսկ ընտրել եւ խնդրել զայն, որոյ համար յատուկ յանձնեց ինձ Գերապ[այծառ] Աբբահայրս, որ եւ յօժարէր իսկ գրել առ նոյն ինքն Վեհափառ Տէրն, եւ քան

զոր աւելի հաճոյ չիք մեզ ի ժամուս. այն ինքն է Սեւանայ Տիրամօր պատկերն: Գրէս աւելի զօրաւոր համարելով Արհի Տէրութեանդ բարեխօսութիւնը, խոնարհաբար խնդրէ մեր հոգեւոր հայրն իր միաբանօք, որ եթէ է՛չ անհնար, հաճի հասարակաց սիրելի Հայրիկ հայրապետն¹⁷, այդ հին Սեւանայ յիշեալ պատկերն շնորհել մեր նորոյս Սեւանայ, ի գէպ ժամու յիշատակի զայն կենդանակերպ տեսնող նախահօրս մերոյ Միսիթարայ, որ յառաջ իսկ քան զայս 200 ամեակ՝ կերպով մը ստացեր էր զայն, եւ ո՞ր գիտէ, թէ ամէնօրհնեալ Տիրամայրն, յերեւման իւրում չազդեց անոր սրտին, թէ օր մի այս պատկերս որոյ ցուցակաւ երեւիմ եւ խօսիմ ընդ քեզ, քու ապագայ կանգնելու բնակարանիդ պիտի փոխադրի:

Կարծեմ թէ այդ ծածուկ խոստման եւ մեր՝ իր եւ Միսիթարայ՝ նուաստ որդեացս՝ ժառանգութեան ժամն հասած է այժմ: Ուրեմն ո՞վ սիրելի է Արհի Տէր, արի՛ փութա ի դիմաց Ուխտիս խնդրել, ընդունել եւ բերել, կամ կանխել զրկել զայն, զի ի մտի ունիմք ճարտար նկարչի վրձնաւ ընդօրինակել տալ եւ վերածել յառաջին կերպարանն եւ նախադասել մեր տօնական հանդիսին յիշատակարանաց, եւ զնոյն ինքն զայն առնել անմոռաց Յիշատակ նորին Հայրիկ Սրբազնութեան, եւ Ձեր արհիական Տէրութեան եւ բարեկամութեան,

որոյ կամ, մնամ

Ն[ռաստ] Ծառայ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2136.

Professor Emilio Teza-ի¹⁸

San Lazzaro, 8 maggio, 1901

Caro Signor Maestro,

Anche io vengo tardi a scrivere, per una combinazione curiosa. Due giorni prima di ricevere la sua, vedendolo in un catalogo de' libri antichi l'opera dell'Ercolani, senza punto sapere che fosse l'autore dell'opera da me ricercata, ma soltanto come vita di santi eremiti, la chiesi dal libraj a Roma; non ricevendo risposta tornai a ridimandarla, questa volta assicurato da quello che mi avete scritto, e finalmente jeri ebbi l'opera ercolanea in due volumi, edizione di Venezia, 1688. Mi sarebbe maggiore la sorpresa se non avessi la sua notizia anticipata. Ma che prolissa narrazione di quel benedetto P. Girolamo! Quella del cappuccino in armeno manoscritto, non so se traduzione o scritta dallo stesso Padre Giustiniano missionario in parti d'Armenia o pure a Erzerum è molto più breve e graziosa.

Quanto alla nostra edizione di Գեմովափէ, di cui or ora (1900 se ne è fatta una nuova), e che io non ricordavo né immaginavo, siccome, saprà Ella è in versi, eseguita da un nostro padre defunto in Crimea, missionario anche lui, non so da qual testo abbia tirato. Forse fra poco questo in prosa che abbiamo acquistato l'anno passato, si pub[b]licherà nel nostro Բազմալէզ e Lei giudicherà.

P. Isaia vi risponderà forse oggi stesso.

Intanto La ringrazio delle notizie che mi ha dato, e resto coll'onore di esser nominato Suo collega.

P. Leone M[arcar] Alishan

Սուրբ Ղազար, 8 Մայիս, 1901

Սիրելի Պարոն Վարժապետ,

Ես ալ ուշացումով կը գրեմ, հետաքրքրական դուգադիպութեան մը պատճառով: Ձեր նամակը ստանալէս երկու օր առաջ, հին գիրքերու ցուցակի մը մէջ տեսայ էրքովանիի աշխատութիւնը՝ առանց իսկ իմանալու, որ փնտռած աշխատութեանս հեղինակն է, այլ կարծելով միայն թէ սուրբ ճգնաւորներու վարժագրութիւնն է, խնդրեցի Հռոմի գրավաճառէն. պատասխան չստանալով դարձեալ խնդրեցի, բայց այս անգամ վստահացած Ձեր գրածին վրայ, վերջապէս երէկ ձեռք բերի էրքովանիի երկհատոր աշխատութիւնը, հրատարակուած Վենետիկ, 1688-ին: Ինծի համար աւելի մեծ անակնկալ պիտի ըլլար, եթէ նախօրօք շունենայի Ձեր հաղորդած տեղեկութիւնը: Բայց ինչ երկարաշունչ է Հայր Ճիրովամոյի գրած պատմութիւնը: Վեղարաւորի Հայերէն ձեռագիրը, չեմ գիտեր արդեօք թարգմանութիւնն է, թէ Հայաստանի կողմերը կամ էրզրումի մէջ առաքեալ նոյն ինքն Հայր Ճուստինիանոյի կողմէ գրուած, շատ աւելի հակիրճ եւ գեղեցիկ:

Ինչ կը վերաբերի մեր Գենովափէ-ի հրատարակութեան, վերջերս (1900) նոր մը կատարուեցաւ, որ ես չէի յիշեր ոչ ալ կը պատկերացնէի, քանի որ ինչպէս գիտէք ոտանաւոր է, լոյս ընծայուած մեր առաքեալ հայրերէն մէկուն կողմէ, երբ միայն ձեռագիրէն, թէ ո՞ր բնագրէն արտագրուած է: Անցեալ տարի գնուած ասոր արձակ տարբերակը թերեւս «Բազմավէպ»ի մէջ հրատարակուի, այն ժամանակ Դուք կը գտա՞ք:

Հայր Եսային թերեւս այսօր իսկ կը պատասխանէ Ձեզի:

Մինչ այդ շնորհակալ եմ Ձեզի այն լուրերուն համար, որ փոխանցեցիք ինծի, եւ հպարտ եմ Ձեր գործընկերը կոչուելու համար՝

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

2137.

Professor Emilio Teza-իմ¹⁹

San Lazzaro, 22 maggio 1901

Carissimo Signor Maestro,

Vedendo che non si stampa nel nostro giornale, ho fatto copiare il principio della storia di Genoviefa, del Cappuccino Giustiniano, che semplicità e grazia in questo, che loquacità nel Domenicano.

Tanti saluti da parte de' miei confratelli, e vale.

P. Leone M[arc] Alishan

Թարգմանութիւն

Սուրբ Ղազար, 22 Մայիս, 1901

Շատ սիրելի Պարոն Վարժապետ,

Տեսնելով, որ մեր պաշտօնաթերթին մէջ չի տպագրուիր, ընդօրինակել տուի վեղարաւոր Ճուստինիանոյի՝ Ճենովիէֆայի (Գենովափէ) պատմութիւնը. ինչպիսի պարզութիւն եւ գեղեցկութիւն ասոր ոճին մէջ, որքան երկարաբանութիւն Դոմինիկեանին մէջ:

Շատ ողջոյններ եղբայրակիցներուս կողմէ եւ մնացէք բարով:

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

2138.

Հասցեատէրը անյայտ²⁰

Ս. Ղազար, 25 Մայիս [1]901

Ազնիւ Պարոն,

Թէպէտ անցեալ օր կարծելով ըսի վաղուան (Հոգեգալստեան օրուան) համար, թէ Գերապ[այծառ] Աբբահայրնիս ձայնաւոր պատարագ մատուցանէ, բայց իմացայ որ դեռ տկարութեանն համար չի կըրնար. ուրիշ մէկ մի քահանայական հանդիսով պատարագէ:

Նոյն օր (վաղը կիրակի) կէսօրէն վերջը ժամը երկուքին Դքսական պալատին²¹ մեծ դահլիճին մէջ մեծ հանդէս մի կ'ըլլայ տարեկան, ինչպէս յայտնէ այս ծրարեալ հրաւիրակ քարտս. ես կերպով մի պարտական էի ներկայ գտուելու, բայց ծերութիւնս չի ներեր. գուցէ ոմանք ի կարող ընկերացս երեւնան. ինձ պատիւ եւ հաճութիւն համարիմ եթէ հաճոյ եւ պիտանի ըլլայ Քեզ եւ Օրիորդիդ՝ խաւրածս:

Ողջ լեր:

Հիմ ծանօթ
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2139.

Յովհաննէս Արքիեպիսկոպիտ²²

Ս. Ղազար, 28 Մայիս [1]901

Բանասէր Պարոն,

Արդէն ծանուցած էի իմ բուսաբանական գործոյս մէջ որ նպատակս չէ բուսաբանութիւն, այլ բուսաբանութիւն²³. բառից այլ թարգմանութեան մէջ եթէ կան սխալք՝ յետ իմ նուիրելու, այլ բուսաբանութիւնները. բայց այսուհետեւ այդպիսի գիտելեաց կարելի քննութեանցս, ընդունիմ ուղղութիւնները. բայց այսուհետեւ խաւրէ՛ք չօր եւ պարապելու անցեալ է ժամանակս: Սակայն խօսեցայ մեր «Բազմավիպի» խմբագիր Հօր եւ կ'ընդունի Ձեր գրելիքը երբ եւ խաւրէք²⁴: Զայս միայն յիշեցընեմ, որ չեմ կարծեր թէ մեր ազգայինքն ամէն գաւառացիք մի եւ նոյն բոյսը նոյն անուամբ կոչեն:

Փափագելով ուսմանցդ եւ գործոց բարի յաջողութիւն, մնամ

Աղօթարար
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

2140.

Մեսրոպ Ա.ր.Բ. Սմբատեանիմ²⁵

Ս. Ղազար, 4/17 Յունիս, 1901

Արհիպապատիւ Տէր,

Թէ ո՞րչափ անձկաւ սպասէի ընդունել Ձեզմէ ասկէ ճիշդ երկու ամիս առաջ գրածիս պատասխանը, կըրնաք ստուգել՝ երբ կարդաք անոր պատճէնը, զոր ծրարեմ այս նոր տողե-
րուս հետ. այդ գիրը ուղղեր էի յԱթոռն հայրապետական՝ յԵջմիածին, համարելով թէ ապահովագոյն ըլլայ պատուական ձեռացդ հասցընելու, եւ զարմանամ եւ ցաւիմ որ յոյսս

Ի դերեւ ելեր է, միթէ կորե՞ր է գրածս եւ ո՞ւր: Անօգուտ է զայս հետաքննել մինչ իմ կաթոգիւն խնդրածէս վրիպեցայ. կամ ուշացաւ կատարումն խնդրանացս:

Արդ, Գերարդոյ եւ Սիրելի Սրբազան Տէր իմ, խնդրեմ ուշի ուշով կարդալ այդ խնդրագիրս եւ հաճիլ մխիթարել ընդ իս բոլոր միաբանքս իրեն յարգելի Գլխով: Անհամբեր սպասեմ հաճելի եւ յուսալի գրութեանդ, փոխանակ տհաճութեան երբ ընդունեցայ անցեալ Մայիսի 25-ին գրածդ եւ իմացայ որ իմ գրածս Հէ հասած Ձեր ձեռքը եւ խնդիրքս ի կախ մնայ: Այժմ ներկայ գրութեամբս երկրորդեմ զխնդիրս ի դիմաց իմ Գերապայծառ Աբբաճօր եւ ընկերացս եւ մնամ յուսով ակնկալու²⁶:

Վերադարձրենք առ Սրբազան Տէրդ Պապուցի բարեկամին թուղթը. այսօր իսկ ուղարկուի իրեն՝ իր նշանակած հասցեով խնդրած երկու հատորքն Այրարատ եւ Սիսական²⁷. Գիտագրող ընկերութիւն ծանօթ չլլալով այս տեղ, ուղղակի փոստով ապահով հասնի առ նա, կ'ըսէ մեր Տպագրատան տեսուչն, որ եւ նշանակէ զգիրն գրոցն առ նա:

Որչափ փափագելի է մեր առաջին խնդիրըն եւ ինչ որ ընդ նմին յայտնած եմ առաջին գրութեանս մէջ (17 Ապրիլի), քան զայն աւելի համարիմ Ձեր առողջութիւնն եւ հանգստութիւնն, որոյ համար եւ սրտագին մաղթանօք մնամ

Ն[ուստո] Ծ[առայ] եւ աղօթարար
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսից]

2141.

* Միտիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 6 յունիս 1901

Սիրելի եւ Արդոյ եղբայր,

Յեռանդն, կարծելով թէ յ'2 ժամու մեկնիք ի վաճառս, ոչ կարացի ողջունել, այլ վեհի իմացեալ զի խաբեալ եմ, յանձնեալ է ի չքմեղս կացուցանել զիս, եւ շնորհս կալայ. մնայ եւ Գեղ զնոյն առնել ընդ իս, ընդ որ չերկբայիմ, եւ մաղթեմ քաջողջութիւն:

Վ[երապատուեալ] չ[առ] Բաւալ:

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Բարսեղ թախանձեաց զիս գրել եւ ծանուցանել առ Վեհ. զի ըստ դատողութեան Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Մանուէլի որ ընթերցեալ եւ քննեալ է Միսիթարայ, հաւանեալ ի բաց թողու զերկոսին գլուխսն յորս ճառէր զգիպաց Հասունեանց, եւ զանհռութեան Հայոց. եւ խնդրէ, զի նկատելով զմերձեանալ ժամանակի Յոբելինին, հաճեցի տալ հրաման տպագրութեան անխէթ անդրգիւ մասինն. եւ առ այս, եթէ պատշաճ դատիցի, տացէ զգրուածն եւ յընթերցումն եւ ի քննութիւն առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մինաս: Արդ, ըստ թախանձանաց նորա խնդրեմ եւ ես տալ նմա բացայայտ եւ ոչ անազան պատասխանի, գիտելով եւս զի շատ աշխատեցաւ, ստէպ երթալով ի դիւանս մեր եւ հետաքննելով: Ես, որպէս կարեմ մեղմել զտապ տօթաշնորհ աւուրցս, հազիւ ժամանեմ ի պատրաստութիւն եւ ի սրբագրութիւն Հայապատումս²⁸ գործոյս:

Ողջունելով զգիւղականաց եղբարս եւ համբուրելով զաջ Վեհի, եւ մաղթելով Նոցա եւ քեզ զքաջողութիւն, նովին յուսով մնամ

Հոգեկից Եղբ[այր]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

[Յ. Գ.] Գիտասցէ՛ զուարթուն վերակացու նորընծայից, զի փունջ ծաղկանցն զոր

նոցին հաւաքմամբ ետ ինձ, տակաւին թարմ եւ վայելչագեղ կան, միանգամ եւ երկիցս տալով նոցա ջուր զով, այնպէս պահեսցէ եւ զաւանդեալսն նմա հոգեծաղկունս:

2142.

Գարեգիկ Լեւոնեանի²⁹

ՎԵՆԵՏԻԻԿ, Ս. Ղազար, 31 Օգոստ[ոս] [1]901

Բանասէր Պարոնայք,

Շատոնց ի վեր դադրած ըլլալով լրագրեր հետաքննելու, հիմայ Զեր ղրկած ծանօթ-
գրէն իմացայ բարի դիտումդ՝ անմոռաց պահելու Ջանչեանի յիշատակը³⁰, եւ գովեմ Զեր
կամքը. ինքն իր բարերարութեամբն արդէն վարձատրուած է յԱմենաբարւոյն, որոյ Դուք
այլ երախտագէտ մտօք եւ սրտիւ մասնակից կ'ըլլաք, որով եւ վարձակից՝ չափով մի:

Իսկ եթե ըստ Ձեր խնդրոյ Հկարենամ մասնակցիլ ժողովածոյիդ, ստիպեցէ, գրեալով, որ ուրիշ ընկերութիւնք եւ խմբագրութիւնք ալ աղալիսի խնդիր ըրած են ինձ, եւ գրուածով Հեմ մասնակցած, արդէն մեր «Բազմավէպ» օրագրի մէջ անգամ նորով ինչ Հեմ երեւիր:

Մաղթեմ յաջողութիւն եւ գոհութիւն ջանիցդ:

Աղօթարար Ծառայ
Հ[այր] Ղևոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ոստան]

2143.

Գրիգոր Զալիսուշեանին³¹

Ս. Ղազար, 17/30 Սեպտ[եմբեր] 1901

Բանասէր Պարոն,

Լի գոհութեամբ սրտի շնորհաւորեմ Ձեր համբէմը: Դժուար է ինքեզ համար իմ համարձակութիւնս յայտնելու: Պատ-
յարգութիւն առ այնպիսի հարկեալ հանճար՝ որպիսի էր անմոռանալի Ռափայէլ] Պատ-
կանեալն³²: Այդ արձանն յաւէտ ներկայ եւ ապագայ երիտասարդ հայրենակցացդ պիտի
կանգնան: Այդ հեղինակին նման ջանալ մշակել զմիտս եւ զլեզու, միանգամայն եւ Ձեզ շնորհա-
ազդէ այդ հեղինակին նման ջանալ մշակել զմիտս եւ զլեզու, միանգամայն եւ Ձեզ շնորհա-
պարտ ըլլալ, որ կանխեցիք այդ յիշատակարանով կանգնել զՆա օրինակ եւ յօրհնութիւն,
զոր ես իմ չափովս ընծայեմ յօժարութեամբ, մաղթելով Քեզ եւ գործակցացդ յաջողութիւն
կենաց եւ գործոց:

Աղօթարար
Հ[այր] Ղեոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ուրդեգիր Կ[ուսին]

2144.

Գրիգոր Խալաթեանին³³

Ս. Ղազար, 18 Սեպտ[եմբեր] 1901

Մեծարգոյ Մազիւտրոս,

Մեծարգոյ Մագիստրոս,
Կատարեցինք ուրախութեամբ եւ փառօք մեր նախահօր Մխիթարայ Յոբելեանը³⁴,

որոյ յիշատակին ուղարկուած նուիրաց մէջ՝ Ձերն մեզ շատ հաճոյական դատեցաւ եւ դասեցաւ, զի եւ քան զբազմացն առաւել է ուղարկողին արժէքն եւ բարեկամութիւնն. եւ առանձինն այդ Շարականն, որոյ կարծեմ քանի մի թուղթք միայն կրկնագիր են, բայց Դուք լաւ եւս քննած պիտի ըլլաք, ես այլ դեռ քննելու եմ. եւ Ձեր յիշատակը գրութեամբ անոր վրայ պահելու ի գրատանս, ի կարգի յարգի ձեռագրաց: Թողլով կարգադրաց Յոբելեան հանդիսիս իրենց շնորհակալիքն այլ յայտնել՝ ես իմովս մաղթելով Ձեզ յաջողութիւն կենաց եւ գործոց մնամ

Աղօթարար Ծ[առայ]
Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստն]

2145.

* Միևիթարեան միաբանի մը, անուընը անյայտ

Ս. Ղազար, 15 Հոկտ[եմբեր] 1901

Արգոյ եւ Սիրեւիի Հայր,

Ոչ կարեմ պահանջել զի քան զարժանն աւելի ինչ գործիցէք, միայն եւ գթութեան ալն ածելով: Բազում ամօք յառաջ զայդպիսի ինքնեկ ոք լացուցի ի վարժարանիդ իբրեւ յանգէտս տեսչաց վարժարանիդ եկեալ, եւ խիղճ է ինձ ընդ լաց պատանւոյն, որ ընդունելի եղեւ, այլ վաղվադեաց եւ հող մահու Վեցեւոյն ընդունել զնա ի ծոց իւր:

Շապանեանն³⁵ գրեալ է ինձ աղաչաւոր յանձնարարական:

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ռուսին]

2146.

Տիգրան Նազարեանցի³⁶

ՎԵՆԵՏԻԿ [Հոկտեմբեր] 1901

Ազնիւ եւ բանասէր պարոն,

Արտանց ցաւակցիմ թէ բարոյական կրիցդ եւ թէ մարմնաւոր հիւանդութեանդ համար³⁷, եւ խնդրեմ, որ Դու ալ նոյնպէս ըլլաս առ իս, զի ես ալ չորս ամիսէ ի վեր հիւանդաց կարգէն եմ, եւ այս տարի դեռ վաճառ գումնէն դուրս չեմ ելած:

Հասարակաց բարերար Հօր Աստուծոյ տկար աղօթքով յանձն առնելով եւ փափա-
գելով թէ առողջութեանդ Համար եւ թէ յաջողութեանդ, մնամ

աղօթարար
Հ[այր] Ղեւոնդ Ալիշան

2147.

Հ. Միֆայել Վրդ. Մաքսամորուշին³⁸ - Ռեֆանադի

Ս. Ղազար, 5 նոյեմբ[եր] 1901

Սիրելի Նայր³⁹,

Զիք ինձ բաղձալի քան զկատարումն խնդրոյդ եւ զբարձումն գայթակղութեան. այլ եւ ինքնին զգաս զդժուարութիւնն, եւ յետ ապաշաւանաց քոց. զի ոչ ամենեքին զիւրաւ համոզին, թէ ոչ միայն զկամս այլ եւ զբարս կամ բնոյթ անկ է Բեզ փոխել եւ յարմարիլ ուր եւ յոր գործ եւ կարգիցիս, եւ չէ զիւրին գտանել Բեզ գործ, յորում չգուցէ առիթ կամ հրապոյր վրիպելոյ եւ յարելոյ յօտարս:

Քայլ Ես մինչև ես բարեխօսեալ, կամիմ գիտել ի Բէն անկեղծօրէն, զպատճառ այժմու առաջադրութեանդ յետ Հնգամեանի, որպէս ասես. միթէ նո՞ր ինչ տհաճութիւն ծագեաց ընդ Բեզ եւ ընդ այնոսիկ, առ որս գտանիս. այժմ այդր ի Ռեգանադի, կամ այլուստ: Ծանո՞ղայս, եւ ազօթեսձիր որպէս եւ ես վասն յաջողութեան իրիդ ի կամս Աստուծոյ եւ ի Հաւանութիւն միաբանիցս, եւ ողջ լեիր

Աղօթարար
Հ[այր] Ղեկունի Մ[արգար] Ալիշան
Ուրբեգի Ն[ուսի]

2148.

* Յակոբ Տամատիկն⁴⁰ - Պուլենուս Այրէս

Ս. Ղազար, 13 նոյեմբ[եր] 1901

Սիրելի Պարոն Յակովբ,

Անցեալ ամսոյ 18ին գրածդ երեկ ընդունեցայ, եւ փութամ այսօր պատասխանել եւ զՔեզ մտմտուքէ ազատել: Թէպէտ կարծեմ ասկէ առաջ այլ գրեր էի, որ Հասան նկարներդ ի ձեռս մեր, եւ Հիմայ զայս այլ աւելցընեմ որ անոնց վրայ կպած թղթերէն այլ ազատեցան եւ մաքրեցան. բայց այդ ի՞նչ ահաւոր ամպեր եւ փոթորիկներ են. յուսամ որ խաղաղին երբ եւ մաքրեցան. բայց այդ ի՞նչ ահաւոր ամպեր եւ փոթորիկներ են. յուսամ որ խաղաղին երբ եւ մաքրեցան. բայց այդ ի՞նչ ահաւոր ամպեր եւ փոթորիկներ են. յուսամ որ խաղաղին երբ եւ մաքրեցան:

Մխիթար Հայր մեր վարձատրէ եւ պահէ գրեթէ ի փորձամայն,
 Իր Յոբելինին առթիւ մեզ եկած հեռագիրք եւ թուղթք եւ նուէրք այնքան շատ եղան,
 որ պատշաճապէս հրատարակելու եւ բարեսիրաց ծանուցանելու համար երկար ժամանակ
 պէտք է ամփոփելու եւ շնորհակալութիւն սփռելու:

Բլադայի Patria⁴¹ օրագրերին հատուածը Բրիտանիա բաժնից ընդհանուր առմամբ հին Աւետարան կոչուած դրոց մասանց գտուելին կըրնայ ստոյգ եւ պիտանի ըլլալ, բայց Յիսուսի իր մատնեւորութիւնը գրածն ի գետնի, շատ եւ շատ երկբայելի: Աւելի պարզ եւ ընդունելի է Հայոց երաժշտութեան վրայօք գրուածն, զոր պիտի ցուցնեմ մեր Գեր[ապա]ծաւ: Աբբահօր, որ կ'ախորժի այդ նիւթին վրայօք եղած կարծիքն եւ դատաստանն իմանալ:

Աբբահօր, որ կ'ախորժի այդ նիւթին վրայօք եղած կարծրացումը՝

Ըսածիդ պէս ձմեռն սկսաւ մեր կողմերում, թէ եւ դեռ կրակ չվառեցաւ տաքնալու համար. օրերումս մեղմ եւ հարաւային է օդն. բայց ես առանց Քեզի պէս կառքի տակ ընկնալու եւ ոչ իսկ անկողնէ ընկնալու թեւերուս ուսերուս ցաւ ունիմ, որ բաւական զուարճացրենն զիս. յուսամ որ պու տա կէշեր, պիզ տէ⁴²:

Առ այժմ ընդունէ՞ Քեզ եւ Ելեոնորայ, Արբաճորս եւ եղբարցս ողջոյններս, նա եւ Հոլասեանց, որ անշուշտ երբ զիս տեսնեն պիտի հարցընեն զՁեզ: - Ողջ լեր եւ յաջող ճամբայ:

Ծերուկդ

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ոստան]

[Յ. Գ.] Առ Romero Եպիսկոպոս գրածդ հաճութեամբ կարդացի. Աստուած լսէ այնպիսեաց ձայնին եւ ողորմի խեղճ Հայուն:

2149.

Professor Emilio Teza-ի⁴³

Օրը եւ ամսաթիւը՝ չիմ [1901]

P. Léon M. Alishan
D^r. Mekhitariste
Venise

Pregiatissimo Signor Professore,

Ho sentito che il Sig.^r D^r. Grassi di Pisa (se non mi sbaglio) ha esposto al Congresso di Firenze, un oggetto armeno: desidero sapere cosa è, scrittura o pittura? E se scrittura è possibile averne copia?

Թարգմանութիւն

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Մխիթարեան Վարդապետ
Վենետիկ

Թանկագին Պարոն Փրոֆեսոր,

Իմացայ որ Փիզայի Պարոն Կրասսին (եթէ չեմ սխալիր) Ֆիրենցէի համագումարին, հայկական առարկայ մը ներկայացուցած է: Կը փափաքիմ իմանալ ինչ է, գրութիւն, թէ՞ նկար. եթէ գրութիւն է, հնարաւոր է ընդօրինակութիւնը ունենալ:

2150.

Professor Emilio Teza-ի⁴⁴

Օրը եւ ամսաթիւը՝ չիմ [1901]

Egregio Signore,

Venerdì mattina fin a mezzogiorno posso essere a sua disposizione. Intanto augurandole le Sacre Feste, resto

Suo Servo
P. Leone M[arcar] Alishan

Martedì Collegio Armeno

Թարգմանութիւն

Յարգարժան Պարոն,
Ուրբաթ առաւօտ՝ մինչեւ կէսօր, կարող եմ Ձեր տրամագրութեան տակ ըլլալ: Շնորհաւորելով Ձեզ Սրբազան տօներու առիթով, մնամ

Ձեր ծառան՝
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

Երեքշաբթի, Հայկական Վարժարան

Անթուակիր Գամակներ

2151.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

[Անթուակիր]

Մեծարգոյ Հայր,

Խօսեցայ ընդ նմա, ասէ անտնօրինելի կամիմ երթալ. եւ եթէ ոչ արգելցէ տկարութիւնս, յառաջիկայ եօթնեկի մեկնեցայց. սակայն խիթամ թէ կարացից միւր անդ ի գործ (վասն տկարութեանն): Առ որ ասացի, թէ շատ իցէ եւ խորհրդակցութիւնդ անդ. զայն ոչ զլանամ, ասաց:

Բացարձակապէս մեկնիլ չասէ յառաջիկայ եօթնեկի, այլ թէ չարգելցի ի տկարութեանէն: Որով, ըստ իս տակաւին տ[ա]րտամ մնան իրքն: Յայսմ երեկոյի գալոց է ի վարժարանս խօսել ընդ Վեհի:

Զբօրիչին ոչ գտի, այլ գուցէ գայցէ նա ի վարժարանս: Ինձ թուի թէ պայմանաւ կամ թէութեամբ արժան է մեզ սահմանել զոր առնել կամիցիմք:

Խ[ոնարհ] ծ[առան]
Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

2152.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ս. Ղազար, 22 Փետր[ուար]
[տարեթիւը կը բացակայի]

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ըստ թախանձանաց ոմանց գրեմ, զպատշաճն եւ զօրինաւոր թողեալ առ գիտողդ: Իբրեւ օգնական կազմարարի ընկալեալ յեօթնեկաց հետէ եւ այսօր արձակի ձիրովամոյ Սոփրէսի ոմն երբեմն արբանեակ ՝ Ֆոռնագիէի, ասեն լուեալ, եթէ պիտոյ իցէ վարժարանիդ կամ խնդրիցէք ծառայ մի հասարակ կամ խոշոր աշխատութեանց, որպէս աւելեալ, եւն. եւ խնդրէ ընդունելի լինել: Զորպիսութիւն առնն լաւ գիտէ Պատուական] Հ[այր] Աթանաս, որ արձակէ վասն անվարժ գոլոյ նորա գրակազմութեան: Ես խոստացայ միայն գրել եւ հարցանել զՔեզ, եւ զպատասխանին ծանուցանել նմա ի ձեռն նաւապարի մերոյ: Խնդրողն ամուսնացեալ է եւ որդիս ունի:

Մաղթեմ բարեկենդանութիւն:

Հոգեկից Եղբայր
Հ. Ղեւոնդ Մարգար Ալիշան

2153.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

8 Մայիս [տարեթիւը կը բացակայի]

Մեծարգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Քանզի Սախաւ գրեալ էր առ իս, եթէ ի դառնալն ի Պետլին յուզեցէ զթողածս Բեդերմանի⁴⁵, եւ ի գտանելն զՕրինագիրսն ծանուցէ ինձ, բարի է ասացի ես. իսկ թէ ոչ գտցես՝ ծանո՛ւ եւ առաքեսցուք քեզ օրինակ մի գաղափարելով. եւ դու իբրեւ փոխարէն միջնորդեսցես ձեմարանին առաքել գիրս ինչ: Այսչափ էր իմ պայմանագրութիւն:

Վարժապետդ պատագրոս ջանացի փութով ապաքինիլ, եթէ մարթի, զի, յայտ է թէ նաւավարաց չէ ախորժելի յերկար թիւովարել. այլ յանձնեցից որպէս գրեսդ:

Իսկ Հ[օր] Մեսրոպայ ի դէպ էր դալ վարժապետաց նաւակաւ յերեկոյին, եւ ոչ հակառակ պատուիրեցաւ, այլ օդոց խռովութիւն ստիպէր զերեկոյի նաւակն եւ զվարժապետաց մի առնել, զի երկուք կամ երեք նաւավարք ի միասին գնացեն, եւ հարկ լինէր նորա յամելն, եթէ նոյնպիսի օդք հանդիպեսցին՝ դարձեալ նոյնպէս լիցիս միայն թէ մարթ է նմա յամել փոքր մի եւս ի վարժարանիդ, եւ նաւավարաց փոքր մի կանխել զդարձն: Մարթ է եւս, եթէ երկրորդ օրն կիւրակէ կամ տօն հանդիպեսցի, (որպէս վաղուին) մնալ նմա առ ձեզ, այսինքն գիշերել եւ վաղիւն պատարագել ի Ս. Խաչ⁴⁶ եւ դառնալ այսր. եթէ ոչ իցէ անպատշաճ եւ անյարմար Ձեզ:

Վասն ուղեւորութեան ի Հոռվմ, գիտիցես զի եւ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Հմայեակ⁴⁷ փափագող էր, գրեցի եւ հաւանեցաւ Վեհ. այլ ի գալ հրամանին՝ խօթացաւ փափագողն, եւ չգիտեմ թէ կազդուրեսցի ըստ բաւականին ի ժամու: Վեհ առաջարկեալ էր ուղէկից նմա զայլ ոմն. իսկ մեզ աստ պատշաճագոյն երեւեցաւ այլ ոք, այսինքն Պատուական Հ[այր] Արսէն⁴⁸, որ կարծեմ առաւել քան զՊատուական Հ[այր] Միմաս պէտս ունի օգափոխութեան կամ փոփոխութեան իրիք. եւ ես զայս գրեցի յեռանդն առ Վեհ, այլ դեռ չընկալայ պատասխանի: Եթէ հաւանեցի, եւ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Հմայեակ չկարիցէ երթալ, մարթ է գերկոսին ընկերակիցսն ընկերել ի նոյն շաւիղ: Այլ որպէս ես զքո գրածդ ոչ ումեք ի վեր հանի, եւ դու նոյնպէս կալցես զիմս, մինչեւ եկեսցէ բան ի Հոռվմէ, եւ ծանիցի օր ձեռնադրութեանն եւ վիճակ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Հմայեկայ:

Հ. Ղեւոնդ Մարգար Ալիշան
Որդեգիր Կ[ուսիմ]

2154.

* Հ. Գրիգոր Վարդապետ Ճելալեանին

Օգոստոս 8 [տարեթիւը կը բացակայի]

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Ձերուդդի առաքէ ինձ զներփակեալքս, շփոթելով զկամս Վեհիս, որ յիս յանձնել

գրէր նմա զխնդիր մեր ընդ պետութեան կամ ընդ Ֆերեայ: Ես պատասխանեմ առ Ձերուդդի, զի խնդիր Գրեքեայ կամ Վ[երապատուեալ] Հ[օր] Օգոստինեայ յանձնեալ է Քեզ (Հ[օր] Գրիգորի) եւ ինձ անձանօթ:

Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Գարեգին ծանոյց, զի գրեալ էր առ Ձերուդդի ոչ ճանաչել զվարձս սենեկին (10 լիր[այս] ամսական) քանզի գրես զի չկամէր տալ զկարասին որ ի նմին: Արասցես զարժանն երբ եւ արժան իցէ: Ողջ էիր:

Հոգեկից Եղբայր
Հ. Ղեւոնդ Մարգար Ալիշան
Որդեգիր Կ[ուսիմ]

Ի ժամու գրութեանս ընկալայ ի Ծամարեայ զթուղթ Ֆերեայ (6 օգոստոս) որ ծանուցանէ զի առաքեալ է զMemoriaյն առ Պաշտօնեայն եւ յետ սակաւուց ինքն եւս երթիցէ ի Հոռմ, փութացուցանել զգործն:

2155.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

Ողջո՛յն, եւ զարմանք, որ իմ հարցուցած բոյսերն եւ ծաղիկներն՝ սեխի եւ ձմերուկի կուտեր են եղեր. ես յանձնեցի զանոնք առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Վահան, եթէ բուսնին՝ տեսնենք ի՞նչ նոր կերպարանք ելնէ:

Հ[այր] Ղեւոնդ

2156.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

[Անթուակիր]

Ընկալայ երեկ զթուղթդ յղեալ, որ ի Կ. Պօլսէ. եւ այսօր, զոր գիտեսդ: Դեղն այն անդորրիչ որկորոյ, առաւել բարոյական քաղցրութեամբն օգտիցէ քան բնականաւն, մանաւանդ ի ջերմ եղանակի:

Աւասիկ ցանկ մի խնդրելի գրենոյ ի Հաշեդայ⁴⁹, թէպէտեւ չեն տպագրեալք առ ի նմանէ. զորոց գտի՝ նշանակեցի եւ զտպագիրս կամ զքաղաքս, յորս գոյ եւ մի (Vanden) տպագրեալ ի Պելնիա, որ հեռագոյնն է ի սահմանաց Հաշեդի, այլ մերձագոյն ինձ ի փափագելիս: Գրեալ ի Պելնիա, որ հեռագոյնն է ի սահմանաց Սղաւրիտեանց. յորժամ առանձինն գրեմ՝

Ոչ գիտեմ զտեղի եւ զթիւ բնակութեան Սղաւրիտեանց. յորժամ առանձինն գրեմ՝ այսպէս ի գեսպանատուն Անգղիոյ ուղղեմ. բոյս սովորաբար ծրարեմ ի թղթիս առ եղբայր իմ, եւ զայն յանձնեմ ի ծրար վանացս կամ առ Պատուական Հ[այր] Յուսիկ:

Հ. Ղեւոնդ

Առաքեցէք առ իս զթուղթ Տփղիսեցւոյն, զի տաց պատասխանի:

2157.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

[Անթուակիք]

Santa Margarita չէ հեռի ի վարժարանէդ խնդրեմ ի ձեռն միոյ ի սպասաւորացդ՝ հասուցանել յապահովի անդը՝ առ որ ուղղեալն է, զծրարեալ թղթիկս եւ զգիրքս։ Զթիւ տանն չգիտեմ, այլ կարծեմ զիւրազիւտ՝ հարցանելով։

Հ. Ղեւոնդ

2158.

* Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեանին – Կ. Պոլիս

Պատուական Հ[այր] Յուսիկ,

[Անթուակիք]

Ի ձեռն Մնացական պատանւոյն, որ մեկնի այսօր աստի, ընդ Դրինստ նաւել այդը, առաքեմ գիրք մի (Niceta) զոր առեալ տացես առ Վիշ[էն] Հոլաս, ողջունիւս. գրեցից նմա յետոյ զգիրն։ Ողջ լինել ամենեցուն։

Հոգեկից

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան
Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

2159.

* Հ. Յովհաննէս Վրդ. Թորոսեանին

[Անթուակիք]

Խնդրեմ ստուգել յԱնգղիացի վարժապետէ զնշանակութիւն բառիցս (բուսաբանութեան) գծելոց

Like a jussoc of coarse grass

Like white-heart cherries

Եւ ի թուրք վարժապետէ զբառն

Վարճիպ, զորոյ սովորական նշանակութիւնն գիտեմ, այլ երեւի նշանակել եւ չափ ինչ։

Հ[այր] Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

2160.

* Հ. Յովհաննէս Վրդ. Թորոսեանին

[Անթուակիք]

Արգոյ եւ Սիրելի Հայր,

Եթէ տեսցես զոք ի մերայոցս ի Բիւզանդիոնէ սլացեալ եկեալ ի բլուրս Ագոլոյ՝

տուր նմա զանվերնագիր ծրարեալս. եւ եղելոցդ այդը Հարց եւ աշակերտաց՝ ողջոյն, եւ համբոյր աջոյ Վեհի յամեցելոյ, ի դէպ ժամու եւ աւուր։

Ողջ լեր։

Հոգեկից

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

2161.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

[Անթուակիք]

Պատուական Հայր,

Բնաւ չեմ յիշեր եւ չեմ կարծեր թէ այդ գրողէն եւ խնդրողէն գիր առած եւ պատասխան տուած ըլլամ. եթէ գրած այլ ըլլար՝ վարժարանիդ տեսչին խաւրէի. արդ, Զեզ մնայ այդ անուշապուրն ճաշակել կամ ոչ։

Հ. Ղեւոնդ

2162.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

[Անթուակիք]

Սիրելի եւ Պ[ատուական] Հայր,

Վախճանով որ եթէ ասկից ուղղակի ի Մուշ զրկեմ զնամակս, չհասնի, զրկեցի ի Պոլիս, եւ խնդրեմ յանձնել Վահանի ծանօթից, կամ եթէ հաճիք դուք ուղղել առ նոյն ինքն ի Մուշ։

Ողջ լեր, ողջունելով մէկ մարդը։

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

2163.

* Միսիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

[Անթուակիք]

Պատուական Հայրիկ,

Ըստ վայելուչ հասակիդ եւ գիտութեանդ՝ օգնութեամբ դասընկերաց եղբարց եւ իտալական վարժապետի, նիւթ առեալ ի գրութեանս՝ յորինեալիք (ըստ կարի փութով) իտալական վարժապետի, չնորհակալեաց յիտալ լեզու. ըստ կամաց Գեր[ապատիւ] Վեհի, եւ հատուած մի եւս բանի շնորհակալեաց յիտալ լեզու. ըստ կամաց Գեր[ապատիւ] Վեհի, եւ առաքեալիք այսր, զի տեսեալ՝ ապա տացի ի տիպ յորագրի, յոր պատշաճ դատիցի։ Հապա։

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

2164.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

[Անթուակիի]

† [Հանգուցեալ] է մայր Գեր[ապալծառ] Աբրահամ, եւ գիրս Մկրտչի Ռափայէլեան ծանուցանէ կամ ցաւակցի նմա, թերեւս լաւ իցէ վաղ ծանուցանել նմա այդր, զի գիւղական երեւոյթք ցրուեսցեն եւ վաղ զմթարսն եւ մի՛ եկեալ այսր՝ վարակեսցի նոքիմք։ Չկայր այլ գիր վասն նորա ի ծրարին Պօլսոյ։

Հ[այր] Ղեւ[ոնդ]

2165.

* Մխիթարեան միաբանի մը, անունը անյայտ

[Անթուակիի]

Արգոյ եւ Սիրելի Եղբայր,

Առ Պուրսալի, առ այժմ լռեմ. եթէ գրիցէ միւսանգամ՝ յայնժամ արասցուք որ լաւ թուեսցի։

Հ[այր] Ղեւոնդ անդամակից է Ակադեմիայի Ս. Ղազարու վանաց Մխիթարեանց, եւ միայն սմին, եւ ոչ այլու՝ ումեք, ոչ է, եւ ոչ կամի լինել, եւ ոչ թղթակից է, ըստ իմաստին, զոր իմանայ հարցանողդ (Correspondant). եւ թէ կամիցին եւս այլք ընկերագրել զինքն՝ մերժէ, այսինքն չառնու յանձն, որպէս արար սակաւութ յառաջ իտալական ընկերութեան միոյ։ Իսկ եթէ յանգէտս եւ յանկամս իւր գրիցեն զնա, տհաճի եւ անընդունող համարի։ Պատուանշանքն են կապայն, գղակն, գօտին, փիլոն, եւն։

Յանձնեալ էի առ Վ[երապատուեալ] Հ[այր] Մկրտչի հարցանել, թէ ընդունի վարժարանդ զTour du Monde օրագիր։

Ողջ լիւր։

Հոգեկից Եղբ[այր]

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

2166.

Գաթիկոյ Ալիշանի⁵⁰

Սիրելի քոյր իմ Գաթին S[իկին],

Կարելի է գրելի նամակս կարճ ըլլայ, բայց կը յուսամ որ դու երկայն համարիս, որովհետեւ ես քեզի կը գրեմ, եւ շուտով ալ կը գրեմ, թուղթդ ընդունելէս շաբաթ մը վերջը. եւ ա՛լ աւելի, որովհետեւ հաճոյ լուր մ'ալ ունիմ տալիք։ Այսինքն է քու արժանաւոր քոյրակից Ելպիս տուտուի գալուստն. կ'երեւի դու եւ ինքն ձեր կարծածէն աւելի կը սիրէք եղեր գիրար, վասն զի նոյն մէկն օր եւ նոյն ժամ առանձին ճամբով երկուքն ալ հասան հօս ի վանս. նախ Ելպիս տուտուն, յետոյ քիչ մը վերջը քու նամակդ, զոր նոյն օր Պօլիսէն եկող մեր Հարց մէկն բերեր էր։ Առիկայ քեզի բաւական զուարճութեան եւ զարմանքի նիւթ կըրնայ ըլլալ։ Երկու անգամ Փափագեանք եկան ի վանք, երկու անգամ ալ ես գնացի ի տեսութիւն. մենք չկարցանք մեր փափագանաց համեմատ զիրենք պատուել, որովհետեւ

Յակոբ աղայն կանխեց զմեզ հրաւիրեց, հանդերձ մատամ Հոլասով, մնացեալն կը թողու՞մ որ ինքն Ելպիս գրէ, որ եւ կ'ուզէր ինծի տալ գիր մը որ իմինիս հետ զրկեմ քեզի, այլ չկարցաւ. յուսամ թէ քիչ օրէն կը գրէ ի Հոլովմայ։

Մեր հանգուցեալ քեռդստեր լուսազիր պատկերը դեռ չի տուի առ Մ. Նինա, առիթ չունենալով, բայց քիչ օրէն յուսամ տալու, եւ անշուշտ մեծ ուրախութիւն պիտի ունենայ. թերեւս ինքն ալ գրէ քեզի։

Հեթում Աղային շատ բարեւ կ'ըսես. եւ թէ առջի զրկած շնորհալի գրքերն չեն կորսուած, բայց ճամբան քիչ մը փոխեր են եղեր, այն ալ ծուռ ճամբայ չէ. ուրիշ առթով ճար մը կը գտնենք անվրէպ նպատակին հասցընելու։

Սիրելի քոյր, որովհետեւ քոյրերէն եղբայրներէն կը գրենք, ըստ իւրաքանչիւր չափու, կը յուսամ ալ թէ միայն մեր հարազատքն կըրնան հաղորդ ըլլալ իմ գրածիս եւ ոչ օտարք։

Աղօթելով առողջութեանդ եւ համբերութեանդ համար, մնամ

Հարազատդ

Հ. Ղեւոնդ Մ[արգար] Ալիշան

Ո[րդեգիր] Կ[ուսիմ]

Տապանագիրներ

Ալիշանի դիւանի ուսումնասիրութեան ժամանակ յայտնաբերեցինք առանձին թերթիկներու վրայ գրուած չափածոյ տապանագիրներ, որոնք Ալիշան յօրինած է հանգուցեալներու ընտանիքներու խնդրանքով։ Առիթէն օգտուելով ստորեւ կը հրատարակենք զանոնք փորձելով օգտակար հանդիսանալ հայ չափածոյ տապանագիրներով զբաղող ուսումնասէրներուն։

†

Ալիշանեան Պետրոս Հեթում

ի մենաւորս յայս կափարու⁵¹Զոր անձկայրեաց⁵² քոյրըն Քաթին

Կազմեաց զըթով հարազատին,

Վաթսուն եւ վեց ամօք պանդուխտ՝

Նորոց կենաց կընքեալ է ուխտ.

† 1881 Հոկտ[եմբեր] 11

†

Ի բարգաւաճ ծաղկեալ ի տիս

Քրսան եւ Հինգ դարնան սոսկ սին՝

Յանկարծ թողեալ զինչ որ յաստիս

Ըզծնողս, զեղբարս եւ զամուսին,

Ամփոփեցաւ աստ Պետրոս Արամ

Յուշ առնելով որոց սըգան

Զերանաւէտ կեանս յամբրամ,

Եւ հայցելով զաղօթս յօճան։

Անբաստիւս

†

Գրիգոր Խափուր՝ մակ Զեսդնովիչ եւ Արդեմիչ
Մինչ գեղեցիկ դաշտիս Կարնոյ Հըսկէր խնամիչ
Հազարապետ կայսերական ռուս ճամբարի
Հաւատարիմ ի պաշտաման քաջ եւ արի
Բազմանըջան պատուեալ շըքով ի դրօշ եւ խաչ,
Աստ անհրաժեշտ մահուն անահ եւ ընդ առաջ:
Ազնիւ սըրտին կըցորդ Այրին իւր սըգազգեաց
Զայս վէճ յուշոյ յարոյց հեռուստ տանէն Տըփղեաց:
† Հանգեաւ յ'31 Մարտի, 1878, ամաց 55:

†

1 Սեպտ[եմբեր] 1899

Երբեմըն Մասիս երբեմըն Պոնտոս
Շընչէին ի գլուխըս դաւարահեր
Հիմիկ ձիւնապատն՝ այլ ոչ ցուրտ ծոց Կովկաս
Շնչէ ձիւնացեալ ալեացըս հրաւէր
Իսկ դու Աղաւնիկ շուշանափետուր,
Հին ու նոր սըրտից գեսպան ճշմարիտ
Ուստի՞ թուցեալ գաս պատգամաւ մաքուր,
Այրարա՞տ, թէ այլ շատ բարձր է տեղիդ:
Մանտրափայլ տոտիդ չունիմ ես դադար
Հայելանման սիրտքն եւ քեզ դարի դուրիկը
Ժըխոր ժամանակ զիմս ըրաւ վեր վար...
Զըգէ՛ յիս ձայնիկդ որ լըսեմ հերիք
Դարձիր հոն, ուր չորս սիրտք գեռաբուսիկը
Պատրաստած եւ քեզ կակղիկ սըբիկ բոյն.
Սիրուն ծնողաց զոյգ զոյգ աղջիկը մանչիկը
Վառէ՛ միշտ զանոնք հըրով սուրբ սիրոյն:
Խաղաղ խըշտիկէս տա՛ր նոցա բարեւս
Ջանդ դներ, մընչէր ձայնովդ անուշիկ
Մի՛ մոռնար եւ զայս թէ կարճ է այլեւս
Գուցէ ծածկըւի թէ գայք քիչ մ'ուշիկ:
Առ Պաւլէ Գուրգէն

†

16 ք [Փետրուար] [18]83

Յօդիւ սրտի քան արեան
Մայր Նոյեմգար Թագուրեան
Եւ Միքայէլ համակիր
Ալիշանեան որդեգիր,

Եւ ի մահուն յարկ յերկրի
Յանկացան կալ առ երի
Յառհաւատչեայ որ յերկրին
Բնակակցութեանն անմեհին:
1882-3

†

10 Ապրիլ 1898

Բարեւ թոռնեակ իմ անուշ
Թէպէտ հասնի քեզ քիչ մ'ուշ
Քրիստոս յարեաւ, աւետիս
Իր սուրբ շնորհօք միշտ ապրիս:
Փոխան դէմքիդ լոյս ու մութ
Զոր խաւրեցիր ծեր պապուդ,
Այս քեզ պատկեր կարմրորակ
Փըրկչին արեան յիշատակ,
Որով միայն, ո՛վ Արման,
Կ'ըլլայ հոգոց մեր դարման:
Արման Թէրգեան

†

«Յիշատակ արդարոց օրհնութեամբ եղիցի»

†

Եղբայր Անտոն Քաջունի
Միանձն Միսիթարեան,
Եկեաց ի Ս. Ղազար վանս ամս 57,
Եւ յուխտի կրօնին՝ 45
Վկայեալ ի հասարակաց բարի եւ բարեգութ.
Ընդունելութեամբ սրբոց խորհրդոց
Ննջեաց ի Տէր, ի 28 Մարտի 1885

†

1872 Օգոստոս 5

(Սերոբէ Ալիշանին)
Ի յիսնամեայ յորելինիդ
Յանկարծ գըտեալ ի կէս քո տիս՝
Ա՛յնքան մանուկ գիտա զհոգիդ
Որքան հնանայ մարմին յաստիս:
Մարգեալ զանգուսպ թեւ երկնագնաց
Ըզհետ բարւոյ-գեղոյ-սիրոյ,

Յրթ աներկմիտ, ի սեամ կենաց
Գըտցես ըստոյդ ըզմեզ եւ զքոյ:

†

Ո՛վ երջանիկ Հայրապետ
Որ լի ամօք եւ արգեամբ՝
Դէտ ակն յերկնից ժամակէտ
Խայտաս զեղուն յորելեամբ,
Մինչ պար առեալ ժիրաժիր
Եկեղեցւոյ սուրբ դասակը՝
Փարին ըզքէն զուգակիր
Եւ հինք եւ նորք կոյս հասակը,
Եւ օրհնութիւն համօրէն
Որ ի մօտուստ ւ որ հեռի
Յերկնից ծագաց եւ երկրի
Զօծեալ զըլխովդ յորդորեն;
Փոքու մանկանս՝ ի՞նչ մընայ,-
Բայց թէ գոչել՝ ովսաննայ:
15 յունուարի 1869

†

21 Սեպտեմբեր † 1865

Ահաւասիկ ես առաքեմ զձեզ իբրեւ զոչխարս
Ի մէջ գայլոց. եղերուք այսուհետեւ...
Յառաքման ՀՀ. Սերոբէի եւ Քերովբէի
Յիսուսական փարախին սընեալք յանքոյթ դալարւոջ
Եւ յանդորրու վըտակաց հոգեհոսանըն գետոց,
Զայն ձեզ հովուին հըսկողի, երթայք անմուռն իբր որոջ
Յանփորձ շաւիղըս գայլոց:
Այլ զանգիտես մի՛ ո՛վ քաղցր իմ Յիսուսի հօտ փոքրիկ.
Որ թէ զնըշան նորա կրես՝ ժանիք ժանտից չուժեն քեզ.
Յանձնէ միայն երկերուք եւ խայտալով վարեսջիք
Ընդ խաչանիշն ասպարէզ:
Լերուք փրկչին ի հաւատս իբր աղաւնիք միամիտ,
Այլ ի հրապոյրս անձընդիւր՝ շըջափորձ օձք խորագէտ.
Ամենատես է հովիւն. ի նոյն եւ դուք անքըթիթ
Յառեալ՝ զնացէք անզանգէտ:
Խոնարհութիւն լիցի ցանկ ճանապարհիդ եւ պատնէշ.
Վեհից հրամանք՝ անսայթաք ոտից կըռուան յամէն դէպ.
Գիտակցութեանդ անթարշամն հովանասցի ձեզ ուղէշ.
Եւ ամենայնդ է անվրէպ:
Այս են նշանք ճանաչման ընտիրն հովուի եւ հօտին,

Զոր ի ճակատ ձեր կընքեալ յողջոյն վերջին՝ համբուրեմք.
Սըրտիւքս ըզձէնջ հետազօտք ձըգել ըստ մէն քայլդ ոտին.
Երթայք յամայր սրբաճեմք:
Որդւոց եւ հօր եւ եղբարց անմոռաց քաղցր յիշատակ
Յամանակաց եւ վայրաց խեթկեալ ի ճեպ բացատար՝
Գայցէ զնայցէ նդ ձեր եւ մեր մէջ ժիրաժիր սուրհանդակ,
Մինչեւ տեսցուք նոր զիրար:
Ո՛վ տեսութիւն միւսանգամ, ո՛վ վերըստին գիւտ միմեանց...
Ո՛ւր, եւ կամ յետ որպիսեանց անցից ամաց եւ գործոց...
Ո՛վ համառօտ հանդերձեալք, որք կանգնիք կուռ անթափանց
Ընդ հուպ լուծջիք անմիջոց:
Եւ տեսցուք, ո՛հ, եւ գըտցուք զիրար միոյ դաւթիս հօտ,
Յարօտս հովուին միակի՝ հոյլ համասարամ շուշանի.
Բայց թէ միայն հանապաղ լուիցուք ձայնին անձկարօտ՝
Որ միշտ հրաւէրն է երկնի:
Զայնին հըզօր ձայնին սուրբ՝ յոտմամբ սըրտիւս պատկառ՝
Ուղւոյ եւ ես իմովսան առնեմ զգառինքդ աղափար,
Յանձնեալ զուարթնոցդ յարանուանց յերթ եւ ի դարձ ձեր անճառ,
Ընդ քրիստոսեան գաղափար:

†

Այս Պատմագիտ Յովհաննէս է թէ Յակովբ, չգիտեմ, իր կենդանագիրն ինձ խաւեր
էր, ես ալ փոխարէն կը խաւերեմ. Յուսամ որ կը ճանչնաք զինքն եւ կու տաք իրեն:
Հ. Ղեւոնդ

†

Անկ է նախ գիտել մեզ զհաստատուն կամ
զհաւանական կամս նորա, զի կարասցուք
հանել ի ժողով եւ հրապարակել:
Հարկ է նմա անհրաժեշտ յանձն առնուլ
տալ զդաւանանս կամ զխոստագիր, որ
պահանջեցաւ եւ ի մէնջ, եւ առանց որոյ
ոչ լինի ընդունելի ի Հռովմայ:
Զայս գործ ջանասցուք դիւրել, ըստ որում
արար Գերապ. Տէր վասն այլոյ ուրուք,
խնդրելով եւ ընդունելով ի Հռովմէ
Իշխանութիւն արձակելոյ:
Աւելորդ է ասել, այլ ոչ աւելորդ յիշել,
զի յայնմ հետէ չէ արժան խօսել զանցելոյն
իրաց, զբաժանմանց եւ զմիութեանց, եւն:
Եւ զի կրօնաւորական հնազանդութեամբ

Արքեպիսկոպոսին Մեարդպայ եւ Վերապատուելի Հօր Ղեւոնդեայ բարեհաճեցաւ յղել զպատկերն ի վաճառ ընդ ձեռն դեսպանի պետութեան Ռուսիոյ որ ի Հոռովս պ. Նելիդորֆի 19 ամսոյ գրութեամբ թ. 902 երկուամսեայ ժամանակաւ ի սկզբանէ եւ յետ հանդէսին, պատուիրելով դիւանիս գրել զառաքմանէ հրաշագործ պատկերին գերապատիւ տէրութեանդ եւ խնդրելով, զի յետ անցանելս կարեւորութեան, հրամայեսցիք վերադարձուցանել այսր ի Մայր Աթոռս»։ Մկրտիչ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Հայրապետը 17 Յուլիս 1901-ին թիւ 902 նամակով պաշտօնապէս կը դիմէ Հոռովս մէջ Ռուսիոյ պետութեան դեսպան Նորին Գերազանցութիւն պարոն Ալեքսանդր Իւանովիչ Նելիտովին, հայցելով դեսպանութեան միջնորդութիւնը Սեւանի Տիրամօր պատկերը Ս. Ղազար մայրավանք հասցնել. «Պողոմած տէր, Միաբանութիւն վանուցն հայոց Ս. Ղազարու որ ի Վենետիկ, ընդ ձեռն անդամոյ Միաբանութեան Ս. Էջմիածնի Մեարդ Արքեպիսկոպոսի Սմբատեան դիմելով մեզ խնդրեն ժամանակաւորապէս յղել ինքեանց զհնագոյն պատկերն Տիրամօր, գտանիցելոյ աստ ի նախաթող վանս Ս. Էջմիածնի՝ բերեալ ի վանուցս Սեւանայ, յաղագս ունելոյ ներկայ երկհարիւրամեակի յոբելեանի հիմնարկութեան մենաստանին Մխիթարեան որ ի Ս. Ղազար ի Վենետիկ, որ ունին կատարել ի 7երորդոմ ատուր ամսեանն յառաջիկայ սեպտեմբերի ի նոր տոմարի։ Պատկերն այն Տիրամօր կարեւոր է եւ ցանկալի ի յոբելեանական հանդիսի Մխիթարեան Միաբանութեան այնու, զի ըստ աւանդութեան ի գտանիւն հիմնադրի Միաբանութեան Մխիթարեան Մխիթար Աբբայն յաշխարհիկ փեմակի կուրացեալ աշօք ի Սեւան կղզուց աղօթիւք ընկալեալ է զքժշկութիւն աչաց իւրոց ի պատկերէն այնմիկ Ս. Տիրամօր եւ ապա անցեալ յիտալիայ եւ հիմնեալ զարդ ի վանքն եւ զմիաբանութիւնն ի Ս. Ղազար կղզուց։ Չիջեալ Մեր ի խնդիր Միաբանութեան Մխիթարեանց, Մեր յղենք զպատկերն այն հրաշագործ ի Ս. Ղազար միայն եւեթ գիտութեամբ բարձր գերազանցութեան Ձերոյ եւ պաշտպանութեամբ դեսպանատանդ Մեծին Ռուսիոյ՝ խնդրելով ի բարձր գերազանցութենէ Ձերմէ ընդ Ձեռն հիւպատոսարանի պետութեան մերոյ, որ ի Վենետիկ, հասուցանել զայն պատկեր ի վանս Մխիթարեանց եւ ետ երկամսեայ ժամանակի պահանջել եւ յղել աստ ի Ս. Էջմիածին»...։ Դժբախտաբար Ալիշանի փափաքը Տիրամօր պատկերը Ս. Ղազար վանքին մէջ ունենալու՝ դրական լուծում չի ստանար, հակառակ Խրիմեան Հայրիկի բարեհաճութեան եւ Հոռով Ռուսիոյ Պետութեան դեսպան Պ. Նելիտովի միջնորդութեան։ Առաքումը դժուարութիւններու կը հանդիպի. պատկերը ծրարելու ժամանակ Սուրհանդակատան վարչութիւնը չ'ընդունիր մեծադիր ըլլալուն պատճառով, եւ ետ կը վերադարձուի։ Եւրոպայի հոգեւոր թեմի առաջնորդ Գեորգ եպիսկոպոս Իլիւնեան, Մարտէլէն 14/27 սեպտ. 1901-ին, Խրիմեան Հայրիկին գրուած իր տեղեկագրին մէջ կը հաղորդէ. «Մասնաւոր խնդիր մը Գեր/ապատիւ/ Աբբահայրն եւ Հայր Ալիշան մասնաւոր շնորհակալութիւններ կը յայտնեն Ձեր Վեհափառութեան այն բարեհաճ յօժարութեան համար, որով հաճած էիք հաւանութիւն տալ Սեւանայ վանուց մէջ գտնուած Մխիթար Աբբահօր մի պատկերն ընծայելու համար Մխիթարեանց, որոց համար ամենաթանկագին մուրն պիտի համարուէր յոբելեանի առթիւ։ Ծառ կը ցաւին, որ արգելքներու հանդիպեցաւ Ձեր Բարձր հրամանի կատարումը։ Ներկայիս մեր միջոցաւ կրկին կը խնդրեն որ բարեհաճէք հրամայել մի վարժ պատկերահանի ճշտիւ առնուլ մի օրինակն նոյն պատկերին եւ Ձեր Վեհափառութեան վաւերագրով յղել զայն ի Վենետիկ ի վանս Ս. Ղազարու։ Թէ՛ պատկերահանին եւ թէ՛ ճանապարհածախսն ինչ որ էլ լինի՝ պատրաստ են վճարելու։ Կ'աղաչեմ, Վեհափառ Հայրիկ, չ'մերժել ազնիւ միաբանութեան տոյն բարի խնդիրն, որոյ պիտի մնան Ձեր Վեհափառութեան յաւէտ շնորհապարտ»։ Այսօր Մխիթարեան միաբանութեան թանգարանին մէջ կը պահուի (յար եւ նման Երեւանի պատկերասրահի պատկերին) այլ «Սեւանի Աստուածամօր» կտու մը (75,7x55), որու հակառակ կողմին վրայ կը կարդանք հետեւեալ սեկագրութիւնը. «Սեւանայ վանքից հեռացող Վենետկոյ Աբբահայր Մխիթարի խնդրակատար Տիրամօր, հարազատ ընդօրինակութիւն պատկերահան Ենովք Հ. Նազարեանցի յամի Տեառն 1903 ի Տփղիս»։ Այսպէս կը պարզուի, որ Խրիմեան Հայրիկը «Սեւանի Աստուածամայրը» կտաւը Վենետիկ ուղարկելու անյաջող փորձէն յետոյ, Մխիթարեաններու բաղձանքը ձեռով մը կատարած ըլլալու համար, գեղանկարիչ Ե. Նազարեանցին կը յանձնարարէ ընդօրինակել յիշեալ կտաւը եւ զայն որպէս մուր կ'ուղարկէ Վենետիկ։ Այս բոլորը կատարուած է 1902-1903 տարիներու ընթացքին։

18 Իմա՛ Սեդրակեան Արիստակէս Եպս.:

- 19 Բնագիրը կը գտնուի Գ.Ա.Թ՝ Կարապետ Կոստանեանի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 605: Առաջին
անգամ հրատարակուած է Սուրեն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան
մէջ (Երեւան, 1969, էջ 142): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:
- 20 Կ'ակնարկէ գրող-քանաստեղծ Գաբրիէլ Տէր-Յովհաննիսեանին (1837-1920), որ «Արարատ»
ամսագրին մէջ 1887 թուականէն սկսեալ, պարբերաբար կը հրատարակէր իր ողետորութիւն-
ները՝ «Ճանապարհորդական նկատողութիւնք» ընդհանուր խորագրի տակ, «Քաջքերունի» ստո-
րագրութեամբ:
- 21 Սմբատեանը՝ բանասէր, սեպագիրներու յայտնաբերող ու վերծանող, եկեղեցական գործիչ
Մեսրոպ Արք. Սմբատեանն է:
- 22 Իմա՝ Ներսէս Արքեպիսկոպոս Խոտապերդեան, ծնած է 1842 թուականին Վաղարշապատի մէջ:
Ուսումները կատարած է Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր վարժարանին մէջ: 1862 թուականէն Ս. Էջմիա-
ծնի միաբանութեան անդամ է: 1865-ին ձեռնադրուած է աւագ սարկաւագ: 1866-ին եղած է Մալր
ծնի մատենադարանապետը: 1868-ին նշանակուած է վանական կառավարութեան անդամ:
1872-1873 վարած է Սիմոնի գանձապահի պաշտօնը: 1872 Մայիս 3-ին ձեռնադրուած է վարդա-
պետ: Մէկ տարի անց Բարձրագոյն հրամանով հաստատուած է Սիմոնի անդամ, գոր վարած է
մինչեւ 1891: 1879 Մայիս 27-ին ձեռնադրուած է եպիսկոպոս: 1894 թ. Յունաստանին նշանակուած է
Ս. Էջմիածնի վանական կառավարութեան նախագահ: 1897 Մայիս 10-ին իրեն շնորհուած է
արքեպիսկոպոսի կոչում: 1899 Օգոստոս 20-էն մինչեւ մահը՝ 1917-ի Մարտը եղած է Նոր
Նախիջեւանի եւ Բեսարաբիայի թեմական առաջնորդ:
- 23 Կ'ակնարկէ Մատթէոս Փափագեանին, հեղինակ «Հնութիւնք վանօրէից» խորագիրը կրող նկար-
ներու ալպոմին (6 գիրք), նուիրուած հայկական միջնադարեան կոթողներուն. յուշարձանները
ներկայացուած են գրքի մէջ փակցուած լուսանկարներով, հրատարակուած է Վաղարշապատի
տպարանին մէջ 1889-1892 տարիներուն:
- 24 Այս նամակէն կը տեղեկանանք, որ «Այրարատի» տպագրութիւնը 1890 թուականի Մարտ 11-ին
պէտք է աւարտած ըլլայ: Գիրքի տիտղոսաթերթին որպէս տպագրութեան աւարտ նշուած է 1890
թուական:
- 25 Թրքերէն՝ բազմոց:
- 26 Թրքերէն՝ բազմոցին անկիւնը:
- 27 Իմա՝ Զ. Աթանաս Վրդ. Տիրոյեան (Նոյեմբեր 1885-էն մինչեւ 26 Մայիս 1891:
- 28 Իմա՝ Compagnia di navigazione Florio e Rubattino, Իտալական նաւային ընկերութիւն:
- 29 Իմա՝ Leipzig.
- 30 Իմա՝ Ալվազովսքի Յովհաննէս:
- 31 Իմա՝ Զ. Աթանաս Վրդ. Տիրոյեան (Նոյեմբեր 1885-էն մինչեւ 26 Մայիս 1891:
- 32 Իմա՝ Ոսկանեան Զ. Եւգենիոս Վրդ.:
- 33 Նկատի ունի լօշտակի արմատի՝ մարդու կերպարանքը յիշեցնելը: «Հայրուսակի մէջ» (Վեցնետիկ,
1895, էջ 223) Ալիշան այս բոյսի մասին կը գրէ. «Տակին կամ արմատին կէս իրաւ կէս կարծեցեալ
ձեռովն իբրեւ մարդու նման՝ կոչուած է եւ Մարմնատակ, կամ Մարդատակ»: 225 էջի վրայ կը բերէ
լօշտակի մարդ յիշեցնող գծանկարը:
- 34 Բնագիրը կը գտնուի Գ.Ա.Թ՝ Կարապետ Կոստանեանի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 605: Առաջին
անգամ հրատարակուած է Սուրեն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան
մէջ (Երեւան, 1969, էջ 143): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:
- 35 Իմա՝ Փափագեան Մատթէոս:
- 36 Իմա՝ Կարապետ Կոստանեանի հայրը՝ Յովսէփ աւագ քահանայ Կոստանեանց, վախճանած
1890 Մարտ 11-ին, Վաղարշապատի մէջ:
- 37 Իմա՝ վարդգէս Սուրենեանց (1860-1921), վրացահայ ականաւոր նկարիչ, հայ ազգային պատմա-
նկարչութեան հիմնադիր:
- 38 Հայր Ղ. Ալիշան յոյս ունեցած է, որ Սեանայ Տիրամօր պատկերին ընդօրինակութիւնը կը
կատարէ նկարիչ վարդգէս Սուրենեանցը, սակայն ինչ-ինչ պատճառներով, հաւանաբար

սար թերահաւատից, եւ ի յաւելումն հաւատոյ եւ մանաւանդ սիրոյ հաւատացելոցս եւ կատարողաց խորհրդոյս. որ՝ որպէս իմ անարժան ժանիս՝ եւ ամենայն աստիճանակցաց՝ գերագոյն եւ զգուշագոյն գործառնութիւն է ի վերայ երկրի. եւ վասն որոյ՝ առանձինն համար եւ հաշիւ մի է քահանայի ի քահանայապետէն Քրիստոսէ. – եւ եւս առաւել յիշել լետ հարկաւորապէս եւ վաղ քան թէ անագան հրաժարմանս ի ներկայիցդ, եւ ամփոփելոյ առ նախընթացս՝ Միս զոյգ օծակիցս եւ առ այլսն համօրէն. ընդ որոց երկոցուն դասուց մէջ (կենդանեաց եւ հանգուցելոց), հաւատարիմ վկայ լուսոյ եւ սիրոյ արձանացի, հայցեմ, սոփերիկս սուղամասնեայ:

64 Իմա՛ Արփիարեան Արփիար:

65 Առաջին անգամ հրատարակուած է «Տարագ»-ի 1890 թիւ 7-ի մէջ, «Հ. Ալիշանի նամակը» խորագրի ներքեւ: Վերահրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 147): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:

66 Կ'ակնարկէ իր քահանայական ձեռնադրութեան յիսնամեայ յոբելեանի տօնակատարութեան:

67 Թիֆլիսի «Աղբիւր» օրաթերթը Փետրուար, 1888, էջ 18, № 2 համարին մէջ հրատարակած է Տիգրան Նազարեանի «Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի յօբելեանը» խմբագրական յօդուածը: «Հայր Ղեւոնդ Ալիշանը իւր յիսնամեայ գործունէութեամբ կրթել է ամբողջ Հայոց ազգը որոշ աստիճանի եւ յայտնի ուղղութեամբ ու հոգով յատաչ է վարել. նա հայր է հայրենագիտութեան. մեր ազգի ու հայրենիքի անցեալի ուսումնասիրութիւնը նա դրել է հաստատուն հիմքերի վրայ եւ բացել է ճանապարհ ապագայ ուսումնասիրողների համար»:

68 Կ'ակնարկէ Տիգրան Նազարեանի խմբագրութեամբ լոյս տեսնող «Աղբիւր» եւ «Տարագ» պարբերականներուն:

69 Բնագիրը կը գտնուի ՊԿՊԱ-ի Թիֆլիսի Հայոց հրատարակչական ընկերութեան հաւաքածոյին մէջ (թիւ 30, ցուցակ 1, թղթ. թիւ 7): Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 148): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:

70 Նկատի ունի Թիֆլիսի Հայոց հրատարակչական ընկերութիւնը:

71 Կ'ակնարկէ իր քահանայական ձեռնադրութեան յիսնամեայ յոբելեանի տօնակատարութեան:

72 Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 261): Կը վերահրատարակուի նոյնութեամբ:

73 Բնագիրը կը պահուի Վենետիկի Ս. Ղազար Մխիթարեան Մայրավանքի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:

74 Բնագիրը կը պահուի Institute of Oriental Manuscripts (IOM) Russian Academy of Sciences (RAS)-ի Կարապետ Եզեանի հաւաքածոյին մէջ, Folio 58, inventory 2, unit 807: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 148-149): Կը վերահրատարակուի որոշ բնագրային սրբագրական ճշտումներով:

75 Կ'ակնարկէ իր քահանայական ձեռնադրութեան յիսնամեայ յոբելեանի տօնակատարութեան:

76 Մկրտիչ Սանասարեանը վախճանած էր 1890 Մայիս 19-ին, Փարիզի մէջ:

77 Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ Գրիգոր Խալաթեանցի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 119, բաժին V: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 149): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:

78 Այսինքն Մկրտիչ Էմինին:

79 Բնագիրը կը պահուի Վենետիկի Ս. Ղազար Մխիթարեան Մայրավանքի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:

80 Տե՛ս Issaverdens J. (հրատ.) – “The History of Assaneth. An Apocryphal Writing Found in the Armenian Manuscripts of the Library of St. Lazarus, Venice, Translated into English by the Commander, Rev. Dr. J. Issaverdens...”, Venice Armenian Monastery of St. Lazarus, 1900, 74 p. Burchard Chr. “Untersuchungen zu Joseph und Aseneth. Überlieferung-Ortsbestimmung”, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1965. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 8). (Հ. Համագաստ Ոսկեանի գրախօսութիւնը տե՛ս Հանդէս Ամսօրեայ, 1966, էջ 250-254:

81 Տե՛ս Պատմութիւն Յովսէփայ եւ Ասանթայ, ի Մատենադարան հայկական թարգմանութեանց նախնեաց (դար Դ.-ԺԳ.), Հ. Գարեգին Վրդ. Զարբհանալեան, Վենետիկ, Մխիթարեան տպարան, 1889, էջ 183-185: Պարականոն գրուածք (մօտ Բ.Ա. 200-Բ.Յ. 200 թթ.) Յովսէփ Գեղեցիկի եւ իր կնոջ՝ Եգիպտոսի մէջ Արեգ քաղաքի քուրմ Պետափրէսի դուստրի մասին (հմմտ. Ծննդ. ԽԱ., 45): Հայերէն տարբերակը տե՛ս «Պատմութիւն Յովսէփայ եւ կնոջ նորին Ասանթայ» («Պատմութիւն Ասանթայ», «Օրհնութիւն խոստովանութեան Ասանթայ»), Անկանոն գիրք Հին Կտակարանաց, Թանգարան հին եւ նոր նախնեաց, Ս. Ղազար, 1896, էջ 152-199:

82 Իմա՛ Curzon Baron Robert.

83 Տե՛ս Nersessian, Rev. Vrej Nerses. *The Co-operation Between Father Ghewond Alishan and Lord Robert Curzon in the Field of Biblical Research* (The British Library, MS. OR 15277). Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԻԳ. հատոր, 2003, էջ 433-440, Հայր Վրէժ Ներսէսեան, «Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի եւ Լորտ Ռոպըրթ Բըրզընի Միջեւ Համագործակցութիւնը՝ Աստուածաշունչի Ուսումնասիրութեան Ծիրինը Մէջ», անգլերէն: Հեղինակը կը նկարագրէ Բրիտանական Գրադարանի Զեռագրային հաւաքածոյին մէջ պահպանուած անգլիացի քաղաքական գործիչ Լորտ Ռոպըրթ Բըրզընի սեփականութիւնը եղած Պատմութիւն Յովսէփի եւ Ասանթայ հայերէն ձեռագիրը, գործընկերների թարգմանած է Հայր Ղեւոնդ Ալիշան՝ Բըրզընի դղեակ իր հիւրընկալութեան շրջանին:

84 Տե՛ս Une version arménienne de l'histoire d'Asséneth, Nouveaux Mélanges Orientaux, 1886, p. 471-511, par Auguste Carrière, professeur à l'école des langues orientales vivantes.

85 Իմա՛ Ղուսախնեան Հ. Անանիա Վրդ.

86 Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ Գրիգոր Խալաթեանցի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 120, բաժին V: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 149-150): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:

87 Նկատի ունի իր «Սիսական տեղագրութիւն Սիւնեաց աշխարհի» աշխատութիւնը, որ հրատարակուեցաւ Վենետիկ, 1893 թուականին:

88 Նամակին կրկնօրինակը կը պահուի Վենետիկի Ս. Ղազար Մխիթարեան Մայրավանքի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:

89 Բնագիրը կը գտնուի ՊԿՊԱ Կաթողիկոսական դիւանին մէջ (ֆոնտ թիւ 57, ցուցակ թիւ 1, թղթ. թիւ 467): Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 150): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:

90 Կ'ակնարկէ իր քահանայական ձեռնադրութեան յիսնամեայ յոբելեանի տօնակատարութեան:

91 Իմա՛ Միրզաբէկեան Խորեն առաջ քահանայ:

92 1890-ին, Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութիւնը կը տօնախմբէր բարեկիշատակ Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի Յիսնամեայ Յոբելեանը եւ պատանի Մետրով Սէթեանց փափաքելով ինքն ալ մասնակից ըլլալ ազգային խնդակցութեան եւ իր լուսնան ձգել շնորհաւորութիւններու գանձանակին մէջ, կը գրէ գրաբար նամակ մը պատկառելի յոբելեարին, զինք «աննշան ուսանող մի ի Մարդակը գրէ գրաբար նամակ մը պատկառելի յոբելեարին, զինք «աննշան ուսանող մի ի Մարդակը պիրական ժեմարանի» կոչելով: Հայր Ալիշան այնքան կ'ուրախանայ հեռաւոր Հնդկաստանէն այդպիսի նամակ մը ստանալով որ իսկոյն ինքնագիր նամակ մը կ'ուղարկէ իր Յոբելեանը շնորհաւորող «աննշան ուսանողին»: Ալիշանի տոյն նամակը հրատարակուած է Մարտէլի Արմէ-նիա շաբաթաթերթին մէջ, 1921 Յուլիս 7, էջ 3: Կ'արտատպենք նոյնութեամբ:

93 Իմա՛ Ազարեան Ստեփանոս Պետրոս Ժ.:

94 Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ Մկրտիչ Բարխուդարեանի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 13: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 150-151): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:

95 Կ'ակնարկէ Նափոլիի Chiesa di San Gregorio Armeno հռչակաւոր եկեղեցւոյ, Ը. Դար, ուր մինչեւ

96 Տե՛ս Անտոն Մարիա Բօնուկի, Պատմութիւն կենաց, մարտիրոսութեան եւ սքանչելեաց Սրբոյն Գրիգորի, Վենետիկ, տպարան Անտոնի Բորտոլիի, 1737:

97 Թրքերէն՝ խխունջ:

- 98 Իմա՝ Գրասենեակ Մխիթարեանց Կ. Պոլիս, Սեդրոս Խան 3, Ղալաթիա, հիմնում 1772-ին:
- 99 Իմա՝ Արեւելք (օրագիր):
- 100 Իմա՝ Տօնապետեան Պետրոս (Վաղինակ), բանասէր եւ թարգմանիչ, թարգմանած է Henry Finnis Blossie Lynch անգլիացի ճանապարհորդի ԱՐՄԵՆԻԱ ուղեւորութիւններ եւ ուսումնասիրութիւններ գիրքը, հտ. Ա. Ռուսական Հայաստան եւ հտ. Բ. Թրքական Հայաստան, Լոնտոն, 1902:
- 101 Տե՛ս **Le Beau, Charles**, *Histoire du Bas-Empire*. Նոր հրատարակութիւն, ամբողջովին վերա-տեսնուած, սրբագրուած եւ ընդլայնուած արեւելեան պատմաբաններու համաձայն, երկասիրու-թեամբ M. De Saint-Martin-ի եւ շարունակուած M. Brosset Jne-ի կողմէ (21 հատոր, 1824-36):
- 102 Իմա՝ Paul Klincksieck, գրահրատարակիչ:
- 103 Գործակալ Մասեաց Աղանոյ եւ Ծիածանի ի Խարասու:
- 104 Իմա՝ Այվազովսքի Յովհաննէս:
- 105 Իմա՝ Holas Don Pietro P.
- 106 Նամակին բնագիրը կը պահուի Biblioteca Marciana, Venezia : Mss italiani, Classe 10, N° 417, Provenienza Teza, collocazione I 1727. Առաջին անգամ հրատարակուած է Բազմավէյ 2013-ի մէջ, թիւ 1-2, էջ 63, P. Vahan Ohanian, *Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912)*:
- 107 Իմա՝ Մեհրապեան Հ. Յուսիկ Վրդ.:
- 108 Կ՛ակնարկէ Հ. Բարսեղ Սարգիսեանի «Ագաթանգեղոս եւ իւր բազմադարեան գաղտնիքն, Քննադատութիւն» երկասիրութեան, Վենետիկ, 1890, 416 էջ:
- 109 Իմա՝ Emilio Tèza (1831–1912), իտալացի գրագէտ, բանասէր, թարգմանիչ, Իտալիոյ լատագոյն բազմալեզու գիտնականը, եղած է մատենադարանապետ Վենետիկի Biblioteca Marciana-ի ինչպէս նաեւ Ֆիլեոնցի Laurenziana-ի: Դասաւանդած է դասական համեմատական լեզուներ եւ գրականութիւն Իտալիոյ Պոլոնիայի, Փիզայի եւ Փատովայի համալսարաններուն մէջ: Նամա-կագրական կապ ունեցած է Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հետ: Ալիշանի Թեզային գրած իտալերէն մա-մակներուն մասին տե՛ս **P. Vahan Ohanian**, *Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912)*, Բազմավէյ 2013, թիւ 1-2, էջ 41-73: **Հ. Գարեգին Վրդ. Զարբհանալեան**, *Եմիլ Դէզա, Ուսումնասիրութիւնք հայ լեզուի եւ մատենագրութեան յԱրեւ-մուսու (ԺԴ-ԺԹ դար)*, Վենետիկ, Մխիթարեան տպարան, 1895, էջ 366-367:
- 110 Կ՛ակնարկէ Emilio Tèza-ի “Cose Armene” (Հայկական Գիւրքեր) մենագրութեան, Venezia, տպ. Antonelli, 1890.
- 111 Նամակին բնագիրը կը պահուի Վիեննայի Մխիթարեան Մենաստանի դիւանին մէջ: Հասցէ՝ I. Singerstrasse 23 IV. Stock bei Fran Müller.
- 112 Իմա՝ Քիւբէլեան Գերապայծառ Յովհաննէս (1820-1901), Հայ Կաթողիկէ Եպիսկոպոս, վիճակա-ւոր Ատալիոյ (գահակալած է 26 Օգոստոս 1881-էն մինչեւ մահ 27 Դեկտեմբեր 1901):
- 113 Իմա՝ Հ. Աթանաս Վրդ. Տիրոյեան (Նոյեմբեր 1885-էն մինչեւ 26 Մայիս 1891:
- 114 Իմա՝ Լեւոն ԺԳ. Քահանայապետ:
- 115 Նամակին բնագիրը կը պահուի Վիեննայի Մխիթարեան Մենաստանի դիւանին մէջ:
- 116 Իմա՝ Լիմոնճեան Հ. Տիմոթէոս Վրդ. (1818-1906), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան, քահանայ ձեռնադրուած է 1 Նոյեմբեր 1840-ին:
- 117 Իմա՝ Կիրեղեան Հ. Իգնատիոս Վրդ.:
- 118 Իմա՝ Այտընեան Արսէն Վրդ.:
- 119 Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ՝ Կարապետ Կոստանեանի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 605: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրէն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 151-152): Կ՛արտատպուի նոյնութեամբ:
- 120 Կ՛ակնարկէ Մատթէոս Փափագեանի «Հնութիւնք վանօրէից», [Ալպոյմ]-ին, Վաղարշապատ, տպ. Ս. Էջմիածնի, 1889:
- 121 Նկատի ունի Յակոբ Կարենեանցի (1818-1872) հրատարակած «Մայր ցուցակ Զեռագիր մատե-նից գրադարանի սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնի», աշխատութիւնը (Թիֆլիս, 1863): Քանի մը տող

- [illegible]

- 134 Իմա՝ Սիրունեան Հ. Եղուարդ Վրդ. (1865-1937), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեներաբլի Մխիթարեան միաբանութեան:
- 135 Chi la dura la vince, իտալերէն ասացումը, որ կը նշանակէ «ով որ դիմանայ, յարատեւ՝ կը յաղթէ, «յաջող ելքի մը համար, կ'արժէ սպասել», «վերջը լաւ կ'ըլլայ, անոր որ գիտէ սպասել»:
- 136 Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ՝ Կարապետ Կոստանեանի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 605: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրբ Ծովեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 154-155): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:
- 137 Նկատի ունի ռուսական բանակի հալազգի զօրավար, Վալերիան Մատաթովը (Ռոստոմ Գրիգորի Մատաթեան) (ծնած 1782-ին ԼՂՀ Ասկերանի շրջանի Աւետարանոց (Չանախչի) գիւղը) - վխն. 1829-ին, Շումլա, Պոլկարիա):
- 138 Առաջին անգամ հրատարակուած է Նիւ Եորքի մէջ լոյս տեսնող «Հայք» օրաթերթի 1891 թիւ 3-ի մէջ, «Հ. Ալիշանի մի նամակը» խորագրի տակ: Վերահրատարակուած է Սուրբ Ծովեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 156): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ: «Հայքի» խմբագրութիւնը նամակով դիմած էր Ալիշանին, խնդրելով իր համաձայնութիւնը «Սիսունի» պատկերներէն մի քանին իրենց օրաթերթին մէջ արտատպելու համար: Ալիշանի նամակը այդ խնդրանքի պատասխանն է:
- 139 Բնագիրը կը պահուի Վեներաբլի Ս. Ղազար Մխիթարեան Մայրավանքի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:

1891

- 1 Բնագիրը կը գտնուի Գ.Ա.Թ՝ Կարապետ Կոստանեանի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 605: Առաջին
անգամ հրատարակուած է Սուրէն Ծոփեկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան
մէջ (Երեւան, 1969, էջ 157-158): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:
- 2 Կ'ակնարկէ Մատթէոս Փափազեանի «Հնութիւնք վանօրէից» [Ալպոմ]-ին, վաղարշապատ, տպ.
Ս. Էջմիածնի, 1889:
- 3 Իմա՛ Վ. Աթանաս Վրդ. Տիրոյեան (Նոյեմբեր 1885-էն մինչեւ 26 Մայիս 1891:
- 4 Իմա՛ Կոստանեան Յովհաննէս բանաստեղծ (1861-1943) հայագէտ Կարապետ Կոստանեանի
կրտսեր եղբայրն էր, Իսահակեանի մօրաքրոջ որդին:
- 5 Բնագիրը կը գտնուի Գ.Ա.Թ՝ Գրիգոր Խալաթեանցի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 121, բաժին V: Առաջին
անգամ հրատարակուած է Սուրէն Ծոփեկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան
մէջ (Երեւան, 1969, էջ 160): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:
- 6 Իմա՛ Նոր Դար օրաթերթ:
- 7 Մկրտիչ Էմինը վախճանած է 1890 Դեկտեմբեր 13-ին, Մոսկուայի մէջ:
- 8 Բնագիրը կը պահուի Institute of Oriental Manuscripts (IOM) Russian Academy of Sciences (RAS)-ի
Կարապետ Եզեանի հաւաքածոյին մէջ, Folio 58, inventory 2, unit 807: Առաջին անգամ հրատա-
րակուած է Սուրէն Ծոփեկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969,
էջ 158-160): Կը վերահրատարակուի որոշ բնագրային սրբագրական ճշտումներով:
- 9 Նկատի ունի նոյն ինքն Կարապետ Եզեանցի հրատարակած գիրքը, «Յովհաննու Դարդէի,
Ժամանակագրութիւն Հայոց», Ս. Պետերբուրգ, տպ. Ի. Ն. Սկորոխոդովի, 1891: Jean Dardel, Ժ.Դ.
դարու Ֆրանսացի ժամանակագիր, Փրանկիսկեան կրօնաւոր, եղած է Լէոն Զ. Լուսինեան
Հայոց արքայի խոստովանահայրը: Հեղինակ Chronique d'Arménie հին ֆրանսերէն լեզուով
գրուած երկասիրութեան, անծանօթ մինչեւ ԺԹ. դարու վերջը: (Գրախօսականը տե՛ս Ա., Մի
ակնարկ «Յովհաննու Դարդէի ժամանակագրութիւն Հայոց» նոր հրատարակութեան վրայ. -
Արեւելեան Մամուլ, 1891, Մարտ, էջ 121-126:
- 10 Իմա՛ Riant Paul Édouard Didier

- 11 Իմա՝ Խաչատուր, վանական Սկեռայ վանքի, աշակերտ Ներսէս Լամբրոնացիի, հաւաքող մա-
տեաններու: 1192 թուականին Գէորգ վարդապետին կազմել տուած է Հարանց վարքը՝ զանա-
զան օրինակներէ ի մի հաւաքելով եւ մասամբ ալ ինքը յօրինելով, իր ուսուցիչի՝ Լամբրոնացիի
վերահսկողութեամբ (Սիսուման 98):
- 12 Սխալմամբ գրած է Մկ[րտիչ], պէտք է ըլլայ Մատթէոս, հեղինակ «Հնութիւնք վանօրէից» լուսա-
նկարչական ալպոմի, տպուած Վաղարշապատ:
- 13 Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ՝ Կարապետ Կոստանեանի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 605: Առաջին
անգամ հրատարակուած է Սուրէն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան
մէջ (Երեւան, 1969, էջ 161): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:
- 14 Իմա՝ Սուրէնեանց Վարդգէս:
- 15 Իտալերէն Agenzia, գործակալութիւն:
- 16 Իտալերէն՝ թերեւս:
- 17 Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ՝ Գրիգոր Խալաթեանցի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 122, բաժին V: Առաջին
անգամ հրատարակուած է Սուրէն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան
մէջ (Երեւան, 1969, էջ 161-162): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:
- 18 Իմա՝ Էմին Մկրտիչ:
- 19 «Ի վերջ յօդուածոյս ծանր եւ լուրջ պարտք մը կ'ստիպէ զմեզ դեռ նոր ի հող խնայրհաճ անմահ
անուան մը քաղցր յիշատակութիւնն դրոշմել ի թերթիս: Մինչ մենք մանրամասն կը նկարա-
գրէինք Լազարեան Շեմարանը, մահու մանգաղը հնձեց տարաւ այս Շեմարանին ուսուցչաց
պարագլուխը զհռչակատուն Մ. Էմին: Թէպէտ 77 ամաց ծանրութիւն կը կրէր իւր ուսոց վրայ այս
պատկառելի անձնատրութիւնն, սակայն միշտ թարմ մտօք եւ լի գործունէութեամբ, համաձայն
պատկառելի անձնատրութիւնն, սակայն միշտ թարմ մտօք եւ լի գործունէութեամբ, համաձայն
չորս տարի առաջ իր յրէկինին առթիւ եղած մաղթանաց, դեռ եւս կը յուսայինք զայն ընդ երկար
ամս տեսնել ի գլուխ ուսահայ հայագիտաց: Թէպէտ նոր փառքեր ալ կրնար աւելնալ արդէն իր
պատկառած ճակատին վրայ, սակայն միթէ իր Վէպք Հնոյն Հայաստանի, Խորենացոյ վրայ ըրած
ծանրակշիռ եւ հմտալից քննադատութիւնք եւ այլ բազմաթիւ գրուածք չե՞ն անմահացներ իր
անունն՝ հայկական գրականութեան եւ ամէն հայու սրտին մէջ: Մասիլլեոն կ'ըսէ թէ «Մեծ անձի
մը կորուստը ըմբռնելու համար՝ պէտք է դիտել եւ խորհրդածել ընկերութեան մէջ թողուցած իւր
պարապը»։ Մ. Էմինի թողուցած պարապը չըսենք անդարմանելի կամ անժամանելի, այլ միթէ
ահագին չե՞ն: Յատկանշականութեան անսահման ծոցոյն մէջ սահող այս գրասէր եւ գրագէտ անձ-
նատրութեան՝ յետին գրաւոր ողջոյն մը տալով՝ կը մաղթենք յարգանք իր անմոռանալի յիշատա-
կին» (Տե՛ս Բազմալէպ հանդիսարան, ամսաթերթ, հատոր ԽԹ, Փետրուար, 1891, էջ 32):
- 20 Իմա՝ Holas Don Pietro P..
- 21 Բնագիրը կը պահուի Institute of Oriental Manuscripts (IOM) Russian Academy of Sciences (RAS)-ի
Կարապետ Եգեանի հաւաքածոյին մէջ, Folio 58, inventory 2, unit 807: Առաջին անգամ հրատա-
րակուած է Սուրէն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969,
էջ 163): Կը վերահրատարակուի որոշ բնագրային սրբագրական ճշտումներով:
- 22 Կ. Եգեանը Ալիշանը քննադատած էր Ներսէս Լամբրոնացիին վերաբերող «Սիսումանի» (էջ 86-
94) հատուածին համար: Ալիշան այս նամակին մէջ կը պատասխանէ այդ քննադատութեան
(տե՛ս Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ, էջ 242): «Դեսպան ըլլալով՝ արտայայտութեամբ նկատի ունի
Լամբրոնացիի «Դեսպանագնացութիւնը»:
- 23 Իմա՝ Bernshtam (Berenshtam).
- 24 Իմա՝ Stasov Vladimir Vasil'evich.
- 25 Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ՝ Կարապետ Կոստանեանի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 605: Առաջին
անգամ հրատարակուած է Սուրէն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան
մէջ (Երեւան, 1969, էջ 162): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:
- 26 Իմա՝ Գրասենեակ Մխիթարեանց Կ. Պոլիս, Սեդրոս Խան 3, Ղալաթիա, հիմնուած 1772-ին:
- 27 Բնագիրը կը գտնուի ՊԿՊԱ Կաթողիկոսական դիւանին մէջ (ֆոնտ թիւ 57, ցուցակ թիւ 1, թղթ.
թիւ 467: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրէն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ»
աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 163-165): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:

28 Խօսքը կը վերաբերի Մեարոպ Արք. Սմբատեանի հօրը՝ Աբրահամ քահանայ Սմբատեանին, որ վախճանած էր 1890 Օգոստոս 5-ին, 90 տարեկան հասակին: Ալիշան բառախաղ կ'ընէ Սմբատեանի հօր անունը համադրելով աստուածաշունչի Աբրահամ նահապետին հետ, որ ըստ աւանդութեան ապրեցաւ 175 տարի:

²⁹ «Սիսականի բաժանորդագրութեան համար, իր 30 Մարտ 1891 թուակիր նամակին մէջ Սմբատեան կը գրէր. «Գրեցի իսկոյն Բագուայ մեր գործակալին, որ աշխատէ Բագուայ նաւթադերաց առատ հոսանքների ցողերէն քանի կաթիլ վէճէտիկ Սուրբ Ղազարու վանքը հասցնել, բազմաշխատ տպարանի մամլոց անիւները իւղոտելու, որ աւելի արագութեամբ տպագրէ Ձեր ընտիր ընտիր գործերը»: Տե՛ս Հ. Սահակ Ծննճեմեան, Մեսրոպ Արքեպս. Սմբատեանի նամակները առ Հ. Ղեւոնդ Այիշան, Բազմապէպ, 1991, էջ 150:

³⁰ Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ՝ Կարապետ Կոստանեանի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 605: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրէն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 165-166): Կ'արտատպուի նոյնութեամբ:

³¹ Նկատի ունի Էջմիածնի միաբանության անդամ բանասեր Սուքիաս Արքեպիսկոպոս Պարզեանը (1837-1914) որ 12 Փետրուար 1891 թուակիր նամակով, գրում Ս. Էջմիածնէն, կ'իմացնէ Ալիշանի թէ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոսի խնդրանքով եւ Վեհափառ Կաթողիկոսի թոյլտուութեամբ՝ օրինակել տուած է Էջմիածնի Մատենադարանէն 22 ձեռագիրներու Յիշատակարանները, որոնց վրայ Կարապետ Կոստանեանց աւելցնել տուած է հինգ Յիշատակարան եւս՝ որոնք փափաքած էր Ալիշան: Յիշատակարաններու ընդօրինակութիւնը, 47 մեծադիր էջերու վրայ, կատարած է Գեորգ աբեղայ Ռշտունի, որ ընդօրինակութեան աւարտին (էջ 47) աւելցուցած է հետեւեալ յիշատակագրութիւնը:

«Հրամանաւ Տեառն Մակարայ Հայրապետի եւ Ընդհանուր Կաթողիկոսի Հայկեան ազգի, Արտագրեցի Գեորգ Աբեղայ Ռշտունի, Միաբան Մայր Աթոռոյ Սուրբ Էջմիածնի, Յիշատակարանք Բան եւ Եօքն գրչագրի, Հայր Դետոնդէ Մ. Ալիշան՝ Քեզ նուիրի: Յամի Տեառն հազար ուրհարիւրիմնսուն եւ մի Մեհեկան Փետրվար ամսոյ յօրն տասն եւ մի»:

Տե՛ս Հ. Սահակ Ծեմհեմեան, *Մեսրոպ Արքեպս. Սմբատեանի նամակները առ Հ. Ղեւոնդ Ալիշան*, Բազմավէպ, 1991, էջ 149:

³² Նկատի ունի Գաբրիել Տէր-Յովհաննիսեանը, որու հետ մամակագրական կապի մէջ էր Ալիշան: 1887 թուականէն սկսեալ՝ Տէր-Յովհաննիսեանը «Արարատի մէջ» կը հրատարակէր իր ուղեգրութիւնները՝ «Ճանապարհորդական մկատողութիւնք» ընդհանուր խորագրի տակ Քաջբերունի ստորագրութեամբ (տե՛ս Դեւոնդ Ալիշան, Նամակներ, էջ 237):

³³ Տե՛ս Տէր-Աւետիքեան Ն., Տեղագրական նամականի, Թիֆլիս, 1888, 80 էջ:

³⁴ Կ'ակնարկել Յովհաննէս Քիրքճեանի լուսանկարչական աշխատութեան:

35 Նկատի ունի որսական բանակի հայազգի զորավար, Վալերիան Մատաթովը (Ռոստոմ Գրիգորի Մատաթեան) (ծնած 1782-ին ԼՂՀ Ասկերանի շրջանի Աւետարանոց (Չանախչի) գիւղը) - վխճ. 1829-ին, Շումլա, Պուլկարիա):

1829-ին, Շումլա, Պոլկարիա):

36 1888 Ապրիլ 6-ին, Մակար Կաթողիկոսի կարգադրությամբ, սկսան էջմիածնի մայր տաճարի վերանորոգության եւ տպարանի հիմնադրման աշխատանքները: Տաճարի վերանորոգումը պահանջեց մօտ մէկ տարուան աշխատանք, որ վերջնականապէս աւարտեցաւ 1889 Մայիսին, իսկ ինչ կը վերաբերի տպարանի աշխատանքներուն դեռ անելի երկարաձգուեցան:

37 Նկատի ունի Գիւմրիի Ս. Աստուածածին եկեղեցու մէջ գտնուող եւ ժԸ - ԺԹ դարերով թուագրուող «Տիրամօր եօթ վերքը» սրբանկարը: Անգին Առաքելեան, «Տիրամօր եօթ վերքը» կտաւի հեղինակի հարցի շուրջ, Լրաբեր Հասարակական Գիտութիւնների, 1981, № 5., էջ 89-99:

38. Իմա՛ Սուրենեանց Վարդգես:

38 Իմա՛ Սուրենեանց Վարդգէս:
39 Նամակի առարտին ձախակողմը այլ ձեռքով գրուած է. Հոլասիւն տան թիւն է 26 Թիմոնի փողոց:

⁴⁰ Բնագիրը ամենայն հաւանականութեամբ կը գտնուի Ս. Պետերբուրգ, Ստասուլի դիւանին մէջ: Մենք օգտագործած ենք Ալիշանի դիւանին մէջ պահպանուած կրկնօրինակը: (Ստասուլի Ալիշանին ուղարկուած նամակներու հայերէն թարգմանութիւնը ու հրատարակութիւնը տե՛ս Խ[րմա] Սաֆրազբեկեան, *Ղեւոնդ Ալիշանի նամակները վ. Ստասուլին*, - «Գրական թերթ» N° 17 Ուրբաթ, 3 Յունուարի 1969:

⁴¹ Խմա՛ Զիանեան Եղբայր Օգոստինոս:

⁴² Իմա՛ ճեղալեան Հ. Գրիգոր Վրդ.:

43 Բնագիրը կը գտնուի ՊԿՊԱ Կաթողիկոսական դիւանին մէջ (Ֆոնտ թիւ 57, ցուցակ թիւ 1, թղթ. թիւ 467: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» (Երևան, 1969, էջ 167-168): Կ'աղտատալուի նոյնութեամբ:

[illegible]

⁴⁵ Խօսքը կը վերաբերի Սմբատեան Արքեպիսկոպոսի խոստովման, Շահրվազի վանքի Պաբոյի մէջ, Սիսականի բաժանորդագրութիւնը իր գործակալի աջակցութեամբ յաջող կազմակերպելու մասին:

⁴⁶ Կ'ակնարկել Հ. Ղուկաս Վրդ. Լազեանին, որ վախճանեցաւ Փամուկայի մէջ՝ 1917 թ. 11 օգոստոսին:

⁴⁷ Իմա՛ Մարամորուշ Հ. Միքայել Վրդ.:

48 Խմա՛ խորիմ:

48 Իմա՛ խրիմ:
49 Բնագիրը ամենայն հաւանականութեամբ կը գտնուի Ս. Պետերբուրգ, Ստասովի դիւանին մէջ:
Մենք օգտագործած ենք Ալիշանի դիւանին մէջ պահպանուած կրկնօրինակը: (Ստասովի Ալի-
շանին ուղարկուած նամակներու հալերէն թարգմանութիւնն ու հրատարակութիւնը տե՛ս Ի[րմա]
Սաֆրազբեկեան, Ղեոնդ Ալիշանի նամակները Վ. Ստասովին, - «Գրական Թերթ» N° 17 Ուրբաթ,
3 Յունուարի 1969:

50 Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ Գարեգին Լեւոնեանի համալսարանում, Երևան, Հայաստան, Երևանի հրատարակչության Սուրեն Շուրիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատության մեջ (Երևան, 1969, էջ 168): Կ'արտատպուի նույնությամբ:

51 Խօսքը կը վերաբերի իր «Յուշիկը Հայրենեաց Հայոց» պատմահայրենագիտական
52 ժ-ի՝ դարու 90-ական թուականներու սկիզբները Գարեգին Լեւոնեանը սկսաւ նիւթեր հաւաքել
հայ աշուղներու մասին ուսումնասիրութիւն գրելու համար։ Լեւոնեանը որոշած էր կազմել ըստ
հնարատրին բոլոր հայ աշուղներու ցանկը եւ անոնց կենսագրական տեղեկութիւններով ու երգե-
րու նմուշներով հրատարակել։ Այս կապակցութեամբ ալ ան դիմած էր Ալիշանին եւ խնդրած իր
օգնութիւնը։ Ալիշանի նամակը վերոյիշեալի պատասխանն է։

53 Նկատի ունի աշուղ Զիւանին, որ, ինչպէս լայտնի է, Գարնգին Հանգանի
54 Կ'ակնարկէ Աստուածաշունչի Սաւուր արքայի որդի՝ Յովնաթանին, որ մեղումներու փեթակի
մօտէն անցնելով եւ անօթի ըլլալով՝ ձեռքի գաւազանը երկարեց ու մեղրը վերցնելով կերաւ (1
Սամուէլ 14:27):

Նամակի աւարտին մատիտագիր այլ ձեռքով անդրադարձնում է. Հասցեական
այլ ըստ անուան Հաշիմը դառնագոյն քմաց այլ կարծես սողջարար:
Հ. Յովհաննէս վրդ. Թորոսեան Հոռնէն իր 24 Հոկտեմբեր 1891 թուակիր նամակով կը գրէ
Ալիշանին. «Ի հասանել իմ ի Փերունիա, իսկ եւ իսկ չոգայ ի հասարակաց գրատուն քաղաքին»
իսկնոր եւ ի քննութիւն հայ ձեռագրի թղթոցն Պօղոսի. այլ ի դոնապանէ եւ ի պահապանաց
տեղոյն լուեալ, մանաւանդ թէ ինքնին իսկ տեսեալ անդանօր ազդ մի տպագրեալ, յորում
ծանուցանիր թէ փակեալ մնայ գրատունն ի պատճառս ճանապարհորդութեան գրապետին
մինչեւ ցատաշին օր Նոյեմբերի, չոգայ անտի ի մայր եկեղեցին Ս. Լաւրենտիոս անուն: Այս
եղեալ ի խնդիր դիւանապահի եպիսկոպոսարանին, գտի զնա ի տան իւրում, այր պատուական եւ
բարի յոյժ, հմուտ եւ տեղեակ դպրութեանց, որ եւ երաց ինձ զդիւանատունն ամենայն

363

զգգալ. անհմար բան է»։ (Տե՛ս Մ. Տէր-Մովսիսեանց, «Ուղեորություն S.S. Մկրտիչ Վեհափառ կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց Երուսաղէմից-Էջմիածին», Էջմիածին, 1894, էջ 197)։

65 Իմա՛ Աքիկեան Միհրան։

66 Պէտք է ըլլայ Անտոն Թընկերեանի։

67 Կ'ակնարկէ Անտոն Թընկերեանի եւ Գրիգոր Սինապեանի Պոլիս հրատարակուած Ֆրանսերէն-թրքերէն մասնագիտական բառարանին. Dictionnaire français-turc des termes techniques des sciences, des lettres et des arts, par Anton B. Tinghir et Krikor Sinapian: Tome I A-H, Constantinople, Imprimerie & Lithographie K. Bagdadlian, 1891. Tome II I-Z 1892-1896.

68 Թրքերէն՝ տարօրինակ։

69 Իմա՛ Շմտոյեան Հ. Ներսէս Վրդ.։

70 Նամակին բնագիրը կը պահուի Վիեննայի Մխիթարեան Մենաստանի դիւանին մէջ։ Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրէն Ծտիկեանի կողմէ. Ղեւոնդ Ալիշանի նորայայտ նամակները, Բանքեր Հայաստանի արխիւների, 1981, № 2։ Կը վերահրատարակուի նոյնութեամբ։

71 Սկսեալ 1893-ի Մարտէն Ալիշանը «Բազմավէպի մէջ» կը սկսի լաջորդաբար հրատարակել հայկական բոյսերու գիտական ուսումնասիրութեան նոյնութեամբ իր աշխատութիւնը «Հայկական բուսաբանութիւն» խորագրով, որ երկու տարի լետոյ, 1895-ին լոյս կ'ընծայէ առանձին գիրքով. «Հայբուսակ կամ հայկական բուսաբանութիւն» խորագրով։ Խօսքը այստեղ կը վերաբերի «Բազմավէպի մէջ» հրատարակուած հատուածներուն մէջ եղած որոշ անճշտութիւններուն, որ, ինչպէս միշտ, շնորհակալութեամբ կ'ընդունի եւ հաշտուի կ'առնէր հեղինակը։

72 «Հայբուսակ»-ի մէջ Ալիշան կը գրէ թէ խաժուրակի (էջ 229) եւ թէ կաքոսի (էջ 310) մասին։

73 Իմա՛ Այտընեան Արսէն Վրդ.։

74 Իմա՛ Թումայեան Հ. Յովհաննէս Վրդ. (1857-⁹⁰), Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան անդամ, հայագէտ-բանասէր։ Իր միաբանակից ընկերներուն հետ միասին (Գրիգորիս Գալեմքեարեան, Յակոբոս Տաշեան, Գաբրիէլ Մեմեիշեան) հանդիսացած է «Հանդէս ամսօրեայ» պարբերականի հիմնադիրը, ուր հանդէս եկած է բանասիրական բնոյթի շահեկան յօդուածներով։ Ունի գերմաներէն լեզուով ուսումնասիրութիւն մը՝ նուիրուած գրաբարի պատմութեան։ Հեռացուած է միաբանութեան շարքերէն 17 Յունուար 1891-ին։

75 Իմա՛ Annibale Mariotti (1738–1801), իտալացի բժիշկ եւ բանաստեղծ։

76 Իմա՛ Chiesa di San Matteo degli Armeni (Perugia).

77 Տե՛ս Խորհրդածութիւնը, Ս. Աւգոստինոս, թարգմանութիւն Հ. Անդրեաս Վ. Ծովիգեանի. Վեներտիկ, տպ. Ս. Ղազար, 1893, 108 էջ։

78 Դուստրը Վիշէն Հոլաս Էֆէնտիի։

1894

1 Իմա՛ Holas Don Pietro P.

2 Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ Արեւմտահայ գրողների հաւաքածոյին մէջ։ Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրէն Ծտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 264)։ Կը վերահրատարակուի նոյնութեամբ։

3 Իմա՛ Պրոկոլի «Սահմանք» կամ «Ծաղկապք աստուածաբանական» գիրքի յիշեալ յիշատակաբանը ունին Ս. Ղազարի հմր. 1656 եւ 1657 ձեռագիրները (Տե՛ս Հ. Ս. Ծեմճեմեան, Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի վեներտիկ, Ս. Ղազար, 1998, էջ 555-562)։

4 Իմա՛ Նարկիլէճեան Հ. Հմայեակ Վրդ.։

5 Իմա՛ Francesconi Cavaliere Enrico.

6 Իմա՛ Ազարեան Ստեփանոս Պետրոս Ժ.։

7 Իմա՛ Մեղմունի Հ. Մկրտիչ Վրդ., Հայ Կաթողիկէ եկեղեցական, ծնած Մարգուան 1867-ին, բարձրագոյն ուսումները աւարտած է Հռոմի մէջ, քահանայ ձեռնադրուած է 1894-ին, նահատակուած

է Մեծ Եղեռնին։ Իտալերէնէ հայերէն թարգմանած է Տը Աէկիւր Գերապայծառի «Ամենասուրբ հաղորդութիւնը» երկը, Մարգուան, տպագր. Ներսո եւ Արապեանի, 1912, 76 էջ։

8 Իմա՛ Lloyd Triestino di navigazione.

9 Իմա՛ Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարան։

10 Իմա՛ Շմտոյեան Հ. Ներսէս Վրդ.։

11 Տե՛ս Վահան Տէր-Մինասեան, Արեւաձագ։ (Կցկոտուր յիշատակներ Ա.Ժ)։ Կ. Պոլիս, տպ. Գարեգին Պաղտատեանի, 1894։

12 Evelyn Mary Enid (ծնեալ Guest), Lady Layard (1843-1912)։ Մխիթարեան մայրավանքի մատենադարանին նուիրած է երեք ձեռագիրներ, որոնց նկարագրութիւնը կը գտնենք Բազմավէպ 1902, Ը/Կզմ 4 համարին մէջ։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՎԱՆՔԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ

Մեր անկեղծ շնորհակալութիւններն հրապարակաւ կը յայտնենք Ազնուատոհմ Լէյերտ տիկնոջ (Lady Layard), որ հաճեցաւ նուիրել գրատանս հետեւեալ երեք ազգային յարգի գրչագրերն, ի յիշատակ իր հանգուցեալ ամուսնոյն Տիար Լէյերտի (Sir Henry Layard), հոշակաւոր արեւելագիտին եւ անուանի դիւանագիտին, որ մտերիմ բարեկամ էր մեր վանքին եւ մասնատրապէս Հայոց Նահապետին (Հ. Ղեւոնդ Վ. Ալիշանի)։

1) ՍԱՂՄՈՍ փոքրադիր, բոլորգիր, մաքուր թղթի վրայ գրուած ի Կ. Պոլիս, (ի թագաւորութեան Սուլթան Մուրատի որդւոյն Սուլթան Մահմուտի, ի պատրիարքութեան տէր Մելքիսէթ կաթողիկոսի, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Գէորգայ, որ Սուլու Մանաստիր ասի։ Գրեալ ձեռամբ ... Ղազար Նախկոպոսի...» եւ այլն։ Ունի Դաւիթ մարգարէին պատկերը, եւ վայելուչ ոսկեզօծ զարդագրեր եւ ճակատներ։ [Իմա՛ Մատենադարան Ս. Ղազարի Զեռ. թիւ 1588, նկարագրութիւնը տե՛ս Հ. Բարսեղ Վրդ. Սարգիսեան, Մայր ցուցակ Հայերէն Ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի վեներտիկ, հտ. ա, վեներտիկ Ս. Ղազար 1914, էջ 307-312]։

2) ԱԻԵՏԱՐԱՆ միջադիր, մեծ բոլորագիր թղթի վրայ։ Ունի հետեւեալ յիշատակարանը. «Արդ գրեցաւ սա ի թուականութեանս Հայոց ի ԶԺԸ (ամ Տեառն 1469), ի երկիրս որ Տիվրիկի կոչի, ի վանքն Վօտըռ (հիմա Օտոր) գեղջին. ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին եւ սուրբ Յակոբայ ճշանին եւ Յովհաննոս եւ այլ սրբոց ... ի հայրապետութեան տէր Մկրտչին եւ տէր Բարսեղին ...»։ Ունի Եւ արդ գրեցաւ ձեռամբ ... գրչի Ստեփանոսի՝ անուամբ միայն կոչեցեալ հայրապետի ...»։ Ունի չորս աւետարանչաց պատկերները, եւ քանի մի սովորական զարդեր։ [Իմա՛ Ս. Ղազար Մխիթարեան Մատենադարան, Զեռ. թիւ 1591, նկարագրութիւնը տե՛ս Հ. Բարսեղ Վրդ. Սարգիսեան, Մայր ցուցակ Հայերէն Ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի վեներտիկ, հտ. ա, վեներտիկ Ս. Ղազար 1914, էջ 750-752]։

3) ԾԱՐԱԿԱՆ փոքրադիր, նուրբ մագաղաթեայ, բոլորգիր ընտիր, փոքր ոսկեզօծ զարդագրերով։ Ունի հետեւեալ յիշատակարանը. «Արդ յամի 2ՂԵ թուիս Հայոց (ամ Տեառն 1346) յանգեալ կատարեցաւ Ծարակնոց տառս ձեռամբ... գրչի Նատեր մեղապարտի, ի քաղաքս Խրիմ, ծախիւք եւ արդեամբք գերագարդ քահանայի Գրիգորի Սուքիասանց» [Իմա՛ Ս. Ղազար Մխիթարեան Մատենադարան, Ծարակնոց Ե, Զեռ. թիւ 1460։ Մանրամասն նկարագրութիւնը տե՛ս Հ. Սահակ Վրդ. Ծեմճեմեան, Մայր ցուցակ Հայերէն Ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի վեներտիկ, Հտ. Դ., վեներտիկ - Ս. Ղազար 1993, էջ 55-60]։

13 Բնագիրը կը պահուի Վեներտիկի Ս. Ղազար Մխիթարեան Մայրավանքի դիւանին մէջ։ Կը հրատարակուի առաջին անգամ։

14 Իմա՛ Գուրգէնեան Հ. Զաքարիա Վրդ.։

15 Նկատի ունի Աղեքսանդր Գ. (1845-1894), Ռուսիոյ կայսրը (1881-1894), որ մահացաւ 1 Նոյեմբեր 1894-ին։

16 Դուստրը Պողոս Հոլաս Էֆէնտիի։

17 Կաթնեղբայր։

- ¹⁸ Իմա՝ Bonetti Augusto (1835–1904), իտալացի Կաթողիկե Արքեպիսկոպոս, Կ. Պոլսոյ մէջ Առաքելական Նուիրակ Արեւելցիներու համար եւ Պատրիարքական Փոխանորդ Լատիններու 24 Յունիս 1887-էն մինչեւ մահ:
- ¹⁹ Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի քրոջ աղջիկը, ամուսնացեալ Ստարիտէս:
- ²⁰ Իմա՝ Ազարեան Ստեփանոս Պետրոս Ժ.:
- ²¹ Հաճելի գտալ, հաւնեցալ:
- ²² Իմա՝ Փորթուգալեան Միքայէլ փաշա:
- ²³ Ամէն տարի Նոյեմբեր 21-ին (Հայկական եւ լատինական տօնացոյցին համաձայն Տօն Ընծայման Ս. Աստուածածնի) Վենետիկ քաղաքը կը նշէ Madonna della Salute-ի տօնը, որուն ի պատիւ ընծայուած է Canal Grande-ի (Մեծ Զրանցքի) մոտքին կանգնած տաճարը: Ամէն տարի այս տօնին առիթով հազարաւոր քաղաքացիներ ջրանցքի վրայ կառուցուած ուխտական կամուրջին վրայէն թափօրով կը տողանցեն մինչեւ տաճարի աւագ Խորանը, իրենց երախտագիտութիւնը լայտնելու Տիրամօր, որուն բարեխօսութեամբ Վենետիկ քաղաքը 1630-1 երկու տարի տեւած ժանտախտէն փրկուեցաւ: Քաղաքի այս տօնին հետ կապուած աւանդաբար ամէն տարի Ս. Ղազար մայրավանքին մէջ նախատեսուած ծիսական աղօթքներէն լետոյ, երեկոյեան, սեղանատան մէջ հանդիսանալ տեղի կ'ունենայ Միսիթար Աբբաթիօր յօրինած եւ եղանակած հոգեւոր երգերու կատարումով:
- ²⁴ Իմա՝ Փորթուգալեան Միքայէլ փաշա:
- ²⁵ Վտանգել, վտանգի մատնել:
- ²⁶ Կ'ակնարկէ Հ. Օքսենտիոսի քահանայական ձեռնադրութեան սուրբ օծման յիսնամեակին (քահանայ ձեռնադրուած է 1844 Դեկտեմբեր 25-ին):
- ²⁷ Նամակին բնագիրը կը պահուի Biblioteca Marciana, Venezia : Mss italiani, Classe 10, N° 417, Provenienza Teza, collocazione 11727. Առաջին անգամ հրատարակուած է Բազմավէպ 2013-ի մէջ, թիւ 1-2, էջ 64, **P. Vahan Ohanian**, *Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912)*:

1895

- ¹ Իմա՝ Կիլլէսերեան Հ. Անդրէաս Վրդ. (1865-1931), Քեօթահիացի, անդամ Վենետիկի Միսիթարեան միաբանութեան:
- ² Իտալերէն՝ քմահաճ[ոյ]:
- ³ Իմա՝ Holas Don Pietro P.
- ⁴ Իմա՝ Պալեան-Գամպուրեան Հ. Վրթանէս Վրդ.:
- ⁵ Իմա՝ Կալատոգով Հ. Դիոնիսիոս Վրդ.:
- ⁶ Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի քրոջ աղջիկը, ամուսնացեալ՝ Ստարիտէս:
- ⁷ Կ'ակնարկէ Պոլսոյ Cathédrale Saint-Esprit (Sentespri Latin Katedrali) Լատին եկեղեցոյ:
- ⁸ Իմա՝ Տատեան Վահրամ (1857-1917), աշակերտ Փարիզի Մուրատեան վարժարանի, Պոստաբէշտի մէջ Օսմանեան կայսրութեան գլխաւոր հիւպատոս, սակայն մեղադրուելով երիտթուրքերը իր շուրջը համախմբելու փորձին համար՝ պաշտօնանկ եղած է:
- ⁹ Տե՛ս Հ. Ղեւոնդ Մարգար Ալիշան, *Հայրուսակ կամ հայկական բուսաբանութիւն*, Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1895: **Նորայր Ն. Բիւզանդացի**, «*Քննադատութիւն Հայրուսակի*», Վիեննա, 1925: ԻԴ+215 էջ: **Նորայր Ն. Բիւզանդացի**, «*Վերադարձութիւնը յիմ քննադատութիւն Հայրուսակի*», Հանդէս Ամսօրեայ, 1926, էջ 65–71: (Նախապէս տպուած **Նորայր Ն. Բիւզանդացի**, «*Քննադատութիւն Հայրուսակի*», Հանդէս Ամսօրեայ, 1921, էջ 97–108, 230–240, 335–343, 611–618. 1922, էջ 389–398. 1923, էջ 49–64, 155–170, 341–349, 496–506. 1924, էջ 69–79, 545–552. 1925, էջ 301–308):
- ¹⁰ Այս տողերը գրած է «Երգ երգոցի» տողերու հիման վրայ՝ «Ձմեռն էանց, անձրեւը անցին և գնացեալ մեկնեցան... ձայն տատրակի լսելի եղել լերկրի մերում» (Բ 11-13):
- ¹¹ Իմա՝ Նարկիլէճեան Հ. Հմայեակ Վրդ.:

- ¹² Նկատի ունի հայ հոգեւորական եւ տպագրիչ Աբգար Թոխաթեցին:
- ¹³ Իմա՝ Փորթուգալեան Միքայէլ փաշա:
- ¹⁴ Ծատ հաւանականօրէն կ'ակնարկէ Բազմավէպի 1895 տարուան Ա/5-7; Բ/49-52; Դ/145-148 թիւերուն մէջ լոյս տեսած յօդուածաշարքին «Քանի մի պարսկերէն բառեր որ գործածուած են ի պատմութեան Եղիշէի»:
- ¹⁵ Կաթնեղբայր:
- ¹⁶ Իտալերէն՝ երանի թէ, թերեւ:
- ¹⁷ Իմա՝ Sarto Giuseppe Melchiorre (1835–1914), Պատրիարք Վենետիկի (15 Յունիս 1893 - 4 Օգոստոս 1903-ին կ'ընտրուի Պապ Կաթողիկէ եկեղեցոյ, Պիոս Ժ. Քահանայապետ անունով): Սուրբ կը հռչակուի 1954 թուականին:
- ¹⁸ Փեսան Վիշէն Հոլասի:
- ¹⁹ Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի քրոջ աղջիկը, ամուսնացեալ՝ Ստարիտէս:
- ²⁰ Իմա՝ Layard Austen Henry.
- ²¹ Տե՛ս Գիրք պատմութեան, որ կոչի Պղնձէ քաղաք: Եւ բանք խրատականք եւ օգտակարք Խիկարայ իմաստնոյ, եւ այլ բանք պիտանիք, 205 էջ, ի տպարանի տրուալ Աստուածատրի Կոստանդնուպոլսեցոյ, Կ. Պոլիս, 1731: Այս գիրքը ունեցած է նաեւ այլ վերահրատարակութիւններ 1807-ին եւ 1820-ին միշտ Կ. Պոլսոյ մէջ:
- ²² Նամակին բնագիրը կը պահուի Վենետիկի Ս. Ղազար Միսիթարեան Մայրավանքի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:
- ²³ Իմա՝ Փորթուգալեան Միքայէլ փաշա:
- ²⁴ Իմա՝ Հացունի (Սոմունճեան) Հ. Վարդան Վրդ.:
- ²⁵ Իմա՝ Padova.
- ²⁶ Իմա՝ Olschki Leo Samuele (ծնեալ Lev Samuel Olschki) (1861–1940), իտալացի հրատարակիչ, 1890-ին կը հրեայ ծագումով: 1886-ին Verona-ի մէջ կը հիմնէ Olschki հրատարակչատունը, 1890-ին կը փոխադրուի Վենետիկ եւ հոսկ' Ֆիրենցէ 1897-ին:
- ²⁷ Իմա՝ Ազարեան Ստեփանոս Պետրոս Ժ.:
- ²⁸ Իմա՝ Գազէզեան Հ. Աւետիք Վրդ. (1864-1930), Կարնեցի, անդամ Վենետիկի Միսիթարեան միաբանութեան, վախճանած Փատովա: (Մահախօսականը տե՛ս Հանգիստ հոգւոյ Վ. Հ. Աւետիք Վ. Բանութեան, մահացած է Միլան: 1930, ԺԱ/496):
- ²⁹ Բառացիօրէն թարգմանած, կը նշանակէ մահուան ժամուն, պահին: Ասացուածքը առնուած է եկեղեցական նախադասութենէ մը, որ կ'օգտագործուի ցոյց տալու անձի մը արարքները, երբ կեանքին վտանգ կը սպառնայ, եւ կամ, մահուան անկողնի մէջ է:
- ³⁰ Իմա՝ Zichy Ferdinánd (1783–1862), հունգարացի քաղաքական գործիչ, ռազմական հրամանատար, 22 Մարտ 1848-ին կը նշանակուի Կառավարիչ Վենետոյի:
- ³¹ Իմա՝ Կրթութիւն հոգեւոր:
- ³² Իմա՝ Լեոն ԺԳ. Քահանայապետ:
- ³³ Իմա՝ Սարեան Հ. Ստեփան Վրդ.:
- ³⁴ Իմա՝ Տայեցի Հ. Եսայի Վրդ. (1868-1927), Պարտիզակցի, անդամ Վենետիկի Միսիթարեան միաբանութեան, մահացած է Միլան:
- ³⁵ Իմա՝ Յովսէփեան Հ. Սարգիս Վրդ. (1867-1919), ծնած Ղազանչի (Ծիրակ), անդամ Վենետիկի Միսիթարեան միաբանութեան:
- ³⁶ Նկատի ունի Տէր Ստեփաննոս եւ եղբայրը Բաղդասար Նեփիսեանց:
- ³⁷ Իմա՝ Կրթութիւն հոգեւոր:
- ³⁸ Կ'ակնարկէ Հայոց ծիսական տօնացոյցի Պահոց շրջանին հանդիպող Յիշատակ Յարութեան Ղազարու տօնին:
- ³⁹ Իմա՝ Paola Rosen, Leo Samuele Olschki-ի տիկինը, կը մահանայ 5 Ապրիլ 1895-ին:
- ⁴⁰ Իմա՝ Ծնողեան Հ. Ներսէս Վրդ.:

- 41 Իմա՝ Asolo.
- 42 Իմա՝ Թիրոլյան Հ. Յակոբ Վրդ.:
- 43 Իմա՝ Ոսկանեան Հ. Եղեմիոս Վրդ.:
- 44 Իմա՝ Basilica del Santissimo Redentore.
- 45 Իմա՝ Sarto Giuseppe Melchiorre.
- 46 Իմա՝ Ագրայեան Հ. Կարապետ Վրդ.:
- 47 Իմա՝ Congregatio de Propaganda Fide.
- 48 Իմա՝ Basilica di Sant'Antonio di Padova.
- 49 Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի քրոջ աղջիկը, ամուսնացեալ՝ Ստարիտէս:
- 50 Իմա՝ Նորայր Բիզանդացի:
- 51 Բանասիրական վիճակի փոփոխութիւն մը, լոյս ընծայուած Սթոքհոլմի մէջ 1887-էն, որ սակայն յաջողութիւն չէ ունեցած:
- 52 Նկատի ունի իր «Հայրուսակ կամ հայկական բուսաբանութիւն» աշխատութիւնը, Վենետիկ, 1895:
- 53 Իմա՝ Ábano Terme.
- 54 Իմա՝ Հ. Եղիշէ Վրդ. Պապիկեան (1871-1947), Տրապիզոնցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան: (Մահախօսականը տե՛ս Հ. Եղիա Փէշիկեան, Հանգիստ հոգւոյ Հ. Եղիշէ Վ.ի Պապիկեան (1871-1947): Բազմավէպ, 1947, ԺԱ-ԺԲ/310):
- 55 Իմա՝ Edmund vollmann, բողոքական:
- 56 Իմա՝ L'Adriatico, Gazzetta del Veneto (1876-1917), Վենետիկի օրաթերթ:
- 57 Իմա՝ Gazzetta Ufficiale del Regno D'Italia պաշտօնաթերթը, Anno 1895, Roma – Martedì 1° Ottobre, Numero 231, 5453, Telegrammi (Agenzia Stefani) կը յայտարարէ գրելով. La notizia pubblicata a Venezia che l'abate Holas sia stato assassinato durante gli ultimi casi, è insussistente (Վենետիկի մէջ հրապարակուած լուրը, թէ վերջին դէպքերու ընթացքին Հոլաս աբբաճայրը սպաննուած է, անհիմն է): L'ateneo Religioso Illustrato (religioso, scientifico, letterario, artistico), (N. 43 – Torino, 27 Ottobre 1895) ամսագիրը նոյնպէս կը գրէ. L'Abate Pietro de Holas, veneziano di nascita ed armeno di origine, che fu ordinato Sacerdote in Venezia, ove fu pure segretario del defunto patriarca Agostini, non è punto stato vittima come si disse negli ultimi massacri degli Armeni, nè è punto confermata la notizia della sua morte. «Վենետիկահայ Պետրոս Հոլաս աբբաճայրը, որ Վենետիկի մէջ քահանայ ձեռնադրուած է, ուր մահու հանգուցեալ պատրիարք Ակոսթինիի քարտուղարը եղած է, զոհ չէ դարձած վերջին հայկական ջարդերու ընթացքին, ինչպէս ըսուեցաւ, եւ ոչ ալ հաստատուած է անոր մահուան լուրը»:
- 58 Իմա՝ Նարկիլէճեան Հ. Հմայեակ Վրդ.:
- 59 Նամակին բնագիրը կը պահուի Վիեննայի Մխիթարեան Մեմաստանի դիւանին մէջ: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրէն Ծտիկեանի կողմէ. Ղեւոնդ Ալիշանի նորայայտ նամակները, Բանքեր Հայաստանի արխիւների, 1981, № 2: Կը վերահրատարակուի նոյնութեամբ:
- 60 Իմա՝ Ալտրնեան Արսէն Վրդ.:
- 61 Կ'ակնարկէ հայկական կոտորածներուն, հայերու զանգուածային ջարդերուն Արեւմտեան Հայաստանի եւ Օսմանեան կայսրութեան հայաբնակ վայրերուն մէջ, կազմակերպութեամբ Ապտուլ Համիտ Բ.ի կառավարութեան, որուն նպատակն էր արեւմտահայերու ազատագրական շարժումը ճնշել եւ վերջ տալ Հայկական հարցին:
- 62 Գրիգոր Կեսարացի Պատրիարքի մասին մանրամասն տե՛ս Արշակ Ալաօյանեան, Գրիգոր Կեսարացի Պատրիարք եւ իր ժամանակը, իր մահուան երեքհարիւրամեակին առթիւ, Երուսաղէմ, 1936:
- 63 Իմա՝ Պետանեան-Գուրգէնեան Հ. Անտոնիոս Վրդ.:
- 64 Թրքերէն Tepedelenli Ali Paşa (1740 – 24 Յունուար 1822), ծանօթ մահու որպէս Եանինայի Ալի Փաշա, Ali Pasha of Tepelena կամ Janina/Yannina/Ioannina, կամ the Lion of Yannina, Ալպանացի զինուորական, Եպիրոսի տարածաշրջանի մահաճապետ, որպէս ներկայացուցիչ Օսմանեան պետութեան, պաշտօնավարած է 1788–1822:

- 65 Իմա՝ Bonetti Augusto.
- 66 Իմա՝ Sarto Giuseppe Melchiorre.
- 67 Ֆրանսէրէն՝ խորհուրդ:
- 68 Իտալերէն Legato, Առաքելական Նուիրակ:
- 69 Իմա՝ Sarto Giuseppe Melchiorre.
- 70 Իմա՝ Պետանեան-Գուրգէնեան Հ. Անտոնիոս Վրդ.:
- 71 Իմա՝ Մետոյեան Հ. Անտոն Վրդ.:
- 72 Դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:
- 73 Կարօտութիւն, չքաւորութիւն:
- 74 Ֆրանսէրէն՝ դատակոչ:
- 75 Դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:

1896

- 1 Իմա՝ Kensington Museum (London).
- 2 Իմա՝ Գալէմքեարեան Հ. Գրիգորիս Վրդ.:
- 3 Իմա՝ Riegl Alois (1858–1905), աստրիացի արուեստի պատմաբան, հեղինակ Altorientalische Teppiche, 1891 (Հին արեւելեան գորգեր) հատորին:
- 4 Իմա՝ Bode Wilhelm von (1845–1929), գերմանացի արուեստի պատմաբան, վարիչ Kaiser Friedrich Museum-ի:
- 5 Իմա՝ Lessing Julius (1843–1908), գերմանացի արուեստի պատմաբան եւ Berliner Kunstgewerbemuseum (Պեղիկնի զարդարութեան թանգարան-ի) առաջին տնօրէն, հեղինակ արեւելեան հին գորգերու զօանկարներու ("Old Oriental Rug Designs from Paintings and Originals of the 15th-16th Centuries, 1877"):
- 6 Իմա՝ Riegl Alois.
- 7 Իմա՝ Stroganoff Grigorij Sergeevic.
- 8 Դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:
- 9 Տե՛ս Ալիշան Հ. Ղեւոնդ, Հայ-Վենետ կամ յարընչութիւնը հայոց եւ վենետացի Ժ.Գ.Դ. եւ Ի.Ժ.Զ. Դարս, Վենետիկ - Ս. Ղազար, 1896:
- 10 Նկատի ունի իր Կամենից. Տարեգիրք Հայոց Լեհաստանի եւ Ռումինիոյ, հաւաստեալ յաւելում-ծովը (Վենետիկ Ս. Ղազար, 1896) աշխատութիւնը:
- 11 Տե՛ս Սիրունի Յակոբ, Գրիգոր Պըլլզլեան (1840-1912): (Տե՛ս [Կնսգրծ.], Բազմավէպ, 1913, Ը-ԺԲ/338-343 (Ի) նկ. (Քաղաքական դէմքեր): Առ Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Գ. Մ. Պըլլզլեան: Նիսի. [Հ. Եղիա Փէշիկեան], Բազմավէպ, 1939, Ը-Ժ/254-5 (Նշխարներ մեր անմահներէն):
- 12 Պըլլզլեան Գրիգորի մասին Ալիշան կը գրէ «Կամենից. Տարեգիրք Հայոց Լեհաստանի եւ Ռումինիոյ» աշխատութեան մէջ (Ս. Ղազար, 1896, էջ Թ):
- 13 Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:
- 14 Իմա՝ Crédit Lyonnais.
- 15 Իմա՝ Lloyd Triestino di navigazione.
- 16 Դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:
- 17 Իմա՝ Chantre Ernest (1843-1924), ֆրանսացի հնագէտ, մարդաբան եւ բնագէտ:
- 18 Իմա՝ Նարիման (Ներիման) Խան (1836–1906), հայազգի պարսկական պետական գործիչ եւ գրող: Որդին էր 1795-ին Աղա Մահմետ Խանի կողմէ Թիֆլիսէն Թեհրան տարուած, լեւազային Ժիրագի եւ Սպահանի փոխարքայ Սողոմոն Ենիկոյլեանին (Սուլէյման Խան Էնսկոյլեանց): Արտաքին տեսքով եղած է բարձրահասակ, յաղթանակաւ եւ գեղադէմ, կատարելապէս երուպացի: Պաշտօնավարած է Կ. Պոլսոյ, Եգիպտոսի եւ Իտալիոյ մէջ, 1878–1904 թուականներուն եղած

Է Պարսկաստանի դեսպանը Վիեննայի մեջ, ինչպես նաև՝ Հռոմի մեջ: Եղած է հմուտ քաղաքագետ, մեծապես յարգում Սևտրիական կառավարության կողմէ, եւ մեծ հեղինակութեան տէր: Աշխուժօրէն մասնակցած է Վիեննայի հանրային եւ մշակութային կեանքին: Գրած է պարսկերէն բանաստեղծութիւններ, կատարած է գեղանկարներ պարսկական կեանքէն: Վիեննայի իր տունը կատարեալ թանգարան եղած է, միայն Այվազովսկիէն մի քանի տասնեակ կտաւներ պահուած են: Օժանդակած է պարսկահայ կրթարաններուն:

19 Նարիման խանը ունեցած է երկու դուստր՝ Մարի եւ Կրստերը՝ Աննա: Մարին եղած է լուսանկարիչ, ամուսնացած է պարսից շահի պալատական նկարիչ պարսիկի մը հետ եւ զինք իր պէս կաթողիկէ հաւատքի դարձուցած է, ժամանակ մը վերադարձած է Թեհրան, սակայն չդիմանալով հարեմի խստութիւններուն՝ փախած է եւ մտած է Խտալիոյ կաթողիկէ վանք մը որպէս միանձնուհի («Ժամանակ», 28.10.1910): Ալիշանի ակնարկը Աննա Նարիման խանի մասին է (ծնած 1867-ին, Վիեննայի մէջ): Աննա Նարիման խանի կեանքի տուեալները մեծ մասամբ կցկտոր են: Յայտնի է, որ այցելած է Թիֆլիս, մէկ ամիս մնացած է հանրային գործիչ, գրական-գեղագիտական սալոնի տիրուհի Զարուհի Նազարեանի տան մէջ («Մշակ», 27.04.1914): Ժամանակակիցները զինք յիշած են որպէս պերճախօս, բազմալեզուագէտ, հանրագիտարանային գիտելիքներու տէր անձնաւորութիւն մը, բազմիմաց յատկապէս գրականութեան եւ պատմութեան բնագաւառներու մէջ, որուն հետ հմարաւոր էր ժամերով զրուցել ամէն ինչի մասին՝ առանց սպառելու, երոպական դիւանագիտական շրջանակներու մէջ որոշակի ճանաչում ունեցող մէկը: Ժառանգած է հօր սէրը կերպարուեստի հանդէպ եւ զբաղած է նկարչութեամբ: Ատած է պանդուխտներ եւ երբեք չէ պնդում: 1900 թուականին Ֆիրեանցի եւ Փարիզի երկու հրատարակչութիւն լոյս ընծայած են ֆրանսերէն գիրք մը՝ «Տեսութիւն (ընկերային հետազօտութիւն)» («Considérations (Etudes sociales)») վերնագրով, որուն հեղինակն է նոյն ինքն հայազգի իշխանուհի Աննա Նարիման խանը, որ հանդէս եկած է Արմենա ծածկանունով: Գիրքը կ'անդրադառնայ հայկական հարցին եւ այդ խնդրի շուրջ երոպական դիւանագիտութեան դիրքորոշումին: Անմիջապէս գրաւած է երոպական հանրային մտքի ուշադրութիւնը, լայն արձագանգ ունեցած է մասնագէտներու շրջանակներու մէջ: Հայ ականաւոր գրող եւ քննադատ Արշակ Չոպանեանը ընդարձակ գրախօսած է այս գիրքը՝ բնորոշելով զայն որպէս «տարօրինակ, խառնաշփոթ, փոթորկալոյզ ու խոռվիչ» եւ «ամենէն հզօր, ամենէն տարօրինակ, ամենէն վրդովիչ գիրքերէն մէկը» (Տե՛ս «Անահիտ», 1900, թ. 6-7-8, էջ 182): Աննա Նարիման խանը վախճանած է 1929-ի Սեպտեմբեր 10-ին, Պրիքսելի մէջ, 62 տարեկան հասակին, երկարատեւ հիւանդութենէ յետոյ: Մարմինը տեղափոխուած է Փարիզ եւ ամփոփուած Père-Lachaise գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանին մէջ (Ժ. Ն., Աննա Ներիման խան, «Յառաջ», 22.09.1929):

²⁰ Կ'ակնարկէ Աննա Նարիման խանի մօր՝ իշխանուհի Տիկին Նարդուհի Նարիման խանին, որ սերած է պոլսահայ նշանաւոր Տատեան ամիրայական գերդաստանէն: 1850-ին Թիֆլիսի մէջ ամուսնացած է Նարիման խանի հետ: Տիկին Նարդուհի Նարիման խանը ունեցած է եղերական վախճան. 1910-ին արկածամահ եղած է Սան Ստեֆանոյի ծովափին (Տե՛ս Հայ իշխանուհիի մը աղէտալի մահը, «Ժամանակ», 4.09.1910):

²¹ Իմա՝ Տատեան Պողոս պէյ ամիրա (1800-1863 Նոյ. 19), արքունի վառօդապետ: Տե՛ս Թ. Ազատեան, *Տատեան գեղդաստանը եւ իր ականատր դէմքերը*, («Աստղաբերդ» ամսագրէն արտատպուած), Իսթանպուլ, 1952, «Վարօլ» տպարան: (Տե՛ս Հ. Եփրեմ Վրդ. Պողոսեան, *Տատեան Գեղդաստանը*, Վիեննա 1968, էջ 280+Ը (Ազգ. Մատ. թիւ 208):

²² Ֆրանսերէն՝ օրիորդ:

23 Ֆրանսերէն՝ աղջիկս:

²⁴ Ֆրանսերէն՝ զաւակս:

²⁵ Ֆրանսերէն՝ շուտով:

²⁶ hũw' Lloyd Triestino di navigazione.

²⁷ Հայր Ղեոնդ Ալիշանի քրոջ աղջիկը, ամուսնացելով՝ Ստաւրիտէս:

²⁸ Բնագիրը կը պահուի Ալիշանի ընտանիքի ժառանգներէն արժանթինաբնակ Տիկին Nora Toros De Arslanian-ի մօտ, որ ազնուաբար մեզի տրամադրեց լուսապատճենները իր ընտանեկան հաւաքածոյէն:

²⁹ Կ'ակնարկէ Աննա Նարիման խանին (1867-1929):

³⁰ Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ՝ Գեորգ Թորգոմեանի հաւաքածոյին մէջ, թիւ 8: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծոփեկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 177): Կ'արտատպուի մոյնութեամբ:

³¹ Ներկայ նամակին օրինակը, որուն վրայէն կը հրատարակենք, Ալիշանի ինքնագիրը չէ, այլ պատճեն մը, ընդօրինակուած այլ անձի մը կողմէ: Բնագիրը կը պահուի Վենետիկի Ս. Ղազար Ս'ախթարեան Մարավանքի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:

³² Իմա՝ Սէթեան) Մեարոյ Յակոբ (1871-1939), հեղինակ, պատմաբան եւ գրաբարի ուսուցիչ Կալկաթայի Հայոց Մարդասիրական Ճեմարանին մէջ: (Տե՛ս Հ. Եղիա Փէչիկեան, Մեարովք Յ. Սէթեան [Մահախօսական], Բազմավէպ, 1944, Ա.-Զ/6-14: Բվմդ. Կենսագրական գիծեր: [Նաեւ Մ. Ա.-ի մէկ յօդուածը յոյս տեսած «Յուսաբեր»-ի մէջ]; Մխիթարեան Ուխտի շերմ բարեկամ: Ազգասէրը; Գրաբարասէրը; Գրագէտն եւ Ուսումնասէրը; Վաստակատրի փառքը: [Անդամ աշխարհի կրթական հաստատութիւններու՝ ցանկը]; Գլխաւոր երկասիրութիւնները: [Նաեւ մատենագրական ցանկ]:

³³ Տե՛ս Զարոբին Տէր Յովհաննէան, Պատմութիւն Նոր Զուղայու որ յԱսպահան, Նոր Զուղա, հտ. 1, 1880, հտ. 2, 1881:

³⁴ Նամակին բնագիրը կը պահնոի Archivio Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti (Venezia), Serie “*Membri e soci*”, sezione “*Membri onorari*”, fasc. “*Alishan, Leonzio*”.

³⁵ Նամակին բնագիրը կը պահուի Biblioteca Marciana, Venezia : Mss italiani, Classe 10, N° 417, Provenienza Teza, collocazione 11727. Առաջին անգամ հրատարակուած է Բազմալեւ 2013-ի մէջ, թիւ 1-2, էջ 64-5, P. Vahan Ohanian, Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912):

[illegible]

Իմա՛՛ Ratti Reverendissimo Parroco Don Tommaso (1816-1896), ժողովրդապետ Վենետիկի San Martino եկեղեցու, 1852 թուականին մինչև մահը: Յայտնի որպես խոր աստուածապաշտ եւ հարգ, Վենետիկ, Մխիթարեան տպարան, 1873, 42

[illegible]

Ղազարի հայ վանականներու հիմն

hnm' Lloyd Triestino di navigazione.

Դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆենտիի:

- 41 Երեց դուստրը Պողոս Հոլաս Էֆենտի:
- 42 Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:
- 43 Իմա՝ Ratti Reverendissimo Parroco Don Tommaso.
- 44 Պատիւի, յարգանքի, յանուն սիրոյ:
- 45 Իմա՝ Նազարէթեան Հ. Դաւիթ Վրդ.: 1892-1899 տարեշրջաններուն կը վարէր Բերայի Մխիթարեան Վարժարանի Տեսուչի եւ Կ. Պոլսոյ Մխիթարեան Հայրերու Տեղակալ-Մեծաւորի պաշտօնները:
- 46 Թրքերէն՝ գործընկեր:
- 47 Իմա՝ Տիմոթէոս Վրդ. Զրադեան:
- 48 Տե՛ս «Սիմէօն վարդապետի Ապարանցոյ վիպասանութիւն սակս Պահլաւունեացն զարմի եւ Մամիկոնեանցն սեռի, Վաղարշապատ, 1870»: Խոսքով Ապրիլեզի եւ Օրիինի մասին տե՛ս էջ 830-84:
- 49 Կ՛ակնարկէ Աբրահամ քահանայ Կ. Պոլսեցիին: Այս մասին տե՛ս Հ. Ալիշանի անստորագիր յօդուածը *Կենդանաբան Աբրահամ քահանայ Կ. Պոլսեցի*, Բազմավէպ 1898, Ա/1-6; Բ/66-74; Գ/120-128:
- 50 Տարօրինակ, խնդալիք, ծիծաղելի:
- 51 Իտալերէն՝ չափազանց հետաքրքրական, հագուագիւտ, շատ կարեւոր:
- 52 Իմա՝ Fiesso d'Artico.
- 53 Հայացուած ձեւը իտալերէն magari բառին, որ կը նշանակէ «երանի»:
- 54 Թրքերէն՝ տարօրինակ, խնդալիք, ծիծաղելի:
- 55 Իմա՝ Dulaudier Édouard.
- 56 Իմա՝ Langlois Victor.
- 57 Շրջանաւարտ 1891-ին Ազգային Կեդրոնական վարժարանէն (Պոլիս):
- 58 Ալիշան Հ. Ղեւոնդ, Հայ-Վենետ կամ յարընչութիւնք հայոց եւ վենետաց ի ԺԳ-Դ եւ ի ԺԵ-Զ դարս, Վենետիկ – Ս. Ղազար, 1896:
- 59 Նամակին բնագիրը կը պահուի Biblioteca Marciana, Venezia : Mss italiani, Classe 10, N° 417, Provenienza Teza, collocazione 11727. Առաջին անգամ հրատարակուած է Բազմավէպ 2013-ի մէջ, թիւ 1-2, էջ 65, **P. Vahan Ohanian**, *Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912)*:
- 60 Տե՛ս Ալիշան Հ. Ղեւոնդ, Հայ-Վենետ կամ յարընչութիւնք հայոց եւ վենետաց ի ԺԳ-Դ եւ ի ԺԵ-Զ դարս, Վենետիկ – Ս. Ղազար, 1896:
- 61 Տե՛ս Ghewond M. Alishan, L'Armeno-Veneto, Compendio storico e documenti delle relazioni degli Armeni coi Veneziani, Secoli XIII-XIV, 1893, Vol. 1.
- 62 Նկատի ունի իր ինքնագիր աշխատութիւնը, Կամենից:
- 63 Իմա՝ Smith Sir William.
- 64 Իմա՝ Հ. Ստեփանոս Վրդ. Սարեան (28 Յունուար 1895-էն մինչեւ 17 Հոկտեմբեր 1896):
- 65 Տե՛ս Ալիշան Հ. Ղեւոնդ, Հայ-Վենետ կամ յարընչութիւնք հայոց եւ վենետաց ի ԺԳ-Դ եւ ի ԺԵ-Զ դարս, Վենետիկ – Ս. Ղազար, 1896:
- 66 Բնագիրը կը պահուի Վենետիկի Ս. Ղազար Մխիթարեան Մայրավանքի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:
- 67 Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:
- 68 Թրքերէն՝ ո՛վ տերվիշ:
- 69 Թրքերէն՝ մօրաքոյրները:
- 70 Իմա՝ Audo Thomas (Tuma).
- 71 Կ՛ակնարկէ իր քրոջ աղջկան՝ Տիրուհիին:

- 72 Տե՛ս Ալիշան Հ. Ղեւոնդ, Հայ-Վենետ կամ յարընչութիւնք հայոց եւ վենետաց ի ԺԳ-Դ եւ ի ԺԵ-Զ դարս, Վենետիկ – Ս. Ղազար, 1896:
- 73 Իմա՝ Հ. Ստեփանոս Վրդ. Սարեան (28 Յունուար 1895-էն մինչեւ 17 Հոկտեմբեր 1896):
- 74 Նկատի ունի իր ինքնագիր աշխատութիւնը, Կամենից:
- 75 Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի քրոջ աղջիկը, ամուսնացեալ՝ Ստարիտէս:
- 76 Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:
- 77 Նամակին բնագիրը կը պահուի Biblioteca Marciana, Venezia : Mss italiani, Classe 10, N° 417, Provenienza Teza, collocazione 11727. Առաջին անգամ հրատարակուած է Բազմավէպ 2013-ի մէջ, թիւ 1-2, էջ 66-7, **P. Vahan Ohanian**, *Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912)*:
- 78 Նամակին բնագիրը կը պահուի Վիեննայի Մխիթարեան Մենաստանի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:
- 79 Իմա՝ Այտընեան Արսէն Վրդ.:
- 80 Պարզ, հասարակ:
- 81 Իմա՝ Եւգենիոս Համբարեան:
- 82 Սլաւաբանութիւն, յունարէն σλαβιδος (սլաւ):
- 83 Իմա՝ Թումանեան (Թովմանեան) Հ. Թադէոս Վրդ. (1864-1948), խարբերոցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան: Իր գրիչին կը պատկանին «Առաջին քալ ի գրոց բարբառ. Նոր Մխիթարեան միաբանութեան: Իր գրիչին կը պատկանին «Վենետիկ, 1894, 1909, 1921) եւ «Գործնական քերականութեան քերականութիւն հին հայերէնի» (Վենետիկ, 1948): (Մահախօսականը կանութիւն արդի հայերէնի. Տարրական դասընթացք» (Վենետիկ, 1948): (Մահախօսականը տե՛ս, Փէշիկեան Հ. Եղիա, Հանգիստ հոգոյ Հ. Թադէոս Վ.ի Թումանեան (1864-1948), Բազմավէպ, 1948, Ե-Զ/147-148):
- 84 «Պատկերաստից գիրք»-ի բնագիրը Ալիշան հրատարակած է Ս. Ղազարի ձեռագրատան հմր. 1434 ձեռագիրէն, որ գրուած է ԺԳ դարուն (տե՛ս «Բազմավէպ», 1896, էջ 289-293, 348-352, 385-397, տե՛ս նաեւ «Գանձասար աստուածաբանական հանդէս», Երեւան, 1993, հմր. Գ, էջ 328-352, հմր. Դ. Երեւան, 1993, էջ 335-348):
- 85 Բնագիրը կը պահուի Institute of Oriental Manuscripts (IOM) Russian Academy of Sciences (RAS)-ի Կարապետ Եզեանի հաւաքածոյին մէջ, Folio 58, inventory 2, unit 807: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրէն Օտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 178): Կը վերահրատարակուի որոշ բնագրային սրբագրական ճշտումներով:
- 86 Նկատի ունի իր երկասիրութիւնը. Կամենից. Տարեգիրք Հայոց Լեհաստանի եւ Ռումինիոյ, հաւաստեալ յաւելումով (Վենետիկ Ս. Ղազար, 1896): «Ծանօթ ազգայինը», որու խնդրանքով Ալիշան գրած է իր աշխատութիւնը, ռումանահայ գրական-հանրային գործիչ Գրիգոր Պըրլզեանէն է:
- 87 Նկատի ունի իր «Կամենից, տարեգիրք հայոց Լեհաստանի եւ Ռումինիոյ» (Վենետիկ, 1896) աշխատութիւնը, էջ 202-214, «Վիպասանութիւն Նիկոլական» գլուխը: Ալիշանը իր գիրքին մէջ եւ այլուր միշտ բարձր գնահատած է Նիկոլի այս բանաստեղծութիւնը եւ ցաւ զգացած է անոր սկիզբի ու վերջաւորութեան պակասատր ըլլալուն համար:
- 88 Իմա՝ Թումանեան (Թովմանեան) Հ. Թադէոս Վրդ.:
- 89 Նամակին բնագիրը կը պահուի Վիեննայի Մխիթարեան Մենաստանի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:
- 90 Իմա՝ Գովրիկեան Հ. Գրիգոր Վրդ. (1840-1931), անդամ Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան, իր հեղինակած կարեւոր հրատարակութիւններն են. «Բարձրագոյն երկրագրութիւն ժամապարհի հեղինակած կարեւոր հրատարակութիւններն են. «Բարձրագոյն դպրոցաց, ուսուցչաց, քաղաքագիր հորդաց, վաճառականաց, արուեստագիտաց, բարձրագոյն դպրոցաց, ուսուցչաց, քաղաքագիր տաց, խմբագրաց ու ասանձական գերդաստանաց գործածութեանը համար: Առաջին տետրակ: (Թերթ 1-3), Վիեննա, 1871: Ընդհանուր պատմութիւն կամ նկարագիր Կերլա հայաքաղաքի: Ի Վիեննա, 1879: Թրանսիլուանիոյ հայոց մետրապոլիսը կամ նկարագիր Կերլա հայաքաղաքի: Ի Վիեննա, 1879: Թրանսիլուանիոյ հայոց մետրապոլիս Դրանսիլուանիոյ, Վիեննա, (Ա, Բ, Գ, հտ. 1893, 1899, 1904): Հայ արձանք կամ յիշատակարաններ հին եւ նոր Եղիսաբեթապոլսոյ

1900-ին, 1901-ին կարգուած է ձեռնադրիչ եպիսկոպոս Կաթողիկէ Հայոց Հոռմի մէջ, վախճանած է 16 Ապրիլ 1911-ին:

⁸ Իմա՝ Գուլնազար Նահապետ Խոջա (1629-1694), հայ վաճառական, տպարանապետ, մեկեմաս:

⁹ Նկատի ունի Յովհաննէս Կոստանդնուպոլսեցիի «Պարզաբանութիւն Սաղմոսացն Դաթի» (Վեցնետիկ, 1687) գիրքը: Զայն «Գոլմազար» կ'անուանէ, որովհետեւ տպագրուած է Նահապետ Գիլմազարեանի տպարանին մէջ:

¹⁰ Տե՛ս «Հայ որբանոց Ռեկանատի քաղաքին մէջ» յօդուածը, Հ. Աթանաս վրդ. Տիրոյեան, «Բազմավէպ», 1897, թիւ 7, էջ 321-326:

¹¹ Հայր Դանիէլ Ստեփանեան Ռեքամաթիէն 4 Մարտ 1897 թուակիր մամակով կը պատասխանէ Ալիշանին գրելով. «Աւորքք յառաջ ընկալեալ զՀնորհեալն վերապատուութեանդ փութամ ի պատասխանին: Թէ եւ գրեալ էր իմ մանր զմանկանց եկելոց առ Վեհն՝ ոչինչ դանդաղիմ տեղեակ առնել եւ զԶեզ. ահա անուանքն. Գառնիկ խաչատուրեան 9 ամեայ, Էջմիածնական. Արմենակ Մազմանեան 9 ամեայ, Էջմիածնական. – Տիգրան Շամլեան 8 ամեայ, Էջմիածնական – Տիգրան (Կարապետ) Չմկլաճազեան 8 ամեայ, Էջմիածնական – Սարգիս Չիրգինեան 7 ամեայ, Կաթողիկէ. ընդ սոսին բերեալ է իշխանն եւ աղջկունս վեց ի Գեւորա եւ անտի առաքեալ ի Մոնսումանօ (Դոսկանա): Զկնի ամսոյ թերես զայցեն ի Մալաթիոյ այլ մանկունք 11, յորոց 9՝ նպաստիք նոյնոյ իշխանին. զաղջկունսն նա միշտ այլոր կամի առաքել: Վասն որոյ խնամակալի որբոց այսր կամին ըստ ներելոյ կարողութեանցն ինքեանք տալ բերել եւ զաղջկունս, զի կրթեսցին ի հայրենի ծէս եւ բարբառ»:

¹² *St'u Le Cento Città d'Italia*, Supplemento mensile illustrato del Secolo, Milano.

13 Հայր Դանիէլ Ստեփանեան Ռեքանաթիէն 4 Մարտ 1897 թուակիր նամակով շարունակելով պատասխանել Ալիշանին կը գրէ. «Միշտ ի յուշի ունիմ զյանձնարարութիւնդ, զորոց ցարդ այսչափ կարեմ տեղեակ առնել զՁեզ: Գտի զVogel – De Ecclesiis Recanatensi etc... առ Տեսչի կղերանոցիս. թէ եւ սակաւագիտ մատեանս, այլ տէրն յօժար է եւ նոյիրել իսկ. հետապնդեալ զնոյն գտի զայս տեղեկութիւն. (խօսելով զեկեղեցեաց Քաղէլ Ֆիտարտոյի) եկեղեցի Սուրբ Փրանկիկոսի - վանական - Փրանցիսկեանց “In hac Ecclesia sepultus est Athanasius Meras Armenus Romglae Episcopus, atque apud suos Vicarius Apostolicus, qui fugam ab persecutiones arripere coactus, in hoc Coenobio annos aliquot egit, obitque anno 1788”. ի մատենադարանի կղերանոցիս գոյ Moroni բառագիրք եկեղեցական հմտութեանց – ծանօթ Ձեզ ոչ գիտեմ - 100 հատոր տպագրեալ էմիլ Վենետ (1841) ի սմա գրեալ կայ ի բառն Patriarcato Armeno [pag. 323]– In Ancona gli armeni hanno la chiesa dedicata a S. Gregorio Illuminatore con rettore e rendite, di cui è protettore il cardinal prefetto di propaganda pro tempore; ivi sonovi pure monache armene venute da Castel Fidardo diocesi di Osimo (Loreto պարս Էր ասէլ) dove eransi ritirate circa il 1788, fuggite d’Ancira per mettersi in salvo dalle persecuzioni dei turchi. Vi comprarono casa, vivendo in comune coi lavori delle proprie mani; da Pio VI e dalla propaganda ebbero assegni per loro aiuto. Գժտութիւն Ոգիմոցոց եւ Ռեքանադեցոց ընդ զահումն Հոովմայ գրեալ կայ ի վերոյիշեալն Վոկէլ. իսկ Ոգիմօ եւ Գաղէլ Ֆիտարտօ կան ի հանդիպոյ մեր (բացակայք ի մէնջ որպէս Պատաւիոն ի Ֆիւեստ) ի վերայ բլրոց, փափաքեմ ոչ անագան երթալ եւ քննել զագգայիմ յիշատակս. որպէս եւ պատեհաւ երթայց եւ յԱնքրնա ի նոյն միտս: Քաղաքս Ռեքանադի է յոյժ զարմանաշէն զի կառուցեալ է ի կատարս բլրոց միայն, ոչ ի կողս. վասն որոյ երկայնաձեւ է առանց լայնութեան. ունի միակ փողոց օձաձեւ որ անցանէ ընդ քաղաքն. այլքն ամենայն անցք են յելս եւ ի մօտս. գրեաթէ այս է ձեւ քաղաքիս. շէնքն միջնադարեան, կուսաստանքն եւ մենաստանք հոյակապք, այլ բազմաց բնակիչք ցրուեալք ի Տէրութենէն. բնակիչքն համարին 14000 (նաւահանգստաւ 18000 որ հեղի է ի մմանէ իբրեւ ժամ եւ կէս) չիք բնաւ ոգեւորութիւն, եւ ի կիրակէի կամ յաւորս տօնաւաճառի միայն է տեսանել զբնակիչս քաղաքիս: Տեղեկացայ զի ի նկարագրի հարիր քաղաքաց գոյ եւ Ռեքանադի, այդպէս ասացիմ ինձ տեսողքն եւ թերեւս զոցեմ ինձ զայդ»:

¹⁴ Իսմա' Cecconi Giosué (1814-1902), հեղինակ Storia di Castelfidardo dalla prima origine del Castello a tutta la prima metà del secolo XVI : aggiunta un'appendice di documenti inediti ed editi rarissimi, (Osimo, 1879) երկասիրութեամբ:

¹⁵ Իսմա' Castelfidardo, Իտալիոյ Անքոնա գաւառի քաղաքապետութիւններէն մին:

16 Անդրադառնալով Castelfidardo-ի պատմության Հայր Դանիել Ստեփանեան Ռեքանաթին 4 Մարտ 1897 թուակիր նամակով կը գրէ Ալիշանին. «Մատենիկն *Cecconi Giosuè* հեղինակին որ խօսի վասն Գասպէի Ֆիտարտոյի ասեմ նոր ինչ լինել եւ վերջին ամաց պատմութիւն, հակառակ Ջերոմոնդ կարծեաց, եւ ի հարկին մարթ է դիրեաւ գտանել: Որպէս ասացի, ի գտանելս պարսպ երթալոյ այցելել զամենայն միջնադարեան քաղաքս եւ զաւանս զորս պիտեալս տեսաննմ հանդէպ պատմութեանս. որպիսիք են Մաչերադա, Բողենցա, Ֆերմօ, Մոնդէ լուբոնէ, Ոգիմօ, Սիրոլօ, Գաս-դէլ Ֆիտարտօ, գետն Բիշենօ եւն եւն: Ի ջինջ պայծառութեան օրոց տեսաննմ եւ զգագարնակէտն Ապենենանց կոչեցեալ *Gran Sasso d'Italia*: Ի նոյն հմտալից քառագիրս Մորոնէայ գտի եւ զՍիմոն գոմն Եպիսկոպոս Գադատիոյ, յմտնտեան քնտանեաց ձեռնադրող սանոց ի Հոովմյամին 1767: Ի մատենադարանի գոյ եւ նշանակեալն ձեր *Monaldo Leopardi – Serie di Vescovi di Recanati*. այլ չգտի ինչ ի սմա յիշատակութեան զագգէս: Յատոր հասանելոյս այսր հանգաւ ի Տէր կոմս Տ. Մոնալտօ քահանայ Լեոբարտի համանուն ընդ վերնոյն, 25 ամեայ ի զարմէ մեծանուն բանաստեղծին, եւ եղբօրորո նորին, ոյք յազնուականս քաղաքիս գրին եւ է նոցա մատենադարան ճոխ ի պալատան իրեանց»: Յետ գրութեանս ստուգեցաւ ըստ ասացելոմի գոյ պատմութեան *Cecconi*-ի»:

17 Դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:

¹⁸ Երէց դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:

19. Իսկա՛ Londra.

²⁰ *ḥuʷ* Moroni Gaetano.

²¹ Իմա՝ Գրիգոր ԺԶ. Քահանայապետ, լատիներեն Gregorius PP. XVI, առաջանի անունով Bartolomeo Alberto (եկեղեցական անունը՝ Mauro Cappellari (1765-1846), Հոռմի 254-րդ հոգևոր հայրը ? Փետրուար 1831-ին մինչև մահ:

Եպիսկոպոսու եւ Պապ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ 2 փամբովմար 1687 զգործել է
 Իմա՛ Մերասեան կամ Տալի Սիմոնեան Աթանաս Վրդ., Կ. Պօլսեցի, եպիսկոպոս Հռոմկլայի։ Ծնած
 է շուրջ 1716-ին։ Աւագանի անունով Աքրահամ։ Աշակերտած է Մխիթար արքայօր։ Համաձայն Հ.
 Սահակ Վրդ. Ծննդեմեանի Մխիթարեան դիւանէն քաղուած տեղեկութիւններու, Ս. Ղազար Մայ-
 րավանք ժամանած է 26 Մարտ 1732-ին, նորընծայութեան օրը 15 Սեպտեմբեր 1735-ին առած է
 Յակոբոս անունը։ Յարմար չնկատուելով 30 Ապրիլ 1736-ին վերադարձած է Կ. Պոլիս։ Եղած է
 գրագիր (քարտուղար) Յովհաննէս Կոլոտ Պատրիարքի։ Հռոմի Հաւատաւիտ ժողովի (Propa-
 ganda Fide)-ի կողմէ նշանակուած է Առաքելական փոխանորդ Պոլսոյ հայոց համար 1758-1779
 թուականներուն։ Երկար ժամանակ Հռոմ եւ Վենետիկ գտնուելով՝ տիրապետած է իտալերէն
 լեզուին։ Աթանաս կոչուած է Եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան ժամանակ։ Վախճանած է 1788-
 լեզուին։ Աթանաս կոչուած է Եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան ժամանակ։ Վախճանած է 1788-
 ին, եւ թաղուած Castelfidardo-ի Ս. Փրանկիսկոս [Ecclesia S. Farancisci] եկեղեցւոյ մէջ, ինչպէս
 վկայակոչուած է հետեւեալ լատիներէն աղբիւրին մէջ. “Sepulti sunt in hac Ecclesia Paris
 Montemannus Pucepti filius, qui postquam Plebani munus viginti sex annis gessisset in Patria evectus ad
 Cathedram Auximanam, cui cum laude praefuit annis novem, decessit ex hac vita die 13. Sept. An. 1498.,
 atque Athanasius Meras Armenus Romglae Episcopus, atque apud suos Vicarius Apostolicus, qui fugam
 ob persecutiones arripere coactus, in hoc Coenobio annos aliquot egit, obiitque anno 1788”, **Giuseppe**
Antonio Vogel, “De Ecclesiis Recanatensi et Lauretana eaurumque episcopis commentarius historicus,
 vol. 1, 1859, p. 349. 8 Յունուար 1781ին գրած է իր կտակը եւ ի շարս ուրիշ առարկաներու՝ «թողում»
 վանից ի յիշատակ գ Գիրք մեկնութեանց Սաղմոսաց եւ գ Վիճաքանութեանց գիրքն Ստեփաննոսի
 Դաշտեցւոյն»։ Մեռած ըլլալով Գաստէֆիտարտոյ (Իտալիա), կտակը չէ պահուած, եւ նոյն թուո-
 թին ստորեւ Մեղքոնեան Աբբայ գրած է. «Ձայս կտակ նորա չկատարեցաւ, զի գնացեալ ի Գաստեղ-
 ֆիտարտո ամենայն ընչիւք իւրով եւ անդ վախճանեցաւ եւ թաղեցաւ» (Տե՛ս Հ. Սահակ Վրդ.
 Ծննդեմեան, Մայր Յուցակ Հայերէն Ջեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ,
 Զատնեմեան, Մայր Յուցակ Հայերէն Ջեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ,
 Հատոր Դ., Վենետիկ, 1993, էջ 10)։ Ունի գիտական եւ կրօնական երկեր, տաղեր, մասնակներ,
 ինչպէս նաեւ զանազան թարգմանութիւններ իտալերէնէ։ «Ծառ Կենաց», 1750, Վենետիկ, ի
 տպարանի Անտոնի Պօթօլի։ Բ. Տպ. ի Վենետիկ, ի տպարանի Դեմետրեայ Թէոդոսեանց, 1781։
 «Աստուածաբանական եւ բարոյական մեկնութիւն կաթողիկեայ գրոց երանելոյն Յակոբոս
 Աստուածաբանական եւ բարոյական մեկնութիւն կաթողիկեայ գրոց երանելոյն Յակոբոս
 Առաքելոյն», թարգմ. իտալերէնէ, 1749, Վենետիկ, ի տպարանի Անտոնի Պօթօլի։ Քահանայ
 համբակագոյն առ ի յօգուտ մեռանողաց, Թարգ. Վենետիկ, 1748, ի տպարանի Անտոնի Պօթօլի։

«Քրիստոնեական համառոտ», 1768, ի վեցերորդ, ի տպարանի Ամստոնի Պոթոլի: Քերականություն իտալերեն. «Համառոտ քերականություն արարեալ իտալական, հայկական, եւ տաճկական լեզուաւ: Հաւաքեալ ի զանազան գրեանց, եւ եղեալ ի մեր կարգ՝ ի լիթանասալ վարդապետ Կոստանդնուպօլսեցոյ եւ լեպիսկոպոսէ Հոռմկլալոյ, ի վալեղումն ուսումնասիրաց: Ի հայրապետութեան ի լեալոյն Սիմոնի Հայոց կաթողիկոսի, ի թոին Քրիստոյսի 1774: Եւ ըստ հայոց ՌՄԻԳ, ի մարտի 10, ի վեցերորդ, ի տպարանի Դեմետրեալ Թեոդոսեանց: Հրամանաւ մեծաւորաց: (Տե՛ս **Alessandro Orenco. Il vescovo At'anas Merasean e la sua grammatica italiana**, Ալեասանտոյ Օրենկոյ, *Աթանաս Եպս. Մերասեան եւ իր համառոտ «Քերականություն իտալերեն լեզուին»*, Ամստերդամ [Հ. Սահակ Ծեմենեան], Բազմավէյ, 1994, 279-328):

23 Կ'ակնարկել Ստեփանոս Ազոնց Գիւմեր Աբբաֆօր (1740-1824) «Աշխարհագրութիւն չորից մասանց աշխարհի, Ասիոյ, Եւրոպիոյ, Ափրիկոյ, եւ Ամերիկոյ» աշխատութեան. Ի վաճառքի տրուած էր 1804:

²⁴ Իմա՝ Castelfidardo, Իտալիոյ Անքոնա գաւառի քաղաքապետութիւններէն մին:

²⁵ *St'u Le Cento Città d'Italia*, Supplemento mensile illustrato del Secolo, Milano.

26 Իտալերէն՝ քաղաքապետարան:

²⁷ Իմա՝ Scotti Giovanni Battista (18 Մալիս 1894 - 5 Ռեկտեմբեր 1916 Վյուճ.) Եպիսկոպոս Osimo-ի:

28 Իմա՛ Brenta, կարենոր գետս մը Իտալիոյ մէջ:

²⁹ Իմա՝ Bayet Charles (1849-1918), ֆրանսացի բարձրաստիճան պաշտոնեայ, պատմաբան, մատնագետ քիզանդական արունտի:

30 Իմա՛ թսխիր չ. Պողոս Վրդ.:

31 Սկսեցի մտածել, որ եթե իմ հայրը չի մեռել, ապա իմ հայրը չէր լինում իմ հայրը:

32 Նամակի ետևի էջին վրայ Սերոբե Ալիշանի ձեռագրով կան հետևեալ տողերը. «Համբուրելով, համբուրելով ասեմ ինձի յեղբորէդ սովրած. Այս անցաւոր կեանքս է փրփուր, զոր ժողովեա ունայն եւ ջուր: Խ. Հարազատող Սերովբէ Մարգ[ար] Ալիշան»:

33 Իմա՛ Ազարեան Ստեփանոս Պետրոս Ժ.:

33 Իմա՛ Սգարեան Ստեփանոս Պետրոս Ժ.:
34 Իմա՛ Յովհաննէս Կոզեռն Տարօնացի (ծննդեան եւ մահուան թուականները անյայտ), ԺԱ. դարոս-
առաջին կէսի հայ գիտնական, տոմարագէտ: Կրած է «հայոց վարդապետ» պատուանունը: Մատ-
թէոս Ուոհայեցիի հաւաստումով Յովհաննէս Կոզեռնը հեղինակած է հետեւեալ երկերը, որոնք
չեն պահպանուած. «Գիր հաւատոց», «Պատմութիւն Բագրատունեաց»: Գրած է տոմարագիտա-
կան աշխատութիւններ, որոնց շարքին «Մեկնութիւն տոմարի»:

35 Իտալերէն cugino, զարմիկ:

36 Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:

37 Հաղո Ղեկունո Ալիշանի քրոջ աղջիկը, ամուսնացեալ՝ Ստարիտեա:

37 Հայր Դեոնդ Ալիշանի քոչ աղջիկը, անունացավ՝ Յուսուփյան։

38 Իմա՝ Vogel Joseph Antoine (1756-1817), ֆրանսացի անաստ եկեղեցական, ապաստանած է Զուիցերիա, ապա՝ Իտալիա։ Պատուոյ կանոնիկոս Իտալիոյ Ռեքանաթիի Մայր տաճարին։ Արիսիազէտ եւ գրողարանավար, հեղինակ՝ *De ecclesiis Recanatensi et Lauretana earumque episcopis commentarius historicus*, Volume I. & II., Recinetti ex typografia Leonardi Badaloni, 1859 աշխատութեան։

39 Իմա՝ Talleoni Marcantonio, Istoria dell'antichissima città di Osimo, presso Domenicantonio Quercetti, 1808.

40 Իմա՛ Տամատեան Յակոբ:

40 Իմա՝ Տամատեան Յակոբ:
41 Իմա՝ Վարդան Արեւելցի (մօտ 1200)–1271), պատմագիր, մեկնիչ, աստուածաբան, փիլիսոփա,
թարգմանիչ:

42 Վաճ՞ք Մե՞ծ Հա՛յքի Տոբութե՛րան աշխարհի Աղիո՛վիտ գաւառին մէջ:

43 Իմա՛ Ճնտոյեան Հ. Ներսէս Վրդ.:

⁴⁴ Տե՛ս Աղօթք Սրբոյն Բեռնարդոսի առ Տիրամայրն, Բուրվառ աղօթից, Վենետիկ, 1831, էջ 284:

45 Ն. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:

⁴⁶ Երեց դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆեմտիի:

⁴⁷ Դուստրը Պողոս Հոլաս Էֆենտիի:

48. Դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆենտիի:

⁴⁹ Բնագիրը կը գտնուի Ս. Պետերբուրգի Հնագիտական Ինստիտուտի արխիվին մէջ (ֆոնտ թիւ 3, արխիւային թիւ 211, հերթ. թիւ 35): Առաջին անգամ հրատարակած է Սուրէն Շոիկեանը «Ալի-շանը եւ Պետերբուրգի հնագիտական ընկերութիւնը» յօդածին մէջ (տե՛ս «Տեղեկագիր, 1964, թիւ 2): Վերահրատարակուած է դարձեալ Սուրէն Շոիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 180-181): Կ'արտատպուի նոյնութեամբ:

50 Նկատի ունի Պետերբուրգի «կայսերական Հնագիտական պետական» («Императорское Архелогическое Общество») պատուոյ անդամի վկայականը, որ իրեն ուղարկած էր ընկերութեան ակադեմիկոս-քարտուղար Ա.Ֆանասի Պիչկովը:

⁵¹ Նամակին բնագիրը կը պահուի Biblioteca Marciana, Venezia : Mss italiani, Classe 10, N° 417, Provenienza Teza, collocazione 11727. Առաջին անգամ հրատարակուած է Բազմալէպ 2013-ի մէջ, թիւ 1-2, էջ 67-8, **P. Vahan Ohanian**, *Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912)*:

52 Վասն որ կամի ի Հեպէշին երկիրն գնալ՝ այսպէս է. «Մըսրայ կ'ելնա՝ 20 կ'երթա՝ Մ'անգլութ
քաղաքն՝ Նիլի ջուր ի վեր, որ Մ'սրայ ֆողն է...» (հրատ. Հայր Ղ. Ալիշան), Բազմավէպ, 1897, էջ
459-463: Բնագրի իտալ. թարգմանությունը. Un viaggiatore armeno traverso l'Abissinia; per cura del
P. L. Alishan, M. O. del R. Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti. Venezia, Tip. Ferrari, 1897. [Dagli
Atti del R. Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti, Tomo VIII, Serie VII. — 1896-97]. Առանձնատիպ՝
1-10 էջ (պարբերականի էջերով՝ 1220-1229): Սկիզբը՝ Հ. Ղ. Ալիշանի տուած կենսագրական
տեղեկությունները Աւետիքի գրական վաստակի եւ ուղեւորություններու մասին (էջ 1-3), որմէ
յետոյ կը տրուի անոր դէպի Եթովպիա կատարած ուղեւորութեան լրի բնագիրը՝ «Per chi volesse
andare al paese dell'Abissinia» (4-10): Գիրքը ամբողջութեամբ թարգմանությունն է Emilio Teza-ի:

53 Ալիշանի այս յօդուածը տե՛ս «Աւետիք» Պատմամանրագի Երկրորդ հատոր, Երևան, 1997, էջ 317-321:

⁵⁴ Տե՛ս **Vogel Joseph Antoine**, *De ecclesiis Recanatensi et Lauretana earumque episcopis commentarius* (Երևան: Գրականություն, 1989), էջ 317-321:

55 Հայր Դանիէլ Ստեփանեան Ռեքանաթիէն 12 Մայիս 1897 թուակիր նամակով կը գրէր Սիլիշանին. «Ձերկհատորն *Vogel* առաքեալ յինէն 29 անցելոյն անշուշտ ընկալեալ եւ գոնացեալ իցէք. ընկալալ զայն ի նուէր Զեզ ի փոխ-տեսչէ կղերանոցիս, երիտասարդ ուշիմ եւ ազնիւ. եւ քանզի սա յոյժ սիրող է Վենետիկոյ եւ յիշատակաց նորա մա՞րդ էր արդեօք ի փոխարէն առաքել մմին խաչիկ մի յաստեղաքարէ (*avventurina*) եւ մուշեռնազարդ, կամ ալպոմ մի նկարուոց Վենետեանց, ի զին 3-4 ֆրանքաց»:

56 Իմա՛ Ումուտեան Եղբայր Ստեփանոս:

57. Իմա՛ Guadagnoli Angelella Colomba (Rieti, 2 Փետրուար 1467 – Perugia, 20 Յուլիս 1517) – Իտալացի միանձնուհի, մեծարուած Կաթողիկէ եկեղեցւոյ կողմէ Colomba da Rieti անունով; ծանօթ մատուցած Երանուհի Colomba da Perugia.

⁵⁸ Իմա՝ Չրաքեան Եագուպ Արթին փաշա (1842-1919), ուսման համար ՀԱԸՄԻ հիմնադիրներէն մին, որդին հեղինակ ուսումնասիրութիւններու հին եգիպտոսի մասին, ՀԱԸՄԻ հիմնադրած «*Եագուպ Արթին Արթին*» պէլ Չրաքեանի։ (Տե՛ս **Հ. Սահակ Տէր-Մովսէսեան**, *Պերճապայծառ Եագուպ Արթին Փաշա Չրաքեան*, Բազմավէպ, 1919, Բ/54-62 (Աթ) նկ.։ Եագուպ Արթին Փաշա Չրաքեան, Բազմավէպ, 1936, Ը-ԺԲ/344-348 (Քաղաքական դէմքեր)։ **Հ. Եղիա Փէչիկեան**, *Ընդհանուր Մատենադարան Ս. Ղազարու*, Բազմավէպ, 1926, Զ/180-185։ Բվմդ. Գրադարան Եագուպ Արթին Փաշայի։ [Նաեւ արժէքատու հրատարակութիւններու մատենագիտական ցանկ]։ Երոպական բաժին)։

59 Կ'ակնարկէ Հիւսիսային Իտալիոյ Վալ դ'Աոստա-ի Լեքեռնոյի մէջ գտնուող Բալնիոյ մարմարեայ սրահը՝ կոչուած Villa A:

66 Իմա՝ Rosental (Leipzig).

⁶⁰ Իմա՝ Rosental (Leipzig).

- 62 Ն. Դիոնիսիոս Վրդ. Գաղատառուեան (Փետրուար 1897-էն մինչեւ Սեպտեմբեր 1898):
- 63 Ն. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:
- 64 Իմա՝ Basilica di Sant'Antonio di Padova.
- 65 Իմա՝ Asolo.
- 66 Իմա՝ Խոսրով Անձեւացի (ծննդեան թուականը անյայտ – մահացած է մօտ 964-ին), հայ Վասպուրականի Անձեւացիք գաւառի եպիսկոպոս, մատենագիր:
- 67 Իմա՝ San Zenone degli Ezzelini.
- 68 Իմա՝ Եանուղեան Ն. Մկրտիչ Վրդ.:
- 69 Նամակին բնագիրը կը պահուի Վիեննայի Մխիթարեան Մենաստանի դիւանին մէջ:
- 70 Նամակին ներքեւ Ալիշանի ստորագրութեան տակ՝ նամակը ստացողը աւելցուցած է հետեւեալ տողերը. «ԶԶնորհեալն ի 28 անցելոյ ընկալալ, եւ երեկ առի ի մաքսատանէ զմատանին, զորմէ եւ Մեծապ. Պր. Եղբայր Վ. Հօրդ եւ Մեծարոյ բարեկամն իմ գրեալ էր կանխաւ: Յայտ առնեմ զխորին յարգանս իմ եւ զսէր առ Մեծ. Վ. Հայր Աթոռակալ Վրդ. Խ[ոնարհ] ծ[առալ] եւ Եղբ[այր] Ն. Խանութը կը բացակայի] Au très-révérend Père R. P. Leo M. Dr. Alishan, Vicaire général des RR. PP. Méchitaristes Venise S. Lazare».
- 71 Բնագիրը կը գտնուի ՊԿՊԱ, Կաթողիկոսական դիւանին մէջ (ֆոնտ թիւ 57, ցուցակ թիւ 1, թղթ. թիւ 467: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրէն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 181-182): Կ'արտատպուի նոյնութեամբ:
- 72 Սմբատեան Սրբազան իր 25 Նոյեմբեր 1896 թուակիր նամակով կը գրէ Ալիշանին. «Բերկրութեամբ սրտի կարդալով նամակը՝ հասու եղէ իմաստիցն: Սեւանայ Տիրամօր իսկական պատկերը, որ անթուական է, եւ հնութեամբն վկայ է մեծանուն Մխիթար երջանիկ Աբբայի ժամանակի գործ լինելոյն, Վեհափառ Կաթողիկոսը փոխադրել է Սեւանէն Էջմիածին, իրակերտ նոր թանգարանի մէջ պահելու՝ ինչպէս եւ Սեւանայ նոր վանահօր առ իս գրած գրութիւնն ցոյց է տալի, որը ընդ այսմ ուղարկեցի Ձեզ ի միամտութիւն: Նոյն իսկ Տիրամօր պատկերից լուսանկարով առնելով, Ձեր յանձնարարութեան համաձայն, գրութեանս հետ ուղարկեցի երկու օրինակ Ձեզ նուէր՝ լուսանկար Միքայէլ եղբօրս կողմէ: Այս իսկ պատկերն է, որին ընդունել էր հոգեւորչս Գաբրիէլ Արքեպս. Այվազեանը իբրեւ Մխիթար Աբբայի պաշտած Տիրամայրը, որ եւ Վեհափառ Կաթողիկոսը՝ իսկութեանը հասու լինելով, ընդունել է իբրեւ ընտիր հնութիւն եւ փոխադրել է Էջմիածին, ուր եւ կը պահուի ամենայն խնամով: Եթէ պատկերը լաւ չէ լուսանկարուած՝ պատկերի շատ հնութիւնիցն է»: Սեւանի վանահօր 1 Նոյեմբեր 1896 թուակիր նամակը, ուղղուած է Մեսրոպ Եպս.ի, որ իր կարգին նոյնը դրկած է Ալիշանի: Նամակը ունի հետեւեալ բովանդակութիւնը: «Նորին Գերապատուութիւն Մեսրոպ Արքեպս.ի Սմբատեան Սրբազան, Անդամոյ կայսերական հնագիտական ժողովոյն Մոսկվայի. Ի հետեւումն գրութեան Ձերդ Սրբազնութեան ի 25 Հոկտեմբերի տարւոյս (թիւ 26), ունիմ պատասխանել խոնարհաբար որ Սրբազնութեանդ մատնացոյց արած Աստուածամօր պատկերը, որը միշտ կախուած էր Սեւանայ Ս. Աստուածածին տէղեցւոյ սեղանի հիւսիսային կողմում, այժմ գտնուում է Ս. Էջմիածնում. որովհետեւ այս տարի Յունիսին, երբ Նորին Վեհափառութիւն Պատրիարք-Կաթողիկոսն ազգիս Սեւան եկաւ, այդ պատկերը տեսնելով՝ հաճեցաւ տանել Ս. Էջմիածին, իբրեւ հին նկարների ընտիր օրինակ: Վանահայր Սարգիս Վրդ. Փիլոյեանց, 1 Նոյեմբեր 1896»: Այս լուսանկարին վրայէն Ալիշան պատրաստել տուած է նոյնին գունատ օրինակը եւ հրատարակած Սիսականի մէջ (էջ 88): Նկարին տակ գրուած է. «Տիրամայր Սեւանայ. Յիշատակ երկերիւրամեակի (1692-1892) տեսլեան Մխիթարայ Աբբայի»: (Տե՛ս Ն. Սահակ Ծմեմեմեան, Մեսրոպ Արքեպս. Սմբատեանի նամակները առ Ն. Ղեւոնդ Ալիշան, Բազմավէպ, 1991, էջ 156): «Նախ՝ Տիրամօր գլխին ձգած մուր կապտագոյն միակտոր քօղը՝ ունի տեղ տեղ երկար սեւ գծեր, որ պէտք է համարել շալի դեղին ծալուածքը: Ծալի աստուղը ծիրանեգոյն երեւի՝ եզերքը գծերով: Պատմունճանն վարդա-աստիճանի պարկեշտագոյն երեւի՝ վայել երկնից թագուհի Տիրամօր: Գլխի բակ տուած շրջանակը՝ դեղնախառն սպիտակ: Աջակողմեան կուրծքի մօտ մի փոքր տեղ այրուած է, ի հարկէ վառած մոմերից: Երկրորդ՝ Յիսուս մանուկն՝ որ 7-8 տարեկանի հասակով երեւի՝ խաչափայտն ի գիրկն, ունի լայնաթեւ սպիտակագոյն բանկոն՝ մանուշակագոյն գծերով: Դէմքը՝ կարմրախառն

- [illegible]

- 82 Բաղադր մը հիսիսային Իտալիոյ Էմիլիա-Ռոմանիա նահանգին մէջ:
- 83 Իտալերէն՝ «Ճշուած ձեռագիրները գոյութիւն չունին. կան տպագիրներ, բայց ոչ ձեռագիրներ»:
- 84 Իմա՝ Biblioteca Estense di Modena.
- 85 Իմա՝ Արքանիս քահանայ Կ. Պոլսեցի:
- 86 Նամակին բնագիրը կը պահուի Biblioteca Marciana, Venezia : Mss italiani, Classe 10, N° 417, Provenienza Teza, collocazione 11727. Առաջին անգամ հրատարակուած է Բազմավէպ 2013-ի մէջ, թիւ 1-2, էջ 69, **P. Vahan Ohanian**, *Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912)*:
- 87 Իմա՝ Ագարեան Ստեփանոս Պետրոս Ժ.:
- 88 Կ'ակնարկէ Վենետիկի chiesa di San Salvador եկեղեցիին, ուր կը գտնուի Հայոց վերջին թագուհի տիտղոսը կրող Կատարինէ Քորնարոյի դամբարանը լատինատառ գրութեամբ՝ CATHARINAE CORNELIAE-CYPRI HIEROSOLYMORUM-AC ARMENIAE REGINAE-CINERES.
- 89 Իմա՝ Sarto Giuseppe Melchiorre.
- 90 Իմա՝ Svampa Domenico (1851–1907), իտալացի Կարդինալ, Կաթողիկէ Արքեպիսկոպոս Պոլոնիա քաղաքի (Իտալիոյ թագաւորութիւն) (1894-1907):
- 91 Իմա՝ Գաֆթանճեան Հ. Եղիշէ Վրդ.:
- 92 Իմա՝ Edgar von Wahl կամ Edgar de Wahl (1867–1948), ծնունդով Ուքրանիացի Էսթոնացի լեզուաբան:
- 93 Իմա՝ Smith Eli (1801–1857), ամերիկացի բողոքական քարոզիչ եւ ուսումնասէր, H. G. O. Dwight-ի ընկերակցութեամբ ճանապարհորդած է Հայաստան, Վրաստան եւ Պարսկաստան: Անոնք իրենց դիտարկումները "Missionary Researches in Armenia" (Քարոզչական հետազոտութիւններ Հայաստանի մէջ) հրատարակած են երկու հատորով 1833-ին:
- 94 Իմա՝ Khanykov/Khanikoff Nikolaï Vladimirovitch (1819-1878), ռուս արեւելագէտ եւ երկրախոյզ, ռուս երկասիրութիւններ Թուրքեստանի եւ Կովկասի մասին: Գլխաւորած է գիտարշաւ մը դէպի Խորասան 1858ին: Երկերէն կարելի է յիշել Mémoire sur la partie méridionale de l'Asie centrale. (1861), Mémoire sur l'ethnographie de la Perse. (1866): 1878-ին իր աշխարհագրական գիրքերը կտակած է Société de géographie-ին:
- 95 Իմա՝ Paul Bötticher.
- 96 Իմա՝ Lagarde Paul Anton de.
- 97 Իմա՝ Գրիգոր Մագիստրոս Պահլաւունի, (մօտ 990–1058), գիտնական, փիլիսոփայ, բանաստեղծ, քաղաքական եւ ռազմական գործիչ: (Տե՛ս Վրէժ Վարդանեան, *Գրիգոր Մագիստրոսի քաղաքական հաւատամքը*, Բազմավէպ, 2005, էջ 364-378):
- 98 Բնագիրը կը պահուի Վենետիկի Ս. Ղազար Մխիթարեան Մայրավանքի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:
- 99 Իմա՝ Ongania Ferdinando (1842-1911), հրատարակիչ եւ գրավաճառ Վենետիկի մէջ:
- 100 Իմա՝ Recanati (Իտալիա):
- 101 Իմա՝ Սաղմոս ապաշխարութեան «Ողորմեա ինձ, Աստուած» (Սաղմոս Ծ):
- 102 Բնագիրը կը պահուի Ալիշանի ընտանիքի ժառանգներէն արժանթինաբնակ Տիկին Nora Toros De Arslanian-ի մօտ, որ ազնուաբար մեզի տրամադրեց լուսապատճենները իր ընտանեկան հաւաքածոյէն:
- 103 Իմա՝ Կիլիւսերեան Հ. Անդրէաս Վրդ.:
- 104 Բնագիրը կը գտնուի ՊԿՊԱ Կաթողիկոսական դիւանին մէջ (ֆոնտ թիւ 57, ցուցակ թիւ 1, թղթ. թիւ 467: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրէն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 182-183): Կ'արտատպուի նոյնութեամբ:
- 105 Նկատի ունի Մեսրոպ Ամբաստանի «Նկարագիր սուրբ Ստեփաննոսի վանաց Սաղիանի եւ միւս վանօրէից եւ ուխտատեղեաց եւս եւ քաղաքացն եւ գիւղօրէից որք ի Շամախոյ թեմի», Տիխիս, 1896, էջ 84 աշխատութիւնը, իսկ աւելի ներքեւ՝ մէջբերումներ կը կատարէ այդ աշխատութեան տարբեր էջերէ: Այս մասին տե՛ս Գէորգ Սրայիոնի Ստեփանեան, *Շամախու Հայոց Թեմի*

- Ստդիանի Ս. Ստեփաննոս Նախավկայ Վանքի Պատմությունից (Համառոտ Ակնարկ),
Էջմիածին, 2006, էջ 93-115:
- 106 Իմա՝ Միքայել Ա. Սեբաստացի (1567-1576), ծննդեան թիւը անյայտ, - վախճանած է 1576-ին:
Ամենայն Հայոց կաթողիկոս 1567-էն:
- 107 Ալիշան 2 Յոնուար 1897-ին սրբապատկերի մը ետեւ աղօթք մը գրած եւ նուէր տուած է Եղբայր
Երանոս Եանողեանին. բնագիրը տե՛ս աստ նամակ թիւ 1987:
- 108 Թրքերէն՝ անոր սուրբ հոգին թող մեզի բարեխօս ըլլայ:
- 109 Վարպետութիւն:
- 110 Իմա՝ Ծովիզեան Հ. Անդրէաս Վրդ.:
- 111 Իմա՝ Նուպար Փաշա (1825-1899), եգիպտահայ քաղաքական գործիչ, Եգիպտոսի առաջին վար-
չապետ: Հովանաւոր մեկեմասը Ալիշանի «Սիսուան» երկասիրութեան ֆրանսերէն հրատարա-
կութեան. Sissouan ou l'arméno-Cilicie : description géographique et historique avec carte et illustra-
tions / traduit du texte arménien et publié sous les auspices de Noubar Pacha Venise : S. Lazare, 1899.
Նուպար փաշա: (Մահախօսականը տե՛ս (1822-1899)], Բազմավէպ, 1899, Բ/83-4): Նուպար
Փաշա 1825-1899, Վահան Գ. Զարդարեան, Յիշատակարան: Հայ երեւիներու կենսագրութիւն-
ները, լուսանկարները, ձեռագիրները, գրութիւնները եւլն. եւլն. (1512-1912): Հայկական տպա-
գրութեան 400 ամեայ յոբելեանին առիթով: Երկրորդ հատոր, 61 կենսագրութիւն 126 լուսատիպ
պատկերներով, Ազատ Մատենաշար թիւ 20, Կ. Պոլիս, 1911, էջ 278-294):
- 112 Իմա՝ Cambon Pierre Paul (1843-1924), ֆրանսացի դիւանագէտ, 1890-1897 դեսպան Կ. Պոլսոյ մէջ:
- 113 Իմա՝ Յովսէփեան Հ. Սարգիս Վրդ.:
- 114 Իմա՝ Gelzer Heinrich.
- 115 Իտալերէն Decano, ուսուցչապետ:
- 116 Ֆրանսերէն՝ գոհար:
- 117 Կ'ակնարկէ վաճառական Յովհաննէս Յովակիմեանի աշխատասիրութեան «Պատմութիւն նախ-
նեաց վաճառականութեան եւ ճանապարհ հարստութեան», թարգմանուած անգլերէնէ, (Փարիզ,
տպ. Արամեան, 1860):
- 118 Իմա՝ Փորթուգալեան Միքայել փաշա:
- 119 Կ'ակնարկէ Միքայել Փորթուգալեան Փաշայի ուսումնասիրութիւններուն, որ յաջորդ տարին նախ
յօդուածով մը լոյս տեսաւ Բազմավէպի էջերուն մէջ «Եղիշէի պատմութեան շարադրութեան
թուականը» Ա/6-10; Բ/57-60, 1898, իսկ Ալիշանի մահէն ետք առանձին հատորով «Եղիշէի
վարդապետի վասն վարդանայ եւ Հայոց պատերազմին եւ քննադատութիւնը», Վենետիկ, 1903:
- 120 Արդեօ՞ք նկատի ունի Գալեմքեարեան Հ. Գրիգորիս Վրդ-ը:
- 121 Իմա՝ Աբրահամ քահանայ Կ. Պոլսեցի:
- 122 Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:
- 123 Ալիշանի քրոջ աղջիկը, ամուսնացեալ՝ Ստարիտէս:
- 124 Իմա՝ Փորթուգալեան Միքայել փաշա:
- 125 Անոր կենսագրութեան մասին տե՛ս «Եղիշէի վարդապետի վասն վարդանայ եւ Հայոց պատերազ-
մին եւ քննադատութիւնը Միքայել փաշայի Փորթուգալ» գիրքին մէջ, Վենետիկ, 1903, էջ 5-11:
- 126 Դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:
- 127 Կաթնեղբայր:
- 128 Որդին Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:
- 129 Դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:
- 130 Իմա՝ Ազարեան Ստեփանոս Պետրոս Ժ.:
- 131 Բնագիրը կը պահուի Վենետիկի Ս. Ղազար Մխիթարեան Մայրավանքի դիւանին մէջ: Կը հրա-
տարակոյի առաջին անգամ: Հասցէն՝ Monsieur M. Kalousdian 45, Avenue de la Princesse Vesinet
(Seine et Oise).

- 30 Դուստրը Վիջեն Հոլաս Էֆենտի:
- 31 Դուստրը Վիջեն Հոլաս Էֆենտի:
- 32 Կ'ակնարկե Ղալաթիոյ (Կ. Պոլիս) Մխիթարեաններու Գրասենեակին, հիմնուած 1772-ին, որու կառուցին մէջ վարձակալութեամբ կը բնակէր Սերոբէ Ալիշան:
- 33 Կ'ակնարկե իր (Քերովբէ Ալիշան) եւ եղբօր (Սերովբէ Ալիշան) ասագանի անուններուն:
- 34 Կ'ակնարկե իր թարգմանածոյ աշխատութեան «Իմացք ի չարչարանս Քրիստոսի, Հօր Գայետանոյ Պերգամացոյ, Վենետիկ, Մխիթարեան տպագրատուն, 1879, 36 էջ»:
- 35 Կ'ակնարկե իր թարգմանածոյ աշխատութեան «Սնունդք սրտի եւ հոգւոյ:
- 36 (Ղուկ. ԺԴ. 15):
- 37 (Ղուկ. ԺԱ. 42):
- 38 Իմա՛ Lloyd Triestino di navigazione:
- 39 Վիջեն Հոլաս(եան):
- 40 Պօղոս Հոլասի այրի տիկինը:
- 41 Իմա՛ Ստեփանեան Հ. Դանիէլ Վրդ.:
- 42 Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:
- 43 Իմա՛ Waddington William Henry.
- 44 Իմա՛ Հ. Դիոնեսիոս Վրդ. Գաղատոսեան (Փետրուար 1897-էն մինչեւ Սեպտեմբեր 1898):
- 45 Տե՛ս *The Eternal Priesthood*, by **Henry Edward [Manning]**, Cardinal Archbishop of Westminster, 1883, Baltimore: Published by John Murphy & Co.
- 46 Իմա՛ Manning Henry Edward (1808–1892), Անկլիքան եկեղեցւոյ քահանայ, որ դաւանանքը փոխելով անցած է Հռոմէական Կաթողիկէ եկեղեցւոյ, դառնալով եպիսկոպոս, ապա ծիրանաւոր-Կարդինալ:
- 47 Իմա՛ Իսրայէլեան Ստեփանոս Եպս., ծնած 15 Փետրուար 1866-ին Մուշի մէջ, Հայ Կաթողիկէ եկեղեցական, Ժողովրդապետ Արաբկիրի մէջ, եպիսկոպոս ձեռնադրուած է 6 Փետրուար 1899-ին, Առաջնորդ Խարբերդի: Նահատակուած է 1915ին:
- 48 Իմա՛ Նազարեթեան Հ. Դանիթ Վրդ.:
- 49 Իմա՛ Ծնտոյեան Հ. Ներսէս Վրդ.:
- 50 Իմա՛ Ամպերպօյեան Հ. Մովսէս Վրդ.:
- 51 Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:
- 52 Զախակողմեան լուսանցքին վրայ գրութեան հակառակ ուղղութեամբ, աւելցուցած է հետեւեալ տողերը. դէմքն հոռմալական կամ կայսերական գլուխ մի թուի ինձ քան լուսական:
- 53 Իմա՛ Թէրզեան Պօղոս Եպիսկոպոս (1853-1931), Եպիսկոպոս Ատանայի (1892-1910), լաջորդաբար Պատրիարք-Կաթողիկոս Կաթողիկէ Հայոց, որպէս Պօղոս Պետրոս ԺԳ. (1910–1931):
- 54 Իմա՛ *Liduina van Schiedam, Sint-Liduina*, (1380–1433), հոլանտացի խորհրդագրած (միսթիք) սրբուհի, մեծարուած Կաթողիկէ եկեղեցւոյ կողմէ: Սրբադասուած է 14 Մարտ 1890-ին, Լեւոն ԺԳ. Պապի կողմէ: Պաշտպան սուրբն է սառուցի վրայ դահուկորդներու, ինչպէս նաեւ պարբերաբար կրկնուող հիւանդութեամբ տառապողներու:
- 55 Իմա՛ Քիւրէլեան Գերապայծառ Յովհաննէս:
- 56 Իմա՛ Թէրզեան Պօղոս Եպիսկոպոս:
- 57 Իմա՛ Ռուպեան Գերապայծառ Յարութիւն:
- 58 Իմա՛ Միսքեան Յովհաննէս Վարդապետ, Հռոմի Ուրբանեան վարժարանի հայոց լեզուի ուսուցիչ, եկեղեցական պատմաբան, բառարանագիր, հեղինակ Առձեռն բառագիրք հայերէն-լատիներէն եւ լատիներէն-հայերէն ի պէտս դպրոցաց հատորներուն, Հռոմ, 1887, տպ. Փրոփականտա Ֆիտէ:
- 59 Խօսքը կը վերաբերի Alexandre Boutkowski-Glinka-ին (1831-1895), որու դրամագէտ, հեղինակ եռահատոր բառարանի “Dictionnaire numismatique pour servir de guide aux amateurs, experts et acheteurs des médailles romaines impériales et grecques coloniales avec indication de leur degré de

- rareté et de leur prix actuel au XIXme siècle suivi d'un résumé des ventes publiques de Paris et de Londres, Tome I-III, Leipzig, 1881-1884.
- 60 Իմա՛ Ozurgeti.
- 61 Իմա՛ Ագրապեան Հ. Կարապետ Վրդ.:
- 62 Դուստրը Վիջեն Հոլաս Էֆենտի:
- 63 Երէց դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆենտի:
- 64 Առաջին անգամ հրատարակած է Ա. Ադամեանը (տե՛ս «Բանբեր Հայաստանի արխիւների» թիւ 3 (12), բնագիրը կը գտնուի Մատենադարանի մէջ (Գ. Յովսէփեանի արխիւ, թղթ. 95, վառ. 24): Հիմք ընդունած ենք բնագիրը: Վերահրատարակուած է Սուրէն Ծտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 184-185): Կ'արտատպուի նոյնութեամբ:
- 65 Գարեգին Վրդ. Յովսէփեանը, հաւանօրէն 90-ական թուականներէն սկսեալ, միտք կը հաւաքէր իր «Խոսքովիկ թարգմանիչ» ուսումնասիրութեան համար (հրատարակուեցաւ 1899-ին Վաղարշապատի մէջ): Այս կապակցութեամբ ան կարծիք է խորհուրդներ հարցուցած էր Ալիշանին:
- 66 Խօսքը կը վերաբերի Վլատիմիր Ստասուի «Սլաւոնական եւ արեւելեան զարդարուեալ» աշխատութեան, L'Ornement Slave et Oriental D'Après Les Manuscrits Anciens et Modernes. St. Petersburg: Publié Avec Autorisation De Sa Majeste L'Empereur Alexandre II - Etablissement Cartographique De M. Illine, 1887.
- 67 Նկատի ունի հայագէտ-քանասէր Արիստակէս Սեդրակեան եւ Մեսրոպ Սմբատեան սրբագանները, որոնց հետ մամակագրական կապ ունէր:
- 68 Իմա՛ Babelon Ernest Charles François (1854-1924), ֆրանսացի դրամագէտ եւ դասական հնագէտ:
- 69 Alexandre Boutkowski-Glinka (1831-1895), որու դրամագէտ, հեղինակ եռահատոր բառարանի “Dictionnaire numismatique pour servir de guide aux amateurs, experts et acheteurs des médailles romaines impériales et grecques coloniales avec indication de leur degré de rareté et de leur prix actuel au XIXme siècle suivi d'un résumé des ventes publiques de Paris et de Londres, Tome I-III, Leipzig, 1881-1884.
- 70 Իմա՛ Sebastiano d'Angelo da Perugia (-?†1521), Դոմինիկեան կրօնաւոր, վարքագիր եւ խոստովանահայր Colomba da Rieti-ի:
- 71 Իմա՛ Guadagnoli Angelella Colomba.
- 72 Իմա՛ Beata Osanna Andreasi da Mantova (1449-1505), Դոմինիկեան միանձնուհի: Երանուհիին մարմինը կը հանգչի Մանթովայի մայր տաճարին մէջ: Յիշատակը կը ընդունի 18 Յունիսին:
- 73 Իմա՛ Santa Caterina da Siena (1347–1380), իտալացի միանձնուհի, սրբադասուած Պիոս Բ. Պապէն 1461-ին, 1970-ին հռչակուած է Վարդապետ եկեղեցւոյ Սրբազան Քահանայապետ Պօղոս Զ.ի կողմէ: Նկատուած է համապաշտպան սուրբը Իտալիոյ եւ Եւրոպայի:
- 74 Իմա՛ Gonzaga Sant'Aloisio (Luigi).
- 75 Իմա՛ Manara Achille (1827–1906), Կարդինալ Անքոնայի (1879-1906):
- 76 Իմա՛ San Zenone degli Ezzelini.
- 77 Թրքերէն՝ խենթութիւն:
- 78 Թրքերէն՝ բարակ չէօրէկի (բոկեղ, քաթա) տեսակ:
- 79 Իմա՛ Տայեցի Հ. Եսայի Վրդ.:
- 80 Երէց դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆենտի:
- 81 Դուստրը Վիջեն Հոլաս Էֆենտի:
- 82 Նկատի ունի Վիջեն Հոլասը:
- 83 Դուստրը Վիջեն Հոլաս Էֆենտի:
- 84 Եղբօրորդին Վիջեն Հոլաս Էֆենտի:
- 85 Դուստրը Վիջեն Հոլաս Էֆենտի:
- 86 Կրտսեր որդին Պօղոս Հոլաս Էֆենտի:
- 87 Իմա՛ Թլացք:

- 88 թրքերէն՝ հաստ:
- 89 Կ'ակնարկէ իր երկասիրութեան, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Հին հաւատք կամ հեթանոսական կրօնը
հայոց, Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1895, 522 էջ:
- 90 Կ'ակնարկէ Հռոմի Լեւոնեան Քահանայապետական վարժարանին (pontificio collegio armeno),
հիմնուած Հռոմի մէջ 1883 թուականին Հռոմի Պապ Լեւոն ԺԳ-ի կողմէ հայ կաթողիկէ կղերի
կազմավորման համար:
- 91 Կ'ակնարկէ Հռոմի Բենեդիկտեաններու մայրավանքին, Abbazia Primaziale benedettina di S.
Anselmo in Roma (Aventino).
- 92 Իմա՛ Oestreich Thomas, Ամերիկացի Բենեդիկտեան կրօնաւոր (1872–1943):
- 93 Իմա՛ Littre Émile Maximilien Paul.
- 94 Իմա՛ Indulgenza plenaria del perdono di Assisi.
- 95 Իմա՛ Ղազիկեան Հայր Արսէն Վրդ.:
- 96 Իմա՛ Սինանեան Հ. Խորէն Վրդ.:
- 97 Basilica di Sant'Antonio di Padova.
- 98 Տե՛ս Sissouan, ou L'Armeno-Cilicie: description géographique et historique, avec cartes et illustrations
/ traduit du texte arménien (du P. Leon M. Alishan), 1899.
- 99 Իմա՛ Greenwell Canon William.
- 100 Դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:
- 101 Իմա՛ Էփտեան Հ. Թովմաս Վրդ. (1867-1900), Կարնեցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միա-
բանութեան:
- 102 Իմա՛ Chiesa S. Anastasia degli Armeni, ժողովրդապետութիւն եւ ապա Անքոնայի Հայոց համայնքի
եկեղեցին:
- 103 Հայր Դանիել Ստեփանեան Ռեքանաթիէն 27 Սեպտեմբեր 1898 թուակիր նամակով կը գրէ Ալի-
շանին. «Ի 21 ամսոյս հարկ էր ինձ գնալ յԱնքոնա, լընդունել զերկոսին կուսանս Գալիանէ եւ Յու-
դիտա հասեալս ի Կ. Պոլսոյ: Կանխեցի գնալ ի նախընթաց ատուր, զի թերեւս գոյց յիշատակ ինչ
հայկական: Յետ բազում հարցաւորածի գոյի զՍ. Անաստասիա եկեղեցի Հայոց, մերձ ի ծովեզրն
ի թաղ ինչ մթին եւ անել. այժմ կոչի Stella Maris, զոր լուեալ էր իմ եւ Ձեզ եւս հաղորդեալ, այլ չէի
գնացեալ ոչ գիտելով թէ նոյն իցէ ընդ Ս. Անաստասեայ մերոյ: Կից նմին գոյ եւ տուն եռայարկ,
առաջին կուսաստան Հայոց, նոյնպէս ի խաւարչտին եւ ի խոնաւ վայրի. երեւի թէ յետոյ կառու-
ցեալ իցեն տունքն հանդիպակացք: Եկեղեցին իցէ թերեւս երկայն մետր 15 եւ կիսով չափ լայն.
երեք սեղանք գոն, ի ճակատուն եւ երկուստեք. ի ստորէ աւագ սեղանոյն ամփոփեալ կայր ասեն
մարմին Ս. Անաստասեայ. այլ այժմ ունայն է. զպատկեր նահատակութեան սրբուհոյն որ ի նմին
խորանի տարեալ են Հայք յայժմեան եկեղեցի վեղարատուաց: Ի միջավայրի եկեղեցոյն թաղեալ
կայ Ղազար Եպիսկոպոս եւ ի վերոյ արձանագրութիւնդ ի քառանկիւն սպիտակ վիմի: Ի ստորէ
նմին գոյ միւսն, ըստ գաղափարեալ ձեռոյս. այլ ասեն թէ չիք տապան ի ներքոյ արձանագրու-
թեանդ. այլ մարմինքն ամփոփեալ են ի ձախմէ ի կամարաշէն նկուղի, զորոյ զկափարչին վերնա-
գիր համառօտ քերթեալ են. զի թերեւս յետ Հայոց յաւելեալ են ի նոյն եւ իտալացիք: Ասի թէ յամին
1733 մեկնեալ իցեն այտի Հայք եւ գնացեալ ի Ս. Գրիգոր հինն, յետ կործանման սորին առ հնու-
թեան՝ անցեալ ի Ս. Բարդողիմէոս, որ յաջորդաբար յորջորջեալ է Ս. Անտոնիոն (առ Անտոնեան
կրօնաւորօք) եւ Հայք կոչեալ են գնոյն Ս. Գրիգոր նորն: Յետ սակաւ ամսոյ վեղարատորք եւս
եղցեն այտի. (սպասեն ստորագրութեան դաշանց ի Գեր. Ազարեանէ. զի միշտ յանուն Հայոց
ծանօթ է տեղին՝ առ Իտալական Պետութեան) եւ գայցեն կուսանք Mendicanti կոչեցեալք դաս-
տիարակք որք աղջկանց: Իսկ զՍտոր Անաստասիա յետ Հայոց ժառանգեալ է եղբայրութիւն ինչ
նաւաստեաց, նուիրեալ զեկեղեցին յանուն Ս. Կոստին Stella Maris. պաշտպան ինքեանց ունելով
զՍ. Անդրէաս եւ զՍ. Նիկողայոս: Առ Իտալական Պետութեամբ գրաւեալ ստացուածոց եկե-
ղեցոյն վասն որոյ եւ պաշտամունքն դադարեալ են. ի չորեսին առաջին ատուրս մեծի պահոց
քանի եկեղեցին եւ դնի Սրբութիւն Սրբոց ի բազմոցի: Պահապան սորին ասաց ինձ թէ յառաջ
քան զվեց կամ եօթն ամս եկին երկոքին քահանայք Հայք ի Վենետկոյ (?) եւ զաւուրս եօթն

- պատարագեցին ի սմին! - Մինչ ի ձեռս Հայոց էր սա՛ հրաշալի իմն էր, ասեմ, մերքին ճարտարա-
պետութիւնն գործական, զոր ապա ժամանակաւ ի նորոգելն փոխեալ են ի ձեռն անճշան: Նա եւ
սակաւ ամօք յառաջ ճարտարապետ ոմն Հոովմայեցի ընթերցեալ զգովեստ նորին եկեալ է
տեսանել զնոյն, եւ յապուշ կրթեալ ընդ խանգարում նորին: Այսչափ ինչ հաւաքեցի զՍ. Անաս-
տասեայ: Տեսի զպատկեր մկրտութեան Քրիստոսի նկարեալ ի Բելլեկրիմօ Դիպալտօյէ՝ որ
պահի ի Pinacoteca քաղաքին. գեղեցիկ է յոյժ, այլ չիք մին օրինակ. բարձր է իբր մ[երթ] 5 եւ
լայն իբր 2.50, ի վերուստ ձուածն»:
- 104 Հայր Դանիէլ Ստեփանեան Ռեքանաթիէն 27 Սեպտեմբեր 1898 թուակիր նամակով կը գրէ
Ալիշանին. «Գոյ ի քաղաքի մերում Ս. Դոմինիկոս եկեղեցի ժողովրդապետական (երբեմն սեփա-
կանութիւն կրօնատրաց նորուն). յորմունս սորին ընդ այլ սրբոց ի մին կարգէ՝ գոյ եւ արձան
Երանուհոյ Ովսաննայ ի Մանդուա: Նո՞նք իցէ սա ընդ այնու զոր գտի ի տօնացուցի ուրեք Իտա-
լական B. Osanna degli Andreasi 1 Marzo»:
- 105 Կ'ակնարկէ «L'Eco di Savonarola» իտալերէն եւ անգլերէն երկլեզու ամսաթերթին, հրատարա-
կուած Լոնտոն, առաջին շարքը սկսեալ 1847 թուականէն, խմբագրուած Camillo Mapei-ի կողմէ,
նախկին կաթողիկէ իտալացի քահանայ մը դարձած բողոքականութեան, պանդուխտ այդ
քաղաքին մէջ: Երկրորդ շարքը լոյս տեսած է միշտ Լոնտոնի մէջ 1856 թուականէն, խմբագրու-
թեամբ Salvatore Ferretti-ի կողմէ մինչեւ 1862 թուականը, երբ Իտալիա կը վերադառնայ: Հայր
Դանիէլ Ստեփանեան Ռեքանաթիէն 27 Սեպտեմբեր 1898 թուակիր նամակով կը գրէ Ալիշանին.
«Ծանօ՞թ իցէ Ձեզ պարբերական ամսաթերթն Quarto Centenario della morte di Fr. Girolamo
Savonaola որ տպագրի ի Borgo S. Lorenzo – Mugello. ի թիւն 4 յօսի գեր. Աղանւոյ. եւ խոստանայ
երկարագոյն գրել ի թ. 9. զոր ոչ կարացի ունել»:
- 106 Chiaravalle, Իտալիոյ գիղաքաղաք մը Անքոնայի մօտ:
- 107 Իմա՛ Greenwell Canon William.
- 108 Թրքերէն՝ վարպետութիւն, ճարպիկութիւն:
- 109 Թրքերէն՝ հրաշք:
- 110 Իմա՛ Greenwell Canon William.
- 111 Իմա՛ Pesaro.
- 112 Հայր Դանիէլ Ստեփանեան Ռեքանաթիէն 17 Հոկտեմբեր 1898 թուակիր նամակով կը գրէ Ալի-
շանին. «Ըստ տուելոյ խոստմանս ի նախընթաց եօթնէկիս զնացի ի Բեզարօ ի գիւտ Ումուտին,
զանին. «Ըստ տուելոյ խոստմանս ի նախընթաց եօթնէկիս զնացի ի Բեզարօ ի գիւտ Ումուտին,
զոր խնդրեալ էր Ձեր, եւ զորմէ գրեցին լրագիրք ամա յառաջ, որպէս յիշէք: Յետ քազում խոյզ
եւ խնդիր առնելոյ՝ հուսկ ուրեմն գտի զձերունին յաղքատին տնակի ուրեք (via Palestro N 5) ընդ
դստերն Ռեճինայ որ 30 ամեայ թոյի, իսկ նա թերեւ 70: Յառնելս զնա հարցփորձ յարտասուս
հարաւ զի յետ այդքանեաց ամաց գոյ որ յիշեն զնա: Պատմեաց զամենայն ձախողութիւնս
տնտեսականս զիւր եւ զհօրն, նաեւ զվերջինն՝ բանտարկութեան Հոմոլոս միակ ուստերն այժմ
արձակելոյ: Յիշէ՛ գեղ[բայր] Ստեփանոս, զորմէ հարցանէր թէ զիս՞որ կայ!։ Բաց յիւրումն
ցեղաբանութենէ՛ զոր զձեմ ի ստորեւ՝ յիշէ՛ յազգայինս Անքոնայ զՏէր Կղեմէս Դայեակ (ինքն
Tufek ասէր, եւ այսպէս գրեցի քանզի ասաց թէ յիտալ բարբառ Levatrice թարգմանի, թէ եւ չէ
ճիշդ մեկնութիւնն). maestro al ginnasio di Grammatica superiore: Դարձեալ զՆուտի՝ զորմէ ոչ
բարոք յօսի զի անիրաւեալ է մին. Եղուարդ Նուտի, որդի Կարոլոսի եղբօր կանոնիկոսին այժմ
է vice-Prefetto ի Սքոլեո: Յիշէր նոյնպէս զԻտալացեալ կանոնիկոս ոմն Յովսէփ Չենեարիօ, ի
Լորեո: Յայտ է թէ Ումուտոյ չգիտէ բնաւ զհայ լեզու ծնեալ գոլով յԱնքոնա. ապա փոխեալ է
յիեզի, եւ անտի այսր. լուսանկարքդ հօրն 20 ամեայ թոյի եւ դստերն 10: Թախանձէր ծերունին
խնդրել հարցանել յԱնկիրիա՝ իցէ՞ն մին մերձաորք ունէրք որք ձեռն օգնութեան կարկառեա-
ցեն ինքեան. աւարտ բանի այնքան աղերս արի մինչեւ չկարացեալ ժուժել հանի ետու մին զյու-
մայիկդ առ մեզ ուղղեալ, թէ ոչ առ բարեկամութեան գէթ ի յիշատակ Եղ[բայր] Ստեփանոսի
որ երերն զիս յԱրեւելից: Այն ինչ դարձ արարեալ ի քաղաքս յառաօտոս ընկալայ ի մասնէ
զներփակեալոյ թողոթ. այլ քանզի յինէն եւ անոր է զոր առաջի առնէն՝ վասն ազնորիկ առ Ձեզ
ուղղեմ տնօրինել որպէս եւ իցէ պատշաճ: Տեսէք, վեր[ապատուեալ] Հայր, որքան ծանրագին
լինի մեզ աղէ՛, գիւտ վտարանդի եղբարց մերոց: ... Զեղ[բայր] Ստեփանոս համարիմ լինել թողն
եղբօր հաւուն իւրոյ. զի թէ եւ Cugino իւր կոչէր, այլ ոչ յիշեաց զհայր նորուն ի հօրեղբարս իւր»:
- 397

- «... Զգադափար այս ողբոց Եդեսեայ, կ'ըսէ Զօհրապեան յառաջաբանին մէջ, անդստին ի համբա-
կութեան տիոցս ընթորինակեալ եմ ի գրչագրէ եղելոյ ի Կիլիկիոյ, եւ յետոյ ուրեմն յալոց օրինակաց,
եւ յընտրելագունէն գրելոյ յԵգնկայ՝ գտարբերութիւնսն առ մինն նշանակեալ. ի հասանելս ի
Փարիզ՝ դէպ եղեւ ինձ յարքունի մատենադարանին գտանել եւ գերորդ օրինակ գործոյս. որ եւ սոյն
այս՝ թէպէտեւ բազմօք վրիպագիր՝ յանհմուտ գրչէ գծագրեալ ի վերջին ժամանակս, սակայն եւ
այնպէս ոչ սակաւ նպաստ եղեւ յառաւել ուղղաբանութիւն առաջիկայ տպագրելոյս»: Հոչակատր
արեւելագէտ Սէն-Մարթէն՝ հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տայ ֆրանսերէն յառաջաբանին մէջ.
«Le mérite réel de ce poème, l'une des productions les plus remarquables de la littérature arménienne, n'est
pas le seul motif qui doive le rendre digne de l'attention de la Société Asiatique de Paris. Le poème se
rattache à l'histoire des guerres et des conquêtes que les Français firent dans l'Orient pour la délivrance de
la Terre-Sainte... La chute d'Édesse remplit de douleur tous les peuples de l'Europe. Les exhortations des
souverains Pontifes, les prédications de S. Bernard, amenèrent une seconde croisade. Notre roi Louis-le-
Jeune et l'empereur d'Allemagne Conrad passèrent en Asie pour reconquerir Edesse. Le zèle qui faisait
courir aux armes les guerriers de l'Occident, inspirait aussi les poètes de l'Orient. Il a produit le poème
épiquique de Nersés Klaietsi. On voit par la chronique syriaque de Grégoire - Bar - Hebraeus, ou
Abou'lfaradj, que les poètes syriens s'étaient exercés sur le même sujet». (Տե՛ս նաեւ Ողբ Եդեսիոյ սրբոյն
Ներսիսի Շնորհալոյ. Թիֆլիզ, ի տպարանի Ներսիսեան Հոգեւոր Դպրոցին, 1829: Եդեսիոյ ողբին
առաջին կէտը՝ մինչեւ 1358 տողը Տիվորիէ հանրածանօթ հայերէնագէտը՝ քննադրով ու ֆրանսերէն
թարգմանութեամբ հրատարակեց իր Recueil des Croisades, Documents arméniens երկասիրութեան
մէջ (Հատոր Ա, 226-268) այսպիսի վերնագրով: Élegie sur la prise d'Edesse. Նալման՝ ուրիշ
հայերէնագէտ մըն ալ՝ սոյն գիրքին վրայ կարճ քննադատութիւն մը ըրած է ի Jahrbücher der
Wissensch.-kritik, 1829, N°. 51. Ծահան Զրպետի թարգմանութեամբ՝ հատուած մը դրած է Միշի
Խաչակրաց պատմութեան մէջ. Հատոր Բ, 136, չորրորդ տպագրութիւն):
- 34 Իտալերէն ասացումը «բարի ակործակ»:
- 35 Իմա՝ Ազարեան Ստեփանոս Պետրոս Ժ.:
- 36 Իմա՝ Bessarione; pubblicazione periodica di studi orientali (Պարբերաթերթ Արեւելեան ուսմանց),
հրատարակուած Հոռնի մէջ սկսեալ 1896 թուականէն, որպէս շաբաթաթերթ, ոչ կանոնաւոր
հրատարակումով: Հրատարակիչ Loescher, նախաձեռնութեամբ Pontificio Istituto Orientale
(Քահանայապետական Արեւելեան Ինստիտուտ)-ի: Հանդէսի յղացողը, հիմնադիրը եւ ոգին
եղած է Կարդինալ Niccolò Marini-ն (1843-1923): Պարբերականը դադրած է 1923-ին, Ծիրանաւոր
Մարինիի վախճանումով: Պարբերաթերթը ցուցակագրուած է 1898-1923:
- 37 ԺԷ. դարու ճանապարհորդական գիրքի մը մէջ, Դոմինիկեան այս եկեղեցականը կը յիշուի
որպէս Padre Gregorio Ciriace di S. Domenico (Nipote d'un già Patriarca d'gli Armeni
di Costantinopoli). Viaggio a l'arcipelago di Monsignor Sebastiani, Viaggio e navigazione di Monsignor
Sebastiani, F. Giuseppe di S. Maria, dell'ordine de' Carmelitani Scalzi: Primo vescovo di Hierapoli; e
poi di Bisignano; et Hoggi di città di Castello; nell'andare e tornare dall'Arcipelago, In Roma, per
Domenico Ant. Ercole, MDC.LXXXVII (1687), էջ 58, 106.
- 38 Իմա՝ Nelidov Aleksandr Ivanovich.
- 39 Նկատի ունի Վենետիկի Ս. Ղազար Մայրավանքի մօտ գտնուող Lazzaretto կղզին, ճամբորդ-
ներու քառասնօրեայ (quarantena) ծովային կայանը: Lazzaretto կամ (lazzaretto)ն պատմականօրէն
եղած է ճանապարհորդներու եւ իրենց ապրանքներու մեկուսացման վայրը, մասնաւորապէս
կանխարգիւելու համար բորոտութեան եւ ժանտախտի վարակիչ հիւանդութիւնները:
- 40 Իտալերէն cugino, զարմիկ:
- 41 Բնագիրը կը գտնուի AAH-ի Նիկողայոս Մատի հաւաքածոյին մէջ (ֆոնտ թիւ 800, ցուցակ թիւ 3,
հերթ. թիւ 1335): Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրէն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան,
Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 188): Կ'արտատպուի նոյնութեամբ:
- 42 1894 թուականին հրատարակուեցան Մատի «Ժողովածոյք առական վարդանայ» կարեւոր աշ-
խատութեան առաջին («Ուսումնասիրութիւն») եւ երկրորդ («Տեքստեր») գրքերը, իսկ 1899 թուա-
կանին՝ երրորդ («Յաւելում») գիրքը: Յիշեալ երեք գիրքերու հիման վրայ, 1899 Մայիս 23-ին,
Պետերբուրգի համալսարանի գիտական խորհուրդը իրեն շնորհեց մագիստրոսի գիտական

- աստիճան (աշխատութիւնը պաշտպանութեան ներկայացուած էր նոյն թուականի Մարտ 5-ին):
Վերոյիշեալ հարցերուն է, որ կ'անդրադառնայ Ալիշանը:
- 43 Իմա՝ Կ. Պոլսոյ Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանէն:
- 44 Թրքերէն՝ հաճոյք:
- 45 Իտալերէն՝ cugino զարմիկ:
- 46 Եղբորորդին Վիջէն Հոլաս Էֆէնտիի:
- 47 Մարի, երէց դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:
- 48 Երէց դուստրը Պօղոս Հոլաս Էֆէնտիի:
- 49 Թրքերէն՝ ապրուստ ունենալ:
- 50 Դուստրը Վիջէն Հոլաս Էֆէնտիի:
- 51 Ալիշանի քրոջ թոռնուհին՝ Սոփիա Հոլաս (Բասսեկա), դուստրը Վիջէն Հոլաս Էֆէնտիի:
- 52 Հայ Կաթողիկէ Նոր Պատրիարքի ընտրութիւնը տեղի ունեցաւ 24 Յուլիս 1899-ին, որու ընթաց-
քին նշանակուեցաւ Պօղոս Պետրոս ԺԱ. Էմմանուէլեանը (1829-1904), որպէս ԺԱ. Կաթողիկոս-
Պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ Հայոց:
- 53 Թրքերէն՝ գրպան:
- 54 Իմա՝ Stanislao (Stanisław) Kostka (1550–1568), լեհ նորընծայ մը Յիսուսեան միաբանութեան մէջ,
սրբադասուած 1726-ին Բենեդիկտոս ԺԳ. Պապին կողմէ: Luigi Gonzaga եւ Giovanni Berchmans
Յիսուսեաններուն հետ միասին պաշտպան սուրբն է ուսանող երիտասարդութեան: Լատին
տօնացոյցին համաձայն սուրբին յիշատակութիւնը կը կատարուի 13 Նոյեմբերին:
- 55 Իմա՝ Պօղոս Պետրոս ԺԱ. Էմմանուէլեան (1829-1904), ԺԱ. Կաթողիկոս-Պատրիարք Տանն Կիլի-
կիոյ Կաթողիկէ Հայոց: Ընտրուած է պատրիարք 24 Յուլիս 1899 եւ հաստատուած Ս. Աթոռէն
նոյն տարուան Դեկտեմբեր 14-ին: Բազմալեզու մտաւորական, հմուտ աստուածաբան ու
հեղինակ իմաստասիրութեան հայերէն երկհատոր դասագիրքերու:
- 56 Իմա՝ վարդարան:
- 57 Կաթնեղբայր:
- 58 Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:
- 59 Իմա՝ Հ. Փիլիպպոս Վրդ. Եստիկեարեան (1875-1951), Կարնեցի, անդամ Վենետիկի Միսիթա-
րեան միաբանութեան: (Մահախօսականը տե՛ս Հ. Ներսէսեան, Հանգիստ հոգւոյ
Հ. Փիլիպպոս վրդ. Եստիկեարեան: Բազմալեզ. 1951, ԺԱ-ԺԲ/336):
- 60 Իմա՝ Benizi կամ Benizzi Filippo (1233–1285), իտալացի կրօնաւոր քահանայ, անդամ Servi di
Maria (OSM) միաբանութեան: 1267-ին ընտրուած է Ընդհանուր մեծաւոր: 1671-ին սուրբ հոչա-
կուած է Կղեմէս Ժ. Պապին կողմէ:
- 61 Թրքերէն՝ գաւաթ, բաժակ:
- 62 Թրքերէն՝ գրպանի ծախս:
- 63 Իմա՝ Գաֆթանճեան Հ. Պօղոս Վրդ.:
- 64 Դուստրը Վիջէն Հոլաս Էֆէնտիի:
- 65 Իմա՝ Գաֆթանճեան Հ. Պօղոս Վրդ.:
- 66 Իմա՝ Էֆտեան Հ. Թովմաս Վրդ.:
- 67 Թրքերէն՝ աւելի լաւ է ուշ ըլլայ քան երբեք:
- 68 Կաթնեղբայր:
- 69 Իտալերէն՝ cugino «զարմիկ»:
- 70 Դուստրը Վիջէն Հոլաս Էֆէնտիի:
- 71 Իմա՝ Թլացք:

1900

Բնագիրը կը գտնուի ՊԿՊԱ Կաթողիկոսական դիւանին մէջ (ֆոնտ թիւ 57, ցուցակ թիւ 1, թղթ. թիւ 467: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 189-190): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:

1900 թուականի գարնան, Սմբատեանը նպատակադրած էր Երուսաղէմ երթալ եւ որոշած էր այցելել նաեւ Վենետիկ: Այս է, որուն կ'ակնարկէ Ալիշան:

Իմա՛ Արարատ, Մայր աթոռ Ս. Էջմիածնի պաշտօնական ամսագիր:

Իմա՛ Միհրդատեան Թաղէս:

Տե՛ս «Արարատ», 1868, թիւ 1 («Պատմական»): Յօդուածի հեղինակը անյայտ է:

Կ'ակնարկէ Աստուածաշունչի Ելից Գիրքի 32:15 անցքին, ուր Մովսէս մարգարէն Սինա լեռնէն իջաւ, ձեռքերուն մէջ ունենալով վկայութեան երկու տախտակները:

Բնագիրը կը գտնուի ԳԱԹ Կարապետ Կոստանեանի հաւաքածոյին մէջ, (թիւ 2052): Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 190-191): Կ'արտատպոյի որոշ սրբագրութիւններով:

Կայ նաեւ սոյն ուղերձի տպագիրը՝ նկարուած թուղթի վրայ եւ գեղեցիկ ձեւաորուած, որ կ'ուղարկուէր հայ մտաւորականութեան:

Յոբէլեանը կատարելու համար ստեղծուած էր լանձնաժողով՝ հետեւեալ կազմով. Հ. Յուսիկ Վրդ. Մեհրապեան (նախագահ), Հ. Յովհաննէս Վրդ. Թորոսեան, Հ. Ստեփան Վրդ. Սարեան, Հ. Եսայի Վրս. Եսայի Տայեցի (ատենադպիր), Հ. Վարդան Վրդ. Հացունի, Հ. Սիմոն Վրդ. Երեմեան:

Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի հարազատ քոյրն է:

Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի քրոջ աղջիկը, ամուսնացեալ՝ Ստարիտէս:

Այս նամակի հասցէատէրը անանուն է: Ծնորհիւ այս ակնարկին, 1900 տարուան «Օրացոյց եւ Գուշակ Օդոց»-ին մէջ (Վենետիկ - Ղազար), կրցանք ստուգել, որ նշուած Առաքեալը Մատաթիան է: 25 Մայիս, Հինգշաբթի, Երկնային վիճակ ի յիշատակ վիճակաւ ընտրութեան Մատաթիայ առաքելոյն: Հետեւաբար նամակը ուղղուած է Հ. Մատաթիա Վրդ. Չոտոյեանին:

Բնագիրը կը պահուի Ալիշանի ընտանիքի ժառանգներէն արժանթինաբնակ Տիկին Nora Toros De Arslanian-ի մօտ, որ ազնուաբար մեզի տրամադրեց լուսապատճենները իր ընտանեկան հաւաքածոյէն:

Բնագիրը կը գտնուի ՊԿՊԱ Կաթողիկոսական դիւանին մէջ (ֆոնտ թիւ 57, ցուցակ թիւ 1, թղթ. թիւ 467: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 191-192): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:

Նկատի ունի ականաւոր հայագէտ, արուեստաբան, Գարեգին Եպս. Յովսէփեանը (1867-1952), յաջորդաբար Գարեգին Ա. Յովսէփեան, Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ (1943-1952):

1900 թուականի գարնան, Սմբատեան Սրբազանը նպատակադրած էր երթալ Երուսաղէմ եւ որոշած էր այցելել նաեւ Վենետիկ:

Առաջին անգամ տպագրուած է «Վտակ» (գրական-բանասիրական ժողովածոյ)ի մէջ (Թիֆլիս, 1901), որպէս յառաջաբան: Վերահրատարակուած է Սուրեն Ծոփկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 192): Կ'արտատպոյի նոյնութեամբ:

Նամակը ունի հետեւեալ պատմութիւնը: 900-ական թուականներու սկիզբներէն Վ. Փափագեանի նախաձեռնութեամբ կը ստեղծուի լանձնաժողով, որ կ'որոշէ ժողովածոյ մը հրատարակել եւ արդիւնքը յատկացնել հայ որբերուն: Ուղերձներով կը դիմեն հայ գրական-ընկերային մտքի բոլոր ներկայացուցիչներուն, որոնց կարգին նաեւ Ալիշանին: Ալիշանի նամակը պատասխանն է այդ ուղերձին:

Տե՛ս «Երրեակ Ներսիսեանք» (նկատի ունի Ներսէս Պարթեւը, Ներսէս Ծնորհալին եւ Ներսէս Լամբրոնացին) յօդուածը. «Որբունի կամ պատկերազարդ բացատրիկ Բազմավէպ», 1900, Յուլիս:

Նամակին բնագիրը կը պահուի Վիեննայի Մխիթարեան Մենաստանի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:

20 Բնագիրը կը գտնուի ՊԿՊԱ, Կաթողիկոսական դիանին մէջ (ֆոնտ թիւ 57, ցուցակ թիւ 1, թղթ.
թիւ 467: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրեն Ծտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ»
աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 192-3): Կը վերահրատարակուի նոյնութեամբ:

21 Նկատի ունի իր «Հայապատում. պատմիչք եւ պատմութիւնք հայոց» (Վենետիկ, 1901) աշ-
խատութիւնը:

22 Իմա՛ Basilica di Sant'Antonio di Padova.

23 Մխիթար Սեբաստացիի կողմէ յօրինուած տաղ «Երգ Գովասանաց եւ Պաղատանաց առ Ամենա-
սուրբ Աստուածածինն», բաղկացած 18 տուներէ, այբբենական կարգով:

24 Իմա՛ Sarto Giuseppe Melchiorre.

25 Տիրամայր Սուրբ Աստուածածնին:

26 Իմա՛ Sarto Giuseppe Melchiorre.

27 Իմա՛ Էփրիկեան Հ. Սուքիաս Վրդ.:

28 Իմա՛ Կիւրեղեան Հ. Իգնատիոս Վրդ.:

29 Իմա՛ Տիրամայր Սուրբ Աստուածածնին:

30 Իմա՛ Sarto Giuseppe Melchiorre.

31 «Ջքեզ Աստուած գովաբանեմք» օրհներգ, Լատիներէն՝ Te Deum laudamus.

32 Իմա՛ Սանտալճեան Յովսէփ Վրդ., Հայ Կաթողիկէ եկեղեցական Կ. Պոլսոյ թեմէն, նախկին սան
Փարիզի Grand-Séminaire Saint-Sulpice կղերանցի, Յուլիս 7 1879-ին անուանուած Cameriere di Sua
Santità (Պաշտօնատար Հոռմի Պապի անձնական ծառայութեան), քարտուղար Գերպ. Հասուն Կ.
Պոլսոյ Պատրիարքի: Հեղինակն է հետեւեալ աշխատասիրութիւններուն. **Joseph Sandalgian**,
L'idiome des inscriptions cuneiformes urartiques, Rome, Librarie Hermann Loescher, 1898; *Les*
Inscriptions cunéiformes urartiques : transcrites avec une triple traduction interlinéaire en arménien
classique, en latin et en français, suivies d'un glossaire et d'une grammaire : mémoire présenté à l'Académie
des Inscriptions de France, Venise, Impr.-libr. des Pères Mékhitaristes, 1900; **Յովսէփ Վ. Սանտալ-
ճեան**, *Ասորենտանեալ եւ Պարսիկ սեպագիր Արձանագրութիւնք - Կամ նոցին քաղուածք որոնք
Նաիրի-Ուրարտու աշխարհին պատմութեան կը վերաբերին*, Ազգային մատենադարան Խ, 1901,
Մխիթարեան տպարան – Վիեննա, էջ 264: Histoire documentaire de l'Arménie des âges du paganisme
(1410 av.-305 apr. J.-C.): Précédée de questions ethnographiques, linguistiques et archéologiques, et suivie
de la mythologie ourarto-arménienne, Volume 1 & 2, Rome : Imprimerie du Senat de J. Bardi, 1917.
(Գրախօսականը տե՛ս Մատիկեան Հ. Աղեքսանդր, Հանդէս Ամսօրեայ, 1921, էջ 441-445):

33 Իմա՛ Քիւբէլեան Գերապայծառ Յովնաննէս:

34 Կ'ականարկէ Վենետիկի Isola della Giudecca կղզիի միանձնուհիներուն (Suore Clarisse - Քլարի-
սեան Քոյրեր):

1901

- 1 Հոմ. ԺԱ 20:
- 2 Իմա՝ Սանտալմեան Յովսէփ Վրդ.:
- 3 Իմա՝ Սերվոլոյ (San Servolo). Վենետիկի լճակի կղզիներէն մին: Սուրբ Ղազարէն շուրջ 600 մէթր
հեռաւորութեան վրայ:
- 4 Իմա՝ Réaumur.
- 5 Իմա՝ Կիւրեղեան Հ. Իգնատիոս Վրդ.:
- 6 Իմա՝ Frattin don Marino (աազանի անունով Nicola), ծնած Վենետիկ 12 Մայիս 1840-ին,
վախճանած է 19 Փետրուար 1910-ին. Բենեդիկտեան կրօնաւոր, կեանքի մեծ մասը ապրած է
Վենետիկ, San Giorgio Maggiore վանքին մէջ: (Տե՛ս Giuseppe Tamburrino, Monaci di Praglia dal
1904 a oggi, in "Spes una in reditu", Cesena 2006 ("Italia Benedettina" 26, pp. 115-127, p. 116):
- 7 Իմա՝ Basilica di Sant'Antonio di Padova.

- 8 Նկատի ունի Հայր Գարեգին Վրդ. Զարբհանալեանը, որ կաթուածի հետեւանքով անդամալուծութեան երկարատեւ շրջանէ ետք վախճանեցաւ 1901 Փետրուար 12-ին:
- 9 Կ'ակնարկէ Հայր Գարեգին Վրդ. Զարբհանալեանի մահուան, որ տեղի ունեցաւ Վենետիկ, 1901 թուականի Փետրուարի 12-ին:
- 10 Basilica di Sant'Antonio di Padova.
- 11 Բնագիրը կը պահուի Ալիշանի ընտանիքի ժառանգներէն արժանթինաքնակ Տիկին Nora Toros De Arslanian-ի մօտ, որ ազնուաբար մեզի տրամադրեց լուսապատճենները իր ընտանեկան հաւաքածոյէն:
- 12 Իմա՝ Կրթութիւն հոգեւոր:
- 13 Իմա՝ Կիրեղեան Հ. Իգնատիոս Վրդ.:
- 14 Իմա՝ Լեւոն ԺԳ. Քահանայապետ:
- 15 Բնագիրը կը գտնուի ՊԿՊԱ Կաթողիկոսական դիւանին մէջ (ֆոնտ թիւ 57, ցուցակ թիւ 1, թղթ. թիւ 467: Հրատարակուած է Սուրէն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 195-196): Կ'արտատպուի նոյնութեամբ:
- 16 Իմա՝ Կիրեղեան Հ. Իգնատիոս Վրդ.:
- 17 Նկատի ունի ամենայն հայոց կաթողիկոս Մկրտիչ Խրիմեանը:
- 18 Նամակին բնագիրը կը պահուի Biblioteca Marciana, Venezia : Mss italiani, Classe 10, N° 417, Provenienza Teza, collocazione 11727. Առաջին անգամ հրատարակուած է Բազմավէպ 2013-ի մէջ, թիւ 1-2, էջ 71-2, P. Vahan Ohanian, Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912):
- 19 Նամակին բնագիրը կը պահուի Biblioteca Marciana, Venezia : Mss italiani, Classe 10, N° 417, Provenienza Teza, collocazione 11727. Առաջին անգամ հրատարակուած է Բազմավէպ 2013-ի մէջ, թիւ 1-2, էջ 72, P. Vahan Ohanian, Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912):
- 20 Նամակիս լուսապատճենը ազնուաբար տրամադրեց Տիկին Valentina Paolon-ը: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:
- 21 Իմա՝ Palazzo Ducale.
- 22 Առաջին անգամ հրատարակուած է Թէոդիկի «Ամէնուն Տարեցոյց»-ին մէջ (1914, էջ 21): Վերահրատարակուած է Սուրէն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 196-197): Կ'արտատպուի նոյնութեամբ: Յովհաննէս Արթինեանը պոլսահայ մտաւորականներէն էր, հրատարակած է բնագիտութեան քանի մը դասագիրքեր:
- 23 Ինչպէս այստեղ, այնպէս ալ շարք մը այլ աղբիւրներով, ի պատասխան այն հարցումին, որ «Հայբուսակը» ամբողջապէս բուսաբանական բառարան չէ, Ալիշան կ'ըսէ, որ սկզբնապէս՝ 1893 թուականին «Բազմավէպ»-ի հատորներուն մէջ երբ սկսած է տպագրել զայն, անուանած է «Հայկական բուսաբանութիւն»՝ որպէս բուսական անուանումներու բառարան, սակայն յետոյ ընդլայնած է՝ աւելցնելով նաեւ բոյսերուն վերաբերող յատկանիշները: (Այս մասին տե՛ս «Հայբուսակի» «Նախադրութիւն», էջ Ե):
- 24 Արթինեան իր մտադրութիւնը՝ «Բազմավէպ»-ին յօդուած ուղարկելու վերաբերեալ, չէ իրագործած: Յամենայն դէպս, ամսագրի մեզի յայտնի համարներուն մէջ այդպիսի բան չէ տպագրուած:
- 25 Բնագիրը կը գտնուի ՊԿՊԱ Կաթողիկոսական դիւանին մէջ (ֆոնտ թիւ 57, ցուցակ թիւ 1, թղթ. թիւ 467: Առաջին անգամ հրատարակուած է Սուրէն Շտիկեանի «Ղեւոնդ Ալիշան, Նամակներ» աշխատութեան մէջ (Երեւան, 1969, էջ 197-198): Կ'արտատպուի նոյնութեամբ:
- 26 Խօսքը կը վերաբերի Սեւանի Տիրամօր պատկերը ստանալուն:
- 27 Նկատի ունի իր «Այրարատ, բնաշխարհ Հայաստանեայց» (Վենետիկ, 1890) եւ «Սիսական» (Վենետիկ, 1893) աշխատութիւնները:
- 28 «Հայապատումը» (1901), Ալիշանի աւելի քան կէսդարեայ գիտագեղագիտական գործունէութեան ամփոփումն է: Երկի առաջին մասը՝ «Պատմիչք Հայոց»ը, նուիրուած է հայ պատմագրութեան պատմութեան, երկրորդը՝ «Պատմութիւնք Հայոց»-ը, տարբեր պատմիչներէ ընտրուած եւ

- [illegible]

- ³⁹ Նամակին կրկնօրինակը կը պահուի Վենետիկի Ս. Ղազար Մխիթարեան Մայրավանքի դիւանին մէջ: Կը հրատարակուի առաջին անգամ:
- ⁴⁰ Monsieur [Jacques] Damad Viamonte 382, Buenos Aires, Argentina.
- ⁴¹ Իմա՝ La Patria, Պարբերաթերթ հրատարակուած Արժանթինի մէջ, հիմնադրուած իտալացի լրագրող-խմբագիր Basilio Cittadini-ի (1846-1921) կողմէ, որ լաջորդ քանի մը տարիներուն փոխուեցաւ «La Patria Italiana»-ի, զանազանուելու համար Gutiérrez եղբայրներու La Patria Argentina-էն:
- ⁴² Թրքերէն «Այս ալ կ'անցնի մենք ալ»:
- ⁴³ Նամակին բնագիրը կը պահուի Biblioteca Marciana, Venezia : Mss italiani, Classe 10, N° 417, Provenienza Teza, collocazione 11727. Առաջին անգամ հրատարակուած է Բազմավէպ 2013-ի մէջ, թիւ 1-2, էջ 73, P. Vahan Ohanian, *Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912)*:
- ⁴⁴ Նամակին բնագիրը կը պահուի Biblioteca Marciana, Venezia : Mss italiani, Classe 10, N° 417, Provenienza Teza, collocazione 11727. Առաջին անգամ հրատարակուած է Բազմավէպ 2013-ի մէջ, թիւ 1-2, էջ 73, P. Vahan Ohanian, *Corrispondenza di Padre Levond Ališan (1820-1901) al Professor Emilio Teza (1831-1912)*.
- ⁴⁵ Իմա՝ Petermann Julius Heinrich.
- ⁴⁶ Նկատի ունի Վենետիկի Սուրբ Խաչ Հայոց եկեղեցին, Chiesa di Santa Croce degli Armeni.
- ⁴⁷ Իմա՝ Նարկիլէճեան Հ. Հմայեակ Վրդ.:
- ⁴⁸ Իմա՝ Ղազիկեան Հ. Արսէն Վրդ.:
- ⁴⁹ Իմա՝ Hachette.
- ⁵⁰ Բնագիրը կը պահուի Ալիշանի ընտանիքի ժառանգներէն արժանթինաբնակ Տիկին Nora Toros De Arslanian-ի մօտ, որ ազնուաբար մեզի տրամադրեց լուսապատճենները իր ընտանեկան հաւաքածոյէն:
- ⁵¹ Գերեզման:
- ⁵² Կարօտակէզ:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

Ազոնց Ստեփանոս Գիսկեր (1739-1824), Երրորդ Աբբաճայր Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան:

Ագրայեան Հ. Կարապետ Վրդ. (1867-1898), Պրոսպի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան:

Ագարեան Հ. Արամաս Վրդ. (1815-1872), անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան:

Ագարեան Հ. Արիստակէս Վրդ. (1782-1855), երկրորդ աբբաճայր Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան (աբբաճայր ընտրուած է 19 Ապրիլ 1826ին), Արքեպիսկոպոս Կեսարիոյ (անուանուած 23 Յունուար 1827-ին), բառարանագիր, հրատարակիչ: Եղբայրն է Ստեփանոս Ագարեան Պատրիարքին:

Ալեանաֆ Հ. Եղիշէ Վրդ. (1812-1894), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան:

Ալեփսոն Հ. Գրիգոր Վրդ., հեռացած Մխիթարեան միաբանութեան շարքերէն 1849ին:

Ալիմեան Հայր Ներսէս Վրդ. (1883-1963), բանասէր, ձեռագրագէտ, պատմաբան: Անդամ Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան: Իր ընդարձակ հմտութեամբ եւ հրատարակութիւններով՝ Եւրոպայի մէջ մեծապէս նպաստած է հայագիտութեան գրեթէ բոլոր բնագաւառներուն (Հ. Ներսէս Ալիմեանի մատենագիտութիւնը տե՛ս՝ Ինգլիզեան Հ. Վահան Վրդ., Հ. Ներսէս Վրդ. Ալիմեան. Իր յիսնամեայ գրական գործունէութեան առթիւ, Վիեննա, 1954):

Աղամալեան Հ. Սուփաս Վրդ. (1737-1789), Վենետիկի Մխիթարեան միաբան, մանկավարժ, թուաբանագէտ, կրթական գործիչ: Քարոզչական ծառայութեամբ պաշտօնավարած է Հնդկաստան (Կալկաթա): Պատրաստած է դասագիրք «Թուաբանութիւն յերկուս գիրք բաժանեալ» ի Վենետիկ, ի տպարանի Դեմետրեայ Թէոդոսեանց, 1781 (Կենսագրութեան եւ մատենագիտական ժառանգութեան մասին տե՛ս Մաղաք-Թէոփիլեանց Մատթէոս, Կենսագրութիւն երեւելի արանց, հտ. բ. 1839, էջ 486-488):

Ամպլեպոյեան Հ. Մովսէս Վրդ. (1808-1898), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան, Եպիսկոպոս ձեռնադրուած է 1871-ին, տիտղոսաւոր եպիսկոպոս Գրոյիայի (Ալպանիա) սկսեալ (7 Փետրուար 1885-էն, վախճանած հաւանականօրէն 19 Փետրուար 1898 թուականին, հեղինակ է «Քրիստիանական» (Վենետիկ, 1843) եւ «Մարդն. Մանկութիւն. Երիտասարդութիւն. Ծերութիւն» (Վենետիկ, 1886) քերթուածներուն:

Այվազովաֆի (Այվազեան) Հ. Գաբրիէլ Վրդ. (1812-1880), բանասէր-պատմաբան, մանկավարժ, թարգմանիչ: Մխիթարեան միաբանութեան անդամ: Ծովանկարիչ Հ. Այվազովաքիի եղբայրը: 1843-ին հիմնադրած եւ մինչեւ 1848-ը խմբագրած է առաջին հայագիտական հանդէսը՝ «Բազմավէպ»ը, որ պաշտօնական ամսագիրն էր Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան: 1848-56 տարեշրջաններուն վարած է Փարիզի Մուրատեան վարժարանի տնօրէնի պաշտօնը: Հեռանալով Մխիթարեան միաբանութեան շարքերէն՝ 1856-ին դարձած է դէպի Հայ առաքելական եկեղեցի, Փարիզի մէջ Հայր Սարգիս Թէոդոսեան եւ Ամբրոսիոս Գալֆայեան վարդապետներուն հետ հիմնադրած ու ղեկավարած

ԹԷՐԵԻՄԱՆԵԱՆ Հ. ՀԱՄԱՂԱՍԱԿ ՎՐԴ. (1824-1862), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեճեփիկի Մխիթարեան միաբանութեան: Իր գրիչին կը պատկանին «Համառօտ պատմութիւն հայոց» (Վեճեփիկ, 1860, 1871), «Համառօտ պատմութիւն Հայոց դպրատանց տղոց համար» (Վեճեփիկ, 1880) ձեռնարկները եւ «Խորհրդական խոստովանութիւն» թարգմանածոյ աշխատութիւնը (Վեճեփիկ, 1877) (Մահախօսականը տե՛ս Հ. ՀԱՄԱՂԱՍԱԿ Վ. ԹԷՐԵԻՄԱՆԵԱՆ, Բազմավէպ, 1862, Ժ/321-2):

Թընկերեան Հ. Տիմոթեոս Վրդ. (1824-1900), անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան: Նախապէս իբր աշակերտ եկած է Ռափայէլեան վարժարան 8 Օգոստոս 1836-ին, ապա անցած է Մայրավանք Ս. Ղազար: Աքեմաոտութեան ժամանակ կոչուած է Նիկողայոս, ապա Տիմոթեոս:

Թիրոյեան Հ. Յակոբ Վրդ. (1863-1933), Կարնեցի, անդամ Վեցնետիկի Մխիթարեան ուխտի, վախճանած է Պոտաբեշտ: Թարգմանած է Ա. Մառեսքալքիի Փոքրիկ ստախօսը. Կատակերգութիւն մէկ արարուածով, Բազմավէպ, (1926), Գ/78-81; Դ/115-9:

Թնկրեան եղբայր Արսէն/Արսենիոս, աւագանի անունով Յովսէփ, անկիրա-պոլսեցի (1806-1876), «Վախճանեալ ի Ս. Ղազար ի Դեկտեմբերի 6 սրբակրօն եւ առաքինի վարութիւն: Յամի Տեառն 1838 ի 11 Փետր. զգեցաւ զգետտ կրօնի Յովսէփ Թնկրեան Կ. Պօլսեցի որ կոչեցաւ Արսենիոս ի ձեռն Գերպ. Արքեանքի մերոյ Սուրբաւան Սոմալեան. Արար զովստ ի 21 Նոյ. 1839» (Վերակ. Հ. Յարութիւն Աւգերեան):

Թումանյան (Թովմանյան) Հ. Թադեոս Վրդ. (1864-1948), Խարբերողի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանության: Իր գրիչին կը պատկանին «Առաջին քալ ի գրոց բարբառ. Նոր գործնական քերականություն հին հայերէնի» (Վենետիկ, 1894, 1909, 1921) եւ «Գործնական քերականություն արդի հայերէնի. Տարրական դասընթացք» (Վենետիկ, 1948) (Մահախօսականը տե՛ս Փէշիկեան Հ. Եղիա, Հանգիստ հոգւոյ Հ. Թադեոս Վ. Թումանյան (1864-1948), Բազմալէպ, 1948, Ե-Ձ/147-8):

Թովմանեան Հ. Եղիա Վրդ. (1777-1848), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեներական Մխիթարեան միաբանութեան, բանաստեղծ, հայագէտ, թարգմանիչ: Հեղինակած է թարգմանած է հետեւեալ աշխատութիւնները. «Դպրոթինն նամակաց. Ի լեզու գրաբառ եւ աշխարհաբառ (Վեներական, 1805). «Իմաստութիւն մարդկային որ կը սովորեցընէ մարդու խելքը աղէկի բանեցընել, կատարեալ մարդ ըլլալ եւ մեծութեան հասնիլ» (Վեներական, 1859). Հոմերոս. Եղիական, Վեներական, 1843). «Յովհաննէս Ոսկեբերան. Սրբոյն Յովհաննէս Ոսկեբերանի Կոստանդնուպօլսոյ արքեպիսկոպոսի հատընտիր գիրք եւ ճառք եւ ներբողեանք, (Վեներական, 1818) (Մահախօսականը տե՛ս Հանգիստ յաիտենից տեառն Հ. Եղիայ Թովմանեան մեծարգոյ վարդապետի, Բազմավէպ, 1848, ԺԸ/286-8):

Թորոսեան Հ. Յովհաննէս Վրդ. (1860-1940), Պարտիզակցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան, բանասէր, պատմաբան, թարգմանիչ, խմբագիր Բազմավէպ Հանդէսի: Գրական աշխատութիւններն են. «Ընտիր հայագունք» (Վարք եւ լուսանկար կենդանագիրք հայկազուն երեւելի անձանց) (Վենետիկ, 1873). «Ընտիր հայկազունք» 2-րդ տպագրութիւն սրբագրեալ եւ յաւելեալ ընտիր պատկերօք, (Վենետիկ, 1891). «Յուշք կամ յիշատակք Լոնտրայի» (հեղինակ՝ Էտմոնտոյ տէ Ամիչիս) (Վենետիկ, 1896). «Թարգմանաբար լոյս ընծայած է Հենրիկոս Գելզերի «Հետազօտութիւն հայ դիցաբանութեան» երկը (Վենետիկ, 1897). Յիշատակ Միքայէլ Փորթուգալ փաշայի կայսերական գանձապետի (Վենետիկ, 1898). Ընտիր հայկազունք. Պատկերազարդ, երրորդ տպագրութիւն սրբագրեալ եւ փոփոխեալ (Վենետիկ, 1902). «Վարք Մխիթարայ աբբայի Սեբաստացոյ», Վենետիկ, 1901, երկրորդ տպ. 1932):

Թումայեան Հ. Յովհաննէս Վրդ. (1857-⁹), Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան անդամ, հայագէտ-բանասէր: Իր միաբանակից ընկերներուն հետ միասին (Գրիգորիս Գալեմքեարեան, Յակոբոս Տաշեան, Գաբրիէլ Մենեիշեան) հանդիսացած է «Հանդէս ամսօրեայ» պարբերականի հիմնադիրը, ուր հանդէս եկած է բանասիրական բնոյթի շահեկան լօղումներով: Հեռացումը է միաբանութեան շարքերէն 17 Յունուար 1891-ին:

կան յօդուածներով: Հեռացում է միաբանութեան Հայրապետ Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեց-
Թսխիք (կամ Հիտավերտի) Հ. Թեոփիլէ Աստուածատուր (1808-1852), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեց-
տիկի Մխիթարեան միաբանութեան, վախճանած է Փարիզ:

Թախիթ Հ. Պողոս Վրդ. (1804-⁶⁰), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեներաբլի Մխիթարեան միաբանութեան:

թեան:
Թրեանց Հ. Ռափայել Վրդ. (1799-1858), անդամ Վեցնետիկի Մխիթարեան միաբանութեան, որ-
պէս գրական աշխատութիւն ունի «Ճառք» (վեցնետիկ, 1845) հետեւեալ բովանդակու-
թեամբ, Ներքող ի Ներսէս Մեծ, Ներքող ի Սուրբն Սահակ Հայրապետ, Ներքող ի
Սուրբն Մեսրոպ, Ներքող ի Մխիթար Աբբահայր, Դաստիարակութիւն մանկւոյն. Ի
հանդիսի բացման Ռաֆայելեան վարժարանի, Ի դպրոցս մեր անհրաժարելի է ուսումն
հալ բարբառոյն, Կարեւորութիւն Ուսման Պատմութեան, Ի Հանդիսի մրցանակաց:
Թրեանց Հ. Ռափայել Վրդ. (1799-1858), անդամ Վեցնետիկի Մխիթարեան միաբա-

Ինճիներան Հ. Ղուկաս Վրդ. (1758-1833), Կ. Պոլսեցի, անդամ վենետիկյ Սխիթարեան միաբային
նութեան, բանասէր, աշխարհագրագէտ։ Լոյս ընծայած է հետեւեալ աշխատութիւննե-
րը, «Ամարանոց Բիզանդեան ի ներուցին Կոստանդնուպօլսոյ կոչեցեալ ի տաճկաց
Պօղազ Իչի» (վենետիկ, 1794), «Աշխարհագրութիւն չորից մասանց աշխարհի. Ասիա»,
հտ. Ա., (վենետիկ, 1806), «Եղանակ բիզանդեան. Բազմավէյ (վենետիկ, 1815), «Վարք
սրբոց. Ծաղկաքաղ» (վենետիկ, 1821), «Ստորագրութիւն հին Հայաստանայց. Մեծ
Հայք» (վենետիկ, 1822), «Դարապատում, որ է Աշխարհամար կամ Ընդհանուր Պատ-
մութիւն», 7 հտ. (վենետիկ, 1826-28), «Հնախօսութիւն աշխարհագրական Հայաստա-
նեայց աշխարհի», Ա, Բ, Գ (վենետիկ, 1835), «Աղօթագիրք նոր աշխարհաբար» (վենե-
տիկ, 1849) (Մանրամասն տե՛ս Հ. Ներսէս Անդրիկեան, Հ. Ղուկաս Ինճիներան, Բազ-
մավէյ, 1912, Ա/38-47; Բ/71-8; Գ/97-108; Դ/145-54):

մալվեպ, 1912, Ա/38-47; Բ/71-8; Գ/97-108; Դ/145-54):
Իննիկնեան Հ. Յուսիկ Վրդ. (1827-1852), Կ. Պոլսեցի անդամ Վեհեփիկի Մխիթարեան միաբա-
նութեան: (1825-1892): Զմիւռնացի, անդամ Վեհեփիկի Մխիթարեան

Իննիսենան 2. Յուսիվ Կոլ. (1827-1902)
 Առաքելան:
 Իսաակ Երտեմ Զ. Յակոբոս Կոլ. (1835-1902), Զմիռնացի, անդամ Վենետիկի Միսիոնարական
 միաբանության, բանասեր, թարգմանիչ: Կը տիրապետեր անգլերեն, լուսնաբեն, իտա-
 լերեն եւ ֆրանսերեն լեզուներուն: «Սիստանի» ֆրանսերեն թարգմանության մէջ կա-
 ռետոր մասնակցութիւն ունեցած է: 1871-72-ին՝ վարած է «Բագմավէյի» խմբագիրի
 պաշտօնը: Լոյս ընծայած է «Գաղղիա եւ Բրուսիա» (քաղուած լրագիրներու տեղեկու-
 թիւներէ) (Վենետիկ, 1870), «Ուղեորութիւն ի Պոմպէ Զնկաց (Վենետիկ, 1887),
 «Կրթարան անգղիական լեզուի, (Վենետիկ, (հատոր 1-2, 1880-81): Իր ջանքերով Վենե-
 տիկի մէջ 1888 թուականին ֆրանսերեն լեզուով լոյս կը տեսնէ “Histoire de l'Arménie”
 մեծադիր գիրք-ալպոմը, ուր տեղ գտած են Հայոց պատմութեան թեմաներով իտալացի
 երեք նկարիչներու 62 նկարներ: Նման մեծադիր ալպոմի հրատարակութիւնը իրակա-
 նացուած է հնդկահայ վաճառական Յովհան Յարութիւնեան Բատաւիացիի (Հնդկաս-
 տանի Բատաւիա քաղաքի անունով) անգլերեն տառադարձութեամբ՝ Jean Arathoon De
 Batavia բարերարութեան շնորհիւ: Այն պատկերազարդ դրուագները, որոնք ընդգր-
 կուած են գիրքին մէջ, կը սկսին Հայկի եւ Բէլի ճակատամարտի պատմութեամբ եւ կ'ա-
 ւարտին 1269 թուականի Հերոս Երկրորդի իր զաւակներուն համար ողբալու տեսա-
 րանով: Ունի ֆրանսերեն լեզուով աշխատութիւններ՝ նուիրուած Հայոց Պատմութեան,

քայլել Փիանոյ ժողովրդապետին յորդորակները (հինգ հատոր, 1857-60), ժանիէի «Վի-պասանութին Բելիսարայ» (1859), Պէռնարտէն տը Սէն-Փիէրի «Պօղ եւ Վիրգիլէ» (1860), Ռասինի «Փէդրա» եւ «Գոթոլիա» ողբերգները (1861/64), Ռասին կրտսերի «Ի կրօն» (1872): Տակաին թարգմանած է Տակիտոս Կուռնելիոսի «Տարեգիրք» (1872), տիկին Քոթէնի «Աքսորականացն ի Սիպերիա» (1873) եւ այլն: Իր կեանքին վերջին շրջանին ալ զարկ տուած է իտալերէնէ թարգմանութիւններու, ինչպէս՝ Վինչենցոյ Մոնթիի «Արիստոփան»ը, Աղեքսանդր Մանծոնիի «Խօսեցեալք»ը (2 հատոր), Փիէթրո Մեթասթասիոսի «Թատերգութիւնք Սրբազանք»ը եւ այլն:

Ղազիկեան Հայր Ասէն Վրդ. (1870-1932), Պարտիզակցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան, հանրածանօթ հայագէտ, դասական եւ եւրոպական գլուխ-գործոցներու թարգմանիչ եւ մատենագէտ: Ազգին մէջ վայելած է աննախընթաց եւ անյաջորդ հայ մշակի մը վարկը: Ծրագրած է 50 հատոր նուիրել Հայ ազգի արդի թարգմանական գրականութեան, հայացնելով միջազգային մեծ դէմքերու ստեղծագործութիւնները: Շուրջ քառասուն թարգմանութիւն կատարած է յունարէնէ, իտալերէնէ, ֆրանսերէնէ, անգլերէնէ եւ գերմաներէնէ: Իր անունը յարգանք կը վայելէր իբր մեծ քերականագէտ-լեզուագէտ եւ իր խօսքը վճռական դեր ունէր գրական զանազան վիճաբանութիւններու մէջ: Աշխատութիւններէն կարելի չի չել «Ներոն. Ողբերգութիւն հինգ արարուածով», Պոլիթոյ, Վենետիկ, 1902. «Ծիողոնտա. Մելոտոսի չորս արարուածով», Կոռիոյ, Վենետիկ, 1903. «Քերթումներ. Ա», Օսիան, Վենետիկ, 1902. «Դաստիարակութիւն անձին (իմացական, ֆիզիքական եւ բարոյական) կամ խորհրդատու երիտասարտաց», Պլաքի, Ծօն Սդուարդ, Վենետիկ, 1902. «Աստուածային կատակերգութիւն. Դժոխք», Դանթէ Ալիգիերի, Վենետիկ (1902, 1910). «Հայկական նոր մատենագիտութիւն եւ հանրագիտարան հայ կեանքի. Առաջին հատոր, Ա-Մ = Nouvelle bibliographie Arménienne et encyclopedie de la vie Arménienne 1512-1905, Վենետիկ, 1909-1912. Հայկական նոր մատենագիտութիւն եւ հանրագիտարան հայ կեանքի. Երկրորդ հատոր. Յ-Ն = Nouvelle bibliographie Arménienne et encyclopedie de la vie Arménienne 1512-1905, Վենետիկ, 1909, դժբախտաբար այս հսկայ աշխատութիւնը կիսատ մնացած է, հասնելով մինչեւ Յ-Ն գիրերը): «Հայ լեզուի ուղղագրական դասեր», Վենետիկ, (1923, 1930). «Մի՛ գրէք... Այլ գրեցէ՛ք...», Վենետիկ, (1930, 1932):

Ղափտանեան (Գաբթանեան) Հ. Աթանազիոս Վրդ. (1836-1907), Տրապիզոնցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան (Մահախօսականը տե՛ս Հ. Աթանազիոս Վ. Ղափտանեան, Բազմավէպ, 1907, Խմբ., է-Ը/382):

Ղուտախեան Հ. Անանիա Վրդ. (1857-1925), Կարնեցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան:

Ճամբեան Հ. Փիլիպպոս Վրդ. (1819-1853), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան, հեղինակն է «Խօսակցութեան գիրք գաղղիերէն, անգլիերէն, հայերէն, տաճկերէն, գերմաներէն, իտալերէն որուն մէջ կան գործածական բառից հաւաքում, խօսքի ձեւով լծորդութիւնք, սկզբնական խօսքեր, ամէն կերպ միջերու վրայ խօսակցութիւններ եւ ստակներու համեմատութիւն» աշխատութեան, Nouveau guide de conversation français-anglais-arménien-turc-allemand-italien, à l'usage de tous les hommes d'affaires contenant un vocabulaire des termes usuels, des conjugaisons appliquées, des phrases élémentaires, des dialogues sur tous les objets et des tables comparatives des monnaies, Vienne, 1848. Բաղումաբար թարգմանած է Մ. Վակնէրի Ծանապարհորդութիւն ի Հայաստան, Մաս Ա, Վիեննա, 1851:

Ճարեան Հ. Աբրահամ Վրդ. (1819-1892), պոլսահայ, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան, պատմաբան-բանասէր, թարգմանիչ, մանկավարժ: Տեսուչ Վենետիկի Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի (1850-1866): Թարգմանած է հետեւեալ աշխատութիւնները. «Համառօտ Երկրաչափութիւն Դպրատան Տղոց Համար» (դասագիրք), «Պատմութիւն Կատիլիանեան Դաւակցութեան եւ Յուգոյթեան Պատերազմին» (1856, 370 էջ), «Պատմութիւն Պելեպոննական Մարտին» (1887, 680 էջ), «Տրամախօսութիւն Հոնտորաց» (1871), «Պատմութիւն Յուլիոս Կեսարու» (1867), Եւսեբիոս Կեսարացիի «Պատմութիւն Եկեղեցւոյ» (1877, 775 էջ), (պարզաբանեալ նոր թարգմանութիւն՝ ի յոյն «Պատմութիւն Եկեղեցւոյ» (1846, 1130 էջ, ընդհանուր ազգաց պատմութիւն է) եւ «Պատմութիւն Գաղղիացւոց» (1849, երկու հատորով, 1100 էջ):

Ճերմակեան Հ. Դափ Վրդ. (1766-1848), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան:

Ճէլալեան Հ. Անանիա Վրդ. (1790-1867), անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան (Մահախօսականը տե՛ս Հանգիստ Հ. Անանիայ Վ. Ճէլալեան, Բազմավէպ, 1867, Ա/31-32):

Ճէլալեան Հ. Գրիգոր Վրդ. (1835-1913), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան (Մահախօսականը տե՛ս Հանգիստ Հ. Գրիգոր Վ. Ճէլալեանի ի Ս. Ղազար, Բազմավէպ, 1912, Ժ-ԺԱ/527-528):

Ճէլալեան Հ. Յակոբոս Վրդ. (1780-1839) Կ. Պոլսեցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան, վախճանած է Padova (Իտալիա), հեղինակ «Վարք նախնի իմաստասիրաց» (համառօտ), Վենետիկ, ի տպարանի Սրբոյն Ղազարու (1826, 1879):

Ճիզմէնեան Հ. Արիստակէս Վրդ. (1787-1872), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան:

Ճիզմէնեան-Գաղեղեան Հ. Յարութիւն Վրդ. (աւագանի անունով՝ Ստեփան Թէրզեան) (1845-1916), աշակերտած է Հ. Ղեռնդ Ալիշանին: Վաճառելով միաբանութեան Թէրզոնց: Հմուտ հայագէտ, բանասէր: 30 Յուլիս 1873-ին հետանալով միաբանութեան շարքերէն՝ հրաժարած է հոգեւորականի կոչումէն, ամուսնանալով շուէտուհիի մը հետ: Գրական անունով ծանօթ է որպէս Նորայր Բիզանդացի:

Ճնտոյեան Հ. Անտոն Վրդ. (1865-1936), Մշեցի: Յանկարծամահ եղած է Ս. Ղազար վերադարձի ճանապարհին. թաղուած է Ֆրանսայի Gex գիւղի գերեզմանատան մէջ, Զուիցերիոյ սահմանին:

Ճնտոյեան Հ. Ներսէս Վրդ. (1848-1909), ծնած Փանիկ (Շիրակի մարզ), անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան, Հայ կաթողիկէ Եպիսկոպոս Մուշի (31 Մայիս 1892 - 10 Օգոստոս 1909 Վիսն.), հեղինակ «Համառօտ հին պատմութիւն արեւելեան ազգաց եւ յունաց» (Վենետիկ, 1879):

Ճուլարեան Հ. Սիմոն Վրդ. (1811-1884), Կարնեցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան: Հաւաքած է «Առաջը ազգային ժողովրդականք», Ս. Ղազար, 1880, 183 էջ: (Մահախօսականը տե՛ս Հանգիստ Վ. Հ. Սիմէոն Վ. Ճուլարեան Մխիթարեան միաբանութեան վաճառ Ս. Ղազարու որ ի Վենետիկ, Բազմավէպ, 1884, Ա/59):

Մաղաֆ-Թէոփիլէ Հ. Մաթթէոս Վրդ. (1767-1847), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան, վախճանած է Ս. Ղազարի մէջ, 4 Յունուար 1847ին: Աշխատասիրած է «Կենսագրութիւն երեւելի արանց, գործադրաբար համառօտեաց ընդարձակ բառա-րանէն իւրմէ լերկուս հատոր» (Վենետիկ, 1839, Ա հատոր, 964 էջ, Բ հատոր, 1071 էջ):

Մարամորուշ Հ. Միխայիլ Վրդ. (1857-1924), ծնած (Kolomyia, Kolomyia, Kolomyja [Լեհաստան]), նախապես ծանօթ որպես Kolomea: Անցեալին մաս կազմած է լեհ եւ Աւստրիական տէրութիւններու: Այսօր քաղաք մը արեւմտեան Ուքրաինայ մէջ: Երկերէն տե՛ս՝ Պալինսկի Ատոլփոս. Պատմութիւն միութեան Լեհաստանի հայոց ընդ Հոռվմէական եկեղեցւոյ ի ԺԷ դարու / Թրգմ. եւ ճիւղն՝ Հ. Միքայէլ Մարամորուշ, Բազմավէպ, 1890, Բ/58-62; Գ/105-9; Ե/171-174:

Մարգարեան Հ. Յովսէփ Վրդ. (1855-1939), Թիֆլիսցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան, հեղինակ «Հայ բանաստեղծութիւնը եւ իր նոյնութիւնը դարերու ընթացքի մէջ» (Վալերի Բրիտով) Վեցետիկ, Ս. Ղազար, 1923:

Մարտիրոսեան (Կեօկեօեան) Հ. Բարսեղ Վրդ. (1818-1871), Կարնեցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան, փոխանորդ կը կարգուի Ժամանակի Հայ-Կաթողիկէ Ազգայեան Սելվեան Յովհաննէս վարդապետին, 26 Նոյեմբեր 1848-ին::

Մախլեթեան Հ. Թովմաս Վրդ., ծնած Բրգմիք 1776-ին, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան, հետագում միաբանութեան շարքերէն 1821-ին:

Մելգոնեան Ստեփանոս Վրդ. (ծնած է 1717 Փետրուար 23-ին - վախճանած 1799 Հոկտեմբեր 4-ին), աբբահայր ընտրուած է 1750 Ապրիլ 6-ին: Բալելով Հիմնադրին գծած ուղիէն՝ առաջնորդած է Միաբանութիւնը իր բարձր նպատակին ու զօրացուցած զայն նոր տարրերով եւ ուսումնական ու հոգեւոր կեանքով: Ընդհանուրապէս ու 1789 հիմնած է Ս. Ղազարի մէջ փոքրիկ տպարան մը, որու շնորհիւ հնարաւոր դարձաւ իրականացնել սրբազան, եկեղեցապատմական եւ ազգային գործերու բազմաթիւ հրատարակութիւններ:

Մեհրապեան Հ. Յուսիկ Վրդ. (1853-1914), Թիֆլիսցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան:

Մեհմանեան Հ. Գրիգորիս Վրդ. (1830-1902), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան (Մահախօսականը տե՛ս Տէր-Սահակեան Հ. Կարապետ, Հ. Գրիգորիս Վ. Մէրճանեան, Բազմավէպ, 1902, ԺԲ/563-564):

Մզրաբեան Հ. Եսայի Վրդ. (1801-1859), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան, որ կը վախճանի Պոմպէլի մէջ 9 Յուլիս 1859-ին:

Մէհերեան Հ. Մելգոն Վրդ. (1828-1861), անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան:

Մէհտեան Հ. Վահան Վրդ. (1843-1919), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան, վախճանած է Փատովա:

Մինասեան Հ. Պետրոս Վրդ. (1799-1867), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան, վախճանած է Փարիզ: Հեղինակ «Արուեստագիտութիւն» հատորի (Վեցետիկ, Ս. Ղազար, 1834):

Մինասեան Հ. Պետրոս (1799-1823), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան, հիմնադիրը Տրապիզոնի Միսիթարեան վարժարանին, վախճանած է Փարիզ:

Յովհաննէսեան Հ. Մաղափա Վրդ. (1820-1891), Կարնեցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան:

Յովնանեան Հ. Ղեւոնդ Վրդ. (1817-1897), Վիեննայի Միսիթարեան միաբանութեան անդամ, պատմաբան-բանասէր, լեզուաբան եւ թարգմանիչ: Կը տիրապետէր 8-10 լեզուներու: Լեզուաբանական կալուածէն ներս մեծ արժէք կը ներկայացնէ իր «Հետազօտութիւնք Նախնեաց ոամկօրէնի վրայ» հրատարակութիւնը (1897): Լատիներէնէ թարգմանած

է Կոռնելիոս Անպոսի «Վարք զօրավարաց անուանեաց» գործը (Վիեննա, 1842), գերմաներէնէ թարգմանած է «Ուսումն փիլիսոփայութեան կրօնի ի պէտս բարձրագոյն դպրոցաց եւ ուսումնականաց» երկը (Վիեննա, 1885), «Քերականութիւն գաղղիերէն լեզուի» եւ «Գիտութիւն տէրութեանց կամ վիեռահատոր աշխատութիւնը» (Վիեննա, 1843-1844), «Գիտութիւն տէրութեանց կամ վիեռահատոր աշխատութիւնը» (Վիեննա, 1847), «Պատմութիւն քաղաքականութեան» ուսումնասիրութիւնը (Վիեննա, 1847), «Պատմութիւն քաղաքականութեան եւրոպական տէրութեանց ընդհանրապէս» քառահատոր աշխատութիւնը (Վիեննա, 1856-1860) եւ այլն:

Յովնանեան Հ. Պողոս Վրդ. (1802-1884), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վիեննայի Միսիթարեան միաբանութեան: Պատմաբան, եւ աշխարհագրագէտ: Իր գործերուն մէջ կարեւոր կը նկատուին «Աշխարհագրութիւն ուսումնական, բնական եւ քաղաքական» (1835), «Պատմութիւն տիեզերական ժողովոց արեւելեաց» (1847), «Հրահանգ աստեղագիտական ի վերայ գիտաւոր աստեղաց» (1841), «Առաջնորդ դաստիարակութեան» (1862), եւ «Ուսումն ազգային դաստիարակութեան» (1862) ուսումնասիրութիւնները: Ունի նաեւ անտիպ գործեր ալ: Հայ ուսումնական իրականութեան մէջ, Հայր Յովնանեան առաջին հետեւորդը եղած է համեմատական լեզուաբանութեան:

Յովսէփեան Հ. Սարգիս Վրդ. (1867-1919), ծնած Ղազանչի (Շիրակ), անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան:

Յովսէփեան Հ. Վարդան Վրդ. (շուրջ 1777-1847), Վանեցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան, վախճանած է Նախոց:

Նազարեան Հ. Մովսէս Վրդ. (1870-1934/5), ծնած Փանիկ (Շիրակ), անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան:

Նազարեան Հ. Դաիթ Վրդ. (1840-1911), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան: Տեսուչ Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանի 1880-1885: Յոբելեան մը Ս. Ղազարու մէջ, Բազմավէպ, 1910, էջ 84-88 (քահանայական ձեռնադրութեան յիմնադրութեան մէջ յոբելեանի եւ գործունէութեան առթիւ) (Մահախօսականը տե՛ս Հանգիստ հոգւոյ հօր Դաիթ վարդապետի Նազարեան Աթոռակալի Միսիթարեան միաբանութեան, Բազմավէպ, 1911, Բ/51-52):

Նազարեան Հ. Սահակ Վրդ. (1861-¹⁹⁰⁰), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան:

Նահապետեան Հ. Գաբրիէլ Վրդ. (1857-1939), ծնած Փանիկ (Շիրակ), անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան (Մահախօսականը տե՛ս Հ. Եղիա Փէշիկեան, Հանգիստ հոգւոյ Հ. Գաբրիէլ Վ. Նահապետեան, Բազմավէպ, 1939, ԺԱ-ԺԲ/313-314 (ԺԳ) նկ.):

Նարկիլէեան Հ. Գաբրիէլ Վրդ. (1817-1858), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վիեննայի Միսիթարեան միաբանութեան, վախճանած է Զմիռնիա:

Նարկիլէեան Հ. Հմայեակ Վրդ. (1864-1923), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան, վախճանած է Piove di Sacco, Իտալիա:

Նորայր Բիզանդացի (1844-1916), հայագէտ-բանասէր: Ծնած է Կ. Պոլիս, բուն անունը եղած է Ստեփան Գազէզեան: Կրթութիւնը ստացած է Վեցետիկի Միսիթարեան միաբանութեան վանքին մէջ, աշակերտած է Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի: Վանքին մէջ զինք կոչած են Յարութիւն Թերզոնց: Որպէս ուսուցիչ պաշտօնավարած է Ռափայէլեան վարժարանին մէջ: Եղած է Տեսուչ «Բազմավէպի»: 1870-ականներու սկիզբները հետագած է միաբանութեան շարքերէն. մեկնած է նախ Փարիզ, ապա՝ Կ. Պոլիս: Յետագային բնակութիւն հաստատած է Սթոքհոլմ: Բազմավէպի մէջ տպագրած է բանասիրական յօդուածներ: Միսիթարեաններու վանքէն դուրս գալէն յետոյ ամբողջովին նուիրուած է

Ֆրանս-հայ բառագրքի ստեղծման, ասարտած եւ լոյս ընծայած է Կ. Պոլսոյ մէջ, 1884-ին «Բառագիրք ի գաղղիերէն լեզուի ի հայերէն, հետեւողութեամբ բառարանացն էմիլ Լիթրէի եւ գաղղիական ակադեմիայի» վերնագրով: Նոյն տարիներուն Կ. Պոլսոյ մէջ հրատարակած է «Հայկական բառաքնութիւնք ուղղութիւնք ընթերցուածոց մատե-նագրութեանց նախնեաց եւ նշանակութեան բառից» գիրքը: Սթոքհոլմի մէջ ապրած տարիներուն 1887-էն փորձած է լոյս ընծայել բանասիրական վիմատիպ հանդէս մը «Քննասէր» վերնագրով, սակայն յաջողութիւն չէ ունեցած: Ծարունակած է աշխատակ-ցիլ «Հանդէս ամսօրեայ», «Մշակ» եւ այլ պարբերականներու, դառնալով հեղինակաւոր դէմքերէն մէկը հայագիտութեան մէջ: Անոր գլուխ գործոց երկասիրութիւնը պէտք է համարիլ Կորիւնի ստեղծագործութիւններուն նուիրուած հմտալից հետազօտութիւնը, որ լոյս տեսած է Թիֆլիսի մէջ 1900-ին, հետեւեալ վերնագրով՝ «Կորիւն վարդապետ եւ նորին թարգմանութիւն»: 1900-1910-ականներուն շարունակած է հայագիտական հան-դէսներու մէջ տպագրել բանասիրական յօդուածներ, սակայն առողջական վիճակի վատթարացման հետեւանքով հնարաւորութիւն չէ ունեցած լոյս ընծայել այն մի քանի արժէքաւոր երկերը, որոնց ձեռագիրները պահուած են Սթոքհոլմի համալսարանին մէջ: Անոնցմէ ուշագրաւ են հին հայերէնի եւ միջին հայերէնի բառարանները, որոնց վրայ հեղինակը աշխատած է աւելի քան կէս դար: Նոյնքան արժէքաւոր է անոր մէկ այլ աշխատութիւնը՝ «Տեսութիւն Քննական Քերականութեան Հ. Արսենի Այտընեան», Հրատարակեց Մարտիրոս Մինասեան, Վիեննա, 1989, էջ 138 (Ազգ. Մատ. թիւ 231): Կեանքի վերջին տարիներուն աշխատած է Նահապետ Քուչակի տաղերու գիտական հրատարակութեան վրայ: (Տե՛ս նաեւ Ակիմեան Հ. Ներսէս, (Կենսագրական) Նորայր Ն. Բիւզանդացի, «Հանդէս ամսօրեայ», 1921, թիւ 1-2, էջ 85-96):

Նուրիխան Հ. Մինաս Վրդ. (1854-1929), անդամ Վեցնետիկի Մխիթարեան միաբանութեան, պատմաբան-բանասէր, գրող, թարգմանիչ, հեղինակ «Պատմութիւն ժամանակակից», 1881, եւ «Տառայ Աստուծոյ Մխիթար Աբբայ. Հիմնադիր Մխիթարեան Հարց (Հայ Բե-
նեդիկտեան Հարց) Վեցնետկոյ, Վիեննայ. Իւր Վարքն ու իր ժամանակները (55 պատկե-
րով եւ 60 վաւերաթղթերով). - Հոռմ, 1914. - 414 էջ (իտալերէն (1914), անգլերէն (1915),
ֆրանսերէն (1922) լեզուներով): Յիւնասմեայ յոբելեան քահանայութեան Վ. Հ. Մինաս
Նուրիխան Մխիթարեան վարդապետի 1873-1923, Խմբ., Բազմավէպ, 1923, Թ/281-6
(Մահախօսականը տե՛ս Հ. Մինաս Վ. Նուրիխան († 7 Յունիս 1929), Բազմավէպ, 1929,
Զ/191-2):

Շիշմանեան եղբայր Յովսէփ, Կ. Պոլսեցի (1826-1892) վախճանեալ ի Ս. Ղազար ի Յունուարի 18, գովելի կրօնաւորութեամբ եւ վաստակօք:

Շիշմանեան Հ. Վարդան Վրդ. (1828-^{oo}), անդամ Վեներաբիլ Մխիթարեան ուխտի, յաջորդաբար
հեռացում միաբանութեան շարքերէն: Սքեմաաութեան ժամանակ կոչում է Զեմոր
այս Վարդան:

Ոսկանեան Հ. Եղեմիոս Վրդ. (1826-1913), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեցնտիկի Մխիթարեան միաբանութեան (Մահախօսականը տե՛ս Հ. Եղեմիոս Վ. Ոսկանեան, Բազմավեպ, 1913, Գ/144):

Ումուտեան Եղբայր Ստեփանոս, աւագանի անունով Յովհաննէս, անկիրացի (1812-1879), վախճանեալ ի Յունուարի 13: Կնքեաց զարդինական կեանսն երկար եւ համբերատար ճիւղանդութեամբ ի տան Դարոցին մերոյ որ ի Փատուա:

Զալիսեան Հ. Գեորգ Վրդ. (1816-1876), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վիեննայի Միսիթարեան միաբանութեան:

Զամանեան Հ. Համազասպ Վրդ. (1845-1911), Խոտորչուրցի, անդամ Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան:

Զամյեան Հ. Թովմաս Վրդ. (1815-?), յաջորդաբար հեռացուած միաբանութեան շարքերէն:

[illegible]

№ 9, էջ 71-85):
 Զամչեան Հ. Յակոբոս Վրդ. (1724-1805), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վենետիկի Մխիթարեան միա-
 բանութեան, հիմնադիրն է Ս. Ղազարու «Օրացոյց եւ գուշակ օրոց»ի:

Զիբի Հ. Նիկողայոս Վրդ. (1835-1911), հումգարահայ, անդամ Վանստորյի, Սփյուռնի
բանութեան, վախճանած է Պաշալով (Մահախօսականը տե՛ս Հանգիստ Հ.
Նիկողայոս Վ. Զիբի, Բազմավէպ, 1911, ԺԱ-ԺԲ/558):

Նիկողայսյո Վ. Չիքի, Բազմավեկ, 1911, ԺԱ-ԺԲ/358):

Զոտոյեան Հ. Մատաթիա Վրդ. (1842-⁶⁰), Կարնեցի, անդամ Վեցնեոիկի Մխիթարեան ուխտի, յաջորդաբար ճեռացում միաբանութեան շարքերէն:

Կարնեցի (1852- 1895), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեցնեոիկի Մխիթարեան ուխտի, Բազմավեկ, 1911, ԺԱ-ԺԲ/358):

Ջաջորդաբար հեռացուած միաբանութեան շարքերէն:
Պալեան-Գամպուրեան Հ. Վրթանէս Վրդ. (1852- 1895), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վեցնետիկի Մխիթա-
րեան միաբանութեան: (1814-1884), Կ. Պոլսեցի, անդամ Վիեննայի Մխի-

[illegible]

Թարեան Միաբանութեան, անուամբ իշխող
էն. տիտղոսատր Արքեպիսկոպոս Ակրիդայ, Խորհրդական Հասանով Յարաւան-
սուրբ Ժողովի: Վախճանած է Հոռմ: Հեղինակ է հետեւեալ հատորներուն. Վայելչա-
գրութիւն. Հատումը Ա, Բ, Գ, Դ, Վիեննա, 1838. «Հնդահանուր տեսութիւն երկրագնաց», Վիեննա,
Վիեննա, 1839. «Հրահանգք աստեղագիտութեան ի վերայ երկնագնաց», Վիեննա,
1845. «Աշխարհագրութիւն ուսումնական եւ բնական, եւ տեսութիւն երկրագնաց»,
Վիեննա, 1849. Ուսումնական եւ բնական աշխարհագրութիւն եւ հրահանգք ի վերայ
երկրագնաց, Վիեննա, 1850. «Աթոռ սրբոյն Պետրոսի առաքելապետի հիմն եկեղեցոյ
Աղբիւր իրաւաբանութեան, կեդրոն միութեան» (Թրգմ.), Վիեննա, 1853, «Անարատ յղու-
թիւն Սուրբ Կուսին իննօրեայներով եւ աղօթքներով», Վիեննա, 1855, «Դիրքիմաց պա-
տասխաններ կրօնքի դէմ առհասարակ տարածումը ընդդիմութեան», հատոր Ա եւ Բ,
Վիեննա, 1864. «Մոլորութիւնք բողոքականութեան յայտնեալք առ շինականս» (թրգմ.),

ՕՏԱՐ ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ֆրանսերէն

À peu près— շուրջ, մօտաւորապէս:
 Adresse— հասցէ:
 Au revoir— ցոնարհին:
 Bien de choses— ողջուններ կ'ողարկէ:
 Bientôt— շուտով:
 Bijou— զոհար:
 Bon enfant— բարի երեխայ:
 Bon voyage— բարի ճանապարհ:
 Bronchite— ցնցղատապ, ցնցղաբորբ:
 Cartulaire— տոմար, փաստաթուղթերու ժողովածոյ:
 Ce n'est rien— բան մը չէ:
 Citation— դատակոչ:
 Consideration— նկատաւորութիւն:
 Courage— քաջութիւն:
 Cousin— զարմիկ:
 Curieuse— հետաքրքրական:
 Curiosité— հետաքրքրաշարժ հիւր:
 D'ailleurs— յամենայն դէպս:
 Dans le dernier moment— վերջին րոպէին:
 Dépêche— հեռագիր, պաշտօնագիր:
 En occasion— առիթով մը:
 Enorme— հսկայ(ական):
 Episode— դրուագ, միջադէպ:
 Et nous vivons toujours avec bonne intelligence— ու պիտի ապրինք միշտ լաւ յարաբերութիւններ ունենալով:
 Etalage— ցուցադրութիւն:
 Fabuleux— առասպելական, անիրական, անհաւատալի:
 Flatteuse— փաղաքշական:
 Il s'en va, il s'en va! le temps: le voyage et le voleur— կ'անցնի-կ'երթայ ժամանակը, ճամբորդութիւնն ու գողը:
 Insister— պնդել:
 L'homme propose, Dieu dispose— ֆրանսերէն ասացուածք՝ մարդը կ'առաջարկէ, Աստուած կը տնօրինէ:

Lettre de distinction— գնահատագիր:
 Ma fille— աղջիկս:
 Mademoiselle— օրիորդ:
 Malgré— հակառակ:
 Manège— ձիամարզարան, ձիարշաւարան:
 Mon Dieu— Աստուած իմ:
 Mon enfant— զաւակս:
 Mystère— խորհուրդ:
 Naïve— միամիտ:
 On dit— կ'ըսուի թէ:
 Par exemple— օրինակի համար:
 Par la voie de l'air et de l'éclair vite vite— կայծակի եւ օդի ճամբով. արագ արագ:
 Pardon— ներողութիւն:
 Pensée— բոյսի անուն, մանուշակ:
 Pleurésie— կողախիթ, կողատապ:
 Réaumur— ջերմաստիճանի չափման միաւոր:
 Recommandé— լանձնարարեալ:
 Très intéressante— շատ հետաքրքրական:
 vacance— արձակուրդ:
 vente— վաճառք:

Իտալերէն

A rischio— վտանգի տակ դնելով:
 Abbasso (ապա'սսօ), անկցի, թող իյնայ:
 Acquerello կամ acquarello— ջրանկար:
 Agenzia— գործակալութիւն:
 Aquilegia— արծուամագիլ, արծուակտուց:
 Ծաղկեքոյսի անուն (լատիներէն):
 Baicoli— վենետիկեան կրկնեփի տեսակ մը:
 Basta— կը բաւէ, բաւական է:
 Blocco— շրջափակում:
 Bora— եզրը յառաջ կու գայ Borea-էն, որ լուսնական դիցաբանութեան մէջ մարմնացումն էր հիւսիսային սառնաշունչ հովիւն:
 Breve Apostolico— առաքելական նամակ, պապական կոնդակ:

Bronchite— ցնցղատապ, ցնցղաբորբ:
 Buon appetito— ասացուածք՝ բարի ախորժակ:
 Cappella papale— պապական մատուռ:
 Cappellano— մատրանապետ:
 Capriccioso— քմահաճ[ոյ]:
 Carta bollata— պետական դրոշմակնիք կրող պաշտօնաթուղթ, իրաւական վաւերագիրներու համար:
 Casa di salute— առողջատուն, բուժարան:
 Cedo, non vendo— կը շնորհեմ, չեմ վաճառեր:
 Chi la dura la vince— ասացուածք, որ կը նշանակէ՝ ով որ դիմանայ, յարատեւէ՝ կը յաղթէ, յաջող ելքի մը համար, կ'արժէ սպասել, վերջը լաւ կ'ըլլայ, անոր որ գիտէ սպասել:
 Comprometter[e]— վտանգել, վտանգի մատնել:
 Concistoro— Հռոմի Պապի հրաւերով եւ նախագահութեամբ Կարդինալներու ժողով, քննարկելու համար Եկեղեցոյ ղեկավարութեան վերաբերող հարցեր, սրբադատում եւ այլն:
 Contrabbando— (մագանեցութիւն), փոխաբերաբար գործածուած կը նշանակէ գաղտնի, թաքուն, ապօրինի:
 Conveniente— յարմար, նպաստաւոր:
 Coraggio— քաջութիւն:
 Cugino— զարմիկ:
 Da galant'uomini— պարկեշտօրէն, ողղամտօրէն, արդարադատօրէն, պատուաւոր կերպով:
 Da un cronista romano del secolo XIV— Ժ. Դ. Դարու հռոմայեցի ժամանակագիրէ մը:
 Decano— ուսուցչապետ:
 Del fù— հանգուցեալ:
 Diritto Canonico degli Orientali— կանոնագիտութիւն Արեւելիցիներու:
 Diventato dimora degli Agostiniani— դարձած է բնակավայրը Օգոստինեաններուն:
 Enorme— հսկայ(ական):

Ente Morale— բարոյական մարմին:
 Episodio— միջադէպ:
 Finalmente ha fatto— բացատրութիւն, «վերջապէս կատարեց, աւարտեց, յաջողեցաւ»:
 Genovese— փոխաբերաբար ըսուած կը նշանակէ ազան, կծծի:
 Guida— ուղեգիրք, ճանապարհացուց:
 Gusto— ճաշակ:
 Imbarazzo— շփոթութիւն:
 Infatti— արդարեւ:
 Interessantissimo, rarissimo, importantissimo— չափազանց հետաքրքրական, հազուագիւտ, շատ կարեւոր:
 Ipoteca— գրաւ, անշարժ գույքի գրաւ:
 Le disposizioni sono buonissime: ed ora si studia per interrogare il Consiglio di Stato sotto il nuovo punto di vista— տրամադրութիւնները շատ լաւ են. եւ այժմ կը քննարկուի դիմելու համար Պետական խորհուրդին նոր տեսակետով:
 Legato— առաքելական նուիրակ, Պապական նուիրակ, ներկայացուցիչ:
 Magari— գուցէ, թերեւս:
 Magari— երանի:
 Malignosamente— չարամտօրէն:
 Mi ha mandato bonboni, bonboni— ինծի շաքարահատներ ուղարկեց:
 Minutante— վատիկանի դիւանատան գրագիր, նամակագիր:
 Miseria umana— բացատրութիւն՝ մարդկային խեղճութիւն:
 Mitra— խոյր, թագ:
 Mostra— ցուցահանդէս:
 Municipio— քաղաքապետարան:
 Ne ottennero da Leone Papa X la facoltà, Լեոն Ժ. Պապէն իրաւունք ստացան:
 Nessuno di tali Manoscritti esistono. vi sono stampati ma manoscritti no— նշուած ձեռագիրները գոյութիւն չունին. կան տպագիրներ, բայց ոչ ձեռագիրներ:
 Neutro— չեզոք:

Parrocchia– (բարոք), ժողովրդապետություն:	Թրքերէն
Peðnia– բոյսի անուն, ճշնարօտ:	Ազլ– պաշտօնանկ:
Pesciolini– ձկնիկներ, մանր ձուկեր:	Ալլահի ֆէրիմ– ասացուածք, որ կը նշանակէ «Աստուած ողորմած»:
Pitocco– ագահ, կծծի:	Անթիֆանիութիւն– հայացուած բառ՝ հնաժամականութիւն:
Polentina di Cittadella– իտալական քաղցր խմորեղէնի տեսակ մը:	Առնաւուտ (arnavud)– կը նշանակէ ալպանացի, սակայն ունի «յաղթանդամ, վիրաւոր, որկրամոլ, շատակեր» իմաստները (Տե՛ս Ստ. Մալխասեան, Հայերէն բացատրական բառարան, հտ. 1-ին, Երեւան, 1944, էջ 230):
Polizza di carico– բեռնագիր:	Աւուն– ափ, բուն (ձեռքի):
Prevenuto– ամբաստան[ու]ած:	Գոգուրպաղ– գորտ:
Puina– վեցնետիկեան բարբառով կը նշանակէ՝ կաթնաշոռ:	Գուտուրմիշ– կատղեցնել:
Purtroppo– դժբախտաբար:	Գուրպաղ– պոչատ գորտ:
Raccomandata– լանձնարարեալ (նամակ, ծրար):	Գուրպան պայրամ– կը համապատասխանէ արաբական Eid ul-Adha-ին (Զոհաբերութեան տօն), իսլամական երկու տօներէն երկրորդն է, որ կը նշուի աշխարհի մէջ ամէն տարի:
Registro– տոմար:	Եալտուզլու– ոսկեգոյն:
Revalenta– ուսպով եւ գարիով պատրաստուած ալիւրի խառնուրդ:	Եափուզ Yavuz– անգիջող– յախուռն, զօրեղ, զօրական:
Rinfresco– հիւրասիրութիւն:	Եարամագ– անպէտք:
Rododèndro– բոյսի անուն, մրտավարդ, վարդաձառ:	Եօզլամիշ– զննել, ստուգել:
Salvo errore– բացառութեամբ սխալի:	Էօյլէ իսէ օնլարը տա տէրվիշ էքմիշսինիզ– եթէ այդպէս է, զիրենք ալ տերվիշ դարձուցէք:
Sciroppo– օշարակ:	Էֆֆերիմ– «ապրիս»:
Sempre coraggio, mai paura– Միշտ քաջութիւն, երբեք չվախնալ:	Ըպլլիս– աքլոր:
Sindaco– քաղաքապետ:	Թասամա– շնչարգելութիւն:
Soma– ցորենի չափի միաւոր:	Թէյգէ– մօրաքոյր:
Spazzacamino– ծխնելոյզ մաքրող (մարդ), ծխանամաքրիչ:	Թիւրֆնէ– թրքերէն:
Stabilimento Cartografico– քարտիսագրութեան արհեստանոց:	Թուլումպանի– հրշէջ:
Trabàccolo կամ trabàcco– Ադրիական ծովու բնորոշ ձկնորսական կամ փոխադրական երկկայմ առագաստանաւ:	Թունաֆ– տարօրինակ, խնդալիք, ծիծաղելի:
Trave– գերան:	Թօսպաղա– կրիայ:
Vermiglia– բոսորագոյն:	Իշկէօրիյեօրուզ– գործ կը տեսնենք, կ'աշխատինք:
Zecca– դրամահատարան:	Իշկիւզար– գործունեայ, փութաշան, փոյթեռանդն, աշխատասէր, ճարտար:
Zecchino– վեցնետիկեան ոսկեդրամ մը:	
Սկսած է թողարկուիլ վեցնետիկի Հասարակապետութեան մէջ 1284 թուականէն սկսեալ:	

Իսթէյէնին ... վերմէյէնին– ամէն ուզողին մի՛ տաք:	Մեզէ– նախուտեստ, աղանդեր:
Իւստին ֆէօրի– հարեւանցի– հպանցիկ, մականերեսօրէն:	Մինարէի չալան՝ զըլլիքընը հազըրլար– առած, որ կը նշանակէ. Մինարէն գողցողը՝ պատրաստ ծածկ պիտի ունենայ:
Խաբէր– ակնածանք. պատիւի, յարգանքի, յանուն սիրոյ:	Մինիլգէք– հրաշք:
Խաբրն (կոտորիցի)– սիրտը կոտորի, վիրաւորուի:	Մուրու լայըզ օլանլարա– երջանկութեան արժանիներուն: Անոնց, որոնք երջանիկ ըլլալու արժանի են:
Խախմայ– փորագրութիւն:	Մունտար– կեղտոտ:
Խապուխ– խեցեմորթ. (փխբ.) խեցեւոր, պատեմաւոր կճեպաւոր:	Նազըր– գլխաւոր տեսուչ:
Խարապա– աներակ, քանդուած, խարխուլ:	Նալլար– անիծեալ, անպիտան:
Խարհլըղ– գրպանի ծախս:	Նուսխա– դեղագիր:
Խըմպըլ– ապուշ:	Շափիսայ գլխարկ:
Խմըզ– ձիու կաթ:	Շիմիւր սաղլըղա– փառք Աստուծոյ:
Խմպըլութիւն– անմտութիւն, անխելքութիւն:	Չանախ– կառէ աման:
Խօշունտում– հաճելի գուայ, հաճեցայ:	Չափկըն– կնամոլ, ստահակ, լիրբ:
Կէն օլսուն, կիւն օլմասուն– աւելի լաւ է ուշ, քան երբեք:	Չեօֆ եէր չօֆ ֆայտա էտեր– շատ կ'ուտէ շատ օգուտ կու տայ, օգտակար կ'ըլլայ:
Կէլիլիկ– բարակ չէօրէկի (բոկեղ, քաթա) տեսակ:	Չէշիլիկ– բոլորակ
Կիւզէլիմ– գեղեցիկ:	Չէօփլէնմիշ ըլլալ– ապրուստ ունենալ:
Հալայական– բացառիկ արժէք, պատիւ:	Չըֆըտ հրեայ:
Հօշունտում– հաճեցայ:	Չֆուտ– հրեայ:
Հարշլուխ– «գրպանի ծախս»:	Պագալըմ– տեսնենք:
Հոնտուդ– հաստ:	Պարմիշ (եղաւ)– ընկղմեցաւ, խորասուց եղաւ:
Հուրդ– խորամանկ (փոխաբերական իմաստով):	Պապալըզ մէր, եւ Օղուլուգֆս– մէր հայրը եւ մենք որդիներս:
Հօնտուո– հաստ:	Պապալըխ– հայր:
Հանտան– հոգեւոր:	Պզըզընութիւն– խարդախութիւն:
Հատալօզ– շատախօս, ճարպիկ, լեզուանի:	Պէնէրիկիլ– «աչքաբաց, հնարամիտ, ճարպիկ, վարպետ»:
Հէմրէ– ջերմութիւն:	Պէնէրմիշ (ընել) յաջողցնել:
Հէպ– գրպան:	Պէօնէկ– միջատ:
Հինկէօզ– խորամանկ:	Պու տա կէշէր, պիզ տէ– «Այս ալ կ'անցնի մենք ալ»:
Մալտան– հիւթական:	Սաղլիհան– թոքատապ:
Մախասըլ– մկրատաւոր:	Սալլանկէօզ (Սալլանկէօզ) – խխունջ:
Մախսըմը– խեղճ անմեղը:	Սալլանկէօզանման խապուխաբնակ– խխունջանման պատեմանաբնակ:
Մահուտ– բոլորին քաջածանօթ:	Սատէ– պարզ, հասարակ:
Մասխարայ– Ծաղրածու:	Սափը պիզտէն– կոթը մեզմէ է:
Մարիֆէք– վարպետութիւն, ճարպիկութիւն, հնարամտութիւն:	Սէլամէք– խաղաղութիւն:

Սէնին հագգըն վար. Սէնին տէ հագգըն վար-
իրաւունք ունիս դուն. դուն ալ իրաւունք
ունիս:

Սէտիր- բազմոց:

Սէտիրին պունախն- բազմոցին անկիւնը:

Սիվրիսինեկ- մծեղ:

Սօֆլա- կրօնական աշակերտներ:

Վերէմ- թոքախտ, հիւծախտ:

Վէֆիլ- փոխանորդ, տեղապահ:

Վէֆիլական- փոխանորդական, տեղապա-
հական:

Վէֆիլանալ- փոխանորդ, տեղապահ դառնալ:

Վէֆիլութիւն- փոխանորդութիւն, տեղապա-
հութիւն:

Տաուշմիշ լիցուք- իրարու հանդէպ պարտք
պահանջ չենք ունենար:

Տելիութիւն- խենթութիւն:

Տէյօրում- կ'ըսեն:

Տերվիշիմ եա- ո՛վ տերվիշ:

Տերալէմիշ- մտահոգութիւնները կիսել:

Տիւշիկ- վիժած:

Տըլըլըմ- թացք, լուտութք, հմայիլ, հմայու-
թեամբ չար աչքէ՝ փորձանքէ պահպա-
նող իր, որ մարդիկ իրենց վրայ կը կրէին:

Փօլատաբանութիւն- աստ՝ սրաբանութիւն:

Քէյֆ- հաճոյք:

Քէյֆիլ- հաճելի:

Քէօստէպէկ- խլուրդ:

Քէօփէֆ- շուն:

Քէֆիմ կէլիյօր- կը զուարճանամ, կ'ախորժիմ:

Քէֆիմ կէլտի- զուարճացալ, հաճոյք զգացի:

Քիասէ- գաւաթ, բաժակ:

Քիւլահ- գդակ:

Քրիստիաննա- քրիստոնէաբար:

Օլտի օլտի- եղաւ եղաւ:

Օղլում պիր տահա սէնի կէօ՛ւմէտէնէյիմ պիզիմ
էսկի գօնագտա- Տղաս՝ անգամ մըն ալ
քեզ պիտի չտեսնե՞մ մեր հին տան մէջ:

Օղլում- տղաս, զաւակս, որդիս:

Օղուլուխ- որդեգիր:

Օնըն սուրբ ճանը պիզէ բարեխօս օլսուն- անոր
սուրբ հոգին թող մեզի բարեխօս ըլլայ:

Օրթախ- գործընկեր:

Ֆէրահութիւն- զուարթութիւն:

Ֆիշնէ- «բալ»:

Լատիներէն եւ գերմաներէն բառեր

In articulo mortis- բառացի թարգմանուած,
կը նշանակէ մահուան ժամուն, պահին:
Ասացուածքը առնուած է եկեղեցական
նախադասութենէ մը, որ կ'օգտագոր-
ծուի ցոյց տալու անձի մը արարքները,
երբ կեանքին վտանգ կը սպառնայ, եւ
կամ, մահուան անկողնի մէջ է:

in ille tempore- Լատիներէն բացատրու-
թիւն՝ անյիշատակ ժամանակ առաջ:

Motu proprio- լատիներէն՝ սեփական նա-
խաձեռնութեամբ, ինքնաբոլիս:

Zwanzig- քսան (գերմաներէն):

Հայերէն հազուադէպ օգտագործուող բառեր

Ամալ- թափել:

Անձկայրեաց- կարօտակէզ:

Անտուստ- հոնկէ, այնտեղէն:

Անֆատութիւն- կարօտութիւն, չքաւորութիւն:

Արեաց- Ֆրանսացիներու:

Արեգակ- Աւստրիա

Արեգան- Ալիշան իր, «Ռոդոլֆի Հաբերդու-
նի, Վիպասանութիւն ի Յ. Լատիսլաւայ
Բիրքէր» Վենետիկ, տպ. Ս. Ղազար,
1858, թարգմանածոյ աշխատութեան
մէջ այս անուան հետ կապուած կը գրէ.
«Երկրորդ, զգլխաւոր աշխարհագրա-
կան անուն վիպիս՝ զԱւստրիա՝ Արե-
գան, եւ Զաւստրիացին՝ Արեգունի
թարգմանեցաք»:

Արեգունեաց- աւստրիացիներուն:

Բաղբաղայ- պատրուակ:

Բասրէլ- մեղադրել:

Բոտն հարկանել- ձեռնարկել:

Բրիեսցէ- Ֆրանսերէն «Prier» աղօթել բայի
հայացուած ձեւը, «պիտի աղօթէ»:

Գբաստրաս- գերեզմանանման:

Դամոնաշիր- սալորի չորցած միրգ:

Զանխակի- առանձին, ծածուկ կերպով,
գաղտնօրէն:

Զեան- վնաս, տոյժ, զրկանք:

Զովալ- դողալ:

Ըոքնացընէլ- առողջացնել:

Թերափիմայ- տան պահակ:

Իբոթէ- իտալերէն ipoteca, անշարժ գոյքի
գրաւ:

Իփոդէֆա- իտալերէն Ipoteca, գրաւ:

Լակլակ- արագիլ:

Լեկաղ (Legato)- իտալերէն՝ պապական
նուիրակ, ներկայացուցիչ:

Խազմարա- կոռւարար, խոռվարար:

Խպըլիկ (ոմկ.)- մղձաւանջ:

Ծմակային- արեւազուրկ, միշտ ստուերոտ:

Ծրդած- կեղտոտած:

Ծաթիլ- ծագիլ:

Կասկամ- բու:

Կափարում- գերեզման:

Կիկերոնութիւն- ուղեկցութիւն:

Կովտա (Guida)- Ուղեգիրք, ճանապարհա-
ցոյց:

Հակատիպն- բացատրութիւնը նամակի բնա-
գրէն՝ «լուսանցքի վրայ մատիտով
գրուած է negative».

Հահանդ- մեղմ, հանդարտ:

Համշիրակ- կաթնեղբայր:

Ֆուֆացեան- հայացուած ձեւը իտալերէն
fugace բառին, որ կը նշանակէ արագ-
ընթաց:

Հարցեալ- փորձուած:

Հիդրայ- բազմազխանի առասպելական
վիշապ:

Մագկոինչ- վերջին թելին հասած:

Մակար- հայացուած ձեւը իտալերէն magari
բառին, որ կը նշանակէ «երանի»:

Մանտրապազ- կրկնավաճառ, բծախնդիր:

Մուսէոն- թանգարան

Յոգունց- շատ մը:

Նելրօզ- նեարդայնութիւն:

Ուշխուր- գօտի:

Պեմտեկոստէ- Հոգեգալուստ:

Պլշտկիլ- կեղտոտիլ:

Պոթթեկայիցս- bottega՝ իտալերէն բառ խա-
նութ:

Պուվար (boulevard)- զբօսայգի:

Սաղապանեմ անցանէլ, (փոխաբերաբար)
փախստական, արագօրէն:

Սեոն- մաքուր:

Սփրիդ- անկողնի գորգ:

Վաֆանս (vacance)- ֆրանսերէն՝ արձա-
կուրդ:

Տաֆուն- վանքերու մէջ հասարակաց հա-
ւաքավայր, որ ընդհանրապէս գոյու-
թիւն ունէր կրակարանը:

Տելիֆաղ- իտալերէն delicato՝ նուրբ:

Տղեալ- շարժած:

Տուզին- հայացուած ձեւը douzaine (ֆրան-
սերէն), dozzina (իտալերէն) բառին, որ
կը նշանակէ երկվեցեակ, տասներկու
հատ:

Տրմուլ- անփորձ, անվարժ:

Տրմուլ- քուտակ:

Փաշաման կրէլ- լանդիմանութիւն ստանալ,
ամբաստանուիլ:

Փարօֆոյ- pàrroco, իտալերէն բառ՝ ժողովր-
դապետ:

Փուրսիշ- Դատաքննութիւն, դատաստանա-
կան հարցուփորձ, հարցաքննութիւն:

Օրիճինալ- բնագիր. ինքնատիպ:

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան գրասեղանին դիմաց աշխատանքի պահում

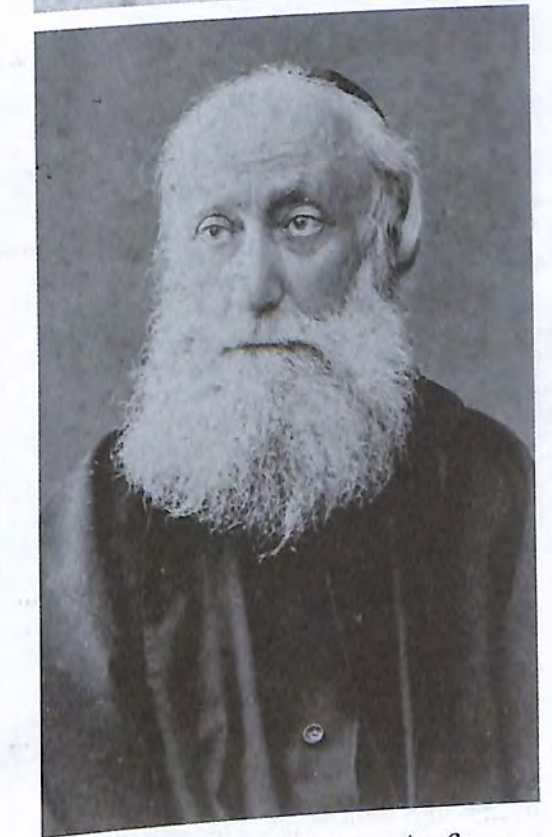
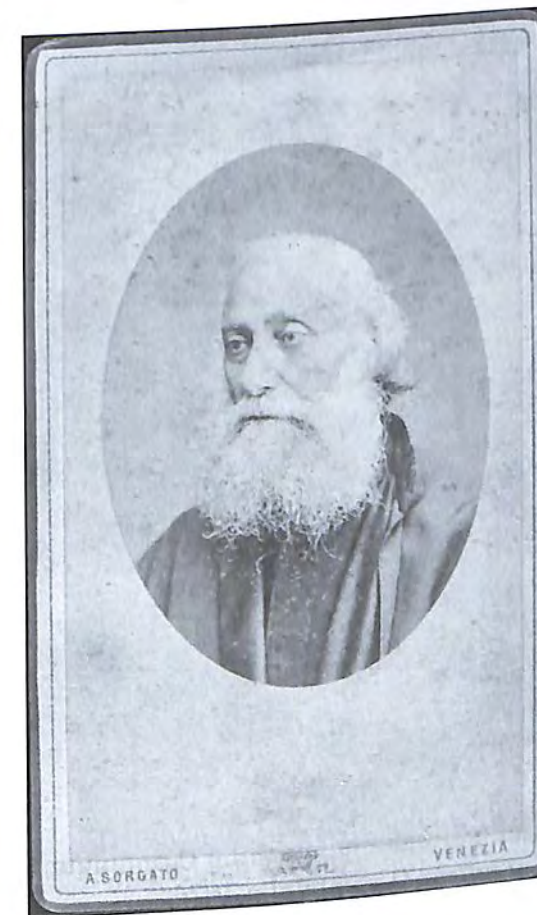
Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Լուսանկար Յակոբ Տամատի (Վենետիկ, 1887)

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան գրասեղանին դիմաց աշխատանքի պահում

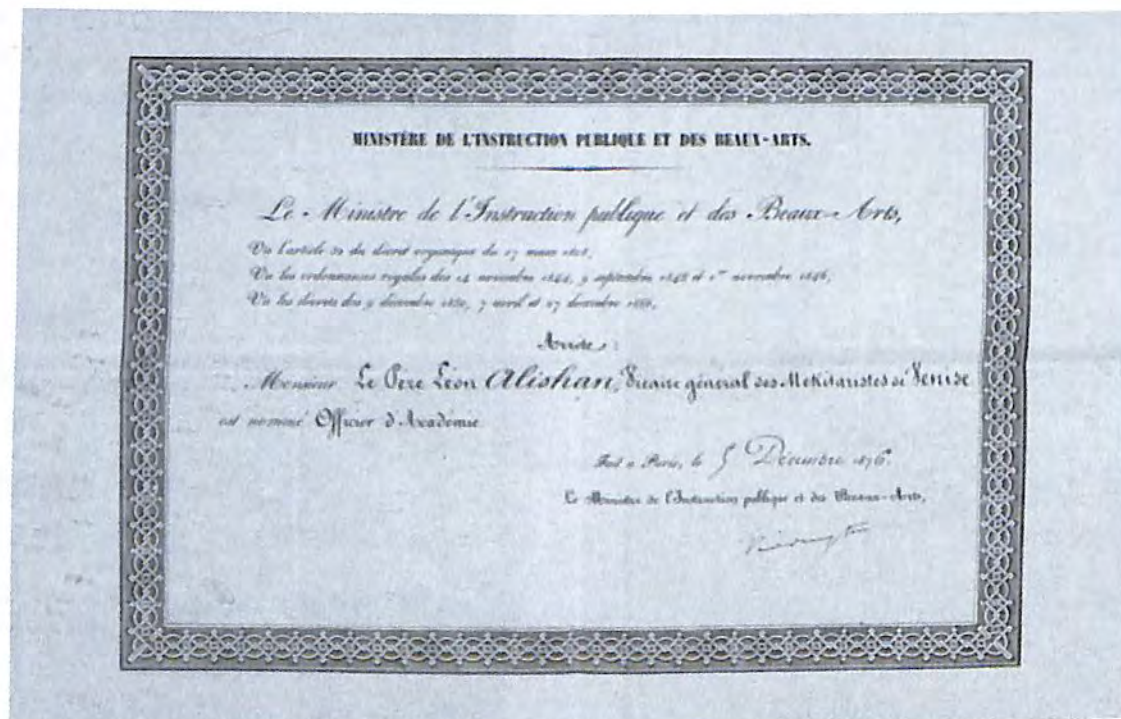
Պատկերներ կեանքի վերջին տասնամյակին

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան խորաթափանց հալեացքով

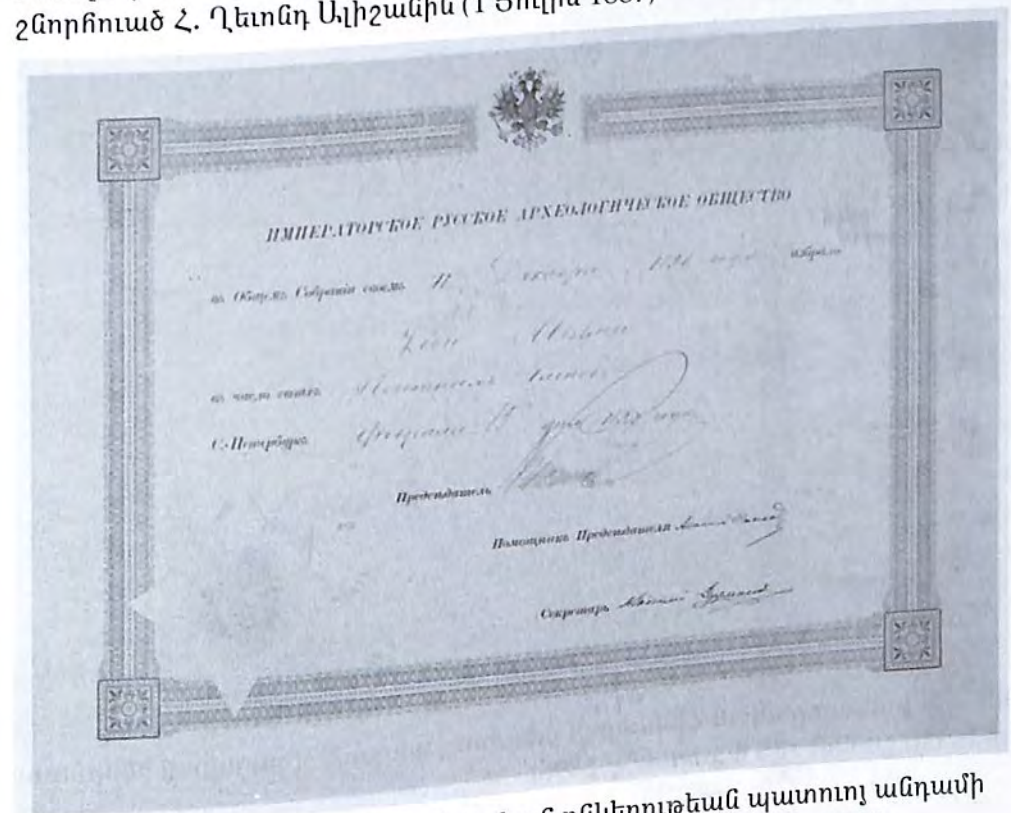
Հ. Ղեւոնդ Ալիշան երիտասարդ տարիներուն

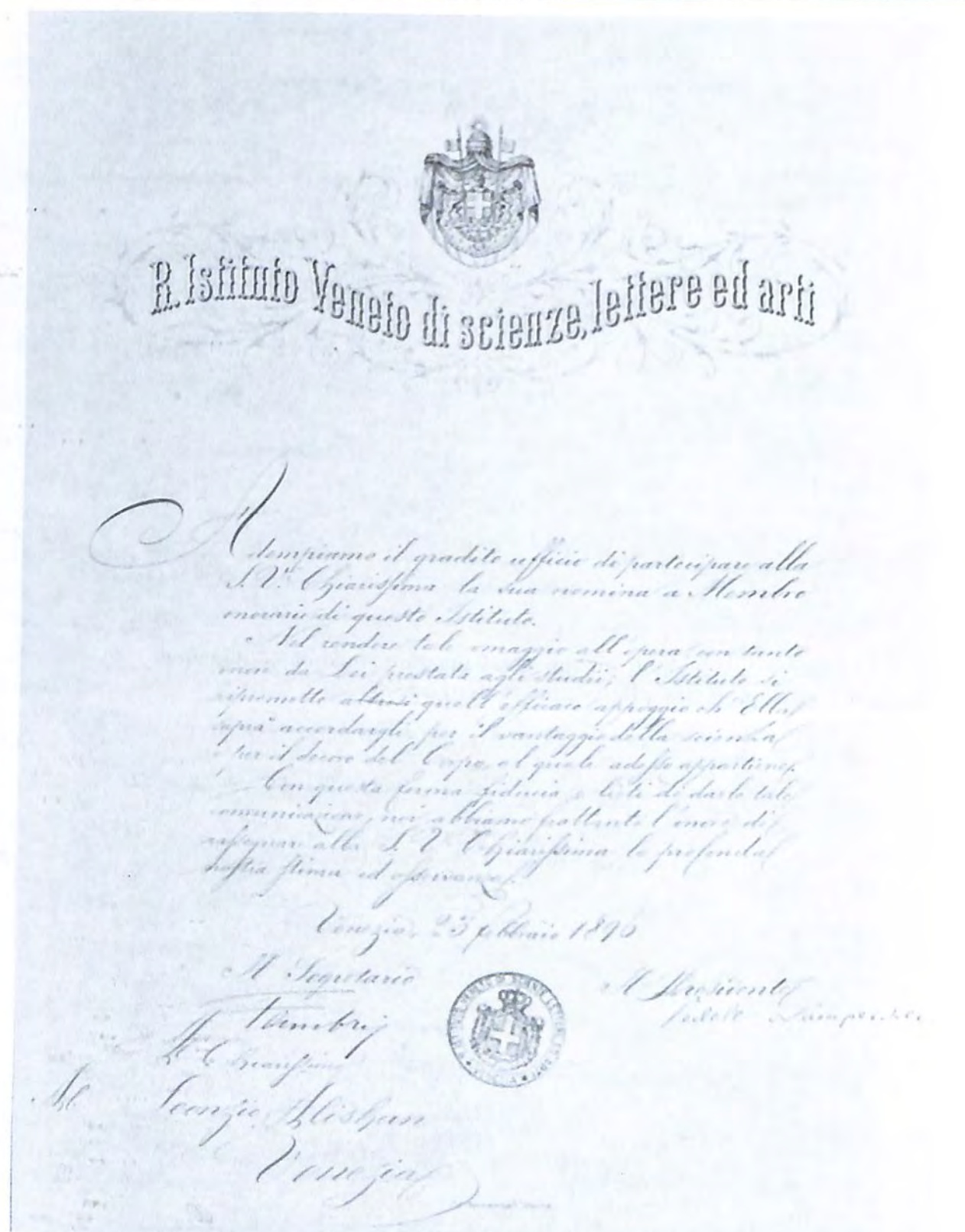
Ֆրանսայի հանրային կրթութեան եւ Գեղարուեստից Նախարարութիւնը Աթոռակալ Հ. Ղեւոնդ Ալիշանը իր Ակադեմիայի անդամ կը կարգէ (5 Դեկտեմբեր 1876)

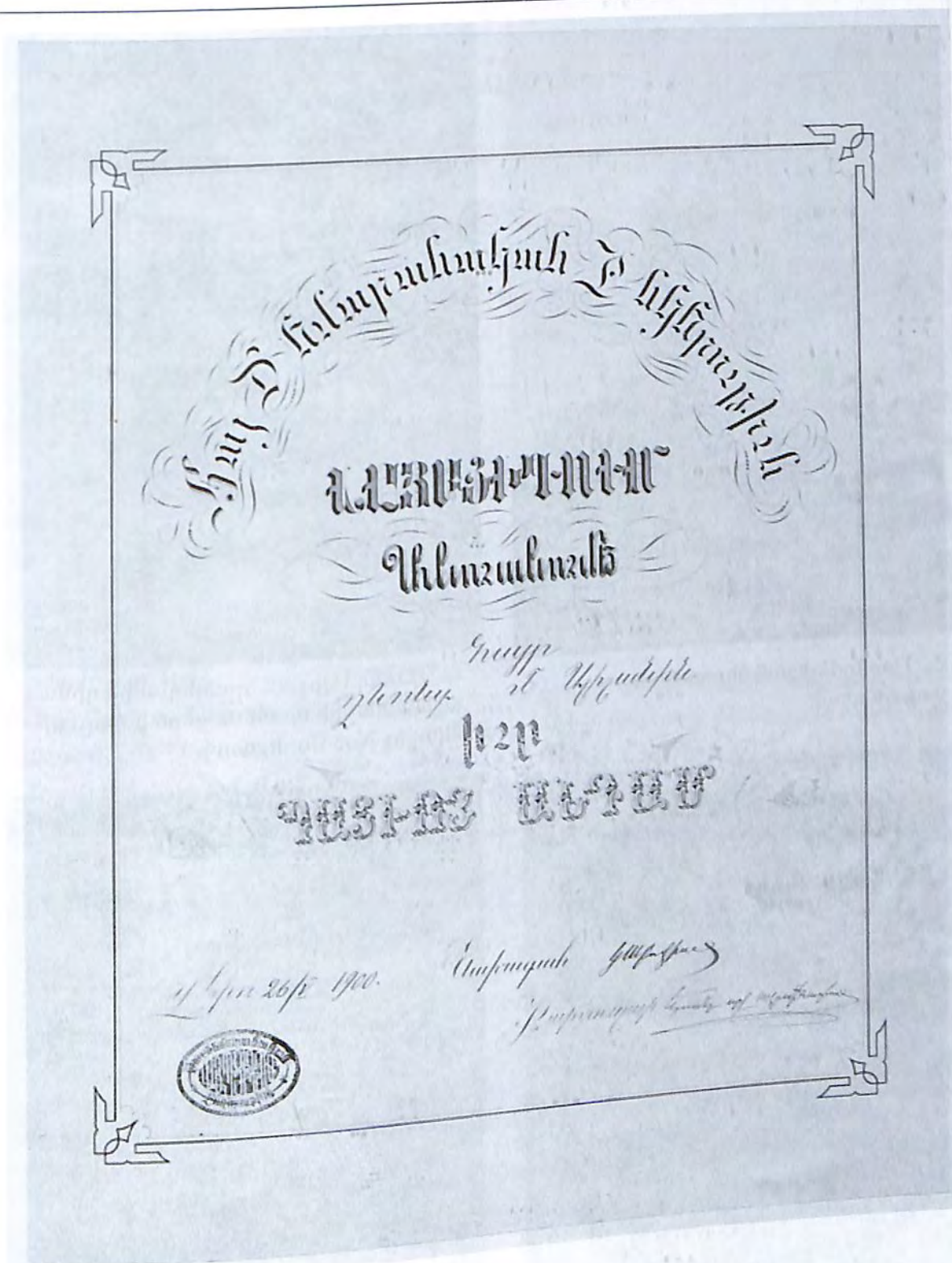
Իտալական Ասիական ընկերութեան պատուոյ անդամի վկայական շնորհուած Հ. Ղեւոնդ Ալիշանին (1 Յուլիս 1887)

Ռուսական կայսերական հնագիտական ընկերութեան պատուոյ անդամի վկայական շնորհուած Հ. Ղեւոնդ Ալիշանին (11 Ռեկտեմբեր 1897)

Վենետիկի թագաւորական Հիմնարկի պատուով անդամի վկայական շնորհուած Հ.
Ղեւոնդ Ալիշանին (23 Փետրուար 1896)

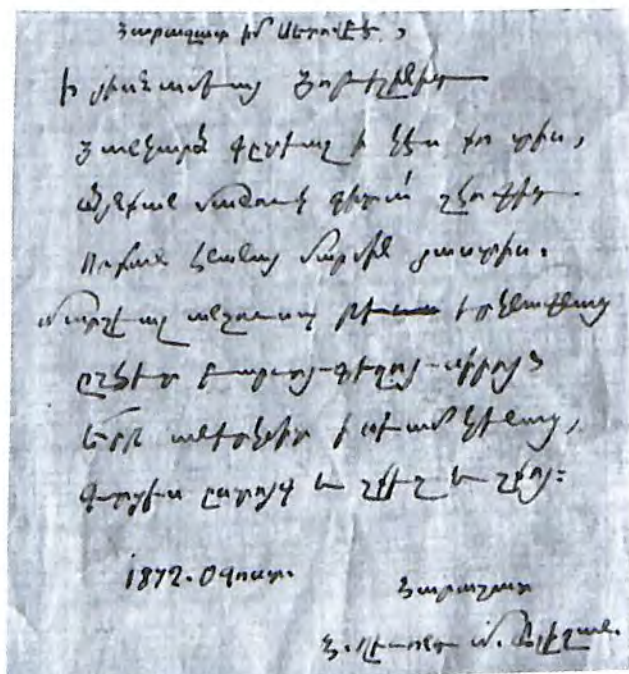
Հ. Ղեւոնդ Ալիշան ծերութեան տարիներուն

Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի կրտսեր եղբայրը
հնագէտ՝ Սերովբէ Ալիշան (1822-1903)

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան գրասեղանին դիմաց
աշխատանքի պահուն, գործ իտալացի
նկարիչ Noè Bordignon-ի

ԱՆՈՒԱՆԱՑԱԿԵՐ

Անձնանուններու ցանկ

Abbate Antonio Leoni Anconitano, ֆուն. Գ 392, 393
 Abdülaziz, ֆուն. Ա 765
 Abich von Otto Wilhelm Hermann, ֆուն. Բ 323, 327, 328, 354, 450, 527, 744, 745, 746, 751, 765, 777
 Abu 'l-Qasim Khalaf ibn 'Abbas al-Zahrawi, ֆուն. Բ 717
 Abu Bakr Ahmed ibn 'Ali ibn Qays al-Wahshiyah al-Kasdani al-Qusayni al-Nabati al-Sufi, ֆուն. Գ 369
 Acciaiuoli Zanobi, ֆուն. Բ 685
 Acciauolo Blasio կաւ Biagio U. J. D, ֆուն. Բ 42
 Acciuolo, ֆուն. Բ 42
 Achilli Giovanni Giacinto, ֆուն. Ա 715
 Adami, ֆուն. Գ 21
 Adinolfi Pasquale, ֆուն. Գ 82, 366
 Agathangelo, ֆուն. Բ 360, 361
 Agdollo (Agdolo) Gregorio, ֆուն. Բ 720, 721
 Agostini Domenico, ֆուն. Բ 717, 748
 Ahmed Vefik Pasha, ֆուն. Ա 753, 754, 760, 762, 764
 Airone, ֆուն. Ա 270
 Alcana Mosali Armenus, ֆուն. Բ 136, 702
 Aldobrandini Nicolò Papadopoli, ֆուն. Բ 727
 Alessandro Baglioni, ֆուն. Գ 370
 Alessandro Maria, ֆուն. Ա 668
 Alessandro Orengo, ֆուն. Բ 721; ֆուն. Գ 386
 Alessi Galeazzo, ֆուն. Գ 370
 Alexandre Boutkowski-Glinka, ֆուն. Գ 394, 395
 Alexandre Florian Joseph, ֆուն. Ա 752, 763, 764, 765
 Alexandre II, Empereur de toutes les Russies, roi de Pologne, ֆուն. Գ 395
 Alexandre Pouchkine, ֆուն. Բ 749

Alexandre, Ամերիկացի մեծատուն պր, ֆուն. Բ 21
 Alexandre, ֆուն. Բ 21
 Alexandre, ֆուն. Բ 535
 Alfieri Padre Giovanni Maria, ֆուն. Ա 697
 Alishan Leonde, ֆուն. Բ 137
 Alishan Seropé, ֆուն. Բ 93
 Amari Michele Benedetto Gaetano, ֆուն. Բ 702, 717
 Amphilocheus, ֆուն. Ա 699
 Andreasi Beata Osanna da Mantova, ֆուն. Գ 395, 397
 Angelo de Gubernatis, ֆուն. Բ 224
 Antelminelli Castruccio Castracane degli, ֆուն. Ա 694
 Antonio Maria Ceriani (Sacerdote Dottore della Biblioteca Ambrosiana Milano), ֆուն. Ա 603, 631, 775, 777; ֆուն. Բ 246, 725
 Appel Joseph, ֆուն. Բ 179
 Arachiel, ֆուն. Բ 329, 355
 Arakiel, ֆուն. Բ 45
 Armellini Mariano, ֆուն. Գ 365, 366
 Ascoli Graziadio Isaia, ֆուն. Ա 728
 Assemani Giuseppe Simone, ֆուն. Բ 328, 355; ֆուն. Գ 676
 Astolfoni Gaetano, ֆուն. Բ 694
 Athenogene (Padre), ֆուն. Ա 634
 Aubé Benjamin, ֆուն. Բ 729
 Audo Thomas (Tuma), ֆուն. Գ 380
 Aywazowski (P. Gabriele), ֆուն. Բ 452
 B. Osanna degli Andreasi, ֆուն. Գ 397
 Babelon Ernest Charles François, ֆուն. Գ 395
 Bacarad, ֆուն. Բ 7
 Baglioni Alessandro, ֆուն. Գ 370
 Baglivi, ֆուն. Բ 72, 692
 Bagratuni (P. Arsenio), ֆուն. Բ 452
 Baillon Henri Ernest, ֆուն. Բ 732

- Balbi Adriano, ֆուն. Ա. 709
 Balbi Cavaliere Adriano, ֆուն. Ա. 679
 Balbi Eugenio, ֆուն. Ա. 746
 Balestrini Alessandro, ֆուն. Գ. 68
 Banier Abbé Antoine, ֆուն. Ա. 185, 701
 Bannelier Ch, ֆուն. Ա. 782
 Barbaro Josafat, ֆուն. Գ. 177
 Barbier De Meynard, Charles Adrien Casimir, ֆուն. Բ. 754
 Barnabei Lazzaro, ֆուն. Գ. 393
 Barnabites, ֆուն. Ա. 735, 758, 768
 Barnabò Alessandro, ֆուն. Ա. 694, 697, 719, 726
 Baron Christophorus Antoine Marie, ֆուն. Բ. 67
 Baronio Cesare, ֆուն. Ա. 701, 772, 776; ֆուն. Բ. 685
 Battaglia Cavaliere Giuseppe, ֆուն. Ա. 717
 Battandier Albert, ֆուն. Բ. 775
 Battista da Vicenza, ֆուն. Բ. 684
 Baugh Lomcelat Esq, ֆուն. Գ. 25
 Baunard Louis abbé, ֆուն. Բ. 711
 Bayet Charles, ֆուն. Գ. 205, 386
 Beaufort Francis, ֆուն. Բ. 691
 Befani, ֆուն. Բ. 480
 Beggrov Alexander Karlovich, ֆուն. Բ. 784, 792
 Behm Ernst, ֆուն. Ա. 774
 Belcredi Comte Richard, ֆուն. Բ. 67, 692
 Belforti Giuseppe, ֆուն. Գ. 364
 Bellarmino, ֆուն. Բ. 337
 Bellati Manfredo Giovanni Battista, ֆուն. Ա. 778
 Bellio Vittore, ֆուն. Բ. 490, 771
 Benizi Կառլ Benizzi Filippo, ֆուն. Գ. 401
 Benjamin Aubé, ֆուն. Բ. 729
 Bent James Theodore, ֆուն. Գ. 242, 393
 Berchet Guglielmo, ֆուն. Գ. 382
 Berenger, ֆուն. Բ. 166, 176
 Berengo Giovanni Maria, ֆուն. Բ. 717
 Berghaus Heinrich, ֆուն. Բ. 788,
 Bergier Nicolas-Sylvestre, ֆուն. Ա. 695
 Bernardi Jacopo, ֆուն. Գ. 368
 Bernshtam (Berenshtam), Fedor [Fyodor, Fiodor] Gustavovich, ֆուն. Բ. 784
 Birker Paul, ֆուն. Ա. 729
 Bischoff Ferdinand Franz Xaver Georg, ֆուն. Ա. 590, 773
 Bode von Wilhelm, ֆուն. Գ. 377
 Boissier Pierre Edmond, ֆուն. Բ. 733
 Boissier, ֆուն. Բ. 284
 Bonagamba Egidio, ֆուն. Գ. 382, 383
 Bonetti Augusto, ֆուն. Գ. 374, 377
 Borbone (di) Carlo Ludovico, ֆուն. Ա. 669
 Boré Eugène, ֆուն. Բ. 722
 Borghese Anna Maria (principessa), ֆուն. Գ. 389
 Borgia Stefano, ֆուն. Բ. 710
 Borrell Henry Perigal, ֆուն. Բ. 728
 Borromeo Carlo, ֆուն. Բ. 685
 Bortoli Antonio, ֆուն. Ա. 713; ֆուն. Բ. 760
 Bosco, ֆուն. Բ. 18
 Bötticher Paul Anton, ֆուն. Գ. 390
 Bourdeille de Comte Henri, ֆուն. Բ. 274, 731
 Brambilla Francesco, ֆուն. Բ. 696
 Brèves François Savary de, ֆուն. Բ. 683
 Bridel Georges, ֆուն. Բ. 711
 Brosset Marie-Félicité, ֆուն. Ա. 556, 558, 682, 697, 752; ֆուն. Բ. 682; ֆուն. Գ. 358
 Brown, ֆուն. Ա. 220
 Brunet Jacques Charles, ֆուն. Բ. 743, 799
 Brunoni Paolo, ֆուն. Բ. 698
 Bruun, ֆուն. Բ. 277
 Bryce James., ֆուն. Բ. 764
 Buagni Giovanni Francesco, ֆուն. Բ. 703
 Bunsen Baron Christian Carl Josias, ֆուն. Ա. 709, 715
 Buquet Louis-Charles, ֆուն. Ա. 734, 735
 Burton Sir Richard Francis, ֆուն. Բ. 688
 Busato Giovanni, ֆուն. Ա. 715
 Bussche Vanden, ֆուն. Բ. 270
 Bychkov Ivan Afanasievich., ֆուն. Գ. 211
 Cambon Pierre Paul, ֆուն. Գ. 391
 Canale Michele Giuseppe, ֆուն. Բ. 731
 Canamusali (Ammar ibn Ali al-Mawsili), ֆուն. Բ. 702

- Canna Masali, ֆուն. Բ. 136
 Canova Antonio, ֆուն. Ա. 715
 Cantù Cesare, ֆուն. Ա. 679; ֆուն. Բ. 747
 Cappelletti Giuseppe, ֆուն. Ա. 679, 683; ֆուն. Բ. 704
 Capponi Mons. Ferdinando, ֆուն. Բ. 754
 Carini Isidoro, ֆուն. Բ. 787, 792
 Carli Padre Dionisio, ֆուն. Բ. 145
 Carlo Alberto Emanuele Vittorio Maria Clemente Saverio di Savoia-Carignano, ֆուն. Ա. 684, 686
 Carlo d'Angiò, ֆուն. Բ. 40
 Carrière Auguste, ֆուն. Գ. 25, 357
 Casimir Charles Adrien, ֆուն. Բ. 733, 754
 Castellani Augusto, ֆուն. Բ. 331
 Castellani Giuseppe, ֆուն. Բ. 692
 Castelli Jacopo, ֆուն. Ա. 684
 Catoni Augustine, ֆուն. Բ. 560, 781
 Cavaignac Eugène, ֆուն. Ա. 697, 735
 Cecchetti Bartolomeo, ֆուն. Բ. 776
 Cecconi Giosué, ֆուն. Գ. 202, 384, 385
 Céréssole Victor, ֆուն. Բ. 704
 Ceriani Antonio Maria, ֆուն. Ա. 775
 Cesaroni Ferdinando, ֆուն. Գ. 370
 Chantre Ernest, ֆուն. Գ. 377
 Chardin Jean, ֆուն. Բ. 796,
 Charmoy François Bernard, ֆուն. Բ. 729
 Charton Édouard, ֆուն. Ա. 714; ֆուն. Բ. 730
 Chouvalov-Schouvaloff-Šuvalov, ֆուն. Ա. 740
 Ciccolini Mgr. Stefano, ֆուն. Բ. 768
 Cicogna Emmanuele Antonio, ֆուն. Բ. 713
 Cipriano, ֆուն. Բ. 401
 Ciriace Padre Gregorio dell'ordine di S. Domenico, ֆուն. Գ. 292, 400
 Cirillo, ֆուն. Բ. 182
 Cittadini Angelus Maria, ֆուն. Բ. 688
 Civezza da Marcellino, ֆուն. Ա. 776
 Cluzel Augustin-Pierre, ֆուն. Բ. 756
 Cocchia Rocco, ֆուն. Բ. 688, 702
 Colomba di Rieti, ֆուն. Գ. 213
 Colonna-Walewski Alexandre Florian Joseph, ֆուն. Ա. 752, 763, 764, 765
 Comte Louis de Mas Latrie, ֆուն. Ա. 768, 769; ֆուն. Բ. 59, 696, 704, 712
 Coninx Louis Joseph, ֆուն. Ա. 739
 Conrad, l'empereur d'Allemagne, ֆուն. Գ. 400
 Constantin Ier Catholicos, ֆուն. Բ. 535
 Constantin Rhipsimantz, ֆուն. Բ. 535
 Constantin, célèbre enlumineur, ֆուն. Բ. 535
 Constantin-François, ֆուն. Ա. 670; ֆուն. Բ. 741
 Corbulo Gnaeus Domitius, ֆուն. Բ. 732
 Corcia Nicola, ֆուն. Բ. 689
 Cornelio Desimoni, ֆուն. Գ. 370
 Corner Flaminio, ֆուն. Բ. 711
 Corsini Tommaso, ֆուն. Ա. 769
 Coullié Pierre-Hector, ֆուն. Բ. 717
 Covacevich, ֆուն. Ա. 270
 Cramer John Anthony, ֆուն. Բ. 717, 718
 Cretoni Serafino, ֆուն. Բ. 696
 Cristoforo Armeno, ֆուն. Ա. 652; ֆուն. Բ. 308, 338
 Cruveilhier Jean, ֆուն. Ա. 742
 Cureton William, ֆուն. Ա. 604, 605, 631, 779
 Curzon Baron Robert, ֆուն. Ա. 712; ֆուն. Գ. 357
 Dalla Védova Giuseppe, ֆուն. Բ. 774
 Damad Jacques, ֆուն. Բ. 512; ֆուն. Գ. 406
 Damey M, ֆուն. Բ. 214
 Dandolo Enrico, ֆուն. Գ. 162
 Daniele Barbaro veneziano, ֆուն. Բ. 355
 Darauni Ambrose (Ambrogio) Notyn, ֆուն. Ա. 736; ֆուն. Բ. 721
 Dardel Jean, ֆուն. Բ. 775
 Daru Charles, ֆուն. Բ. 534
 Davis Edwin John, ֆուն. Բ. 759
 De Amicis, ֆուն. Բ. 360, 361
 De Bianchi Thomas-Xavier, ֆուն. Գ. 368
 De Fabris, Giuseppe, ֆուն. Ա. 671
 De Ferrari Duchessa di Galliera Maria Brignole Sale, ֆուն. Բ. 697, 698
 De Gubernatis Angelo, ֆուն. Բ. 224, 701
 De Robert Dott. L, ֆուն. Բ. 689

- De Rossi Giovanni Battista (Carlo), ֆուն. Ա. 781; ֆուն. Բ. 708, 793; ֆուն. Գ. 364, 365
 D'Eichthal Baron Adolph, ֆուն. Ա. 707
 Delisle Léopold Victor, ֆուն. Բ. 713
 Della Corgna Fulvio, ֆուն. Գ. 370
 Demidov Anatoly Nikolaievich, ֆուն. Բ. 773
 Der Krikorian Keham, ֆուն. Բ. 628
 Deyrolle Théophile, ֆուն. Բ. 691, 717
 Di Crispino P. Agostino, ֆուն. Բ. 39
 Di Lapio Monaco, ֆուն. Գ. 370
 Dionigi da Piacenza (աշխարհական անունը Giuseppe Flaminio Carli) (Լատիններէն "Dionysius de Carolis", որ իր հերթին դարձած է Dionisio de' Carli), ֆուն. Բ. 703
 Dionisio, ֆուն. Բ. 145, 703
 Doulcet Henri, ֆուն. Բ. 711
 Dressel Albert Rudolf Maximilian, ֆուն. Ա. 770
 Dromery, ֆուն. Բ. 198,
 Dubois Henri Marie, ֆուն. Բ. 694
 Dubois Marcel, ֆուն. Բ. 732
 Duchesne Monseigneur Louis, ֆուն. Գ. 79, 366
 Duchessa di Galliera Maria Brignole Sale De Ferrari, ֆուն. Բ. 697, 698
 Dugat Gustave, ֆուն. Բ. 692
 Dulaurier Édouard, ֆուն. Ա. 727, 736, 754; ֆուն. Բ. 59, 685; ֆուն. Գ. 380
 Dumont Albert, ֆուն. Բ. 111, 691
 Dupanloup Félix-Antoine-Philibert, Évêque d'Orléans, ֆուն. Ա. 705, 781; ֆուն. Բ. 200, 693, 714, 715, 716, 717, 722
 Duprat B., ֆուն. Ա. 554; ֆուն. Բ. 92
 Duruy Victor Jean, ֆուն. Ա. 772, 775
 Edwin Norris, ֆուն. Ա. 705
 Eliseo da Garbagna, ֆուն. Բ. 343
 Ellis, ֆուն. Բ. 326, 745
 Émine Jean-Raphaël, ֆուն. Ա. 779
 Ermakov Dimitri, ֆուն. Բ. 717, 768; ֆուն. Գ. 364
 Ernouf Baron Alfred-Auguste, ֆուն. Բ. 716
 Evelyn Mary Enid (ծննդով Guest), Lady Layard, ֆուն. Գ. 373
 Eznichio, ֆուն. Ա. 565
 Fabricius Johann Albert, ֆուն. Բ. 702
 Fanoli (Fanolli) Michele, ֆուն. Ա. 738, 739
 Farina Giovanni Antonio, ֆուն. Ա. 699
 Favre, ֆուն. Բ. 70
 Fériol, ֆուն. Բ. 90
 Ferrazzi Giuseppe Jacopo, ֆուն. Ա. 782
 Ferro Bartolomeo, ֆուն. Բ. 703
 Filippo իշխան, ֆուն. Ա. 769
 Finzi Emanuele Cavaliere, ֆուն. Բ. 755
 Fiorani Dott. Giovanni, ֆուն. Բ. 780
 Firmin-Didot Ambroise, ֆուն. Ա. 750, 751; ֆուն. Բ. 690
 Firmin-Didot frères, ֆուն. Ա. 751, 779; ֆուն. Գ. 366
 Flandin Eugène, ֆուն. Բ. 691
 Fontana P. Giuseppe Francesco, ֆուն. Ա. 777; ֆուն. Բ. 684, 688
 Formaleoni Vincenzo Antonio, ֆուն. Գ. 177
 Foscarini Marco, ֆուն. Բ. 713
 Fra Gerolamo կաթոլիկ Girolamo, ֆուն. Բ. 771
 Francesconi Cavaliere Enrico, ֆուն. Բ. 728, 786; ֆուն. Գ. 372
 Franchi Alessandro, ֆուն. Բ. 696, 712, 714
 Franson Giacomo Filippo, ֆուն. Ա. 683, 694, 748
 Franz Joseph I, ֆուն. Ա. 699, 707, 729
 Frattin don Marino, ֆուն. Գ. 403
 Freschot Casimir, ֆուն. Բ. 716
 Fritzsche Wilhelm Heinrich, ֆուն. Բ. 769, 787
 Gagarin Ivan Sergeyevich, ֆուն. Ա. 753
 Gagarin Prince Grigory Grigorievich, ֆուն. Բ. 730
 Galano Clemente, Clementi Galano կաթոլիկ Clemens Galanus, ֆուն. Բ. 702
 Galenus Claudius, ֆուն. Բ. 743
 Gasparian, ֆուն. Բ. 343
 Gautier Luc, ֆուն. Բ. 711
 Gavagnin Leonardo, ֆուն. Բ. 699, 748, 784
 Gazzaiti Angelo, ֆուն. Ա. 718
 Gelali Gregorio, ֆուն. Բ. 258
 Gelzer Heinrich, ֆուն. Գ. 379, 391

- Gheno Antonio, ֆուն. Գ. 252
 Ghiurekian Cirillo, ֆուն. Բ. 182
 Gioja Ludovico, ֆուն. Բ. 781
 Giovanelli Conte Andrea, ֆուն. Ա. 680
 Giovanelli Giuseppe, ֆուն. Ա. 684
 Giovanni VI Patriarca, ֆուն. Բ. 342, 354
 Girardin (de) Émile, ֆուն. Ա. 774
 Gobineau Joseph Arthur de, ֆուն. Բ. 715, 733
 Goldsmith Oliver, ֆուն. Ա. 673
 Gonzaga Sant'Aloisio (Luigi), ֆուն. Գ. 395
 Gorgonio Flavio, ֆուն. Գ. 393
 Gorzowsky Karl von, ֆուն. Ա. 687
 Gousset Thomas-Marie-Joseph, ֆուն. Ա. 764
 Grandjean Charles Alfred, ֆուն. Բ. 769
 Grant Thomas, ֆուն. Ա. 706
 Grassi, ֆուն. Գ. 338
 Gravina Domenico, ֆուն. Ա. 617, 776, 781; ֆուն. Բ. 688
 Graziadio Isaia Ascoli, ֆուն. Ա. 330
 Greenwell Canon William, ֆուն. Գ. 383, 396, 397
 Gregorio Veriensis, ֆուն. Բ. 26, 27, 28
 Grigorii Petrovich Augustine, ֆուն. Ա. 740
 Guadagnoli Angelella Colomba, ֆուն. Գ. 387, 395
 Gubernatis Angelo de, ֆուն. Բ. 224
 Guest Mary Enid Evelyn (ծննդով Guest), Lady Layard, ֆուն. Գ. 373
 Guichenon Samuel, ֆուն. Ա. 676
 Guidi Filippo Maria, ֆուն. Բ. 697
 Gutschmid Hermann Alfred Freiherr Von (Baron), ֆուն. Բ. 720
 Hamilton William John, ֆուն. Բ. 735
 Hammer-Purgstall von Baron Joseph, ֆուն. Բ. 729
 Haneberg Daniel Bonifaz Von, ֆուն. Ա. 729
 Hefe von Karl Josef, ֆուն. Բ. 643, 792
 Hélot, ֆուն. Բ. 18
 Hell Ignace Xavier Hommaire de, ֆուն. Բ. 732
 Hélyot Pierre (կրօնական անունով Père Hippolyte), ֆուն. Բ. 684
 Henri-Godefroi-Bernard-Alphonse, prince de La Tour d'Auvergne, marquis de Saint-Paulet, ֆուն. Ա. 766
 Hergenröther Joseph Adam Gustav, ֆուն. Բ. 787,
 Heyd Wilhelm, ֆուն. Բ. 731
 Hillereau Julien-Marie, ֆուն. Ա. 697, 698, 699, 714
 Hochheim von Eckhart, ծանօթ դրախտ Meister Eckhart, ֆուն. Ա. 777
 Hoefer Jean Chrétien Ferdinand. Hogarth David George, ֆուն. Ա. 751
 Hogarth, ֆուն. Գ. 242
 Holas Don Pietro, ֆուն. Գ. 358, 361, 372, 374
 Hugo Victor, ֆուն. Ա. 627
 Huntly, ֆուն. Բ. 339
 Hurter von, ֆուն. Գ. 365, 366
 Ibn al-'Awwam, Abu Zakariya Yahya ibn Muhammad, ֆուն. Գ. 369
 Isambert Émile, ֆուն. Բ. 730,
 Issaverdenz P. Giacomo, ֆուն. Բ. 26, 246
 Ivanovich Athanasios Papadopoulos-Kerameus, ֆուն. Գ. 399
 Ivanovich Sevastyanov Peter, ֆուն. Բ. 713, 716
 Jacquot Charles Jean-Baptiste, ծանօթ դրախտ Eugène de Mirecourt, ֆուն. Ա. 731
 James, ֆուն. Ա. 242, 711, 714; ֆուն. Բ. 718, 735, 764, 790; ֆուն. Գ. 393
 Jarrige, ֆուն. Ա. 698
 Joubert Léo, ֆուն. Բ. 693
 Jourdain Charles Marie Gabriel Bréchillet, ֆուն. Ա. 735
 Karakascian, ֆուն. Բ. 345
 Karl Friedrich Wilhelm Nikolaus, ֆուն. Բ. 775
 Keçecizade Ahmed Nazim Bey, ֆուն. Ա. 745
 Kerdaniel Jean François Marie Le Gonidec de, ֆուն. Ա. 782
 Khanykov/Khanikoff Nikolaï Vladimirovitch, ֆուն. Գ. 390
 Khatciadour, ֆուն. Բ. 538

- Kiepert Heinrich, ֆուն. Ա. 773; ֆուն. Բ. 736, 787, 791
 Kiracos, ֆուն. Բ. 535
 Klincksieck Paul, ֆուն. Գ. 358
 Koch Karl Heinrich Emil, ֆուն. Ա. 694, 704
 Koestner, ֆուն. Ա. 643
 Kostka Stanislaw (Stanislaw), ֆուն. Ա. 673
 Krumbholz Paul, ֆուն. Բ. 791
 Kulum Jacques, ֆուն. Ա. 7
 Kunik Ernst-Eduard (Arist Aristovic), ֆուն. Ա. 778
 Lacordaire Jean-Baptiste Henri (կրօնական անունով՝ Henri Dominique), ֆուն. Ա. 753
 Lagarde de Paul Anton, ծածկանունը՝ Paul BötticherLajard Félix Jean-Baptiste, ֆուն. Ա. 698; ֆուն. Գ. 390
 Lajard Félix, ֆուն. Բ. 752
 Lamartine Alphonse de, ֆուն. Ա. 685
 Lampertico Fedele Senatore, ֆուն. Գ. 162
 Langlois Victor, ֆուն. Ա. 728, 767; ֆուն. Բ. 728; ֆուն. Գ. 380
 Lantana, Avvocato Giovanni Battista, ֆուն. Ա. 669, 707 ֆուն. Բ. 717
 Laura (Լաւրա), ֆուն. Ա. 668
 Lavigerie Charles Martial, ֆուն. Ա. 767
 Layard Austen Henry, ֆուն. Բ. 735; ֆուն. Գ. 375; ֆուն. Գ. 123
 Lazius Wolfgang, ֆուն. Բ. 67
 Le Beau Charles, ֆուն. Ա. 750; ֆուն. Գ. 358
 Le Quien Michel, ֆուն. Բ. 731
 Le Vaillant de Florival Paul-Emile, ֆուն. Ա. 565, 749
 Leclerc Nicholas Lucien, ֆուն. Բ. 151, 232, 708, 718
 Leist Arthur, ֆուն. Բ. 790
 Lejean Guillaume, ֆուն. Ա. 774; ֆուն. Բ. 692
 Lenormant Charles, ֆուն. Ա. 752; ֆուն. Բ. 689
 Lenthéric Charles-Pierre-Marie, ֆուն. Բ. 224, 226, 721
 Léon Paul, ֆուն. Բ. 71
 Leroux Louis-Ernest, ֆուն. Բ. 691
 Lessing Julius, ֆուն. Գ. 377
 Letronne Jean-Antoine, ֆուն. Բ. 719
 Levant Herald, ֆուն. Ա. 599; ֆուն. Բ. 41
 Liduina van Schiedam, Sint-Liduina, ֆուն. Գ. 394
 Ligiez Vincent, ֆուն. Բ. 766, 775
 Littré Émile Maximilien Paul, ֆուն. Բ. 717, 719, 754; ֆուն. Գ. 396
 Lobanov-Rostovsky Aleksey Borisovich, ֆուն. Բ. 725
 Lomcelat Baugh, ֆուն. Գ. 25
 Longpérier, ֆուն. Բ. 675
 Louis Josef Marie Adam Baron d'Aretin, ֆուն. Բ. 67
 Louis-le-Jeune roi, ֆուն. Գ. 400
 Louis-Philippe Ier, ֆուն. Ա. 685
 Lucas Paul, ֆուն. Բ. 683
 Ludwig II. Otto Friedrich Wilhelm von Wittelsbach, König von Bayern, ֆուն. Ա. 729
 Luynes duc de Honoré Théodore Paul Joseph d'Albert, ֆուն. Գ. 94, 368
 Mabillon Jean, ֆուն. Բ. 731
 Magnasco Salvatore, ֆուն. Բ. 698,
 Magretti Padre Bernardino, ֆուն. Բ. 754
 Mahmud Esad Paşa, ֆուն. Բ. 704
 Mai Angelo, ֆուն. Ա. 693
 Malou Jean-Baptiste, ֆուն. Ա. 716
 Manara Achille, ֆուն. Գ. 395
 Mancini Pasquale Stanislao, ֆուն. Բ. 704
 Manin Daniele, ֆուն. Ա. 684
 Manin Lodovico, ֆուն. Բ. 788
 Manning Henry Edward, ֆուն. Գ. 394
 Mansi Giovanni Domenico, ֆուն. Ա. 781, 782
 Marabottini Filidio, ֆուն. Բ. 729
 Marabottini, ֆուն. Բ. 269
 Marcacci Giacomino, ֆուն. Բ. 754
 Marcellino da Civezza (աշխարհական անունով՝ Գաւնչուած՝ Pietro Vincenzo Ranise), ֆուն. Ա. 776
 Marchi Giuseppe, ֆուն. Ա. 696

- Marcus Aurelius Antoninus Augustus, ֆուն. Ա. 775; ֆուն. Բ. 764
 Maréchal Charles Raphael, ֆուն. Ա. 730, 739, 742
 Margherita Maria Teresa Giovanna di Savoia, ֆուն. Բ. 714
 Marinelli Niccola Adolfo, ֆուն. Ա. 775
 Marinoni Don Simeone, ֆուն. Ա. 673
 Mariottelli Fulvio, ֆուն. Գ. 364
 Mariotti Annibale, ֆուն. Գ. 364
 Markov Yevgeniy, ֆուն. Բ. 797
 Marquis de Bourdeille, ֆուն. Բ. 274
 Mas Latrie Louis de, ֆուն. Ա. 768, 769; ֆուն. Բ. 696, 704
 Masella Gaetano Aloisi, ֆուն. Բ. 709
 Masetti Tommaso Padre Pio, ֆուն. Բ. 461, 688, 766
 Massebieau M. L., ֆուն. Բ. 711
 Massmann Hans Ferdinand, ֆուն. Ա. 704
 Mathieu Jacques-Marie-Adrien-Césaire, ֆուն. Ա. 757
 Mathieu Pierre Louis Aimé, ֆուն. Ա. 757
 Mattei A. F., ֆուն. Ա. 648, 649; Բ. 27, 28, 361
 Matteo D'Edessa cronista, ֆուն. Բ. 329
 Mehmed Fuad Pasha, ֆուն. Ա. 729, 733, 734, 735
 Mehmed Hursid Efendi, ֆուն. Բ. 682
 Mekhitar Ayrivanetzi, ֆուն. Ա. 559
 Merx Adalbert, ֆուն. Բ. 760
 Meynard de Charles Adrien Casimir Barbier, ֆուն. Բ. 285, 361, 733, 754
 Miansaroff, ֆուն. Բ. 452
 Michaud Joseph-François, ֆուն. Ա. 776
 Michaud Louis-Gabriel, ֆուն. Ա. 750; ֆուն. Բ. 696
 Migne Jacques Paul, ֆուն. Ա. 772; ֆուն. Բ. 685
 Millingen Frederick, ֆուն. Բ. 686
 Minas Médiçi, ֆուն. Ա. 671
 Mionnet Théodore-Edme, ֆուն. Բ. 720
 Mohl Julius, ֆուն. Բ. 695
 Molini Luigi, ֆուն. Ա. 211
 Moltke Helmuth Karl Bernhard Graf von, ֆուն. Բ. 686
 Mommsen Theodor Christian Matthias, ֆուն. Ա. 769
 Monaco di Lapio, ֆուն. Գ. 370
 Monico Jacopo, ֆուն. Ա. 668, 672, 684, 687, 697
 Morato Կառլ Amoro Giorgio, ֆուն. Գ. 239
 Moratto Giorgio Armeno, ֆուն. Գ. 392
 Mordovtsev Daniil Lukich, ֆուն. Բ. 765
 Mordtmann Andreas David, ֆուն. Բ. 686
 Morier, ֆուն. Բ. 535
 Morlot François-Nicholas-Madeleine, ֆուն. Ա. 734, 735, 742, 743, 745
 Moroni Gaetano, ֆուն. Բ. 692; ֆուն. Գ. 385
 Morrana Alessandro, ֆուն. Բ. 27
 Motti Ignazio, ֆուն. Բ. 121
 Mourier Jules, ֆուն. Բ. 768, 771
 Mousouros Konstantinos, ֆուն. Ա. 706, 707
 Moynet Jean-Pierre, ֆուն. Բ. 692
 Mozzoni Padre Ignazio, ֆուն. Ա. 762
 Müller Friedrich Joseph., ֆուն. Ա. 701
 Mullet Clément, ֆուն. Բ. 58, 208
 Mullet Jean-Jacques Clément, ֆուն. Բ. 691
 Muratori Ludovico Antonio, ֆուն. Ա. 754; ֆուն. Գ. 365
 Murchison Sir Roderick Impey, ֆուն. Ա. 707
 Murray John, ֆուն. Ա. 706
 Mussabini Antonio, ֆուն. Ա. 707
 Mutti Giovanni Pietro Aurelio, ֆուն. Բ. 709
 Nangis Guillaume de, ֆուն. Բ. 694
 Nappi Fra Benedetto, ֆուն. Ա. 684, 717
 Nardi Francesco, ֆուն. Բ. 704
 Nasonov Nikolai Viktorovich, ֆուն. Բ. 797
 Naya (Naja, Najja) Carlo, ֆուն. Բ. 727
 Nazarethian, ֆուն. Ա. 628
 Nazarian Monsieur Tigran, ֆուն. Գ. 405
 Nelidov Aleksandr Ivanovich, ֆուն. Ա.
 Nelidov Aleksandr Ivanovich, ֆուն. Բ. 757; ֆուն. Գ. 400
 ✓ Nersés Klaietsi, ֆուն. Գ. 400

- Newman John Henry, ֆուն. Ա. 709, 715
 Nicholas I, ֆուն. Ա. 671
 Numa Pompilius, ֆուն. Ա. 696
 Nurra Emanuele Marongiu, ֆուն. Ա. 697
 Oddi Caterina, ֆուն. Բ. 370
 Oddi Cornelio II, ֆուն. Գ. 68, 370
 Odilo Rottmanner O.S.B., ֆուն. Բ. 713
 Oestreich Thomas, ֆուն. Գ. 261, 396
 Olschki Leo Samuele (ծննդով Lev Samuel Olschki), ֆուն. Գ. 375
 Ongània Ferdinando, ֆուն. Գ. 390
 Orbelian Stefano, ֆուն. Բ. 355
 Österreich (von) Erzherzog Friedrich Ferdinand Leopold. Österreich von Franz Joseph I, ֆուն. Ա. 679, 699, 707
 Otto Wilhelm Hermann von Abich, ֆուն. Բ. 323, 328, 354, 450, 527, 751
 Ouvaroff, տե՛ս Ouvarov Comte Alexei Sergueïevitch
 Ouvarov Comte Alexei Sergueïevitch, ֆուն. Բ. 535, 739
 Ferro P., ֆուն. Բ. 140
 Volpe de Monte Peloso P. M. F. Angelo, ֆուն. Բ. 689
 Pacini Giuseppina, ֆուն. Ա. 673, 774; ֆուն. Գ. 399
 Pacini-Աղաանյան, ֆուն. Գ. 279
 Padre Aristace, ֆուն. Ա. 337, 342, 452
 Padre Girolamo, ֆուն. Ա. 454; ֆուն. Բ. 771; ֆուն. Գ. 331, 397
 Padre Giustiniano missionario, ֆուն. Գ. 331
 Palmieri Don Gregorio, ֆուն. Բ. 768, 771; ֆուն. Գ. 366
 Paolon Valentina, ֆուն. Գ. 404
 Papadopoulos Kerameus, ֆուն. Գ. 285
 Parodi Luigi, ֆուն. Գ. 370
 Paspatis Dr. Alexander George, ֆուն. Գ. 371
 Paul Anton de Lagarde, ֆուն. Բ. 698; ֆուն. Գ. 390
 Paul Édouard Didier (comte) Riant, ֆուն. Բ. 512, 733, 775; ֆուն. Գ. 360
 Pautrier Massimo, ֆուն. Գ. 366
 Pélessier Aimable-Jean-Jacques, 1st Duc de Malakoff, ֆուն. Ա. 744
 Pellegrini T., ֆուն. Ա. 710
 Pellerin Joseph, ֆուն. Բ. 728
 Pennesi Don Mariano Bravi, ֆուն. Գ. 389
 Peruzzi Agostino, ֆուն. Գ. 392, 393
 Petermann Julius Heinrich, ֆուն. Ա. 703; ֆուն. Բ. 790; ֆուն. Գ. 406
 Petrarca Francesco, ֆուն. Ա. 668
 Petrucci Paolo, ֆուն. Ա. 769
 Philipps George, ֆուն. Ա. 779
 Piantoni Francesco Alessandro (Cesare), ֆուն. Ա. 736, 758
 Picard Bernard, ֆուն. Ա. 701
 Pidou de Saint-Olon Louis-Marie, ֆուն. Բ. 702
 Pietro di Stefano, ֆուն. Բ. 40, 43
 Pietro Mirante Armeno, ֆուն. Բ. 361
 Pignatelli Rev. D. Leonora, ֆուն. Բ. 689
 Pilo Giuseppe, ֆուն. Բ. 794; ֆուն. Գ. 350
 Pinel Philippe, ֆուն. Բ. 72, 692
 Pitra Jean-Baptiste-François Cardinal, ֆուն. Ա. 737, 740, 777; ֆուն. Բ. 703, 708, 792
 Placido (Soukias), ֆուն. Գ. 114
 Pluygers Willem George, ֆուն. Ա. 767
 Podaliri Mons. Pietro, ֆուն. Գ. 389
 Pompallier Jean-Baptiste François, ֆուն. Ա. 748, 757
 Ponti Carlo, ֆուն. Բ. 683
 Pouillet, ֆուն. Բ. 14, 298, 736, 737
 Pressutti Pietro, ֆուն. Բ. 769; ֆուն. Գ. 366
 Prinzing Günter, ֆուն. Բ. 716
 Prompsault Abbé Jean Henry Romain, ֆուն. Ա. 716, 718
 Puchner Stanislaus Anton, ֆուն. Ա. 690
 Puchstein Otto, ֆուն. Բ. 790
 Puchstein, ֆուն. Բ. 632
 Qajar Naser al-Din Shah, ֆուն. Բ. 754, 797
 Radde Gustav Ferdinand Richard, ֆուն. Բ. 790, 797
 Radde Gustav Ferdinand Richard, ֆուն. Գ. 790
 Radetzky Josef, ֆուն. Ա. 685, 687

- Raphael Lewis, ֆուն. Ա. 698, 704, 705, 706
 Ratti Reverendissimo Parroco Don Tommaso, ֆուն. Գ. 379, 380
 Rawlinson George, ֆուն. Բ. 734
 Rawlinson Sir Henry Creswicke, ֆուն. Բ. 686
 Reale Istituto Veneto, ֆուն. Գ. 162, 287
 Reinach Joseph, ֆուն. Բ. 733
 Reinaud Joseph Toussaint, ֆուն. Ա. 764, 765, 772
 Remondini Giovanni Antonio, ֆուն. Բ. 703
 Renan Joseph Ernest, ֆուն. Բ. 734
 Rendel Harris James, ֆուն. Բ. 711
 Rey Emmanuel Guillaume, ֆուն. Բ. 694, 697
 Riant Paul Édouard Didier, ֆուն. Բ. 733, 775; ֆուն. Գ. 360
 Richard Francis Burton, ֆուն. Բ. 688
 Riegl Alois, ֆուն. Գ. 377
 Rinaldi Giovanni, ֆուն. Բ. 766
 Rinaldi, Rinaldi Odorico (Odericus Rainaldus, կամ պարզապես Rainald), ֆուն. Ա. 772, 776, 781; ֆուն. Բ. 685
 Ripoll Tomás, ֆուն. Ա. 781; ֆուն. Բ. 768
 Ritter Carl, ֆուն. Ա. 680, 707
 Robert de Clari կամ Robert de Cléry, ֆուն. Բ. 281, 733
 Robinson Joseph Armitage, ֆուն. Բ. 711
 Romanova Ol'ga Nikolaevna, ֆուն. Ա. 672
 Romaszkan Grzegorz Józef, ֆուն. Բ. 696, 717
 Romero, ֆուն. Գ. 338
 Rosen Paola, ֆուն. Ա. 375
 Rottmanner Odilo, ֆուն. Բ. 713
 Rouland Gustave, ֆուն. Ա. 735
 Russell Odo William Leopold, 1st Baron Ampthill, ֆուն. Ա. 739, 746, 751
 S. Bernard, ֆուն. Գ. 400,
 S. Bonifazio, ֆուն. Ա. 15,
 S. Cyprien, ֆուն. Բ. 7,
 S. Gregorio, ֆուն. Բ. 20
 Sacconi Carlo, ֆուն. Ա. 734, 735, 740, 741, 745
 Saint Patrick, ֆուն. Ա. 707
 Saint-Martin Antoine-Jean, ֆուն. Ա. 699
 Saint-Père Charles Félix, ֆուն. Ա. 748
 Salerio Prosdocimo, ֆուն. Բ. 714
 Salvi Conte Giovanni Battista, ֆուն. Ա. 699, 706
 Samuele d'Ani, ֆուն. Բ. 355
 San Davino Armeno, ֆուն. Բ. 684
 San Liberio (Liverio, Oliviero), ֆուն. Գ. 393
 San Simeone Armeno, ֆուն. Ա. 714
 Sanguinetti Beniamino Raffaello, ֆուն. Բ. 708
 Sanjian Avedis K., ֆուն. Ա. 674
 Santa Caterina da Siena, ֆուն. Գ. 395
 Santa Cecilia, ֆուն. Բ. 793
 Santa Giustina di Nicomedia, ֆուն. Բ. 401
 Sarto Giuseppe Melchiorre, ֆուն. Գ. 375, 376, 377, 390, 403
 Savoldelli Giacomo, ֆուն. Ա. 713
 Schearmann Gustave, ֆուն. Ա. 659
 Schefer, Charles Henri Auguste, ֆուն. Բ. 221, 718
 Schiller Johann Christoph Friedrich von, ֆուն. Բ. 683
 Schlumberger Léon Gustave, ֆուն. Բ. 58, 649, 675, 676, 691; ֆուն. Գ. 70
 Schwab Moïse, ֆուն. Բ. 723
 Schwarze Elster, ֆուն. Ա. 703
 Scotti Giovanni Battista, ֆուն. Գ. 386
 Sebastiano d'Angelo da Perugia, ֆուն. Գ. 395
 Sénéchal Baron Ochin (Siniscalcus, Sénéchal), ֆուն. Գ. 382
 Cretoni Serafino, ֆուն. Բ. 695
 Serena Carla, ֆուն. Բ. 756
 Sibour Monseigneur Marie-Dominique-Auguste, ֆուն. Ա. 695, 724
 Siostrzeńcewicz Stanisław Bohusz, ֆուն. Բ. 750
 Sievers Dr. G., ֆուն. Բ. 790
 Simeoni Cardinale Giovanni, ֆուն. Բ. 696, 697, 790
 Smal Henry, ֆուն. Ա. 756
 Smith Eli, ֆուն. Գ. 390
 Smith George, ֆուն. Բ. 688

- Smith Sir William, ֆուն. Բ 717; ֆուն. Գ 380
 Sperco Francisco, ֆուն. Գ 236
 Stackelberg Ernest, ֆուն. Բ 730
 Stasov Vladimir Vasil'evič, ֆուն. Բ 535, 538, 733; ֆուն. Գ 59, 65, 88, 361
 Stebnicki Hieronim (Jerome), ֆուն. Բ 748
 Strecker Wilhelm, ֆուն. Ա 594, 773
 Strehlke Ernst, ֆուն. Բ 698
 Stroganoff Grigorij Sergeevic, ֆուն. Բ 768; ֆուն. Գ 377
 Suarès (de) Henri(cus), ֆուն. Բ 733
 Suso Enrico (գերմ. Heinrich Seuse), ֆուն. Բ 790
 Svampa Domenico, ֆուն. Գ 390
 Taddeo, Apostolo, ֆուն. Բ 324, 328
 Talleoni Marcantonio, ֆուն. Գ 209, 386
 Tancredi Giovanni Pichi, ֆուն. Բ 252, 726
 Tassoni Mons, ֆուն. Ա 668
 Tavernier Jean-Baptiste, ֆուն. Բ 684
 Taylor Baron Isidore Justin Séverin, ֆուն. Ա 594, 728, 744
 Taylor John George, ֆուն. Ա 774; ֆուն. Բ 721
 Tecco Romualdo, ֆուն. Բ 256, 728
 Tecco, ֆուն. Բ 728
 Teofilo di Salesense, ֆուն. Բ 337
 Tepedelenli Ali Paşa, ֆուն. Գ 376
 Teridate, ֆուն. Բ 324, 355
 Teseo Ambrogio, ֆուն. Գ 177
 Texier Charles Félix Marie, ֆուն. Ա 672, 694; ֆուն. Բ 732
 Teza Emilio, ֆուն. Ա 565, 627, 632, 634, 648, 652, 663, 771, 777, 780, 781, 782; ֆուն. Բ 26, 27, 308, 310, 313, 337, 342, 345, 350, 360, 400, 403, 426, 441, 452, 459, 686, 740, 741, 748, 750, 751, 754, 759, 762, 764, 766; ֆուն. Գ 32, 93, 127, 162, 172, 176, 190, 211, 220, 222, 276, 287, 331, 332, 338, 358, 368, 374, 379, 380, 381, 382, 387, 389, 390, 398, 399, 404, 406
 Theil Napoléon, ֆուն. Բ 694
 Theiner Augustin, ֆուն. Ա 776, 777, 782; Բ 685
 Theophi M., ֆուն. Ա 458
 Thielmann Max Franz Guido von, ֆուն. Բ 716
 Thiers Adolphe, ֆուն. Բ 685
 Thomas Ardzrouni, ֆուն. Ա 643; Բ 7
 Thoros de Romkela, ֆուն. Բ 535
 Thouvenel de Édouard Antoine, ֆուն. Ա 753
 Titoni Padre Bruno, ֆուն. Բ 754
 Tomaso Arzeruni, ֆուն. Բ 355
 Tommaseo Niccolò, ֆուն. Ա 684
 Tosti Luigi, ֆուն. Բ 765
 Tournefort de Joseph Pitton, ֆուն. Բ 733
 Tréverret Armand Germain de, ֆուն. Բ 179, 226, 714, 716, 721
 Trevisanato Giuseppe Luigi, ֆուն. Ա 773; ֆուն. Բ 696, 697, 698, 699, 701, 702, 703, 704, 708, 709, 710, 713, 714, 715, 716, 717
 Tronci Paolo, ֆուն. Բ 27
 Umberto I, ֆուն. Բ 714, 744
 Uvarova Praskovya Sergeevna, ֆուն. Բ 682; ֆուն. Գ 51, 370
 Valli D. Geremia, ֆուն. Բ 121
 Vanden Bussche Emile, ֆուն. Բ 267, 270, 729
 Vecco, ֆուն. Բ 19
 Vecellio Cesare, ֆուն. Բ 690
 Veliyeddin Rifat Paşa, ֆուն. Ա 762, 763, 764, 765
 Vezzosi Antonio Francesco, ֆուն. Բ 769
 Viardot Louis, ֆուն. Բ 683
 Victor Langlois, ֆուն. Ա 728, 767, 779; ֆուն. Բ 58, 59, 60, 728; Գ 380
 Vigna Cesare, ֆուն. Բ 709, 780
 Villotte Père Jacques, ֆուն. Բ 703, 737, 739
 Visconti Ennio Quirino, ֆուն. Ա 693
 Vivien de Saint-Martin, Louis, ֆուն. Բ 713, 729
 Vogel Joseph Antoine, ֆուն. Գ 386, 387
 Volney comte de Constantin François de Chassebœuf, ֆուն. Ա 670; ֆուն. Բ 741
 Volpe de Monte Peloso P. M. F. Angelo, ֆուն. Բ 42, 689
 Voltaire, ծածկանունը François-Marie Arouet, ֆուն. Բ 684

- Waddington William Henry, ֆուն. Բ 696; ֆուն. Գ 394
 Wagner Hermann, ֆուն. Ա 774
 Wahl von Edgar կամ Edgar de Wahl, ֆուն. Գ 223, 390
 Wallon Henri, ֆուն. Բ 93
 Wallon Henri-Alexandre, ֆուն. Բ 93, 696
 Walters Henry. Welden von Franz Ludwig, ֆուն. Ա 673
 Welden Franz Ludwig von, ֆուն. Ա 684
 Wellesley Arthur, 1st Duke of Wellington, ֆուն. Ա 707
 Wenzel Monsignor Pietro, ֆուն. Բ 792
 Werimbert, ֆուն. Բ 275
 Werinther, ֆուն. Բ 275
 Wicart Casimir-Alexis-Joseph, ֆուն. Ա 781
 Wilson Sir Charles William, ֆուն. Բ 776
 Windischmann Friedrich Heinrich Hugo, ֆուն. Ա 729
 Wiseman Nicholas, ֆուն. Ա 697, 706, 707
 Wolter Maurus, ֆուն. Բ 716
 Wüstenfeld Heinrich Ferdinand, ֆուն. Բ 717
 Yermakov/Ermakov Dmitri Ivanovich, ֆուն. Բ 717
 Zacco, ֆուն. Ա 718, 731
 Zagourski M. L., ֆուն. Գ 23
 Zanardelli Giuseppe, ֆուն. Բ 783
 Zeno Caterino, ֆուն. Գ 177
 Zichy Ferdinand, ֆուն. Գ 375
 Zohrab Edouard, ֆուն. Ա 707, 709, 714, 715, 747, 748, 750
 Zorzi Conte Alvisé Pietro, ֆուն. Բ 718
 Zuch, ֆուն. Գ 25
- Ա**
- Աբարտեան քահանայ, ֆուն. Բ 388, 402
 Աբգար Դպիր Թոխաթեցի, ֆուն. Բ 23, 146, 317, 321, 573, 685, 704, 741, 742, 759 ֆուն. Գ 19, 132, 133, 158, 375
 Աբգար թագաւոր, ֆուն. Ա 272, 403, 737, 777, 778, 779, 780; ֆուն. Բ 210, 361, 445
 Աբգարեան Յ., ֆուն. Բ 651
 Աբգարեան Տէր Բարդողիմէոս, ֆուն. Բ 169
 Աբդիոն, ֆուն. Բ 219
 Աբել Գրիգոր, ֆուն. Ա 74
 Աբել եպիսկոպոս, ֆուն. Բ 252, 282
 Աբել վարդապետ, ֆուն. Բ 206
 Աբիկ (որդի Երամեան Յովսէփ աղայի), ֆուն. Ա 371, 425
 Աբիկ(եան) (Միհրան), ֆուն. Գ 109, 110
 Աբիսողոմ, ֆուն. Ա 111
 Աբստրոլէ, ֆուն. Ա 497, 528
 Աբովեան, ֆուն. Բ 662
 Աբուսահլ, ֆուն. Ա 53
 Աբրահամ խոստովանող, ֆուն. Ա 53, 54
 Աբրահամ Կ. Պօլսեցի, ֆուն. Գ 169, 180, 219, 221
 Աբրահամեան մահապետ, ֆուն. Գ 55
 Ագաթա, ֆուն. Ա 648
 Ագաթանգեղոս, ֆուն. Ա 77, 272, 581, 594; ֆուն. Գ 56
 Ագապի, ֆուն. Ա 401
 Ագոնց Ստեփանոս Գիւլեր, ֆուն. Բ 161, 697, 706, 710, 769; ֆուն. Գ 203, 386
 Ագրայեան Հ. Կարապետ վրդ., ֆուն. Գ 95, 144, 252, 368, 376, 395
 Ադամեան Պետրոս, ֆուն. Բ 588, 783
 Ադամեանց Յակովբ աղայ, ֆուն. Գ 39
 Ադամեանք վենետկոյ, ֆուն. Գ 21
 Ագարեան Հ. Աթանաս վրդ. ֆուն. Ա 3, 25, 31, 34, 39; ֆուն. Բ 390, 396
 Ագարեան Հ. Արիստակէս վրդ., ֆուն. Ա 157, 164, 193, 195, 208, 213; ֆուն. Բ 86, 599
 Ագարեան Ստեփանոս Պետրոս Ժ. Պատրիարք, ֆուն. Բ 336, 520, 537, 594, 603, 662; ֆուն. Գ 17, 187, 278, 292
 Ագարիա կաթողիկոս Ստյ, ֆուն. Ա 553
 Ագարիա Ֆրիտոն, ֆուն. Ա 625
 Ագարիա, ֆուն. Ա 60
 Ագնատր Մարի Յ., ֆուն. Գ 114
 Ագնատր(եան) Պետրոս, ֆուն. Գ 114; ֆուն. Բ 369

- Ազնաուրեան (աշակերտ Փատովայի Մուրատեան Վարժարանի), հտ. Ա 591
- Ազնաուրեան Անտոն աղա, հտ. Ա 1, 2
- Ազնաուրեան Գեորգ աղայ, հտ. Ա 1
- Աթաբէկեան, հտ. Բ 665
- Աթաճան, հտ. Գ 196
- Աթանաս (Սուրբ հայր), հտ. Ա 581
- Աթանաս Վարդապետ, հտ. Բ 390, 396
- Աթանասեան (իմա՝ Աթանեսեանց Յովհաննէս), հտ. Գ 91
- Ալան, հտ. Ա 76
- Ալանեան, հտ. Ա 642; հտ. Բ 320
- Ալափարտեան, հտ. Բ 402
- Ալեանաք (Պարոն), հտ. Ա 563
- Ալեանաք Հ. Եղիշէ Վրդ., հտ. Ա 23, 150, 152, 162, 177, 180, 327, 513; հտ. Բ 268, 269
- Ալեանաքեան Կոմիտաս, հտ. Ա 514, 515
- Ալեփսոն Հ. Գրիգոր Վրդ., հտ. Ա 114, 258
- Ալեքսանդր Մեծ, հտ. Բ 47
- Ալեքսիոս (կամաւոր աղքատ), հտ. Ա 144
- Ալէմշահ, հտ. Բ 602
- Ալթըն Յովհաննէս, հտ. Գ 80
- Ալթունեան, հտ. Ա 353, հտ. Բ 291; հտ. Գ 167
- Ալի փաշայ Եանեայ, հտ. Գ 149
- Ալիխան, հտ. Բ 29; հտ. Գ 20
- Ալիխանեան Ն., հտ. Գ 20
- Ալիշան Գաթին(կոյ), հտ. Ա 334, 353; հտ. Բ 168, 290, 341, 342, 359, 571, 613, 618; հտ. Գ 6, 73, 119, 157, 166, 174, 176, 208, 210, 215, 232, 247, 250, 270, 273, 275, 280, 299, 308, 310, 328, 344
- Ալիշան Հեթում Աղայ, հտ. Ա 353, 464, 478; հտ. Բ 291; հտ. Գ 174
- Ալիշան Սերովբէ, հտ. Ա 23, 36, 50, 52, 55-56, 58-59, 63, 66, 73, 95, 105, 111, 119, 122, 125, 130, 134, 139, 142, 145, 159, 161, 185, 203, 284, 298, 332, 467, 539, 577; հտ. Բ 35-36, 49, 69, 78, 87, 91, 93, 95, 118, 120, 124, 125, 127, 136, 142, 146, 151, 161, 167-168, 173, 179-181, 190, 195, 201, 204-205, 207, 209-212, 215, 219, 221, 223, 229, 232-234, 238, 239, 241-242, 245, 247-250, 253-256, 258, 261-262, 264, 266-267, 270, 273, 276-279, 282-283, 286, 289-295, 298-300, 302-303, 305, 307, 311-312, 314-316, 318-319, 321, 323, 332-333, 335-336, 339-341, 345, 348-349, 365, 367-368, 376, 381, 387, 398, 407, 410, 413, 422, 432, 442, 477, 484, 500, 542, 553, 554, 561, 572, 576, 585, 596, 617, 621, 625, 628, 631, 681; հտ. Գ 62, 64, 100, 116, 125, 131, 140, 150, 154, 155, 156, 157, 160-161, 163, 166-167, 169, 173, 176, 179, 181, 183-189, 191-192, 195-196, 198-199, 201, 204, 206, 208, 210, 213, 215, 217, 219, 221, 223-224, 226-228, 230, 232, 237, 244-246, 248-249, 251-252, 254, 256-257, 259, 263, 266-270, 283, 284, 285, 286, 289, 290, 291, 293, 295-296, 299-301, 303-305, 328, 347
- Ալիշան Վիչէն, հտ. Բ 300
- Ալիշանեան Պետրոս Հեթում, հտ. Գ 345
- Ալիշանեան Պետրոս, հտ. Գ 310
- Ալլահվերտեան Մանուկ, հտ. Ա 36
- Ալլահվերտեան (Ալլահվերտեան) պատանի, հտ. Ա 381, 490, 622
- Ալլահվերտեան Եղբայր Պողոս, հտ. Բ 228; հտ. Գ 5, 6
- Ալլահվերտեան Յակովբ, հտ. Գ 146, 150
- Ալլահվերտեան Պողոս, հտ. Բ 173
- Ալլահվերտեանք, հտ. Ա 512; հտ. Բ 170, 178; հտ. Գ 147
- Ալլահվերտի Եղբայր Պողոս, հտ. Գ 323
- Ալլահվերտի Յակոբ Էֆէնտի, հտ. Գ 147
- Ալոյիզի (Aloisi Masella Gaetano), հտ. Բ 154, 156, 158
- Ալոյիսեանք, հտ. Բ 106
- Ալոսիոս, հտ. Ա 140
- Ալպանի, հտ. Ա 553
- Ալպերդ Կ., հտ. Ա 98
- Ալպերտ, հտ. Ա 87
- Ալպինի, հտ. Ա 454
- Ախիճան, հտ. Բ 294
- Ակակ Մելիտինեցի, հտ. Ա 162

- Ակոսդինի Պատրիարք (Agostini Domenico), հտ. Բ 199
- Ակոսդինոյ, հտ. Ա 399
- Ահարոն բժիշկ, հտ. Բ 136
- Ադա ամուճա, հտ. Ա 346
- Ադաթոն, հտ. Ա 621
- Ադամալեան(ց) Հ. Սուքիաս Վրդ., հտ. Ա 235, 239, 242, 250; հտ. Բ 227, 229
- Ադալեանց Ղազարոս, հտ. Բ 653
- Ադանեան Գիւտ Քրնլ., հտ. Բ 626, 638, 651, 662, 673, 776, 789, 798; հտ. Գ 21
- Ադանուր Աբրահամ, հտ. Ա 230
- Ադանուր(եան) Եղուարդ, հտ. Ա 201, 206, 215, 217, 446
- Ադանուրեան Աւետ, հտ. Ա 205, 223, 442
- Ադանուրեան, Յակովբ (վախճանեալ ի Հնդկա), հտ. Ա 223
- Ադանուրեանք, հտ. Ա 25, 47, 91, 149; հտ. Բ 189, 192, 239; հտ. Գ 278, 281
- Ադաշա Գեորգ, հտ. Բ 207, 222
- Ադապապա, հտ. Գ 11
- Ադեքսանդր Գ., Կայր Ռուսիոյ, հտ. Բ 792
- Ադեքսանդր գաղղիացի, հտ. Ա 176
- Ադեքսանդր Է. (յիշի ամ շնորհման լիակատար ներողութեան Ս. Խաչի), հտ. Բ 170
- Ադեքսանդր կուզ (Փարիզ Մուրատեան վարժարան), հտ. Ա 204
- Ադեքսանդր մեծ, հտ. Ա 71, 78, 128, 629
- Ադուանեան տե՛ս Ադանեան Գիւտ քահանայ
- Ադջիկեան Թոմաս, հտ. Ա 358
- Աճէմեան Յովհաննէս, հտ. Ա 543
- Աճէմեան Տէր Մկրտիչ, հտ. Գ 149
- Աճէմեան Տէր Ներսէս, հտ. Բ 673
- Ամատունի Վահան, հտ. Ա 95
- Ամարի, հտ. Բ 197
- Ամիա Գանթինկոյ, հտ. Գ 273
- Ամիչի, հտ. Գ 260, 314
- Ամիչիս, հտ. Գ 318
- Ամիր Վելի որդին Թգվալ, հտ. Ա 634
- Ամիրճան, հտ. Գ 253
- Ամիրսովաթ (Ամիրսովաթ) Ամասիացի, հտ. Բ 136, 233, 570; հտ. Գ 180, 192, 284
- Ամպերպոյ (Ամպերպոյեան/ Ամպերպոյ(եան) Հ. Մովսէս Վրդ., հտ. Ա 125; հտ. Բ 567, 568; հտ. Գ 143, 175, 225
- Ամրիկեանց, հտ. Բ 272
- Ամփիլոքիոս, հտ. Ա 172
- Այվազ, հտ. Բ 463
- Այվազեան (Այվազովիչ/Այվազովսկի/Այվազովսքի) Հայր Գաթրիէլ, հտ. Ա 14, 16, 39, 55, 57, 59, 85, 89, 91, 93, 96, 100, 108, 115, 130, 154, 156, 162, 176, 182, 195, 204, 207, 210, 230, 256, 268, 270, 273, 276, 278, 279, 281, 282, 284, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 315, 316, 317, 318, 319, 321, 323, 326, 490; հտ. Բ 263, 353, 362, 418, 420, 439, 443, 453, 518, 580, 581, 582, 589, 610, 633, 636, 638, 640, 642, 646, 647, 663, 672, 687, 726, 729; հտ. Գ 42, 229, 265
- Այվազովսքի Յովհաննէս (ծովանկարիչ), հտ. Ա 42; հտ. Բ 384, 394, 439, 462, 463, 469, 579, 587, 678, 754, 756, 758, 760, 764, 767, 777, 780, 783, 796, 799
- Այվանին, հտ. Գ 42
- Այտըն (աշակերտ), հտ. Ա 435, 440, 441
- Այտընեան (աշակերտ Մուրատեան վարժարանի), հտ. Ա 360, 361, 404, 438, 441, 489, 744
- Անանիա կաթողիկոս, հտ. Բ 506
- Անանիա նախապկայեցի, հտ. Ա 76
- Անանիա Օիրակացի, հտ. Բ 124, 648, 658
- Անաւարզեցի, հտ. Գ 43
- Անդոնելլի, հտ. Ա 271
- Անդրէաս զօրավար, հտ. Ա 458
- Անդրէաս Վարդապետ, հտ. Ա 104
- Անդրէասի Ովսաննա (B. Osanna degli Andreasi), հտ. Գ 265
- Անդրոնիկոս, հտ. Գ 264

Անճարակեան Արսէն վարդապետ (Աւագ Վարդան), հոտ. Ա. 16, 422, 467, 544; հոտ. Բ. 295

Անճարակեան Հ. Կոմիտաս Վրդ., հոտ. Բ. 69, 70, 79, 97, 126, 320, 331, 359

Աննա (Աննիկ) (քոյր Յարութիւն Չամչեանի), հոտ. Ա. 659; հոտ. Բ. 280

Աննա, հոտ. Գ. 125, 190

Աննիկ քոյր Անտոն Պէլի, հոտ. Ա. 608

Անտո(վ)նեան Հ. Սիմ(է)ոն Վրդ., հոտ. Ա. 625, 630; հոտ. Բ. 485, 498, 501, 509

Անտոն աղայ, հոտ. Ա. 375

Անտոն Պէլ, հոտ. Ա. 387, 388, 391, 492, 513

Անտոն Վարդապետ բժիշկ, հոտ. Բ. 433

Անտոն Վարդապետ, հոտ. Գ. 96

Անտոնեան Հայր Սարգիս, հոտ. Բ. 579

Անտոնեան Հարք, հոտ. Գ. 146

Անտոնեանք (երկաթագիր աւետարան), հոտ. Ա. 611

Անտոնեանք (միանձունք), հոտ. Ա. 120, 611

Անտովնեան Հարք, հոտ. Ա. 153, 162

Անտովնեանք, հոտ. Ա. 325

Անտրալ բժշիկ, հոտ. Ա. 385

Անտրիկ, հոտ. Գ. 283, 285, 286, 288, 289

Աշոտ Գ. Ողորմած, հոտ. Ա. 29

Աշոտ թագաւոր, հոտ. Ա. 643; հոտ. Բ. 269, հոտ. Բ. 270

Աշշիայօլօ Զենոբ (դոմինիկեան ոմն), (Acciaiuoli Zanolbi), հոտ. Բ. 22

Ապաչեան Գէորգ, հոտ. Ա. 424

Ապիխ (Otto Wilhelm Hermann von Abich), հոտ. Բ. 350, 486, 541

Ապիտոն, հոտ. Ա. 620

Ապիտոս, հոտ. Բ. 219

Ապուլիասիմ, հոտ. Բ. 203

Ապուսայիտ Ղան, հոտ. Բ. 491

Ապուսայիտ, հոտ. Գ. 191

Ապտիլ Համիտ, հոտ. Գ. 228

Ապտիլ Մէնիտ, հոտ. Գ. 228

Ապտուլլահ(եան) Գէորգ (լուսանկարիչ), հոտ. Ա. 437; հոտ. Բ. 30, 31, 32, 33, 34, 470, 477

Ապտուլլահեան եղբարք, հոտ. Բ. 30

Ապտուլլահեան Հ. Սերովքէ Վրդ., հոտ. Բ. 767, 776, 780, 786, 788; հոտ. Գ. 106

Ապտուլլահեան Միհրան, հոտ. Բ. 35

Ապտուլլահեան Վիջէն, հոտ. Ա. 437, 441, 445, 447

Ապտուլլահեան, հոտ. Ա. 548

Ապտուլլահեանք (Գէորգ եւ Վիջէն), հոտ. Ա. 621; հոտ. Բ. 137

Ապտուլլահեանք, հոտ. Բ. 76, 203, 209, 341, 367, 389, 430, 640

Ապրոյ Աբրահամ, հոտ. Ա. 258

Ապրոյ, հոտ. Ա. 141, 238, 256; հոտ. Գ. 245

Ապրուէզ, հոտ. Գ. 169

Առաքել եպիսկոպոս, հոտ. Գ. 57, 58

Առաքել Խորվիրապեցի, հոտ. Բ. 146

Առաքել պատմիչ, հոտ. Ա. 581; հոտ. Բ. 330, 356; հոտ. Գ. 270

Առաքելեան (պատանի), հոտ. Գ. 64, 141

Առաքելեան Անգին, հոտ. Գ. 362

Առաքելեան Համբարձում, հոտ. Գ. 371

Առաքելցի (մանրուսմունք), հոտ. Բ. 411

Առաքել Կաթողիկոս, հոտ. Բ. 243

Առընեան, հոտ. Ա. 623

Առիսդիտէ, հոտ. Բ. 168

Առլովսքի, հոտ. Բ. 638

Ասանէթ մայր Փարսադանայ, հոտ. Ա. 242, 243

Ասար բժիշկ Սեբաստացի, հոտ. Ա. 572; հոտ. Բ. 229, 652

Ասար, հոտ. Բ. 232

Աստոլֆոնի (Astolfoni Gaetano), հոտ. Բ. 77

Ասորիք տիկին, հոտ. Բ. 173

Ասլան Մանուկ աղայ, հոտ. Բ. 76, 96, 98

Ասլան, հոտ. Բ. 349

Ասլանեան (պատանի), հոտ. Ա. 381

Ասլանեան եպիսկոպոս Ատանայի, հոտ. Բ. 615

Ասլանեան Խաթուն, հոտ. Բ. 363

Ասլանեան ձեռագիր հոտ. Բ. 209

Ասլանեան Մանուկ Աղայ, հոտ. Բ. 96

Ասլանեան Պետրոս, հոտ. Ա. 488

Ասլանեան տիկին, հոտ. Բ. 365

Ասլանովիչ Ղազարոս աղայ, հոտ. Ա. 432

Ասլանովիչ Ռուբէն, հոտ. Ա. 462

Ասլանովիչ տիկին, հոտ. Ա. 400, 418, 422

Ասողիկ պատմիչ, հոտ. Ա. 77, 472; հոտ. Բ. 306; հոտ. Գ. 30

Ասորեմայր, հոտ. Բ. 151

Ասպետք Մադայի, հոտ. Գ. 82

Ասսեմանի (Giuseppe Simone Assemani), հոտ. Ա. 56

Աստուածատուր Կաթողիկոս, հոտ. Բ. 271

Աստուածատուր ոմն, հոտ. Ա. 242

Աստուր Պր. (տպագրատուն), հոտ. Գ. 123

Ատանսոն փաստաբան, հոտ. Ա. 242

Արա (գեղեցիկ), հոտ. Ա. 99

Արամեան Դաւիթ Սեբաստացի, հոտ. Գ. 30, 34, 41, 43, 101, 103, 104, 106, 112, 101, 103, 121

Արամեան Սամուէլ, հոտ. Գ. 195

Արդարեան, հոտ. Ա. 392

Արզում Մկրտիչ, հոտ. Ա. 242, 243

Արզուման (գահերէց ոմն), հոտ. Ա. 131

Արընեան (Առընեան) Հ. Յակոբ Վրդ., հոտ. Ա. 408; հոտ. Բ. 84

Արթին պէլ (Արթին պէլ Չրաքեան), հոտ. Ա. 408

Արթինեան Յովհաննէս, հոտ. Գ. 333

Արիստակէս Լաստիվարտեցի, հոտ. Ա. 136

Արիստիդէ, հոտ. Բ. 182, 184, 218, 227, 287

Արիստիկէ, հոտ. Բ. 586

Արծրունի Անդրէաս, հոտ. Բ. 20; հոտ. Գ. 92

Արծրունի Գրիգոր, հոտ. Բ. 18; հոտ. Գ. 22, 92

Արդուրեանց, հոտ. Բ. 205

Արդուն Ղան, հոտ. Բ. 299

Արման, հոտ. Ա. 550; հոտ. Գ. 347

Արմելլինի/ Արմելլինի (Armellini Mariano), հոտ. Գ. 71, 72, 76, 77, 82, 83

Արմենակ, հոտ. Բ. 206

Արշակ թագաւոր, հոտ. Ա. 272; հոտ. Բ. 243; հոտ. Գ. 131

Արշակունիք, հոտ. Բ. 204, 220

Արշամուշատ, հոտ. Բ. 259

Արսէն (Արսենիոս) աբբայ, եպիսկոպոս Երուսիմ (Աւագ Վարդան) Անճարակեան, հոտ. Ա. 143, 541

Արտաշատ, հոտ. Բ. 264

Արտաշիս թագաւոր, հոտ. Բ. 258, 262, 264

Արտապէլ, հոտ. Բ. 514

Արտաւազդ, հոտ. Բ. 220; հոտ. Գ. 131

Արփիարեան Արփիար, հոտ. Ա. 611; հոտ. Գ. 6, 40, 21, 350

Աւագ պրն., հոտ. Գ. 151

Աւգերեան (աշակերտ), հոտ. Ա. 11

Աւգերեան Հ. Մկրտիչ Վարդապետ, հոտ. Ա. 170; հոտ. Բ. 103, 182, 208, 274, 658

Աւգերեան Հ. Յարութիւն Վրդ., հոտ. Ա. 13, 90, 213

Աւգերեան Հ. Պետրոս Վրդ. հոտ. Բ. 377

Աւգերեանք, հոտ. Ա. 108

Աւետիս (թոռնիկը Հայր Մաղաքիայի Կարինէն), հոտ. Բ. 421

Աւետիս Կարնեցի, հոտ. Բ. 419

Աւետիք վարդապետ, հոտ. Բ. 207

Աւետիք Տիգրանակերտցի, հոտ. Բ. 271, 373

Աւետիք, հոտ. Ա. 166

Աւետիքեան Հայր Գաբրիէլ Վրդ., հոտ. Ա. 169; հոտ. Գ. 265

Աւուսդին, հոտ. Ա. 469

Աւուսդինոյ, հոտ. Ա. 466

Աւրելիոս, հոտ. Բ. 271

Ալքսենոս (Հ. Օքսենտիոս Վրդ. Գորգէնեան (Վրեանց), հոտ. Բ. 458, 461, 480

Ափոստոլէ, հոտ. Ա. 528

Աքիլի (Giovanni Giacinto Achilli), հոտ. Ա. 262

Աֆիֆ պէլ, հոտ. Ա. 345

Բ

Բաբատորի (Nicolò Papadopoli Aldobrandini), հոտ. Ա. 216; հոտ. Բ. 253

- Բաբգեն կաթողիկոս, հտ. Ա, 162
 Բաբկեն, հտ. Ա, 240
 Բագարատ (աշակերտ), հտ. Ա, 364, 375
 Բագարատեան (աշակերտ), հտ. Ա, 361
 Բագլարեան, հտ. Բ 427, 432
 Բագրատունի Խորեն, հտ. Ա, 69
 Բագրատունի Հ. Արսէն, հտ. Ա, 12, 14, 19, 20, 22, 23, 43, 44, 50, 55, 61, 72, 73, 74, 82, 93, 115, 117, 119, 125, 162, 166, 173, 180, 213, 246, 272, 293, 308, 315, 357, 422, 424, 430, 431, 437, 453, 480, 502, 504, 515, 518, 523, 533, 628; հտ. Բ 95, 158, 170, 182, 185, 191, 192, 227, 265, 280, 296, 363, 365, 366; հտ. Գ 262, 340
 Բագրատունի Մուշեղ, հտ. Բ 614
 Բագրատունի Սահակ ասպետ, հտ. Գ 205
 Բագրատունիք, հտ. Բ 17, 220, 221, 530
 Բագեդի, հտ. Բ 523
 Բագունոր Պ. Լեւոնի Աւետարան, հտ. Բ 506
 Բալմիերի Գրիգոր (Palmieri Don Gregorio), հտ. Բ 475, 489
 Բակլարեան, հտ. Բ 422
 Բանան, հտ. Ա, 76
 Բանչա-Դանդրա, հտ. Բ 40
 Բաշինջաղեան Գէորգ, հտ. Բ 521, 659
 Բաուլեդի, հտ. Գ 324
 Բաուլեդա Անճելոյ, հտ. Ա, 613, 621
 Բաուլեդի, հտ. Ա, 660
 Բաչինի (Giuseppina Pacini), հտ. Ա, 600
 Բաշիջանեան (իմա՝ Գէորգ Բաշինջաղեան), հտ. Բ 525
 Բառնաբաս առաքեալ, հտ. Ա, 564, 567, 654
 Բառնաբեան հարք (Pères Barnabites), հտ. Ա, 381, 385, 413, 415, 500, 539, 654
 Բառնիկ, հտ. Ա, 66
 Բասթադի (Paspatis Dr. Alexander George), հտ. Գ 106
 Բասիլիոս Մեծ, հտ. Ա, 544
 Բասսեկա Սոփիա, հտ. Գ 116, 132, 274
 Բասսեկա, փեսայ Վիջեն Հոլասի, հտ. Գ 110, 116, 132, 180, 281, 284, 285, 296, 311
 Բաստամեան Վահան Վարդապետ, հտ. Բ 318, 352
 Բարեբար Եղբարք (Բարիարար Եղբարք) (Fatebenefratelli), հտ. Ա, 276, 299
 Բարխուդարեան Մակար Վրդ., հտ. Բ 564
 Բարխուդարեան Մկրտիչ, հտ. Գ 29
 Բարոնիոս (Cesare Baronio), հտ. Ա, 189, 573, 620; հտ. Բ 23
 Բարոնիոսեանք, հտ. Ա, 231
 Բարսեղ (ընդօրինակող Ալիշանի համար), հտ. Բ 306,
 Բարսեղ Վարդապետ («ողբ ի Սիրի Պաղտին»), հտ. Ա, 661
 Բարսեղ Վարդապետ Մաշկուորցի, հտ. Բ 496
 Բարսեղ, հտ. Ա, 167
 Բարսեղ, հտ. Բ, 312, գրիչ ճառընտիրի Կիլիկիոյ Խորին անապատի կամ մենաստանի մէջ
 Բարսեղեան միանձունք, հտ. Գ 114
 Բաւր (անգլիացի վարժապետ), հտ. Ա, 212
 Բաւեդդա, հտ. Բ 422
 Բաւեդդի, հտ. Ա, 260
 Բեդերման (Julius Heinrich Petermann), հտ. Բ 110, 633; հտ. Գ 340
 Բելեզինա (ճարտարապետ), հտ. Բ 150, 164
 Բելլրեն (Pellerin Joseph), հտ. Բ 259
 Բելլեզինա, հտ. Գ 324
 Բելլեկրինի (Բելեկրինի) (փաստաբան), հտ. Ա, 235, 239, 243, 246, 247, 256, 259
 Բենեդիկտեան (Pitra Jean-Baptiste-François), հտ. Ա, 403
 Բենեդիկտեան (միանձունք Մոնագոյ վանաց), հտ. Ա, 440
 Բենեդիկտեան արքաբայր (Luigi Tosti), հտ. Բ 449, 503
 Բենեդիկտեան արքայ (Maurus Wolter), հտ. Բ 120 193
 Բենեդիկտեան կրօնաւոր հտ. Բ 120, 166

- Բենեդիկտեան հարք (Abtei Sankt Bonifaz, München), հտ. Բ 673
 Բենեդիկտոս ԺԱ, հտ. Բ 480
 Բենիամին Անտոն Իսաւլերտեն, հտ. Ա, 222
 Բենիկ Վարդապետ, հտ. Գ 180
 Բեսելեան Հ. Դիոնեսիոս վրդ., 101, 117, 161, 239, 571, 574, 577, 578, 580, 588, 591, 608; հտ. Բ 223, 444, 463, 478, 500, 530; հտ. Գ հտ. Գ 15, 129, 130, 131, 134, 138, 224, 251, 252
 Բերենշտամ (Բերենշտամ) (Bernshtam (Brenshtam), Fedor [Fyodor, Fiodor] Gustavovich), հտ. Բ 596, 608
 Բերուցի (Peruzzi Agostino), հտ. Բ 19, 227, 252; հտ. Գ 241
 Բերսիքի Բետրոյ, հտ. Գ 265
 Բէքմէզեան Անտոն աղա, հտ. Ա, 110
 Բէքմէզեան Պետրոս, հտ. Ա, 526
 Բէքմէզեան Պօղոս, հտ. Ա, 543
 Բժշկեան Հ. Միմաս Վրդ., հտ. Բ 382, 384, 394, 453, 556, 576
 Բիանդոնի (Բիանդոնի) (Francesco Alessandro (Cesare) Piantoni), հտ. Ա, 459, 500
 Բիդրա (Pitra Jean-Baptiste-François), հտ. Ա, 403, 413, 626; հտ. Բ 142, 150, 153, 156, 158, 159, 160, 166, 168, 169, 176
 Բիլոյ (Pilo Giuseppe), հտ. Բ 650; հտ. Գ 5, 6, 11, 29, 145
 Բիտու կարմեղեան (Louis-Marie Pidou de Saint-Olon), հտ. Բ 134, 140, 207, 479
 Բոմբալիէ եպիսկոպոս Նոր Զելանդալ (Pompallier Jean-Baptiste François), հտ. Ա, 451, 492
 Բոնդի (Ponti Carlo) Վենետիկցի ակնոցավաճառ, հտ. Բ 12
 Բոնդիպալա, հտ. Բ 466
 Բուզանդ, հտ. Բ 501
 Բուլսներ (Stanislaus Anton Puchner), հտ. Ա, 113
 Բունիաթ, հտ. Բ 654
 Բուշգին (Բուշքին) (Aleksandr Sergeevich Puškin), հտ. Բ 341, 346
 Բրեսսուտի (Pressutti Pietro), հտ. Գ 83
 Բրինտոմ, հտ. Ա, 603
 Բրոդ, հտ. Ա, 252
 Բրոդա Մարիաննա, հտ. Բ 75
 Բրոզտոչիմոյ (Prodocimo Salerio), հտ. Բ 200
 Բրոմբայ (Abbé Jean Henry Romain Prompsault), հտ. Ա, 273, 293, 295, 300, 453
 Բրոյերեսիոս, հտ. Ա, 481
 Բօլաթեան Վարդապետ, հտ. Գ 140
Գ
 Գ. Գ. Տիգրան, հտ. Ա, 371
 Գ. Եզնկացի, հտ. Բ 615
 Գ. Միմաս, հտ. Գ 75
 Գաբբելլեդի/ Գաբբելլեդի/ Գաբելլեդի/ Գաբբելլեդի (Giuseppe Cappelletti), հտ. Ա, 332, 399, 459, 520, 585; հտ. Բ 145, 269
 Գաբրիէլ Աղա, հտ. Բ 255
 Գաբրիէլ քաղաքապետ Մելտինոյ, հտ. Ա, 610
 Գագիկ (Գագիկ-Հեթումեան բժշկարան), հտ. Բ 136
 Գագիկ Արծրունի, հտ. Բ 419
 Գագիկ արքայ, հտ. Բ 652
 Գագիկ թագաւոր, հտ. Բ 614
 Գագանճեան եպիսկոպոս, հտ. Ա, 609
 Գագէզ Պրն., հտ. Ա, 15, 16
 Գագէզեան (արձակեալ աշակերտ) հտ. Ա, 447
 Գագէզեան Հ. Աւետիք Վրդ., հտ. Գ 137
 Գագէզեան Յակոբ Էֆէնտի, հտ. Բ 407, 430
 Գագէզեան Յուսիկ, հտ. Ա, 502
 Գաթրոնեան (աշակերտ), հտ. Ա, 381
 Գաթրոնեան Հ. Յովսէփ Վրդ., հտ. Բ 16
 Գաթրոնեան Հայր Սամուէլ Վրդ., հտ. Ա, 618, 619, 620, 621, 622, 625, 660
 Գաթրոնեան Վիջեն, հտ. Ա, 543
 Գալէմքեարեան, հտ. Գ 154, 219, 226, 232
 Գալլաստեան Հիտապլերտի, հտ. Բ 477
 Գալլաստեան, հտ. Գ 244

- Գալըստեանք, հտ. Գ 266
 Գալնեան (աշակերտ), հտ. Ա 360, 374, 450, 540
 Գալնեան (ծնող աշակերտի), հտ. Ա 358
 Գալնեան Օթոն, հտ. Ա 430, 433
 Գալնեան, հտ. Ա 358
 Գալնեանց (աշակերտ), հտ. Ա 360
 Գալնեանք (աշակերտ եղբայրներ), հտ. Ա 358
 Գալուստ Ամասիացի, հտ. Գ 192
 Գալուստեան Մ., հտ. Գ 230, 235
 Գալպոյ, հտ. Բ 650
 Գալստեան Տէր Յովսէփ, հտ. Ա 493
 Գալֆա (պարտս առ), հտ. Ա 425, 469
 Գալֆա ամիրայք, հտ. Ա 230
 Գալֆա տիկին, հտ. Ա 501, 504
 Գալֆայեան (հարազատք), հտ. Ա 384
 Գալֆայեան Հայր Ամբրոսիոս Վրդ., հտ. Ա հտ. Ա 89, 108, 180, 207, 253, 268, 270, 282, 292, 299, 302, 310, 312, 321, 689, 703, 718, 720, 737, 751, 768
 Գալֆայեանք (Գաղղիարէն բառագիրք), հտ. Ա 466
 Գալֆայեանք (Խորէն Արք. Գալֆայեան (Նար-Պէլ) եւ եղբայրը Ամբրոսիոս Գալֆայեան), հտ. Ա 404
 Գալֆարու, հտ. Բ 629
 Գաղատոս Հայր Ղուկաս, հտ. Ա 568
 Գամազարեան (Կամսարական) Հ. Եփրեմ, հտ. Ա 78, 103, 493, 538
 Գամալիկեան Պողոս, հտ. Ա 175
 Գամալիկեան Փեթրաք, հտ. Ա 133
 Գանամուսալի (Canamusali (Ammar ibn Ali al-Mawsili), հտ. Բ 174
 Գանդարեան (ուսանող), հտ. Ա 203
 Գանթարեան Հ. Սամուէլ Վրդ. հտ. Ա 592, 625, 645, 665; հտ. Բ 48, 376, 477, 518, 538, 540; հտ. Գ 100, 135, 299, 301, 302
 Գանձապետեան Արշակ, հտ. Գ 30
 Գանովա, հտ. Ա 265
 Գապարանեան (աշակերտ), հտ. Բ 135, 154, 158, 171
 Գապարանեան (վիմանկար արուեստի աշակերտ), հտ. Ա 360, 361
 Գապարանեան [Խապարանի Կարապետեան] Հ. Գրիգոր Վրդ., հտ. Ա 294, 295, 303, 304, 306, 307, 310, 316, 318, 374, 381, 402, 438, 450, 451, 453, 455, 466; հտ. Գ 74
 Գապարանեան Կարապետ, հտ. Ա 419
 Գապարանեան Ս., հտ. Գ 230
 Գապարանեան, գործակալ գաղղիացի, հտ. Ա 461
 Գապարանի (վիմագրող), հտ. Ա 404, 435, 440
 Գապարանեան (աշակերտ), հտ. Ա 441
 Գասգանտիլեան (Խըսխանտեան) Հ. Արիստակէս Վրդ., հտ. Բ 94, 309, 420, 446, 448, 455, 479, 541, 565, 600, 622, 624, 625, 6267 628, 644; հտ. Գ 125, 283, 284, 285, 286, 287
 Գաստելլանի (Գաստելլան/Գաստելլան) (Castellani Giuseppe), հտ. Բ 69, 166, 167, 168, 173, 179, 192, 193, 219, 320, 331, 334
 Գարագաշ, հտ. Գ 74
 Գարագաշեան, հտ. Ա 408, 426
 Գարամեան, հտ. Բ 579, 589
 Գարամըստա, հտ. Բ 583
 Գարամիրգա, հտ. Բ 581
 Գարայեան Եղբայր Աստուածատուր, հտ. Ա 21, 43, 54, 79, 523, 525 548; հտ. Բ 148, 171, 178, 456; հտ. Գ 71
 Գարայեան Պողոս, հտ. Ա 19
 Գարայեան, հտ. Ա 293
 Գարաքէհեա Կարապետ աղայի, հտ. Ա 484
 Գարեգին (եղբորորդի Հայր Աղեքսանդրի), հտ. Ա 427
 Գարեգին աղայ, հտ. Ա 423
 Գաւալեղոյ, հտ. Բ 604
 Գաֆթանեան (Գաֆտանեան) Հ. Եղիշէ Վրդ., հտ. Բ 341, 345, 487, 615, 616
 Գաֆթանեան (Գաֆտանեան) Հ. Պողոս, հտ. Ա 414, 444, 518, 618, 645; հտ. Բ 9, 374, 549, 577, 580, 599, 601, 602, 603, 604,

- 605, 606, 608, 609; հտ. Գ 193, 285, 206, 301, 302
 Գեմովափէ, հտ. Գ 331, 332
 Գէորգ Աղայ, հտ. Ա, 410; հտ. Բ 122
 Գէորգ Դ., հտ. Բ 612, 619, 660
 Գէորգ Կ. Պօլսեցի (Տիրացու Գէորգ), հտ. Գ 179
 Գէորգ Կաթողիկոս ի ժամանակս Գագկայ Արծրունույ թագաւորի, հտ. Բ, 419
 Գէորգ Կաթողիկոս, հտ. Գ 307
 Գէորգ որդի Շաշեան Թովմայի, 597
 Գէորգ Պատրիարք (Գէորգ Դ. Կոստանդնուպոլսեցի (Քերեսթեմեան), հտ. Բ, 681
 Գէորգ Ռշտունի աբեղայ, հտ. Գ 57
 Գէորգ Վարդապետ Գաղատացի կամ Կ. Պօլսեցի, հտ. Բ, 307
 Գէորգ Վարդապետ, հտ. Բ 307
 Գէորգեան Բարդուղիմէոս Եպս., հտ. Գ 16
 Գիմի իշխան, հտ. Ա 553
 Գիստ Կաթողիկոս, հտ. Ա 94
 Գլընեան, հտ. Ա 612, 614, 615
 Գլընեանք, հտ. Ա 71
 Գոլոնեանք, հտ. Ա 378, 389, 390, 393, 399, 434, 521
 Գոխ (Karl Heinrich Emil Koch), հտ. Ա 199
 Գողթան երգեր, հտ. Բ 290
 Գոմի, հտ. Բ 282
 Գոմներ Ֆլամինիոյ (Corner Flaminio), հտ. Բ 166, 176
 Գոսդա, հտ. Գ 152
 Գորգէն, հտ. Ա 76
 Գորգոնիոս (Gorgonio Flavio), հտ. Գ 241
 Գորսինի իշխան (Tommaso Corsini), հտ. Ա 553
 Գովիելմ, հտ. Բ 277
 Գովնազար, հտ. Գ 201
 Գույումեան Հ. Օգոստինոս Վրդ., հտ. Ա 181, 182, 193, 203, 225, 240, 276, 540, 637, 638, 639, 640; հտ. Բ 101, 102, 111, 114, 115, 118, 126, 129, 132, 153, 155, 158, 200, 214, 256, 276, 284, 393, 533, 557, 582, 615, 619; հտ. Գ 78, 109, 112, 115, 120, 123, 152, 181, 201, 341
 Գույումնու օղլու Սափա, հտ. Բ 207
 Գումդատապ, հտ. Բ 75, 509
 Գորգէնեան (Վրեանց) Հայր Օքսենտիոս, հտ. Ա 67, 150, 151, 184, 213, 511, 514, 516, 517, 521, 523, 532, 534, 536; հտ. Բ 36, 44, 255, 285, 351, 359, 367, 370, 416, 420, 443, 473, 475, 482, 489, 490, 496, 514, 540, 542, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 553, 554, 562, 596, 604; հտ. Գ 68, 69, 72, 77, 83, 84, 105, 215, 216, 217, 303; հտ. Գ 17, 66, 67, 85, 127
 Գորգէնեան Հ. Զաքարիա Վրդ., հտ. Ա 573; հտ. Բ 34, 457; հտ. Գ 124
 Գորգէնեան Պաւլէ (Baulé Kourkenof - Tiflis), հտ. Գ 256
 Գորգինեան Պաւլէ., հտ. Բ 627, 641
 Գործըն (Baron Robert Curzon), հտ. Ա 247
 Գորպանեան, հտ. Բ 249
 Գրեդոնի (Cretoni Serafino), հտ. Բ 99, 122, 134, 144, 147, 155, 162, 170, 177, 228
 Գրեքի, հտ. Բ 581; հտ. Գ 341
 Գրիգոր (մկրտեալի անուն), հտ. Ա 17
 Գրիգոր Veriensis, հտ. Բ 28
 Գրիգոր Աբել, հտ. Ա 74
 Գրիգոր աղայ, հտ. Ա 71
 Գրիգոր Աղթամարայ կաթողիկոս, հտ. Ա 60
 Գրիգոր Անաւարդեցի, հտ. Ա 172
 Գրիգոր Աստուածաբան, հտ. Ա 95; հտ. Բ 530
 Գրիգոր արքեպիսկոպոս Veriensis, հտ. Բ 26, 28
 Գրիգոր Եպիսկոպոս Կեսարիոյ, հտ. Գ 149
 Գրիգոր Է. Պապ, հտ. Բ 194
 Գրիգոր ԺԶ., հտ. Գ 203
 Գրիգոր Խամուր՝ մակ Չեսդնովիչ եւ Արդեմիչ, հտ. Գ 346
 Գրիգոր Հայ փոխարքայ ի Հոստեննայ, հտ. Բ 301
 Գրիգոր Մագիստրոս, հտ. Գ 224

- Գրիգոր Մարաշացի, հտ. Գ 180
 Գրիգոր Մեծ, հտ. Գ 77
 Գրիգոր միակեաց, հտ. Ա 78
 Գրիգոր Նազիանզացի, հտ. Ա 480
 Գրիգոր Նարեկացի, հտ. Ա 78, 162; հտ. Գ 64, 149
 Գրիգոր Նիսացի, հտ. Բ 412, 722; հտ. Գ 129
 Գրիգոր Գևորգ, հտ. Բ 190
 Գրիգոր ոմն, 411
 Գրիգոր պապ, հտ. Ա 141, 571
 Գրիգոր Պարոն, հտ. Ա 194
 Գրիգոր Սկեռացի, հտ. Ա 171
 Գրիգոր Սուբանայ, հտ. Գ 14
 Գրիգոր Վարդապետ Զէյթունցի, հտ. Բ 388
 Գրիգոր Վարդապետ Ծերենց, հտ. Բ 648
 Գրիգոր Վկայասէր, հտ. Ա 272; հտ. Բ 194, 303
 Գրիգոր Տաթևացի, հտ. Բ 28; հտ. Գ 209, 227, 231; հտ. Գ 58
 Գրիգոր Տղայ, հտ. Ա 534
 Գրիգորեան Ղազար (մեծահարուստ վաճառական, մեռանի ի նաւարկութեան), հտ. Ա 242, 243
 Գրիգորեան տոհմ (Ղազարայ), հտ. Ա 243
 Գրիգորեանց Յակոբ (ընդօրինակող Աւետարանի), հտ. Բ 632
 Գրիգորիեմ, հտ. Բ 350
 Գրիգորիոս եպիսկոպոս, հտ. Ա 431
 Գրիգորիոս Հայր, հտ. Ա 18
 Գրիսվէյիէ (Գրեվելլէ/Գրեւելլէ) բժիշկ (Jean Cruveilhier), հտ. Ա 384, 388, 428
 Գրպաճեան Յակոբ, հտ. Գ 42
 Գրքոյեան (Գրիգորեան) Հ. Ալեքսիանոս (Ալեքսիս) Վրդ., հտ. Ա 340, 392, 406, 421, 447, 466; հտ. Բ 81
- Դ**
- Դալմատ, վանահայր բարերար եղբարց (Ս. Սերվոլոյ), հտ. Բ 581
 Դայեան Տէր Կղեմէս, հտ. Գ 268
 Դանիելեան (Սաղմոսամեկնիչ), հտ. Գ 200, 206, 209
 Դանիէլ աղա, հտ. Ա 22, 55
 Դանիէլ Ասորի, հտ. Գ 103
 Դանիէլ Մնուր (մինոր), հտ. Ա 658
 Դանիէլեան Սարկաւագ Էջմիածնի, հտ. Բ 646, 648, 655, 658; հտ. Գ 37, 49
 Դանիշման, հտ. Բ 293
 Դավեռնիէ (Tavernier Jean-Baptiste), հտ. Բ 14
 Դարդել, հտ. Գ 48
 Դարեհ, հտ. Ա 71, 73, 78; հտ. Բ 12
 Դարսի, անգլիացի հազարապետ (Joseph D'arcy), հտ. Ա 212
 Դարթակ բանաստեղծ, հտ. Բ 614
 Դաւիթ (Թաւատ), հայր Իվանէի, հտ. Գ 42
 Դաւիթ Անյաղթ, հտ. Ա 596; հտ. Բ 18
 Դաւիթ բժիշկ, հտ. Բ 136
 Դաւիթ թարգմանիչ ժամանակակից տպագրութեան մատենին ի 1497, հտ. Բ, 203
 Դաւիթ թարգմանիչ, հտ. Բ 152
 Դաւիթ իշխան Մաղխազունի, հտ. Բ 397
 Դաւիթ Կիրապաղատ, հտ. Ա 607
 Դաւիթ Կուրապաղատ, հտ. Ա 572
 Դաւիթ Հայ, հտ. Բ 203
 Դաւիթ Հիւպատ, հտ. Բ 411, 614
 Դաւիթ Մաղխազունի, հտ. Բ 397
 Դաւիթ ոմն Հայ թարգմանիչ յարաբերէնէ, հտ. Բ 136, 137
 Դաւիթ ոմն Հայ, հտ. Բ 136
 Դաւիթ Վարդապետ, հտ. Գ 95
 Դաւիթ Տարօնեցի թարգման, հտ. Բ, 614
 Դեզա (Tèza Emilio), հտ. Գ 33
 Դեսիէ (Texier Charles Félix Marie), հտ. Բ 278, 281, 502
 Դերձակեան Հ. Դանիէլ Վրդ. (Վիեննացի), հտ. Ա 192, 195, 196
 Դելեան Արիստակէս Վարդապետ, հտ. Բ 513
 Դէդ փաստաբան, հտ. Ա 242

- Դէյլոր (Դալլոր/Դալլոր) (Baron Isidore Justin Séverin Taylor), հտ. Ա 334, 439, 440, 444, 449, 451, 459, 461, 462, 497
 Դիոնեսիոս, հտ. Ա 12
 Դիոնիսիոս Արիստակազացի (Արիստակազացի), հտ. Ա 30; հտ. Բ 216, 659
 Դոմինիկեան Հայր, հտ. Բ 40
 Դոմինիկեանք (ընդհանուր Magister), հտ. Բ 39
 Դոմինիկեանք (Միներվա), հտ. Ա 654
 Դոմինիկեանք Պօլսոյ, հտ. Գ 293
 Դոմինիկեանք, հտ. Ա 625
 Դոսդի, հտ. Բ 503
 Դորոթեանք, հտ. Ա 154
 Դուռնըֆոր (Joseph Pitton de Tournefort), հտ. Բ 284
 Դուրեան Պետրոս, հտ. Գ 87
 Դրեվէսեանք, հտ. Բ 283
- Ե**
- Եագուպ, հտ. Բ 52, 495, 524
 Եագուպ, հտ. Բ 211, 523
 Եազընեան (ծնողք աշակերտի), հտ. Ա 309
 Եազընեան աշակերտ, հտ. Ա 595
 Եազընեան Հ. Սարգիս վրդ. (Անտոնեան միաբան), հտ. Բ 585
 Եազընեան Հայր Ստեփան(ոս) Վրդ., հտ. Ա 22, 25, 31, 33, 35, 36, 54, 56, 78, 91, 94, 100, 108, 116, 117, 120, 121, 123, 125, 129, 133, 134, 135, 145, 162, 175, 179, 180, 277, 324, 327, 341, 351, 378, 592, 594, 599, 601, 605, 609, 610; ; հտ. Բ 7, 30, 32, 37, 43, 386, 408; հտ. Գ 77, 101, 115, 267, 279, 281, 282, 284, 309, 316, 318, 327
 Եազընեան Սարգիս, հտ. Բ 580
 Եազընեան Ստեփան, հտ. Բ 394
 Եազընեան, հտ. Ա 125; հտ. Բ 379
 Եաղըքնեան Տիրումի, հտ. Գ 237, 238, 239, 240
 Եաղուպ Արթին փաշայ, հտ. Գ 206, 213
 Եանողեան Եղ. Երանոս, հտ. Գ 197
 Եանողեան Հ. Մկրտիչ Վրդ., հտ. Բ 88, 99, 103, 122, 211, 424, 433, 471, 518, 534, 540, 583, 585; հտ. Գ 303, 304
 Եավուզ Սմբատ, հտ. Բ 221
 Եատիկեարեան Հ. Փիլիպպոս Վրդ., հտ. Գ 299
 Եաքոպի, հտ. Բ 521
 Եղուարդ թագաւոր, հտ. Բ 143
 Եզեան (Եզով(եան)/Եզոֆ) Կարապետ, հտ. Ա 7, 583, 656, 657; հտ. Բ 6, 7, 9, 17, 20, 28, 51, 69, 87, 110, 152, 157, 215, 307, 322, 334, 344, 350, 354, 358, 392, 398, 405, 407, 412, 418, 449, 457, 467, 519, 520, 526, 575, 596, 605, 607, 613, 638, 664, 665, 666, 667, 680, 681; հտ. Գ 12, 13, 14, 23, 48, 53, 86, 181, 274, 284, 356, 364, 367, 381, 398, 399
 Եզնակ, հտ. Բ 382
 Եզնիկ կողբացի, հտ. Ա 108; հտ. Բ 440
 Եզովբոս, հտ. Բ 40
 Եղտըզեան Միքայէլ, հտ. Ա 543
 Ելեոնորա, հտ. Գ 338
 Ելի, հտ. Գ 224
 Ելպիս, հտ. Բ 360; հտ. Գ 6, 275, 344
 Ելտկուզ, հտ. Ա 75
 Եկատարինէ թագուհի, հտ. Բ 476
 Եկեղեցիանոս, հտ. Բ 7, 8
 Եկեղեցիանոսք, հտ. Բ 7
 Եղբայր Ալեքսիս, հտ. Բ 583
 Եղբայր Բառնաբաս, հտ. Ա 23
 Եղբայր Գէորգ, հտ. Ա 32, 478, 480
 Եղբայր Եղուարդ, (երբեմն վիշէն), հտ. Բ 678
 Եղբայր Եփրեմ Անկիւրացի, հտ. Գ 42
 Եղբայր Եփրեմ, հտ. Ա 53; հտ. Բ 411
 Եղբայր Ծատուր, հտ. Ա 30, 32
 Եղբայր Մեսրոպ, հտ. Բ 424, 471, 585
 Եղբայր Մինաս, հտ. Ա 11
 Եղբայր Յովհաննէս Հեթում, հտ. Գ 170, 173
 Եղբայր Յովսէփ, հտ. Ա 453, 464, 527, 598, 650; հտ. Բ 187, 226
 Եղբայր Ներսէս, հտ. Գ 251

- Եղբայր Պողոս, հտ. Բ 184
 Եղբայր Սարգիս ի վարժարանեայց, ոռւսա-
 հայտակ, հտ. Գ 65
 Եղբայր Սեդրոս, հտ. Ա 59
 Եղբայր Օգսենտ, հտ. Ա 23
 Եղիազար ուն, հտ. Ա 516
 Եղիշա Տէր, հտ. Ա 75
 Եղիշէ պատմիչ, հտ. Ա 117, 240, 272, 332,
 665; հտ. Գ 233
 Եղիսաբէթ (մկրտեալ), հտ. Ա 17
 Եղիսաբէթ, անուն պակասեալ յօրացուցի,
 հտ. Բ 119
 Եղոյեան Հ. Կիրեղ Վրդ., հտ. Բ 353, 359,
 362, 648
 Եռսուֆեան Յակովբ, հտ. Բ 638
 Եպիկտեմոն եպիսկոպոս Կորնթացոց, հտ.
 Ա 169
 Եպիփան Կիպրացի մատենագիր, հտ. Ա 57,
 117; հտ. Բ 2317 452
 Եպիփանեանք, հտ. Բ 454
 Եոհնէ, հտ. Ա 126
 Եսայեան (աշակերտ), հտ. Ա 546; հտ. Բ 306
 Եսայեան Թովմաս, հտ. Բ 477
 Եսայեան Կարապետ, հտ. Բ 20
 Եսայեան Հ. Բառնաբաս Վրդ., հտ. Ա 64, 67,
 141, 142, 145, 148, 149, 151, 164, 341, 351,
 380, 441, 472, 515, 595; հտ. Բ 20, 46, 96,
 97, 102, 106, 107, 108, 109, 119, 124, 125,
 126, 129, 135, 137, 138, 140, 146, 148, 152,
 158, 162, 165, 179, 228, 233, 234, 271, 275,
 279, 302, 332, 373, 380, 408, 416, 423, 424,
 425, 654, 678; հտ. Գ 84
 Եսայեան Հ. Կարապետ Վրդ., հտ. Ա 54; հտ.
 Բ 263, 307
 Եսայեան Հայկ, հտ. Բ 561
 Եսայեան Մանուկ, հտ. Ա 183
 Եսայեան Յովհաննէս, հտ. Ա 47, 122, 186,
 187; հտ. Բ 477
 Եսայեան Յովսէփ, հտ. Ա 203, 548
 Եսայեան Տրդատ, հտ. Գ 171
 Եսայեան, հտ. Ա 129
 Եսայի պատրիարք, հտ. Բ 421
 Եր. Յորդանու, հտ. Գ 83
 Երամ Անտոն, հտ. Ա 425
 Երամ Պրն. (Թրիեստ), հտ. Ա 141, 164, 437
 Երամ Վիշէն, հտ. Ա 94, 133
 Երամեան Աբիկ, հտ. Ա 203
 Երամեան Անտոն աղա (ծնող Մուրատեան
 վարժարանի), հտ. Ա 371, 375, 387, 388,
 391, 469, 492
 Երամեան Գալիանէ, հտ. Ա 342, 346, 428
 Երամեան Զենոբ (երկրագործ), հտ. Ա 412
 Երամեան Միքայէլ, հտ. Բ 477
 Երամեան Յարութիւն, հտ. Բ 477
 Երամեան Յովսէփ, հտ. Ա 133, 371, 375, 379,
 425, 426, 448, 466, 469, 630
 Երամեան պրն., հտ. Ա 461
 Երամեան Պողոս բժիշկ, հին աշակերտ, հտ.
 Ա 412, 425, 433, 455, 588
 Երամեան Վիշէն/Վիշէն աղա, հտ. Ա 67, 102
 Երամեանք, հտ. Ա 165
 Երանելի Միքայէլ, հտ. Ա 648
 Երանելի Տէր Կոմիտաս, հտ. Գ 106
 Երանոս, հտ. Գ 228
 Երեմեան Հայր Աթանագինէս Վրդ., հտ. Բ
 54, 56, 58, 64, 65, 66, 68, 71, 72, 73, 75, 76,
 79, 82, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 132, 211; հտ.
 Գ 262, 532
 Երեմիա Չէլիպի, 661, 668
 Երեմիա Պետրոս, հտ. Ա 40, 66,
 Երեմիա Տւ, հտ. Ա 365
 Երեմիա, փիլոնաւոր սանից, բաց անկաւ
 յովստէն եւ այժմ ի կարգի եղբարց կայ ի
 Պատաւեան վարժարանի, հտ. Ա 21
 Երիանոս, հտ. Բ 312
 Երիցեան Ալեքսանդր, հտ. Բ 449
 Երիցով, հտ. Բ 110, 255
 Երմաքոֆ, հտ. Բ 203
 Երմիմիա, հտ. Գ 190, 196
 Եւա, հտ. Բ 384, 474; Եւա, հտ. Գ 170
 Եւագր, հտ. Գ 181, 182, 198
 Եւգենիոս (սան հանդերձի ուխտել), հտ. Ա 12

- Եւգենիոս Պապ, հտ. Բ 18
 Եւդիդէս, հտ. Ա 327
 Եսեքիոս Կեսարացի, հտ. Բ 213, 216
 Եսիլէոս, հտ. Ա 201
 Եսիմիանոս, հտ. Ա 144
 Եփրեմ Կաթողիկոս, հտ. Բ 521, 660, 662,
 663, 667

2

- Զակուրսկի Մ. Լ., հտ. Գ 23
 Զակքէոս պատմիչ, հտ. Ա 100
 Զապէլ, հտ. Բ 286
 Զարբհանալեան (Զարպհանալեան) Հայր
 Գարեգին Վրդ., հտ. Ա 74; հտ. Բ 11, 15,
 25, 47, 64, 66, 67, 71, 73, 80, 83, 87, 91, 111,
 113, 123, 127, 141, 156, 168, 202, 208, 226,
 227, 229, 243, 262, 284, 285, 289, 294, 310,
 364, 371, 373, 448, 471, 515, 541, 548, 564,
 582, 597, 609, 628, 644, 652; հտ. Բ 35, 80,
 97, 119, 124, 133, 139, 140, 141, 149, 152,
 156, 166, 170, 173, 175, 181, 184, 186, 189,
 191, 192, 196, 199, 287, 294, 347, 352, 379,
 404, 419, 485, 515, 636, 637, 667; հտ. Գ 34,
 51, 69, 103, 133, 137, 175, 192, 251, 303,
 325, 326, 341,
 Զարեհ, հտ. Ա 595; հտ. Բ 14; հտ. Գ 168, 232
 Զաքարիա Արքեպիսկոպոս Արտագու, հտ.
 Գ 307
 Զաքարիա Աւանցի, հտ. Բ 30
 Զաքարիա Ծործորեցի, հտ. Ա 78
 Զաքարիա կաթողիկոս, հտ. Ա 473
 Զաքարիա սարկաւագ, հտ. Գ 270
 Զաքարիա Սիմեցի, հտ. Ա 572
 Զաքարիա սպասարար, հտ. Ա 584
 Զենա, հտ. Բ 505
 Զենոբ Գլակ, հտ. Ա 403; հտ. Բ 241
 Զենոբ, հտ. Ա 21
 Զենոն արքայ, հտ. Ա 241
 Զեպեո Փիլիսոփայ, հտ. Բ 57
 Զեփիլոն, հտ. Բ 507

- Զեմպերեքեան (Զեմպերեկեան) Հ. Մի-
 քայէլ Վրդ., հտ. Ա 23, 31, 33, 55, 59, 74,
 138, 166, 173
 Զէյթունեան, հտ. Բ 368
 Զիանեան Եղբայր Օգոստինոս, հտ. Ա 141,
 149, 151, 152, 346, 365, 392, 406, 411, 421,
 447, 466, 614, 645; հտ. Բ 38, 95, 98, 150,
 154, 186, 189, 192, 217, 423, 550; հտ. Գ 60
 Զիկոյեան Ղրիմցի, հտ. Բ 583
 Զիշի, հտ. Գ 138
 Զոհրապ Եղուարդ, հիւպատ Օսմանեան,
 հտ. Ա 222, 231, 233, 234, 260, 261, 264,
 462
 Զոհրապեան Հ. Յովհաննէս, հտ. Ա 197
 Զոհրապեան, հտ. Ա 75
 Զօհրապ (Հ. Յովհաննէս Վրդ. Զոհրա-
 պեան), հտ. Ա 311
 Զօհրապ Եղուարդ, հտ. Ա 446, 453
 Զօհրապ, հտ. Գ 97
 Զօհրապեան (աշակերտ), հտ. Բ 296
 Զօհրապեան Եղուարդ, հտ. Ա 449, 453
 Զօհրապեան Եղբայր Անտոն, հտ. Գ 189
 Զօհրապեան Զօհրապ, հտ. Ա 445, 446
 Զօրայեան Նիկողայոս Մ., հտ. Ա 98
 Է
 Էզզանք պարոն Պետրոս, հտ. Ա 1
 Էզէֆ եպիսկոպոս, հտ. Ա 250
 Էլմաք, հտ. Գ 95
 Էլպաք, հտ. Գ 95
 Էլպիս, հտ. Բ 168, 572; հտ. Գ 155, 309
 Էմին Յովսէփ, հտ. Բ 294
 Էմին(եան) Մկրտիչ, հտ. Բ 244, 246, 287,
 429, 438, 445, 450, 462, 478, 487, 496, 510,
 515, 533, 542, 635, 639, 667; հտ. Գ 24, 26,
 47, 50, 51
 Էմինեան (աշակերտ), հտ. Ա 455
 Էմիրզեան (աշակերտ), հտ. Բ 305
 Էմիրզեան Պետրոս, հտ. Բ 270, 273, 286
 Էմիրզէ, հտ. Բ 272, 554
 Էմմա, հտ. Բ 647; հտ. Գ 210

- Էմմանուելեան եպիսկոպոս, հտ. Գ 297
 Էնարէտ, հտ. Գ 42
 Էնարիտ, հտ. Գ 42
 Էնրիկոս Զ. արքայ, հտ. Ա 231
 Էնֆիանեանք, հտ. Բ 626
 Էնֆիէնեանք, հտ. Ա 561
 Էնֆիէնեանք, հտ. Բ 578
 Էրկով, հտ. Բ 641
 Էրնուֆ (Ernouf Baron Alfred-Auguste), հտ. Բ 191
 Էքմէքնիպաշի Յակոբ, հտ. Բ 430
 Էֆտեան Հ. Թովմաս Վրդ., հտ. Գ 264, 302, 312
- Թ**
- Թագաւորեանց, հտ. Գ 174
 Թագուորեան, հտ. Բ 274
 Թագուրեան Նոյնմար, հտ. Գ 346
 Թաղէոս, հտ. Բ 34, 325, 329
 Թաղոս Սեբաստացի, հտ. Բ 314
 Թաղոս, հտ. Բ 314
 Թաղիաղեան Մեսրոպ, հտ. Բ 545
 Թամամշեան Միքայէլ, հտ. Բ 662
 Թամրազ Կախերթու թագաւոր, հտ. Գ 269, 270
 Թամրազեան, հտ. Բ 256
 Թալլոր, հտ. Բ 226
 Թալմէր (Augustin Theiner), հտ. Ա 620, 626, 658; հտ. Բ 22, 23, 400
 Թանգրենի (Tancredi Giovanni Pichi), հտ. Բ 252
 Թասպազեան, հտ. Ա 92
 Թասպաս, հտ. Ա 98
 Թավազալ, հտ. Ա 634
 Թաւուզնու, հտ. Ա 404
 Թաւուտ, հտ. Գ 42
 Թաւուքնեան (աշակերտ), հտ. Ա 381, 382, 408
 Թաւուքնեան Անտոն, հտ. Ա 410
 Թաւուքնեան, հտ. Ա 33
- Թեզա Էմիլիոյ (Emilio Teza), հտ. Բ 313, 460; հտ. Գ 163
 Թեսէոս, հտ. Բ 373
 Թերեզ, հտ. Ա 478
 Թերեզոնի Միոյա, հտ. Ա 348
 Թերզեան Թ., հտ. Բ 52
 Թերզոնց Հայր Յարութիւն, հտ. Բ 57, 947 280
 Թերնիմանեան Հայր Համազասպ Վրդ., հտ. Ա 410, 459, 464, 477, 480
 Թեօխան, հտ. Գ 180
 Թէադիմք, հտ. Բ 145
 Թէալտոյ, հտ. Բ 598
 Թէարտոյ, հտ. Բ 593; հտ. Գ 324
 Թէոդոս կայսր, հտ. Բ 511
 Թէոդոս, հտ. Բ 626
 Թէոդոր Յովսէփ ծեր սպասաւոր, հտ. Ա 226
 Թէոդոր(եան(ց) Հայր Սարգիս, 13, 21, 35, 36, 108, 156, 170, 176, 201, 204, 207, 215, 216, 217, 246, 247, 261, 265, 267, 272, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 300, 304, 305, 308, 312, 323, 328, 388, 390, 449, 490, 603; հտ. Բ 76; հտ. Գ 138, 229
 Թէորիանոս, հտ. Բ 212
 Թէրզեան Արման, հտ. Գ 347
 Թէրզեան Թովմաս, հտ. Ա 548
 Թէրզեան Պողոս Եպիսկոպոս Ատանայի, հտ. Գ 250
 Թէրզեան Տէր Դաւթեան Պետրոս աղայ, հտ. Ա 362
 Թէրզեան Տէր Դաւիթ, հտ. Ա 381
 Թէրզեան, հտ. Գ 250, 251
 Թէրզոնց, հտ. Բ 235
 Թէրնիմանեան Հ. Համազասպ Վրդ., հտ. Ա 63, 149, 191, 203, 213, 238, 531, 532, 541, 550, 551; 487, 524, 548, 550, 651, 656, 659; հտ. Բ 322, 485, 547, 568, 638, 669, 670, 678; հտ. Գ 78, 135
 Թէրնիմանեան, հտ. Ա 420
 Թէքսիէ (Charles Félix Marie Texier), հտ. Ա 127

- Թընկըր Էֆէնտի (Անտոն Եավէր Փաշա Թընկըր), հտ. Ա 354
 Թընկըրեան Հայր Տիմոթէոս, հտ. Ա 19, 35, 36, 108, 115, 230, 540; հտ. Բ 75, 121, 597, 600; հտ. Գ 37
 Թընկըր-Սիմապ, հտ. Գ 115
 Թընկըրեան, հտ. Բ 602
 Թիէր (Adolphe Thiers), հտ. Բ 22
 Թիլման (Max Franz Guido von Thielmann), հտ. Բ 191
 Թիրաքեան, հտ. Բ 490
 Թիրոյեան Հ. Յակոբ(վ)ք Վրդ., հտ. Բ 475, 549, 604, 605, 608, 610, 611, 612; հտ. Գ 93, 142, 169, 240
 Թիրքեան Արթին, հտ. Բ 440
 Թիրքեան Յարութիւն, հտ. Բ 441
 Թիսսիդ (Թիսսիթ) Հայր Պողոս, հտ. Ա 414, 444
 Թնկըրեան Եղբայր Արսէն (Արսենիոս), հտ. Ա 6, 14, 15, 16, 63, 89, 354, 452, 586, 587, 617, 626; հտ. Բ 39, 104
 Թնկըրեան Հայր Տիմոթէոս, հտ. Բ 597
 Թորթվանեան, հտ. Բ 71, 72, 83
 Թոմա Արծրունի, 53
 Թոմա Գեմբացի, հտ. Գ 108
 Թոմազէոյ (Niccolò Tommaseo), հտ. Ա 87; հտ. Բ 351
 Թոմանանեան (Թովմանան) Հ. Թաղէոս Վրդ., հտ. Գ 180, 182, 183, 187, 320, 321, 324
 Թոմաս (Աղուանից Կաթողիկոս), հտ. Բ 243
 Թոմասեան (աշակերտ), հտ. Ա 360, 547, 562
 Թոնի (ծերունի հացարար), հտ. Ա 478
 Թոննիկ, հտ. Բ 391
 Թոննիկեան Դաւիթ, հտ. Բ 419
 Թոռունեան Գարեգին, հտ. Բ 318
 Թովմա (յիշատակք մահուան), հտ. Գ 114
 Թովմա Արծրունի, հտ. Ա 117, 240; հտ. Բ 317, 614
 Թովմա Գեմբացի, հտ. Գ 107
- Թովմա եպիսկոպոս (տապանագիր), հտ. Գ 68
 Թովմա Կիլիկեցի, հտ. Ա 333
 Թովմա Հայոց եպիսկոպոս, հտ. Բ 643
 Թովմա Մեծոփեցի, հտ. Ա 170
 Թովման(ե)ան Հ. Եղիա վրդ., հտ. Ա 89, 91, 108, 162
 Թովմաս Արծրունի, հտ. Ա 240
 Թովմաս Ասագերէց Ratti, հտ. Գ 164
 Թովմաս Եպիսկոպոս Հայոց Իտալիոյ, հտ. Գ 114
 Թովմաս եպիսկոպոս Քաղղէացի, հտ. Գ 175
 Թովմաս ոմն եպիսկոպոս Հայ վախճանեալ յամի 1385, թաղեալ է ի Ս. Մատթէոս եկեղեցւոյ, հտ. Գ 105
 Թովմաս ոմն եպիսկոպոս Հայ, հտ. Գ 105
 Թովմաս վանանդացի, հտ. Գ 56
 Թովմաս վարդապետ, հտ. Ա 333
 Թովմասեան (աշակերտ), հտ. Ա 545, 546
 Թովմասեան Յակոբ(վ)ք, հտ. Ա 543; հտ. Գ 129
 Թովմասեան վարժարանի նուիրակ, հտ. Ա 562, 563
 Թորգոմ (Ազգային երեսփոխան մը), հտ. Գ 6
 Թորգոմ (Ալիշանէ առած տեղեկութիւնները Լիվոնոյի Հայոց նկատմամբ լռելեայն կը հրատարակէ «Արեւելք»ի մէջ), հտ. Բ 606
 Թորգոմ Պողոս, հտ. Բ 600
 Թորգոմեան Գէորգ, հտ. Գ 158
 Թորոս Թափրոնց, հտ. Բ 307
 Թորոս Կլայեցի, հտ. Բ 305
 Թորոսեան Հ. Յովհաննէս Վրդ., հտ. Բ 48, 281, 642; հտ. Գ 32, 41, 66, 68, 69, 70, 71, 76, 82, 83, 113, 257, 311, 329, 342
 Թութ, հտ. Գ 42
 Թովկորանցի, հտ. Բ 16
 Թոմաս Կաթողիկոս, հտ. Բ 243
 Թովլընէլ (Édouard Antoine de Thouvenel), հտ. Ա 477
 Թոֆոլի, հտ. Ա 160

Թոֆֆոլի, հտ. Ա 155

Թոֆֆոլոյ, հտ. Ա 156

Թսխիթ (կամ Հիտավերտի) Աստուածատուր Հ. Թէոփիլէ, հտ. Ա 3, 4, 5

Թրեանց Հայր Ռափայէլ Վրդ., հտ. Ա 6, 13, 14, 15, 17, 21, 22, 25, 29, 39, 40, 42, 43, 45, 48, 49, 54, 56, 78, 79, 81, 85, 90, 91, 108, 113, 125, 132, 140, 142, 146, 149, 150, 152, 153, 155, 157, 160, 163, 167, 170, 175, 179, 196, 197, 198, 201, 209, 213, 217, 221, 222, 224, 227, 230, 232, 238, 261, 264, 277, 279, 281, 284, 294, 299, 324, 332, 334, 336, 346, 348, 349, 352, 354, 355, 358, 359, 361, 362, 363, 364, 366, 367, 368, 369, 372, 373, 374, 377, 378, 379, 381, 382, 538; հտ. Բ 70, 95, 122, 218, 377; հտ. Գ 261

Թրոնչի Փաոլոյ (Paolo Tronci), հտ. Բ 28

Թոխմախեան Արսէն, հտ. Բ 316

Թօքադլեան Մաշարան, հտ. Գ 142

Ժ

Ժան, հտ. Բ 416

Ժառի, հտ. Ա 273

Ժարիժ, հտ. Ա 204

Ժերարտեան, հտ. Ա 385

Ժէհան, հտ. Բ 198

Ժերարտեան, հտ. Ա 388

Ժիտ, հտ. Բ 270

Ժոուտէն (Charles Marie Gabriel Bréchillet Jourdain), հտ. Ա 389

Ի

Իգնատիոս Ակարիչ, հտ. Բ 190

Իզամպէր (Isambert Émile), հտ. Բ 274

Իզմիրեան(ց) (Իզմիրլեան) Յովսէփ, հտ. Բ 358, 398, 399, 449, 519, 753, 770

Իզմիրլեան Մատթէոս Արք., հտ. Բ 418, 419, 437

Իլըոոյ (Julien-Marie Hillereau), հտ. Ա 151, 179

Իլիմոնեան, հտ. Բ 137

Ինճիճեան (աշակերտ Մուրատեան վարժարանի, Ինճիճեան, հտ. Ա 203

Ինճիճեան Հայր Ղուկաս Վրդ., հտ. Ա 329; հտ. Բ 5, 42, 269, 369, 479, 661

Ինճիճեան Պօղոս, հտ. Ա 360, 361

Ինճիճեան Ստեփան աղա, հտ. Ա 184

Ինճիճեան Օհաննէս, հտ. Ա 153

Իննովկենտիոս Գ, հտ. Ա 626; հտ. Բ 22; հտ. Գ 77; հտ. Գ 365

Իպն էլ-Ավամ, հտ. Գ 100

Իսահակ փոխարքայ, հտ. Բ 301

Իսահակ, հտ. Ա 77

Իսավերտեանց (Իսավերտեանց) Հայր Յակովբոս, հտ. Ա 159, 192, 203, 413, 422, 425, 545, 593; հտ. Բ 18, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 41, 42, 119, 123, 153, 156, 159, 160, 164, 170, 171, 172, 178, 179, 180, 183, 188, 197, 210, 269, 270, 271, 275, 286, 288, 335, 336, 366, 367, 400, 423, 427, 431, 469, 478, 582, 592; հտ. Գ 284, 285, 286, 290, 293, 296, 299, 300, 301, 303, 304, 305, 306

Իսավերտեանց (յիշատակի ցամ 1768 եւ անդր եւս քան 1780), հտ. Բ 39

Իսավերտեանց Թոմաս, հտ. Բ 475

Իսավերտեան, հտ. Ա 222

Իսկէնտէրեան, հտ. Բ 317

Իսկուհի, հտ. Գ 246

Իսրայէլեան եպիսկոպոս, հտ. Գ 248

Իվանէ, հտ. Գ 42

Իվանով (հիւպատ Ռուսաց ի Կարին), հտ. Ա 594

Իտա, հտ. Բ 572

Իրենէոս, հտ. Բ 182

Իրթիճեան Ստեփան, հտ. Ա 627, 628

Իւզգարտաշեան Հ. Անտոն Վրդ., հտ. Ա 191

Լ

Լ. Փիլիպպոս, հտ. Ա 93, 259

Լ. Ֆիլիպպոս, հտ. Ա 160

Լազաւ, հտ. Բ 148

Լազորտէր (Jean-Baptiste Henri Lacordaire), հտ. Ա 476

Լադուշ (ֆրանսացի վարժապետ), հտ. Ա 388

Լազ Յուսէփ, հտ. Ա 34

Լազարեան (ծանծաղամիտ եւ անփոյթ աշակերտ), հտ. Բ 16, 17, 30

Լազարեանք, հտ. Բ 639

Լազարիսդ, հտ. Ա 528

Լազարիստք, հտ. Բ 184

Լազարով Սրբունի, հտ. Բ 38

Լազեան (Լազ Աւետիքեան) Հայր Ղուկաս, հտ. Ա 3, 8, 9, 38, 59, 74, 80, 83, 84, 92, 94, 97, 99, 111, 114, 118, 119, 125, 137, 139, 150, 151, 162, 205, 231, 341, 369, 511, 568, 572, 580, 593; հտ. Բ 96, 100, 104, 119, 140, 144, 147, 149, 153, 155, 184, 186, 192, 226; հտ. Գ 363

Լաթուշ, հտ. Բ 288

Լաթուր տ'Օվերնէր (Henri-Godefroi-Bernard-Alphonse, prince de La Tour d'Auvergne, marquis de Saint-Paulet), հտ. Ա 530

Լաժժարի, հտ. Բ 192

Լակարտ (Paul Anton de Lagarde), հտ. Գ 224
Լամարթին (Alphonse de Lamartine), հտ. Ա 92

Լամբրոս, հտ. Գ 301, 305

Լանդանա (Avvocato Giovanni Battista Lantana), հտ. Ա 175, 221, 224, 252, 254, 256; հտ. Բ 199, 347, 359, 390

Լանդերիք, հտ. Բ 226

Լանկուա Վիկտոր (Victor Langlois), հտ. Ա 333, 441, 509, 518, 519, 523, 525, 534, 554, 572, 576, 591, 598, 627, 629; հտ. Բ 394; հտ. Գ 171, 224

Լապօմ, հտ. Բ 428

Լավիժըրի (Charles Martial Lavigerie), հտ. Ա 537

Լարա, հտ. Ա 15

Լեննէր, հտ. Ա 392

Լենտուլոս, հտ. Բ 446

Լերդիկ, հտ. Բ 333

Լեոն (1270-1289), հտ. Բ 455

Լեոն (առ Ուորիոս), հտ. Բ 480,

Լեոն (թագընկալութիւն), հտ. Բ 437

Լեոն Ա., հտ. Բ 333, 509; հտ. Գ 54, 171, 266

Լեոն Ա. թագաւոր, հտ. Ա 584; հտ. Բ 22; հտ. Գ 71

Լեոն Առաջին կամ Լեոն Երկրորդ, հտ. Բ 61

Լեոն Գ. թագաւոր, հտ. Բ 31

Լեոն Դ. կայսր Մելիտինէ, հտ. Գ 31

Լեոն Դ. կայսր, Մելիտինէ եւ Գերմանիէ քաղաքները քանդելով՝ Հայ բնակիչները փոխադրեց ի Թրակիա, եւ մասամբ ի Կ. Պօլիս, հտ. Գ 31,

Լեոն Դ., հտ. Բ 505; հտ. Գ 169, 171, 254

Լեոն Ե. (դաշնաթուղթն ընդ Սիծիլեայցն), հտ. Բ 121

Լեոն Թագաւոր Ամենայն Հայոց, հտ. Բ 522

Լեոն թագաւոր, հտ. Ա 52, 53, 169, 544, 626; հտ. Բ 489, 502, 566, 598; հտ. Գ 170

Լեոն Ժ. (Regesti), հտ. Բ 492

Լեոն Ժ. (Գործք հրտ. Ծիրանաւոր Hergenröther-ի), հտ. Բ 612

Լեոն Ժ. (կոնդակք հրտ. Ծիրանաւոր Hergenröther-ի), հտ. Գ 83

Լեոն Ժ., կոնդակ վասն հաստատութեան Ա. Խաչ եկեղեցւոյ Հայոց ի Վենետիկ, հտ. Բ 166, 170, 176

Լեոն ժառանգ Ստեփանէ, հտ. Բ 498

Լեոն Հայկազուն, հտ. Բ 47

Լեոն Մեծ թագաւոր, հտ. Գ 51

Լեոն Մեծ, հտ. Բ 502

Լեոն, թուղթ Ուորիոսի առ Լեոն թագաւոր, հտ. Բ 489

Լեոն, թուղթն առ Լեոն վասն խնամութեան դատեր մորա ընդ թագաւորին Ունգարաց, հտ. Բ 481

Լեոն, կանգնող թագաւորութեան Հայոց, հտ. Բ 532

Լեոնեան Գարեգին, հտ. Գ 66, 84, 98, 335

Լէ վիրէք, հտ. Գ 219

- Լէյարտ, հտ. Բ 292, 300, 333, 340; հտ. Գ 133
 Լէյլանտ, հտ. Ա 213, 223, 261
 Լէնկթիմուր, հտ. Ա 124, 128
 Լէննէր, հտ. Ա 340
 Լէոն, հտ. Ա 341
 Լէոնի (Leoni Abbate Antonio Anconitano), հտ. Գ 238
 Լէոնի-Ասլան, հտ. Բ 455
 Լէօպէք, հտ. Գ 157, 161, 166, 188, 189, 191, 201, 228, 230, 245, 246, 249
 Լըզլերք (Leclerc Nicholas Lucien), հտ. Բ 202
 Լըդրոն (Letronne Jean-Antoine), հտ. Բ 213, 220
 Լընորման (Charles Lenormant), հտ. Ա 474; հտ. Բ 43, 64
 Լըպոյ (Charles Le Beau), հտ. Ա 462
 Լըվալլան (Paul-Emile Le Vaillant de Florival), հտ. Ա 460
 Լըվեռիէ, հտ. Ա 322
 Լըրու (Louis-Ernest Leroux), հտ. Բ 88, 89, 211
 Լըքլէո (Լըքլէր) (Nicholas Lucien Leclerc), հտ. Բ 209, 210, 254
 ԼըՖէվր, հտ. Բ 603, 622, 627, 629, 630
 ԼըՖէվրեանք, հտ. Բ 635
 Լիբանանեան Հարք (ի Պարսկաստանէ բերեալ են աւետարան մի գրեալ ի Նժ [961] թուին), հտ. Ա 54
 Լիբանանեան հարք (խնդրած փոքրիկ պիտակ), 170
 Լիբանանեան հարք (ձեռագիր աւետարան), հտ. Ա 52
 Լիբանանեան հարք (յիշատակարանս գրչագրաց), 541
 Լիբանանեանք (առաջնորդ, հարց. ընտրութիւն, ձեռագիրք), հտ. Ա 44, 50, 592; հտ. Բ 298
 Լիդրէ (Littre Émile Maximilien Paul), հտ. Բ 66, 204, 214, 222, 363; հտ. Գ 262
 Լիժիէ (Ligiez Vincent), հտ. Բ 511
 Լիկինիոս, հտ. Բ 632
 Լիմոննեան եղբարք, հտ. Ա 522
 Լիմոննեան Հայր Տիմոթէոս, հտ. Գ 191
 Լիմոննեան Միքայէլ, հտ. Ա 543
 Լիմոննեան Մկրտիչ, հտ. Ա 522, 539, 543, 555; հտ. Բ 282, 286, 321, 400
 Լիմոննեանց, հտ. Ա 524
 Լիմոննի, հտ. Բ 232
 Լիպարիտ, հտ. Բ 16; հտ. Գ 42
 Լիսքէն, հտ. Ա 263
 Լիւզինեան, հտ. Գ 169
 Լիք (Հ. Ղուկաս Վրդ. Լազեան (Լազ Աւետիքեան), հտ. Ա 424, 437, 469
 Լոյս Պարոն, հտ. Բ 474
 Լոնկոյ (Longo Francesco Maria), հտ. Բ 40
 Լոպանով (Aleksey Borisovich Lobanov-Rostovsky), հտ. Բ 262
 Լոպանով (Aleksey Borisovich Lobanov-Rostovsky), հտ. Բ 248, 254
 Լուգաչ, հտ. Բ 428
 Լուդովիկոս ԺԶ, հտ. Բ 112, 130
 Լուդվիկ, հտ. Ա 340
 Լուրեր, հտ. Ա 167
 Լուիզ (Lewis Raphael), հտ. Ա 167, 201, 205, 206, 215
 Լուիճի, հտ. Ա 44
 Լուկուլլոս, հտ. Ա 143, 595
 Լուցիա, հտ. Ա 147, 437; հտ. Գ 233
 Լուցիկա մայրապետ, հտ. Գ 243
 Լուցիք մայրապետ քոյր Հոլաս Վիջէն էֆէնտիի, հտ. Գ 242
 Լուցիքա քուրիկ, հտ. Գ 228

Խ

- Խալաթեանց Գրիգոր, հտ. Բ 428, 429, 478, 484, 487, 510, 515, 627, 630, 632, 635, 637, 639, 666; հտ. Գ 24, 26, 47, 50, 102, 335
 Խալատեան, հտ. Բ 445
 Խալիճ, հտ. Բ 391
 Խամուր Գրիգոր, մակ Զեադնովիչ եւ Արդեմիչ, հտ. Գ 346
 Խամուրնեան Տէր Ստեփանոս, հտ. Գ 228

- Խամպէկեան, հտ. Բ 513
 Խանիքով (Khanykov/Khanikoff Nikolaï Vladimirovitch), հտ. Բ 294; հտ. Գ 224
 Խաչատուր (Dr. Cristoforo), հտ. Բ 338
 Խաչատուր աբեղայ, հտ. Բ 539
 Խաչատուր Բ. Շիրոյեան, Աղթամարի կաթողիկոս, հտ. Բ 397
 Խաչատուր ոմն միաբան Աղթամարու, հտ. Ա 127
 Խաչատուր, վանական Սկեռայ վանքի, աշակերտ Ներսէս Լամբրոնացիի, հաւաքող մատենաներու, հտ. Գ, 361
 Խաչիկ Կաթողիկոս, հտ. Ա 162
 Խաչիկ Հայր, հտ. Բ 574
 Խաչիկ ոմն երաժիշտ, հտ. Բ 614
 Խաչիկ Ուղուրիկ, հտ. Գ 112
 Խաչիկեան Դաւիթ, հտ. Գ 200
 Խաչոյեան, հտ. Գ 30
 Խաչուկեան, հտ. Բ 484
 Խապայեան Սահակ եպիսկոպոս, հտ. Գ 40
 Խապարաճեան, հտ. Ա 293
 Խարա Միրզայեան Հ. Յովսէփ Վրդ., հտ. Ա 574, 607
 Խերութնա (Ղերութնա կամ Լաբութնա), հտ. Ա 627
 Խժոտ, հտ. Բ 390
 Խլիկ, հտ. Բ 411
 Խոյեան Վահան քահանայ, հտ. Գ 95
 Խոռ Հայկազուն, հտ. Բ 43
 Խոսրոյեան իշխան, հտ. Բ 388, 393
 Խոսրով Ա. թագաւոր, հտ. Բ 213, 220
 Խոսրով Անձեալի, հտ. Ա 53
 Խոսրով Հայ, հտ. Բ 213, 220
 Խոսիկ Յովսէփ, հտ. Ա 388
 Խորասանճեան Երուանդ Վիջէն, հտ. Բ 46
 Խորասանճեան Յովհաննէս, հտ. Ա 62, 357, 359, 365, 371, 378, 427, 455, 457, 458, 459, 461, 476, 536, 542, 545; հտ. Բ 563
 Խորասանճեան Յովսէփ աղայ, հտ. Ա 412
 Խորասանճեանք, հտ. Ա 445; հտ. Բ 650
 Խորասանճի Երուանդ, հտ. Բ 77
 Խորէն (առագ նորընծայ), հտ. Ա 89
 Խորէն Բագրատունի, հտ. Ա 69, 78, 680
 Խորի Ասորի, հտ. Ա 572
 Խորիշան, հտ. Գ 42
 Խորխոռունի, հտ. Ա 397
 Խորավերդեան Ներսէս Արքեպիսկոպոս, հտ. Գ 10
 Խուշպուլեան, հտ. Գ 95
 Խորիկեան, հտ. Ա 613
 Խորիշան, հտ. Գ 42
 Խտիր օղլի խօճա Բաղտասար, հտ. Բ 464, 610
 Խտիր Օղլու, հտ. Բ 479
 Խրիմեան Մկրտիչ, հտ. Բ 255, 493

Շ

- Շագգոյ (Zacco), հտ. Ա 290, 350
 Շաթերեցի, հտ. Բ 205
 Շադիկեան, հտ. Բ 118
 Շամարգի, հտ. Բ 580
 Շամարքի, հտ. Գ 341
 Շանարտելլի (Zanardelli Giuseppe), հտ. Բ 580, 581
 Շաննի, հտ. Ա 638
 Շանողդի Անճելոյ, հտ. Գ 293
 Շատուր, հտ. Ա 44
 Շատուրեան Առաքել Աղա, հտ. Բ 564, 565
 Շէանի (վերակացու Լազարէդի), հտ. Ա 185
 Շիրուտեան, հտ. Բ 672
 Շորժի Կոմս (Zorzi Conte Alvisé Pietro), հտ. Բ 205
 Շովիզեան Հայր Անդրէաս, հտ. Ա 16, 39, 60, 63, 67, 74, 94, 108; հտ. Գ 84, 227, 228, 249; հտ. Գ 128, 227, 237

Կ

- Կադոյէ, հտ. Ա 477
 Կալանոս, հտ. Բ 134, 207
 Կալատուզով Հայր Դիոնեսիոս, հտ. Գ 252
 Կալլոյ, հտ. Բ 151

- Կաժժաիդի (Angelo Gazzaiti), հտ. Ա 285
 Կակարին (Ivan Sergeyevich Gagarin), հտ. Բ 270
 Կամպոնի, հտ. Ա 534
 Կամսարեան (Կամսարական) Հ. Եփրեմ Վրդ., հտ. Ա 52, 55, 56, 59, 60, 64, 68, 69, 80, 81, 553, 673, 675, 677, 678, 679, 680, 683, 687, 694
 Կանգուտ, հտ. Բ 281
 Կառնամ, հտ. Ա 77
 Կառնիէ քոյրեր (հանդերձուհիներ), հտ. Բ 226
 Կառնիէ Օրիորդ (Ստեփանեայ), հտ. Բ II 220, 222, 226
 Կասդալտի, հտ. Բ 599
 Կասպարոյ, հտ. Ա 307
 Կավանին, հտ. Բ 593
 Կավանին (Gavagnin Leonardo), հտ. Բ 121
 Կատեն, հտ. Բ 447, 473
 Կատպան Եղիա, հտ. Ա 208, 212, 227
 Կարա Մուրզա, հտ. Բ 586
 Կարամիրզա, հտ. Բ 579
 Կարա-Մուրզա Քրիստափոր, հտ. Բ 587
 Կարամուրզա, հտ. Բ 581, 582
 Կարապետ աղայ, հտ. Ա 362, 443
 Կարապետ Եպիսկոպոս Գաղատիոյ, հտ. Բ 402
 Կարապետ Սղերտցի, հտ. Բ 395
 Կարապետեանք, հտ. Բ 428
 Կարինեանց Յակոբ, հտ. Բ 353; հտ. Գ 38, 39
 Կարճեան, հտ. Բ 323
 Կարմեղեան եկեղեցի, հտ. Բ 222
 Կարմեղեանք, հտ. Բ 212, 213
 Կարմէրուք արքեպիսկոպոս, հտ. Ա 332
 Կարոլոս (Charles Daru), հտ. Ա 534
 Կարոլոս արքայ, հտ. Ա 87
 Կելոյեան Աբրահամ Պարտիզակցի, հտ. Բ 173
 Կեսար Բրուտոս, հտ. Գ 186, 187
 Կեսար, հտ. Բ 182
 Կեփաղիոն, հտ. Ա 201
 Կելզեր (Gelzer Heinrich), հտ. Գ 231
 Կէօջէ Յակովբ, հտ. Գ 350
 Կէօջեան Տիրան, հտ. Ա 624
 Կէօջեան, հտ. Ա 623, 624, 625
 Կիբիտացիք, հտ. Բ 504
 Կիլմեն (Կիլմեն) (փաստաբան), հտ. Ա հտ. Ա 384, 390, 426, 429, 435, 448, 451, 452, 480, 591
 Կիկերոն, հտ. Ա 143
 Կիշոյ, հտ. Բ 66, 88
 Կիպրիանոս, հտ. Բ 401, 402
 Կիո Աննա, հտ. Բ 286
 Կիրակոս (թարգմանութեան յիշատակաբան, գրիչ, պատմութիւն), հտ. Բ 507, 535, 614
 Կիրակոս Արարատացի, հտ. Ա 76
 Կիրակոս պատմիչ, հտ. Ա 60, 403, 581, 584; հտ. Բ 335; հտ. Գ 154, 291
 Կիրակոսեան Հայր Գրիգոր Պրուսացի, հտ. Գ 292
 Կիզէլեան, հտ. Բ 294
 Կիլէսէր Հ. Անդրէաս, հտ. Գ 226
 Կիլէսէր, հտ. Գ 250
 Կիլէսէրեան Անդրէաս, հտ. Բ 302
 Կիլէսէրեան Գրիգոր, հտ. Բ 232
 Կիլէսէրեան Վառվառ, հտ. Գ 247
 Կիլէսէրեան, հտ. Գ 129, 247
 Կիլիկէն, հտ. Բ 221
 Կիլմէզ, հտ. Ա 612
 Կիլմէզեան, հտ. Ա 611
 Կիլմէզեանք, հտ. Ա 613
 Կիլպէնկեան, հտ. Գ 11
 Կիւմիւշեան Միքայէլ, հտ. Ա 596, 597
 Կիւմիւշկերտան, հտ. Ա 527, 528
 Կիւրակոս քահանայ, հտ. Ա 553
 Կիւրեղ (եպիսկոպոս Աղեքսանդրոս Հայրապետ), հտ. Ա 169; հտ. Բ 199
 Կիւրեղեան (պատանի), հտ. Բ 554

- Կիւրեղեան եպիսկոպոս, հտ. Բ 479, 488, 500, 559, 569, 570
 Կիւրեղեան Իգնատիոս Աբբահայր, հտ. Ա 82, 277, 280, 592, 634, 646, 647, 648, 654, 663; հտ. Բ 5, 12, 76, 100, 102, 107, 109, 113, 115, 117, 122, 126, 128, 130, 132, 140, 149, 153, 155, 160, 164, 167, 171, 174, 177, 185, 195, 218, 227, 228, 416, 444, 446, 448, 471, 548, 565, 580, 581, 584, 587, 591, 593, 597, 602, 604, 605, 606, 607, 611, 634, 637, 681; հտ. Գ 104, 137, 138, 139, 324, 327, 329
 Կիւրեղեան Մկրտիչ, հտ. Ա 645, 646
 Կիւրեղեան Պետրոս, հտ. Բ 409
 Կիւրեղեան, (Հ. Ներսէս Սարգիսեանի քեռորդին), հտ. Ա 29
 Կիւրեղեանք, հտ. Ա 594
 Կիւրճեան պատանի, քեռորդի Հայր Մանուէլի, հտ. Ա 516, 520, 524, 525
 Կլարիսեանք (Ալլա Ճիտեգգա), հտ. Գ 321
 Կլեմէս (Կղեմէս) Ե, հտ. Բ 503, 612, 642
 Կլորիա, հտ. Գ 281
 Կղեմէս, հտ. Ա 195
 Կողիէ (գրավաճառ), հտ. Բ 287
 Կողրատոս, հտ. Բ 446
 Կոլոմբոս, հտ. Բ 29
 Կոլտսմիտ (Oliver Goldsmith), հտ. Ա 42, 258
 Կոմիտաս Աղայ, հտ. Ա 567
 Կոմիտաս Կաթողիկոս, հտ. Բ 335
 Կոմիտաս Նահատակ, հտ. Բ 236, 398, 400, 661
 Կոմիտաս պատանի, հտ. Ա 616, 622, 630
 Կոմիտաս, հտ. Ա 95
 Կոմոդոս (կայսր), հտ. Բ 271
 Կոնակ, հտ. Ա 77
 Կոպինոյ (Joseph Arthur de Gobineau), հտ. Բ 187, 283
 Կոստա որդի Լուկիայի, հտ. Բ 232
 Կոստա, հտ. Բ 232
 Կոստանդիանոս Մեծ, հտ. Ա 407
 Կոստանդիանոս, հտ. Ա 332
 Կոստանդին Բ. Կաթողիկոս, հտ. Բ 442
 Կոստանդին Դ. Կաթողիկոս, հտ. Բ 280
 Կոստանդին թագաւոր, հտ. Բ 261
 Կոստանդին Կաթողիկոս, հտ. Բ 18, 118, 125, 135, 212, 395, 439, 451, 497, 506; հտ. Գ 43
 Կոստանդին Կոպրոնիմոս, հտ. Գ 31
 Կոստանդին մանրանկարիչ, հտ. Բ 535
 Կոստանդին յետին Կաթողիկոս եւ ալլախոն, հտ. Գ 43, 44
 Կոստանդին Պալլ, հտ. Բ 509
 Կոստանեան Կարապետ, հտ. Բ 642, 658, 660, 669, 670, 676; հտ. Գ 5, 9, 10, 13, 14, 16, 37, 44, 47, 49, 54, 57, 69, 105, 109, 308, 350, 351, 353, 354, 358, 360, 361, 362, 370, 371, 402
 Կոստանեան Յովհաննէս բանաստեղծ, հտ. Գ 47
 Կոստանեան Տէր Յովսէփ, հտ. Բ 661
 Կովրիկեան Հայր Գրիգոր, հտ. Գ 182
 Կորին, հտ. Ա 53
 Կործքովսքի/Կործկովսքի (Karl von Gorzowsky), հտ. Ա 104, 113
 Կուարամածէ Յովհաննէս վարդապետ՝ Հայ-վրացի, հտ. Բ 578
 Կուարինի Փ., հտ. Ա 530
 Կուիտի Կարտինալ (Guidi Filippo Maria), հտ. Բ 108, 116
 Կուլամիր դալիր, հտ. Գ 180
 Կուպեռնադիս/Կուպերնադիս (Angelo De Gubernatis), հտ. Բ 130, 137, 197
 Կուսէ (Thomas-Marie-Joseph Gousset), 521, 523
 Կուտշմիդ/Կուտշմիտ (Hermann Alfred Freiherr (Baron) von Gutschmid), հտ. Բ 213, 220
 Կուրճեան Հայր Մանուէլ, 515
 Կպրիանոս, հտ. Բ 401
 Կոնիկ(եան) Էֆէնտի (Յակոբ Կրճիկեան), հտ. Ա 362, 364, 384, 428, 438, 479, 514, 518
 Կրանդ (Thomas Grant), հտ. Ա 212
 Կրանէ (Granet), հտ. Ա 388, 409
 Կրատենիկոյ, հտ. Ա 49
 Կրաւինա, հտ. Ա 654; հտ. Բ 40

- Կրընելեանք, հտ. Ա 394
 Կրինվիլ (Canon William Greenwell), հտ. Գ 198
- Հ**
- Հ. Ահարոն, հտ. Գ 56
 Հալապաունի, հտ. Բ 298
 Հանեան (աննշանակ ուն), հտ. Ա 611
 Հանեան Եպիսկոպոս, հտ. Գ 101, 102, 103, 104, 106, 112, 121
 Հանեան, հտ. Ա 615
 Հանի Գալֆա, հտ. Բ 661
 Հանի Եսայի, հտ. Գ 236
 Հանի Յակովբոս, հտ. Գ 36
 Հանի Պիարա, հտ. Ա 482
 Հանի Ստեփան, հտ. Գ 241
 Համազասպ Խաչիկ աղայ, հտ. Բ 669
 Համազասպ Վարդապետ, հտ. Բ 485
 Համբարեան Աւագ նաւապետ, հտ. Գ 150,
 Համբարեան Աւագ, հտ. Գ 150
 Համբարեան կանոնիկոս, հտ. Գ 196
 Համբարեան Յովսէփ, եղբայր Պօղոսի, հտ. Գ 190, 196
 Համբարեան Տէր Եղեմիոս, հտ. Գ 190, 191, 192; հտ. Գ 178, 196
 Համբարեան, հտ. Գ 255
 Համդեցի, հտ. Բ 17
 Համմէր (Baron Joseph von Hammer-Purgstall), հտ. Բ 268, 269, 299
 Համսոն, հտ. Ա 478
 Հայկ, հտ. Ա 353
 Հայկազն Վարդան Վարդապետ, հտ. Բ 303
 Հայկազն Վարդան, հտ. Բ 305
 Հայկազն, հտ. Բ 305, 455
 Հայր Ալֆիէրի (Padre Giovanni Maria Alfieri), հտ. Ա 147
 Հայր Անճելոյ վեղարատ, հտ. Ա 485
 Հայր Անտոն Լիբանանցի, հտ. Ա 45
 Հայր Բրոգուոջիմոյ (Prodocimo Salerio), հտ. Բ 180, 182, 186, 196, 197, 199
 Հայր Գալեդանոյ, հտ. Բ 140
 Հայր Դոմինիկոս, 625
 Հայր Եգիտիոս, հտ. Բ 111
 Հայր Եղիա (Առաջնորդ Լիբանանցաց), հտ. Ա 44
 Հայր Եօսսա, հտ. Բ 465
 Հայր Զենոբ հտ. Ա, 73
 Հայր Զենոբ, նորընծայ քահանայ, հտ. Ա 74
 Հայր Թալմէր (Augustin Theiner), հտ. Ա 626
 Հայր Լէննէր (Լեննէր), հտ. Ա 340, 357, 469
 Հայր Լիգիէց (Ligiez Vincent), հտ. Բ 475
 Հայր Խորէն, հտ. Գ 262
 Հայր Կակարին (Ivan Sergeyevich Gagarin), հտ. Ա 474
 Հայր Հոքոս (Rocco Cocchia, Rocco da Cesinali), հտ. Բ 39
 Հայր Մանսուէրոյ, հտ. Բ 200
 Հայր Մատթէոս (Հաւանաբար Դոմինիկեան միաբան մը ըլլայ), հտ. Ա 654
 Հայր Մարքի (Giuseppe Marchi), հտ. Ա 12, 143, 146
 Հայր Մկրտիչ Վիենացի, հտ. Բ 103
 Հայր Մոճոնի (Ignazio Mozzoni), հտ. Ա 515
 Հայր Յակիմոս, հտ. Բ 197
 Հայր Յովակիմ, 85
 Հայր Յովհաննէս, հտ. Բ 612
 Հայր Նաբբի (Նափփի) (Fra Benedetto Nappi), հտ. Ա 82, 275, 276
 Հայր Պենետտոյ (Fra Benedetto Nappi), հտ. Ա 276
 Հայր Ռոքոս (Rocco Cocchia), հտ. Բ 134
 Հայր Սալլուա, հտ. Բ 108
 Հայր Սարգիս Շահնազարցի, հտ. Բ 579
 Հայր Սեբաստիան, հտ. Գ 256
 Հայր Սուքիաս որդի Արզումայ, հտ. Ա 242
 Հայր Փիլիպպոս վեղարատ, հտ. Ա 153
 Հայր Քերոբէ Աղղըզն, 425
 Հայրիկ հայրապետ, հտ. Գ 331
 Հաշէդ (Հաշէդ/Հաշէթ) (Hachette), հտ. Ա 576, 645; հտ. Բ 75, 82, 88, 89, 92, 131, 138, 271; հտ. Գ 31, 341

- Հասան Բէկ, հտ. Բ 648
 Հասան, հտ. Բ 299, 648
 Հասուն (Հասուն/Յասուն/Յասովն/Յասուն/Յասունեան), Պատրիարք, հտ. Ա 122, 125, 129, 130, 131, 133, 134, 139, 141, 142, 145, 151, 154, 167, 168, 251, 271, 316, 317, 405, 549; հտ. Բ 86
 Հասունեան Թո(վ)մա(ս), հին աշակերտ, հտ. Ա 360, 361, 362, 548
 Հասունեանք (խրտմունք, ընտրութիւն [պատրիարքի] թուի թէ լիցի ի), հտ. Ա 155; հտ. Բ 227
 Հարթման, հտ. Բ 282
 Հարոյ, հտ. Ա 23
 Հարք Վեղարատ, հտ. Բ 38
 Հացունի Հայր Վարդան, հտ. Գ 257
 Հաւսքնէյտ (Heinrich Carl Haussknecht), հտ. Բ 391
 Հեթում (դրամք, պատկեր), հտ. Բ 49, 77, 81, 259, 286, 304
 Հեթում (Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի եղբայրը հօրեմական կողմէ, ծնած երկրորդ մօրմէ (Նոյեմզար Թագուրեան), հտ. Ա 63, 73, 332, 334, 335, 342, 353, 464, 470, 478, 514, 679; հտ. Բ 291, 305; հտ. Գ 174, 345
 Հեթում (Բրոնիկոն թարգմանեալ ի), հտ. Բ 497
 Հեթում Ա. (դրամներ, թագաւորութիւն, լիշատակարան), հտ. Ա 78, 186, 333, 455, 502; հտ. Բ 62, 333, 455, 502
 Հեթում Ա.-Մակար թագաւոր, հտ. Գ 189
 Հեթում Բ., հտ. Բ 18, 652; հտ. Գ 170, 174, 243
 Հեթում թագաւոր (աւետարան), հտ. Բ 457
 Հեթում թագաւոր, հտ. Բ 312, 313, 395, 455, 457, 506, 623; հտ. Գ 58
 Հեթում հայր Լեւոնի, հտ. Բ 439
 Հեթում Պատմիչ, հտ. Բ 77
 Հեթում Սեւասթիօսիս, հտ. Բ 654
 Հեթում փիլոնատր թագաւոր, հտ. Բ 19
 Հեթում-Յովհանն թագաւոր, հտ. Բ 558; հտ. Գ 196
 Հեթումք, հտ. Բ 455
 Հեղի, հտ. Ա 68
 Հեմրիկ (Պալտին կայսեր եղբայրն), հտ. Գ 31
 Հերակլ կայսր, հտ. Ա 162
 Հերիքա, հտ. Գ 142
 Հերոնիմ, հտ. Բ 491
 Հեմիլդըն (William John Hamilton), հտ. Բ 293
 Հերկէնրոթեր (Հերկէնրոթեր) (Joseph Adam Gustav Hergenrother), հտ. Բ 642; հտ. Գ 83
 Հեքիմ Սարգիս, հտ. Գ 198
 Հեքիմեան (աշակերտ), հտ. Ա 96, 498 (ուխտեալ)
 Հեքիմեան Անտոն Էֆէնտի, հտ. Գ 270
 Հեքիմեան Անտոն, հտ. Ա 543
 Հեքիմեան Կոմիտաս, հտ. Բ 501; հտ. Գ 8
 Հեքիմեան Հ. Սահակ Վրդ., հտ. Ա 587, 646, 665, 666; հտ. Բ 8, 49, 534, 549, 553, 554, 561, 570, 571, 600, 616, 622
 Հեքիմեան Միքայէլ, հտ. Բ 136
 Հեքիմեան Յովհաննէս Էֆէնտի, հտ. Գ 34, 274
 Հեքիմեան Պետրոս (Երեմիա), հտ. Ա 49
 Հեքիմեան (անանկանալ), հտ. Բ 518
 Հիթ (Միսիթարեաններու գործակալը Լոնտոնի մէջ), հտ. Ա 16, 176, 206, 208, 211, 215, 216, 217, 218, 221, 225, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 259, 260, 262, 263, 264, 297, 309, 316, 417, 427, 430, 644
 Հիլարոյ (Julien-Marie Hillereau), 258
 Հիսար, հտ. Բ 553
 Հիսարեան Յովհաննէս Էֆէնտի, հտ. Բ 283, 311, 314, 317, 320, 336, 348, 358, 376
 Հիսարեան, հտ. Ա 164; հտ. Բ 289, 516, 533; հտ. Գ 260
 Հիւպներ, հտ. Բ 82
 Հիւպոդիտ, հտ. Բ 158
 Հիւսէին Վզորկ, հտ. Բ 299
 Հիւրմիզ Գէորգ Արքահայր, հտ. Ա 31, 35, 36, 39, 41, 45, 113, 149, 150, 151, 153, 154, 155, 159, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170,

171, 172, 174, 175, 177, 181, 182, 185, 190, 193, 194, 200, 202, 206, 207, 210, 214, 216, 217, 225, 230, 234, 239, 241, 246, 249, 255, 263, 265, 270, 271, 274, 276, 285, 286, 288, 290, 291, 294, 295, 296, 298, 303, 304, 310, 311, 316, 317, 320, 321, 323, 324, 326, 339, 343, 346, 348, 352, 354, 355, 357, 358, 361, 362, 363, 368, 369, 372, 374, 378, 380, 382, 383, 387, 389, 392, 394, 395, 396, 400, 402, 404, 406, 408, 413, 415, 416, 417, 418, 419, 422, 423, 426, 427, 429, 431, 432, 433, 434, 437, 439, 441, 442, 443, 444, 445, 448, 449, 451, 453, 455, 456, 460, 463, 465, 466, 468, 470, 473, 474, 475, 476, 478, 481, 483, 484, 485, 486, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 503, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 513, 514, 516, 518, 519, 520, 522, 525, 526, 528, 531, 532, 533, 536, 538, 539, 554, 566, 574, 575, 576, 589, 591, 593, 598, 600, 605, 608, 609, 611, 612, 613, 614, 615, 631, 632, 633, 639, 641, 644, 645, 646, 647, 649, 650, 651, 663, 664: հոտ. Բ 8, 10, 13, 14, 15, 21, 35, 36, 38, 87, 161, 604

Հիւրմիւզ Պ[արոն], 544

Հիւրմիւզ(եան) Գերապալծաւ Եդուարդ, հոտ. Ա 2, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 32, 39, 41, 44, 46, 47, 50, 52, 56, 57, 60, 61, 67, 108, 125, 134, 137, 139, 140, 145, 148, 177, 271, 325, 356, 359, 363, 365, 368, 370, 374, 377, 378, 379, 382, 393, 399, 401, 406, 407, 412, 414, 418, 419, 421, 425, 429, 430, 431, 434, 435, 437, 438, 440, 443, 450, 451, 452, 454, 458, 461, 467, 479, 482, 484, 485, 487, 489, 491, 492, 494, 495, 496, 501, 504, 508, 512, 517, 518, 521, 522, 523, 524, 526, 527, 528, 529, 530, 532, 533, 534, 536, 537, 538, 541, 544, 550, 551, 552, 553, 564, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 579, 582, 583, 585, 586, 602, 607, 610, 613, 617, 620, 623, 624, 625, 633, 638, 641, 644, 652, 655, 657, 659, 661, 662, 665: հոտ. Բ 21, 23, 24, 41, 52, 69, 70, 79, 81, 85, 95, 97, 105, 110, 111, 120, 125, 126, 138, 404, 416: հոտ. Գ 43, 89, 101, 229

Հիւրմիւզեան Արմի հարազատք, հոտ. Բ 242

Հիւրմիւզեան Յովհաննէս, հոտ. Ա 203

Հիւրմիւզեան Սերոբէ աղայ, հոտ. Ա 478

Հիւրմիւզեան, հոտ. Ա VI, 253

Հմայեակ, հոտ. Ա 46, 74: հոտ. Գ 103, 340

Հոգոցեան Վիշէն, հոտ. Բ 477

Հոլաս (Հօլաս) Վիշէն աղայ/էֆէնտի, հոտ. Ա 353, 440, 441, 442, 443, 446, 452, 453, 454, 460, 463, 466, 469: հոտ. Բ 81, 195, 199, 294, 376, 404, 470, 516, 530, 538, 556, 557, 563, 579, 580, 582, 583, 586, 623, 628: հոտ. Գ 54, 58, 64, 104, 109, 116, 125, 127, 129, 138, 147, 149, 155, 156, 180, 210, 233, 238, 240, 241, 242, 243, 248, 2587 342, 586

Հոլաս Եմմա, հոտ. Բ 335, 339, 393, 396, 414, 415

Հոլաս Էֆէնտի, հոտ. Բ 562, 590, 594, 628: հոտ. Գ 83, 136, 189, 192, 208, 232, 237, 248, 258, 264, 275, 276, 293, 295, 304, 305, 306, 311

Հոլաս Լիւսի, հոտ. Գ 132, 147, 151, 152, 155, 156, 165, 203, 210, 233, 264

Հոլաս Մարի, Երէց դուստրը Պօղոս Էֆէնտի, հոտ. Բ 408, 414, 679: հոտ. Գ 165, 203, 210, 253, 258, 296

Հոլաս Պետրոս, հոտ. Գ 147

Հոլաս Պօղոս աղայ, հոտ. Ա 651:

Հոլաս Սոփի, հոտ. Գ 125

Հոլաս Սոֆի, հոտ. Գ 305

Հոլաս Տէր Պետրոս Քահանայ, հոտ. Բ 326, 335, 347, 339, 409, 414, 416, 602: հոտ. Գ 116, 125, 129, 132, 136, 147

Հոլաս Տէր Պետրոս, հոտ. Ա 335: հոտ. Բ 414, 418: հոտ. Գ 32, 132

Հոլաս տիկին, հոտ. Գ 237

Հոլասեան Եմմա, հոտ. Բ 396

Հոլասեան Էֆէնտի, հոտ. Գ 243

Հոլասեան Լուցիկա, հոտ. Գ 242

Հոլասեան Պետրոս, հոտ. Բ 157

Հոլասեանք, հոտ. Ա 346: հոտ. Բ 85, 198, 248, 251, 404, 413, 419, 606: հոտ. Գ 53, 116, 138, 149, 245, 246, 286, 304

Հոլմ, հոտ. Ա 234

Հոմեր Սեքստացի, հոտ. Բ 314

Հոմեր, հոտ. Ա 108

Հոմմեր Հել, հոտ. Բ 281

Հովունեան Պօղոս, հոտ. Ա 186

Հովունեան(ց) Նիկողոս, հոտ. Ա 110, 185, 186, 204, 214: հոտ. Բ 404, 407

Հովատունի, հոտ. Բ 298

Հուրդեր (Hurter Federico), հոտ. Գ 77, 82

Հոփսիմեանց կոյսեր, հոտ. Բ 748

Հոփսիմեանց կուսանք, հոտ. Ա 147

Հոփսիմէ Նեւիլ, հոտ. Ա 147

Հոփսիմէ տիկին (սանամայր), հոտ. Ա 17

Հոփսիմէ քոյր, հոտ. Ա 44

Հոփսիմէ, հոտ. Ա 47, 406: հոտ. Գ 154

Հրահատ Պարսիկ, հոտ. Բ 590

Հրահեան, հոտ. Բ 522

Հրանդ, հոտ. Բ 306: հոտ. Գ 129

Հօլասեանք, հոտ. Բ 76: հոտ. Գ 174

Ձ

Ձայլէ, հոտ. Ա 199

Ղ

Ղազար կրօնատր, նահատակեալ ի ՊՂԱ [1442] թուին, հոտ. Բ 34

Ղազար Հայրապետ Աղուանից, հոտ. Ա 75

Ղազար Սարկաւագ, հոտ. Բ 211

Ղազար վանեցի, հոտ. Գ 77

Ղազար Փարպեցի, հոտ. Ա 76, 95, 135: հոտ. Բ 260

Ղազար, հոտ. Ա 77

Ղազարեան (Ֆիլանան) Տէր Ներսէս, հոտ. Ա 482

Ղազարոս Պ[արոն], հոտ. Ա 141

Ղազարոսեան Կարապետ, հոտ. Ա 627, 628

Ղազարոսեան Յակոբ, հոտ. Ա 434, 453

Ղազարոսեան Տիգրան, հոտ. Բ 558, 569, 570, 574: հոտ. Գ 8, 26, 36

Ղազարոսեան, հոտ. Գ 8

Ղազարոս-Խորասանեանք, հոտ. Ա 461

Ղարիլ, հոտ. Ա 610

Ղափտանեան (Գաբթանեան) Հայր Աթանազիոս (Աթենոզիոս), հոտ. Ա 8, 14, 16, 24, 25, 31, 34, 39, 55, 63, 74, 108, 177, 338, 340, 392, 515, 578, 603, 635, 649, 662: հոտ. Բ 36, 56, 83, 94, 97, 98, 102, 111, 114, 121, 130, 131, 145, 157, 204, 210, 213, 214, 215, 220, 222, 224, 226, 228, 230, 254, 268, 269, 270, 280, 282, 370, 371, 384, 409, 412, 413, 440, 441, 479, 482, 488, 501, 511, 513, 514, 518, 520, 532, 533, 543, 546, 555, 558, 559, 562, 563, 566, 571, 574, 577, 588, 589, 592, 595, 600, 611, 616, 622, 624, 632, 644, 651, 656, 658, 663, 664: հոտ. Գ 8, 34, 35, 40, 52, 75, 85, 90, 93, 137, 138, 139, 175, 187, 215, 231, 239, 241, 339

Ղերութնա, հոտ. Ա 403

Ղեւոնդ երէց, հոտ. Ա 397: հոտ. Բ 575

Ղեւոնդ վարդապետ, հոտ. Բ 63

Ղեւոնդեան Նիկողոս, հոտ. Բ 662, 663

Ղեւոնդեան, հոտ. Բ 663

Ղմրդեանց Տէր Պապա, հոտ. Բ 254

Ղուկաս Խարբերդցի, հոտ. Բ 278

Ղուկաս Հոովմայ, 162

Ղուտախնեան Եղբայր Անանիա, հոտ. Բ 411

Ղօնտախնեան, հոտ. Բ 400

Ճ

Ճալինոս (Galenus Claudius), հոտ. Բ 630

Ճամնեան Հ. Փիլիպպոս Վրդ. (վիեննական), հոտ. Ա 195

Ճամնեան, հոտ. Ա 501, 504

Ճամպագ, հոտ. Ա 44

Ճամպագեան, հոտ. Ա 43

Ճանիկ սամիրա, հոտ. Ա 602: հոտ. Բ 404

Ճանիկեան աւետարան, հոտ. Բ 404, 407, 412, 417

Ճանսուզ, հոտ. Բ 560, 563

Ճանսուզեան Մեսրոպ, հոտ. Բ 557

Ճարեան Հայր Աբրահամ Վրդ., 4, 8, 9, 13, 14, 17, 54, 57, 62, 63, 64, 66, 71, 73, 74, 79,

- 82, 84, 85, 89, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 101, 103, 105, 108, 110, 111, 114, 115, 118, 119, 120, 122, 124, 129, 130, 131, 133, 136, 137, 138, 142, 145, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 165, 167, 176, 179, 182, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 203, 205, 206, 208, 210, 211, 214, 216, 217, 218, 224, 225, 226, 231, 232, 234, 236, 244, 247, 248, 250, 251, 252, 254, 257, 259, 262, 264, 266, 267, 269, 273, 275, 276, 278, 280, 284, 292, 294, 299, 305, 309, 310, 313, 316, 321, 322, 331, 337, 338, 352, 353, 340, 342, 344, 349, 350, 353, 356, 365, 369, 377, 389, 392, 398, 405, 411, 421, 424, 436, 437, 439, 446, 459, 462, 465, 468, 476, 478, 504, 546, 574, 593, 597, 616, 635, 636, 638; հոտ. Բ 38, 43, 85, 86, 101, 102, 103, 110, 112, 114, 123, 126, 129, 130, 131, 132, 139, 141, 172, 175, 180, 183, 187, 194, 197, 199, 200, 203, 206, 208, 210, 211, 213, 214, 220, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 233, 235, 249, 278, 288, 377, 446, 545, 546, 559, 562, 563, 567, 577, 579, 580, 586, 587, 593, 594, 597, 598, 601, 615, 620, 621, 622, 624, 626, 636, 650; հոտ. Գ 8
- Ծելալ Գրիգոր, հոտ. Բ 410
- Ծելալ, հոտ. Բ 410
- Ծելալեան (աշակերտ), հոտ. Բ 578
- Ծելալեան Անտոն, հոտ. Ա 111
- Ծեսմանեան Հ. Սահակ Վրդ., հոտ. Ա 670, 671, 682, 686, 687, 688, 690, 691, 694, 695, 697, 735, 736, 737, 745, 752, 758, 768; հոտ. Բ 699, 726, 737, 738, 741, 742, 753, 755, 756, 762, 770, 772, 773, 778, 779, 795, 798; հոտ. Գ 359, 362, 366, 372, 373, 385, 386, 388
- Ծեպեմեան, հոտ. Ա 14
- Ծերմակ, հոտ. Ա 482
- Ծերմակեան Հ. Դաւիթ վրդ., հոտ. Ա 3, 108
- Ծերմակեան Վարդապետ, հոտ. Բ 480, 486
- Ծեզայիրեանք, հոտ. Ա 204
- Ծելալ, հոտ. Բ 16
- Ծելալեան (աշակերտ), հոտ. Բ 579
- Ծելալեան (Ծելալեան) Հայր Անանիա, հոտ. Ա 35, 39, 40, 51, 59, 74, 93, 105, 108, 116, 119, 125, 130, 137, 149, 151, 152, 159, 162, 164, 173, 177, 179, 237, 286, 298, 313, 319, 320, 336, 339, 351, 353, 354, 356, 362, 365, 370, 373, 378, 381, 383, 389, 422, 423, 427, 435, 444, 445, 470, 473, 489; հոտ. Բ 539, 598; հոտ. Գ 25
- Ծելալեան (Ծելալեան) Հայր Գրիգոր, հոտ. Ա 3, 14, 25, 29, 65, 72, 89, 185, 313, 321, 338, 339, 351, 384, 395, 396, 401, 409, 414, 422, 427, 428, 435, 440, 445, 448, 454, 455, 458, 463, 465, 466, 468, 477, 479, 481, 483, 485, 488, 494, 498, 499, 502, 507, 509, 512, 514, 517, 518, 521, 523, 525, 526, 530, 534, 536, 540, 548, 549, 552, 576, 577, 594, 595, 600, 609, 612, 621, 635, 639, 645, 658, 659, 660, 661, 665, 666; հոտ. Բ 5, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 19, 22, 29, 36, 43, 44, 71, 80, 83, 92, 96, 104, 105, 107, 108, 112, 117, 118, 123, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 135, 141, 144, 142, 145, 147, 149, 150, 154, 155, 156, 157, 186, 188, 189, 192, 193, 196, 199, 235, 258, 310, 320, 330, 331, 334, 340, 341, 367, 371, 377, 387, 388, 406, 410, 411, 414, 415, 416, 427, 436, 437, 439, 440, 463, 465, 466, 467, 469, 472, 473, 477, 494, 516, 518, 523, 538, 581, 663; հոտ. Գ 60, 61, 62, 63, 64, 75, 100, 105, 108, 120, 129, 137, 139, 145, 146, 147, 151, 154, 166, 169, 173, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 192, 195, 198, 199, 208, 213, 214, 215, 217, 219, 222, 224, 225, 229, 237, 239, 240, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 257, 258, 259, 262, 264, 266, 268, 286, 289, 291, 292, 293, 296, 297, 298, 300, 304, 305, 314, 317, 318, 319, 320, 322, 325, 328, 340, 341
- Ծելալեան Հրանդ, հոտ. Բ 582
- Ծելալեան Յակոբոս, հոտ. Բ 239
- Ծելալեան Ստեփան, հոտ. Բ 19
- Ծելալեան, հոտ. Բ 17
- Ծելայիր, հոտ. Բ 298
- Ծելայիրեանք (Անույ մեջ ստակ կտրել), հոտ. Բ 295, 298, 303

- Ծելայիրեանք (Հալապատունի լաջորդք), հոտ. Բ 298
- Ծեպեմեան օրիորդ, հոտ. Ա 608
- Ծեպեմեան Լուցիա, հոտ. Ա 437
- Ծեպեմեան Յարութիւն, հոտ. Ա 133
- Ծեպեմեան Պողոս, հոտ. Ա 157
- Ծեպեմեան, հոտ. Ա 159, 164, 443
- Ծեպեմեանք, հոտ. Ա 133
- Ծեպեմի Յարութիւն, հոտ. Բ 477
- Ծեպեմի, հոտ. Ա 129
- Ծեսարն իպնի Էնարիտ, հոտ. Գ 42
- Ծեվահիրեան (Ծիոյա) Տէր Սերոբ, հոտ. Ա 506
- Ծիաշինդոյ, հոտ. Բ 285
- Ծիաքոմոյ Գառնար, հոտ. Ա 30
- Ծիգմեմեան-Գազեզեան Հ. Յարութիւն Վրդ., հոտ. Ա 587, 590, 611, 665; հոտ. Բ 11, 16
- Ծիկերեան, հոտ. Բ 455
- Ծիմիշկեան, հոտ. Բ 626
- Ծիմիշեօզեան Յակոբ, հոտ. Գ 34
- Ծիոյա Գրիգոր, հոտ. Ա 113, 190, 196
- Ծիոյա տէր Սերոբէ, հոտ. Ա 303
- Ծիոյայ, հոտ. Ա 506, 514
- Ծիովանելի (Conte Andrea Giovanelli), հոտ. Ա 66
- Ծիովանելի (Giuseppe Giovanelli) հոտ. Ա 86
- Ծիովիոյ, հոտ. Ա 399
- Ծիրովամոյ Սոփրէսի, հոտ. Գ 339
- Ծնտոյ(եան) Անտոն (նորդնծայ աշակերտ), հոտ. Բ 352
- Ծնտոյ, հոտ. Բ 352
- Ծնտոյեան Անտոն, հոտ. Բ 631
- Ծնտոյեան Հ. Անտոն վրդ., հոտ. Ա 163, 566; հոտ. Բ 8, 52, 149, 150, 151, 282, 290, 452, 454, 468, 631, 651; հոտ. Գ 8, 124, 149, 150, 151, 282
- Ծնտոյեան Հ. Ներսէս Վրդ., հոտ. Բ 273, 276, 353, 389, 412, 413, 446, 448, 536, 543, 628; հոտ. Գ 85, 122, 126, 149, 152, 190, 237, 248, 254, 275, 278, 279, 281, 282, 286, 287, 289, 297, 310
- Շուլարտեան (աշակերտ), հոտ. Ա 622
- Շուլարտեան Հ. Սիմոն (Սիմէոն) Վրդ., հոտ. Ա 30, 68, 486, 500, 506, 536, 574, 619; հոտ. Բ 29, 33, 223, 253, 256, 258, 261, 262, 263, 264, 272, 274, 275, 277, 384, 399, 423, 425, 452, 454, 455, 456, 460, 486, 501
- Մ
- Մ. Պէլ, 597
- Մագիստրոս, հոտ. Բ 614
- Մագուպ, հոտ. Բ 211
- Մագստոս, հոտ. Բ 154
- Մադարոնա, հոտ. Բ 191
- Մազեդոնի (Padre Pio Tommaso Masetti), հոտ. Բ 39
- Մազման (Hans Ferdinand Massmann), հոտ. Ա 199
- Մաթիէօ (Pierre Louis Aimé Mathieu), հոտ. Ա 492
- Մաթուսաղա, հոտ. Ա 95
- Մալգոլմ, հոտ. Բ 186, 189, 192, 217
- Մալխաս ոմն բժիշկ Զուղալեցի, հոտ. Բ 136
- Մակար Եպիսկոպոս, հոտ. Բ 128
- Մակար Կաթողիկոս, հոտ. Բ 602, 612, 619, 681
- Մահտեսի Ստեփան, հոտ. Ա 646
- Մաղաք Հ. (իմա՝ Յովհաննէսեան Հ. Մաղաքիա Վրդ.), հոտ. Բ 259
- Մաղաքեան (Մաղաք-Թէոփիլեանց Հ. Մատթէոս Վրդ.), հոտ. Ա 223
- Մաղաքեան Հ. Մատթէոս Վրդ., հոտ. Ա 13, 54, 108
- Մաղաքիա Աղայ, հոտ. Ա 23
- Մաղաքիա դպիր, հոտ. Ա 100
- Մաճմիոնի, հոտ. Ա 622; հոտ. Բ 549
- Մամ, հոտ. Ա 77
- Մամբրէ, հոտ. Ա 53
- Մամիկոնեան Վահան, հոտ. Ա 76, 95
- Մամիկոնեան Վարդ, հոտ. Ա 606

- Մամնի (Maria-Teresa) Աղանուր, հուն. Ա. 215, 568, 630
- Մամուրեան Մատթեոս, հուն. Ա. 628
- Մայ Ծիրանաուր (Angelo Mai), հուն. Ա. 12, 35, 56, 57, 59, 101, 122, 125, 145, 158, 174, 183, 231, 232, 234, 239, 263, 279, 323, 324, 325, 418
- Մանան, հուն. Ա. 505
- Մանանեան Միքայել Աղա, հուն. Ա. 431, 441, 478, 490, 756,
- Մանասեան տիկին՝ Թօքադեան մակա-
նուանեալ, վախճանեալ ի Միլան ամաց
85 հուն. Գ. 142
- Մանի, հուն. Ա. 274
- Մանին (Daniele Manin), հուն. Ա. 87, 88, 97, 98, 104
- Մանուէլ աղայ, հուն. Ա. 461
- Մանուէլեան (տալ զչորեսին աւանդս եղբօր
Սեբորէի), հուն. Գ. 304
- Մանուկեան մանկունք, հուն. Գ. 271
- Մանուկեան Պօղոս, հուն. Բ. 325
- Մանսուեղոյ, հուն. Ա. 635
- Մանտալարի, հուն. Գ. 74
- Մաշտոց Վարդապետ, հուն. Բ. 670
- Մաչէկ, հուն. Բ. 186
- Մապիլոն (Jean Mabillon), հուն. Բ. 275
- Մառ Նիկողայոս, հուն. Գ. 198, 294
- Մասլադրի (Louis de Mas Latrie), հուն. Ա. 546, 547; հուն. Բ. 94, 146, 168
- Մասրաֆեան, հուն. Բ. 227, 501
- Մատաթեան, հուն. Գ. 44
- Մատաթեանց (Վալերիան Մատաթով)
(Ռոստոմ Գրիգորի Մատաթեան), հուն. Գ.
58
- Մատաթիա, հուն. Ա. 458; հուն. Բ. 13
- Մատթէ, Հայրապետ Աղուանից, հուն. Ա. 75
- Մատթեոս (պապն Եղեմիոսի), հուն. Գ. 190
- Մատթեոս կաթողիկոս Ստոյ, հուն. Ա. 69, 78
- Մատթեոս Ուոհայեցի ժամանակագիր, հուն.
Ա. 541, 572, 581; հուն. Գ. 291
- Մատթեոս Պատմիչ, հուն. Ա. 610; հուն. Բ. 314, 330, 382
- Մատթեոսեան Տիրան, հուն. Գ. 167, 168, 169
- Մարաբաս, հուն. Ա. 77
- Մարամորուշ Հ. Միքայել Վրդ., հուն. Բ. 373, 428, 472; հուն. Գ. 64, 135, 148
- Մարապողիմի (Filidio Marabottini), հուն. Բ. 269, 275
- Մարգար աղայ, հուն. Ա. 480
- Մարգար Վարդապետ, հուն. Ա. 646, 647, 649, 651
- Մարգարեան Թագուհի, հուն. Գ. 310
- Մարգարեան Հ. Յովսէփ Վրդ., հուն. Բ. 322, 398, 461, 478, 479, 494, 503, 504, 506, 511, 517, 518, 521, 522, 523, 524, 551, 577, 581, 582, 584, 589, 593, 602, 625, 633, 636, 637, 638, 640, 641, 645, 646, 647, 651, 653, 655, 656, 658, 662, 663, 664, 670, 672; հուն. Գ. 7, 12, 16, 22, 64, 75, 81, 124, 323
- Մարգարեան Միքայել, հուն. Ա. 6, 12, 13, 17, 19, 20, 21, 22, 132; հուն. Բ. 295; հուն. Գ. 174, 346
- Մարգարեան Յակոբ Վարդապետ փոխա-
նորդ կաթողիկոսին Հայոց, հուն. Բ. 233
- Մարգարեան Տիրան Աղա, հուն. Ա. 37
- Մարգարեանք, հուն. Ա. 8
- Մարգարիտա, հուն. Բ. 177
- Մարդովցեւ/Մարդոցեւ (Daniil Lukich
Mordovtsev), հուն. Բ. 447, 453
- Մարեկեան, հուն. Բ. 570
- Մարէշալ (Maréchal Charles Raphael), հուն. Ա.
346, 412, 428, 437
- Մարիա Անճելա Astorch, հուն. Ա. 147
- Մարիա Աննա, հուն. Ա. 147
- Մարիա Թերեզա, հուն. Գ. 236
- Մարիամ տուտու, հուն. Ա. 23; հուն. Գ. 174
- Մարիամիկ, հուն. Ա. 567
- Մարիբաս, 17, 107, 122, 133; հուն. Բ. 399
- Մարիբասեան մատենից, հուն. Ա. 107
- Մարիմեան, հուն. Գ. 95
- Մարինոյ, հուն. Բ. 191

- Մարինոս, հուն. Գ. 267, 268, 272
- Մարիոդի (Annibale Mariotti), հուն. Գ. 68
- Մարիցա, հուն. Ա. 341
- Մարկոս Աւրելիոս, հուն. Ա. 603; հուն. Բ. 440
- Մարկոս պատմիչ, հուն. Բ. 312, 314
- Մարկոսեան, թարգման դեսպանատան
Անգղիոյ ի Կ. Պօլիս, հուն. Ա. 243
- Մարմարեան եպիսկոպոս, հուն. Բ. 514, 515
- Մարմօրուշ, հուն. Գ. 269
- Մարշալ, հուն. Ա. 346
- Մարոգոյ, հուն. Ա. 399
- Մարտինոս Դ., հուն. Բ. 612
- Մարտինոս Պապ, հուն. Ա. 654
- Մարտինով, հուն. Բ. 51
- Մարտիրոս սարկաւազ, հուն. Բ. 397
- Մարտիրոս, հուն. Ա. 56, 57
- Մարտիրոսեան Հայր Բարսեղ Վրդ., հուն. Ա.
3, 4, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 21,
23, 24, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 48, 51, 55,
62, 71, 73, 74, 78, 84, 92, 95, 105, 108, 109,
117, 131, 132, 153, 158, 178, 183, 334, 337,
338, 339, 348, 352, 354, 355, 357, 359, 360,
362, 364, 366, 367, 371, 372, 373, 375, 376,
379, 381, 386, 387, 391, 394, 403, 414, 421,
424, 426, 482, 544, 588, 624, 633; հուն. Բ. 38,
39, 503, 504, 578, 589, 592, 610, 627, 633,
667, 673; հուն. Գ. 43, 50, 52, 74, 75, 138, 284,
304, 334
- Մարքով, հուն. Բ. 665
- Մացցոնի Հայր Փիլիպպոս, հուն. Ա. 158
- Մարիցիոյ տօքթօր, հուն. Ա. 56
- Մարիցոյ, հուն. Ա. 23
- Մարոնեանի բժիշկ փաշայ, հուն. Գ. 90
- Մաքէնրի Մ., հուն. Ա. 659
- Մաքէնրի, հուն. Ա. 401, 435
- Մաքսեթեան, հուն. Ա. 311
- Մաքսուտ Էֆէնտի, հուն. Բ. 116
- Մելգոնեան (աշակերտ), հուն. Ա. 447
- Մելգոնեան Արքաճայր, հուն. Գ. 236
- Մելգում, հուն. Ա. 220, 222, 233, 237
- Մելիքով Լօնիս, հուն. Բ. 203
- Մելքիսեղ Կաթողիկոս, հուն. Բ. 492
- Մեծն Աղեքսանդր, հուն. Ա. 460
- Մեծն Ներսէս, հուն. Ա. 135
- Մեհրապեան Հ. Յուսիկ Վրդ., հուն. Ա. 74, 148,
157, 173; հուն. Բ. 516, 529, 541, 544, 553,
554, 555, 556, 557, 560, 561, 563, 565, 568,
570, 571, 573, 574, 578, 579, 580, 582, 585,
586, 590, 593, 594, 595, 598, 599, 600, 601,
603, 606, 608, 612, 615, 617, 618, 619, 621,
622, 623, 625, 627, 628, 630, 631, 634, 636,
639, 647, 650, 656, 662, 670, 672, 673, 677,
679; հուն. Գ. 5, 6, 8, 10, 11, 12, 21, 28, 29, 30,
32, 34, 41, 42, 43, 50, 53, 54, 58, 59, 60, 62,
64, 73, 79, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 93, 96,
97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 108,
109, 110, 111, 112, 114, 115, 118, 120, 121,
261, 342, 439, 462, 516, 529, 531, 532, 538,
541, 544, 553, 554, 555, 556, 557, 560, 561,
563, 565, 568, 570, 571, 573, 574, 578, 579,
580, 582, 585, 586, 590, 593, 594, 595, 598,
599, 600, 601, 603, 606, 608, 612, 615, 617,
618, 619, 621, 622, 623, 625, 627, 628, 630,
631, 634, 636, 639, 647, 650, 656, 662, 670,
672, 673, 677, 679; հուն. Գ. 33, 80, 108, 123,
126, 136, 137, 139, 143, 166, 174, 184, 185,
187, 188, 195, 198, 199, 213, 215, 243, 317,
319, 321, 322, 341, 342, 440, 442, 532, 578
- Մեղաւորեան Յակովբ, հուն. Բ. 574
- Մեղմունի Մկրտիչ, հուն. Գ. 121
- Մեղու, հուն. Բ. 293, 464, 475
- Մեղրիկ Ս. Վարդապետ, հուն. Ա. 581
- Մենեկաւ, հուն. Բ. 282
- Մենեւիշեան, 113
- Մենիկոյ, հուն. Բ. 13, 38,
- Մենիմսքի (Franciszek Meninski), հուն. Գ. 98
- Մենոն, հուն. Գ. 291
- Մեսրոպ (Մեսրովբ) երէց, հուն. Ա. 135, 572
- Մեսրովբ Հայր, հուն. Գ. 101
- Մեսրովբ Վարդապետ, հուն. Բ. 161
- Մեսրովպ (աւագանի անունը եղբայր Անտոն
Ջոհրապեանի), հուն. Բ. 678
- Մեսրովպ պատմիչ, հեղինակ վարուց Մե-
ծին Ներսիսի, հուն. Բ. 300, 382

Մետրովյ վարդապետիկ, հտ. Բ 180
 Մետրովյ, հտ. Բ 119, 120
 Մերասեան Աթանաս Եպիսկոպոս, հտ. Գ 203
 Մերգալուրկ եպիսկոպոս, հտ. Բ 275
 Մերճան Յարութիւն, հտ. Բ 292
 Մերճանեան Հ. Գրիգորիս Վրդ., հտ. Ա 89, 185, 321, 338, 339, 351, 384, 395, 396, 401, 409, 414, 427, 428, 435, 440, 445, 448, 454, 455, 458, 463, 465, 466, 468, 477, 479, 481, 483, 485, 488, 494, 498, 499, 502, 507, 509, 512, 514, 517, 518, 521, 523, 525, 526, 530, 534, 536, 576, 595, 600, 621, 635, 639, 645, 659; հտ. Բ 43, 44, 48, 71, 73, 83, 92, 96, 105, 130, 131, 135, 142, 145, 220, 377, 437, 513, 514, 516, 663; հտ. Գ 75, 100, 108, 120, 217, 262
 Մերճանեան Գրիգորիս տիրացու, հտ. Ա 71
 Մերճանեան Հայր Գրիգորիս, հտ. Ա 89
 Մերովինկեան, հտ. Բ 204
 Մգրաքեան Հայր Եսայի Վրդ., հտ. Ա 21, 43, 50, 72, 89, 91, 149, 175, 179, 192, 211, 219, 290, 322, 393, 435, 440, 597; հտ. Գ 257, 314, 316, 318, 319, 323
 Մգրաքեան Յովհաննէս, հտ. Ա 192
 Մէլիք Աշրաֆ սուլտան Եգիպտոսի, հտ. Բ 136
 Մէլիք, հտ. Բ 522
 Մէլիքեան, հտ. Բ 522
 Մէկանց, հտ. Բ 342, 343
 Մէհերեան Հ. Մելգոն Վրդ., հտ. Ա 120, 131, 318, 373, 499, 500, 502, 518, 545, 498, 499
 Մէհմէտ Ալի, հտ. Ա 78
 Մէհտերեան Հ. Վահան Վրդ., հտ. Բ 122, 145, 253, 261, 262, 263, 336, 370, 371, 377, 432, 433, 434, 443, 513, 514, 516, 538, 555, 556, 581, 592, 601, 665, 669; հտ. Գ 109, 302, 317, 341; հտ. Բ 453, 477, 516, 538, 554, 568, 638, 660
 Մէլնար Պարպիէ, հտ. Բ 288
 Մէնէվիշեան, հտ. Բ 119

Մէննիմկ ծիրանաւոր (Henry Edward Manning), հտ. Գ 248
 Մերհամէթեանք, հտ. Ա 614
 Մերճան, հտ. Բ 372
 Մերքս (Adalbert Merx), հտ. Բ 406
 Մըրչըսըն (Sir Roderick Impey Murchison), հտ. Ա 222
 Միանսարեան Միքայէլ, հտ. Ա 570, 572, 622, 640; հտ. Բ 12, 51, 189, 304, 306
 Միլլինգէն (Frederick Millingen), հտ. Բ 33
 Միլտոն, հտ. Ա 494
 Միլտոնեան, հտ. Բ 636
 Միլտովեան, հտ. Բ 363
 Միխայէլ Ասորի, հտ. Ա 572; հտ. Բ 276, 626
 Միհրան պէլ, հտ. Ա 341, 348, 349, 351, 352, 354, 355, 366, 368, 370, 375
 Միհրանեան Պատանի, հտ. Գ 359
 Միհրդատեան, հտ. Գ 255, 257, 307
 Մինա խաթուն, հտ. Գ 10
 Մինաս աղայ, հտ. Ա 133
 Մինաս Ամդեցի, հտ. Բ 276
 Մինաս Վարդապետ, հտ. Գ 158
 Մինասեան Հ. Պետրոս Վրդ., հտ. Ա 25, 31, 33, 35, 59, 66, 67, 68, 70, 85, 92, 105, 115, 116, 117, 118, 119, 122, 141, 142, 145, 147, 148, 149, 151, 153, 163, 164, 165, 173, 179, 396, 427, 533, 536, 538, 578; հտ. Բ 517
 Մինասեան ուսանող Մուրատեան վարժարանի, հտ. Ա 11, 125, 203
 Մինասեան Տէր Վահան, հտ. Գ 123
 Մինէ, հտ. Ա 576
 Մինէր (Jacques Paul Migne), հտ. Բ 22
 Մինիչ, հտ. Բ 78
 Միշոյ (Louis-Gabriel Michaud), հտ. Ա 463, 469, 610
 Միոնէ (Théodore-Edme Mionnet), հտ. Բ 219
 Միսաք, հտ. Ա 295
 Միսաքեան, հտ. Ա 622; հտ. Բ 227
 Միսլեան, հտ. Ա 520

Միսկնեան (Միսնեան/Միսքնեան) Յովհաննէս Վարդապետ, հտ. Գ 17, 18; հտ. Բ 481; հտ. Գ 251
 Միրզաբէգեան (Միրզաբէկեան) Տէր Խորէն, հտ. Բ 672; հտ. Գ 27
 Միրզայեանց, հտ. Գ 22
 Միլլէր Յովսէփ (Friedrich Joseph Müller), հտ. Ա 191
 Միքայէլ (աշակերտ), հտ. Ա 133, 342,
 Միքայէլ Ա Կաթողիկոս Սեբաստացի (1567-1576), հտ. Գ 227
 Միքայէլ Էֆէնտի (իմա՝ Միքայէլ փաշա Փորթուգալեան), հտ. Բ 291
 Միքայէլ Կաթողիկոս (իմա՝ Միքայէլ Ասորի), հտ. Բ, 661
 Միքայէլ Կաթողիկոս Հայոց, հտ. Ա 573; հտ. Բ 23, 317
 Միքայէլ ճահատակ Սեբաստացի (Բրգմիկ-ցի), հտ. Ա 648
 Միքայէլ ճաւաղար, հտ. Բ 37
 Միքայէլ Նորընծայ, հտ. Բ 134
 Միքայէլ Սեբաստացի, հտ. Ա 650
 Միքայէլ վարդապետ, հտ. Ա 141
 Միքայէլ փաշայ, հտ. Գ 135
 Միքէ, հտ. Ա 3567 371
 Մլեհ սարկաւազ, հտ. Բ 596
 Մլքէ թագուհի, հտ. Ա 324; հտ. Բ 174, 190, 212, 406; հտ. Բ 417
 Մխիթար Աբբայ/Աբբահայր, հտ. Ա 26, 32, 33, 35, 36, 41, 44, 47, 54, 66, 71, 82, 131, 132, 139, 147, 161, 172, 187, 197, 227, 234, 246, 283, 310, 418, 420, 431, 494, 524, 529, 530, 572, 597; հտ. Բ 77, 85, 152, 175, 346, 431, 439, 529, 620, 623; հտ. Գ 18, 77, 164, 192, 251, 315, 316, 317, 318, 330, 331, 335, 382
 Մխիթար Այրիվանցի, հտ. Ա 70, 75, 80, 560
 Մխիթար Անցի, հտ. Ա 75
 Մխիթար Ապարանցի, հտ. Բ 39
 Մխիթար Ապարանցի, հտ. Ա 70, 161
 Մխիթար Գոշ/Գօշ, հտ. Ա 30, 60, 61, 75, 135, 589, 654; հտ. Բ 615; հտ. Գ 292

Մխիթար երիտասարդ մտեալ ի վանս Վիեննայ՝ եւ 8 ամ կացեալ անդ, ամսով յառաջ արձակի ի ճոցանէ, հտ. Ա 120
 Մխիթար Լիվոնցի, հտ. Բ 227
 Մխիթար կաթողիկոս, հտ. Ա 658
 Մխիթար Հերացի, հտ. Բ 136, 232, 332, 652
 Մխիթար Մշեցի, հտ. Բ 302
 Մխիթար պատմիչ, հտ. Բ 382
 Մխիթար Վարդապետ Այրիվանցի, 70
 Մխիթարեան Աբէլ Վարդապետ, հտ. Բ 255
 Մխիթարեան Հարք, հտ. Ա 190, 193
 Մխիթարեան, հտ. Ա 8, 38, 41, 42, 43, 45, 56, 74, 119, 120, 150, 154, 164, 186, 190, 193, 196, 270, 332, 502, 535, 553, 560, 566, 575, 577, 580, 591, 598, 600, 602, 603, 606, 609, 612, 613, 615, 618, 626, 642, 649, 652, 654; հտ. Բ 6, 12, 13, 15, 18, 25, 27, 31, 37, 38, 39, 41, 45, 48, 49, 50, 51, 53, 68, 84, 93, 94, 97, 99, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 112, 114, 116, 121, 129, 133, 138, 144, 145, 147, 148, 154, 156, 158, 159, 161, 162, 165, 167, 168, 175, 193, 196, 198, 201, 206, 208, 217, 225, 231, 232, 234, 235, 236, 239, 252, 256, 257, 259, 267, 269, 271, 274, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 296, 306, 326, 335, 347, 352, 353, 358, 359, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 383, 386, 390, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 400, 402, 404, 406, 407, 408, 412, 413, 414, 416, 417, 418, 419, 421, 422, 428, 429, 430, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 439, 446, 451, 455, 459, 486, 489, 493, 502, 515, 516, 518, 520, 528, 531, 537, 540, 543, 549, 550, 551, 552, 565, 576, 583, 585, 586, 589, 592, 599, 610, 616, 617, 620, 622, 624, 628, 631, 638, 643, 644, 651, 654, 655, 674, 675, 681
 Մխիթարեանք, հտ. Ա 134, 186, 191, 192, 194, 201, 203, 279, 578; հտ. Բ 108, 564
 Մծրունացի, հտ. Ա 77
 Մկրեան Յովհաննէս Քննչ., հտ. Ա XIII; հտ. Բ 300, 348, 357, 360, 364, 368, 369, 383, 386, 388, 390, 402, 545, 662

- Մկրտիչ աղայ, հտ. Ա, 646
 Մկրտիչ Կաթողիկոս Սսոյ, հտ. Ա, 388
 Մկրտիչ հօրեղբորորդի մերձաւոր ժառանգ, հտ. Ա, 242
 Մկրտիչ, հտ. Բ 325
 Մկրտչեան, հտ. Բ 20
 Մնացական, հտ. Գ 342
 Մնացականեան Վիշէն, հտ. Ա, 543
 Մնացականեան, հտ. Ա, 520
 Մնձորի, հտ. Բ 30
 Մոզեան, հտ. Բ 363; հտ. Գ 28, 87, 100, 142
 Մոզեանք, հտ. Բ 363, 365, 366
 Մոզիկ, հտ. Բ 365
 Մոլորքէ, հտ. Բ 33
 Մոլիմարի, հտ. Ա, 284
 Մոլիմի, հտ. Ա, 211
 Մոհլեան, հտ. Բ 88, 89
 Մոչենիկոյ, հտ. Բ 593
 Մովսէս Դասխուրանցի, հտ. Ա, 75
 Մովսէս եպիսկոպոս, հտ. Բ 568; հտ. Գ 248
 Մովսէս Խորենացի, հտ. Ա, 53, 56, 57, 61, 68, 70, 76, 77, 78, 94, 126, 135, 162, 185, 193, 198, 199, 201, 211, 222, 240, 241, 272, 554, 577, 596, 643; հտ. Բ 176, 213, 289, 290, 325, 345, 382, 668
 Մովսէս Կաղանկատուացի, հտ. Ա, 69, 241, 397, 403, 558; հտ. Բ 382, 614
 Մովսէս ոմն ալ եւ ժամանակակից Խորենացւոյն, հտ. Ա, 53
 Մովսէս ոմն թարգմանիչ (դամբան), հտ. Ա, 100
 Մովսէս ոմն, հտ. Բ 290, 382
 Մովսէս Քերդողահայր, հտ. Ա, 641
 Մորոզիմի, հտ. Բ 191
 Մորոնի (Gaetano Moroni), հտ. Բ 70, 491; հտ. Գ 203
 Մորտոման (Մորտոմէն) (Andreas David Mordtmann), հտ. Բ 30, 32, 33, 202, 204, 299
 Մոցցոնի Հայր Իգնատիոս (Ignazio Moz-zoni), հտ. Ա, 299
 Մուդի Պատրիարք (Giovanni Pietro Aurelio Mutti), հտ. Բ 156
 Մուզար, հտ. Ա, 243
 Մուլար, հտ. Ա, 243
 Մուշեղ, հտ. Բ 243
 Մուսա չէլէպի, հտ. Ա, 360
 Մուսապիմի Յովս. (Antonio Mussabini), հտ. Ա, 222
 Մուսուրոս դեսպան (Konstantinos Mousouros), հտ. Ա, 212, 222, 233
 Մուրադորի (Ludovico Antonio Muratori), հտ. Ա, 480; հտ. Բ 66; հտ. Գ 71, 77
 Մուրատ (ժառանգորդ բարերարի), 201, 305, 517
 Մուրատ երէց եղբայր վարժարանիս, հտ. Ա, 43,
 Մուրատ Յովհաննէս, հտ. Ա, 206, 213
 Մուրատ Պ[արոն], հտ. Ա, 212, 230, 239
 Մուրատեան Մկրտիչ, հտ. Բ 477
 Մուրատեան Յովհաննէս Վարդապետ, հտ. Բ 583, 584
 Մուրատեան Վիշէն, հտ. Ա, 554
 Մուրատեանք (բարերարի ժառանգորդներ), հտ. Ա, 11, 291, 249, 305
 Մուրիէ Գուան, հտ. Գ 70
 Մալլուեան, հտ. Բ 494; հտ. Գ 165
 Մալլուեան, հտ. Բ 524
 Մրմրեան, հտ. Բ 655
 Մրտո, հտ. Ա, 54

Յ

- Յ. Յարութիւն, հտ. Ա, 246
 Յակոբ աղա, հտ. Ա, 267, 479; հտ. Գ, 345
 Յակոբ եպիսկոպոս Ատանայ, հտ. Ա, 572
 Յակոբ եպիսկոպոս Կապանու, հտ. Բ 489
 Յակոբ կաթողիկոս, հտ. Բ 505
 Յակոբ ոմն իմաստասէր Թ դարու Բժշկապետ, հտ. Բ 136
 Յակոբ ոմն ուխտաւոր † ի Périgueux, հտ. Ա, 655

- Յակոբ ոմն վարդապետ, ուտանաւոր գովեստ, եկեալ յՕքսֆըրտ ներքողէ զԱնգղիա, հտ. Ա, 255
 Յակոբ Չէլէպի, հտ. Ա, 61, 348, 349, 352
 Յակոբ Պատրիարք, հտ. Բ 397
 Յակոբ, հտ. Ա, 335, 343, 352
 Յակոբիկ (երկայն), հտ. Ա, 465
 Յակոբիկ աղայ, հտ. Գ 309
 Յակոբիկ, հտ. Ա, 465
 Յակոբոս, հտ. Ա, 111
 Յակովբ (Էլպիսի եղբայրը), հտ. Բ 320; հտ. Գ 232, 286, 309
 Յակովբ (ծն. 1774 † 1842), հտ. Բ, 620
 Յակովբ Եպիսկոպոս Երեւանայ, հտ. Ա, 620
 Յակովբ երէց (ժամանակագրութիւն Թ-ԺԱ դարուց), հտ. Բ 513
 Յակովբ Էֆէնտի, հտ. Գ 146
 Յակովբ Կէօչէ, հտ. Գ 350
 Յակովբ Մծբնացի, հտ. Բ 590
 Յակովբ պատմիչ, հտ. Բ 382
 Յակովկ, հտ. Ա, 54
 Յարութիւն (Պրն.), հտ. Ա, 133; հտ. Բ, 679
 Յարութիւն ոմն առ որում գտանի գիր գրեալ ի Ղազարայ յառաջ քան զյետին մատրկութիւնն, հտ. Ա, 242
 Յարութիւն, ուսանող, նորընծայ կը դառնայ [7 Դեկտեմբեր 1884] հտ. Բ, 490, 493
 Յարութիւնեան (իմա՝ Յարութիւն Արք. Վեհապետեան), հտ. Բ 599
 Յարութիւնեան Միքայէլ Հայրապետ, հտ. Բ 171
 Յեսու ֆիլիսոֆ, հտ. Բ 243
 Յեսուեանք, հտ. Ա, 78
 Յիսուսեանք (անվճիռ հաւանութեամբ Արքազանին իսկ՝ գրեաթէ բարձան ի միջոյ), հտ. Ա, 83
 Յիսուսեանք ի Պէրուք, հտ. Բ 584
 Յոլաս Վիշէն աղայ, հտ. Ա, 454
 Յոհան Ուժնեցի, հտ. Բ 626
 Յոհան Քոնեցի, հտ. Բ 39, 337
 Յոհաննէս Ծործորեցի, հտ. Բ 275
 Յոհաննէս Կոզեոն Վարդապետ, հտ. Գ 207
 Յոհաննէս Պէլ, հտ. Ա, 141
 Յոհաննէս, հտ. Բ 392
 Յոհանիկ պէլ, հտ. Ա, 353, 570
 Յովակիմեան Յովհաննէս, հտ. Գ 231
 Յովաննէս Է. Աջակիր (կաթողիկոս 1474-1484 թթ.), հտ. Բ 648
 Յովասափ դպիր, հտ. Բ 202
 Յովհան կաթողիկոս, հտ. Ա, 606
 Յովհան Մանդակունի, հտ. Ա, 94; հտ. Բ 311; հտ. Գ 40
 Յովհան Վարդապետ, հտ. Գ 189
 Յովհան, հտ. Բ 320, 422, 480, 605
 Յովհան-Հեթմոյ, հտ. Գ 192
 Յովհաննէս Ալթ(ը)ն, հտ. Գ 80, հտ. Գ 276
 Յովհաննէս անդրանիկ, հտ. Գ 170
 Յովհաննէս Անկիրացի, հտ. Գ 189
 Յովհաննէս արքեպիսկոպոս՝ եղբայր Հեթմոյ Ա, հտ. Ա, 78
 Յովհաննէս բժշկապետ, հտ. Բ 614
 Յովհաննէս Երզնկացի, հտ. Բ 240
 Յովհաննէս Զ. Պատրիարք (Ժ. դար), հտ. Բ 343
 Յովհաննէս Էֆէնտի, հտ. Ա, 503
 Յովհաննէս Ը. կաթողիկոս, հտ. Գ 77
 Յովհաննէս թագաւոր, հտ. Բ 21
 Յովհաննէս ԻԲ, Հոմի Պապ, հտ. Բ 62 281, 489, 490
 Յովհաննէս Իմաստասէր, հտ. Ա, 241
 Յովհաննէս Կաթողիկոս Պատմիչ, հտ. Ա, 68
 Յովհաննէս Կաթողիկոս, հտ. Բ 565, 648; հտ. Գ 72, 82
 Յովհաննէս Կարբեցի Կաթողիկոս, հտ. Ա, 199
 Յովհաննէս Կոզեոն Տարօնացի, հտ. Բ 536
 Յովհաննէս հայր Օրդիսի, հտ. Բ 150
 Յովհաննէս Հանգիստ (էր ընդ եղբարսն); հտ. Բ 445
 Յովհաննէս Հեքիմ որդի Վարպետ Սկանտարի, հտ. Բ 136

- Յովհաննէս Ոսկեբերան, հտ. Ա, 69, 78, 106, 196, 380, 474, 569, 571, 605, 702, 736
- Յովհաննէս Պապ, հտ. Բ 499
- Յովհաննէս Պատմիչ, հտ. Բ 382
- Յովհաննէս պատրիարք, հտ. Բ 397
- Յովհաննէս Պէլ, հտ. Ա 158
- Յովհաննէս պոռտոսպատար, հտ. Բ 417
- Յովհաննէս Ս. թագաւոր, հտ. Բ 652
- Յովհաննէս Սկէնտեր, հտ. Գ 239
- Յովհաննէս Սուրբ թագաւոր, հտ. Բ 652
- Յովհաննէս Վարդապետ Տարօնեցի, հտ. Բ 17
- Յովհաննէս քահանայ Նոր Զուղայէն, հտ. Բ 338
- Յովհաննէս քահանայ, գրչագիր Հոռնի մէջ 1254 թուականին, հտ. Բ 535
- Յովհաննէս Քահանայապետ, հտ. Բ 499
- Յովհաննէս, ճոխութիւն կամ գանձք յօդս ցնդեալ, հտ. Բ 620
- Յովհաննէսեան Հ. Մաղաքիա, հտ. Ա 49, 58, 60, 67, 74, 151, 177, 338, 339, 435, 515; հտ. Բ 11, 47, 48, 120, 236, 241, 243, 249, 265, 269, 272, 284, 412, 421, 516, 517, 522, 537, 543, 558, 562, 571, 573, 596
- Յովհաննէսեան Յովհաննէս, հտ. Բ 573
- Յովհաննիսեան Աբգար (Խմբագիր), հտ. Բ 795; հտ. Գ 355
- Յովհաննիսեանց Անդրանիկ, հտ. Գ 260
- Յովհաննիսեանց, հտ. Բ 337
- Յովհաննջանեան(ց) Կարապետ, հտ. Բ 634, 642
- Յովհաննջանեան, հտ. Բ 638, 648, 651
- Յովնան եղբայր մի Մկրտչի, հտ. Ա 243
- Յովնանեան Հ. Պօղոս Վրդ., հտ. Ա 618; հտ. Բ 399
- Յովնանեան Հայր Ղեւոնդ, հտ. Ա 304, 331, 332, 606; հտ. Բ 374, 486, 498, 588, 614, 616, 619, 652, 654; հտ. Գ 19, 36, 45, 178
- Յովնանեան Վարդան, հտ. Բ 590
- Յովսէպոս, հտ. Բ 439
- Յովսէփ Պարոն (Հոռն), հտ. Ա 153
- Յովսէփ աղա, հտ. Ա 371, 413, 422, 431, 478
- Յովսէփ Թէոդոր, հտ. Ա 226
- Յովսէփ Պարոն, հտ. Ա 22, 23, 41, 43, 44, 47, 50, 52, 56, 141, 153, 165, 467
- Յովսէփ, եղբայր Սեդրոսի, հտ. Բ 620
- Յովսէփ, ծնող աշակերտ Մուրատեան վարժարանի, Յովսէփ, հտ. Ա 371
- Յովսէփ, հտ. Ա 502
- Յովսէփեան Գարեգին Վրդ., հտ. Գ 253
- Յովսէփեան Եփրեմ բնիկ Ծոռոթեցի, հտ. Ա 243
- Յովսէփեան Կ. Ա., հտ. Գ 122
- Յովսէփեան Հ. Վարդան Վրդ., հտ. Ա 70, 71
- Յովսէփեան, հտ. Ա 243; հտ. Գ 313
- Յոտապէ, հտ. Բ 524
- Յունանեան Վարդան Արքեպիսկոպոս, հտ. Բ 590,
- Յուսէփ, հտ. Ա 34
- Յուսէփիկ, հտ. Ա 95
- Յուստինիանոս, հտ. Ա 126

Ն

- Նաբոլէոն, հտ. Բ 120
- Նազարեան Եպիսկոպոս, հտ. Ա 651; հտ. Բ 441, 514
- Նազարեան Հ. Մովսէս Վրդ., հտ. Բ 633
- Նազարեան(ց) Տիգրան, հտ. Գ 21, 336
- Նազարեան, հտ. Բ 511
- Նազարէթեան Հ. Դաիթ Վրդ., հտ. Ա 79, 80, 609, 611, 612, 613, 614, 615, 635, 636, 637, 638, 639, 640; հտ. Բ 82, 130, 131, 154, 161, 178, 183, 186, 189, 227, 234, 304, 340, 373, 518; հտ. Գ 36, 42, 52, 57, 64, 73, 133, 153, 167, 168, 200, 248, 264, 304, 380, 394
- Նազարէթեան Հայր Սահակ Վրդ., հտ. Բ 534
- Նազիմ Պէլ (Ahmed Nazim Bey Keçecizade), հտ. Ա 440
- Նալպանտեան, հտ. Բ 260
- Նահապետ կաթողիկոս, հտ. Բ 166

- Նահապետեան Հայր Գաբրիէլ Վրդ., հտ. Գ 99, 369
- Նահապետեան Յարութիւն, հտ. Բ 511
- Նահապետեան Պօղոս վարդապետ (Աբրահամ Լեւոնի), հտ. Ա 639, 778; հտ. Բ 276, 353, 634, 642
- Նաղաշ Յովնաթան, հտ. Գ 84
- Նաղաշ, հտ. Բ 315
- Նայա (Carlo Naya (Naja, Naija)), հտ. Բ 254
- Նանժի (պատմիչ), հտ. Ա 79
- Նանի ճիւսն, հտ. Բ 208, 282
- Նասոնով (Nikolai Viktorovich Nasonov), հտ. Բ 667
- Նատըր Շահիւ, հտ. Բ 475
- Նարընջաթեր, հտ. Բ 345
- Նարիման խան, հտ. Գ 187
- Նարիմեանք, հտ. Ա 348
- Նարտի (Francesco Nardi), հտ. Բ 147
- Ներսէսեանք, հտ. Գ 139
- Նեմզար, հտ. Գ 142
- Նեստոր, հտ. Ա 44
- Ներիման խան, հտ. Գ 156, 170, 187
- Ներոն, հտ. Բ 264
- Ներոնիէոն, հտ. Բ 270
- Ներսէն, հտ. Ա 570
- Ներսէս Լամբրոնացի, հտ. Ա 68, 78, 126, 141, 170, 171, 172, 324, 568, 569, 571, 581, 603, 646, 649, 654; հտ. Բ 145, 153, 190, 300, 316, 333, 388, 399, 400, 427, 434, 497; հտ. Գ 48, 53, 219, 253
- Ներսէս Կաթողիկոս, հտ. Ա 116, 135, 240, 564
- Ներսէս Հայկազ Պատրիկ, հտ. Բ 301
- Ներսէս Մեծ, հտ. Ա 135, 185; հտ. Բ 382
- Ներսէս Ծնորհալի, հտ. Ա 76, 564, 567; հտ. Բ 36, 50, 136, 152, 212, 303, 305, 332, 411, 419, 632; հտ. Գ 49
- Ներսէս Պալոն եպիսկոպոս Մանազկերտու, հտ. Բ 281
- Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեան, հտ. Բ 348, 383
- Ներսիսեան եղբայրացու երիտասարդ, հտ. Գ 221
- Ներսիսեան Ծեմարան, հտ. Բ 646
- Ներսիսեան Յովհաննէս (ձեռագրաբեր), հտ. Բ 162, 174, 238, 240, 242, 243, 245, 253, 259, 261, 262, 266, 267, 292, 293, 307, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 333, 336, 339, 388, 408, 417, 650, 679; հտ. Գ 191, 214
- Ներսիսեան Պր. Յովհաննէս վարժապետ, հտ. Բ 679
- Նեոուզեանք, հտ. Ա 204
- Նիգլաս, հտ. Բ 56
- Նիկողիմեան, հտ. Ա 339, 359, 367, 372, 373, 381, 404, 435
- Նիկողիմոս (աշակերտ), հտ. Ա 440, 441
- Նիկողիմոսեան, հտ. Ա 338, 339, 346
- Նիկոլ, իմա՝ Նիկողայոս Թորոսովիչ, Լեոպոլտ (Լվովի) Հայ Արքեպիսկոպոս հտ. Բ 134, 140, 253; հտ. Գ 181
- Նիկողոսեան, հտ. Գ 10
- Նիմա Մ., հտ. Գ 345
- Նիոմէն (John Henry Newman), հտ. Ա 232, 262
- Նոյեմզար, հտ. Ա XII, 22
- Նոնոս, հտ. Բ 530
- Նորայր Բիզանդացի, հտ. Բ 377, 383, 411; հտ. Գ 145
- Նորատունկեան Գաբրիէլ, հտ. Ա 602, հտ. Բ 413, 430
- Նորիս, հտ. Ա 211
- Նումա Պոմպիլիոս, հտ. Ա 146
- Նունէ, հտ. Գ 56
- Նուպար փաշայ, հտ. Գ 228
- Նուպարեան, հտ. Ա 621
- Նուտի (Գրիգոր Նուտի (Չըպլագեան)), հտ. Ա 70, 182; հտ. Գ 241
- Նուրիխան Հ. Միմաս Վրդ., հտ. Բ 34, 35, 48, 59, 62, 90, 91, 108, 144, 151, 175, 183, 187, 189, 191, 358, 370, 375, 376, 380, 389, 409, 435, 440, 441, 460, 464, 478, 482, 488, 490, 494, 500, 501, 511, 513, 514, 517, 519, 531,

532, 542, 546, 553, 558, 562, 563, 566, 569, 570, 572, 574, 589, 591, 592, 595, 597, 599, 600, 659; հտ. Գ 75, 85, 168, 209, 213, 215, 216, 260, 315, 317, 318, 334, 340

Շ

Շադոպրիան, հտ. Ա 274
 Շահաբաս, հտ. Բ 233; հտ. Գ 270
 Շահազիզ Սմբատ, հտ. Բ 306
 Շահբազեան, հտ. Ա 21
 Շահխաթուն, հտ. Ա 29, 75
 Շահխաթունեան Յովհաննէս եպիսկոպոս, հտ. Ա 78, 95, 117; հտ. Բ, 648, 658, 661, 669; հտ. Բ; հտ. Գ 259
 Շահնազար, հտ. Ա 238, 240, 403
 Շահնազարեան Կարապետ Վրդ., հտ. Ա 230, 397, 472
 Շահպազ, հտ. Ա 43
 Շահրիմանեանց, հտ. Ա 162
 Շամիրամ, հտ. Ա 99, 116; հտ. Գ 235
 Շայրման Կուստաւ, հտ. Ա 659, 660; հտ. Բ 20
 Շանդր (Ernest Chantre), հտ. Գ 156
 Շաշեան բժիշկ, հտ. Ա 391, 394, 527, 532, 533, 526, 536, 598, 619; հտ. Բ 74, 89, 94, 105, 131
 Շաշեան Գէորգ, որդի Թովմայի, պատանի 17-18 ամաց, հտ. Ա 597, 601
 Շաշեան Պ[արոն], հտ. Բ 65
 Շաշեան Պետրոս, հտ. Բ 477
 Շապանեան, հտ. Գ 336
 Շապուն պատմիչ, հտ. Ա 571
 Շապուն սասանեան թագաւոր, հտ. Բ 284
 Շապուն, Խոսրով թարգմանիչ, հտ. Ա 100
 Շարտէն (Jean Chardin), հտ. Բ 661
 Շաւալատ, հտ. Բ 209
 Շաքըրեան, հտ. Բ 386
 Շդրեյքէ (Ernst Strehlke), հտ. Բ 111
 Շեամիլ, հտ. Բ 128
 Շէխեան Միքայէլի Վարդապետ, հտ. Ա 609
 Շէհրիմանեանք, հտ. Բ 620; հտ. Գ 173
 Շէրոյեան, հտ. Բ 402

Շիլլեր (Johann Christoph Friedrich von Schiller), հտ. Բ 13

Շիշման(եան) Յովսէփ (Մերենց), հտ. Ա 33, 131, 166, 293, 295, 303, 311, 316; հտ. Բ 84

Շիշմանեան Եղբայր Յովսէփ, հտ. Ա 352, 466, 523, 411, 500, 521, 525, 542, 549, 574; հտ. Բ 72, 75, 79, 98, 118, 150, 153, 226, 257, 417, 453, 638, 674

Շիշմանեան Զարեհ, հտ. Բ 410

Շիշմանեան Հ. Վարդան Վրդ. հտ. Ա 39, 376, 489, 500, 650, 651; հտ. Բ 36, 162, 167, 374, 426; հտ. Գ 105, 135, 239, 257, 263, 269, 288, 329

Շիրակայ Տէր (իմա՝ Հ. Եղուարդ Վրդ. Հիւրմիւզ(եան)), հտ. Բ 39, 126

Շիրակացի (իմա՝ Հ. Եղուարդ Վրդ. Հիւրմիւզ(եան)), հտ. Ա 277; հտ. Բ, 262, 265

Շիրին, հտ. Գ 169

Շիրմազանեան, հտ. Ա 162

Շիւքիւրեան Հայր Իգնատիոս Վրդ., հտ. Ա 487

Շլումպերկեր (Léon Gustave Schlumberger), հտ. Բ 502

Շմաւոն Պարսից եպիսկոպոս, հտ. Ա 54

Շողական, հտ. Բ 391

Շոռոթեցի, հտ. Ա 243; հտ. Գ 84

Շորդրէն, հտ. Ա 237

Շուշան, հտ. Բ 301, 304

Շուշանիկք, հտ. Բ 14

Շտերն, հտ. Բ 536

Ռ

Ռթոն, հտ. Ա 441, 540

Ռնորիոս Գ, հտ. Բ 480, 489, 612; հտ. Գ 83

Ռսկան Վարդապետ, հտ. Ա 580; հտ. Բ 661, 668

Ռսկանեան (աշակերտ), հտ. Բ 16, 270

Ռսկանեան Հայկ, հտ. Ա 397

Ռսկանեան Հայր Եղեմիոս/Եղիմէոս/Եղիմիոս, հտ. Ա 149, 151, 152, 153, 163, 164, 165, 167, 182, 188, 190, 204, 220, 237, 331, 340, 352, 367, 371, 401, 408, 409, 413, 416,

422, 425, 431, 434, 455, 480, 482, 483, 506, 549; հտ. Բ 87, 364, 378, 407; հտ. Գ հտ. Գ 12, 130, 143, 145, 190, 204, 314

Ռսկանեան Ստեփան, հտ. Ա 402, 404

Ռսկեան (աշակերտ), հտ. Ա 21, 33

Ռսկեան Հ. Համազասպ, հտ. Գ 356

Ռսկեքերան եպիսկոպոս, հտ. Ա 586

Ռտոյ Բաւլ (Odo William Leopold Russell), հտ. Ա 413

Ռրիբազ, հտ. Բ 145

Ռրոգիմէս, հտ. Ա 168

Ռրսոլա, հտ. Ա 378

Ռաւզմէն (Ռաւզման) Միրամաւր (Nicholas Wiseman), հտ. Ա 212, 215, 218, 223

Ռազուն տղու Թորոս, հտ. Ա 580

Ռախտանէս, հտ. Ա 99; հտ. Բ 28

Ռամուտ(եան) Մարինոս, հտ. Գ 269, 272

Ռամուտեան այլ ոմն յԱնգղոս, հտ. Գ 204

Ռամուտեան Եղբայր Ստեփան(ոս), հտ. Ա 6, 9, 14, 16, 19, 21, 41, 43, 44, 49, 54, 79, 109, 110, 114, 134, 141, 149, 171, 182, 189, 190, 209, 224, 227, 260, 277, 329, 337, 342, 365, 371, 372, 375, 379, 381, 385, 391, 419, 420, 423, 435, 440, 441, 442, 444, 446, 448, 455, 461, 468, 477, 486, 488, 489, 498, 499, 500, 506, 507, 513, 515, 517, 521, 545, 546, 590, 592, 596, 606, 630, 636, 638, 642, 666; հտ. Բ 5, 16, 44, 46, 48, 53, 57, 96, 97, 105, 124, 147, 150, 158, 165, 168, 172, 173, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 189, 190, 191, 202, 233, 238, 241, 254, 681; հտ. Գ 204, 213, 268, 272

Ռամուտեան ընտանիք, հտ. Բ 252,

Ռամուտեան տոհմի սերունդք, հտ. Գ 267

Ռամուտեանք, հտ. Գ 275

Ռմնեան, հտ. Գ 130, 131

Ռուպէլեան Ստեփանոս, հտ. Ա 397, 641

Ռատա Փասգալ, եղբորորդի Գապարանեանի, հտ. Ա 465

Ռաբան(ոս) Ե., հտ. Ա 655; հտ. Բ 281

Ռաբանոս Ը., հտ. Բ 170

Չ

Չագընեան, հտ. Ա 618

Չագըրեան Թորոս, հտ. Բ 379, 402, 407

Չալիխեան Հ. Գէորգ Վրդ. (վիեննական), հտ. Ա 195

Չալիսնեան, հտ. Ա 618

Չալսուշեան Գրիգոր, հտ. Գ 335

Չաղնեան, հտ. Ա 127

Չամիչ Յարութիւն, հտ. Բ 5, 280

Չամիչ Յովհաննէս Էֆէնտի, հտ. Բ 5

Չամիչ, հտ. Ա 307, 491

Չամուրնեան-Տէրոյեանց Յովհաննէս Պատուէլի, հտ. Բ 11, 17, 20, 402, 421, 434, 435, 516, 553, 555683; հտ. Բ 433

Չամչեան Հ. Թովմաս Վրդ., հտ. Ա 2, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 157, 666

Չամչեան Հայր Միքայէլ, հտ. Ա 53, 69, 78; հտ. Բ 208, 317, 685, 741, 742

Չամչեան Յարութիւն, հտ. Ա 306, 490, 491, 492, 659

Չամչեան Յովհաննէս Էֆէնտի, հտ. Ա 502, 509,

Չամչեան, հտ. Ա 20

Չամչեանց Հայր Յակոբոս, հտ. Ա 648

Չամչեանք, հտ. Ա 502, 506, 507, 513

Չաքըրեան, հտ. Բ 391

Չեպետ փիլիսոփայ, հտ. Բ 65

Չերազ Միմաս, հտ. Բ 169; հտ. Գ 26, 27

Չերեզոլա (Victor Céréssole), հտ. Բ 148

Չերմասայտ (Չերմասայտ), հտ. Բ 369, 391

Չերուդդի փաստաբան, հտ. Բ 580, 581, 605, 611; հտ. Գ 340, 341

Չեքքեդդի (Bartolomeo Cecchetti), հտ. Բ 521

Չէմպրա, հտ. Ա 334

Չէնէսուզեան Մեարոպ Վարդապետ, հտ. Բ 369

Չըրաղեան, հտ. Ա 392

Չըրաճեան (աշակերտ), հտ. Բ 430

Չըրաճեանց (աշակերտ), հտ. Բ 436

Չիգոնիա (Emmanuele Antonio Cicogna), հտ. Բ 174

- Չիդդաստինի (Angelus Maria Cittadini), հուն. Բ 39
- Չիլիոդոտյ (Istituto Ciliota), հուն. Գ 100
- Չինի բժիշկ, հուն. Բ 78; հուն. Գ 237
- Չիչիլիա, հուն. Բ 644
- Չիվեցցայ (Marcellino da Civezza) Հայր, հուն. Ա 620
- Չիքի Եղբայր Նիկողայոս, հուն. Ա 573, 574, 575; հուն. Բ 514, 554, 568, 678; հուն. Գ 7, 76
- Չմշկածագ, հուն. Բ 30
- Չմշկածագեան Տիգրան (Կարապետ), հուն. Գ 384
- Չոլագեան, հուն. Գ 91
- Չոտոյեան Հ. Մատաթիա Վրդ., հուն. Ա 644, 652, 665; հուն. Բ 368; հուն. Գ 309
- Չորտուանելեան, հուն. Ա 79
- Չորտուանել, հուն. Ա 81, 117
- Չովսանը Անտոն, հուն. Ա 351
- Չրադեան Տիմոթեոս Վարդապետ, հուն. Բ 631, 634; հուն. Գ 169
- Չրանեան Յովհան, հուն. Բ 422
- Պ**
- Պագիրկեանեան, հուն. Գ 145
- Պաղդազ (Ղուկաս Գ. Պալտազարեան), հուն. Ա 312
- Պաղդազարեան (Ղուկաս Գ. Պալտազարեան), հուն. Ա 319
- Պալեան Տրդատ Վարդապետ, հուն. Գ 279
- Պալեան-Գամպուրեան Հ. Վրթանէս, II 140, 380
- Պալեստրեանց (Հոռոմ), հուն. Ա 153
- Պալլերինի, հուն. Բ 490
- Պալեան Հայր Աղեքսանդր Պալեան վեն-նական, հուն. Ա 532; հուն. Բ 161, 188, 194, 197, 217, 710, 715, 742
- Պալպի (Cavaliere Adriano Balbi), հուն. Ա 65
- Պալպի (Eugenio Balbi), հուն. Ա 443
- Պահատուր, հուն. Ա 171
- Պահատուրեան Մ, հուն. Բ 477
- Պահատուրեան, հուն. Ա 115
- Պաղտասարեան Խաչատուր, հուն. Բ 296, 544
- Պաղտասարեան Կեսարացի, հուն. Բ 415, 421
- Պաղտասարեան Հայր Գեորգ, հուն. Ա 646
- Պայոն (Պայոն) (George Gordon Byron), հուն. Ա 42, 213, 222, 238
- Պաշլեանք, հուն. Ա 595
- Պապա Սիմոն, հուն. Գ 119
- Պապայեան Խաչատուր, հուն. Բ 439
- Պապիա, հուն. Բ 158
- Պապիկեան Գեորգ, հուն. Բ 209
- Պապիկեան Հ. Եղիշէ Վրդ., հուն. Գ 146
- Պապիկեան Հայր Հմայեակ Վրդ., հուն. Ա 204, 237, 267, 322, 341, 392, 398, 406, 412, 421, 447, 574, 592, 595, 608, 619, 621, 622, 624, 627, 629, 635, 639, 640, 645, 659, 665; հուն. Բ 104, 111, 119, 121, 167, 169, 182, 183, 185, 188, 189, 194, 197, 198, 199, 235, 258; հուն. Գ 120, 131, 148, 340
- Պառնապոյ (Պառնապո), (Alessandro Barnabò), հուն. Ա 130, 157, 158, 297, 314
- Պառպիէ, հուն. Ա 459
- Պասմանեան Կարապետ, հուն. Բ 41, 536, 544, 557; հուն. Գ 89, 111, 112, 367
- Պասմանի Յակովբ, հուն. Գ 349
- Պասմանի Յովհաննէս, հուն. Գ 349
- Պատկանեան Ռափայէլ, հուն. Բ 466, 469; հուն. Գ 335
- Պարոյր, հուն. Ա 481
- Պարոն Լոյս, հուն. Բ 34
- Պարոնեան Հ. Սրապիոն Վրդ., հուն. Բ 14, 20, 99, 108, 117, 149, 153, 154, 156, 158, 168, 173, 187, 193, 203, 211, 212, 223, 232, 235, 249, 253, 257, 258, 264, 266, 270, 272, 283, 289, 291, 292, 298, 307, 313, 314, 315, 316, 319, 321, 323, 336, 341, 348, 349, 358, 362, 364, 366, 368, 369, 374, 375, 376, 380, 387, 637, 640, 646, 665; հուն. Բ 38, 54, 147, 149, 150, 155, 238, 268, 272, 354, 372, 378, 543, 544, 633, 640, 663; հուն. Բ 49, 203, 257; հուն. Գ 91, 108

- Պարոնեան Հայր Սուքիաս, հուն. Ա 235, 242, 243, 352, 458, 459, 463, 469, 481, 512, 525, 528, 574, 593, 605; հուն. Բ 36; հուն. Գ 241, 317
- Պարոն Սադովկ, հուն. Բ 472
- Պարոն Տէր Դոմինիկոս, հուն. Ա 486, 487
- Պարոնչ, հուն. Բ 99
- Պարտան, հուն. Բ 228
- Պատանէ, հուն. Ա 340
- Պալէ Գուրգէն, հուն. Բ 548, 578, 589, 637, 641, 642, 653, 655, 656, 658, 662, 664, 671; հուն. Գ 346
- Պալիւն, հուն. Գ 237
- Պելլոյ, հուն. Գ 83
- Պելկրով (Alexander Karlovich Beggrov), հուն. Բ 640
- Պենիցցի Ս. Փիլիպպոսի (Filippo Benizi կամ Benizzi), հուն. Գ 300
- Պեռնարտ (François Bernard Charmoy), հուն. Բ 268
- Պեռնարտի Մ., հուն. Գ 91
- Պեռպէռեան Աւետիս, հուն. Ա 166
- Պետան բժշիկ (Պրուքսէլ), հուն. Ա 60, 68, 78
- Պետանեան-Գուրգէնեան Հայր Անտոնիոս, հուն. Ա 25, 32, 35, 39, 43, 94, 108, 163; հուն. Բ 452, 454, 459, 466, 468, 469, 766; հուն. Գ 149, 150
- Պետերման (Julius Heinrich Petermann), հուն. Բ 632
- Պետրիզեան Յարութիւն, հուն. Գ 12
- Պետրիզեան Ն., հուն. Գ 22
- Պետրիզեան, հուն. Բ 255, 465; հուն. Գ 8, 12
- Պետրիսեան, հուն. Բ 223
- Պետրման (Julius Heinrich Petermann), հուն. Ա 196, 197, 198, 199, 200, 222
- Պետրոս անուամբ մանկան մի տապանագիր, հուն. Բ 211
- Պետրոս Արամ, հուն. Գ 345
- Պետրոս դեղագործ, հուն. Ա 2
- Պետրոս դիտապետ, հուն. Բ 312
- Պետրոս եպիսկոպոս, հուն. Ա 641
- Պետրոս թագաւոր Կիպրոսի, հուն. Բ 509
- Պետրոս Ներսէս Աղայ, հուն. Բ 122
- Պետրոս շինող հանգստարանի մօրն (Rosa) եւ իւրայոց, հուն. Գ 265
- Պետրոս Սիւնեաց եպիսկոպոս, հուն. Ա 473
- Պետրոս Վարդապետ Կալիօկեցի, հուն. Բ 376, 395
- Պետրոս, գրող, հուն. Գ 253
- Պետրոսեան եղբարք, հուն. Ա 94
- Պետրոսեան Հ. Մատաթիա Վրդ., հուն. Բ 617
- Պետրոսեան Պողոս Վարդապետ, Էջմիածնի միաբան, հուն. Ա 99, 111, 117, 124, 128
- Պետրոսեան Սերոբէ, հուն. Ա 97
- Պետրոսեան Քերովքէ Վարդապետ, հուն. Բ 623
- Պետրոսի որդի, հուն. Բ 666
- Պերենկոյ (Giovanni Maria Berengo), հուն. Բ 199
- Պերկհաւս (Heinrich Berghaus), հուն. Բ 630
- Պերնարտի (Jacopo Bernardi), հուն. Գ 91
- Պերնշտամ (Bernsham (Berenshtam), հուն. Գ 54
- Պեդդիխէր (Paul Bötticher), հուն. Գ 224
- Պէլլիկնիպաշի, հուն. Բ 46
- Պէրան, հուն. Ա 505
- Պէտերեան, հուն. Գ 186, 269
- Պէշիկթաշլեան Հ. Աղեքսանդր Վրդ., հուն. Ա 35, 36, 192, 195, 196, 234, 288, 292, 302, 348, 349, 351, 352, 353, 354, 355, 359, 361, 363, 374, 376, 378, 379, 381, 423, 427, 449, 465, 479, 482, 532, 533, 568, 572
- Պէշիկթաշլեան Մկրտիչ, հուն. Ա 109, 538
- Պէշիկթաշլեան, հուն. Բ 129
- Պէշիկթաշլեան Մկրտիչ, հուն. Ա 116
- Պէշիկթաշլեան, հուն. Ա 360
- Պէոմիէ (Nicolas-Sylvestre Bergier), հուն. Ա 136
- Պէոպէռեան (Պէրպէռեան) Աւետիս, հուն. Ա 138, 166, 173
- Պէտան Պէլով, հուն. Բ 78, 303
- Պերկհաւս (Heinrich Berghaus), հուն. Բ 620
- Պըլլգլեան Գրիգոր, հուն. Գ 155

- Պըլըզեան Յակոբ աղա ի Մոլտաիոյ, հտ. Ա 267, 268
- Պըլըզեան չորեքին եղբարք, հտ. Ա 200
- Պըլըզեան, աշակերտ Մուրատեան վարժարանի, հտ. Բ 586
- Պըլըզեան, հտ. Ա 321
- Պըլըքեան, հտ. Ա 268
- Պըրդըն (Sir Richard Francis Burton), հտ. Բ 40
- Պիանգիան, հտ. Բ 220
- Պիանքի (Thomas-Xavier de Bianchi), հտ. Գ 98
- Պիդի Գէորգ, հտ. Բ 18
- Պիեսի Մ., հտ. Ա 351, 392, 437, 447
- Պիեսի, հտ. Ա 405
- Պիեսի Մ., 341, 424
- Պիեսի, հտ. Ա 392, 406, 421, 463, 466
- Պիլէզիկեան, հտ. Ա 520
- Պիծիոյ, հտ. Բ 18
- Պիծիոքի, հտ. Ա 175
- Պինատիւ, հտ. Ա 594
- Պիոս Դ., հտ. Բ 23, 317, 573
- Պիոս Թ. պապ, հտ. Ա 221
- Պիւպիւեան, հտ. Բ 397
- Պիւպիւեան, հտ. Ա 327
- Պիւպիւնի, հտ. Բ 49
- Պիւքէ (Louis-Charles Buquet), հտ. Ա 375, 390, 394
- Պլան, հտ. Բ 242
- Պլատոն, հտ. Բ 247
- Պոլտո կոմս, հտ. Բ 98
- Պոկտանովիչ, հտ. Ա 499, 531, 533
- Պոկտանեան, հտ. Բ 69, 110
- Պոմբալովսքի, հտ. Բ 658
- Պոնար, հտ. Ա 586
- Պոնետի (Augusto Bonetti), հտ. Գ 149
- Պոնուչի (Anton Maria Bonucci), հտ. Բ 40
- Պոպլիոս Հոովմայեցի ծերունի, հտ. Բ 162
- Պոպոյեան Եպիփան, հտ. Բ 443, 451, 454, 456, 459, 461, 463, 465, 467, 468, 472, 499, 554, 764
- Պոտուրեան Հայր Վրթանէս Վրդ., հտ. Ա 195, 239, 347, 359, 361, 363, 448, 575, 576; հտ. Գ 128, 136, 139
- Պորթոլի (Antonio Bortoli), հտ. Ա 255
- Պորթի, հտ. Գ 154
- Պորճեան նախագահ [Stefano Borgia]; հտ. Բ 161
- Պորճիա, հտ. Ա 553
- Պուդովսքի, հտ. Գ 255
- Պուզադոյ (Giovanni Busato), հտ. Ա 268
- Պունիաթ, հտ. Բ 652
- Պունսէն (Baron Christian Carl Josias Bunsen), հտ. Ա 233, 261
- Պուշէ (գաղղիացի վարժապետ), հտ. Ա 273, 276
- Պուտովսքի, հտ. Գ 252
- Պուտուրեան Հայր Վրթանէս Վրդ., հտ. Ա 570, 573, 575, 577, 584, 589
- Պուրիսեան Հ. Սրապիոն Վրդ., հտ. Ա 1, 118, 125
- Պուրսալի, հտ. Գ 344
- Պուքովսքի, հտ. Գ 252
- Պոֆորդ (Francis Beaufort), հտ. Բ 64
- Պոքոս, հտ. Ա 201
- Պոքսիմոս, հտ. Բ 417
- Պոօշ իշխան, հտ. Բ 640
- Պոօշեան Պերճ, հտ. Բ 656
- Պտղոմէոս Գ, հտ. Գ 173
- Պրամպիլլա, հտ. Բ 100
- Պրայս (James Bryce), հտ. Բ 440
- Պրեկանցա (Պրեկանցա) (Օսմանեան ճիւղատոս), հտ. Ա 343, 447, 459, 514, 662, 663
- Պրէկիտ, հտ. Ա 183
- Պրիւնէ (Jacques Charles Brunet), հտ. Բ 321
- Պրոքոս, հտ. Բ 238
- Պրոկո Դիոդորոս, հտ. Գ 119
- Պրոկո, հտ. Ա 162; հտ. Բ 667; հտ. Գ 103, 119

- Պրոնետի, հտ. Ա 461
- Պրոսէ (Պրոսսէ/Պրոսէ) (Marie-Félicité Brosset), հտ. Ա 75, 162, 472, 642; հտ. Բ 7, 44, 278, 292, 294, 295, 299
- Պրուն, հտ. Բ 277
- Պրունոնի եպիսկոպոս (Brunoni Paolo), հտ. Բ 117, 125
- Պրոնետի, հտ. Ա 461
- Պօզանեան Հ. Յակովբոս Վրդ. (վիեննական), հտ. Ա 154, 192, 203
- Պօլսեան (Ալթընեան) Սերովքէ, հտ. Ա 92
- Պօլսեան (Պոլսեան) Հայր Դանիէլ Վրդ., հտ. Ա 4, 5, 71, 72, 85, 177, 182, 188, 495, 573, 574
- Պօլսեան Պ., հտ. Ա 134
- Պօլսեան, հտ. Ա 42, 43, 139, 614; հտ. Գ 243
- Պօլոս (Paulin), հտ. Գ 258, 259
- Պօլոս եղբայր Վիշէնի, հտ. Գ 116
- Պօլոս Թորգոմ ոմն, հտ. Բ 600
- Պօլոս Ժողեցի, հտ. Ա 646
- Պօլոս Պէլ, հտ. Ա 588
- Պօլոս վարդապետ, հտ. Ա 100; հտ. Բ 633
- Պօլոս Վէլէտ ի Պետրոս, հտ. Բ 666
- Պօլոս (եղբայր (Յովսէփայ) դուստրն Աննա Սոֆիա, ծնեալ յԵգիպտոս ի 1822, հտ. Գ 1907, 196
- Պօլոս, ի դրան Ս. Պետրոսի եւ Պօլոսի, հտ. Գ 77
- Պօլոսեան Սերովքէ, հտ. Ա 97
- Պօլանեան (մնասցէ առ քեռոյ իւրում Փանոսի ի Բարիզ), հտ. Ա 360
- Պօլանեան Ա., հտ. Ա 361
- Պօլանեան Անտոն, հտ. Ա 513
- Պօլանեան Յովհաննէս, հտ. Ա 512
- Պօլանեան Սեդրակ, հտ. Բ 477
- Պօնէ Հայր (Eugène Boré), հտ. Բ 228
- Պօնէլ (Henry Perigal Borrell), հտ. Բ 262
- Պօտրի, հտ. Բ 270
- Ջալալեան Սարգիս արքեպիսկոպոս, հտ. Ա 30, 75, 571, 574, 602; հտ. Բ 447, 454, 470, 564
- Ջախջախեան, հտ. Ա 613; հտ. Բ 138, 157, 161
- Ջանջեան, հտ. Գ 335
- Ջիլինկիրեան Գրիգոր, հտ. Ա 627, 628
- Ջիւանի, հտ. Գ 84

Ռ

- Ռայնալտ (Odorico Rinaldi), հտ. Ա 620
- Ռատէցքի (Josef Radetzky), հտ. Ա 185
- Ռատտէ (Gustav Ferdinand Richard Radde), հտ. Բ 633
- Ռափայէլ Եդուարդ, հտ. Ա 223, 225, 230
- Ռափայէլեան Գրիգոր, հտ. Ա 371
- Ռափայէլեան Հ. Եփրեմ Վրդ., հտ. Ա 539, 547; հտ. Բ 432, 433, 538, 539, 547, 548, 550, 552, 567, 761, 780, 789
- Ռափայէլեան Մկրտիչ, հտ. Գ 26, 344
- Ռափայէլեան Յարութիւն, հտ. Բ 615
- Ռափայէլեան Յովսէփ, հտ. Ա 371
- Ռափայէլեանք հտ. Ա , 206, 215, 216, 258
- Ռաֆայէլ Աղեքսանդր, հտ. Ա 120, 121, 133, 206, 212, 215, 226, 273,
- Ռաֆայէլ Լուիզ (Lewis Raphael), հտ. Ա 206
- Ռեճինա, հորաքոյր Մարիանոսի վախճանեալ յամի 1819, հտ. Գ 268
- Ռեմոյ (Joseph Toussaint Reinaud), հտ. Ա 525
- Ռէիզեանք, հտ. Ա 607, 608, 636, 640; հտ. Բ 210, 368, 377, 378
- Ռէյ (Emmanuel Guillaume-Rey), հտ. Բ 79, 82, 94, 98, 103, 106, 110, 111, 121, 130, 157, 162, 165, 269, 274
- Ռընան (Joseph Ernest Renan), հտ. Բ 287
- Ռիան կոմս (Paul Édouard Didier Riant), հտ. Բ 416; հտ. Գ 48
- Ռիդէր (Carl Ritter), հտ. Ա 65, 222
- Ռիկլ (Alois Riegl), հտ. Գ 154
- Ռինալտի Յովհաննէս, հտ. Բ 458
- Ռինալտոյ Յովհաննէս, հտ. Բ 320

Ջ

- Ջալալ, հտ. Ա 30

- Ռիշար Բժիշկ, հտ. Ա 534
 Ռոդա, հտ. Ա 537
 Ռոզա-Մուրատ, հտ. Գ 268
 Ռոզմինի, հտ. Ա 443
 Ռոմանշեան (Ռոմաշքա) Միքայել, հտ. Բ 99, 122
 Ռոշքեան Ստեփանոս Կամենիցացի, հտ. Բ 420, , 439
 Ռոսսի (Giovanni Battista (Carlo) De Rossi), հտ. Ա 260, 268, 280, 644, 606, 652, 654, 655; հտ. Բ 153; հտ. Գ 76, 77
 Ռոսսի Յովհաննէս (սպասաւոր), հտ. Բ 503
 Ռոստոմ Վրաց թագաւոր, հտ. Գ 270
 Ռոստոմեան Կոմիտաս, հտ. Ա 601, 619, 620, 621, 625
 Ռուբէն (թորի աւանդութիւն), հտ. Բ 243
 Ռուբէն (սուրբ մերձանուն), հտ. Ա 524
 Ռուբէն, աշակերտ Մուրատեան վարժա-
 րանի, հտ. Ա 466, 632, 633
 Ռուբինեանք; հտ. Բ 19, 151, 185, 278, 467, 497, 498, 520
 Ռուլան (Gustave Rouland), հտ. Ա 390
 Ռուպադիանի Ֆլորիոյ (Compagnia di navigazione Florio e Rubattino), հտ. Բ 326
 Ռուպեան, հտ. Գ 200, 251
 Ռուսեան Պր. Անտոն, հտ. Գ 208
 Ռուտով Կայսր, հտ. Բ 233
 Ռոմաշքան Գրիգոր (Grzegorz Józef Romasz-
 kan), հտ. Բ 122
 Ռոմաշքան Միքայել, հտ. Բ 122
 Ռօշիլտ սեղանաւոր, հտ. Ա 387
 Ռօշքեան, հտ. Բ 382

Ս

- Ս. Անաստաս, հտ. Ա 652
 Ս. Անտոն Անապատական, հտ. Ա 286; հտ. Բ 451; հտ. Գ 364
 Ս. Անտոն Փատովացի, հտ. Ա 49, 90; հտ. Բ 534; հտ. Գ 310, 322, 326
 Ս. Բարսեղ, հտ. Ա 172
 Ս. Գրիգոր իշխան, հտ. Գ 37

- Ս. Գրիգոր Հայոց, հտ. Գ 77
 Ս. Գրիգոր պապ, հտ. Ա 170
 Ս. Գրիգոր, հտ. Ա 623
 Ս. Եփրեմ Ասորի, հտ. Ա 117, 458, 586
 Ս. Թոմա Ագուինացի (Thomas Aquinas), հտ. Ա 2
 Ս. Թոմաս (Ագուինացի), հտ. Բ 275
 Ս. Իգնատիոս, հտ. Բ 199
 Ս. Լիբերիոս (San Liberio Armeno), հտ. Գ 241
 Ս. Լիբերիոս Հայկազուն (San Liberio Arme-
 no), հտ. Ա 182
 Ս. Լուդովիկոս թագաւոր, հտ. Բ 82
 Ս. Լուսաւորիչ, հտ. Գ 77
 Ս. Կատարինէ, հտ. Ա 491, 526
 Ս. Կարոլոս Պորրոմէոյ, հտ. Բ 23
 Ս. Կղեմէս Աղեքսանդրացի, հտ. Ա 233
 Ս. Հոսիսիմէ, հտ. Գ 154, 228
 Ս. Մարդէն, հտ. Բ 269
 Ս. Մեսրոպ, հտ. Ա 135, 241
 Ս. Մեսրոպ, հտ. Գ 38
 Ս. Մեսրոպ Մաշտոց, հտ. Ա 162, 241; հտ. Բ 11
 Ս. Յակոբ Մծբնայ (Մծբնացի/ Մծբնեցի),
 հտ. Ա 604; հտ. Բ 640, 791
 Ս. Յակովբ Տեառնեղբայր, հտ. Բ 446
 Ս. Ներսէս Ընդհալի, հտ. Ա 431
 Ս. Ուրսուլայ, հտ. Բ 223
 Ս. Պատրիկ (Saint Patrick), հտ. Ա 218
 Ս. Պօղոս, հտ. Ա 135, 652
 Ս. Սահակ Պարթեւ, հտ. Ա 57, 135, 162, 240,
 241,
 Ս. Սահակ, հտ. Բ 245, 667
 Ս. Սարգիս, հտ. Բ 77, 462, 514
 Ս. Սիմէոն Հայկազն, հտ. Բ 166
 Ս. Սիմէոն, հտ. Ա 256
 Ս. Ստեփանոս Պեստու, հտ. Գ 44
 Ս. Վարդան, հտ. Բ 77, 398, 614, 623
 Ս. Տաւնոյ, հտ. Բ 19
 Ս. Օգոստինոս հտ. Ա 571

- Սադովկ, հտ. Ա 54
 Սաթենիկ, հտ. Բ 572
 Սալա, հտ. Ա 399
 Սալաճորեցի, հտ. Գ 105
 Սալամբէկեան, հտ. Բ 653, 662
 Սալլուա, հտ. Բ 116
 Սալվի (Conte Giovanni Battista Salvi), հտ. Ա
 Սախաւ, հտ. Բ 417, 421; հտ. Գ 340
 Սահակ («զժԵ կանոնս ի Ծաւալոցն թիւ
 38»), հտ. Ա 652, 654
 Սահակ («զհոգեկան գրութիւն»), հտ. Ա 53
 Սահակ (հայրապետ Աղուանից), հտ. Ա 75
 Սահակ (վարք՝ գրեալ Խոսրով թարգման-
 չէ), հտ. Ա 100
 Սահակ (վկայաբանութիւն), հտ. Բ 476
 Սահակ Արծրունի, հտ. Ա 272
 Սահակ եպիսկոպոս Ծաղկարար, հտ. Բ
 667, 669; հտ. Գ 9
 Սահակ Եպիսկոպոս, հտ. Բ 676; հտ. Գ 99
 Սահակ երէց, հտ. Բ 243
 Սահակ կաթողիկոս, հտ. Ա 606
 Սահակ Միակեաց, հտ. Ա 581
 Սահակ մահատակ, հտ. Բ 474
 Սահակադուխտ քոյր Ստեփանոսի Սիւ-
 մեաց Եպիսկոպոսի, հտ. Բ 614
 Սահակեան (Թորպաճեան) Հ. Մեսրոպ
 Վրդ., հտ. Բ 183, 352, 541, 637, 638; հտ. Գ
 99, 264
 Սահառունի, հտ. Ա 69, 78
 Սամալեան, հտ. Ա 548
 Սամանճեան Գէորգ Պէլ, հտ. Գ 29, 52
 Սամանճեան Գէորգ, հտ. Ա 137
 Սամանճեան Մկրտիչ, հտ. Ա 167, 184, 484
 Սամանճեան, հտ. Ա 133, 153, 184; հտ. Բ 18
 Սամանճի, հտ. Ա 44
 Սամիրոս, հտ. Ա 76
 Սամուէլ («20 ամաւ շարժէ զթուականս այնր
 ժամանակի, եւ զմահ սրբոյն Սահակայ
 փոխանակ 440 ամի՝ 460 ամէ»), հտ. Ա 241,
 Սամուէլ Անեցի, հտ. Ա 472
 Սամուէլ Անեցի, հտ. Ա 56, 80, 403; հտ. Բ
 276, 356, 425, 427
 Սամուէլ կրօնաւոր, հտ. Բ 31
 Սամուէլ Մուրատ, հտ. Ա 484
 Սամուէլ Սկեռացի, հտ. Ա 171
 Սամուէլեան Յովհաննէս, հտ. Գ 276
 Սամուէլեանց, հտ. Բ 104
 Սամաւրեան Հ. Սամուէլ Վրդ., հտ. Ա 8, 39,
 40, 45, 47, 48, 50, 62, 63, 65, 67, 108; հտ. Բ
 372, 374, 375, 387, 518, 533, 538, 540, 543,
 555, 675
 Սամսոն, հտ. Գ 34
 Սալադ-Նովա, հտ. Գ 50
 Սալիս Ալէ, հտ. Բ 277
 Սանասար, հտ. Բ 399
 Սանասարեան Մկրտիչ, հտ. Բ 17, 18, 28, 51,
 87, 216, 322, 334, 344, 354, 392, 398, 487,
 519, 520, 575, 605, 607, 608, 613, 665, 680;
 հտ. Գ 14, 24
 Սանկուինետի (Beniamino Raffaello Sanguini-
 netti), հտ. Բ 151
 Սանտալճեան Յովսէփ Վրդ., հտ. Գ 319,
 324
 Սանտալճեան Ստեփան եպիսկոպոս, հտ. Բ
 189
 Սանտրգեար, հտ. Ա 545
 Սանտրքսար Պետրոս աղա, հտ. Ա 111
 Սանտրոյ, հտ. Գ 143
 Սավա Մեսեմարիոյ, հտ. Բ 219
 Սավա, հտ. Բ 209, 215, 216, 219, 221
 Սավոլտելլի, 252
 Սարայտար, հտ. Բ 306
 Սարաֆեան Պետրոս, հտ. Բ 352
 Սարգիս Ազարթեցի, հտ. Բ 205
 Սարգիս եպիսկոպոս, հտ. Գ 254
 Սարգիս ոմն վարդապետ Հէճնցի, հտ. Ա
 191
 Սարգիս ոմն քահանայ, հտ. Բ 231
 Սարգիս որդի Տօնկան, հտ. Ա 78
 Սարգիսեան Բարսեղ Վրդ., հտ. Բ, 443, 458,
 461, 473, 475, 476, 479, 481, 482, 485, 489,

- 491, 496, 499, 510; հտ. Գ 33, 36, 39, 43, 56, 251, 252, 260, 261
- Սարգիսեան Հայր Ներսէս Վրդ., հտ. Ա 14, 16, 18, 25, 29, 32, 48, 52, 55, 56, 57, 60, 66, 70, 71, 73, 74, 75, 80, 81, 92, 94, 97, 99, 106, 107, 108, 110, 114, 116, 124, 126, 129, 134, 157, 158, 161, 169, 170, 180, 183, 184, 204, 212, 213, 272, 342, 351, 380, 393, 421, 471, 472, 564, 567; հտ. Բ 43, 63, 295, 396, 417, 626
- Սարգիսեան Հայր Ստեփան, հտ. Գ 101
- Սարգիսեան Ա., հտ. Բ 462
- Սարգիսեան, հտ. Գ 101
- Սարգսեան Աղասի, հտ. Գ 218
- Սարգսեան Հայր Ներսէս, հտ. Բ 396
- Սարդանաբալ, հտ. Ա 123
- Սարեան Հ. Ստեփանոս վրդ., հտ. Ա 609
- Սարըեան, հտ. Բ 569
- Սարըպետրոսեան Հայր Աստուածատուր, հտ. Բ 227
- Սարիեան, հտ. Գ 101
- Սարկաւագ, հտ. Ա 53
- Սաւա, հտ. Բ 411
- Սափարեան Հայր Համազասպ, հտ. Բ 529
- Սափարով Հայր Համազասպ, հտ. Բ 489
- Սաքալեան Յակոբ, հտ. Ա 98
- Սաֆրէյ (Comte de Saffray), հտ. Ա 460
- Սքալէր, հտ. Բ 251
- Սքէնսըր, հտ. Ա 233
- Սգրիպ (Eugène Scribe), հտ. Ա 270
- Սգրիպսն, հտ. Ա 266
- Սդաստֆ (Սդաստով/Սդաստֆ) (Vladimir Vasil'evič Stasov), հտ. Գ 54, 86; հտ. Բ 283; հտ. Գ 254
- Սդարիտեան ք, հտ. Գ 179, 186, 272, 341
- Սդարիտէս Տիրուհի, հտ. Գ 129, 133, 138, 145, 238
- Սդաքէլպէրկ կոմս (Stackelberg), հտ. Բ 255
- Սդրակոնով (Grigorij Sergeevic Stroganoff), հտ. Բ 476
- Սեբերիանոս, հտ. Ա 581
- Սեբէոս (Սեբիոս) պատմիչ, հտ. Ա 162, 193, 596, 630
- Սեդրակեան (Սեդրաքեան) Արիստակէս Արքեպիսկոպոս, հտ. Բ 464, 488, 629, 632, 633, 637, 646, 653, 656, 657, 671, 672; հտ. Գ 5, 9, 13, 38, 39, 45, 254
- Սեդրաք («ծրարս եկեալս ի Կարնոյ ի ձեռն»), հտ. Բ 412
- Սեթեան Կարապետ, հտ. Բ 404
- Սելիմեան Յովակիմ, հտ. Գ 32
- Սեղբեստրոս Հոռմայ հայրապետ, հտ. Ա 240, 332
- Սեղբիանոս, հտ. Ա 581
- Սեղբոսեանք, հտ. Բ 620
- Սեմ, հտ. Ա 596
- Սենեկա, հտ. Ա 108; հտ. Բ 382
- Սենեքերիմ, հտ. Բ 232
- Սեպասդիանոֆ (Սեպասդիանով) (Sevastyanov Peter Ivanovich), հտ. Բ 174, 191, 193, 591
- Սեպտիմոս, հտ. Բ 213
- Սերգի, հտ. Ա 620
- Սերենա Գաղա (Carla Serena), հտ. Բ 372
- Սերոբէ աղայ Հիւրմիւզեան, հտ. Ա 478
- Սերոբէ կովապան, հտ. Ա 62
- Սերոբէ Վիջէն, հտ. Ա 345
- Սերոբիկ, հտ. Ա 149
- Սերովք, հտ. Բ 241, 565
- Սերովքէ հօրաքեո որդեակ Ալիշանի, հտ. Ա 84,
- Սերովքէ Վիջէն, հտ. Ա 356
- Սերովքէ, հտ. Ա 71
- Սեւեր կայսր, հտ. Բ 213
- Սեթեան (Սեթեան) Հայր Եփրեմ, հտ. Բ 256, 399, 404, 758, 792
- Սեթեան Ռուբէն, հտ. Ա 543
- Սեթեան(ց) Մեսրոպ, հտ. Գ 27, 159
- Սէնդ Գաթրին, հտ. Ա 418
- Սէր Վիջէն բժիշկ, հտ. Ա 404
- Սէքքի Մուրոյ, հտ. Ա 607
- Սեֆերեան Յովսէփ, հտ. Ա 22

- Սըմըրսէդ, հտ. Ա 220
- Սթաքէլպէրկ (Ernest Stackelberg), հտ. Բ 270
- Սիմաուն, հտ. Բ 136
- Սիմեոյ (նաւ), հտ. Բ 647
- Սիմէոն անպիտան կրօնատուր, հտ. Գ 119
- Սիմէոն Ապարանցի, հտ. Գ 169
- Սիմէոն Պատուելի, հտ. Գ 95
- Սիմէոն վարդապետ Ապարանցի, հտ. Ա 76
- Սիմէոն Վարդապետ, հտ. Բ 261
- Սիմոն Աղայ, հտ. Ա 590, 608, 616
- Սիմոն Հերակլ, հտ. Բ 413
- Սիմոն Պապա («Հայ եպիսկոպոս նորա-դանդ»), հտ. Գ 119
- Սիմոն, հտ. Բ 136, 413
- Սիմոնեան Հայր Ղուկաս, հտ. Ա 580
- Սիմոնիդէս, հտ. Ա 181
- Սինա դուստր մի Մկրտչի, հտ. Ա 243
- Սինան, հտ. Բ 473, 474, 492, 500
- Սինանեան Գէորգ, հտ. Ա 543
- Սինանեան Յովսէփ, հտ. Ա 543
- Սինապեան, հտ. Բ 369; հտ. Գ 111, 123
- Սիոնեան կրօնատուրք, հտ. Գ 116
- Սիպիլեան Հ. Կղեմէս Վրդ., հտ. Ա 135, 193, 195, 196, 203, 327, 600, 621; հտ. Բ 124, 407, 487, 498, 502
- Սիր երէց, հտ. Ա 555
- Սիրի Պաղտին, հտ. Ա 661
- Սիրունեան Հ. Եղուարդ, հտ. Գ 226, 229
- Սլիվանեանք, հտ. Բ 312, 314, 315, 316
- Սլիվանցիք, հտ. Բ 315
- Սկանդար, հտ. Բ 202
- Սկանտար, հտ. Բ 202
- Սմբատ (յիշատակարան), հտ. Բ 289
- Սմբատ (օրինագիրք), հտ. Բ 31
- Սմբատ Ա. Բագրատունի, հտ. Գ 253
- Սմբատ Գունդատապլ, հտ. Բ 62, 75, 79, 81, 110, 124, 125, 143, 154, 209, 210, 404, 509, 615, 652
- Սմբատ երէց, հտ. Բ 243
- Սմբատ Պատմիչ, հտ. Ա 99, 193, 241; հտ. Բ 118, 388
- Սմբատ Սպարապետ, հտ. Բ 10
- Սմբատ, «նորընծայ կոչեցաւ Սուքիաս», հտ. Ա 89
- Սմբատ, վարպետ-երէց», հտ. Բ 243
- Սմբատեան Մեսրոպ Արք., հտ. Բ 317, 352, 486, 497, 529, 530, 541, 657, 661, 668, 671, 672; հտ. Գ 27, 38, 55, 60, 80, 104, 218, 227, 254, 307, 312, 313, 330, 333
- Սմբատեանց, հտ. Գ 55
- Սմիտի (George Smith), հտ. Բ 42
- Սմիտի (Sir William Smith), հտ. Բ 202; հտ. Գ 173, 224
- Սոկրատ, հտ. Ա 30
- Սոմալ(եան) Սուքիաս Աքբահայր, հտ. Ա 24, 34, 223, 480, 666; հտ. Բ 681
- Սորկունեան Հ. Յովհաննէս Վրդ., հտ. Ա 122, 131, 136, 151, 177, 184, 186, 234, 247, 288, 290, 320, 334, 339, 341, 348, 349, 351, 355, 359, 362, 368, 370, 373, 374, 375, 376, 377, 379, 381, 382, 386, 387, 388, 395, 420, 438, 509, 611, 615, 636, 638, 662, 663; հտ. Բ 24, 48
- Սուապ (Moïse Schwab), հտ. Բ 236
- Սուարէզ (Henricus (de) Suarès), հտ. Բ 281
- Սուզոյ (Enrico Suso (գերմ. Heinrich Seuse), հտ. Բ 632
- Սուդան Մահմուտ, հտ. Գ 228
- Սուրբ Ծովիսաղիշոյ, հտ. Ա 75
- Սուրէնեան Մարտիրոս հտ. Բ 402
- Սուրէնեան Նազարէթ, հտ. Բ 402
- Սուրէնեան(ց) Վարդգէս, հտ. Բ 487, 770; հտ. Գ 13, 50, 58, 70
- Սուքիաս (ուխտեալ), հտ. Ա 89
- Սուքիաս «Եղբայր ուն, երբեմն յԱնտո-նեանց», հտ. Բ 584
- Սուքիաս եպիսկոպոս, հտ. Գ 57
- Սուքիաս Պրուսացի (նորընծայ), հտ. Բ 490
- Սուքիասեան Հ. Արսէն Վրդ., հտ. Բ 193
- Սուֆլեա, հտ. Բ 637

- Սոփի, հտ. Բ 227, 283, 295, 392, 413, 419; հտ. Գ 107, 132, 142, 151, 210, 242, 243, 253, 258, 259, 274, 279, 296, 301
- Սոֆի, հտ. Բ 279, 342, 414, 415, 561, 613, 678; հտ. Գ 104, 237, 238, 258, 277, 278, 305
- Սոֆիալեան Հ. Անտոնիոս, հտ. Ա 118
- Ստանիսլաւ (Stanislao (Stanisław) Kostka), հտ. Ա 140; հտ. Բ 99
- Ստասով Վլատիմիր Վասիլեւիչ, հտ. Բ 539; հտ. Գ 59, 65, 88
- Ստարիտեան Տիրուհի, հտ. Գ 125
- Ստարիտէս, հտ. Գ 205
- Ստեպանիցքի (Hieronim (Jerome) Stebnicki), հտ. Բ 334
- Ստեփան աղայ, հտ. Բ 202
- Ստեփան Էֆէնտի, հտ. Բ 404
- Ստեփան նորընծայ, հտ. Բ 352, 451, 566
- Ստեփան Պատմիչ, հտ. Բ 382
- Ստեփան պէլ, հտ. Ա 485
- Ստեփան, հտ. Բ 302
- Ստեփանեան Հ. Դանիէլ Վրդ., հտ. Բ 518, 542, 578; հտ. Գ 90, 100, 111, 120, 130, 135, 137, 139, 141, 143, 145, 188, 202, 203, 208, 212, 224, 235, 238, 244, 245, 246, 247, 248, 251, 252, 265, 267, 269, 309, 320, 322, 324, 447, 454, 455, 456, 518, 579
- Ստեփանէ Խորէն Վրդ., հտ. Բ 674, 678; 8, 22
- Ստեփանոս «առաջին հիմնարկող» Խորին անապատի Կիլիկիոյ, հտ. Բ 312
- Ստեփանոս եպիսկոպոս Սեբաստիոյ, հտ. Բ 293
- Ստեփանոս Երէց, հտ. Ա 581
- Ստեփանոս Թօխաթեցի, հտ. Բ 294
- Ստեփանոս Լեհացի, հտ. Ա 581; հտ. Բ 656
- Ստեփանոս Կաթողիկոս, հտ. Ա 70
- Ստեփանոս Կամենիցացի (Ստեփանոս Ռոշքա), հտ. Ա 198
- Ստեփանոս որդի Ահարոնի ի կէս ԺԳ ի դարու, հտ. Բ 136
- Ստեփանոս Սիւնեցի, հտ. Բ 411, 626
- Ստեփանոսք Լեհացիք, հտ. Բ 439
- Ստրաբոն, հտ. Ա 472
- Ստրոկոնֆ (Grigorij Sergeevic Stroganoff), հտ. Բ 473; հտ. Գ 154
- Սրապ, հտ. Բ 434
- Սրապեանց Կիրեղ Վարդապետ, հտ. Բ 476
- Սրբուհի Թերեզա, հտ. Գ 197
- Սրուանձտեան Գարեգին Եպս., հտ. Բ 63, 57, 278, 505, 507, 508, 511, 513, 514, 520, 532, 541, 547, 558, 562, 569, 571, 577, 592, 595, 610; հտ. Գ 312, 313
- Սոֆի, հտ. Բ 409
- Վ**
- Վալենդին, հտ. Ա 234
- Վալէսքի (Alexandre Florian Joseph, Կոմս Colonna-Walewski), հտ. Ա 471, 518, 523, 525
- Վալլոն (Henri-Alexandre Wallon), հտ. Բ 89, 90, 94
- Վահան (Պօլիս), հտ. Գ 343
- Վահան Գողթնացի, հտ. Բ 309, 314, 338
- Վահան Մամիկոնեան, հտ. Ա 76, 95, 473
- Վահան Վարդապետ, հտ. Բ 596, 598
- Վահան Վրդ. Պարտիզակցի, հտ. Բ 596, 598
- Վահշիահ, հտ. Գ 100
- Վահրամ, հտ. Ա 60; հտ. Բ 136
- Վաղարշ, հտ. Բ 213
- Վաղարշակ, հտ. Ա 107, 416; հտ. Բ 399
- Վալզման (Nicholas Wiseman), հտ. Ա 147, 152
- Վանական Վարդապետ, հտ. Բ 249, 303
- Վանական, հտ. Ա 53
- Վանանդ, հտ. Ա 565; հտ. Բ 292
- Վանտէնպէրկ, հտ. Ա 434, 435, 441
- Վասիլ, հտ. Գ 276
- Վասիլեան Պետրոս, հտ. Ա 622
- Վասիլեան, հտ. Ա 596
- Վատինկոն, հտ. Բ 94; հտ. Գ 247, 250
- Վարդան Այգեկցի, հտ. Ա 666
- Վարդան ճգնող, հտ. Գ 77

- Վարդան Պատրիկ, հտ. Բ 204
- Վարդան Վարդապետ արեւելցի, հտ. Ա 75, 332, 333, 403, 581; հտ. Բ 437 614; հտ. Գ 209
- Վարդան վարդապետ Բաղիշեցի, հտ. Ա 170; հտ. Բ 397
- Վարդան փաշա, հտ. Ա 368, 371
- Վարդասար, հտ. Բ 233
- Վարդասարեան Գրիգոր, հտ. Բ 232
- Վարդիմեր, հտ. Ա 161
- Վարպետ Սկանտար, հտ. Բ 202
- Վելի փաշայ դեսպան (Veliyeddin Rifat Paşa), հտ. Ա 530
- Վելտէն (Franz Ludwig von Welden), հտ. Ա 87
- Վենտրամին, հտ. Բ 593
- Վենցել (Monsignor Pietro Wenzel), հտ. Բ 642
- Վեչելլիոյ (Cesare Vecellio), հտ. Բ 90
- Վերինթերն, հտ. Բ 275
- Վելի փաշայ (Veliyeddin Rifat Paşa), հտ. Ա 516
- Վիանելլոյ, հտ. Բ 222
- Վիենական Մխիթարեանք, հտ. Ա 622
- Վիգենդինի (Մորէլ), հտ. Ա 417
- Վիլլոյ (Père Jacques Villotte), հտ. Բ 140, 299, 302
- Վիկտոր Էմանուէլ, հտ. Ա 98
- Վիգիա (Cesare Vigna), հտ. Բ 158, 549
- Վինտիշման (Friedrich Heinrich Hugo Windischmann), հտ. Ա 340
- Վիչենցոյ մաւաւար, հտ. Ա 588
- Վիչենիկ Աղայ, հտ. Բ 31
- Վիչենցոյ մաւաւար, հտ. Բ 226
- Վիչենցոյ, հտ. Բ 186, 228, 416
- Վիչէն մաւաւար, հտ. Բ 97
- Վիչէն Պարոն, հտ. Ա 23
- Վիչէն, հտ. Բ 186
- Վիսգոնդի Մարկոս, հտ. Գ 80
- Վիսգոնդի, հտ. Ա 279
- Վիսքոնդի (Ennio Quirino Visconti), հտ. Ա 123
- Վիվիէն Ա. Մարդէն, հտ. Բ 268
- Վիրգիլիոս, հտ. Ա 182; հտ. Բ 382
- Վիստէնֆէլտ (Heinrich Ferdinand Wüstenfeld), հտ. Բ 203
- Վոլդեր, հտ. Բ 14
- Վոլման Ետմոնդ, հտ. Գ 147
- Վոլնէյ (Volney), հտ. Ա 29; հտ. Բ 312
- Վոկել (Joseph Antoine Vogel), հտ. Գ 212
- Վոնիփակիոս Թ, հտ. Ա 655
- Վրդանէս Աբբայ (Հ. Վրթանէս Վրդ. Պոտուրեան), հտ. Ա 362
- Վրդնջեր, հտ. Բ 166, 176
- Վրթանէս աբբայ (Հ. Վրթանէս Վրդ. Պոտուրեան), հտ. Ա 366, 400
- Վրթանէս եպիսկոպոս, հտ. Բ 474
- Վրնջեր, հտ. Բ 169, 275
- Վրոյր, հտ. Ա 481
- Տ**
- Տաբելայ, հտ. Բ 442
- Տալլա Վետովա, հտ. Բ 507
- Տաղուտեան, հտ. Գ 292
- Տամա Ալիծի, հտ. Բ 154
- Տամա Վիծի (անուն մօր Սմբատայ), հտ. Բ 154
- Տամաթ Մկրտիչ, հտ. Ա 416
- Տամաթ Յովհաննէս, հտ. Ա 405
- Տամաթ(եան) Յակոբ, հտ. Ա 376, 379
- Տամաթեան Գրիգոր, հտ. Ա 408
- Տամաթեան Մկրտիչ, հտ. Ա 418
- Տամաթեան Յովսէփ աղայ, հտ. Ա 374, 478
- Տամաթեանց (աշակերտ), հտ. Ա 360
- Տամաթեանք, հտ. Ա 358, 366, 455, 461, 465, 595
- Տամատ(եան) Յակոբ, հտ. Ա 520, 542; հտ. Բ 51, 273, 276, 278, 279, 284, 306, 516, 624; հտ. Գ 180, 232, 337, 376, 678
- Տամատ, հտ. Ա 523; հտ. Բ 273, 581, 589, 597, 678; հտ. Գ 16, 32, 209
- Տամատեան Անդրէաս, հտ. Ա 526, 527
- Տամատեան եղբարք, հտ. Ա 545

- Տամատեան Միհրան, հտ. Գ 375, 756
 Տամատեան Միքայել, հտ. Ա 545
 Տամէ, հտ. Ա 542, 563; հտ. Բ 214, 235, 269, 428
 Տայեցի Հայր Եսայի, հտ. Գ 138
 Տաշեան Հ. Յակոբոս Վրդ., հտ. Գ 191
 Տավորեանք, հտ. Ա 514
 Տավոտ փաշայ, հտ. Ա 608
 Տատեան (աշակերտ), հտ. Ա 43, 78, 96
 Տատեան Գարեգին Յարութին (Արթին) (փաշա, էֆէնտի) հտ. Ա 114, 132, 137, 425, 436, 555, 639; հտ. Բ 408, 414, 425, 430, 436, 438, 555, 565, 639
 Տատեան Յակովբ, հտ. Բ 51
 Տատեան Յովհաննէս ամիրա, հտ. Ա 57, 59, 60 78, 84, 97, 107, 108, 116, 119, 121, 122, 124, 126, 127, 130, 133, 134, 135, 137, 147, 186, 230, 235, 279, 602; հտ. Բ 408, 431, 436
 Տատեան Պօղոս, հտ. Գ 156
 Տատեան Վահրամ պէլ, հտ. Գ 131
 Տատեանք, հտ. Բ 408
 Տարաունի աբբայ Ամբրոսիոս (Ambrose (Ambrogio) Notyn Darauni), հտ. Ա 425, 435, 455, 458; հտ. Բ 225
 Տարբան, հտ. Ա 596
 Տարիւ, հտ. Ա 408, 495, 497, 534, 541, 551, 552, 575
 Տարունի, տե՛ս Տարաունի աբբայ Ամբրոսիոս
 Տարապիմ, հտ. Գ 10
 Տաւոթ Կարապետ աղայ, հտ. Ա 443
 Տաւորեանք, հտ. Ա 513
 Տէ Ռոսսի, հտ. Գ 71
 Տէլեմաք, հտ. Ա 6
 Տէլի Ակոբ, հտ. Գ 256, 258
 Տէլի Յակոբ, հտ. Գ 257
 Տէլիժան, հտ. Բ 447
 Տէլվէթեանք, հտ. Ա 368
 Տէնիշմէնտ, հտ. Բ 294
 Տէսսէր (Albert Rudolf Maximilian Dressel), հտ. Ա 564
 Տէվիս (Edwin John Davis), հտ. Բ 402
 Տէվլէթ, հտ. Ա 358, 461
 Տէվլէթեան Կոզմաս, հտ. Ա 513
 Տէվլէթեան, հտ. Բ 271
 Տէվլէթեանց (աշակերտ), հտ. Ա 360, 455
 Տէվլէթեանք, հտ. Ա 355, 358, 461, 465, 467
 Տէվրէնեան Տէր Իգնատիոս, հտ. Գ 268
 Տէտէեան Յարութին, հտ. Ա 627, 628
 Տէտէպալեան, հտ. Ա 359
 Տէր Աբրահամ Կ. Պօլսեցի, հտ. Գ 183
 Տէր Աբրահամ, հտ. Գ 196
 Տէր Աբրահամեան Եղբայր Եղիսէ, հտ. Գ 121
 Տէր Արիստակէս, հտ. Բ 640
 Տէր Աւետիքեան, հտ. Գ 57
 Տէր Բարդողիմէոս Աբգարեան, հտ. Գ 169
 Տէր Բարդողիմէոս եպիսկոպոս ոմն, հտ. Բ 275
 Տէր Բեդեր երէց, հտ. Ա 340
 Տէր Գրիգոր Ի Շիրա կղզւոջ, հտ. Ա 159
 Տէր Գրիգոր, հտ. Ա 111
 Տէր Գրիգորեան ճարտարապետ, հտ. Բ 659, 662
 Տէր Դանիէլեան, հտ. Բ 641
 Տէր Դաթեան Եոնէստ, հտ. Ա 440
 Տէր Դաթեան Թերզեան Պետրոս աղայ, հտ. Ա 360
 Տէր Դաթեան Յովհաննէս, հտ. Ա 361
 Տէր Դաթեան Յովսէփ, հտ. Ա 360
 Տէր Դաթեան, հտ. Ա 360, 372, 374, 405, 434, 435, 520, 545
 Տէր Դաթեանց Ֆրէրի, հտ. Ա 381
 Տէր Դաթեանց, հտ. Ա 372, 434
 Տէր Դաւիթ (Դաթեան) Եոնէստ, հտ. Ա 441
 Տէր Խաչատուրեան Կարապետ վարժապետ, հտ. Բ 379
 Տէր Կարապետ, հտ. Ա 378, 399, 463, 613; հտ. Բ 9, 358; հտ. Գ 180
 Տէր Կոմիտաս մահատակ, հտ. Ա 95, 572
 Տէր Համագասպ, հտ. Բ 626

- Տէր Ղեոնդեան, հտ. Բ 662, 673
 Տէր Միքայել (վկայաբանութիւն), հտ. Ա 651
 Տէր Մովսէս, հտ. Բ 402
 Տէր Յովհաննէս քահանայ Տրապիզոնցի, հտ. Բ 610
 Տէր Յովհաննէս Մանուկ Նոր Զուղայեցի, հտ. Բ 120
 Տէր Յովհաննէս, հտ. Բ 648
 Տէր Յովհաննիսեան Յարութին, հտ. Գ 159
 Տէր Յովսէփ, հտ. Բ 476
 Տէր Ներսէս եպիսկոպոս, հտ. Գ 296
 Տէր Ներսէս, հտ. Ա 172; հտ. Բ 524; հտ. Գ 277, 296
 Տէր Շիշմանեան, հտ. Բ 255
 Տէր Ոսկանեան Քահանայ, հտ. Բ 671
 Տէր Պետրոս Վրացի, հտ. Բ 347
 Տէր Պետրոսեան Մատթէոս, հտ. Բ 669
 Տէր Պօղոս Շիրակացի, հտ. Ա 572
 Տէր Պօղոս Վարդապետ, հտ. Բ 353
 Տէր Պօղոս, հտ. Ա 162, 572
 Տէր Ռափայէլեան, հտ. Բ 681
 Տէր Սահակ, հտ. Գ 168
 Տէր Սիմոն, հտ. Ա 23
 Տէր Ստեփանոս, հտ. Գ 204, 228, 267
 Տէր Վրթանէս, հտ. Ա 609
 Տէրոյեան տե՛ս Չամուրճեան-Տէրոյեանց Յովհաննէս
 Տերվիշեան Հ. Սերովբէ Վրդ., հտ. Բ 103
 Տերվիշեան Հայր Մանուէլ, հտ. Ա 154
 Տէօվլէթեան (վարժաւարտ), հտ. Ա 520
 Տէօվլէթեանք, հտ. Ա 367, 511, 523, 524, 525
 Տէօվլէթեան (աշակերտ), հտ. Ա 514, 516;
 Տէօվլէթեան Գէորգ, հտ. Ա 543
 Տիբեր կայսր, հտ. Բ 446
 Տիգրան էֆէնտի (վաճառող), հտ. Գ 154
 Տիգրան թագաւոր, հտ. Գ 131
 Տիգրան որդի Արշակայ, հտ. Ա 272
 Տիգրան Պրն., հտ. Ա 645
 Տիգրան, հտ. Ա 29
 Տիգրանեան Հաւորանի, հտ. Բ 162
 Տիգրանեան, հտ. Գ 111
 Տիմոթ, հտ. Բ 597
 Տիտոյ (Ambroise Firmin-Didot), հտ. Ա 462, 469; հտ. Բ 53, 75, 76; հտ. Գ 79
 Տիտոս, հտ. Բ 549
 Տիրան Պէլ, հտ. Ա 36, 37, 50, 271, 349, 623, 624, 351, 352, 409, 416, 420, 429, 431, 452, 455; հտ. Գ 167, 168, 178
 Տիրացու (Մարիա), հտ. Բ 98
 Տիրացու Անտոն, հտ. Բ 615
 Տիրացու Գէորգ, հտ. Գ 179
 Տիրացու Մալխաս սարկաւագ, հտ. Գ 169
 Տիրացու Մաղաքիա, հտ. Բ 146
 Տիրացու Մելգոն, հտ. Ա 446
 Տիրացու Պետրոս, հտ. Բ 138, 199
 Տիրուկ, հտ. Գ 157, 158
 Տիրունի Տիկիմ, հտ. Բ 672
 Տիրունի, Գաթինկոյի դուստրը, հտ. Բ 320, 679; հտ. Գ 18, 75, 129, 133, 157, 232, 237, 273, 280, 309, 310
 Տիրունիցա տոտու, հտ. Գ 174
 Տիւբանլու (Félix-Antoine-Philibert Dupanloup), հտ. Բ 74, 123, 129, 175, 215
 Տիւրէլ (կապարագործ), հտ. Բ 145
 Տիւզ Անտոն, հտ. Բ 477
 Տիւզ Մկըր, հտ. Բ 413
 Տիւզ Յովհաննէս, հտ. Բ 98
 Տիւզ Պօղոս պէլ, հտ. Ա 526
 Տիւզեան (աշակերտ), հտ. Ա 612
 Տիւզեան գերդաստան, հտ. Ա 82
 Տիւզեան Կարապետ Չէլէպի, հտ. Բ 702
 Տիւզեան Հայր Աղեքսանդր, հտ. Ա 361
 Տիւզեան Յակոբ Չէլէպի, հտ. Ա 36, 61, 62, 351, 354, 672, 678, 679, 730, 731; հտ. Բ 293
 Տիւզեան Պօղոս Պէլ, հտ. Ա 423
 Տիւզեան տիկիմ, հտ. Բ 75
 Տիւզեան Տիրունի, հտ. Բ 597
 Տիւզեան Օննիկ Պէլ, հտ. Բ 293
 Տիւզեան Օրիորդ, հտ. Բ 79, 113,
 Տիւզեանք, հտ. Ա 597

- Տիլորիէ (Տիլորիէ) (Édouard Dulaury), հուն. Ա. 323, 397, 481; հուն. Բ. 22, 36, 43, 64, 66, 68, 76, 79, 94, 162; հուն. Գ. 171
- Տիւմա Աղեքսանդր, հուն. Ա. 628
- Տիւմոն Ալպերդ (Albert Dumont), հուն. Բ. 54
- Տիւպուա, հուն. Բ. 281
- Տիւրի (Victor Jean Duruy), հուն. Ա. 576, 577, 606
- Տոն Բիւրոյ, հուն. Գ. 118
- Տորիկոդի, հուն. Ա. 412
- Տուէորդի, հուն. Բ. 205
- Տորիշահ, հուն. Գ. 42
- Տորշահ, հուն. Գ. 42
- Տրալիանոս, հուն. Ա. 654; հուն. Բ. 199
- Տրդատ թագաւոր, հուն. Ա. 77, 240, 332, 683; հուն. Բ. 14, 325, 356, 409, 760
- Տրդատ Մեծ, հուն. Բ. 114
- Տրդատ Վարդապետ, հուն. Գ. 275, 287
- Տօնապետեան Պետրոս (Վաղինակ), բանասէր եւ թարգմանիչ, հուն. Գ. 6, 30
- Ր**
- Րալինսոն (Sir Henry Creswicke Rawlinson), հուն. Բ. 32
- Րադուպ պէլ, հուն. Ա. 174
- Րալմալտի (Րալմալ) (Odorico Rinaldi/Rinaldi), հուն. Ա. 573, 655; հուն. Բ. 23, 489, 491
- Րատէցքի (Josef Radetzky), հուն. Ա. 104
- Րենադոս, հուն. Ա. 654
- Րենոյ (Joseph Toussaint Reinaud), հուն. Ա. 523
- Րէիզեանց (հասցէ), հուն. Ա. 661
- Րէլ (Emmanuel Guillaume-Rey), հուն. Բ. 79, 87, 88, 131, 138
- Րըսսէլ (Odo William Leopold Russell), հուն. Ա. 443
- Րըսսէլ Wats, հուն. Ա. 233
- Րիդէր, (Carl Ritter) հուն. Ա. 199
- Րինալտի, հուն. Բ. 473
- Րինալտոյ, հուն. Բ. 331
- Րիշար Բիշկ, հուն. Ա. 399, 530, 538
- Րիւսսէլ (Odo William Leopold Russell), հուն. Ա. 467
- Րոպերդ, հուն. Բ. 42
- Րուի Բիէր, հուն. Ա. 335
- Րուսեան Անտոն, հուն. Բ. 572
- Փ**
- Փաբրիկիոս (Johann Albert Fabricius), հուն. Ա. 185
- Փանեց Ստեփանոս, հուն. Գ. 253
- Փանոս Կոմիտաս, հուն. Ա. 361, 513
- Փանոս Մ., հուն. Ա. 478
- Փանոս, հուն. Ա. 360, 374, 400
- Փանոսեան Կոմիտաս, հուն. Ա. 512
- Փանոսեանք, հուն. Ա. 441
- Փաշինի (Giuseppina Pacini), հուն. Ա. 47
- Փասգալ ուստա, հուն. Ա. 466
- Փասսերիւնի, հուն. Գ. 251
- Փասփաթի, հուն. Գ. 108
- Փարի տիկին, հուն. Բ. 402
- Փարիզեան դպրոց, հուն. Ա. 89
- Փարսադան Մկրտիչ, հուն. Ա. 242, 243
- Փարսադանեանց, հուն. Բ. 229
- Փարսադանեանք, հուն. Ա. 243
- Փափագ, հուն. Բ. 306
- Փափագեան Իգնատիոս Եպիսկոպոս, հուն. Ա. 2
- Փափագեան Ծանիկ Ամիրա, սեղանաւոր, հուն. Բ. 760
- Փափագեան Մատթէոս, հուն. Բ. 207, 799; հուն. Գ. 5, 9, 10, 13, 17, 37, 38, 44, 45, 49, 50, 57, 69, 70, 109, 155, 157, 164, 165, 180, 182, 245, 247, 250, 251, 252, 255, 264, 266, 272, 275, 328, 350, 351, 353, 354, 358, 360, 371
- Փափագեան Յակոբ, հուն. Գ. 275, 328
- Փափագեան Յովհաննէս, հուն. Գ. 310
- Փափագեան Յովսէփ, հուն. Բ. 168
- Փափագեան Ստեփան ոմն Օրթագիւղի, հուն. Բ. 200, 202
- Փափագեան Վ., հուն. Գ. 355, 402
- Փափագեանց (Դուրին), հուն. Ա. 325

- Փափագեանց Մատթէոս, հուն. Բ. 676
- Փափագեանք, հուն. Գ. 344
- Փաքինքի, հուն. Բ. 207
- Փելիկիանոս, հուն. Բ. 8
- Փէշտըմալեան Տիգրան, հուն. Ա. 515, 516
- Փէշտիմալեան (աշակերտ), հուն. Ա. 518
- Փէշտիմալեան Գրիգոր պատուելի, հուն. Ա. 166, 698
- Փիանթոն, հուն. Ա. 47
- Փիանթոնի, հուն. Ա. 66
- Փիանթօն, հուն. Ա. 43
- Փիլէոս, հուն. Ա. 201
- Փիլիպոս, հուն. Ա. 655
- Փիլիպպոս («մկրտի ի պաշտօնէէ թագունւոյն»), հուն. Բ. 134
- Փիլիպպոս (հին բժիշկ), հուն. Բ. 652
- Փիլիպպոս հայր Աղեքսանդրի, հուն. Բ. 212
- Փիլոն Տիրակացի, հուն. Բ. 614
- Փիմի Փ., հուն. Ա. 49
- Փիրղալեմեան Ղեւոնդ վարդապետ, հուն. Բ. 508, 512
- Փիլստըյան (Otto Puchstein), հուն. Բ. 635
- Փորթուգալ (Փորթուգալ) Միքայէլ (Էֆէնտի-Փաշա), հուն. Ա. 412; հուն. Բ. 290, 299; հուն. Գ. 125, 126, 132, 231, 233
- Փորթուգալեան, հուն. Ա. 404; հուն. Բ. 319, 323
- Փուլեան (աշակերտ), հուն. Ա. 351, 401, 418, 427, 431, 434, 435, 441, 453, 526
- Փուլեան Յակոբ, Ալիշանի քեռորդին, հուն. Ա. 310, 339; հուն. Բ. 254, 296
- Փուլեան Պօղոս(իկ) աղայ, հուն. Ա. 418, 427, 453, 526
- Փուլեանց, հուն. Բ. 315
- Փուլնի (աշակերտ), հուն. Ա. 440
- Փուլմեան Յակոբ, հուն. Ա. 404
- Փրետրիկ Պարպարոսա կայսր, հուն. Գ. 31
- Փօլէն, հուն. Գ. 295
- Փորթուգալեան, հուն. Ա. 408, 413, 416, 420, 488; հուն. Բ. 293
- Ք**
- Քաթելեդի (Քաթելեդի/Քափելեդի/Քափիլեդի/Քափիլեդի/Քափիլէլ) (Giuseppe Cappelletti), հուն. Ա. 64, 80, 81, 258, 481, 500
- Քաթին (քոյր Ալիշանի), հուն. Գ. 281, 345
- Քալանդարեան, հուն. Բ. 581
- Քալանթարեան, հուն. Բ. 233
- Քանա Մոսալի, հուն. Բ. 152
- Քանամուսալի բժիշկ (Canamusali (Ammar ibn Ali al-Mawsili), հուն. Բ. 143, 202
- Քանդո (Cesare Cantù), հուն. Բ. 332
- Քանտէյ եղբ. Անտոնին(ոս), հուն. Ա. 521; հուն. Բ. 139, 612
- Քաջբերունի, հուն. Գ. 10, 54, 57
- Քաջունի Անտոն, հուն. Գ. 347
- Քաջունի Հ. Մանուէլ Վրդ., հուն. Ա. 23, 54, 67, 79, 80, 109, 110, 139, 142, 151, 154, 157, 159, 174, 186, 203, 209, 298, 309, 400, 427, 430, 432, 435, 485, 486, 488, 489, 490, 492, 494, 499, 500, 515, 516, 520, 524, 525, 545, 587, 593, 606, 664; հուն. Բ. 7, 9, 22, 39, 44, 46, 47, 48, 52, 54, 55, 57, 76, 73, 77, 78, 80, 82, 83, 85, 86, 91, 92, 96, 97, 101, 102, 104, 105, 108, 115, 118, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 135, 138, 139, 142, 144, 153, 157, 159, 161, 163, 165, 167, 174, 178, 181, 187, 189, 195, 198, 203, 216, 227, 228, 229, 234, 236, 238, 240, 241, 242, 244, 245, 249, 251, 257, 260, 262, 265, 266, 268, 272, 276, 277, 280, 284, 288, 291, 292, 302, 315, 328, 370, 417, 446, 464, 534, 583, 597, 599, 602, 604, 606, 646, 675; հուն. Գ. 20, 31, 62, 75, 78, 87, 126, 136, 137, 138, 141, 146, 160, 170, 179, 229, 231, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 255, 262, 266, 267, 269, 272, 281, 311, 314, 320, 321, 322, 323, 326, 328, 330, 334
- Քաջունի/Սոֆեալեան Եղբայր Անտոն, հուն. Բ. 74, 83, 97, 98, 114, 119
- Քաստէլի փաստաբան (Jacopo Castelli), հուն. Ա. 87, 88
- Քաստրաքանէ Ծիրանաւոր (Castruccio Castracane degli Antelminelli), հուն. Ա. 130

- Քավանիսեանք, հտ. Ա, 43
 Քավենեաք (Eugène Cavaignac), հտ. Ա, 156
 Քարամեան Նիկողոս, հտ. Բ 580, 581, 646
 Քափալեզեօվ, հտ. Ա, 35
 Քաֆֆիերի, հտ. Բ 414
 Քեաթիպ Չելեպի, հտ. Բ 661
 Քերոբէ, հտ. Ա, 478, 491
 Քերովբէ (աշակերտ), հտ. Ա, 621
 Քէիկնեան, հտ. Բ 625
 Քէլիեան, հտ. Ա, 437
 Քէչիպաշեան Ագապի, հտ. Գ 202
 Քէսէնեան, հտ. Բ 211, 213, 221
 Քէօլէեան, հտ. Ա, 597
 Քէօշէեան Սերոբէ, հտ. Ա, 382
 Քէօշէկեան Խաչատուր, հտ. Ա, 531
 Քէօշէկեան Յակոբ, հտ. Ա, 465
 Քէօշէկեան Սերոբիկ աղայ, հտ. Ա, 356
 Քէօշէկեան, հտ. Ա, 531
 Քէօսէեան Տէր Յոհաննէս վարդապետ, հտ. Ա, 233
 Քիբերդ, Քիբերդ, Քիբըրդ (Heinrich Kiepert), հտ. Բ 293, 299, 319, 350, 367, 388, 391, 400, 431, 481, 483, 507, 555, 592, 611, 630; հտ. Գ 91, 242
 Քիբերդեան (տախտակ, քարտ, ծրար), հտ. Բ 480, 481, 483
 Քիրիքոյ Վալերի, հտ. Ա, 47, 147
 Քիւբէլեան եպիսկոպոս Յովհաննէս, հտ. Գ 34
 Քիւլհաննեան Պօղոս, հտ. Ա, 543
 Քիւրճիսան, հտ. Բ 306
 Քիւրքնեան Յովհաննէս, հտ. Բ 266, 271, 278, 289, 290, 294, 295, 399, 350, 372; հտ. Գ 58
 Քիւսիլեան (Քիւսիլեան) Յովհաննէս եպս., հտ. Բ 46; հտ. Գ 251, 319, 320
 Քիւսիլնի, հտ. Գ 136
 Քլիմզէ (Augustin-Pierre Cluzel), հտ. Բ 375
 Քլինսիք գրահրատարակիչ (Paul Klincksieck), հտ. Գ 31
 Քնար ոմն, հտ. Գ 253
 Քոլոնեանք, հտ. Ա, 523
 Քոնդի Քահանայ, հտ. Ա, 173
 Քոռներ, հտ. Բ 170
 Քուշներեանք (զերկոսիմ), հտ. Գ 81
 Քուշներեան եղբարք, հտ. Բ 556
 Քուշներեան Հ. Սերովբէ Վրդ., հտ. Ա, 575, 768, 772, 775; հտ. Բ 764, 769
 Քուշներեան Հայր Քերոբէ, հտ. Ա, 29, 33, 222, 252, 255, 260, 263, 277, 340, 345, 346, 352, 362, 365, 378, 382, 384, 393, 395, 405, 420, 425, 431, 435, 438, 442, 443, 447, 451, 453, 454, 456, 457, 458, 460, 462, 463, 465, 466, 468, 469, 471, 474, 475, 477, 478, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 492, 497, 499, 510, 511, 513, 521, 526, 547, 550, 553, 556, 562, 567, 571, 576, 578, 579, 583, 587, 588, 590, 616; հտ. Բ 29, 95, 121, 134, 206, 222, 252, 263, 277, 340, 346, 362, 365, 382, 384, 393, 405, 420, 425, 438, 442, 443, 447, 451, 453, 454, 456, 457, 458, 459, 460, 462, 463, 465, 466, 468, 471, 474, 475, 477, 484, 492, 499, 513, 526, 547, 550, 553, 556, 578, 579, 581, 607, 609, 616, 618, 645, 659, 665, 669, 673, 674, 678; հտ. Գ 7, 11, 16, 22, 32, 35, 76, 244
 Քուշներեան Սերովբէ եւ Քերովբէ Հայրեր, հտ. Ա, 578, 579, 583, 585, 587, 590
 Քուշներեանք, հտ. Ա, 570, 573, 576
 Քսենտ Դ, հտ. Ա, 655
 Քսիսութիւն, հտ. Ա, 76
 Քսիֆիսիմոս, հտ. Բ 204
 Քրէտի Ֆօնսիլ, հտ. Բ 123
 Քրումբհոլց (Paul Krumbholz), հտ. Բ 635
 Քօշից (Վկայաբանութիւն սրբոց), հտ. Ա, 581

Օ

- Օ. Գ., հտ. Գ 100
 Օգսենտ, հտ. Բ 634
 Օլկա դքսուհի (Ol'ga Nikolaevna Romanova), հտ. Ա, 36

- Օլսքի (Leo Samuele Olschki), հտ. Գ 136, 138, 141
 Օկլի, հտ. Ա, 201
 Օմէյն խան, հտ. Ա, 30
 Օնիկ Պէլ, հտ. Բ 200
 Օնկանիա (Ferdinando Ongania), հտ. Գ 224
 Օննիկ Պէլ, հտ. Ա, 356, 612; հտ. Բ 75
 Օշին արքայ, հտ. Ա, 172
 Օշին թագաւոր, հտ. Ա, 135; հտ. Բ 491, 499; հտ. Գ 171
 Օշին Կոռիկոսեցի, հտ. Բ 499
 Օշին Սեմեսկալ, հտ. Գ 191
 Օվէիս, հտ. Բ 299
 Օվիետոյ, հտ. Ա, 524, 530
 Օտապաշեան Դաւիթ աղայ, հտ. Բ 447
 Օտապաշեան, հտ. Բ 454, 467, 473
 Օտեան Խաչիկ, հտ. Բ 209
 Օրբէլեան Ստեփանոս, հտ. Բ 356
 Օրդիս (Մենիկոյ), հտ. Բ 99
 Օրդիս, հտ. Ա, 440, 442; հտ. Բ 81, 99, 150, 159, 164, 171, 422
 Օրթիս, հտ. Բ 150
 Օրմանեան Մաղաքիա Արք., հտ. Ա, 609; հտ. Գ 15
 Օրպէլեան, հտ. Բ 626
- Ֆ**
- Ֆալքոնիերի, հտ. Ա, 277
 Ֆալի տիկին, հտ. Ա, 521, 522
 Ֆանդիմի, հտ. Ա, 152
 Ֆանոլի (Michele Fanoli), հտ. Ա, 268, 406, 408
 Ֆապրիչիոս, հտ. Բ 136
 Ֆապրիս (De Fabris' Giuseppe), հտ. Ա, 32
 Ֆետերիկոյ արշիդուքս, հտ. Ա, 65
 Ֆերի, հտ. Գ 341
 Ֆերիգա, հտ. Գ 142
 Ֆերճուլաճ Տաճեր, հտ. Բ 477
 Ֆերրացցի (Giuseppe Jacopo Ferrazzi), հտ. Ա, 637, 662
 Ֆերրոյ, հտ. Բ 145
 Ֆէթվանեան (Ֆէթվանի), հտ. Բ 638, 643
 Ֆէրատ աղայ, հտ. Ա, 513
 Ֆէտերիչի, հտ. Բ 198
 Ֆէրաֆեան, հտ. Բ 227, 625
 Ֆէրսդեր, հտ. Բ 632
 Ֆէօրսդեր, հտ. Բ 630, 632
 Ֆիլիքս, հտ. Ա, 223
 Ֆիլմանեան (Տէր Ներսէս Ղազարեան (Ֆիլման), հտ. Ա, 95, 105
 Ֆիկարոյ, հտ. Գ 154
 Ֆիմի, հտ. Բ 304
 Ֆիորանի, հտ. Բ 549
 Ֆիրմէն Տիտոյ, հտ. Բ 53
 Ֆիւատ փաշայ (Mehmed Fuad Pasha), հտ. Ա, 343
 Ֆոնդանա (P. Giuseppe Francesco Fontana), հտ. Ա, 625; հտ. Բ 18, 37
 Ֆոննազիլ, հտ. Գ 339
 Ֆոսգարիմի դուքս, հտ. Բ 174
 Ֆոսքոլոյ, հտ. Ա, 155, 156, 160
 Ֆորեսի, հտ. Ա, 399
 Ֆուատ փաշա (Mehmed Fuad Pasha), հտ. Ա, 591
 Ֆուճեր, հտ. Ա, 591
 Ֆուռնըր, հտ. Ա, 598, 599, 639
 Ֆուքար, հտ. Ա, 141
 Ֆուսգուլեան Յովհաննէս, հտ. Գ 293
 Ֆուսչեսքօ, հտ. Ա, 50
 Ֆուսսոնի Միքաէլաւոր (Giacomo Filippo Frasoni), հտ. Ա, 130
 Ֆրա Անտոնիմ, հտ. Բ 597, 602, 610, 612
 Ֆրադիմ, Բենեդիկտեան Հայր, հտ. Գ 325, 326
 Ֆրանգի, հտ. Բ 97, 123, 147, 148, 153 155, 158, 169
 Ֆրանչեսգոնի, հտ. Բ 258, 603; հտ. Գ 121
 Ֆրանչիսկոս, հտ. Բ 620
 Ֆրանսոնի (Giacomo Filippo Frasoni), հտ. Ա, 451
 Ֆրանքի, հտ. Բ 112
 Ֆրերի, հտ. Ա, 366; հտ. Բ 430, 431

Ֆրէնքեան, հտ. Բ 599
 Ֆրիչ, հտ. Բ 483, 485, 504, 611
 Ֆրտրիկ, հտ. Գ 174
 Ֆոթէր, հտ. Ա 418

Տեղանուններու ցանկ

Ագգիլիսէ, հտ. Բ 292
 Ագուլիս, հտ. Բ 243
 Ադրիական [ծով], հտ. Բ 21
 Ազդըտ (բերդ), հտ. Ա 389
 Ազդոյ, հտ. Ա 181, 264, 269-270, 331, 365-366; հտ. Բ 188, 538, 549-553, 567; հտ. Գ 142-143, 188, 216, 299, 342
 Աժտէրիսան, հտ. Ա 239, 711
 Ալ Թորրեզին, Փատովա, հտ. Գ 243
 Ալակէզ, հտ. Գ 10
 Ալաշկերտ, հտ. Բ 295
 Ալեքսանդրապօլ, հտ. Բ 322, 411, 626, 787; հտ. Գ 355, 367, 369
 Ալլահտաղ, հտ. Բ 390
 Ալմա սարընն, հտ. Ա 245
 Ալպէալք, հտ. Բ 133
 Ախալքալաք, հտ. Բ 634
 Ախլցխա (Ախալցխա), հտ. Բ 276, 634
 Ախուտ, հտ. Բ 391
 Ախուրեան, հտ. Ա 111
 Ակլ հտ. Ա 595, տե՛ս Անգղ
 Ակն, հտ. Գ 208
 Ակներ, հտ. Բ 378, 521
 Ակոռի, հտ. Բ 325, 356, 440, 745
 Ակոխտիա, հտ. Բ 217
 Ադերկաթ գիւղ հտ. Ա 124, 128
 Աղեքսանդրապօլիս, հտ. Գ 58
 ✓Աղեքսանդրեակ հտ. Բ 507
 Աղեքսանդրիա, հտ. Ա 129, 240, 683, 692, 694; հտ. Բ 18, 303, 560, 624, 661, 667
 Աղթամար, հտ. Ա 116, 127; հտ. Բ 396, 398, 400, 419
 Աղձնիք, հտ. Ա 471, 594; հտ. Բ 318

Աղուանք, հտ. Ա 471; հտ. Բ 243, 455; հտ. Գ 56
 Ամալֆի, հտ. Բ 121
 Ամասիա, հտ. Ա 60; հտ. Բ 690, հտ. Գ 41, 383
 Ամբեցցոյ, հտ. Ա 635
 Ամենափրկիչի վանք (Գալմագլը, Տրապիզոն), հտ. Բ 441
 Ամերիկա, հտ. Ա 209, 224, 553, 686, 725; հտ. Բ 21, 82, 128, 143, 168, 221, 402, 572; հտ. Գ 180, 195, 213, 261, 285, 294, 389, 396
 Ամստերդամ, հտ. Ա 255, հտ. Բ 290, 309, 311, 338, 349, 708, 740, 751
 Ամրտօլու վանք, հտ. Բ 348, 397
 ✓Ալաս, հտ. Ա 123, 693; հտ. Բ 502, 773-774
 Ալգեհատ, հտ. Ա 30
 Այրած (լեռ), հտ. Բ 391
 Այրարատ, հտ. Ա 471
 Այրիվանք, հտ. Բ 253, 726
 Անատօլու, հտ. Բ 9
 Ամբերդ, հտ. Բ 641
 Անգղ, հտ. Ա 595
 Անգղիա, հտ. Ա 174, 205, 206, 211, 219-220, 243, 250, 252, 253, 255-256, 265, 349, 436-438, 445; հտ. Բ 253, 307, 580, 632; հտ. Գ 164-165, 180, 258, 296, 341
 Անգոնա, տե՛ս Անքոնա
 / Անթէպ, հտ. Գ 230
 Անի, հտ. Ա VI, 29, 32, 75, 110, 162, 472, 644, 670, 677, 690; հտ. Բ 29, 33, 190, 261, 266, 270, 275, 278-279, 284, 292-295, 303, 319, 350, 411, 440, 588, 645, 680, 726, 730, 732, 744, 746, 771; հտ. Գ 205
 Անվերս, հտ. Ա 266
 Անտրըրն, հտ. Բ 391
 Անտիոք, հտ. Ա 272, 782; հտ. Բ 76, 90, 93, 110, 275, 390, 480, 481, 694, 696, 698, 718, 765, 787
 Անտրուն, հտ. Բ 413
 Անքոնա (Անգոնա), հտ. Ա 68-69, 78, 80-81, 90, 92, 142, 147, 177, 182, 679, 681, 700; հտ. Բ 169, 252, 606; հտ. Գ 204, 236, 238,

241, 244, 256, 265, 268, 272, 277, 384, 386, 392-393, 395-398
 Աշտարակ, հտ. Բ 641, 785
 Ապանոյ, հտ. Ա 45; հտ. Բ 233; հտ. Գ 145
 Ապարան, հտ. Բ 39, 641, 785
 Առաքելոց վանք (Մուշ), հտ. Ա 56, 70, 79-81
 Ասիա, հտ. Ա 22, 211, 212, 226, 233, 251, 481, 557, 599, 778; հտ. Բ 9, 151, 267, 271, 299, 309, 344, 350, 421, 449, 483, 507, 523, 630, 658, 665, 682, 689, 691, 733, 742, 746, 769; հտ. Գ 156, 173, 242, 386, 393
 Ասորեստան, 123, 595, 599, 693
 ✓Ասորոց երկիր, կողմանք, 116, 117, 129, 133, 569; հտ. Բ 40, 166, 349, 440, 449, 637; հտ. Գ 156, 173
 Աստապատ, հտ. Գ 56
 Աստուածաշէն, հտ. Ա 388-389; հտ. Բ 391
 ✓Ատանա, հտ. Ա 572, 609, 692; հտ. Բ 389, 419, 470, 566, 603, 615, 753, 781, 786, 788; հտ. Գ 250, 394
 Ատրպատական, հտ. Ա 471; հտ. Բ 298, 770
 Արաբիա, հտ. Ա 49
 Արագած, հտ. Բ 325, 641; հտ. Գ 66
 Արածանի, հտ. Ա 594
 Արայի լեռ, դաշտ, հտ. Ա 99; հտ. Բ 641
 Արարատ, հտ. Ա 76, 131, 166, 213, 670, 675, 682, 685, 690, 695, 698, 703-706, 708, 711, 714, 717-718, 722, 725; հտ. Բ 17, 28, 29, 34, 43, 49, 212, 248, 325, 356, 536, 569, 637, 648, 660, 661, 684, 686, 719, 725, 726, 733, 742, 745, 751-752, 766, 772, 779, 785, 793, 795-796, 798; հտ. Գ 47, 49, 54, 307, 353, 359, 362, 366, 402
 Արզուն, հտ. Ա 595
 Արղն 315, 741
 Արճէշ, հտ. Բ 43, 330, 746
 Արմաիր, հտ. Բ 295, 510, 515, 641, 742
 Արուն, հտ. Բ 641
 Արջակապ, հտ. Գ 55
 Արտազ, հտ. Բ 114; հտ. Գ 307
 Արտազենք, հտ. Ա 54
 Արցախ, 471; հտ. Բ 564; հտ. Գ 58
 ✓Արքակաղնի, հտ. Բ 378, 521
 Ասան, հտ. Բ 30, 420, 441, 641, 746
 Աստրիա, հտ. Ա 21, 31, 65, 82, 87-88, 92, 98, 101, 104, 108, 120, 132-133, 147, 156, 168-169, 171, 174-176, 201, 212-213, 216, 225, 338, 434, 616, 686, 701, 718, 729, 740-742, 744, 759; հտ. Բ 100, 163, 356, 443, 620, 661, 668, 722, 732; հտ. Գ 190, 192, 368
 Բաբելոն, հտ. Բ 42, 648
 Բաբերձ գիւղ, հտ. Բ 138
 Բագրեւանդ, հտ. Ա 594
 Բալերմոյ, հտ. Բ 47, 490; հտ. Գ 169
 Բալու, հտ. Բ 243
 Բալունլոյ, հտ. Բ 92, 94
 Բաղէշ, հտ. Ա 99, 117, 204, 161, 694; հտ. Բ 323, 330; հտ. Գ 149, 293
 Բաղտատ, հտ. Բ 177, 299
 Բառս, հտ. Ա 661
 Բառմա, հտ. Ա 78
 Բասեն, հտ. Բ 292, 627
 Բարենցա, հտ. Գ 201
 Բարիզ (Բարիս), հտ. Ա 154-156, 174, 175, 180, 186, 200, 202-207, 208, 212-213, 217, 219, 225, 233, 238, 241, 245-246, 253, 258-260, 262-265, 267, 269-271, 273-278, 280, 284-286, 288, 291-292, 294, 296, 298-299, 302-303, 305, 308-310, 313, 315-316, 319-322, 325-326, 339, 340, 342-350, 352-363, 365-369, 371-380, 382-383, 386-387, 389, 391-392, 394-396, 398-408, 410-419, 421-424, 425-427, 429, 431-440, 442-444, 446, 448, 449, 455-456, 458, 459, 462, 464, 465, 468, 471-474, 477, 478, 481-482, 487, 489-491, 494, 495, 499, 508, 512, 514, 519, 522-524, 526, 530-534, 536-542, 549, 551, 570, 574-576, 592, 593, 595, 597, 600, 608, 610, 618, 622, 626, 640, 654, 659, 665; հտ. Բ 8, 47, 51, 71, 75, 82, 83, 95, 101, 113-114, 118, 126, 127, 130-132, 137, 177, 179, 190, 200, 204, 212, 228, 233-235, 261, 274, 287, 290, 294, 298, 334, 369, 371, 396, 430, 442, 516, 597, 615, 658, 665, 670, 675, 678; հտ. Գ 11,

- 31, 32, 74, 94, 137, 167, 180, 224-226, 230, 243, 247, 270
- Բարձր Հայք, հտ. Ա 116, 471, 594; հտ. Բ 30, 301
- Բարձրահայեաց (Արդնոյ), հտ. Բ 315
- Բարձրբերդ, հտ. Բ 507
- Բեդրայուրկ (Բեդրսայուրկ), հտ. Բ 298, 337, 416; հտ. Գ 254
- Բեզարո, հտ. Ա 176; հտ. Գ 213, 267, 272, 392, 397
- Բեղամէջ, հտ. Ա 75
- Բեշդ, հտ. Բ 188
- Բերա, հտ. Ա 15, 65, 154, 249; հտ. Բ 69, 74, 153, 248-251, 253-256, 353, 377, 380, 440, 451, 581, 749; հտ. Գ 74, 82, 126, 153, 160, 167, 188, 234, 249, 380
- Բերասդոյ, հտ. Բ 248-251, 253-255
- Բերդուս (գիւղ), հտ. Բ 391, 413
- Բերիա, հտ. Ա 107, 692, 694; հտ. Բ 722
- Բերկրի, հտ. Ա 127
- Բերունիա, հտ. Բ 643, 792; հտ. Գ 68-70, 105, 213 տե՛ս նաեւ Պերունիա
- Բզնունիք, հտ. Ա 100
- Բիւնոնդ, հտ. Ա 417, 433; հտ. Բ 18, 303
- Բիզա, հտ. Բ 183, 754
- Բիսդոյա, հտ. Ա 664-665
- Բիւզանդիա, հտ. Բ 301, 660, 718; հտ. Գ 30, 342
- Բիւրական, հտ. Ա 124; հտ. Բ 641
- Բիւրակն, հտ. Ա 128
- Բլադա, հտ. Գ 337
- Բլանտէն, հտ. Բ 212
- Բլեմա, հտ. Բ 212
- Բոլչեմիկոյ, գիւղ, հտ. Ա 366, 369
- Բոնդէ տի Պրեմդա, հտ. Բ 98
- Բուադիէ, հտ. Բ 124
- Բուլիա, հտ. Բ 21
- Բրակա, հտ. Ա 194; հտ. Բ 233, 408, 414, 632
- Բրեվալտ գեղաւան, հտ. Ա 189
- Բրիտանիա, հտ. Ա 224
- Բրնձապատ, հտ. Բ 634
- Բրուսիա, հտ. Ա 167; հտ. Բ 417
- Գադրոն, հտ. Բ 370, 417
- Գալէ, հտ. Ա 205, 238
- Գալիֆոնիա, հտ. Ա 245, 209; հտ. Գ 119
- Գալֆալու գիւղ, հտ. Բ 632, 646
- Գաղատիա, հտ. Ա 713; հտ. Բ 240, 402, 601, 603-604; հտ. Գ 385
- Գաղկեդոն, հտ. Բ 142 տե՛ս Քաղկեդոն
- Գաղղիա, հտ. Ա 31, 78, 83, 88, 96, 123, 150, 158, 205, 208, 214, 238, 256, 261, 269, 273, 351, 369, 273, 351, 390, 434, 436, 437, 439, 441, 447, 462, 471-472, 476, 493, 648, 663, 685-686, 737, 744-745, ; հտ. Բ 189, 692
- Գամիրք, հտ. Ա 544
- Գամնակ (Գամչակ, Քամնակ), հտ. Բ 34, 207, 474, 687, 718
- Գայմագլը (Չարխափան), հտ. Բ 441 տե՛ս նաեւ Ամենափրկիչի վանք (Գայմագլը, Տրապիզոն)
- Գանգէս, հտ. Գ 27
- Գանձակ, հտ. Բ 207, 787
- Գանձասար, հտ. Ա 30; հտ. Գ 381
- Գասդէլ Ֆիտարուօ, հտ. Գ 202, 204, 209, 212, 236, 238
- Գասդէլլամարէ, հտ. Բ 581
- Գատիքէօյ, հտ. Բ 582
- Գարագիլիսէ, հտ. Բ 626
- Գարաեազ, հտ. Բ 455
- Գարանէրրէն, հտ. Բ 30
- Գարամանիա, հտ. Բ 71, 406, 408, 760
- Գարապաղ, հտ. Ա 78; հտ. Գ 58
- Գաւա, հտ. Բ 120, 151
- Գեղարքունիք, հտ. Գ 5, 9, 10, 14, 37, 38, 44, 57
- Գեմուա, հտ. Ա 98, 419; հտ. Գ 171, 384
- Գերմանիա, հտ. Ա 35, 83, 194, 198, 209, 238, 286, 428, 437, 496, 594, 758, 760; հտ. Բ 515, 666, 668, 691, 708, 722, 780, 790; հտ. Գ 94, 150
- Գերմանիկէ, հտ. Գ 31
- Գգեր (Ճէգիրէ իպն Էրմէր), հտ. Բ 440

- Գգըլ վանք, հտ. Գ 14, 44 տե՛ս նաեւ Մաքե-
նացոց վանք
- Գգըլչայ, հտ. Ա 596
- Գէմարիւն, հտ. Ա 221, 256
- Գիմկսդոն (տե՛ս նաեւ Գիմկսդոն, Kings-
ton), հտ. Ա 215, 226
- Գիմկսդոն տե՛ս Գիմկսդոն,
- Գլասսէ մաւաքաղաք, հտ. Բ 301
- Գոլոնիա, հտ. Ա 197, 200, 504, 536, 549
- Գողթան (Գողթն) գաւառ, հտ. Ա 196; հտ. Բ 290, 309, 314, 337-338, 394, 741-742, 771; հտ. Գ 13, 38
- Գոմ, հտ. Ա 541
- Գորդալք, հտ. Բ 342, 343 տե՛ս նաեւ Կորնալք
- Գորդիմա, հտ. Ա 635
- Գորպէյս, հտ. Բ 275
- Գորսեւեանց (Ande), հտ. Ա 627, 628
- Գորֆու, հտ. Ա 257, 260, 264, 578
- Գուգարաց աշխարհ (Գուգարք), հտ. Ա 471; հտ. Բ 43, 626, 637; հտ. Գ 44
- Գուրու չէշմէ, հտ. Բ 404
- Գրեքսան, հտ. Ա 267
- Գրիգորուպօլիս (Գրիգորուպօլ), հտ. Բ 253, 255, 263, 457, 476
- Դամասկոս, հտ. Ա 77
- Դանոբ, հտ. Բ 195
- Դավրէժ, հտ. Ա 99; հտ. Բ 372, 726
- Դարանաղի, 599, 601
- Դարապլուս, հտ. Գ 270
- Դէհրան, հտ. Գ 145
- Դիբոլ (Թիբոլ), հտ. Ա 49, 635, 639; հտ. Բ 202
- Դորդոնա, հտ. Բ 18
- Դուին, հտ. Բ 259, 356
- Դուրիմ, հտ. Ա 275, 325, 478, 538; հտ. Բ 19, 256
- Դրագարկ, հտ. Ա 680, հտ. Բ 378, 390, 397, 521, 535
- Դրանսիլվանիա (նաեւ Թրանսիլվանիա), հտ. Ա 177; հտ. Գ 381
- Դրեստ, հտ. Ա 171, 175, 189, 222, 238, 257, 260, 264, 284, 349, 466, 536, 606, 625; հտ. Բ 40, 99, 142-143, 241-242, 339, 347, 368, 372, 383, 416, 422, 514, 518, 552, 581, 634; հտ. Գ 64, 122, 226, 244, 251, 257, 342 (տե՛ս նաեւ Դրիեստ, Թրիեստ)
- Դրեվիզո (Դրեվիզո, Թրեվիզո), հտ. Ա 97, 181; հտ. Բ 257
- Դրիեստ (Դրիեստ), հտ. Ա 189, 255, 257, 264, 285, 517, 618-622, 660; հտ. Գ 183, 342; հտ. Բ 582, 583; հտ. Գ 121 (տե՛ս նաեւ Դրեստ, Թրիեստ)
- Եգիպտոս, հտ. Ա 32, 408, 439, 486, 675, 725; հտ. Բ 62, 136, 213, 284, 624; հտ. Գ 357, 377, 387, 391
- Եդեսիա, հտ. Ա XVI, 486, 777, 778, 779, հտ. Բ 703; հտ. Գ 288, 399, 400
- Եւնի գեղ, հտ. Գ 219
- Եկեղեաց գաւառ, հտ. Ա 592, 594, 599, 601
- Եկեղեացք, հտ. Ա 54
- Եղիսաբէթուպօլիս, հտ. Ա 25, 31, 34, 39, 676; հտ. Բ 775, 797
- Եղիվարդ, հտ. Բ 641, 657-658, 660
- Ենիճէ գալէ, հտ. Բ 413
- Եպիտոս, հտ. Գ 173
- Եռապօլիս, հտ. Բ 645
- Երախ, հտ. Ա 138, հտ. Բ 243, 500, 771;
- Երեսան, հտ. Ա IV, 620, 667, 673, 682, 685, 689, 694, 698, 707, 709, 711, 716, 717, 718, 727, 768-772, 778, 780, 782; հտ. Բ 4, 262, 322, 356, 644, 658-659, 663, 664, 666, 681-684, 686, 689-692, 694, 697, 702, 704, 708, 712, 719, 722, 724-725, 728, 730-732, 734, 736, 737, 739-741, 743-745, 747-748, 750-751, 753, 757, 758, 760-787, 789-792, 794-799; հտ. Գ 4, 37-39, 56, 91, 350-372, 379, 381, 383, 387-390, 395, 398-400, 402-405
- Երեսանեան գաւառ, հտ. Գ 91
- Երզնկա (Եզրնկա), հտ. Ա 255, 592, 594, 599, 601, 683, 703, 716, 773; հտ. Բ 240, 243, 275, 292, 294, 305, 337, 356, 357, 650, 739, 752, 753
- Երիզա, հտ. Ա 594

Երմջակ, հտ. Բ 464, 488, 741, 742, 767, 771;
հտ. Գ 218, 351

Երուանդաշէն, հտ. Ա 75

Երուսաղէմ, հտ. Ա XIII, XV, 35, 75, 78, 126,
135-136, 191, 272, 323, 534, 586, 627, 654,
702-703, 767, 777, 779, ; հտ. Բ 14, 96, 145-
146, 188, 316, 416, 421, 436, 428, 497, 580,
603, 643, 683, 732, 752, 759, 762; հտ. Գ 40,
111-112, 285, 355, 371-372, 376, 399, 402

Երրորդութեան եկեղեցի, հտ. Ա 163

Եւդոկիա, հտ. Ա 431, 541; հտ. Բ 31; հտ. Գ
369

Եւրոպա, հտ. Ա 52, 98, 146, 178, 313, 437,
674, 676, 685, 731; հտ. Բ 723, 761

Եփեսոս, հտ. Ա 240, 667; հտ. Բ 182, 307, 431,
673; հտ. Գ 149

Եփրատ գետ, հտ. Ա 486, 594, 601; հտ. Բ
356; հտ. Գ 87, 367

Զանկեզօր գաւառ, հտ. Գ 13

Զէյթուն, հտ. Բ 367, 368, 378, 383, 386, 387,
388, 389, 390, 391, 393, 394, 396, 402, 404,
436, 755, 757, 758; հտ. Գ 218, 230, 276,
277, 389

Զըռկան (նաեւ Զըրըգան, Զըրըքան, Զըրը-
գան), տե՛ս Զըռկանու երկիր

Զըռկանու երկիր (տե՛ս նաեւ Զըռկան), հտ.
Ա 124, 126, 128 134-135, 161, 380

Զըռնագ, 596

Զմիւռնիա (Զմիւռնի), հտ. Ա 14, 18, 19, 22,
25, 35, 135, 138, 192, 203, 222, 566, 628,
713-714, 724, 780; հտ. Բ 156, 344, 475,
758, 781; հտ. Գ 112, 190, 275, 399

Զմմառ (Զըմմար), հտ. Ա 673, 677; հտ. Բ 603

Զուիցերիա, 275, 276, 607, 608, 740, 742, 767;
հտ. Բ 148; հտ. Գ 222, 386

Զոնաստուն, հտ. Գ 55

Էգեձոր (Այգեձոր) գիւղ, հտ. Բ 302

Էնկիւրիի, հտ. Բ 601

Էջմիածին, հտ. Ա 60, 75-76, 95, 99-100, 106,
116, 127, 135, 183, 212, 670, 682, 685, 690-
691, 693-694, 703, 775; հտ. Բ 17, 28, 49,
145, 240, 243, 252-253, 263, 282, 304, 309,

311, 421, 486, 496, 510, 588, 630, 632, 635,
640-641, 646, 648, 651, 653, 655-663, 668,
684, 686, 723-727, 733, 740, 742, 748, 751,
767, 769-775, 778-779, 785, 789, 790, 793,
795, 796, 798; հտ. Գ 10, 17, 38, 39, 42-43,
47, 49, 55, 58, 154, 169, 253-254, 333, 351-
353, 355, 358-360, 362-364, 371-372, 388,
391, 402

Էտիմպուրկ (Էտիմպըրկ), հտ. Ա 224, 234

Էրզիռում, հտ. Ա 666 տե՛ս նաեւ Կարին

Ընկուզեկ, հտ. Բ 391

Ընկուզուտ, հտ. Բ 391

Թալաս, հտ. Ա 654, 781; հտ. Գ 198

Թալին (Հին, Նոր) հտ. Բ 641

Թալիշ, հտ. Բ 641

Թաւկանքոկ, հտ. Բ 458

Թարխանիոտ, հտ. Բ 250

Թաւուզ գիւղ հտ. Բ 249

Թաւրիզ, հտ. Բ 382

Թեբէ, հտ. Բ 213

Թեսսաղիա, հտ. Գ 173

Թէլմզ, հտ. Ա 249

Թէոդոսիա, հտ. Բ 769, 687, 771, 780; հտ. Գ
12

Թիֆլիզ (Թիֆլիս), հտ. Ա 699, 782; հտ. Գ 23,
66, 355, 356, 358, 359, 362, 364, 368, 370,
377, 378, 400, 402 տե՛ս նաեւ Տփղիս

Թլաւանք, հտ. Գ 309

Թոնոն աւան, հտ. Ա 539

Թորթում (Թորդում), հտ. Ա 146, 559-560;
հտ. Բ 72, 357

Թուզ գիւղ (Դերջան), հտ. Բ 340

Թրակիա, հտ. Ա 661; հտ. Բ 90; հտ. Գ 31

Թրանսիլվանիա (նաեւ Դրանսիլվանիա),
հտ. Ա 104; հտ. Գ 359, 381

Թրեստ, տե՛ս Թրիեստ

Թրիեստ (Թրեստ), հտ. Ա 11, 17, 21, 30, 36,
40, 43, 55, 58, 74, 91, 94, 97, 101, 102, 103,
105, 111, 114, 119, 129, 141, 192, 507, 580,
692, 742, 755 (տե՛ս նաեւ Դրեստ, Դրիեստ)

Թօքադ, հտ. Ա 431

ժըննէ, հտ. Ա 768; հտ. Բ 298

Իկոնիոն, հտ. Բ 367

Իմէրլսէվի, հտ. Բ 633

Իոլանտա, հտ. Ա 216, 256, 707

Իտալիա, հտ. Ա X, 35-36, 64, 78, 79, 82-83,
86-88, 93, 108, 141, 199, 201, 211, 270, 275,
322, 330, 349, 351-352, 376, 390, 418, 423,
434, 436-437, 439, 488, 493, 499, 516, 517,
539, 618, 667, 669, 684, 686, 699, 700-701,
705, 715-716, 732, 742, 745, 769, 770; հտ.
Բ 21, 37, 75, 269, 271, 301, 331, 334, 372,
420, 558, 685, 696, 708, 714, 721-722, 729,
732, 737, 744-745, 748, 781, 792; հտ. Գ 68-
69, 114, 187, 202-204, 218, 221, 269, 276,
352, 358, 364, 365, 370, 377-378, 384-387,
389-390, 392-393, 395, 397

Լազիստան, հտ. Բ 65, 92

Լազրեան, հտ. Բ 641

Լամբրուն (Նէմրուն), հտ. Բ 390

Լայքցիկ (Լայպցիկ), հտ. Ա 197, 198, 201,
285-286, 704; հտ. Բ 632, 698

Լայպախ, 190

Լատերան, հտ. Ա 654; հտ. Գ 77

Լարիսա, հտ. Գ 30

Լաւալ, 651

Լեհաստան (Լեհաց [երկիր]), հտ. Ա 75, 108,
486, 533, 589, 755; հտ. Բ 34, 253, 321, 632,
696, 715, 718, 720, 726, 743, 756, 762, 764;
հտ. Գ 181, 191, 274, 377, 381

Լեմպերկ (Լէմպերկ), հտ. Ա 69, 590, 678; հտ.
Բ 99, 190, 202, 439, 466, 472, 715, 717
(տե՛ս նաեւ Լէոպոլիս, Լով)

Լեվիգոյ, հտ. Բ 202

Լէոբուշդատ, հտ. Ա 190

Լէոպոլիս, հտ. Ա 69, 680; հտ. Բ 95, 122 (տե՛ս
նաեւ Լեմպերկ, Լով)

Լըշեց, հտ. Ա 487, 755

Լիբանան, հտ. Ա 44, 45, 47, 61, 125, 133, 145,
157, 162, 170, 213, 324, 325, 455, 489, 541,
544, 592, 675, 677, 749; հտ. Բ 227, 234,
298, 433, 603; հտ. Գ 96, 354, 382

Լիբանաստան, հտ. Ա 123

Լիբսիա, հտ. Բ 56, 233, 406, 555, 630; հտ. Գ
11, 214

Լիբսիոս, հտ. Բ 406

Լիւմ, հտ. Բ 31

Լիոն, հտ. Ա 450, 577, 659, 782; հտ. Բ 98, 191,
296, 615

Լիվոնոն (Լիվոնոն, Լիվոնոն), հտ. Ա 89,
405, 712; հտ. Բ 19, 28, 118, 227, 311, 313,
338, 606, 615, 698, 720, 721, 740, 748, 749,
754, 786; հտ. Գ 21, 355

Լիտոյ, հտ. Ա 583; հտ. Բ 183, 184, 416, 423;
հտ. Գ 186, 314

Լոմպարտիա, հտ. Ա 87, 88, 275, 433, 436,
684, 742

Լոնտոն (Լոնդոն), հտ. Ա XIII, 21, 120-121,
128, 170, 175, 186, 201-208, 210, 214, 216-
218, 221-222, 224-226, 230-234, 236-237,
239, 241, 244, 246-249, 251-252, 254-255,
257-259, 261-266, 268, 270, 277-278, 309,
316, 351-354, 427, 449, 484, 490, 528, 575,
644, 644, 668, 692-693, 699, 704, 705, 706,
712-715, 718-719, 741, 748, 755, 780; հտ.
Բ 74, 195, 207, 288, 299, 334, 347, 427, 575,
736, 750; հտ. Գ 32, 155, 164, 180, 210, 242,
257, 350, 355, 358, 397 (տե՛ս նաեւ
Լոնտրա)

Լոնտրա, հտ. Ա 133, 212, 232, 236, 238, 417;
482; հտ. Բ 42, 179, 212, 516, 523, 572; հտ.
Գ 165, 203, 225, 226, 251 (տե՛ս նաեւ
Լոնտոն)

Լով, 198 (տե՛ս նաեւ Լեմպերկ, Լէոպոլիս)

Լորեսոյ, հտ. Ա 42; 147; հտ. Բ 169

Լուկկա, հտ. Բ 19

Լուպիանա, հտ. Ա 188, 189-190

Լուպին, հտ. Բ 661

Լուքքա, հտ. Ա 22, 669

Լօռի, հտ. Բ 203, 626

Խախտայ գաւառ, հտ. Բ 499

Խաղտիք, հտ. Ա 471; հտ. Բ 774

Խամլբերդ, հտ. Ա 596

Խամուր, հտ. Ա 596, հտ. Բ 228, 346

Խաչապատ, հտ. Ա 30, 75, 671

Խաազիդ, հտ. Գ 200

Խարասուպագար (Խարասու, Գարասու-պագար), հտ. Ա 570, 573, 575, 577-579, 583-585, 587, 589-590, 607, 665, 759; հտ. Բ 29, 222, 252, 255, 260, 263, 277, 340, 346, 362, 365, 382, 384, 393, 405, 420, 425, 438, 442-443, 447, 451, 453-454, 456-458, 460, 462, 463, 465-466, 468, 471, 474-475, 477, 484, 492, 499, 513, 526, 547, 550, 553, 556, 567-568, 576, 578-579, 609, 618, 645, 659, 665, 669, 678, 769; հտ. Գ 8, 11, 16, 22, 32, 35, 124, 358

Խարբերդ (Խարբուրդ), հտ. Ա 486, 666; հտ. Բ 243, 245, 271, 278, 352, 650, 732; հտ. Գ 320, 321, 324, 381, 394

Խըշլա, հտ. Բ 474

Խլաթ, հտ. Բ 33, 43, 325, 328-330, 356, 746, 794

Խնու, հտ. Ա 128, 596

Խոզան, հտ. Բ 390

Խոժոռնի, հտ. Բ 43

Խոռակերտ, հտ. Բ 43

Խոռանց (գիղաւան), հտ. Բ 43

Խոտանարակի վանք, հտ. Բ 207

Խորանաշատ, հտ. Բ 249

Խորին (անապատ կամ մենաստան Կիլիկիոյ), հտ. Բ 312, 521

Խորխոռունեաց երկիր (Խորխոռունիք), հտ. Բ 43

Խուլթիկ գիղ, հտ. Գ 293

Խուպասար, հտ. Գ 260

Խրիմ, հտ. Ա 35, 62, 687, 711; հտ. Բ 33, 95, 121, 206, 255, 493, 751, 762, 764, 768, 769, 771, 773, 774, 780, 784; հտ. Գ 332, 351, 352, 363, 366, 371, 373, 404

Շաղկանց Զոր, հտ. Ա 111

Շիրանի թաղ (Երեսնում), հտ. Բ 322

Շիրնկատար լեռ, հտ. Ա 117

Շղուկք, հտ. Բ 114

Շուղրուք գիղ, հտ. Բ 671

Կ. Պոլիս (Պոլիս, Պոլիս), հտ. Ա 1, 11, 13, 20-22, 30-33, 35-36, 38-39, 44, 51, 54-55, 57,

62, 63-64, 66, 68, 71, 73-74, 78-79, 82, 84-85, 89, 91-94, 96-98, 101-103, 105, 107-109, 111, 114, 115, 117-122, 124, 127, 129-138, 142, 144-145, 148, 150-154, 156, 157, 158-159, 162, 165, 168, 174, 178-181, 183-185, 187, 189, 192, 200, 209, 222, 231, 235, 237, 243, 251, 253, 258, 267, 270, 277, 281-282, 284, 287, 289, 290, 291-293, 298, 300, 302-306, 308, 311, 315, 317, 319, 325, 328, 335, 337-339, 341-342, 348-349, 351-357, 359-362, 364-366, 370-373, 375-376, 378-379, 381, 385-387, 391, 393-394, 400, 403-405, 408-410, 412-414, 416, 418-420, 422-424, 426-427, 430, 433-434, 438-446, 450-451, 453, 455, 457, 460, 463, 465-466, 468, 475, 478, 481-484, 486-497, 499-502, 504, 507-523, 525-527, 533, 544, 548, 561, 567, 584-585, 587, 588, 590, 593, 595, 599, 604-610, 620, 623-625, 633, 636, 638-639, 640, 641, 645-647, 649-650, 657, 660, 665; հտ. Բ 24, 29-30, 32-34, 44, 46-48, 52, 54-55, 57, 74, 76-83, 85-86, 91-92, 94, 96-97, 99, 101, 104, 108, 113, 119-120, 123-125, 127, 131, 136, 139, 141-143, 146, 151, 153, 157-158, 161, 168, 172-173, 177, 179-181, 190, 195, 201, 204-205, 207-212, 215, 219, 221, 223, 229, 232-234, 236, 239-242, 244-245, 247-251, 253-256, 258, 260-262, 264-268, 270, 272-273, 276, 278-280, 282-284, 286, 288-295, 298-300, 302-305, 307, 311-312, 314-316, 318-321, 323, 332-333, 335-336, 339-341, 345, 348-349, 362, 363, 367, 371, 380, 387-388, 406, 410-411, 414-415, 418, 422, 427, 436, 443, 464, 470, 477, 512, 514, 516, 518, 522, 529, 532, 540, 541, 544, 546, 553-558, 560-561, 563, 565, 568, 570-571, 573-575, 578-580, 582-583, 585-587, 590, 593, 595-596, 598-604, 606, 608-609, 612, 615, 618-619, 621-628, 630-631, 634, 636, 639, 641, 643, 647, 650, 656, 662, 664, 670-673, 677, 679, 681; հտ. Գ 5, 6, 8, 10-12, 17-18, 21, 28-30, 32-34, 36, 39, 41-43, 49-50, 53, 54, 56, 58-64, 73, 79, 83, 85-87, 89-90, 92-93, 96-103, 106-112, 114-115, 118, 120-121, 123-124, 129, 135, 139, 142, 146-147, 150-

152, 154, 155, 156, 157, 160-161, 163-167, 169, 173, 176, 178-179, 181, 183-185, 187-189, 191, 192, 195, 198, 199, 201, 204-206, 208, 210, 213, 215-219, 221-224, 227-230, 232, 237-238, 241-242, 244-246, 248-249, 251-252, 254, 256-257, 259, 262-264, 266-270, 272, 276, 283-286, 289, 290-292, 293, 295-296, 299-301, 305, 309, 316, 320, 334, 340-342, 366, 369, 408, 414, 417, 419, 439, 446, 448, 461-462, 487, 501, 513, 541, 545, 546, 552, 555, 564, 568, 570, 577, 579-582, 584, 589, 590, 591, 593, 595-596, 599, 600, 609-610, 617, 628, 636, 638, 640, 645-646, 652, 665, 677 հտ. Գ 6, 11, 18, 21, 31, 34, 50, 64, 74, 82, 83, 85, 101, 104, 106, 112, 121, 122, 123, 125, 130-131, 134, 140, 149, 160, 166-167, 169, 173, 186, 189, 191, 195, 196, 219, 223, 225, 244, 245, 249-252, 257-258, 260, 262, 275, 278, 279, 284, 303, 304, 305, 307, 310, 321, 343-344

Կադմեան տուն, հտ. Ա 596

Կազբիական, հտ. Ա 471

Կազբից ծով, հտ. Գ 56

Կալադա, հտ. Բ 579

Կալկաթա (Կալկադա, Կալկութա), հտ. Ա 240, 566, 709; հտ. Բ 171, 712, 736; հտ. Գ 27, 159, 379

Կալհոկ, հտ. Բ 318, 323

Կախէթ (Կախէթ), հտ. Բ 563, 575, 582, 590

Կաղզուան, հտ. Ա 161

Կամախ, հտ. Ա 594; հտ. Գ 214

Կամենից, հտ. Բ 122, 382, 384, 438, 444, 447, 453, 471, 473-475, 492, 756, 763-765, 768; հտ. Գ 155, 173, 176, 181, 192, 377, 380, 381, 383

Կալտենոյ, հտ. Բ 447

Կանդ, հտ. Ա 272

Կապադովկիա, հտ. Ա 754, 768; հտ. Բ 240, 723

Կապան, հտ. Բ 389-391, 489

Կապուտան Ծով, հտ. Բ 63, 342, 343

Կասիական գաւառ, հտ. Գ 173

Կասսիոս լեռ, հտ. Գ 173

Կարբի, հտ. Բ 641

Կարին (Կարնոյ քաղաք), հտ. Ա 25, 127-128, 138, 161, 183, 471, 515, 592, 594, 599, 695; հտ. Բ 120, 190, 204, 236, 247, 249, 253, 346, 353, 412-413, 421, 440, 532, 543, 557, 592, 596, 638, 642, 686, 709, 715, 751, 778, 785-786, 788; հտ. Գ 346

Կարմիր ծով, հտ. Բ 335, 383, 439; հտ. Գ 173

Կարուց (քերդ, գաւառ), 292, 633, 636

Կարս, հտ. Բ 292, 322, 633-638, 642, 651, 663, 791; հտ. Գ 26 (տե՛ս մասն Կարուց)

Կաւա, հտ. Բ 21, 22, 23

Կաֆա, հտ. Ա 56, 273; հտ. Բ 34, 95, 277, 281, 425, 452, 458-459, 465, 469, 474, 484, 491, 499, 576, 587, 686-687, 718, 720, 768, 771

Կեղի, հտ. Բ 30

Կեղւա, հտ. Բ 428, 544, 780

Կեսարիա, հտ. Ա 61, 699, 754; հտ. Բ 262, 297, 333, 356, 374, 390, 415, 421, 715; հտ. Գ 149, 198, 287, 399

Կերչ, հտ. Բ 458

Կերթինկէն (Կերթինկէն), հտ. Բ 174; հտ. Բ 202

Կերկեր, հտ. Ա 213

Կէքս, հտ. Ա 431

Կժաձոր, հտ. Գ 55

Կիլենտրիս, հտ. Բ 505

✓ Կիլիկեան Հայաստան, հտ. Բ 62, 697, 704, 770, 772

✓ Կիլիկիա (մասն Կիլիկիա), հտ. Ա 56, 61, 116-117, 120-121, 123, 135, 175, 333, 471, 519, 599, 692, 700, 727; հտ. Բ 11, 17, 19, 62, 87, 185, 194, 243, 274, 312, 357, 372, 378, 388-400, 419, 431, 437, 442, 444, 451, 452, 454, 456, 466, 470, 480-481, 483, 487, 498, 502, 503, 505, 507-508, 520, 529, 545, 564, 566, 614, 722, 759, 760, 763; հտ. Գ 242, 250, 303, 393, 399, 400, 401, 402

Կիպրոս, հտ. Ա 197; հտ. Բ 61, 62, 203, 483, 497, 509; հտ. Գ 289

Կիդնոս գետ, հտ. Բ 394

✓ Կիլիկեան Աւարիք, հտ. Ա 129

- ✓ Կիլիկեցոց, հուն. Ա 69, 123, 172, 652
 Կիլիկիա, տե՛ս Կիլիկիա
 Կիւնէի վանք, հուն. Գ 10, 14, 38, 44
 Կիւրին, հուն. Բ 623
 Կլոկնից, հուն. Ա 190
 Կոթա, հուն. Ա 594
 ✓ Կոկիսոն, հուն. Ա 431; հուն. Բ 391
 ✓ Կոռիկոս, հուն. Բ 499
 Կոստանդնուպօլիս, հուն. Ա 25, 31, 170 տե՛ս Կ.Պոլիս
 Կովկաս, հուն. Ա 472, 657, 675, 782; հուն. Բ 51, 87, 255, 274, 326, 362, 478, 482, 493, 550, 608, 611, 664, 672, 768, 777, 785, 790; հուն. Գ 19, 70, 154, 192, 346, 364, 390
 Կոտոր (Քոդոր), հուն. Բ 33
 Կորդուաց լեռինք, հուն. Բ 440
 Կորիցիա, հուն. Ա 189
 Կորկիւրա, հուն. Բ 280, 552
 Կորնալք, հուն. Ա 471, 596; հուն. Բ 342-343, 505
 Կուաշ, հուն. Բ 641
 Կուտինա, հուն. Ա 580; հուն. Գ 192 տե՛ս մաւել Քիւթաբիա
 Կոընկու վանք, հուն. Բ 508
 Կտուց, հուն. Բ 31
 Կրակ, հուն. Բ 521
 Կրեւտէ, հուն. Բ 92, 96, 596
 Կրընուլ, հուն. Ա 273
 Կրիմիոն (վիճակ canton), հուն. Ա 276
 Հալէպ, հուն. Բ 560, 561, 568, 722
 Հալլէ, հուն. Ա 167
 Հաղբատ, հուն. Ա 99; հուն. Բ 337, 341, 637
 Հաճին, հուն. Բ 378, 389-390
 Համաշէն, հուն. Բ 501
 Համատան, հուն. Բ 299, 730
 Համբեր Աստուածածին, հուն. Բ 470
 Համշէն, հուն. Ա 565; հուն. Բ 357, 501, 574, 773
 Հայաստան, հուն. Ա V, VI, XII, XIV, XV, 14, 22, 29, 46, 52, 53, 57, 61, 64, 68-69, 75, 78, 82, 94, 106-107, 115, 117, 124, 126-128, 134, 161, 184, 199, 240, 320, 329, 340, 380, 471-472, 487, 487, 535, 541, 557, 592, 644-645, 657, 666, 671, 674, 676, 678, 688-695, 697-698, 700, 704, 714, 716, 728, 752, 753, 766, 770, 772; հուն. Բ 5, 9, 31, 35, 57, 62, 64, 92, 137, 138, 205, 208, 253, 259, 266, 268, 281, 293, 296, 299, 319, 321, 325-328, 332, 334, 343-344, 356-357, 398, 403, 449, 479, 520, 528, 530, 575, 601, 608, 630, 661, 676-677, 679, 683, 693, 685, 697-698, 702, 704, 718, 722-723, 726-727, 729-730, 732, 736-737, 742, 744-747, 749, 752, 756, 758, 767-770, 772-774, 777, 779, 781-785, 787-788, 794-798; հուն. Գ 51, 115, 127, 156, 163, 173, 190, 237, 332, 350, 354, 355, 358-359, 361, 364, 370, 372, 376, 379, 383, 390, 393, 395, 404, 405
 Հայկալ բերդ, հուն. Ա 106, 107, 116, 161, 688-689,
 ✓ Հայոց Ծոց, հուն. Բ 507
 ✓ Հայոց Ծով, հուն. Բ 507
 Հայք (մաւել՝ Մեծ Հայք), հուն. Ա XIII, 53, 74, 127, 133, 135, 198, 223, 240, 438, 472, 626, 641, 655; հուն. Բ 29, 40, 71, 94, 98, 137, 202, 203, 232, 243, 272, 334, 435, 480, 491, 503, 573, 627, 633, 652, 668; հուն. Գ 31, 45, 156, 386
 Հայտէլպէրկ, հուն. Բ 152
 Հաննէպէրկ, հուն. Ա 340
 Հաոին, հուն. Բ 255
 Հաոինոյ վանք, հուն. Բ 667
 Հարամիկ, հուն. Ա 596
 Հարք, հուն. Բ 114
 Հաութաւ, հուն. Բ 190
 Հելուէտիա, հուն. Ա 275, 417, 430, 536
 Հերեան, հուն. Ա 596
 Հերեթ, հուն. Ա 596
 Հէմբսէտ, հուն. Ա 231, 236
 Հին Զուղա, հուն. Բ 209, 240, 661
 Հնդիկս, հուն. Ա 223, 235, 243, 247, 256, 599, 709; հուն. Բ 335, 337
 Հնդկաստան, հուն. Ա 99, 725; հուն. Բ 335, 345, 717, 736; հուն. Գ 159, 357

- Հնդկաց, 246, 255, 445, 709; հուն. Բ 171, 339; հուն. Գ 27,
 Հոլանտա (Օլլանդիա), հուն. Ա 256; հուն. Բ 290, 349, 751, 758; հուն. Գ 99
 Հոռոմայրի վանք, հուն. Ա 30
 Հոռոմոսի վանք, հուն. Բ 190
 Հովուականորջ, հուն. Ա 128
 Հուաւեննա, հուն. Ա 277; հուն. Բ 301, 737
 Հոռմ (Հոռվմ), հուն. Ա 2, 7, 11-14, 16, 17, 19-24, 32, 39-43, 45-46, 49, 52-53, 55-56, 59, 60, 64, 66-70, 78, 81, 83, 85-86, 91, 93, 116-122, 125, 128-133, 138-140, 142-151, 153-156, 158, 159, 162-171, 174-177, 179-180, 183, 192, 195, 196, 211-212, 220, 223, 230, 240, 271, 277, 279, 281, 284, 287, 289-290, 292-298, 300-301, 303-305, 307-308, 310-312, 314, 316-320, 324, 363, 365, 366, 379, 381, 399, 401, 405-407, 412-415, 417-421, 424-431, 434, 435, 437, 438, 440, 241, 443, 446, 448, 450-452, 454, 458, 461, 467, 472, 479, 481, 482-483, 485, 491, 493, 495, 500, 503, 508, 510, 517, 520, 523, 524, 526-530, 532-534, 536-538, 541, 544, 549-553, 564, 567-573, 579, 582, 583, 585, 586, 602, 606, 608-610, 617, 620, 623-626, 632-633, 644, 645, 647, 649-652, 513, 514, 518, 579, 580, 581, 591, 601, 602, 604, 654-655, 657, 661, 662, 665, 657, 661, 662, 672, 675-681, 683, 687-688, 690-693, 696, 698-700, 706, 711, 714, 716-721, 723-724, 726, 732, 738, 748, 751, 756, 759, 762, 767-770, 775, 781-782; հուն. Բ 11, 13, 21-23, 25, 35-36, 38-41, 44, 52, 69, 70, 74, 79, 82, 85-86, 95, 97-100, 102, 105, 107-111, 113, 117, 119, 122-124, 126, 128, 130, 132, 133-135, 138-141, 143, 148-150, 152, 153, 155, 159-160, 162-164, 166-167, 170-171, 174-175, 177-181, 183-186, 188, 189-192, 194-196, 199, 203, 207-209, 211, 217, 219, 226-229, 272, 274, 315-318, 320-321, 330-332, 334-335, 352, 359, 362, 378, 411, 416, 420, 436, 444-446, 448, 458, 461, 473, 475-476, 479, 480-482, 485, 489-491, 496, 499, 503-504, 506, 510, 513-514, 518, 532, 558, 579-582, 590-591, 601-602, 604, 605-611-613, 620, 622, 638, 641-644; հուն. Գ 12, 17, 66-72, 76-77, 81-86, 97, 101-103, 104, 113, 121, 125, 127, 130, 132, 135-136, 138, 140-141, 143, 175, 187, 203-204, 216, 250-252, 257, 260-261, 265, 285, 292, 304, 311, 317, 319-325, 327-330, 340-341, 345, 349
 Զիթաբանք, հուն. Բ 646
 Զորն թարգմանչաց, հուն. Ա 30
 Ղազարապատ, հուն. Ա 754; հուն. Բ 646
 Ղալաթիա (Ղալադիա), հուն. Բ 410-411, 619, 698, 753, 783, 786, 793; հուն. Գ 358, 361, 382
 Ղախուտ (գաւառ), հուն. Բ 507
 Ղանտալի գիւղ, հուն. Գ 103
 Ղավախ, 73
 Ղարապաղ (Ղարաբաղ), հուն. Բ 564, 565, 781
 Ղարս, տե՛ս Կարս
 Ղզնա, հուն. Գ 44
 Ղրիմ (Խըրիմ), հուն. Ա 239, 350, 376, 500, 503, 571, 575, 584, 616; հուն. Բ 34, 80, 261, 277, 333, 346, 411, 439, 448, 456, 465, 468, 472, 474, 484, 500, 514, 518, 527, 532, 556, 568, 583, 584, 587, 590, 595, 598, 599, 600, 604, 610, 651, 670, 673, 762; հուն. Գ 35, 75, 81, 124, 135, 225, 323
 Ղօշալ վանք, հուն. Գ 47
 Շանճի բերդ, հուն. Բ 391
 Շեաւա, հուն. Բ 430
 Շենաստան, հուն. Ա 77
 Շենովա (Genova), Ա 686, 740; հուն. Բ 112, 620, 731; հուն. Գ 209, 230
 Շերմակ վանք, հուն. Բ 292
 Շինեւոա, հուն. Ա 539, 768
 Շիւտտի հուն. Բ 440
 Շոխաթու վանք, հուն. Բ 340
 Շուռնով, հուն. Գ 41
 Մալադիա, հուն. Բ 402
 Մալդա, հուն. Ա 36, 255, 257, 260, 264
 Մալխազան գիւղ, հուն. Բ 648

- Մակերա, հտ. Ա, 88, 101
 Մախրո գիւղ (Մախրի), հտ. Ա, 602; հտ. Բ 389, 408 տե՛ս նաեւ Մաքրի գիւղ
 Մակու, հտ. Ա, 161
 Մաղարդայ վանք (Մաղարթայ վանք), հտ. Բ 240, 243; հտ. Գ 254
 Մաղնիսա, հտ. Գ 275
 Մանազկերտ, հտ. Ա, 124, 128, 241; հտ. Բ 281, 626, 733
 Մանդուա, 83, 742; հտ. Բ 166; հտ. Գ 397
 Մանկանգոմ Արօս, հտ. Ա, 596
 Մանհալմ, հտ. Ա, 285
 Մանտրուայօլիս, հտ. Բ 202
 Մանֆրետոնիա, հտ. Բ 21
 Մաչերադա, հտ. Գ 204, 385
 Մասիս լեռ, I 129, 537, 666; հտ. Բ 43, 325, 332, 440, 500, 627, 633, 665; հտ. Գ 346
 Մաստարա, հտ. Բ 641
 Մարաշ, հտ. Ա, 78, 126, 599, 775; հտ. Բ 391, 403
 Մարկերա, հտ. Ա, 102
 Մարմաշէն, հտ. Բ 255, 289, 291, 411, 727, 785
 Մարոգգոյ, հտ. Բ 582
 Մարսիլիա (Մարսէլ, Մարսէլլ), հտ. Ա, 36, 89, 93, 278, 346, 349, 365, 379, 381, 391, 410, 442, 493, 527, 530, 533, 646, 662, 753, 780; հտ. Բ 131, 261, 311, 734, 765, 785; հտ. Գ 141, 195, 233, 241, 259, 352, 357
 Մարսուան, հտ. Գ 214, 287, 292
 Մաքենոցաց վանք (Գզըլ վանք), հտ. Գ 10, 14, 38, 44, 56
 Մաքրի գիւղ, հտ. Բ 425, 430, 432, 436 տե՛ս նաեւ Մախրո գիւղ
 Մեծ Հայք, հտ. Բ 243, 274, 290
 Մեծաձոր, հտ. Բ 277
 Մեծայր, հտ. Բ 391
 Մեծոփայ վանք, հտ. Ա, 117
 Մեծքար, հտ. Բ 391, 521
 Մեղրագետ, հտ. Ա, 596
 Մեղրի, հտ. Գ 56
 Մեսեմբրիա (Մեսեմպրիա), հտ. Բ 215, 219
 Մեսսինա, հտ. Ա, 514
 Մետիոլան, հտ. Ա, 426 (տե՛ս Միլան)
 Մերտին (Մէրտին), հտ. Ա, 45, 646, 651, 684, 686, 780
 Մէնչըսդըր, հտ. Ա, 234
 Մէց, հտ. Ա, 285
 Միլան, հտ. Ա, 62, 87, 275, 276, 299, 303, 307, 332, 536, 538, 539, 673, 722, 745, 751, 765, 768; հտ. Բ 183, 269, 278, 283-284, 309-310, 361, 365, 472, 566, 669; հտ. Գ 32, 113, 142, 158, 180, 375
 Միներվա (Միներուա), հտ. Ա, 654, 655; հտ. Բ 37, 39, 275
 Միջագետք Հայոց, հտ. Ա, 471
 Միջագետք, հտ. Ա, 99, 107-108, 116, 127, 133
 Միջերկրական Ծով, հտ. Բ 507, 692
 Միւնիք, հտ. Ա, 339; հտ. Բ 176, 293 տե՛ս նաեւ Միւնխէն
 Միւնխէն, հտ. Բ 309, 630 տե՛ս նաեւ Միւնիք
 Միւրցիւսշլախ, հտ. Ա, 190
 Միւնոյ վանք, հտ. Բ 95
 Մոլտաւիա (Մոլտովա), հտ. Ա, 267-268, 725; հտ. Բ 173, 762, 780
 Մոկաց գաւառ, հտ. Ա, 106, 116, 380, 471, 596, 688; հտ. Բ 137, 292, 318, 323
 Մոկս, հտ. Ա, 471
 Մոհիլէ (Մոկիլէ), հտ. Բ 444, 750
 Մոն Պառնաս, հտ. Ա, 384, 386,
 Մոն Պլան, հտ. Ա, 539
 Մոնաքօ (Մոնագօ), հտ. Ա, 340, 440, 496; հտ. Բ 673
 Մոնթելիէ, հտ. Բ 162, 173; հտ. Գ 171
 Մոնմորանս, հտ. Ա, 431, 491
 Մոսկուա, հտ. Բ 287, 304, 367-368, 386, 430, 445, 462, 627, 630, 635, 639, 660, 665, 682, 720, 725, 739, 755, 757, 762-763, 765, 768-769, 775, 778, 782, 787; հտ. Գ 50-51, 102, 360, 369, 370, 388, 405
 Մոտենա, հտ. Գ 221
 Մորիմենէ, հտ. Բ 238, 240

- Մուդ, հտ. Բ 156, 505
 Մուզոն, 269
 Մուղնի, հտ. Բ 464, 641, 762, 764; հտ. Գ 37
 Մուշ, հտ. Ա, 25, 29, 52, 54, 56, 81, 99, 100, 116, 124, 128, 596, 671, 674-676, 683, 686, 716; հտ. Բ 488, 650, 662, 670, 782, 784; հտ. Գ 87, 90, 107, 149, 232, 248, 271, 289, 343, 394
 Մուրատայ ծով, հտ. Ա, 452
 Մսիս, հտ. Բ 389
 Յունաստան, 697, 725; հտ. Բ 284, 715, 719
 Նաբոլի, հտ. Բ 42-43, 120; հտ. Գ 30, 279
 Նախիջեւան (Նախճաւան, Նախջեւան), հտ. Ա, 624-625, 654; հտ. Բ 23, 31, 37, 39, 240, 243, 262, 353, 357, 439, 443, 447, 452, 454, 456, 458, 460-463, 465-466, 468-469, 471-472, 474, 476, 492, 550, 553, 657, 661, 668, 723, 729, 741, 742, 771, 780, 792, 796; հտ. Գ 39, 55, 56, 228, 353, 359, 366, 405
 Նախչուան, հտ. Ա, 272 (տե՛ս Նախիջեւան)
 Նալսոց, հտ. Ա, 108; հտ. Բ 498
 Նանսի, հտ. Ա, 526
 Նարեկայ վանք, հտ. Բ 202
 Նէապօլիս [Նաբոլի, Նափոլի], հտ. Բ 21, 40-42, 109, 189; հտ. Գ 357, 365
 Նիակարա, հտ. Ա, 146
 Նիկոմիդիա (Նիկոդիմիա), հտ. Ա, 184, 486; հտ. Բ 274, 428, 532, 624; հտ. Գ 21, 134, 136
 Նիկոպօլիս, հտ. Ա, 601
 Նիմուէ, հտ. Ա, 107, 159
 Նովենա, հտ. Բ 28
 Նովենդա, հտ. Բ 592
 Նոր Աղեքսանդրիա, հտ. Բ 661, 667
 Նոր Արմաիր, հտ. Բ 295, 510, 515
 Նոր Զելանտա, հտ. Ա, 451, 453
 Նոր Նախիջեւան, հտ. Բ 31, 439, 443, 447, 452, 454, 456, 458, 461, 463, 465-466, 468-469, 471, 474, 476, 492, 550, 553
 Նոր Պալէզիտ, հտ. Բ 209; հտ. Գ 37, 80
 Նորաշէն գեղջ, հտ. Ա, 30; հտ. Բ 633, 637
 Նորատուա, հտ. Գ 12
 Նորս, հտ. Գ 55, 359, 366
 Նորտուզ (Նորտուա), հտ. Գ 5, 37
 Նորք գիւղն, հտ. Գ 37, 39, 359
 Նուբիա, հտ. Ա, 54
 Շահրիէր, հտ. Բ 641
 Շաղատ, աւան, հտ. Բ 114
 Շաղուերտ, հտ. Բ 641
 Շամախի, հտ. Բ 657, 671, 672; հտ. Գ 39, 56, 80, 227
 Շավշէթ, հտ. Բ 633
 Շարուր, հտ. Բ 657, 661, 668, 792, 796
 Շրոդկարտ, հտ. Ա, 496; հտ. Բ 277
 Շելխնոց գիւղ, հտ. Բ 302, 737
 Շէպին Գարաֆիսար, հտ. Ա, 601
 Շիրա կղզի, հտ. Ա, 159
 Շիրակ, 116, 468; հտ. Բ 39, 126, 243, 310, 322, 420, 440, 521, 542, 353, 385, 633; հտ. Գ 43, 58, 66, 201,
 Շիրակաւան հտ. Ա, 241
 Շուխրիսանդաւես (Շուխրսանդաւես), հտ. Բ 408
 Շուշի, հտ. Բ 453, 766, 781; հտ. Գ 58
 Ոգիմօ, հտ. Գ 202, 204, 209, 384, 385
 Որմիա, հտ. Բ 187, 532
 Ուլահաց երկիր, հտ. Բ 544
 Ուլեա Նորաշէն, հտ. Բ 637
 Ումբրիա, հտ. Բ 70
 Ունկարիա, հտ. Ա, 108
 Ուշի, հտ. Բ 641, 785
 Ուտի, հտ. Ա, 471
 Ուրմիա, հտ. Բ 63, 343, 733
 Չամտըր գալէսի, հտ. Բ 487, 498
 Չար Սամնագի, հտ. Բ 30
 Չարխափան, հտ. Ա, 774; հտ. Բ 441
 Չենա գիւղ, հտ. Բ 505
 Չենետա, 328, 636, 637, 640
 Չուխրասար, հտ. Բ 391
 Պագու, հտ. Բ 564, 587, 672; հտ. Գ 27, 60, 334
 Պադրալիա, հտ. Բ 288

- Պադրանիա, հտ. Ա 279
 Պազիլէա, հտ. Բ 284
 Պաթալիա, հտ. Ա 15, 49, 62
 Պաթում, հտ. Բ 460, 526, 600, 651; հտ. Գ 13
 Պաշպալով (Պաշվալով, Պաշպալով), հտ. Ա 55, 60, 74, 108, 177, 180, 227, 573, 687; հտ. Բ 220, 514, 663, 664; հտ. Գ 191
 Պապառոն, հտ. Բ 498, 509
 Պապառոլ, հտ. Բ 507
 Պապեռոն, հտ. Բ 190, 202, 406-407, 502, 509, 774
 Պապըլոն, հտ. Գ 254
 Պառնասեան հող (Cimetière du Montparnasse), հտ. Ա 453
 Պասիիա, հտ. Ա 439
 Պասսան, հտ. Ա 181, 446, 590-592, 609, 637, 661, 662, 663; հտ. Բ 37-39, 145
 Պասքամ (Պասկամ, Պասքան), հտ. Ա 128
 Պատալիոն, հտ. Ա 6, 15-16, 21, 40, 149, 153, 276, 332, 350, 496, 500, 526, 528, 539, 546, 591, 637, 639, 733, 745; հտ. Բ 239, 250, 444; հտ. Գ 136, 216, 384 տե՛ս նաեւ Պատուա
 Պատուա (Padova), հտ. Ա 14, 15, 21, 25, 43, 45-49, 89, 156, 181, 290, 364, 637, 667, 668, 765, 773; հտ. Բ 5, 213, 228, 238, 239, 335, 534, 540, 583, 585, 620, 720, 723, 784; հտ. Գ 126, 137, 144, 145, 170, 215, 216, 238, 281, 304, 310, 321, 375, 376, 388, 396, 403, 404 տե՛ս նաեւ Պատալիոն
 Պարեխ, հտ. Ա 30
 Պարզակա, հտ. Բ 391
 Պարխալ, հտ. Բ 479
 Պարչելլոնա, հտ. Գ 209
 Պարսից ծոց, հտ. Ա 666
 Պարսկահայք, հտ. Ա 471; հտ. Բ 633, 648; հտ. Գ 215
 Պարսկաստան, հտ. Ա 54, 725; հտ. Բ 338, 347, 361-362, 500, 619, 682, 754, 756; հտ. Գ 99, 177, 378, 390
 Պարսք, հտ. Ա 54, 77, 161-162, 220, 222, 237, 471, 599, 666, 674, 725; հտ. Բ 187, 272, 279, 283, 354, 363, 364, 692; հտ. Գ 95, 186
 Պարտիզակ, հտ. Բ 173, 446-448, 500, 518, 532, 543, 584, 596, 598, 601, 624, 662, 677, 681; հտ. Գ 21, 35, 107, 128, 130-131, 143, 193, 221, 226, 229, 237, 249, 288, 370, 375
 Պաւարիա, հտ. Ա 340, 729
 Պելնիա, հտ. Ա 78, 256, 269, 280, 309, 458; հտ. Բ 235, 267; հտ. Գ 341
 Պելլին (Պելլին), հտ. Ա 191, 194, 196, 197, 200, 201, 209, 233, 703-704, 769; հտ. Բ 15, 16, 18, 20, 406, 417, 421, 632, 639, 751; հտ. Գ 303, 340, 377
 Պեստ, հտ. Գ 44
 Պետրպուրկ (Պետերբուրգ), հտ. Բ 18, 29, 207, 220, 268, 271, 295, 307, 346, 408, 430, 487, 517, 640, 662, 665; հտ. Գ 14, 285, 311
 Պերկամոյ, հտ. Բ 248
 Պերն անապատն, հտ. Բ 506
 Պերմեր, հտ. Բ 437, 506
 Պերուք (Պերուք), հտ. Ա 120, 121, 123, 692; հտ. Բ 471, 584
 Պերունիա, հտ. Գ 113 տե՛ս Բերունիա
 Պերտա, հտ. Բ 467
 Պէլլան, հտ. Ա 1294 694
 Պիլեմիկ (Պիլեմիկ), հտ. Ա 416, 488, 740
 Պիրեոն, հտ. Գ 145
 Պիրմիկկամ, հտ. Ա 262
 Պիրենեայք, հտ. Ա 351
 Պղնձահանք, հտ. Գ 119
 Պնտուխ, հտ. Բ 391
 Պոլոնիա, հտ. Ա 87; հտ. Բ 610, 796; հտ. Գ 223, 236, 256, 358, 390
 Պոմպայ, հտ. Ա 242, 243, 576, 709-710, 743, 746; հտ. Բ 171, 345, 348
 Պոմպէլ, հտ. Ա 746; հտ. Գ 71
 Պոնտոս, հտ. Ա 351, 513, 536; հտ. Բ 55, 71, 375, 380, 389, 409, 440, 488, 512, 536, 531, 541, 552, 562, 570, 571, 611, 779, 782; հտ. Գ 346
 Պուատը-պուլօնէր, 550

- Պուէնոս Ալբէս, հտ. Գ 209, 232, 337
 Պուլանճըզ գաւառ, 124
 Պուլանուխ, հտ. Ա 128
 Պուլոնէր, հտ. Ա 205, 265
 Պուրսա, հտ. Ա 31
 Պուքրէշ, հտ. Ա 313, 412, 497
 Պոստի կղզի, հտ. Բ 205
 Պրեմիա, հտ. Բ 98; հտ. Գ 204
 Պրեշիա, հտ. Ա 440
 Պրետեստատոս (Catacomba di Pretestato, Հոմ), հտ. Ա 146
 Պրիմտիզի, հտ. Բ 514, 604-608; հտ. Գ 143
 Պրիւժ, հտ. Ա 272; հտ. Բ 267
 Պրոպոնտոս, հտ. Բ 377
 Պրուսայ, հտ. Բ 246, 448, 532
 Պրուսէլ (Պրիսէլ, Պրուքսէլ, Պրուքէլ), հտ. Ա 78, 266, 269, 349, 359, 416, 429, 431-434; հտ. Բ 285
 Պոզպուռուն, հտ. Գ 173
 Ջերմուկ, հտ. Բ 17
 Ջլհակնի գեղջ, հտ. Բ 295
 Ջորեհանգիստն, հտ. Բ 31
 Ջուլամերկ, հտ. Ա 54, 100
 Ջուղա (Հին, Նոր), հտ. Ա 100, 557, 772; հտ. Բ 120, 136, 171, 177, 209, 240, 243, 338, 620, 625, 661, 712, 720, 723, 748, 796; հտ. Գ 159, 379
 Ռաւեննա, հտ. Ա 89
 Ռեգանադի (Ռեքանադի), հտ. Գ 202-204, 224, 269, 337
 Ռէգուարոյ, հտ. Ա 356
 Ռէնի, հտ. Ա 102
 Ռէշտ, հտ. Բ 363
 Ռիալդոյ, հտ. Ա 221
 Ռոգէնթալ, հտ. Գ 214
 Ռոստով, հտ. Բ 466, 468
 Ռումանիա, հտ. Բ 785; հտ. Գ 181
 Ռուսաստան (Ռուսաց պետութիւն, Ռուսաց տէրութիւն), հտ. Ա V, VI, 30, 36, 79, 108, 117, 316, 414, 570, 590, 592, 594, 657, 671, 711, 747; հտ. Բ 110, 113, 255, 294, 334, 344, 350, 378, 473, 482, 517, 575, 598, 658, 664, 666, 676, 680, 720, 723, 725-726, 750, 773, 784, 786; հտ. Գ 37, 81, 268, 293, 368 տե՛ս նաեւ Ռուսիա
 Ռուսիա, հտ. Ա 557, 756; հտ. Բ 17, 173, 609, 641, 792; հտ. Գ 14, 352, 373 տե՛ս նաեւ Ռուսաստան
 Ռուսնուգ (Ռուսնուք), հտ. Բ 593; հտ. Գ 41
 Ս. Անճելոյ, հտ. Բ 22
 Ս. Անսելմոս, հտ. Գ 261
 Ս. Անտոն (Rue Saint-Antoine Փողոց), հտ. Ա 534
 Ս. Անտոն եկեղեցի Գեմուացոց, հտ. Բ 34
 Ս. Անտոն Պատուացի ուխտավայր-տաճար (Basilica di Sant'Antonio di Padova), հտ. Ա 6; հտ. Գ 144, 170, 216, 263, 310, 314, 326, 328
 Ս. Անտոն Սիւսցալեմիոյ եկեղեցի, հտ. Ա 648; հտ. Բ 28
 Ս. Աստուածածնի տաճար (Կարին), հտ. Բ 557
 Ս. Բառնաբաս եւ Ս. Կոզմաս եկեղեցի (Սալեռնոյ), հտ. Բ 24
 Ս. Գէորգ (Մոլոնի), հտ. Բ 464; հտ. Գ 37
 Ս. Գէորգ եկեղեցի (Basilica di San Giorgio Maggiore, Վենետիկ), հտ. Բ 166, 183, 184
 Ս. Գէորգ կղզի (isola di San Giorgio Maggiore, Վենետիկ), հտ. Ա 88; հտ. Գ 119
 Ս. Գէորգ վանք, հտ. Բ 166 (Monastero benedettino di San Giorgio Maggiore)
 Ս. Գրիգոր եկեղեցի (Անի), հտ. Ա 472
 Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցի (Անքոնա, Ատանա), հտ. Բ 252, 470; հտ. Գ 212, 265
 Ս. Եւստաքիոս եկեղեցի (chiesa di San Stae կամ chiesa di Sant'Eustachio e Compagni martiri, Վենետիկ), հտ. Ա 65
 Ս. Զենոն, հտ. Գ 214, 216, 256, 261, 288
 Ս. Թէոդորոս եկեղեցի (Սալաբոնեաց երկիր), հտ. Ա 541
 Ս. Թոմաս, հտ. Բ 243
 Ս. Ժերմեն, հտ. Բ 176

- Ս. Լուսատրիչ եկեղեցի (Արդուիմ), հտ. Բ 479
- Ս. Լուսատրիչի վանք (Նափուլի), հտ. Բ 20; հտ. Գ 30
- Ս. Խաչ եկեղեցի (Ղրիմ), հտ. Բ 651
- Ս. Խաչ եկեղեցի (Վեմետիկ), հտ. Ա 103, 153; հտ. Բ 22, 166, 622
- Ս. Խաչ եկեղեցի-մենաստան Բենեդիկտեանց (Chiesa di Santa Croce, Cava de' Tirreni), հտ. Բ 120
- Ս. Խաչ վանք (Ղրիմ), հտ. Բ 476, 674
- Ս. Խաչիկ Նոր անապատ, հտ. Բ 501
- Ս. Կալիստոս եկեղեցի (San Callisto, Հռոմ), հտ. Բ 193
- Ս. Կարապետ (Մուշ), 124, 128
- Ս. Կիրակոս եկեղեցի (Տիգրանակերտ), հտ. Բ 369
- Ս. Կիրակոսի եկեղեցի (Duomo di San Ciriaco, Անքոնա), հտ. Ա 69
- Ս. Հեղինե (Sant'Elena, Վեմետիկ), հտ. Ա 65
- Ս. Հոգի եկեղեցի, հտ. Գ 129
- Ս. Մատթեի եկեղեցի կամ մատուռ (Chiesa di San Matteo degli Armeni, Perugia), հտ. Գ 69, 105, 114, 643
- Ս. Մարիամ Եգիպտացի (Հռոմ), հտ. Բ 52
- Ս. Մարկոս գրատուն (Biblioteca Nazionale Marciana), հտ. Բ 40, 75, 179
- Ս. Մարկոս հրապարակ (Վեմետիկ), հտ. Ա 31, 104
- Ս. Մարկոս տաճար (Վեմետիկ), հտ. Ա 101, 593; հտ. Բ 183, 184, 195, 300, 423,
- Ս. Մարտին եկեղեցի (Հռոմ), հտ. Գ 82
- Ս. Մարտինոս եկեղեցի (Chiesa di San Martino, Վեմետիկ), հտ. Բ 170; հտ. Գ 164, 192
- Ս. Մեսրոպ եկեղեցի (Օշական), հտ. Գ 37
- Ս. Միքայել եկեղեցի (Հռոմ), հտ. Ա 147
- Ս. Յակոբ եկեղեցի (Վատիկան), հտ. Ա 654; հտ. Գ 76-77
- Ս. Յակոբ վանք, հտ. Ա 97, 99, 126; հտ. Բ 34
- Ս. Յակովբ (Ակոռի), հտ. Բ 325, 440, 446, 636
- Ս. Յակովբեանց վանք (Երուսաղեմ), հտ. Ա 191; հտ. Բ 436
- Ս. Յոհաննոս Աստուծոյ եկեղեցի (Chiesa dei Frati Fatebenefratelli di San Giovanni di Dio), 147
- Ս. Յովհաննէս Պրակորայ, հտ. Բ 150
- Ս. Յուլիան (San Zulian, Վեմետիկ), հտ. Բ 170
- Ս. Նիկողայոս եկեղեցի (Կամենից), հտ. Բ 453
- Ս. Պետրոս (Պոլիս), հտ. Գ 292
- Ս. Պետրոս տաճար (Հռոմ), հտ. Ա 140, 238, 648
- Ս. Պողոս (Գլխատման վանք Հալոց), հտ. Գ 77
- Ս. Պողոս եկեղեցի (Տարսոն), հտ. Ա 135
- Ս. Պողոսի վանք (Ամսիոք), հտ. Գ 194
- Ս. Պողոսի վանք, հտ. Բ 275
- Ս. Ռոքոս, հտ. Ա 346
- Ս. Սամուէլ (S. Samuele եկեղեցի, Վեմետիկ), հտ. Գ 100
- Ս. Սեբաստիանոս գետնադամբան (Catacombe di San Sebastiano), հտ. Ա 143, 146
- Ս. Սեդեքատրոսի վանք, հտ. Բ 140, 479
- Ս. Սերվոլոյ (Ս. Սերվելոյ, Ս. Սերվիլիոյ), հտ. Ա 82, 104; հտ. Բ 284, 581, հտ. Գ 325, 403
- Ս. Ստեփանոս (Մաղարթայ), հտ. Բ 240
- Ս. Ստեփանոս (Պեստ), հտ. Գ 44
- Ս. Ստեփանոս եկեղեցի, հտ. Բ 605, 643
- Ս. Ստեփանոսի վանք (Պերուջիա), հտ. Գ 114
- Ս. Ստեփանոս Երասխայ, հտ. Բ, 243
- Ս. Վարդան եկեղեցի (Վան), հտ. Բ 31
- Ս. Վլաս եկեղեցի (chiesa di San Biagio degli Armeni), հտ. Ա 541, 553, 572, 723, 768, 769; հտ. Բ 52, 97, 696; հտ. Գ 383
- Ս. Բենատոսի եկեղեցի (Renatus, Հռոմ), հտ. Ա 652
- Ս. Փրանկիսկոս (Chiesa di San Francesco della Vigna, Վեմետիկ), հտ. Ա 154
- Ս. Փրկիչ Անապատ (Պապառոն), հտ. Բ 509

- Սաթլել, հտ. Բ 634, 636, 640, 642, 648, 659, 663-664, 671
- Սալամաստ, հտ. Բ 375; հտ. Գ 56
- Սալեոնոյ, հտ. Բ 22, 24, 120, 640, 685
- Սալուդէ եկեղեցի, հտ. Բ 183, 184, 200
- Սաղմոսավանք, հտ. Ա 100, 122; հտ. Բ 641, 785
- Սամսոն, հտ. Բ 119, 227, 501, 646, 647, 794; հտ. Գ 34
- Սալլեան, հտ. Բ 24
- Սալլեո, հտ. Բ 24, 28, 640
- Սան Սերվիլիոյ, հտ. Ա 82, 104
- Սանահնի վանք, հտ. Ա 30, 99; հտ. Բ 205, 209, 637
- Սանվիլանք, հտ. Բ 391
- Սաուտիուլըք, հտ. Ա 212
- Սասուն, հտ. Ա 683; հտ. Բ 569
- Սատալայ քաղաք, հտ. Ա 601
- Սարդենիա (Սարտենիա), հտ. Ա 87, 98, 211, 147, 437, 684, 686
- Սարուանդիքար, հտ. Բ 147
- Սարտարապատ, հտ. Բ 641
- Սաւոր, հտ. Գ 84
- Սաքսոնիա, հտ. Բ 223, 232, 720
- Սբիւկէլ, հտ. Ա 275, 276
- Սդրազպուրկ, հտ. Ա 275
- Սեան Էլսդէր, գետ 194
- Սեբաստիա, հտ. Ա 597, 727, 780; հտ. Բ 31, 138, 293, 623, 735; հտ. Գ 30, 34, 41, 43, 101-104, 121, 195, 256, 345
- Սելինի, հտ. Բ 185, 194
- Սելինոնդ, հտ. Բ 185, 194
- Սելինոնդ, հտ. Գ 109
- Սեդրոս[եան] խան (գրասենեակ Մխիթարեանց), հտ. Ա 43; հտ. Բ 120, 336, 579, 580, 606, 628, 631, 647; հտ. Գ 30, 54, 121, 190, 191, 238, 243, 247, 250
- Սեն (Hauts-de-Seine), հտ. Ա 365; Բ 131, 286, 620
- Սեպհոյ լեռ, հտ. Ա 601
- Սեւ ծով (Սեաւ ծով), հտ. Բ 350, 641; հտ. Գ 11
- Սեւ վանք, հտ. Գ 43
- Սեւան, հտ. Գ 9, 13, 37, 43-44, 128, 254, 331
- Սեւանայ ծով, հտ. Գ 5, 44, 55
- Սէն Գլու, հտ. Ա 267, 365
- Սըսէքս, հտ. Ա 247
- Սիենա, հտ. Ա 544
- Սիկիլիա, հտ. Գ 171
- Սիմֆերոքոլ (Սիմֆերոպոլ), հտ. Բ 457, 554, 603, հտ. Գ 7
- Սինա, հտ. Ա 243
- Սիոն, հտ. Ա 539
- Սիւ, հտ. Ա 60, 99, 100, 122, 135, 161, 191, 197, 583-584, 677, 678, 682, 778; հտ. Բ 11, 134, 219, 368, 372, 389, 392, 397, 417, 420-421, 437, 506-507, 520, 522
- Սիսական, հտ. Ա 99, 682, 778
- Սիսիան, հտ. Գ 13
- Սիւնեաց աշխարհ, երկիր, հտ. Ա XV, 114, 185, 641; հտ. Բ 112, 113, 114, 194, 564, 626; հտ. Գ 32, 38, 39, 54, 55, 57
- Սիւնիք, հտ. Ա 471; հտ. Բ 113; հտ. Գ 39, 55
- Սիւննադայ, հտ. Բ 194
- Սիփան, հտ. Բ 43, 329
- Սկեռա, հտ. Ա 171, 197, 701; հտ. Բ 378, 390, 462, 470, 489, 493, 497, 509, 521-522, 535, 715, 716, 767, 770-772; հտ. Գ 361
- Սկովտիա, հտ. Ա 224, 256, 261
- Սղերտ, հտ. Ա 595; հտ. Բ 379, 395, 398, 436
- Սմբրղանտ, հտ. Ա 127
- Սոլտացք, հտ. Գ 55
- Սոլֆերինո, հտ. Բ 278
- Սոմարայ վանք, հտ. Գ 209
- Սուտադ, հտ. Բ 277, 439, 444, 453, 526, 579
- Սուրբ Կարապետ, հտ. Բ 290
- Սուրդաթ, հտ. Բ 34, 207, 444, 474, 687, 768
- Սուրմալի, հտ. Բ 632
- Սպահան, հտ. Ա 99; հտ. Բ 720, 723; հտ. Գ 377
- Սպանիա, հտ. Ա 434, 725, 731; հտ. Բ 306

- Սպեր, հուն. Ա. 124, 128
- Սպոնտիում (իմա՝ Սիպոնտում/ Sipontum), հուն. Բ 21
- Ստամպոլ, հուն. Ա. 334-335; հուն. Բ 397 տե՛ս Կ.Պոլիս
- Սողանլու, հուն. Բ 627
- Վաղարշապատ, հուն. Ա. 107, 677, 682; հուն. Բ 252, 271, 361, 641, 648, 658, 660, 669, 684, 686, 687, 718, 722, 723, 724, 726, 727, 746, 747, 752, 767, 768, 771, 779, 799; հուն. Գ 17, 351, 353, 358, 360, 361, 366, 380, 395
- Վաղարշ, հուն. Բ 318
- Վալոն Զոր, հուն. Բ 356, 741-742; հուն. Գ 5, 9, 47, 55, 57
- Վան, հուն. Ա. 117, 471, 686; հուն. Բ 30-32, 42-43, 72, 137, 293, 316, 318, 330, 333, 335, 356, 378; հուն. Գ 95, 230, 282, 284, 290
- Վանալ ծով, լիճ, հուն. Ա. 99, 117, 127, 596; հուն. Բ 33, 329
- Վանտրո, հուն. Բ 333
- Վառնա, հուն. Ա. 641; հուն. Բ 152, 164-165, 179, 180-181, 195
- Վասպուրական, հուն. Ա. 161, 471, 686, 688; հուն. Բ 30, 33, 493, 686, 712, 747; հուն. Գ 85, 388
- Վատիկան, հուն. Ա. 52, 53, 68, 78, 553, 564, 572, 553, 564, 620, 626, 648, 654, 658, 676, 678-680, 717, 770; հուն. Բ 22-24, 67, 114, 134, 147, 166, 176, 395, 396, 400, 473, 475, 479, 491, 503, 626, 642, 709, 714, 742, 746, 768, 769; հուն. Գ 71, 73, 77, 83, 204, 306, 366
- Վարագ, հուն. Բ 31, 493
- Վարդաշեն, հուն. Բ 303
- Վարդիհեր, հուն. Ա. 161
- Վենա, տե՛ս Վիեննա
- Վեննա, տե՛ս Վիեննա
- Վեստալն տաճար, հուն. Ա. 146
- Վերափոխման եկեղեցի (Ղրիմ), հուն. Բ 439
- Վերոնա, հուն. Ա. 82, 83, 87, 102; հուն. Գ 237, 240, 241, 248, 258, 295
- Վերսալլ, հուն. Ա. 265, 267, 346, 361-363, 365-366, 368, 440-441, 529, 554, 733; հուն. Բ 183-184
- Վժան, հուն. Բ 641
- Վիեննա, տե՛ս Վիեննա
- Վիեննա (Վենա, Վեննա, Վիեննա), հուն. Ա. 21, 25, 83, 92, 97, 111, 113, 120, 188-190, 192-195, 197, 201, 203, 235, 243, 284-286, 298, 309, 327, 331-332, 334, 342, 417-419, 424, 430, 478, 487, 497, 503, 506, 507, 514, 550, 590, 600, 606, 609, 612, 613, 615, 622, 625, 630, 641, 677-680, 701-703, 727-728, 755, 768, 774-777, 782; հուն. Բ 50, 61, 95, 99, 103, 169, 177, 179, 227, 270, 275, 307, 372-374, 382, 399, 406-408, 426, 478, 485-486, 498, 501, 509, 528, 541, 588, 614, 616, 619, 652, 654, 661, 668, 690, 699, 719, 742-743, 751, 756, 758, 760, 762-763, 769-770, 773-775, 777, 783, 787-788, 794; հուն. Գ 19, 34, 36, 45, 85, 97, 111, 113, 131, 148, 153-154, 156, 166, 170, 174, 178, 182, 186, 188, 191-192, 200, 206, 216, 218, 250, 277, 285, 303, 313, 351, 355, 358, 372, 374, 376, 378, 381-383, 388, 402-403
- Վիկտոր-Էմմանուէլ (հրապարակ), հուն. Ա. 351
- Վիշի, հուն. Ա. 359, 484, 529
- Վիչենցա (Վիչենցա), հուն. Ա. 49, 50, 181, 219, 588, 732; հուն. Բ 14, 15, 186, 226, 228, 335, 416
- Վիրք, հուն. Բ 29
- Վնեժ, հուն. Ա. 234 (տե՛ս Վենետիկ)
- Վոսպոր, տե՛ս Վոսփոր
- Վոսփոր (Վոսպոր), հուն. Ա. 368; հուն. Գ 33, 260, 290, 294
- Վրաստան, հուն. Բ 746, 768-769
- Տաթև, հուն. Բ 28, 356, 626; հուն. Գ 13, 56, 56, 58
- Տանկաստան, հուն. Ա. 693; հուն. Բ 349, 532, 666, 680, 774, 778
- Տալուշ, հուն. Բ 249
- Տալք, հուն. Ա. 99, 471, 686
- Տաշիր, հուն. Բ 43
- Տաթան, հուն. Ա. 596 Տե՛ս Տաթոն
- Տաթոն (Տաթսոն), հուն. Ա. XIII, 120, 121, 123, 129, 135, 680, 689, 692, 693, 696; հուն. Բ 389, 502, 753, 770, 772; հուն. Գ 301
- Տարտանելի, հուն. Բ 514
- Տաթոն, հուն. Ա. 32, 66, 75, 117, 140, 161, 272, 675, 676, 683, 716, 737; հուն. Բ 17, 33, 263, 265, 530, 536, 562, 570, 592, 595, 614, 729, 771, 778, 781; հուն. Գ 62, 85, 90, 99, 122, 126, 131, 135, 137, 141, 150, 209, 226, 262, 269, 271, 292, 386
- Տարիա, հուն. Բ 420, 440, 576, 578, 591; հուն. Գ 65
- Տեգենցա, հուն. Բ 278
- Տեղեր, հուն. Բ 641
- Տերգեստ, հուն. Ա. 366, 462
- Տերչի գիւղ, 124, 128
- Տեօնկէլ, հուն. Բ 391
- Տըպլին, հուն. Ա. 221, 256
- Տիարալեքիր, հուն. Ա. 666, 774; հուն. Բ 207, 557, 723
- Տիբերի, հուն. Բ 446; հուն. Գ 314
- Տիբուր, հուն. Ա. 146
- Տիգրանակերտ, հուն. Ա. 120, 193, 595, 610; հուն. Բ 271, 279, 339, 369, 373, 419, 729, 730
- Տիգրիս, հուն. Ա. 595; հուն. Բ 440
- Տիլիժան (Տիլիճան), հուն. Բ 626, 647
- Տիրամօր եկեղեցի (Սուտաղ), հուն. Բ 526
- Տիրաշեն լեռ, հուն. Ա. 601
- Տիրաշեն վանք, հուն. Ա. 601
- Տոլոյ, հուն. Ա. 566
- Տուսկոլոն, հուն. Ա. 143
- Տուլր, հուն. Ա. 205
- Տուրուբերան, հուն. Ա. 471
- Տրալանուպոլիս, հուն. Բ 185, 194, 217
- Տրապիզոն, հուն. Ա. X, 25, 35, 56, 66, 70, 114, 116, 120, 124, 126-127, 129, 131, 134, 153, 161, 174, 184, 191, 193, 184, 202, 221, 244, 370, 477, 494, 565, 592, 670, 685, 687, 690-691, 753, 759; հուն. Բ 42, 46, 58, 174, 191, 193, 199, 202, 212, 221, 233, 260, 315, 370, 371, 412, 417, 423, 433-434, 440-441, 464, 479, 500, 511, 513, 518, 531-532, 540, 542, 546, 558, 561-563, 566, 569-572, 574, 584, 590-593, 595, 597, 600-601, 610-611, 624, 638, 677, 690, 709, 713, 715, 719-720, 726, 773, 775, 779, 781-782, 784; հուն. Գ 42, 52, 85, 121-122, 167-168, 225, 229, 289, 351, 368, 376
- Տրեզոն, հուն. Ա. 194
- Տրեվիզո, հուն. Ա. 181
- Տրիստենդոն, հուն. Ա. 339
- Տրովադա, հուն. Գ 31
- Տփղիս (Տփլիս), հուն. Ա. 162, 177, 485-486, 671, 674, 704; հուն. Բ 17, 18, 29, 34, 240, 266, 305, 307, 334, 350, 369, 383, 386, 421, 426, 439, 444-445, 449-450, 464, 493, 526, 530, 532, 536, 540, 554, 577, 579, 582, 584, 589, 602, 619, 621, 625, 632-634, 636-637, 640-641, 645-647, 651, 653, 655-658, 660, 662-664, 670, 672, 680-681, 744, 757; հուն. Գ 7, 12-13, 17, 27, 37, 55, 64, 75, 76, 81, 124, 227, 323, 341, 346, 390 տե՛ս ման թիֆլիզ
- Րոմելիա, հուն. Բ 9
- Յախացքարի եկեղեցի (Ղօշալ վանք), հուն. Գ 47
- Յիտիկ, հուն. Ա. 436
- Փական, հուն. Բ 33 տե՛ս ման Բաքան
- Փատովա, հուն. Ա. 91, 667, 669, 718, 731; հուն. Բ 696, 755; հուն. Գ 20, 62, 78, 87, 170, 231, 239, 240, 241, 262, 272, 311, 314, 322, 326, 328, 358, 363, 375
- Փարիզ (Փարէզ), հուն. Ա. 21, 25, 31, 35-36, 43, 48, 54, 56, 67-68, 79, 84-85, 88-89, 91-93, 96, 100, 101, 108, 114-115, 121-122, 128, 130, 132, 136, 144, 150, 160, 166, 266, 290, 295, 304, 310-311, 323, 326, 328, 332, 334, 336, 441, 451-454, 460-461, 463, 466-468, 470, 473, 475-476, 478-479, 480, 483-488, 492-494, 496-498, 500-504, 506-511, 513-521, 525-529, 531, 533, 537, 539, 542, 545-551, 553-556, 558, 562-563, 580, 595-596, 598, 600, 602-603, 608, 619, 621-622, 624, 627,

629, 635, 639, 640, 645, 659-661, 665, 685, 686, 688, 689, 702, 708-709, 715-718, 727-730, 732-743, 745, 747-748, 751-754, 756-758, 765, 767-768, 772-774, 782; հտ. Բ 5, 8, 10-12, 15-16, 19, 53-54, 56, 58, 64-66, 68, 71-73, 75-76, 79, 82, 86-91, 93-94, 103, 110, 129, 131-132, 141, 172, 180, 183, 187, 194, 197, 199, 200, 203, 208, 210-211, 213, 214, 220, 222, 224-226, 228-230, 235, 270, 275, 280, 309, 338, 512, 677, 692, 702, 718, 723, 728, 730-732, 734, 750; հտ. Գ 25, 33, 235, 356, 374, 378, 389, 391, 399, 400, 403, 405

Փարպի, հտ. Բ 641

Փեղրապուրկ, հտ. Ա 75 տե՛ս Պետրապուրկ

Փեզարօ, հտ. Ա 139, 144, 691

Փերճեր, հտ. Ա 437, 506, 763

Փերունհիա, հտ. Ա 11; հտ. Բ 792 տե՛ս նաեւ Բերունհիա

Փիզա, հտ. Ա 648; հտ. Բ 26-28, 313, 362, 460; հտ. Գ 358

Փիլադելփիա, հտ. Բ 143

Փիլիպպոսենք (լէո), հտ. Բ 391

Փիլիպպուպօլիս, հտ. Ա 235, 243; հտ. Բ 212, 417; հտ. Գ 31

Փիսկանի, հտ. Բ 275

Փլորենտիա, հտ. Ա 89, 211, 233, 251, 712; հտ. Բ 18, 19, 218, 643; հտ. Գ 264

Փոթի, հտ. Բ 420

Փոքր Ասիա, հտ. Ա 22, 599; հտ. Բ 9, 299, 421, 483, 523, 630; հտ. Գ 156, 242

Փոքր Հայք, հտ. Ա 471; հտ. Բ 319, 349

Փռանկաստան, հտ. Ա 263, 265; հտ. Բ 65, 123, 253, 695; հտ. Գ 94, 230

Քաղկեդոն (Գաղկեդոն), հտ. Ա 240, 241, 711, 719; հտ. Բ 44, 54, 142, 153, 162, 167, 218, 256, 257, 261, 266, 280, 285, 288, 289, 359, 377, 440, 448, 532, 562, 578, 601, 603, 624; հտ. Գ 15, 92, 99, 107, 129-130, 134, 148, 160, 165, 167, 221, 223, 225, 234, 264

Քաջքար, հտ. Բ 440

Քառասուն մանկանց եկեղեցի, հտ. Բ 640

Քէնսալ, հտ. Ա 259

Քէօճնա, հտ. Բ 593

Քիւե, հտ. Բ 248, 384, 438, 444, 471; հտ. Գ 135

Քիոս կղզի, հտ. Գ 173

Քիու, հտ. Ա 260

Քիւթահիա, հտ. Բ 136 տե՛ս նաեւ Կուտիմա

Քիւթէնճէ, հտ. Բ 599, 601

Քոբայրալ ուխտ, հտ. Ա 30

Քորեք, հտ. Ա 250, 712

Քութայիս, հտ. Ա 161

Քրդաստան, հտ. Ա 599

Օգուրդէք, հտ. Գ 252

Օձուն, հտ. Բ 256, 728

Օշական, հտ. Ա 100; հտ. Բ 641, 785; հտ. Գ 37, 39

Օպիզօ (գիւղ), հտ. Ա 479

Օղլէան, հտ. Ա 210, 651; հտ. Բ 183, 185, 194, 198, 200, 227, 230

Օսմանեան Ասիա, հտ. Բ 334, 344, 350, 507

Օտեսսա, հտ. Ա 30, 578; հտ. Բ 243, 255, 472, 476, 484, 493, 526

Օքսֆորտ, հտ. Ա 251, 256

Ֆազիոլի, հտ. Բ 21

Ֆերի գիւղ, հտ. Բ 323, 580-581, 585, 599, 602, 604-605, 607

Ֆերրարա, հտ. Ա 159

Ֆեքան վանք, հտ. Բ 176

Ֆընտուզ, հտ. Բ 391

Ֆըռնուզ, հտ. Բ 391

Ֆիէսսօ (Ֆիէսոյ, Ֆիէսսոյ, Ֆիէսսօ, Ֆիէսսօ), հտ. Ա 3-4, 6, 13, 16, 323-324, 365, 525, 553, 577, 589, 590, 663, 696; հտ. Բ 41, 140, 210, 230-231, 247-248, 292-293, 331-333, 335, 413, 424, 471, 548, 551, 573, 674; հտ. Գ 136, 143, 170, 176, 187, 188, 216, 471

Ֆիրենցէ (Ֆիրենցա, Ֆիրենճա, Ֆլորենցա), հտ. Ա 705, 765; հտ. Բ 21, 76, 128, 130, 137, 179, 197, 234, 273, 276, 572, 612, 720, 769, 793; հտ. Գ 21, 135, 156, 196, 203, 210, 233, 338, 358, 375, 378

Ֆլանտր, հտ. Բ 273

Ֆլորսթոն, հտ. Ա 205

Ֆոնդէնըպլօ, հտ. Ա 361, 442-450, 454, 493, 494; հտ. Գ 154

Ֆոնդէնլ գիւղ, հտ. Ա 435

Ֆոռնոս բերդ, հտ. Բ 390

Ֆռանգֆորդ, հտ. Գ 202

Ֆոնուզ (Ֆոնուս), հտ. Բ 389, 390, 391

Ֆրանսա, հտ. Ա 685, 698, 715-716, 728, 731, 740-741, 743-744, 749, 751, 765, 774, 781-782; հտ. Բ 93, 201, 512, 692, 711, 717, 719, 732, 744, 748, 754, 780; հտ. Գ 389

Ֆրասկադ (Ֆրասկաթ), հտ. Ա 143, 324

Ֆրարի, հտ. Ա 518

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐ ՂԵԻՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՀԱՏՈՐ ԵՐՐՈՐԴ (1890-1901)

Աշխատասիրությամբ՝ Հ. ՎԱՀԱՆ Ծ. Վարդապետ Օհանեանի

Տպագրուել է

ՈՍԿԱՆ ԵՐԵՎԱՆՑԻ

ՏՊԱԳՐԱՏՈՒՆ - ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

www.veprint.am

Չափսը՝ 60x84 ¹/₈: Ծաւալը՝ 48,87, տպ. մամուլ,
թուղթը՝ օֆսէթ 70 գ/քմ, տպաքանակը՝ 300 օրինակ,
տպագրութեան եղանակը՝ օֆսէթ: Տառատեսակը՝ «Grqi Nor», «Aramian»